

K.T.

**UNİVERSİTEYÊ ÇEWLÎGÎ
ENSTÎTUYÊ ZIWANANÊ GANÎYAN
BEŞÊ ZIWAN Û EDEBÎYATÊ ZAZAKÎ**

TEZÊ DOKTORAYÎ

HETÊ AWANÎ Û TEMATÎKÎ RA ROMANÊ ZAZAKÎ

Nevzat ANUK

Şewirmend

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AYDOĞDU

BEŞÊ ZIWAN Û EDEBÎYATÊ ZAZAKÎ

Çewlîg- 2023

T.C.

**BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
ZAZA DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ**

DOKTORA TEZİ

YAPISAL VE TEMATİK AÇIDAN ZAZA ROMANCILIĞI

Nevzat ANUK

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AYDOĞDU

ZAZA DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Bingöl- 2023

TEDEYÎ

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	v
TEZ KABUL VE ONAY	vi
VERVATE	vii
XULASA/KILMEK	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
KILMNUŞTEYÎ	xi

DESTPÊK	1
----------------------	----------

I. QISIMO YEWIN

1. ROMAN	7
1.1. SEY TEWIRÊKÎ ROMAN/ROMAN ÇI YO?	7
1.2. AVERŞIYAYIŞÊ TARIXÎ YÊ ROMANÎ	12
1.3. ROMAN DE AWANÎ	18
1.3.1. Mûndişê Bîyayene	18
1.3.2. Qadroyê Şexisan	21
1.3.2.1. Kesê Serekî	22
1.3.2.2. Karakterê Normî	22
1.3.2.3. Karakterê Kartî	24
1.3.2.4. Karakterê Fonî	24
1.3.3. Mekan/Ca.....	25
1.3.3.1. Mekanê Derûdorî	26
1.3.3.2. Mekanê Hîsî/Mekanê Fehmî.....	27
1.3.3.2.1. Mekanê/Cayê Girewteyî	27
1.3.3.2.2. Mekanê/Cayê Akerdeyî	28
1.3.4. Wext/Zeman	29
1.3.4.1. Wextê Bîyayene.....	31
1.3.4.2. Wextê Vatişî	32
1.3.4.3. Wextê Nuştişî.....	32
1.3.4.4. Wextê Wendişî.....	33
1.3.5. Perspektîf û Vatox	34
1.3.5.1. Perspektîfo Hakîmî/Îlahî.....	35

1.3.5.2. Perspektîfo Egîdî	36
1.3.5.3. Perspektîfo Muşahîdî	37
1.3.5.4. Perspektîfo Zafhûmarî/Zafhetî	38
1.3.6. Zîwan û Sitîl	38
1.3.7. Teknîkê Vatişî	41
1.3.7.1. Teknîkê Teswîrî	41
1.3.7.2. Teknîkê Mektubî	42
1.3.7.3. Teknîkê Kilmkerdişî	42
1.3.7.4. Teknîkê Agêrayîşî	43
1.3.7.5. Teknîkê Montajî	43
1.3.7.6. Teknîkê Vatişê Otobîyografîkî	44
1.3.7.7. Teknîkê Leîtmotîvî	44
1.3.7.8. Teknîkê Dîyalogî	45
1.3.7.9. Teknîkê Dîyalogê Zereyî	45
1.3.7.10. Teknîkê Analîzê Zereyî	46
1.3.7.11. Teknîkê Monologî	46
1.3.7.12. Teknîkê Herekîyayîşê Hîşî	47
1.4. ROMAN DE TEMA	47

II. QISIMO DIYIN

2. ROMANÊ ZAZAKÎ	49
2.1. ROMANÊ AÇARNAYEYÎ	57
2.2. ROMANNUŞTOXÊ ZAZAKÎ	58
2.2.1. Mehmet Gülmez	58
2.2.1.1. Bîyografî	58
2.2.1.2. Eserî	58
2.2.2. Denîz Gunduz	58
2.2.2.1. Bîyografî	58
2.2.2.2. Eserî	59
2.2.3. Sait Çiya	59
2.2.3.1. Bîyografî	59
2.2.3.2. Eserî	59
2.2.4. Yismayil Mirza	60
2.2.4.1. Bîyografî	60
2.2.4.2. Eserî	60
2.2.5. Munzur Çem	61
2.2.5.1. Bîyografî	61

2.2.5.2. Eserî	61
2.2.6. Îlhamî Sertkaya	62
2.2.6.1. Bîyografî	62
2.2.6.2. Eserî	63
2.2.7. Jêhatî Zengelan	63
2.2.7.1. Bîyografî	63
2.2.7.2. Eserî	63
2.2.8. Cengiz Aslan	64
2.2.8.1. Bîyografî	64
2.2.8.2. Eserî	64
2.2.9. Medet Can	64
2.2.9.1. Bîyografî	64
2.2.10. Hesên Dilawer Dêrsim	64
2.2.10.1. Bîyografî	64
2.2.10.2. Eserî	64
2.2.11. Hûseyin Çağlayan	65
2.2.11.1. Bîyografî	65
2.2.11.2. Eserî	65
2.2.12. Nadîre Guntaş Aldatmaz	65
2.2.12.1. Bîyografî	65
2.2.12.2. Eserî	66
2.2.13. Serwet Akkaş	66
2.2.13.1. Bîyografî	66
2.2.13.2. Eserî	66

III. QISIMO HÎRÊYIN

3.1. ROMANANÊ ZAZAKÎ DE AWANÎ	67
3.1.1. Xulaseyê Romanan	67
3.1.2. Mûndîşê Bîyayene	117
3.1.3. Qadroyê Şexisan	138
3.1.3.1. Kesê Serekî	138
3.1.3.2. Karakterê Normî	156
3.1.3.3. Karakterê Kartî	171
3.1.3.4. Karakterê Fonî	182
3.1.4. Mekan/Ca	192
3.1.4.1. Mekanê Derûdorî	192
3.1.4.2. Mekanê Hîsî/Mekanê Fehmî	206

3.1.4.2.1. Mekanê/Cayê Girewteyî	206
3.1.2.2. Mekanê/Cayê Akerdeyî	209
3.1.5. Wext/Zeman	211
3.1.5.1. Wextê Bîyayene	211
3.1.5.2. Wextê Vatişî	221
3.1.5.3. Wextê Nuştişî	231
3.1.5.4. Wextê Wendişî	234
3.1.6. Perspektîf û Vatox	236
3.1.6.1. Perspektîfo Hakîmî/Îlahî	236
3.1.6.2. Perspektîfo Egîdî	242
3.1.6.3. Perspektîfo Muşahîdî	244
3.1.6.4. Perspektîfo Zafhûmarî/Zafhetî	244
3.1.7. Ziwano û Sitîl	244
3.1.8. Teknîkê Vatişî	259
3.1.8.1. Teknîkê Teswîrî	260
3.1.8.2. Teknîkê Mektubî	265
3.1.8.3. Teknîkê Kilmkerdişî	266
3.1.8.4. Teknîkê Agêrayişî	270
3.1.8.5. Teknîkê Montajî	275
3.1.8.6. Teknîkê Vatişê Otobîyografîkî	284
3.1.8.7. Teknîkê Leîtmotîvî	284
3.1.8.8. Teknîkê Dîyalogî	284
3.1.8.9. Teknîkê Dîyalogê Zereyî	289
3.1.8.10. Teknîkê Analîzê Zereyî	291
3.1.8.11. Teknîkê Monologî	295
3.1.8.12. Teknîkê Herekîyayîşê Hîşî	299
3.2. ROMANANÊ ZAZAKÎ DE TEMAYÎ	299
3.2.1. Eşq	299
3.2.2. Merg	304
3.2.3. Koç	314
3.2.4. Asîmilasyon yan zî Ziwano Bîn	318
3.2.5. Qesas	323
3.2.6. Rexneyê Sîstema Feodal û Axatî	327
3.2.7. Hesreta Welatî	330
NETÎCE	332
ÇIMEYÎ	334

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım “*Hetê Awanî û Tematîkî ra Romanê Zazakî*”adlı çalışmanın öneri aşâmâsından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

19/12/2022

Nevzat ANUK

TEZ KABUL VE ONAY
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Nevzat ANUK tarafından hazırlanan *Hetê Awanî û Tematîkî ra Romanê Zazakî* başlıklı bu çalışma, 19/12/2022 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği ile] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan: Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ	İmza: .....
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AYDOĞDU	İmza: .....
Üye: Doç. Dr. İlyas AKMAN	İmza: .....
Üye: Doç. Dr. Nurettin BELTEKİN	İmza: .....
Üye: Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY	İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../202.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BEDEVA

Enstitü Müdürü

VERVATE

Armancê na xebate hetê awanî û tema ra analizê romanê zazakî yo. Hetanî ewro seba ke no ware de bê çend meqaleyê xebatêkî îlmî û akademîkî nêameyê kerdiş, xebatêka sey na xebate yew hewceyo mûhîm wertde de bî. Coka ma zî hewl dayo ke no ware de xebatêka akademîke bikerî ke na venganiye dekerê. Zazakî de goreyê cigêrayiş û analizê ma hetanî ewro vîst hebî romanî çap bîyê. Na xebate seba ke pêşniyazê babeta teze 2019 de ameyo dayiş û îbareyê “ê romanî ke hetanî ewro vejîyayî” ameyo şuxulnayiş, romano verên ra hetanî serra 2019 ê romanê zazakî ke vécîyayî geno mîyanê sînoranê xebata xo. No prosesê mîyanê serranê 1996-2019 de bi zazakî şîyês hebî romanî çap bîyê. No semed ra nê şîyês hebî romanî mewzûyê esasî yê na xebate yê.

Prosesê na xebate de roja verên ra hetanî roja peyên seba destgirî, rayberî, nîqaş, şîrove û rexneyanê ey şêwirmendê xo Yrd. Doç. Dr. Yusuf AYDOĞDU'yî rê zaf sipas kena. Jurîyê na teze; Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ, Doç. Dr. Nurettin BELTEKİN, Doç. Dr. İlyas AKMAN û Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY'î rê seba şîrove, rexne û nirxkerdişê înan, înan rê zaf sipas kena. Reyna seba dayişê fikiran, nîşankerdişê kîtaban û seba ma akardişê kitabxaneyê xo yo taybetî, embaz û mamosteyê xo Doç. Dr. M. Emin PURÇAKÎ rê sipasdar a. Seba ke mîyanê nê çar serran de mi wextê xo zafane na xebate rê xerc kerdo û wextê înan ra kêminayo, qijanê xo Aram û Adenî ra hem uzrê xo wazena û hem zî înan rê sipas kena. No proses de seba ke barê mi şenik kerdo û serê mi û qijanê mi de kedê xo zaf bîyo xanima xo Derya rê gelek sipas kena.

XULASA/KILMEK

Tarixê însanetîye ra nat hetanî ewro, waştîş û hewceyê vatişî demanê cîya-cîyayan de bi formanê çendtewiran de vejîyayê werte. Çend seserrî yo ke dinya de mîyanê tewiranê edebîyan de, roman ke tewiranê tewr ciwanan ra yew o, tewiro tewr populer yê ewroyî yo. Wina aseno ke yew vîyertoxo bi hêz yê ey çîn bo zî, seke mîyanê şaranê serê dinya de bîyo, mîyanê edîbanê zazayan de zî heto populer yê romanî ya yew meyîl est o. Na xebate hedef kena ke ê romanê zazakî ke hetanî 2019 çap bîyê ser o hetê awanî û tema ra etud bikera, çarçîwaya teorîk yê romanî, mîyanê wextî de vurîyayîşê ey û analîzkerdişê prosesê yê wertevejîyayîşê romanê zazakî ser o analîzan bikero.

Roman ke zazakî de yew tewirê edebî yo ciwan o, serranê 90an de vejîyayo werte û nêşkîyayo yew girseyê teqîbkar o cidî û ware de yew tradîsyono cidî bîyaro meydan. Qaso ke rasîyayo ci, 1996 ke romano verên çap bîyo ra hetanî 2022 proseso vîst û şeş serre de pêropîya vîst hebî romanî hetê pancês hebe nuştoxan ra çap bîyê. Hetê awanî û muhtewayî ra romanê zazakî yew het ra nêşkîyayo yew zafrengînî û zafvengînî bîyaro meydan labelê heto bîn ra wina yew raştîye est a ke mîyanê yew prosesê bîyayîşî ra vîyerenno û çend çeşîd numuneyî ardê meydan. Nê metinî yew het ra bi endîşeyê goreyê taybetmendîyanê yê nê tewirî ameyê nuştîş heto bîn ra zî armanco esasî; dayîşê eseranê bikalîte ra zîyade estbîyayîşê xo ispatkerdiş, mojnayîşê besîyê/qabilîyetê zîwanî û ê çîyî ke ameyê ciwîyayîş qeydkerdiş o.

Na xebata ke ma çarçîwayê unsurên awanî û tematîkî yê romanê zazakî de kerda, gama verên de derheqê teorîyê romanî û taybetmendîyanê tewirê romanî de ê nîqaşî ke est ê ra behs beno û dima fokusê xo açarneno şîyês heb romanê zazakî ke ser. Bi analîzanê romanê ameyo armanc kerdiş ke; ê argumanî ke kewtê dest bi roşnayîyê înan hetê awanî û tematîkî ra hetê serkewtiş û hetê kêmanî yê nê romanê tesbît û tehlîl bibê û no ware de venganiya ke est a bêra dekerdiş. No kontekst de xebatê ma, metodenê fokuskerdişê metinan ra îstîfade kerdo, romanî hetê unsurên tehlîlê metinî ra ameyê krîtîk kerdiş.

Çekuyê Mifteyî: Roman, Romanê Zazakî, Roman de Awanî, Roman de Tema

ÖZET

İnsanlık tarihinden günümüze, anlatma isteği ve ihtiyacı farklı dönemlerde çeşitli formlarda ortaya çıkmıştır. Birkaç yüzyıldır dünyada edebi türler içerisinde en genç anlatı formlarından biri olan roman, günümüzün en popüler edebi türlerden biridir. Güçlü bir edebi geçmişi olmasa da dünyadaki bir çok toplum da olduğu gibi zaza edipleri arasında romanın bu popüler yönüne meyil olduğu görülmektedir. Bu çalışma, 2019 yılına kadar yayımlanmış olan Zazaca romanların yapı ve tema açısından inceleyip, roman türünün teorik çerçevesini, zaman içerisindeki dönüşümünü ve Zazaca romanın ortaya çıkış sürecini analiz etmeyi hedeflemektedir.

Zazacada genç bir edebi tür olan roman, 90lı yıllarda ortaya çıkıp ciddi bir takipçi kitlesi ve alanda ciddi bir gelenek oluşturamamıştır. Ulaşabildiğimiz kadarıyla zazaca ilk romanın yayımlandığı 1996 yılından 2022 yılına kadar geçen yirmi altı yıllık süreçte toplam yirmi roman, on beş yazar tarafından yazılmıştır. Yapı ve muhteva açısından Zaza romanı bir yandan çok çeşitlilik, çok renklilik, çok seslilik meydana getirememiş olmasına rağmen diğer yandan bir oluş sürecinden geçtiği ve çeşitli örnekler bıraktığı bir gerçektir. Bu metinler bir yanda edebi türün özelliklerine uygun olarak kaleme alınma kaygısı taşımakla birlikte temel amaç kaliteli edebi ürünler vermektense ziyade varlığını ıspat etme, dilin yeterliliğini gösterme ve yaşanmışlıkları kayda geçirmektir.

Zazaki romanın yapısal ve tematik unsurları çerçevesinde yaptığımız bu çalışma, öncelikle roman teorisi ve roman türünün özelliklerine dair tartışmalara değindikten sonra zazaca yazılmış on altı romana odaklanmaktadır. Bu romanların analiziyle birlikte elde edilen argümanlar ışığında Zazaca romanın yapısal ve tematik açıdan başarılı ve eksik yönleri tespit ve tahlil edilerek alandaki boşluğun giderilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmamız, metin odaklı yöntemlerden yararlanmış, romanlar metin tahlil unsurları açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roman, Zazaca Roman, Romanda Yapı, Romanda Tema

ABSTRACT

The desire and need to tell from the history of humanity to the present has emerged in various forms in different periods. The novel, which has been one of the youngest narrative forms in the world for several centuries, is one of the most popular literary genres today. Although it does not have a strong literary background, it is seen that there is a tendency for this popular aspect of the novel among zaza writers, as in many societies in the world. This study aims to examine the Zazaki novels published until 2019 in terms of structure and theme, and to analyze the theoretical framework of the novel genre, its transformation over time, and the emergence process of the Zaza novel.

The novel, which is a young literary genre in Zazaki, emerged in the 90s and could not create a serious following and a serious tradition in the field. As far as we can reach, a total of twenty novels were written by fifteen authors in the twenty-six-year period from 1996, when the first Zaza novel was published, to 2022. In terms of structure and content, it is a fact that Zaza novel has gone through a process of formation and left various examples, on the one hand, although it could not create a wide variety, polychrome and polyphony. On the one hand, these texts have the concern of being written in accordance with the characteristics of the literary genre, but the main purpose is to prove their existence, to show the proficiency of the language and to record experiences rather than to produce quality literary products.

This study, which we have done within the framework of the structural and thematic elements of the Zazaki novel, firstly focuses on the sixteen Zaza novels after discussing the theory of the novel and the characteristics of the novel genre. In the light of the arguments obtained with the analysis of these novels, it is aimed to eliminate the gap in the field by identifying and analyzing the structural and thematically successful and deficient aspects of the Zazaki novel. In this context, our study has benefited from text-oriented methods, and novels have been evaluated in terms of text analysis elements.

Keywords: Novel, Zazaki Novel, Structure in the Novel, Theme in the Novel

KILMNUŞTEYÎ

Aç.	: Açarnayox
c.	: cild
Ed.	: Edîtor
h.	: hûmare
ûêb.	: û ê bînî
r.	: rîpel
s.	: serre

DESTPÊK

Serê dinya de bi qebûlêko ûmûmî yeno îfadekerdiş ke nuşte Mezopotamya de hetê Sumeran ra yeno îcad kerdiş, yan zî reya verên wextê înan de ameyo şuxulnayiş. Êdî qale/soz bîya/o herfe û nusîyaya. Nuşte, êdî yew bero/mehsûlo îmalkerde yo û yew teknolojîyêk o(Ong, 2010:98,101). Nuşte, badê wertevejîyayîşî beno sey temsîlê medenîyetî û beno vîrê medenîyetî. Her ca de yan zî mîyanê her şarî de prosesê nuşteyî hetê averşîyayîşî ra paralel nêbo zî dinya de kulturo fekkî goreyê şertanê şaran hedî hedî transferê wareyê nuşteyî beno. Yew mecraya newe êdî dinya de dest pêkena û tewirê edebîyatî yê nuşteki vejîyenê werte. Tewirê romanî mîyanê serran de edebîyatê nuşteki de wina vejîyeno werte.

Tewirê romanî -fîkrê cîya cîyayî bibê zî- mîyanê dinya de wayîrê yew tarixo hîrê-çar sey serre yo. Labelê roman seserra 18ine ra pey mîyanê edebîyatî de yeno cayêki merkezî. Roman êdî serê şarî de wayîrê têsîrêki pîlî yo. Wina ke seba îcadkerdişê yew neteweyî, vilakerdişê yew fikrî, averberdişê yew ziwanî yan zî seba biyîşê tarixê yew şarî beno aparetêko mûhîm. Bê înan mîyanê sîstema kapîtalîst de beno welçeyê çerxa ekonomîyî. Reyna mîyanê şaran de senînîya romanî seba estbîyayîşê edebîyatî, medenîyetî yan zî estetîki sey krîterêk yena vînayîş. Înan ra zî wetêr têsîrê ey hend zêde beno ke o rayberîya -îzman keno. Yan zî tewirê neweyî yê ewnîyayîşê dinya/tradîsyonî bi wasitayê romanî mîyanê şarî de benê vila. Averşîyayîşê îlmî, fikrê neweyî û teknîkê neweyî (felsefe, psîkolojî, sosyolojî) lezûbez xo mîyanê romanî de vînenê. Roman hem têsîrkar beno û hem zî mîyanê têsîrê dewran de maneno. Gonî yo û lez adapte beno yan zî şarî lez adapte keno. Romanê başî, ziwan bi ziwan yenê açarnayîş û bi wasitayê romanî; fikir, terz, moda yan zî zanayîşî dinya de vila benê.

Zazayî/kirdî/kirmancî, yew cimato otokton yê erdanê Mezopotamya yê. Îcadê herfan yan zî wertevejîyayîşê nuşteyî serê erdanê Mezopotamya de vejîyeno meydan, labelê zazayî ke şarê nê erdan ê, qaso ke yeno zanayîş seserra 20ine de bi nuşteyî ra benê nas. Zazayan de bi nuşteyî ra şinasîbîyayîş sey şaranê bînan nêbeno. No hal bi şertanê dewlet yê polîtîkî yeno erey fînayîş. Yanî nuşte û zazayî bi yew prosesî naturel têhet nêyenê yan zî vernîya têhetamêyîşê înan yeno girewtîş. Wareyê nuşteyî hetanî 1990an bi qanûn û qedexeyan yeno peyde eştiş. Coka edebîyatê zazakî sey *edebîyatêko ereymende* êşkîyeno bêro îfade kerdiş.

Tewirê romanî, her çiqas serê dinya de hend mûhîm bo û yew tarixê xo yo winasî bibo zî no hal yan zî no averşîyayîşê romanî seba zazayan mîyanê tarixî de wina paralel nêşino. Senî ke ziwan û edebîyatê şarê zazayan mîyanê dewsî de mendo û erey finîyayo, roman zî wina erêy kewto. Coka romano verên -goreyo ke resîyayo ci- 1996 de vejîyayo. Romano verên yê zazakî, dinya de wertevejîyayîşê romanî ra nîzdê çar sey serre dima vejîyayo werte. No ereykewtiş, sey netîceyêko normal hetê senîni, tedeyî, sitîl û terzanê romanî ra yew têsîro negatîf viraşt. Hîkayeyê wertevejîyayîşê romanê zazakî teberê welatî de dest pêkeno. Romannuştoxê zazakî yo tewr verên Mehmet Gülmez gama ke dîyaspora de romanê xo nuseno, bi motîvasyonê înaşayê ziwani, înaşayê nasnameyî, înaşayê vîrî û înaşayê tarixê şarê xo hereket keno. Yanî zazakî de romano verên ra -û ê ke dima yenê zî- wareyê netewî, nasname, tarix û vîr/hafîzayî de romannuştoxî dest bi xebate kenê. No semed ra êşkîyeno bêro vatiş ke rayîrê romanê zazakî nuqtayêka polîtîk ra dest pêkeno.

Goreyê cigêrayîş û analîzanê na xebate -û qaso ke rasîyayo ci- zazakî de romano verên ra (1996) hetanî ewro (2022), no prosesê vîst û şeş serre de vîst hebî romanî tesbît bîyê. Nê romanî zafane bi sitîlanê polîtîk ameyê nuştiş. Romanî, hetê babete ra yan zî tedeyî ra zî zafane ê meseleyê polîtîk ke tarixê dûrî û nîzdî de serê zazayan yan zî bi çarçovaya hîna hîra serê kurdan ra vîyêrtî bîyê objeyê xebatê înan. Nê bîyayeneyê travmatîk benê fokusê romanê zazakî. Nê meseleyê polîtîkî, bixê serê cûyê nuştexan de zî bi têsîr ê. Ê nuştexî ke dîyaspora ra nusene, zafane sebebên polîtîkan ra mecbur mendê şîyê/koç kerdê/sûrgûn bîyê ê welatan. Bi xo seke nuştexanê înan ra zî yeno fehm kerdiş, nê merdimî zî cuya xo de merdimê polîtîk ê. Netîceyê hîkayeyê nê koç/sûrgûnî de nê insanî eseranê xo de sebebên travmayanê xo yan zî ê şarê xo de kewenê mîyanê hesabvînayîşî.

Romanê zazakî, bi taybetî hetê awanî ra romanêko ciwan o. Lingê romanê zazakî erdê raştikênî ser o yê. Hema pêroyê romanê de karakter, mekan û bîyayeneyî raştikên ê. Belê, wendox înan mîyanê metnî de bi fiksîyonêkî waneno labelê bîyayeneyî fiktîf, ûtopîk yan zî xêyalî nîyê. Roman ra zafêr nê metnî manenê metnanê tarixî yan zî metnê rojaneyêkî. Romanê zazakî, cayo ke zazayan ci ra darbe werda o ca ra qalî keno. Birînê/tarixê înan yenê/o ziwan û ê qalî kenê. Yan zî çîyo ke ci rê hetanî ewro bîyo qedexê yan zî ameyo nîmîtiş ey eşkera keno, dano verê çîman. Qedexekerdoxanê xo rê çîyo ke ê nêwazenê bivînî bi rik înan keno babeta xo û înan ser o edebîyatê xo awan keno. Hesabê xo bi no şîkl wareyê edebîyatî de vînenê. Yanî

sey edebîyato dekolonyal û edebîyatê xoverrodaişî xo awan keno. Coka qetlîamî, sûrgûnî, koçî, vêşnayışê dewan ûêb. ê çiyî ke bîyê, mîyanê şarî de nêverdiyayo bêro eşkerakerdiş romanane de teşhîr benê û bi hîkayeyêka newe, newe ra yenê gonî kerdiş. No semed ra zafê nuştoxan verê musenê, cigêrayişan kenê, yan zî bîzatîhî ê çiyî ameyê înan ser o înan nusenê. Zazakî de bi taybetî bi no şikl roman beno neynikê serûvenê zazayan. Eynî wext de babetî ke ameyê îfade kerdiş benê hafizayê şarî.

Romanê zazakî, zafane yew zewqo edebî yo berz ra zîyade yew qehro xorên dano wendoxê xo. Yanî wendox tehmêko weş nêgeno metnan ra, yan dejenyo yan qehrîyeno yan zî raştîya mesela de yewna hedîseye trajîk museno. Bixoyê eşkîyeno bêro şîrove kerdiş ke nuştox zî şa nîyo, nêwazeno wendox bi tedeyeyê romanî şa bo. Raştîye de çî bîyo nuştox ey dano wendoxî ver. Zaf tayê romanane de netîce pozîtîf o, romanî; yan bi merg, yan bi aqîtyayîş, yan bi heps, yan bi sûrgûn bîyayîş yan zî bi kîştîş/heyfgirewtîş qêdîyenê. Axir motîvasyonê nuştoxê romanê zazakî şakerdiş, mereq de verdiş yan zî yew lezzeto edebî dayîş ra dûrî aseno.

Hetê babete yan zî temaye ra eşkîyeno bêro îfade kerdiş ke; romanê zazakî, esasen mîyanê çend temayen de geyreno. Romanê zazakî de senî ke babetî goreyê serûvenê şarî yê, temayî zî giredayê serûvenê şarî vejîyenê werte. Babet yan zî tedeyeyî ke cor de bi kilmî ameyê behs kerdiş, kîştîya temayî de zî netîceyanê nîzdiyan anê meydan. Naye gore, temayî ke mîyanê romanane de bidews û zêde ameyê neşîr kerdiş bi taybetî temayê eşq, merg, koç, asîmîlasyon û ziwano bîn, qesas, rexneyê sîstema feodal û axatî û hesretê welatî yê. Nê temayî goreyê tedeyeyê yan zî hîkayeyê romanê zazakî netîceyê tabîî yê û bi esasê sebeb-netîceyî yenê meydan. Giraniya nê temayan mîyanê romanane de eşkera ya. Seba ke pêroyê romanane kêmezêde dormaleyê temayan de aver şîyo, hewceyê temayanê neweyan aseno. No semed ra seba nuştaxanê romanane zazakî wareyê temayan de cerebnayışê neweyî elzem ê.

Mîyanê nuştoxanê zazakî de problemê reyna roman nênuştîşî barîz o. Bê di-hîrê nuştoxan nuştoxê bînî romanê xo yo verên ra dima romanane nêusenê. No zî seba wertevejîyayîşê yew tradîsyonî barîyerêkî yo. Bê yew di romanane, ê romanê bînî eserê ewîl yê nuştoxan ê. Yanî manaya bîne de, nê romanî eserê dewrê ecemîtî yê û dima seba averşîyayîşê nuştoxîya xo înan bi roman dewam nêkerdo. Coka zafê romanane zazakî eserê ecemîtî yê. No halê romanane seba averşîyayîşî sey barîyerêk eşkîyeno bêro îfade kerdiş. Nêcerebnayışê terzanê neweyan zî sey problemêko bîn aseno.

Hetanî tîya seba tedeyîya na xebate yew projeksiyono kilmek ame xêz kerdiş. Bi nê serencamê kilmekî yê romanî û romanê zazakî de awanî û tema ra dima tîya de derheqê armanc, sînorê xebate, metod û zorîya babete de malûmatî mîyanê çarçovayêkî de do bêrê îfade kerdiş. Sere de sebebê tercîh kerdişê na xebate ma vinderî. Wareyê romanê zazakî de manaya hîra de, xebatê îlmî û akademîk zaf tay ê. No ware de goreyê cigêrayişê ma mîyanê sînorê akademî de teyna Îlyas Akman romanê zazakî ser o xebetîya yo. Bê Akmanî no ware de kes nêxebetîya yo yan zî bi taybetî hetê awanî û tema ra xebatêka pêroyê romanê bigiro mîyanê sînoranê xo çîno. Coka wareyê awanî û temayanê romanê zazakî de venganiyêka girde werte de ya. Armancê na xebate na ya ke; verê hetê her unsurê awanî ra, romanî ke kewenê mîyanê sînoranê na xebate ser o cigêrayişê bêrê kerdiş û bi netîceyanê nê cigêrayişan analizê nê malûmatan do bêro kerdiş o. Heto bîn ra zî ê temayî ke mîyanê romanê de bi dewşê, nê temayî bêrê tesbîtkerdiş û netîceyê înan de zî analizê înan do bêro kerdiş. Seba fehmkerdişê rewşa romanê zazakî nê tehlîlî tek bi tek seba her unsurê awanî û roman bi roman do bi detay bêro kerdiş. Bi na sisteme bi perspektîfêko pêroyî do hetê awanî û temayî ra rewşa romanê zazakî do bêro nîqaşkerdiş. Ê netîce de zî ê malûmatî kewtê dest do bêrê dayiş.

Sînorê na xebate goreyê tarixê dayişê pêşniyazê tezê doktorayî ameyo dîyar kerdiş. 2019 de pêşniyazê na teze ameyo dayiş û goreyê nê pêşniyazî; hetanî a roje ê romanî ke vejîyayî do nê romanê ser o bêro xebetîyayiş. No semed ra sînorê na xebate romano verên yê zazakî ra hetanî 2019 ê romanî ke çab bîyê yo. Goreyê cigêrayişê na xebate hetanî 2019 des û şeş hebî romanî çap bîyê. Dima pancna hebî romanî çap bîyê û nika pêropîya vîst hebî romanî vejîyayê. Labelê înan ra des û şeş hebî kewenê mîyanê sînorê na xebate.

Hetê metodî ra na xebate bi merkezîyetê metinî do bêro kerdiş. Yanî metnê nê romanê ser o anlîzê dokumentarî do bêrê viraştîş. Verê nê anlîzan wareyê na xebate de çi unsurî ke est ê hetê teorîkî ra yenê îfadekerdiş. Dima goreyê nê zanayişanê teorîkîyan malûmato ke mîyanê romanê de ca girewto goreyê înan o ware de anlîzî do bêrê kerdiş. Netîceyê nê anlîzan de zî qîsmê *Netîceyî* de zanayişî ke kewtê dest do bêrê dayiş.

Dema hadrekerdişê na xebate de gelek zorî û zehmetî ameyê antiş. Eke înan ra bêro behskerdiş; sere de seba ke sistemeka sist a ke wareyê çap û çapemenîya zazayan de ya ciresayişê tayê romanê zehmet bi. Çapê înan ya rew bî û newe ra çap

nêbî pîyase de nêmendî û yan zî nuştoxan bi kedê xo ya husûsen matbaayan ra çap kerdê, pîyasa de çîno û ê bi destê xo înan kenê vila. Nê semedan ra ciresayîşê tayê romanan hema wextê peydakerdişî de zor bi. Ê romanî ke kewtê dest mîyanê înan ra tay romanî bi fekê dewa nuştoxî ameybî nuştiş. Seba ke fekî cîya-cîya yê fehmkerdişê înan zehmet bi. Yan zî zaf çekuyî bîyî ke mîyanê ferhengan de çîno. Yanî ferhenê zazakî seba nê çekuyan bes nêbî. Derheqê romanan û nuştoxan de zanayîşî zaf kê m ê û nêrasyeno zafê nuştoxan. Zafê înan bi kodnameyan/mahlasan nusenê û ne bi raya çapxaneyan ne zî bi rayêka bîne nêrasîyayo înan. Bîbliyografîyî ke ameyê nuştiş romanan kê m mojnênê û malumatêko zixm mîyanê xebatan de çîn bi. Heto bîn ra zazakî de seba termanê edebîyan yew ferhengê edebîyatî çîno û no zî seba awankerdişê termînolojîyê na xebate zehmetêko gird bi.

Gama na xebata hadre bî; çimeyê esasî yê na xebate; sere de des û şeş hebî romanê zazakî ke sebebê ontolojîyê na xebate yê ameyê wendiş. Hetê teorîyê romanî ra û serûvênê romanî ra bi taybetî çimeyê esasî ke no ware de ameyê nuştiş û pêro dinya de bîyê referansê nê wareyî ameyê îstîfade kerdiş. Seke mîyanê metnî de do bivejîyê duşê wendoxî: eserê Stevick; *Roman Teorisi* (Teorîyê Romanî) (2017), Forster; *Roman Sanatı* (Hunerê Romanî) (1985), MacKay; *Roman Nedir?* (Roman Çi yo?) (2019), Lukacs; *Roman Kuramı* (Teorîyê Romanî) (2019), Welles û Warren; *Edebiyat Teorisi* (Terorîyê Edebîyatî) (2019), Hawthorn; *Roman Analizi* (Analîzê Romanî) (2014), Watt; *Romanın Yükselişi* (Berzbîyayîşê Romanî) (2018), Parla; *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, (Don Kîşot ra Hetanî Ewro Roman) (2018), Sazyek; *Roman Terimleri Sözlüğü Roman Sanatından Yüz Terim* (Ferhengê Termanê Hunerê Romanî ra Se Termî) (2015), Korkmaz; *Yazınsal Okumalar* (Wendişê Nuşteki) (2015), Şahin; *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi* (Roman de Perspektîf û Raşteke Vatoxî) (2020). Nê çimeyî hem pêroyê dinya de û hem zî Tirkîya de wareyê xebatanê romanan de çimeyê esasî yê. Nê çimeyî na xebate de bîyê referansê bingehên.

Na xebate hîrê qisman ra ameya meydan. Qismo I. de çar sernameyî est ê. Verê *Sey Tewirêki Roman/Roman Çi yo* est o. Tiya de seke sername ra zî dîyar o tewirê romanî sero teorîyî ameyê dayiş û çimeyanê esasîyan ser o yew derheqê romanî de bingeho teorîk ameyo dayiş. Sernameyo diyin de *Averşîyayîşê Tarixî yê Romanî* analiz bîyo û reyna bi referansê çimeyanê esasîyan yew serencamê tarixî yê romanî ameyo xêz kerdiş. Sernameyo hîrêyin; *Roman de Awanî yo*. No sername de goreyê

tardîsyonê dinyayî unsurê awanî ke goreyê tradîsyonê dinyayî û Tirkîya ameyê vîjnayîş û nê unsurî hetê teorîk ra ameyê nuştiş. Sernameyo çarin; *Roman de Tema* yo. No qisim de zî hetê teorîkî ra tema û taybetmendiyê tema ameyê dayiş.

Qisimo II. de sere de sernameyê *Romanê Zazakî* ca girewto. Tîya de derheqê romanê zazakî de hem hetê tarixê edebîyatî ra û hem zî hetê wertevêjyayîşê romanî ra bi şiklo zafhetî yew analîz ameyo viraştiş. Prosesê polîtîk yê zazayan, qedexekerdişê ziwani, vejîyayîşê romanan, motîvasyonê vejîyayîşê romanan, ereykewtîşê romanî û taybetmendiyê romanan ameyê nîqaş kerdiş. Dima zazakî de *Romanê Açarnayeyê* û *Romannuştoxê Zazayan* ameyê dayiş.

Qisimo III. de di sernameyê esasî est ê: *Romananê Zazakî de Awanî* û *Romananê Zazakî de Temayî*. Binê nê sernameyê verênî de *Xulaseyê Romanan*, *Mûndîşê Bîyayene*, *Qadroyê Şexisan*, *Mekan/Ca*, *Wext/Zeman*, *Perspektîf û Vatox*, *Ziwan û Sitîl û Teknikê Vatişî* ca genê. No qisim de êdî her yew unsur mîyanê ê sernameyî de gorêyê her romanî tek bi tek yeno tehlîl kerdiş û analîz kerdiş. Sernameyo esasî yo bîn yê qisimê III. zî *Romananê Zazakî de Temayî* yo. No qisim de ê temayî ke zafanê mîyanê romananê zazakî de ameyê şuxulnayîş ca genê. Nê temayî zî bi rêz wina yê; *Eşq*, *Merg*, *Koç*, *Asîmîlasyon Yan zî Ziwanî Bîn*, *Qesas*, *Rexneyê Sîstema Feodal û Axatî û Hesreta Welatî*.

Nê qisimî ke cor ra ameyê îfade kerdiş ra dima qisimê *Netîceyî* ca geno. No qisim de zî goreyê cigêrayîş û analîzanê na xebate ê malûmatî ke kewtê dest yenê îfade kerdiş û sey netîceyî rêz benê. Binê nê sernameyî de netîceyê xebatî de çî vejîyayo meydan sey şîrove, rexne û pêşnîyazî yenê îfade kerdiş.

I. QISIMO YEWIN

1. ROMAN

1.1. SEY TEWIRÊKÎ ROMAN/ROMAN ÇI YO?

Sey tewirêko edebî roman heta ewro bi zaf hetanê xo bîyo babetê cigêrayîşanê cîya-cîyayan. Roman, tewirêkî wina yo ke warê mîyanneteweyî de nê seserranê peyênan de populerîya xo hem muhafeze kerdo hem zî populerîya xo zêde kerdo. Bi nê taybetmendîyanê xo roman, eleqeyêko xeyle zaf dîyo, ey ser o zaf ameyo xebitîyayîş, xeyle zaf cigêrayîşî ey ser o ameyê kerdiş û her tim rojanebîyayîşê xo muhafeze kerdo. Nînan hetî de roman her tim merkezê nîqaşan de mendo. Mîyanê tewiranê edebîyan de roman hetê populerîye de pozîsyonêko merkezî de yo. Romanî ser o xebat û ewnîyayîşê cîyayî, nîqaş û şîroveyê cîyayî bi her haweyî dînamîzmêko pêt romanî de zêde keno. Vejîyayîşê ey ra heta roja ma çarçoveyê nê dînamîzmî de roman, hem hetê awanîye ra hem zî hetê muhtewaye ra her tim prosesanê vurîyayîş û ravurîyayîşê fewquladeyan ra ravêrdo û hîna zî nê vurîyayîş û ravurîyayîşî dewam kenê.

Roman; pênasan/tarîfan de, qaliban de û reçeteyan de bi ca nêbeno. Eynî wext de, şertanê sosyalan, edebîyan û ekonomîkan yê her çaxan romanî ser o tesîrê xo verdayo, yan zî romanan nê şertan ser o tesîrê xo virašto, yan zî romanan şahidîya nê şertan kerdo. Nê semedî ra mumkin nêbîyo ke ey ser o sînorî bêrê xêz kerdiş, pênasî bêrê kerdiş yan zî cumleyê teqezî ci ser o bêrê saz kerdiş. Bi zanayîşê nê handîkapan tîya de bêro ewnîyayîşê çend ewnîyayîş û nêzdîbîyayîşan yê ke nê persî ser o xebitîyayê ke tewirê romanî çî yo. *Ferhengê Îngilîzkî yê Hawthorn Oxfordî* pênasê romanî wina neql keno: “Vatişê nuşteki yo ke karakter û bîyayenyî ke temsîlkarê cuya rojane yê demê vîyarteyî yan zî demê ameyoxî yê, bi haweyêko nîzamî yenê pêşkêş kerdiş yan zî hikayeyê dergî yê” (Hawthorn, 2014: 15) û seba ke zano no pênas tena bes nêkeno coka ney zî îlaweyê pênasê xo keno “(nika yew yan zî yewî ra zêde cîdan pîrr kenê)” (2014: 15). Pênaso portporî yo ke Zekiye Antakyalıoğlu dayo çend ceribnayîşan pîya pêşkêşê kena:

Goreyê Hegelî roman “epîkê (destankî) burjuwa” yo. Goreyê Henry Jamesî roman keyeyêko viraşte yo ke bi milyonan pencereyê ci est ê û nê pencereyî goreyê arezû û hewcedarîyê merdimî eşkenê bêrê zêde kerdiş zî. Goreyê Stendhalî roman neynîkêk o ke temamê rayîrî de yeno bar kerdiş (2016: 24).

Verê înan de kokê romanî ke tewirêkî têmîyande yo reseno heta tewiranê sey ceribnayîş, romans, tarîx, bîyografî, komedî, drama, epîkan. Sey form zî roman sist/elastîkî û pênegirewte yo (Antakyalıoğlu, 2016: 24).

E. M. Forster zî hetê pênerkerdişê romanî ra û hetê daxilkerdişê mîyanê sînoran yê romanî ra bitedbîr o, goreyê ey qayde û prensîbî beno ke seba tewiranê bînî yê hunerî munasib bê labelê nê qayde û prensîbî romanî de nîne şuxulnayîş. Goreyê Forsterî peymeyo peyên yê romanî, ci ra heskerdişê ma yo (1985: 61). Jale Parla zî kîtabê xo *Don Kîşot'tan Bugüne Roman* (Don Kîşot ra Hetanî Ewro Roman) de fikirê xo eşkera kena û a zî sey Fosterî fikirîyena. Goreyê aye zî reçeteyêkî romanî çin o. Goreyê aye zî tewirê edebîyatî nîşaneyê dînamîkî yê û nîne reçete kerdiş. Çünke her eserêko edebî, bi tewiro ke aîdê ci yo pêkerdişêko tamam ra zêde têkilîyêka cîyayî, melezi, neweyî yan zî serwedarte vejeno meydan. Seba ke romanî wazenê tewirê ke aîdê ci yê derbas bikerê coka zî zor danê sînoranê ê tewirî (2018: 29). Antakyalıoğlu no hetê romanî wina îfade kena: “Çuke roman goreyê xozaya xo duşê kategorîkerdişî, sînordarkerdişî, goreyê tewiran abirnayîşî de xo ver dano” (2016: 20) û merdiman îqaz kena hewilanê nê rayîrî de do bê netîce bimanê. Zaf kesan waştî ke pênasê romanî bikerê labelê nê pênasî sey pênasê şexsê ê kesî yê romanî ser o mendê (2016: 24).

Kesê ke derheqê romanî de nusenê, nê fikrê hemparî/seyyewbînî qebûl kenê ke pozîsyonêko statîk yê romanî çino û bi xozayî bi haweyêko dînamîk o. No hete ra tarîxkarê edebîyatî û rexnekarî ke romanî ser o xebetiyênê, mîyanê konsensûsêkî de yê ke yew cayo statîk yê romanî çino û roman sey biyîş û ontolojîkî dînamîk o. Nê toşeyî de Georg Lukacs zî vano ke roman sey prosesêkî goreyê xozaya xo tena wexta ke muhtewa mewzûbehs beno temambîyayîşî red keno, goreyê ey roman sey toşeyêkî mabeynê bîyayîş û estîye de şino yeno labelê reyna zî ahengêko pêt awan keno; sey îdeyê bîyayîşî ravurîyeno “hal”êkî. Coka roman xo ravurneno bîyayîşê normatîfî û xo derbas keno, sînoranê xo ra ravêreno. Ê seba ey êdî “Rayîrwanîye êndî ameya tamam kerdiş: Êndî rayîr dest pêkeno” (2019: 80). Goreyê ey roman tewirêkî temamnêbiyaye yo û rayîrê ci her tim devam keno yo. Goreyê Parla roman tewiran ser ra tewirêk o û o nêdekewno çî tewiran mîyan. Labelê heme tewiran ra zî îstîfade keno (2018: 33). Bi vatişê Parla romano ke belî nîyo çî yo, “seserra 18.î de tewirêko zaf populer yê edebîyatî yo la hetê ney de zî edebîyatî ra nêameyo hesabnayîş” (2018: 36)

Stevick dîyar keno ke ganî rexnegirî romanî ser o pênasê şenber nêkerê, seba ke merdim ziraran ra xo bipawo ganî nê bêjê edebîyî nêdekero qalibanê huşkan mîyan û beno ke roman îfadekerdişê nê endîşeyê teqdîrheqkerde yo (2017: 19) û xo ra roman, *tewirêk o ke pênasê xo gêreno* (Antakyalioğlu, 2016: 59). Wexta ke yeno vatiş ke rontgenê tewirê romanî nîno antiş, nê semedî yenê rêzkerdiş ke sînorê ci sist û elastîk ê yan zî skeletê ci estebîyaye nîyo, dînamîkê tewirê romanî bixor hetî de bingeyêko kanonîk yê dîyarkerde çin o û poetîkayêka ci çin a. Stevick wexta ke behsê ney keno vano roman sey Poetîka wayîrê teorîyêka edebî nîyo, teorî û rexneyê romanî ser o hem hetê senînîye û hem zî hetê çendîye ra sey teorî û rexneyê şîran aver nêşîyo. Eynî wext de demo vîyarte de rexneyê ke romanî ser o ameyê nuştiş, sey bêjî taybetmendîyanê romanî bi haweyêko baş tayîn nêkerdo, tradîsyonê ke taybetmendîyanê bêjî yê romanî awan kenê nêşkayo îzah bikero, derfetê estetîkî û çimeyê ci eşkeyo zaf tay dîyar bikero (2017: 7). Antakyalioğlu zî sey nêzdîbîyayîşê Stevickî wina nêzdîyê babetî bena: “Eke roman çaxê Aristotelesî de bivejîyayêne meydan bê şik û guman o do wina bêkes, sêkur nêbîyayêne û pênasê ci biameyêne kerdiş. Poetîkaye de ke tamamê qaydeyê edebî ya ca û pênasê romanî bi haweyêko muhteşem do biameyêne kerdiş” (2016: 20). Goreyê ey sedemê nêbîyayîşê poetîka û standadêkî romanî no yo ke roman çaxê fikirmendanê klasîkan de nêvejîyayo orte. Reyna goreyê Antakyalioğlu duşê pênas, muhtewa û terzêkî dîyarker de xoverdayîşê romanî sedemê bingeyin yê serkewtişê romanî yo û no mabeynê tewiranê bînan de serdestîyê romanî yo (2016: 20).

Derheqê pênas û merheleyanê romanî de eke tîya de biewnîyo tespîtanê hîna tamamkerdeyan; seba ke romanî hîna tekamilê xo tamam nêkerdo, averşîyayîşê ci hîna dewam keno, skeletê ci hîna nêbîyo este, zehmet o ke ma elastîkîya sînoranê ey texmîn bikerê. “Baxtîn vano ke goreyê tewiranê bînan yê edebîyan roman nuşte û kitabî ra hîna ciwan o. Roman tewirêko wina yo ke têkilîya ey bi îdraqkerdişê bêvengî/pasîfî yanê bi wendişî ya tewr xurt o” (Antakyalioğlu, 2016: 21-22). Hetan nika derheqê romanî de ê merdimî ke wareyê romanî de xebetîyayê, fikrê înan ra fehm beno ke seba romanî yew tarîf, formul yan zî îfadeyo net nêşkîyeno bêro vatiş. Coka roman yew tewiro dînamîk o ke her tim xo aktuel keno û verê her tarîfî de vindeno.

Derheqê romanî de her çiqas çîyê netî nêyenê îfadekerdiş zî tay çîyê ke derheqê taybetmendîyanê romanî êşkîyenê bêrê vatiş. Yanî hetê metinî ra yew metin

senî sey romanî qebul beno, roman de gere çi bibo yan zî senî unsurî gere mîyanê metinî de ca bigirî ke o metin roman bo. Ameyo îdîa kerdiş ke roman tek tewiro edebî yo ke xîtabê girseyêko xeylê pîlî keno (MacKay, 2019: 226) û ganî romanî de krîterê sey çendîye, dergîye û hûmarê çekuyan bibê. Mîyanê nê nîqaşan de ameyo îdîakerdiş ke ganî dergîyêka dîyarkerde ya romanî estbo. Raşt nîyo ke merdim hîkayeya 40-50 rîpelan ra awanbîyaye rê vajo roman. Hetê ney de yeno fikirîyayîş ke seba ke merdim metnêkî sey roman bivîno, ganî roman mîyanê xo de tayê têwgêran bihewêno û babeto ke taybetîya xo est a bi haweyêko dergûdila romanî mîyan de bêro cigêrayîş. Nê semedî ra zî nesrê viraşteyî yê heta 20-30 rîpelinî sey “hîkayeya kilm” û 40-50 rîpelan ra heta 100 rîpelinî zî sey “novella” yenê name kerdiş (Hawthorn, 2014: 27). Goreyê Hawthornî romanê kilmî yê 40-50 rîpelan ra heta 100 rîpelinî *novella* yê. Goreyê ey rîpelê romanî ganî 100 rîpelan ra zêde bê û hûmara çekuyan zî ganî 50 hezarî ra zêde bê (2014: 94). Reyna derheqê dergîya romanî de Forster zî vano roman ganî 50 hezar çekuyan ra kilm nêbo. Goreyê ey heme nuşteyê ke 50 hezar çekuyan ra zêde yê roman ê (1985: 42). Goreyê nê fikranê cîya bi cîyayan fikro giran no yo ke metinêkî seba bi nameyê romanî bêro îfadekerdiş gere se rîpel ra zêde bo û gere pancas henzar ra zêde çekuyan ra bêro meydan.

Prosesê werte vejîyayîşê romanî ser o ê ke no ware de xebetîyenê tay cîya-cîya şîroveyan kenê. Labelê yew giranîya nê fikran de hetê fikrê wertevejîyayîşê romanî de yew nuqta est a ke na nuqta de fikrî pêrasenê. Goreyê Parla, tewirê romanî aîdê kapîtalîzmî yo û îdîa kena ke roman qet qaydeyan nas nêkeno û eşkeno dekewo her şeklî, no hawe zî berardişê kapîtalîzmî parçe keno (2018: 38). Goreyê aye metnê edebîyî vatişê afirkerî yê merdiman ra ata, goreyê awanîya fikrî yê serdestî toşe gênê. Bi vatişêko bîne, metnê edebîyan de, fikro serdest ê cîhanî goreyê wext û cayêko dîyar bi rayîrê kesan ameyê îfadekerdiş (2018: 39). MacKay zî wexto ke têkilîya kapîtalîzmî û romanî nirxnenno vano ke bi vejîyayîşê kapîtalîzmî roman bi haweyêko matbû bîyo sey metayêk labelê eynî wext de çîna mîyanên ya xurt, xobawer, wenda zî awan kerda ke mîyanê ey ra nuştox û wendoxî zî vejîyayê. Ê îddîa keno ke bi nê semedî ra îfadekerdişê endîşeyê romanî de, no kulturo hîra yê ke şertê neweyî yê weşanayîşî parçeyêkî ci yê zaf taybet ê (2019: 48).

Stevick paştîya xo dano fikranê Samuel Johnson, Karl Marx û Lionel Trillingî û o tewirê romanî sey edebîyatê sinifa mîyanên vînenno. Roman sey tewirêko newe yo edebî, seba ke xîtabê newe yê wendoxan bikero vejîyayo meydan. Na koma newe

wende ya û hetê têwgêran û nîrxê exlaqî de ha hîstenik a, eynî wext de cematêko ke wextê ci yo veng est o û bazirganîye keno yê. Antakyalioğlu zî vana roman keşfê sinifa mîyanên o. Goreyê aye wendoxê romanî zî nuştoxê romanî zî sinifa mîyanên ê. Bi naye gîredaye roman goreyê tewiro ke temsîl keno tewiranê bînan ra hîna cêr de ameyo vînayîş. Wexto ke nê teşmîlî kena pêşkêşîyêko hîra zî kena:

Pîyê Cervantesî berberêk û cebarêk o, o bixo zî esker o; Henry Fielding sinifa mîyanên de hiqûqnas o; Samuel Richardson çapdar o; Daniel Defoe lajê qesabî yo û bazirgan o, endamêko sinifa mîyanên o û rojnamevanîye hetî de semedê qumarî ra kewto heps; pîyê Laurence Sterneî eskerêko bindarax o, tamamê cuya xo de uca ra bi uca ameyo tayîn kerdîş; Sterne zî Unîversîteyê Cambridgeî qedînayo û bîyo keşîş; Tobias Smollet keyeyêko dewlemendî ra yo ke wayîrê erdan ê û o Unîversîteyê Glasgowî ra sey cerah mezûn bîyo; pîyê Jane Austene mamostayêkî sinifa mîyanên o; George Eliot keynaya citkerêkî ya; Thomas Hardy lajê westayêkî beran o; D.H. Lawrence lajê karkerêkî madenî yo ke kes nêzano wende yo yan ney; Dostoyevskî lajê doktorêkî eskerîye yo û pîyê ci alkoholîk bîyo. No liste wina derg beno. Labelê hûmara nuştoxanê ke sey Marcel Proust, Leo Tolstoy yan zî George Sand bav û kalan ra dewlemend ê zaf tay a (Antakyalioğlu, 2016: 27).

MacKay îdîa keno ke estanika vejîyayîşê romanî goreyê semedanê şexsîyan vurîyeno. O vano vejîyayîşê romanî goreyê pênasê şima yê romanî ser o bedilîyeno û goreyê ney zî hetêkî ra roman kîştî kulturî ra eserêko melez yê çaxo antîk yê klasîkî yo, hetê bînî ra netîceyê modernîya kapîtalîstî yo ke Brîtanya ravêrda (2019: 43).

Romans sey tradîsyonêk o ke feydeyê ci vejîyayîşê romanî de virazîyayo. Hawthorn termê romanî yê ke îngilîzkî de yo, bi termê *novelî* yo ke ziwananê Ewropaya modern de est o eynî vînenê, goreyê ey çekuya “novel”î “novella”ya –çîyo hurdî yo newe- îtalyankî ra yeno, çekuya “romance” zî çekuyêka derheqê Romayîjan ra vejîyaya. Bikarardîşê modernî de zî çekuya romanî bi neweyî ya, çekuya romansî zî bi verênî ya eleqedar (Hawthorn, 2014: 33). Hawthorn wexto ke muhtewayê romansî û ferqê ci yê romanî îzeh keno, îdîa keno ke romanso tradîsyonel cuya serayî teswîr kena ke zaf zêde ameyo toşedayîş, tradîsyonê huşk û tîmîyanan ser o ameyo awankerdiş û zaf zêde ameyo îdealîzekerdiş. “Sey destanî romans zî zaf reyan elemananê nesurîştî hewêneno û no faktor zî romansî romanê modernî ra abirnenê. Cîyayîya ke ma musayê, sey ke reya yewin mi îdîa kerd romano modern seserra 18. de İngiltere de vejîyayo orte” (2014: 33-34). Fîkrê Stevickî zî eynî yo. O zî îdîa keno ke roman romansî ra vejîyayo (2017: 32).

Tewirê romanî yo çend seserrin tewirêkî hende populer o ke tamamê cîhanî de bi heme ziwanan nimûneyê ci est ê. Romano ke tewiranê populeran mîyan de tewiro

tewr populer o wext bi wext xo mîyan de zî xeylê tewirî vetê. Fikrê cîya cîyayî vejîyayîbê zî ameyo îdîakerdiş ke xeylê tewirê romanî est ê. Lîteraturî de xeylê tewirî ameyê dîyar kerdiş; romano dedektîfiye, romano psîkolojîke, romano komelkî, romano hîsî, romano propagandaye, romano sayinsfîksîyonî, romano tarîxî, romano gotîk, romano nameye, romano herikîyayîşê hişî (Antakyalıoğlu, 2016: 21) tewirê romanî yê ke ameyê qebul kerdiş.

1.2. AVERŞIYAYIŞÊ TARIXÎ YÊ ROMANÎ

Tewirê romanî tewirêko hema hema rojevê pêro dinya de yo. Yew popularîteya xo ya berz est a. Hem wendoxê xo zaf ê û hem zî hetê ekonomî ra pîyasayêkî ya zixm est a. Roman ke wina cayêko muhîm de yo gelo senî vejîyeno werte? Kam metin sey romanê verênî yeno qebulkerdiş, no ware de çi fikrî est ê? Derheqê nimûneyê yewinî yê tewirê romanî de xeylê fikrî est ê. Nînan ra tayê ci datayêkî umumîyî ra zêde, fikrê şexsî yê nuştoxî bixo yê. Seba ke sînore nê xebatî seba nê nîqaşan teng o tîya de do fikrê ko tewr zêde ameyo qebul kerdiş bîyarê ziwan. Goreyê Parla: “Nuqtaya ke her kesî pê kerdo û her kesî qebul kerdo no yo ke *Don Quijote* tewirê romanî de rayber o û merkezê teorîya vatişî de ca gêno” (2018: 18). Stevickî zî vato: Ma Cervantesî Spanya de awankerê romanî nêvînê zî, heme sedemî est ê ke ma *Don Quixote* (Don Kîşot) (1605-1615) sey roman bihesibnê” (2017: 8) û bi no hawe goreyê xo sîya mîhengî ya nê wareyî îfade keno.

Derheqê romanî de fikir û nirxdayîşê xeylê zêde est ê. Merdim ewnîyeno nê heme nirxdayîşan yeno qebul kerdiş ke pênasêko qetî çin o yan zî romanî de sînor nîno ronayîş. Hewlêko winasî zî nêzdîbîyayîşêko şexsî ra wete çiyêk nîyo. Dînamîkbîyayîşê tewirê romanî, adaptasyonê çaxî û lezîya ravurîyayîşî hetê her kesî ra ameyo qebul kerdiş. Nêzdîbîyayîşê cîya cîyayî estbê zî, nimûneyê yewin ê romanî bi fikrêko hempar Don Kîşot ameyo qebul kerdiş ke Ewropa ra vejîyayo.

Sey zehmetîya pênaskerdişê bi haweyêko zelal yê romanî, dîyarkerdişê averşîyayîşê tarîxî yê romanî zî zehmet o. Nîqaşê derheqê nimûneyo yewin ê romanî de hîna zî rojane yê. Wexto ke merdim biewnîyo nê nîqaşan ra, mabeynê kesê ke vanê esero yewin ê tewirê romanî 2000 serre û kesê ke vanê esero yewin ê tewirê romanî 200 serre yo nîqaşêko hîra est o. Çuke mabeynê nê di fikran de 1800 serrî est ê ke no ferq xeylê zêde û binîqaş o. Coka zî zehmet o ke merdim bieşko lîsteyê

averşiyayîşê tarîxî yê romanî yan zî panoramaya ci ya tarîxî vejo. Fikrê Hawthornî do tay bo zî nê nîqaşan ronî bikero:

Eke kesêk sey Doodyî pênasê romanî bikero, o wext bêguman o do romanî 2000 serre bivîno ke sey formêko tarîxî yê hertimî yo û girêdayeyê ney o do wina qebl bikero ke termê romanî seserra 18. de nêvejîyayo orte. Eynî wext de, ganî ma xo nê fikrî ra muhafeze bikerê ke vano eserê ke tesîrê ci wendox û nuştoxan ser o est ê û eserê ke bernameyê edebîyatê modernî de yê seyyewbînan vînenê. Û ganî haya ma estbo ke û (sey ez zî dîyar kena) duşê dabeşkerîşê tundî yê “raştîya romanî” dewamiyî û xetê tradîsyonêlî est ê (2014: 30).

MacKay wexto ke behsê nê babetî keno îdîa keno ke merdim nêşkeno nuqtaya ke fiksîyono mensur ravurîyayo romanî dîyar bikero, goreyê ey fikrê bi nê haweyî, hikayeyê sey *berzbîyayîşê romanî* determînîzm o. Kokê romanî yenê texmîn kerdiş labelê bi haweyêko qetî nînê îzah kerdiş û nasnameyê ey zî netîceyê şertan o: Roman wayîrê tarîxêko raştikên o ke kok û berzbîyayîşê ey est o, yanê bi şecereya xo, bi xetê xo yê kok û tesîrkerdişî, bi seyyewbînanbîyayîşê aileyî, tarîxêko ma ey reyde bîyê pîlî ra cîya yo. MacKay fikranê xo yê derheqê tarîxê romanî de wina vano: Tarîxê edebîyatî destpêkê îzahkerdeyî yê û netîceyê viraşte yê ke tay çîyan vejenê orte (2019: 62). Derheqê vejîyayîşê romanî de xeylê fikrî ameyê vatiş. Defoe, Richardson û Fielding vanê ke nê eserê romanî yê ke nîmeyê yewin yê seserra 18. de ameyê nuştiş, ma eşkenê sey destpêkê nê tewirî bihesibnê. Goreyê Hawthornî zî kesê ke hesibnenê ke roman seserra 18. de vejîyayo, qebl kenê ke nê eserî deyndarê tradîsyonê verê xo yê. Goreyê ey “çi wendekarê romanî nêşkeno red bikero ke Pantagruel û Gargantua (1532 ve 1534) yê François Rabelaisî û Don Quixote (1605-15) yê Miguel de Cervantesî tesîrêko zaf pîl seserra 18. ser o virašto” (2014: 31). Dima fikrê xo wina îzah keno:

Bi fikrê mi, çîyo ke seserra 18. de Ewropa de fiksîyonê nuşteyî de bîyo, vurîyayîşêko hende radîkal bîyo ke çîyo ke vejîyayo meydan û ma ci rê vato “romano modern” erjeyê xebatêko cîya yo. Goreyê dîyarkerdişê Micheal McKeonî “kesê ke teyîd kerdo ke “awanîyêka newe û cîya” vejîyaya meydan, romannûsê yewinî bixo yê. Richardson bawer keno ke “tewir”êkî newe vejîyeno meydan, la Fielding zî vano “babet”êko yan zî “şax”êko newe vejîyayo meydan (2014: 31).

Derheqê na mesele de MacKay wina vano: Tradîsyono ke eseranê nuştoxanê sey Defoe, Richardson û Fieldingî sey “romanê seserra 18.” wanenê, eke ma bigîrê verê çîman, seba ke çaxê înan de hîna waştîşê ma romannûsan ra nêvirazîyabî, coka ma nêşkenê înan sey romannûs qebl nêkerê” (2019: 52). O tesîrê metnanê verê nê nuştoxan zî mûhîm vînenê. Goreyê ey ma deyndarê terzê verê nê nuştoxan ê ke

xeylêkî metnê mûazzamî peynîya xo de verdayê. Pamela qismen romanêko adab-i muaşeret o û qismen zî estanika perîyan o; Robinson Crusoe rojnuşteyêko geyrî û otobîyografiyê ruhî ano vîrê ma; Clarissa amanc kena ke bîbo tragedyayêk; Fielding fikirîyeno ke tewirê epîkî vurnayo komedyaya mensurî (2019: 52).

Badê nîqaşanê tarîxê romanî xeylê rexnegir û nuştoxî îdîa kenê ke averşîyayîş û hîrabîyayîşê romanî de tesîrê kapîtalîzmî û bazarê ekonomîye zaf virazîyayo. Tewirê romanî yo ke bi serran bazarê weşanayîşî de parêka zaf zêde xo dest de tepîşt, wina aseno ke badê ney zî do pozîsyonê xo muhafeze bikero. Mabeynê averşîyayîşê tewirê romanî û kapîtalîzmî de têkilîyêka xurt est a û yeno qebul kerdiş ke nê averşîyayîşî de tesîrê sinifa mîyanên zî zaf est o. “Wendebîyayîş, ekonomîya weşanayîşî û marketî; destpêkê romanî de berzbîyayîşê kapîtalîzmî ya yeno têkildar kerdiş” (Hawthorn, 2014: 50).

Badê peynîya seserra 18. romanî Ewropa de xeylê waran de dest bi averşîyayîşî kerdo. Hawthorn dîyar keno ke heta seserra 19. roman Ewropa de (Fransa û Brîtanya) serdestîyêko kulturî awan kerd merkezê polîtîka û ekonomîye de bî. Ê goretê ey roman, tena peynîya seserra 18. ra nata hem keyeyan de hem zî kitabxaneyanê şarî de hakîm bî. Eynî wext de refanê merkezanê bajarê pîlan yê Ewropa de zî bi haweyêko zêde cayê xo girewt (2014: 66). Cigêrayîşî îdîa kenê ke roman Îngilîstanî de vejîyayo orte û sedemanê ney wina rêz kenê: sedemê yewin no yo ke kulturo Protestan Îngilîstanî de her ke şî laîk bî (MacKay, 2019: 49). Ney hetî de peynîya seserra 17. de Îngilîstanî de babet bi babet tewirî weşanîyayî û wendiş û nuştiş bi lezêko xurt aver şî.

Vilabîyayîş û berzbîyayîşê tewirê romanî yê heta seserra 19. averşîyayîşê romanî de wextêko tewr krîtîk o. Badê nê çaxî romanê tamamê cîhanî de bilez vila bî. Zêdebîyayîşê madî yê romanî hetî de, hetê muhtewa, awanî, toşe, teknîk ûsn. de zî ravurîyayîşê cidî virazîyayî. Tewirî romanî zî sey averşîyayîşê waranê bînan ravurîyayîşê xurtî ravêrnayî. Tewirê romanî zî sey waranê edebîyat, huner û zanistî averşîyayîş, ravurîyayîş û helwestan ra tesîrê xo girewto. Bi ney ra giredaye, zafane yeno qebulkerdiş ke, averşîyayîşê tewirê romanî de çend çaxê bingeşî est ê. Nê merheleyî sey *romano klasîk*, *romano modern*, *romano modernîst* û *romano postmodern* bi çar beşan yenê name kerdiş. No beşkerdiş sey tarîx nîyo, mîyanê xo de prosesê ravurîyayîşî bi wext vila bîyo. Coka sînorê netî yê tarîxî romanê de çin o, prosesî de ravurîyayîş virazîyayo.

Demo nimûneyê yewinî yê romanî ra heta sereyê 1900î sey merheleyo yewin ê romanî yeno qebul kerdiş û no çax sey çaxê romanê klasîkî yeno namekerdiş. Romano klasîk sey çaxanê bînan têkiliya romanî û raştîye ser ra yeno nirxnayîş. Raştîperestîye, sey ke heme huneran de yo, mehfûmêk o ke senîniya romanî tewr zêde îfade keno. Realîzm sey rêbazêko edebî yeno nirxnayîş, “klasîzm raştîye sey ganîyîye”, “romantîzm goreyê îdraqkerdişî şexsî”, “realîzm zî sey xozaya xo” dano (Antakyalıoğlu, 2016: 42).

Edebîyatê rojawanî de -yan zî fikrê romanî bi merkezîyetê Ewropayî de- rêbazê ke giredayeyê rêbazanê romantîk, realîst û naturalîste yê, mîyanê romanê çaxê klasîkî de yeno vînayîş (Çetin, 2006: 70). Taybetmendîyê romanê nê çaxî wina yê; nê tewir romanê de mûhîmî bi babet, tema, bîyayene, tîp û dorme yeno dayîş, elemanê ‘bîyayene’ vernî de yo. Nuştox cîhanî raştîye sey raştîye dano wendekaran. Seba nuştoxî fiksîyon û teknîk hîna peynî de yo û hende mûhîm nîyo. Babetî goreyê sosyolojîye yenê dayîş û kes nê komel, “ez” nê “ma” mevzubehs o. Metnê seserra 19. zafane komelî ser o yê û raştîye dima yê (Parla, 2018: 169). Romanê nê çaxî de bîyayeneyî sey destpêk-averşîyayîşê bîyayeneyan-netîce bi kompozîsyonan ameyê pêşkêş kerdiş (Çetin, 2006: 71). Romano realîst, o roman o ke “nêzano” realîte fiksîyonêk o, kerdoxê ci ferdo burjuwa yo, babetê ci zî aîle yo û komel o ke nê aileyan ra bîyo yo (Antakyalıoğlu, 2016: 147). Realîzm mehfûmêko wina yo ke hem komêk romannûsan temsîl keno hem zî bi metodêkî kompozîsyonî ya eleqedar o (Hawthorn, 2014: 107).

Realîzmo tradîsyonel o yo ke taybetmendîyêka dîyar yê çaxê klasîkî yo, bi tarzê nuştîşêkî yeno pêşkêş kerdiş ke cîhano hunerî yan zî edebî, bi cîhanê raştîniya ya pê keno, sey ke kopyayê yewbînan bê. Beşê ke yenê pêşkêş kerdiş, wext û cayê ci baş nîro zanayîş zî, çîyê ke yenê vatiş, çîyê ke qewmênê; çîyê cuye bixo yê. Coka raştîya romanê klasîkî sey “eslê xo” yê û îdiayêko temsîlî hewênenê ke bi hewcedarîyanê pratîkê mîmesîsî ya pê kenê. Hetê ney de, romano realîst romano dîegetîk (vatişker) yo. Romano dîegetîk virazeno û sehneyî de serrol o (Antakyalıoğlu, 2016: 147). Bi nê taybetmendîyan a romano realîst ra vûrîyayîşê dewrî, fikrî û şertanê neweyan dima romano modern hêdî-hêdî vejîyeno werte.

Romano modern ke berê/mamûlê matbaayî yan zî kapîtalîzmî yo (Parla, 2018: 39) yeno qebul kerdiş ke wextê serê 1900î ra heta 1960yî gêno xo mîyan. No çax sey *romano modern, romano derheqê raştîya mîyan/psîkolojîk, newe, neweker* zî yeno

name kerdiş. Bi vateyêko pêroyî modernîzm, bi Çaxo Roşn dest pê keno ke nê çaxî de rojawanî de aqil verê her çi de yo, her çi bi mantiqî yeno îzah kerdiş, çiyê rêzberî yenê redkerdiş, karakterê ci gumanker, persker û humanîst o. Edebîyato modern, tarzê rêbaz û ewnîyayîşê modernîzmî rexne keno û aqilî sey tek peyme qebul nêkeno. Nînan ra teber; hîsî û zerrî zî mûhîm ê (Çetin, 2008: 85). Redkerdişê tarzê realîstî, duşê pluralîzm û rolatîvîzmî de, ewnîyayîşêko pozîtîf o, bêjbibêjîye yo, nêdiyariye yo û qebulkerdişê îhtimalî yo (MacKay, 2019: 246). Edebîyatî de modernîzm, badê Şerê Cîhanî yo Yewin, bingeyê teknîkî, uslûbî û fehmî yê edebîyat û hunerî xilnayo. Xirabkerdişê nê şerî reyde, dîyarkerîya aqilî û pozîtîvîzmî ser o bawerî şikyê. Freudî, psîkolojiye de, têwgêr û fikirîyayîşê însanan de hêzêko zaf pîl da binhişî. Nietzscheyî, homayo tradîsyonelî ser o bawerîya însanan şikit. Marksî mûhîmîyêka zêde de bîyayeneyanê ekonomîk û sosyalan (Çetin, 2008: 86).

Verê romanê modernî hetê zereyî yo, verê xo dayo cîhanê zereyî yê ferdan, binhişê ferdan û ruhê ferdan. Romano modern bawer keno ke raştîye cîhanê teberî de ney, cîhanê zereyî yê ferdan de ya. Vera çiyê komelkî, çiyê ferdî mûhîm o. Sosyoloji mûhîmîya xo vindî kerda û psîkoloji zî bîyo mûhîm. Awanîyê sosyalî ney, awanîyê ruhî û tîmîyandeyî bîyê babetê cigêrayîşî. Awanîyê ke paştîya xo danê aqil û mantiqî ney, binhişê tîmîyande bîyo esas. Fîksîyonê bîyayeneyanê klasîkan, ferasetê mekan û zemanî êndî muhîm nîyê (Çetin, 2008: 88). Ferdan feraseto tradîsyonel ê bawerî û ehlaqî teriknayo, ey rê bîyo xerîb û tena mendo. Girêdayeyê ney zî teknîkê sey monolog, herikîyayîşê hişî, dîyalogê zereyî, agêrayîşê peynîye ameyê şuxulnayîş. “Mekan beno bêyom, zeman beno bêkontrol, kerdox beno o bîn” (Antakyalıoğlu, 2016: 157). Temsîlkarê nê çaxî zî James Joyce yeno qebul kerdiş ke 1920î de romano yewin nuşt. Ney hefî de M. Proust, H. James, J. Conrad, F. Kafka, Virginia Woolf, R. Musil, W. Faulkner zî sey rayberê nê çaxî yenê hesibnayîş (Çetin, 2008: 91).

Sey çaxêko mîyanên mabeynê çaxê modernî û çaxê postmodernî de *romano modernîst* aver şîyo. Romano modernîst, hem taybetmendîyanê romanê modernî hem zî taybetmendîyanê romanê postmodernî hewênano. Nuştêyê seserra 19. realîzmî dima yê ke merkezê ci de komel est a, nuştêyê seserra 20. zî verê xo dayê cîhanê zereyî yê merdiman. Eserê modernîstî goreyê uslûb û toşeyî bêj bi bêjî yê; bi rayîranê cîyayan ‘pencereyê ke hetê raştîye yenê akardiş’ nîyê, ney ra wete anê vîrê wendoxan ke çiyê ke ê wanenê çiyê hunerî yê (Hawthorn, 2014: 109-110). Romanê modernîstî, goreyê bîyayeneyanê cîhanê teberî, verê xo zafane danê bîyayene û

prosesanê binhişê merdiman (Hawthorn, 2014: 110). Hetê ney de romano realîst bi “zanayîşî” ya eleqedar beno, romano modernîst zî bi “nêzanayîşî” ya eleqedar beno (Antakyalıoğlu, 2016: 154).

Vatişê romanê modernîstî, sey realîzmî “vatişker” nîyo, “nîşanker” o. Romano modern, bi problemanê epîstemolojîkan a eleqedar beno, vatoxo ke her çiyî zano ameyo teriknayîş, verê xo dayo metnê nîşankerî. Metnanê modernîstan de babetê vatoxî o yo ke kam çî yeno zanayîş (Antakyalıoğlu, 2016: 154). Goreyê romannûsanê modernîstan karakter êdî şefaf nîyo û romanêkî modernîstî de zaf karakterî xo ra persênê ke “ez kam a” û cewabêko zelal zî nêgînê. Ezîye êndî çimeyêko otorîteyî nîyo (Hawthorn, 2014: 111). Romananê modernîst yê seserra XX. de ferdîye û xokontrolkerdişê ferdî tena bi qasê komelî, sazîyan û tradîsyonî ameyê muhafeze kerdiş (Antakyalıoğlu, 2016: 169). Çiyê ke romano modernîst mûhîmî pê dano, newekerî û şikl o. Eynî wext de elîtîst o û wazeno pergalê halêhazirî birijno û pergalê neweyî yê îdealî awan bikero. “(...) obsesîfê bêvatebîyayîşê nuştişî yo; demo vîyarte kabûsê ci yo, demo nikayên sedemê melankolî û depresyonê ci yo, ameyox zî çiyêko newe yo ke ci ser o bi hewes, azerû û ruhê ceribnayîşî gureyêno” (Antakyalıoğlu, 2016: 152). Na merhaleyê romano modernîst ra dima yew dewro newe abeno. Dûşê modernîzmî de postmodernîzm vejîyeno sahne.

Postmodernîzm, bi manayê soyolojîkî de sey rexneyê modernîzmî nîmeyê yewin ê seserra 20.î de sey vatişêkî vejîyayo werte. *Romano postmodern* zî 1960î de Dewletê Yewbîyayeyî yê Amerîka de, badê 1970yî de zî Ewropa de (Sarup, 2019: 188) sey feraset û rêbazêkî nuştişê romanî vila bîyo (Çetin, 2006: 93). Postmodernîzm duşê modernîzmî, tarîxî ra abiryayîşê ey, herikîyayîşê ey o her tim ver bi vernîye û reftarê ey o tekperestî vejîyayo. Postmodernîzm duşê nirxanê sey resenîye, weçînitîye, mîsyonerîye yê modernîzmî vejîyeno. Verê ferasetê elîtîstî populerkerdişê hunerî (pop-art) paweno, teknîkê kolajî şuxulneno û taybetmendîyêka zêdeker hunerî de zêde keno, nasnameyê mîsyonerîye ra xo rizgar keno û wazeno tena pêşkêşî bikero (Sazyek, 2002: 493). Romano postmodern o yo ke awanî, teknîk, derfet û nêzdîbîyayîşanê kihanan red keno û rayîrê romannuştoxî akeno ke o malzemeyan goreyê zerrîya xo bi kar bîyaro (Çetin, 2006: 93).

Taybetmendîyê bingeyî yê romanê postmodernî nê yê; metafiksîyon, pastîş, parodî, îronî, kaykerdoxîye (Sarup, 2019: 188), polisîye û verê xo dayîşê tarîxî (Sazyek, 2002: 493). Metafiksîyono ke sey “fiksîyon o ke haya ci fiksîyonê xo ra est

o” yeno îfadekerdiş, elemano bingeyên yê romanê postmodernî yo (Sazyek, 2002: 493). Metafiksîyon, mabeynê fiksîyonî û raştîye de persan keno, bala merdîman anceno ke eserêko sîstematîk û bihiş o. Awanîya romanî mîyanê estanike de yo ke yena vatiş (MacKay, 2019: 246). Vatişo/hîkayekerdişo postmodern zî, sey vatişkerê realîzmî yan zî sey nîşankerê modernîzmî nîyo; Vatişo/hîkayekerdişo postmodern teknîkanê realîstan û modernîstan kom keno û tehşîr keno (Antakyalıoğlu, 2016: 151). Eynî wext de vatiş zî bîyo tewir bi tewir. Babetê raştîye zî bi romano postmodern ravurîyayo. Feraseto verên yê romanê de nuştox zî mîyanê ferasetê raştîye de yo, romanê postmodernî de zî cîhanê fiksîyonî bi tena sereyê xo sey raştîyêk yeno îdraq kerdiş. Yanî raştîye bixoz zî êdî fiksîyon o (Sazyek, 2002: 496).

Nuştoxê romanê postmodernî, xo çarçoveyê aîdîyetî de nêvînenê, hewil dano ke tarz û uslûbê xo metnî mîyan de awan bikero. Teknîkanê xo aver beno, rêbazan virazeno, nêwazeno bibo sey ê bînan û wazenê sey xo bimano (Çetin, 2006: 93). Romano modernîstî de qisûrêko pîl o ke nuştox xo dîyar bikero yan zî bi haweyêko neraşteraş mudaxeleyê metnî bikero. Romanê postmodernîstî de nuştox dîyar o, aseno, hetta metnanê metafiksîyonî de sey karakter zî eşkeno metnî mîyan de bo. Romanê postmodernî de nuştox mudaxeleyê wendekaranê xo zî keno û înan reyde têkilî roneno (Sazyek, 2002: 497). Wendoxê metafiksîyonî êndî wendoxê pasîfî nîyê. Wendoxî êndî ravurîyayê hem-nuştoxan û ê zî kewtê kaye mîyan (Antakyalıoğlu, 2016: 170).

Taybetmendîya bîn a romanê postmodernî uslûbê netîceyê romanî yo. Uslûbê netîcekerdişê klasîkî tîya de serûbin bîyê. Nê tradîsyonî de netîceyê romanî zafane nedîyar o, hîna nêqedîyayo û roman temamnêkerde yo (Çetin, 2006: 93). Peynîya romanî de xeylê peynîyî est ê û netîceyî girewte nîyê.

1.3. ROMAN DE AWANÎ

1.3.1. Mûndîşê Bîyayene

Metn û vatişê fiksîyonî zafane dormeyê bîyayeneyêkî de gêrenê. Romanî de zî mûndîşê bîyayeneyî merkezê romanî de yo. Romanî de babetê bîyayeneyan, şuxulnayîşê teknîkê bîyayeneyan a eleqedar beno. Mûndîşê bîyayeneyî “goreyê zanîstê vatişî/hîkayekerdişî, *rêxistinkerdişê* bîyayeneyan o, yanê hîkayeye mîyan de çi est o muhîm nîyo, o muhîm no yo ke ma *senî* raştê înan yenê” (MacKay, 2019: 312). Mûndîşê bîyayeneyî, temamnê zincîreyê bîyayeneyan yê viraşteyî û rêzê

anekdot/epîzotan o (Sazyek, 2015: 45). Eynî wext de mûndîşê bîyayeneyî, awanîya tewr gird a ke elemano tewr hurdî ra heta elemano tewr pîl ê romanî xo mîyan de hewêneno. Xurtbîyayîşê romanî bi xurtbîyayîşê temelê na awanîye ra giredaye yo (Tekin, 2011: 67).

Derheqê mûndîşê bîyayene de Forster, ê merdimêkî na mesele de zaf elaqa mojnaya sere de yeno. Forster mûndîşê bîyayeneyî, serê têkilîya bîyayeneyan ra nirxkeno û nê tespîtan keno:

Mûndîşê bîyayeneyî zî vatişê bîyayeneyan o; labelê tîya de xala mûhîm têkilîya sedem-netîce ya. “eke ma vajê “qral merd, ey dima qralîçe zî merd” no do bibo hîkaye. Ma vajê “qral merd, ey dima dejî ra qralîçe zî merd” na hel no do bibo mûndîşê bîyayeneyî. Rêza zamanî nêxerpîyaya, labelê hetê têkilîya sedem-netîceyî de rêza zamanî binê sîye de menda. Ma wina vajê: “Qralîçe merd, çi kesî sedemê cê nêzanayêne; dima ame fehîm kerdiş ke qehranê mergê qralî ra merda.” No mûndîşê bîyayeneyî yo ke nepenîye dekewto ey mîyan û toşeyê mûndîşî yo ke derfetanê serweran hewêneno (1985: 128).

Forstero ke mûndîşê bîyayeneyî de têkilîya sebeb-netîceyî îfade keno, vano; “seba ke ma mûndîşê bîyayeneyî îdraq bikero ganî ma hîsê meraqî reyde zeka û hişî zî bişuxulnê” (1985: 129). Seba ke roman wendoxan de hîsa weşîye ya bi rêkûpêk awan bikero, mantiqê mûndîşê bîyayeneyî muhîm o. Çünke hîsê weşîye xo reyde heyecanî ano û tansiyonê wendoxan berz keno. Reyna “eke hîkaye parçe bo mûndîşê bîyayeneyî pêro yo” (Tekin, 2011: 68). Pêroyîya hîkayeya romanî, fehîmkerdiş û balantişê ey, raşterast bi mûndîşê bîyayeneyî ra giredaye yo. Coka ganî nuştox zaf bidîqet fiksîyonê mûndîşê bîyayeneyî virazo. Eynî wext de mûndîşê bîyayeneyî bingeyo mantiqên yê romanî yo (Tekin, 2011: 68). Bingeyê mûndîşê bîyayeneyî nepenîye yo. “Halbûkî, seba ke ma nepenîye binixrnê û ci ra tahmêkî bigîrê, parçeyêkî hişê ma kewno bîyayeneyan dima parçeyêkî zî peynî de maneno û çîyê qewmîyayeyan ser o fikirîyen” (Forster, 1985: 130).

Meseleyê ‘mûndîşê bîyayeneyî ganî senî bo’ zaf mûhîm a. Goreyê Forsterî mûndîşê bîyayeneyî ganî sade bo, vateyê her têwgêrî, her qiseye ganî estbo.

Wexto ke tîmîyande yo zî, ganî heme parçeyan sey ke parçeyê gandarî bê ganî yewbînan reyde girê bido, ci mîyan de ganî çîyêko merde nêmano. Beno ke mûndîşê bîyayeneyî bi haweyêko asan yan zî çetin bêro fahîm kerdiş, beno ke ci mîyan de nepenîye estbo, beno ke çinbo zî; labelê ganî wendoxî qetî nêxapêno (1985: 131).

Mûndîşê bîyayeneyî verê xo dano hiş û mantiqê wendoxî, ganî duşê raştîye de nêbo û pê bigîro, labelê ganî bieşko wendoxan şaşwaz zî bikero. Seba Forsterî mûndîşê bîyayeneyî hewcedarê nepenîye yo labelê heme çîyê nîmîteyî peynîye de zelal benê.

Beno ke wendoxî cîhanê nêraştikên de bigeyrê; labelê romannûs bifikar nîyo. Sey romannûsêko karê xo baş zano, berzîyêka winî de vindeno ke her çiyî zaf net vînenno. Tay cayanê ci roşn keno û hîna baş vînenno, tay cayanê ci tarî de verdano, bi mûndîşê bîyayeneyî wendoxan bi haweyêko zaf baş pê ano (Forster, 1985: 140).

Babeta mûndîşê bîyayeneyî de ma biewnîyê *bîyayeneyî* ra zî. Bîyayene, dîyarbîyayîşê têkilîya tewr kêmi di kesan o (Aktaş, 2003: 46). “Weqa zî goreyê vateyê xo yê ferhengî ‘çiyê ke qewmîyenê’ yê. Romannûs awanîya “epîk” ya romanê xo bi nê qewmîyayîşan (hetta çiyê ke îhtîmalê ci est o ke biqewmîyê) awan keno. Coka weqa tewirê romanî de elemanêko bînge yo” (Tekin, 2011: 61). Reyna no *çiyê ke qewmêno*, “weqa, goreyê karakterê xo yê esasî, bi teqlît û refleksîni elemanê bîngeyên yê tewiranê vatişî (sanik, hikaye, roman) yo” (Tekin, 2011: 62). Aktaş tewiranê weqayan bi hîrê koman etud keno. Goreyê ey tewirê weqayî:

1. Weqa sey zincîrêki yeno neqlkerdiş; [...] merdimêko merkezî est o, mîyanê wextêko dîyarkerde de toşeyê ey ê cuye mewzûbehs o. Her çiyê ke eserî de yeno vatiş bi nê merdimî eleqedar o. Helqeyê metnî yê ke bi zincîrye yewbînan reyde ameyê giredayîş, parçeyê weqayêki yê.
2. Weqayê eserî bi di yan zî hîna zêde zincîrê weqayan virazîyayo. Nê tay nuqtayan de resenê yewbînan. Bîyayeneyêk heta nuqtayêkê yeno neql kerdiş, dima o bîn dest pê keno. Nê neqlkerdişî xalê resayîşê zincîreyê weqayî yê. Cayêko hempar, şexs yan zî tema nê xalê zincîreyê weqayî yê.
3. Weqayêk mîyanê weqayêko bîn de yeno pêşkêş kerdiş. Coka weqayo yewin weqayê dîyini rê beno çarçove. Nê hawe eseran de merdim eşkeno behsê weqayanê tîmîyanan ra bikero (2003: 73-74).

Elemano bîn yê ke mûndîşê bîyayeneyî virazeno *helqeyê metnî* yê. Romanan de zincîrê bîyayeneyan yê ke yewbînan reyde giredaye yê yenê neqlkerdiş (Aktaş, 2003: 12). Bi nê helqeyanê metnî yê bi rîkûpêki roman tamam beno û mûndîşê romanî zî bi duşê nê helqeyan yeno fehm kerdiş (Tekin, 2011: 66). “Mûndîşê romanî, giredayeyê şumûl û wezîyeyê ci toşeyêko helqeyanê metnî ser ra bar keno milê romanî. Giranîya estetîki ya romanî yan zî nîrxê romanî ‘şikl’î ser o yo, şikl zî axir “mûndîşê bîyayeneyî” ra virazîyeno” (Tekin, 2011: 66). Fîksiyonê helqeyanê metnî bi gelek forman yeno viraştene. No goreyê sînoranê afrînerîya nuştuxî bedilîyeno. Bîyayeneyî senî organize bîyê, tîkilîya mabeynê nê bîyayeneyan senî yo, mûndîşê bîyayeneyî bi nînan eleqedar beno. Serkewtişê mûndîşê romanî elemano bîngeyên o ke wendoxan ser o tesîrêk bivirazîyo. Seba ke mûndîşê bîyayeneyî mantiqê metnî yo coka awankerdişê mûndîşê bîyayeneyî çiyêko heyatî yo.

1.3.2. Qadroyê Şexisan

Romanî metnê fiksîyonî yê. Romanî dormeyê tay hîkayeyan de yan zî weqayan de virazîyenê. Nê hikayeyî, bîyayeneyî zî dormeyê karakteranê/kesanê romanî de şikl gênê. Romanî de elemanê bingeyî yê tewr mûhîmî yê mûndîşê bîyayeneyî, kesî/karakterî yê. Jeremy Hawthorn etîmolojîya çekuya karakterî wina îfade keno; “çekuyêka Yûnankî ya ke haceto ke seba nîşankerdişî yan zî şop verdayîşî yeno şuxulnayene” û o karakterî wina neql keno: “kesayetîyo ke hetê romannûsî yan zî dramatîstî ya taybetmendîyê balkêşî ci rê ameyê dayîş” (2014: 33). Tekin zî seba karakterî “zafane seba ke kesê yan zî kesanê romanî bêrê wesfnayîş yeno şuxulnayene” û dewam keno: “kes” (faîl:kerdox), elemanêk o ke seba gandarkerdişê hikayeye kewno dewre” (2011: 78).

Kes yan zî karakterê tewirê romanî de zafane merdim/însan ê, labelê rey rey zî estîyê teberê merdiman ra yê. Nê karakterî “heywanî (...), objeyî (...) yan zî makîneyî (...) yê, labelê nê estîyê teberê merdiman zî taybetmendîyanê merdiman hewênenê” (MacKay, 2019: 310). Karakterê romanan “bi haweyêko xurt giredayeyê qanûnanê cîhanê raştikênî yê” (Stevick, 2017: 28). Yanî her çiqas metnê hestyarî/fiksîyonî bê zî, eslê xo de karakterê/kesê romanan manenê kesanê cîhanê raştikênî. Cîhanê raştikênî de têkilî û tesîrîye dormeyê merdiman de roneyêno, romanê ke nê îdiayî tepşenê zî mîyanê fiksîyonê xo de figuranê wayîrê taybetmendîyanê merdiman bi eynî hawe şuxulnenê (Tekin, 2011: 70). Fikro pêroyî yê cigêrayoxan o yo ke nê kesê romanî de nuştoxî yan zî kesanê cuya nuştoxî temsîl kenê. Goreyê Forsterî nuştoxê romanan hema hema behsê xo keno û qisayan ano pê ser. “(...) nînan sey cinî yan zî cemêrd name keno, helwestanê raştikênan ci ser o bar keno, çengalekan bi kar ano û înan dano qiseykerdiş, eke bi ser bikewê, wazeno ke ê pêameye têwbigêrê. Nê lodê qiseyan kesê romannûsî yê” (Forster, 1985: 84). Elemananê bingeyênan ra yew zî yê ke romanî awan kenê kesî/karakterî yê. Kesê/karakterê romanan goreyê taybetmendîyanê xo yan zî goreyê wezîfeyanê xo yenê beşkerdiş. Tay nêzdîbîyayîşê zaf cigêrayoxan derheqê taybetmendîyanê kesan/karakteranê romanan est ê. Nê xebatî de senîniya kesan/karakteran û wezîfeyê înan bi çar sernuşteyan ameyo cigêrayîş. Nê sernuşteyî: kesê serekî, karakterê normî, karakterê kartî û karakterê fonî yê.

1.3.2.1. Kesê Serekî

Çar sernuşteyê bingeyênan ra yew yê ke kesê romanî do bêrê cigêrayîş kesê serekî yê. Nê kesî romanî de cayêko merkezî de yê. Kesê serekî, hetê cigêrayoxanê nê warî ra sey *karaktero serek, hêzo tematik yo awanker, qehremano serek, qehremano esas yan zî protagonîst* (Şahin, 2018: 27) yenê name kerdiş. Karaktero serek; seba karaktero yan zî keso bingeyên yê metnêkî yeno şuxulnayîş (MacKay, 2019: 304). Keso serek, qehremananê bînan yê romanî ra wayîrê wezîfe û rolê cîya yo. Keso serek o qehremano ke balê wendoxî tewr zêde o anceno, dej û kederan ey reyde pare keno, helwestê ci yê ehlaqî û felsefî qebul yan zî red keno, vera ey xo dejneno, ge-ge xo dekeno cayê ey (Tekin, 2011: 84).

Kesê serekî mîyanê karakteranê romanî de kesê tewr mûhîmî yê. Keso bingeyên o ke romanî de aksiyonê dramatikî virazeno û merkezê fiksiyonê metnî de ca gêno. Hêzo bingeyên o ke fiksiyonê entrikî û aksiyonê dramatikî kontrol keno. Kesê serekî bi haweyêko tewr bidetay yenê îfade kerdiş, prosesanê vurîyayîş û cengî yê prosesê hîkayeye bi haweyêko têmîyande cuyenê, tim û tim reaksiyonanê wendoxan kontrol kenê. Kesê serekî persanê balkêşan erzenê orte û wendoxan de bawerî, sempatî û hestiyarîyan virazenê. Coka kesê serekî yê romanan, berê esasî yê romannûsî yê, sedemê estîya romanî yê; roman seba ke înan gandar bikero yeno nuştîş (Harvey, 2017: 179).

Romanî bi tay rêzanê bîyayeneyan yenê nuştîş. “Rêzê bîyayeneyan (action-fortune) rewşa ehlaqî, sosyal, madî yê kesê serekî, heskerdoxanê înan ser o vîndenê. Rêzê bîyayeneyan, bi şadî yan zî nêşadîya kesê serekî, bi serkewtişê yan zî nêserkewtişê plananê ey bi netîce benê û qedîyenê” (Freidman, 2017: 144-145). Bi no hawe keso serek heta peynîya romanî aksiyon û fiksiyonê bingeyî yê romanî kontrol keno. Eynî wext de keso serek temsîlkarê nuştîxî yo zî. “Helbet seba wendoxan kesê ke romanan de wanenê objeyê seyyewbînanbîyayîşî yê, nuştîx zî helbet xo ra parçeyêkî bar keno kesê serekî ser. O çax zî kesê serekî ê kesî yê ke nuştîx û wendox ê kesan ke resenê yewbînan” (Parla, 2018: 184). Bi înan, kesê serekî zafane bi hîkayeya xo benê sebebê awanbîyayîş û vejîyayîşê romanî.

1.3.2.2. Karakterê Normî

Goreyê mûhîmbîyayîşê kesanê romanî, badê kesanê serekan rêza dîyine de karakterê normî yenê. Nê karakterê normî goreyê wezîfeyanê xo kêmanîya hêzê

kesanê serekan pirr kenê. Sey karakteranê sadeyan yan zî xorî û kûr zî eşkenê bibê (Korkmaz, 2015: 237). “Duşê kesê serekî yê romanî, karaktero norm romanî mîyan de seba amancî ney, seba ke amancan bîyaro ca hacetêk o” (Harvey, 2017: 181). Harvey fonksîyonanê karakteranê norman bi haweyêko bidetay wina rêz keno:

Karaktero norm zî, sey karakterêkî fonî awanîya romanî de rolêko mekanîk gêno xo ser yan zî wezîfeyê koroyî ano ca; têkilîya mabeynê kesê serekî û komelî virazeno; bi vateyêko asan seba ke tezdad biafirno û wendoxan rehet bikero yeno şuxulnayîş. O zî sey kart-karakterî badê mucadeleyê fehmkerdîşê awanîya tēmîyande ya kesê serekî û meseleyanê ey, zewqêk dano ma. Karaktero norm sey lîlikêk o ke kêmanî û qusûranê kesê serekî bi perspektîfanê xorîyan mojneno ma. Ge-ge raştîyan goreyê fehmê xo neqlê ma keno, ge-ge zî sey verfekê raştîye keno û xeteyanê kesê serekî vejeno meydan. Karaktero norm, bi taybetmendîyanê ke ganî kesê serekî de estbê, tercîhê nuştoxî îfade keno (2017: 185-186).

Korkmaz vano ke karakterê normî wayîrê nê fonksîyonan o ke tezdadan afirno û wendoxan rehet keno. Eynî wext de qusûranê kesê serekî vejeno meydan û nê qusûran şênber keno. Keso serek, bi rayîrê karakterê normî kêmanîyanê xo zaneno/vînenê û vîzyonê ameyoxî qezenç keno; serkewtiş û neserkewtişê kesê serekî giredayeyê serkewtiş û neserkewtişê kesê normî yo ke o kesê serekî seba ameyoxî hadire keno. Reyna seba karakterê normî;

Wexto ke duşê zehmetîyan de hêzê kesê serekî qedîyeno ci rê beno hêz, wexto ke o terseno ci rê beno cesaret, wexto ke bêveng beno zî ci rê beno zîwan/wijdan. Bi nê hetê xo karaktero norm, beno kerdoxo neraşteraşt yê eserî. Karakterê normî kêmanîyê kesê serekan tamam kenê, coka zî karakterê normî xorîya nêzdîyê karakteranê protagonîstan gêne xo ser (2018: 18).

Karakterê normî, eynî wext de rayîrê ma akenê ke ma tecrubeyanê kesanê serekan fehm bikerê û biresê xorîya înan (Harvey, 2017: 186). Şahin îfade keno ke roman de wezîfeyê dîyin yê karakteranê norman est o û eynî wext de ê hetkarê kesê serekî yê. Goreyê ey karaktero norm, “rayberêk o ke ma bieşkê kesanê esasan bi haweyêko dergûdila fehm bikerê” (2018: 28). Eynî wext de nê karakterî duşê bêehlaqîye de wezîfeyê peymeyî vînenê û seba ke bi haweyêko statîkî yê cîhanê romanî de nirxnayîşê vurîyayîşan de zî sey peymeyêk kar kenê (Harvey, 2017: 186). Karakterê normî hem sey peymeyêk yenê şuxulnayîş û hem zî destek danê muhtewayê romanî û ey xurt kenê.

1.3.2.3. Karakterê Kartî

Kesê bînî yê ke romanî de mûhîm ê karakterê kartî yê. Harvey karakteranê kartan (card-character) sey simbolê yew taybetmendîye, temsîlê yew taybetmendîyê karakterîstîkî pênas keno (2017: 181). Forster nê kesan sey yew qat û duz/raşt vînen û goreyê ey nê kesî wayîrê yew taybetmendîye yan zî wayîrê yew fikrî yê û nê kesî nêvuriyenê (1985: 108). Goreyê ey nê kesê duzî çîyo ke nuştox wazeno vajo îfade kenê; “(...) seba ke hewce nêkeno reyna bêrê teqdîmkerdiş, seba hewce nêkeno bêrê averberdiş, her tim verdestî de hadire yê û atmosferê xo, xo reyde gêrnenê, û coka zî seba nuştoxî zaf bifeyde yê” (Forster, 2017: 171).

Karakterê kartî, *karakterê neyarî* yê ke romanî de duşê nirxanê kesê serekî vijênê û averberdişê kesê serekî de asteng benê. “Karakterê kartî sey “karakteranê neyaran” elemananê tek, giran û gandan şênber kenê” (Şahin, 2018: 28). Harvey wexto ke karakteran nirxneno seba nê karakteran îdîa keno ke nê karakterî romanî mîyan de nîyê, elastîkîyêka înan a ecêb est a û ê bi haweyêko rolatîf statîkî yê. Kart-karakter zî, her tim xo yo; sey kaykilê ko binê ci de gule estbo, şima bifirnê kotî zî tim yeno kewno linga xo ser. Zewqo ke nê karakterî danê, qismen seba ney o ke darbeyan ra mûaf ê; se bibo zî ê taybetmendîyanê xo yê esasan muhafeze kenê” (2017: 181). Çi rey nê halê xo yê sabîtî nêxerpinenê û wezîfeyo ke înan rê ameyo dayîş çî bo her tim goreyê ey hereket kenê. Yanî înan de vurîyayîş çîno û karakterîstîk ê hertim.

1.3.2.4. Karakterê Fonî

Karakterê fonî awanîya romanî mîyan de sey aparatêk yenê vînayîş ke xebitîyayîşî bidomnê. Zafane sey karakterê ke xorîya înan çin a yenê îfadekerdiş. Karakterê ne na grube mîyan de yê bi vatişê Harveyî “seba demêkê beno ke bibê merkezê bale û xorîye qezenc bikerê, labelê bi vateyê şexsî mûhîmîya înan çin a û sey vengêko vênâme manenê. Karakterê fonî, tena sey dildanê çerxê romanî şuxuliyenê” (2017: 180). Goreyê ey nê karakterî sey koroyêkî yê ke bîyayeneyanê romanî şîrove kenê. Wexto ke ganî karaktero serek rehendêk qezenc bikero, nê karakterî zemîna sosyale yê karakterê serekî şênber kenê. Nê karakterî bi toşeyo tewr ekonomîk na zemîna sosyale awan kenê (2017: 180).

Goreyê kesanê bînan yê romanî karakterê fonî zafane elemanê dekoratîfî yê. Goreyê Korkmazî taybetmendîya tewr muhîm ya karakteranê fonan, aqilî de

nêmanenê û tesîrêko xurt wendoxan ser o nêverdanê. Rîyê înan yeno xovîrakerdiş û estîya înan a esas o yo ke tevna (doku) komelî bidê teber û hîsê raştîye ya wendoxan mird bikerê, bawerîye zêde bikerê. Reyna dewlemendîye, tewirbitewirîyê û raştîya karakteranê fonan paralelê serkewtişê nuştoxî yo (2018: 22). Nê karakterî, detay ê ke seba şênberkerdişê çax û atmosferê romanî murecaetê ci yeno kerdiş û nê karakterî fonê çaxî awan kenê.

1.3.3. Mekan/Ca

Mekan, mîyanê romanî de elemananê bingeyin yê mûhîman ra yew o. Zafane qebul beno ke zeman, mekan û kesî hîrê elemanê mûhîm yê ke fiksîyonê vatişî de hewcedarîye pa est a. Mekan bi vateyo tewr pêroyî zemîn o ke fiksîyonê romanî ey ser o awan bîyo, cayo ke bîyayeneyî ser o qewmîyayê yo. Korkmaz estbîyayîşê merdiman de behsê hîrê rehendanê bingeyan keno ke mekan nînan ra yew o û sey ê cayî vînenno ke estîya merdiman ci ser o pozîsyon girewta (2017: 9). Aktaş wexto ke mûhîmîya mekanî îfade keno, mekanî sey karakterêkî romanî vînenno û îdia keno ke têkilîyêka zafanî mabeynê kesanê romanî û mekanî de est a (2003: 131).

Mekano ke romanî mîyan de yo fiktîf o û mîyanê ci de bergehê gandaran, kapasîteyê înan û averşîyayîşê înan o hîsî şikl gêno. Mekan her tim newedîla yeno afirnayene û şikl girewtîş, “(...) mekan sey nirxêko awanker çîyê ke ci ser o yê tesîr keno, înan zayîş û bîyayîşê ruhî rê hadire keno. Bi vateyo ontolojîk mekan, cayê xotepîştîşê estîya merdiman, dîyarê bîyayîşan û a soxî berê serkewtişê merdiman û warê şuxulnayîşo wesfdar o” (Korkmaz, 2017: 10-11). Eynî wext de mekan, sehne yo ke romanî de hîkaye ser o ravêrena yo.

Mekan sey neynik şuxulîyeno ke psîkolojîyê kesanê romanî dano teber. Goreyê Hawthornî mekan, awankerdişê halê ruhî û dormeyê ehlaqî de faktorêko muhîm o (2014: 221). Awankerdişê aksîyonê dramatikî de mekan destek dano îzahkerdişê halê ruhî zî. Toşeyê teswîrkerdişî de seba xêzkerdişê rewşa psîkolojîke mekan taybetmendîyêka tamamker geno xo ser. Muhtewayê rêzê bîyayeneyî û psîkolojîyê karakteran teswîrê mekanî ra zî yeno fehm kerdiş (Aktaş, 2003: 131). Bi nasnameyê qehremanê romanî, portreyê atmosferê sosyo-kulturî ke ey mîyan de yeno ciwîyayîş zî bi rayîrê mekanî yeno fehmkerdiş (Tekin, 2011: 147). Heme romanî hewcedarê mekanêkî yê. “Çunke weqayo ke pozîsyonê “elemano bingeyî” de yo, hewcedarê mekanêko “raştikên”, “xeyalî” yan zî “utopîk”î yo” (Tekin, 2011: 129). Beno ke

mekanê cuya raştikêne romanî de bêre fiksîyonkerdiş û beno ke mekanî sey Tekin zî ifade keno bi tamamî utopîk yan zî xeyalî bê. Mekanê ke yenê dîzaynkerdiş giredayeyê hêzê xeyalî yê nuştoxî yê û nuştox eşkeno mekanê utopîkî zî dîzayn bikero.

Semedê çêşîdînî est ê ke romannûs hewcedarê elemanê mekanî beno. Tekin îdîa keno ke; nuştoxê romanî mekanî “seba daşinasnayîşê dormeyê bîyayeneyan, seba xêzkerdişê qehremananê romanî û seba afirnayîşê atmosferî” bi kar ano û goreyê ey mekan linga romanî ya ke erdî pay kena yo (Tekin, 2011: 129). Korkmaz îdîa keno ke mekan bi di taybetmendîyanê muhîman vejîyeno duşê ma. Mekan cayêk o ke karakterî ser o şîne yenê yo û nê hawe metnî metnê epîkî yê. A dîyin zî vatişê ke karakterê ci dramatik o, mekanî de awanîyêka hîna kompleks virazenê, ey ser o peymana vatişî hîna aver şîna yo. “Nê hawe metnan de mekan cîhanê zereyî yê karakteran dano teber, toşeyêk dano karakteran û eynî wext de zî her tim vurîyayîş/ravurîyayîşî nîşan dano” (2015: 59). Mekan, romanî de goreyê xebitîyayîşî bi di şiklê cîyayî yeno beşkerdiş. Nînan ra yew *mekano dorûdorî* yo ke zafane vatiş zêde yo, o dîyin zî *mekano hîsî* yo ke wesfkerdiş hîna zêde yo.

1.3.3.1. Mekanê Derûdorî

Romanê ke merkezê ci de bîyayeneyî est ê û vatiş hîna zêde yê, mekanê derûdorî çîman ver de yê. Mekanê derûdorî “cayêko wina yo ke nêameyo nejirnayene, abîdekerdiş û tena ci ser ra yeno ravêrdiş” (Korkmaz, 2015: 59). Mekanê derûdorî beno ke cîhanî ser o cayêkî de, mekanêko tesadufî bo. Nê mekanî bi halê xo yê safî yenê neqlkerdiş û nîne ravurîyayîş. Sey sehneyêk yan zî elemanêko dekoratîf o ke bîyayeneyê romanî ci ser o ravêrenê. Mekanê derûdorîyan de “kilmane vatişêko bîyayeneyan rêxistin keno serdest o û karakterê yew rehendî/normî yenê şuxulnayîş” (Korkmaz, 2015: 82).

Mekanê derûdorî vatişî de pasîf ê. Kesan yan zî bîyayeneyan ser o bi hawayêko xurt tesîr nêkeno, tena ci ser ra yeno derbasbîyayîş. Mekanê derûdorî “wezîfeyê vestiyerî vînenno ke mûndîşê bîyayeneyî ci ser o yeno dardakerdiş. Nê mekanî mekanê cografîkan ra wete çîyêk nîyê. Lezê vatişî yan zî bîyayeneyî derfet nêdano ke mekanî yan zî karakterî bêre vînayîş” (Korkmaz, 2015: 82). Hêzê mekanê derûdorî çin o ke mûndîşê bîyayeneyî ser o tesîr virazo. Hetê ney de qehremanan ser o zî tesîrêk nêverdano.

1.3.3.2. Mekanê Hîsî/Mekanê Fehmî

Mekanê hîsî, ê mekan ê ke kesanê metnî ser o hîna zêde tesîr verdanê. “Mekanê hîsî qasê kerdoxî hetkar û rayîrnîşanker o, *zerebîyayîşê teberî* de yo. No mekan karakterî cîhanî ra abirreno û ey xo bi xo verdano, probleman dano ciwîyayîş, têkilîya kes û mekanî hetê ruhî ra dano teber, vîrameyîş û xeyalan xo mîyan de hewêneno” (Eliuz, 2017: 210). Mabeynê mekanî û kesan de têkilîyêka aktif mewzûbehs o. “Nê tewir mekanî, mabeynê kesan û cayan de giredayîşanê ontolojîkan awan keno” (Korkmaz, 2015: 59). Mekanê hîsî, goreyê halê ruhî yê kesan rehend gêno. Entegreyê halê psîkolojîk ê kesan beno û goreyê ci yeno newirnayene, goreyê rewşa hîsan a kesan toşe vurneno hetta psîkolojîyê kesan kontrol keno û vurneno. Nê tewir mekanî vateyan afirreno û nînan ravurneno nirxan, hişê nuştoxî dano pozîsyonê ruhî yê karakterî ser (Özger, 2017: 194).

Mekanê hîsî, zemînê topografîkî ra yan zî pozîsyonê cografîkî ra vejîyenê, averşîyayîşê bîyayeneyî bedilnenê. Biherket ê û averşîyayîşê mûndîşê bîyayeneyî ser o tesîr kenê. “Mekanê hîsî, têkilîya kesan û cayî hetê problematîkî ra dano teber, cayo ravurîyaye, vîrameye yo. Tena cayêko topografîk nîyo, vateyî afirreno, vîran hewêneno, cîhanê zereyî yê kesî dano teber” (Korkmaz, 2015: 81). Mekanê hîsî, bi di haweyan yeno beşkerdiş; baş/xerab yan zî negatîf/pozîtîf. Nê zî goreyê vejîyayîşê tesîranê xo; *girewte/mekanê girewteyî (Mekanê sey labîrentan)* û *akerde/mekanê hîrabîyeyî* yê.

1.3.3.2.1. Mekanê/Cayê Girewteyî

Girewtebîyayîşê mekanan yan zî mekanê sey labîrentan, goreyê têkilîya aktif ya kesan mabeynê înan de îzafiyet qezenc keno. Goreyê halê ruhî yan zî goreyê psîkolojîyê kesî mekan wesfê xo bedilneno. Mekanê girewteyî û tengî yê romanen, bi haweyêko fîzîkî ney, goreyê halê ruhî yê kesan yanê goreyê fehmê kesan yeno girewtene yan zî beno sey labîrentan. Mekanê girewte û tengî yanê mekanê ke beno sey labîrentan bi yew rehendî yê. Nê tewir mekanan de zemanê ke dormeyê karakterî de yo, mekan û heme elemanê bînî, karakterî reyde lej kenê. Na rewşe de mekan ravurîyeno hêzêka temsîlî yo ke wazeno merdiman biciqno. Tengîya mekanî giredayeyê halê ey o fîzîkî nîyo, karakter nê mekanî mîyan de xo tengbîyaye hîs keno (Korkmaz, 2015: 83).

Nuştoxê romanen seba ke portreyanê karakteranê xo xêz bikerê zaf reyan elemanê mekanî şuxulnenê. Mekan hetkarîye keno ke nê karakterî bêre daşinasnayîş,

yan zî seba ke rewşa karakteran hîna baş bêro îzahkerdiş mekan sey elemanêko hetkar yeno şuxulnayîş. Na rewşe, taybetî zî romanane psîkolojîk de hîna zêde yena tekrarkerdiş. “Zafane wesfo ‘teng’ yan zî ‘girewte’ gêno xo ser, bi elemanê çî mîyan yeno dewlemend kerdiş. Bi nê modelê mekanî yeno waştîş ke nasnameyê psîko-sosyal yê kesan bêro zelal kerdiş” (Tekin, 2011: 143). Mekanê girewteyî/mekanê sey labîrentan sey *mekanê ke merdimî eciqnenê* zî yenê name kerdiş. “Pênaso fonksiyonî yê mekanî yo no tewir, derheqê halê ruhî yê karakteranê xo û derheqê tecrubeyanê metnî de agahîyan dano” (Korkmaz, 2015: 84) Nê mekanî yenê karakterî ser, hetê psîkolojîye ra ey aciz kenê, karakterî dorpêç kenê û tengezar kenê û ey cîhanî ra îzole kenê. Nê tewir mekanî xeniqnayoxî yê, hetê fizîkî ra hîrayîya mekanî muhîm nîya. Karakter xo bêçare û halrakewte hîs keno.

1.3.3.2.2. Mekanê/Cayê Akerdeyî

Sey ke nameyê ci ra yeno fehm kerdiş, mekanê akerdeyî/hîrayî romanî de hîrayîye û hîsanê pozîtîfan awan kenê. Mekanane akerdeyan û hîrayan de karakterî xo ewle hîs kenê; nasnameyê kesan, estîya kesan û nirxê kesan muhafezekerde yê. “No hîsê ewlehîye û aramîye, rayîr akeno ke estîye zereyî ra ver bi teberî biherikîyo û abiyo. Hîsê hîrayîya mekanî zî bi vateyo fenomenolojîk nê herikîyayîşî virazeno” (Korkmaz, 2015: 62). Mekanê akerdeyî/hîrayî seba ke hîsî yê, halê ruhî yê vatoxî zî danê teber. Nê tewir mekanî çend teng bê wa bibê mûhîmîya ci seba vatoxî çin a, eksê ney goreyê psîkolojîya/halê ruhê kesan nê mekanî teng ney, mekanê hîra yan zî akerde yê. Yanî halê ruhî yê kesan giredayeyê taybetmendîyanê fizîkî yê nê mekanan nîyo, giredayeyê rewşa hîsî ya kesan bixoy û goreyê ney zî karakterî nê mekanan akerde û hîra hîs kenê.

Mekanê akerde û hîrayî yê metnî, *mekanê zerrîpakîye* yê. “Zerrîpakîye mekanî zereyî ra ver bi teberî tadanê û akenê. Karakterî nê mekanan de, xo, dormeyê xo û heme kâinatî reyde ahengî mîyan de yê. Mekanê girewte û tengî mekanê lejî yê û mekanê akerde û hîrayî zî mekanê aramîye û ahengî yê” (Korkmaz, 2015: 93). Mekanê fiksîyonî yê romanane de her tim teng/girewte yan zî akerde/hîra benê. Eynî wext de no mekan goreyê halê ruhî yê karakterê xo verî teng bo zî dima eşkeno hîra bibo. Bi na taybetmendîya xo mekanê hîsî giredayeyê psîkolojîye dînamîk ê û vurîbar ê. Derheqê ney de feyde est o ke ma biewnîyê fikrane Korkmazî:

Gaston Bachelard vano ke mekanê ke ma înan ra heskenê girewtebiyayîşê xo tim û tim nêdomnenê û xo reyde kesan zî benê ca/mekan û zemananê bînan. Tîya de o muhîm no yo

ke mekan kesanê ke ci ser o ciwîyenê muhafeze keno û bi taybetmendîya xo ya bihurbar (geçirgen) eşkeno ravêro ca û zemananê cîya cîyayan (2015: 93).

Hîrayîya mekanî gîredayeyê taybetmendîya ci ya pawitox û bihurbar a. “Coka keyeyê qijkekî yê mekanê zerrîpakîye, kuçeyan ra hîrayêrî yê ke Bachelard înan sey borîyanê ke awanîyan şimeno vînenê û Baudelaire înan sey serayan vînenê ke kuncêk nêhewênenê ke zerrîpakîye ci mîyan de biciwîyo” (Korkmaz, 2015: 93). Axir mekanê hîrayî, mekanê psîkolojîkî yê ke karakterî ci mîyan de ewlehî, bohîrayî û aramîye vînenê. Rehat ê, zerê înan hîra ya.

1.3.4. Wext/Zeman

Bi seserran o ke zaf kesan mehfûmê zemanî ser o fikrî beyan kerdê. Tekin derheqê zemanî de nînan îfade keno: “Zeman çî yo ke dewam keno, coka ne ‘game’, ‘mudet’ (duree) yan zî dewamîye muhîm a” (2011: 108). Romanî de zeman, elemanêko bîngeyên yê hîkayeyê metnî yo. Hîkaye cuya ke zemanî mîyan de ravêreno vano (Forster, 1985: 67). Forster vano “her romanî de saetêk est a” û wina dewam keno “bîngeyê romanî hîkaye ya û hîkaye bîyayene ya ke goreyê rêza zemanan yena vatiş” (1985: 68). Romanî de serdestîya zemanî bêîstîsna ya. Awankerdişê eserî de zeman elemanêko bînge yo. Coka zî eserê ke hîkayeyî (narrative) ser o yê “fermanê zemanî” bin de yê (Tekin, 2011: 122).

Watt îdîa keno ke sey zaf têkilîyan têkilîya zeman û mekanî zî yewbînan reyde est a û nê her di pê ra nêabirîyenê (2018: 29). Tekin zî derheqê babetî de nînan îfade keno:

Wexto ke poetîkaya hunerî û edebîyatî beno mewzûbehs, ma nêşkenê Arîstoyî nêarê vîrê xo. [...] Qisaser pênasê derheqê zemanî de o yo ke wina yo xeylê erje yo “Zeman o çî yo ke ci mîyan de bîyayeneyî ravêrenê [...] vurîyayîş mîyanê zemanî de yo”. No pênas vurîyayîşî (bîyayeneyî) mîyanê zemanî û mekanî de pêşkêş keno. Erje yo çunke hîkaye goreyê rêzêka pergali û gîredayeyê amancêkê mîyanê zemanî de yena ca. Reyna aksîyono ke hişê estîya ya hîkayeye yo, mîyanê zemanî de vateyê xo vînenê, mîyanê zemanî de toşe gêno (2011: 110).

Stevick hetê bînan ra zî romanî de mûhîmîya zemanî îfade keno. Cigêrayîşê babetê zemanî muhîm o, çunke romanî de cigêrayîşê mehfûmê zemanî, yeno vateyê mehfûmanê metafizîkan yê nuştoxî, ferasetê psîkolojîkî yê nuştoxî dano teber û westayîya nuştoxî mojneno ma. “Eynî wext de no, cigêrayîşê tora têkilîyan o ke na tore mîyan de cîhanê tecrubeyanê nuştoxî, cîhanê romanî, wendoxê hemçaxî, a roje ra heta na roje roman, hesabê fikrî yê nuştoxî est ê” (S2017: 224). Romanî de

cigêrayîşê zemanî goreyê çaxan bedilîyeno. Her ke fehmê zemanî yê çaxî, rêbazî, toşeyê pênaskerdişê romanî û nêzdîbîyayîşê mehfûmê romanî bedilîyenê, o gore toşeyê fehmkerdişê zemanî yê nuştoxan zî bedilîyenê. Goreyê cigêrayoxanê nê warî, babetê zemanî de modernbîyayîş sey nuqtaya werçerxî yeno qebl kerdiş. Goreyê ney merdimîye zemanî sey verê modernî û badê modernî di parçeyan de ciwîyenê. Verê modernbîyayîşî zeman beşkerde û teolojîk o, modernbîyayîşî reyde zeman parçe beno û êndî zeman sey salîse, sanîye, saet, roj, hewte, aşmî, serre, desserre, seserre yeno îdraq kerdiş (Tekin, 2011: 109).

Romananê verê modernbîyayîşî de fehmê zemanî bi haweyê vîyarte-nika-ameyoxî raşteraştêko statîk yeno kategorîze kerdiş. Fehmê zemanî yê romanê klasîkî mekanîk o. Mûndîşê romanî sey demo vîyarte, demo nikayin û demo ameyox ameyo kategorî kerdiş (Tekin, 2011: 113-114). Badê modernbîyayîşî bi averşîyayîşê zanistî şuxulîyayîşê zemanî yê statîk/mekanîk ravurîyayîşanê pîlan ravêrnayo. Romanê seserra 20. tik tokanê saete reyde lej keno (Parla, 2018: 264). Hetê zanistanê pozîtîfan derfetê ke felsefe, psîkolojî, sosyolojî û antropolojî afirnayê tabloyê zemanî yê romanî bedilîyayo; verê “fehmê zemanî yo kronolojîk –yan zî caardişê ci- de ferasetê “zemanî psîkolojîk” serdest beno. Nê hetî de nîşandayîşê zemanî ra ata, pêhisandişê zemanî yeno kerdiş” (Tekin, 2011: 115). Hetta na rewşe ge-ge hende zêde bena ke tay romanan de zeman kewno pozîsyonê kesê serekî (Tekin, 2011: 115). Elemanê aktîfkerdişê nê vurîyayîşî; “teoriyê Einsteinî (relatîvîzm), Max Planckî (kuantum), Heisenberg û Bergsonî (duree reelle)” (Tekin, 2011: 114) yenê rêzkerdiş. Hetê mehfûmê *Zemanê psîkolojîkî* mehfûmê *zemanê subjektîvî* aver şîyo. “Fîksîyono modernîst zemanê subjektîvî, bi saet û teqwîmanê parçekerdeyan ra tim û tim abirreno” (MacKay, 2019: 208-209).

Tekin badê 1920an goreyê netîceyê cigêrayîşanê Jung, Adler, Bergson, Freudî diyar keno ke; merdimî hetê psîkolojîkî ra *basîd û statîk* ney, *têmîyande û dînamîkî* yê. Bi keşfkerdişê cîhanê hişî û binhişî, nê warî sey binge ameyê vînayîş. Mehfûmê zemanî rehend û wesfêko newe qezenc keno. “(...) û xeynê bikarardişo kronolojîk, vurîbar, ravurîbar yan zî mîyanê yewbînan de yeno şuxulnayîş” (2011: 123). Netîceyê nê derbasbîyayîşê ravurîyayîşî yê zemanî, verê zemanê kronolojîkî, bikarardişêko bêserûber û mîyanê yewbînan de mewzûbehs o. Babetê zemanî, hetê muhtewa, taybetmendî yan zî senînîye ra binê çend sernuşteyan de yeno nirxnayîş.

Nê sernûşteyî; sey zemanê weqayî/bîyayenyî, zemanê vatişî, zemanê nuştîşî û zemanê wendişî yê binê çar sernuşteyan de do bêrê cigêrayîş.

1.3.4.1. Wextê Bîyayene

Serê erdî de her tim têwgêrayîş û bîyîş mewzûbehs o. No têwgêrayîş û bîyîşo ke mekan û zemanî ra abiryaye nîyo, mîyanê gamêkê de yan zî parçeyêkî zemanî de yeno ca. “Weqa mîyanê mudetî de yeno ca” (Aktaş, 2003: 107). Seba ke romanî bîyayeneyan ra û helqeyanê tay bîyayeneyan ra virazîyenê, ganî zemanêkî bîyayîşê nê bîyayeneyan bibo. Na hîkayeya ke yena neql kerdiş, goreyê pozîsyonê nuştîşî, goreyê zemanî ke nuştîşî dîyar keno bedilîyena. Nuştîşî eşkeno babetê romanî zemanê xo ra yan zî zemanê wendoxî ra zî biweçîno. Netê ney de babet eşkena derheqê ameyoxî de zî bibo. Nuştîşî ge-ge bîyayeneyanê çaxê xo saz keno û dekeno metnê xo mîyan û no zî bi serran nasnameyêko tarîxî gêno (Stevick, 2017: 232). Coka zî nuştîşî eşkeno goreyê waştîşî xo pozîsyon bido zemanî labelê zemanî pozîsyonê nuştîşî bedilîyeno.

Nuştox eşkeno zemanê bîyayeneyanê romanî bi haweyêko kronolojîk demê vîyarteyî ra ver bi nika yan zî ver bi ameyoxî saz bikero. Netê ney de eşkeno zemanî peynîye ra yan zî orteyî ra bigîro û ravêro zemanê ko hewce keno. Mehmet Narlı pêşkêşkerdişê zemanî bi çar toşeyan cigêrîno:

Pêşkêşkerdişê zemanî de ma eşkenê zemanî bi çar toşeyan saz bikerê. Mudetê wextê weqayî û mudetê pêşkêşkerdişê wextê weqayî beno ke yewbînan ra cîya bê. Nuştîşî eşkeno zemanî parçe bikero û ravêro parçeyanê bînan ê zemanî (pêyzeman). Vatox eşkeno bîyayene yan zî rewşa verê weqayî hîkaye bikero (verzeman). Beno ke paralelîye estbo mabeynê zemanê hîkayeya û zemanê sazkerdeyî de (hemzaman). Vatox beno ke zemanê weqayî sey game û mudet nêzano, coka zî beno ke biwazo wendoxî zî dekeno ihtimalanan mîyan (zeman de beşdarbîyayîş) (2002: 94-95).

Tay rêbazî est ê ke merdim eşkeno tespîtê zemanê romanî bikero: “[...] nuştîşî tarîxê romanî dano ma. Ney zî bi di rayîran keno: Ya tarîxê qetîyî yê bîyayenyî (serra ci, aşmîya ci, roja ci û saeta ci yan zî demserra ci) dano yan zî derheqê bîyayenyî de sey “a game”, “badê di serran” îbareyan şuxulîno” (Tekin, 2011: 125). Hetê ney de seba tespîtê zemanî rêçanê çaxî şopîno: “Ma eşkenê mehfûmê zemanî bi rêç û îfadeyanê zemanî bidê aşnawitene, eynî wext de bi bîyayeneyanê ke teberê zemanî de yê zî ma eşkenê zemanî bidê fehmkerdiş (ya dîyine). Qisaser

çinayo, çîyo, mobîlyayo ke çaxêkî de bîyo mode, ma eşkenê zemanî şênber bikerê” (Tekin, 2011: 126). Û bi no hawe sembolanê zemanî reyde wendoxan de fikrêkî zemanî virazîyeno yan zî çaxêk yeno nîşankerdiş. Bi rayîrê nînan roman kam çaxî de ameyo nuştiş yan zî zemanê ci çi wext o yeno zanayene.

1.3.4.2. Wextê Vatişî

Wextê/zemanê vatişî zafane bi zemanê nuştişî yeno tîmîyan kerdiş. Mîyanê mudetêkî de weqa yeno meydan. “Vatox nê weqayî mîyanê mudetêkî de museno û neql keno. No yo peyên ganî bi zemanê nuştişî nêro tîmîyan kerdiş” (Aktaş, 2003: 107). Eynî wext de beno ke zemanê vatişî û wextê weqayî zî bêro tîmîyan kerdiş. Zemanê bîyayeneyî o zemanê gandar o ke qehremanî yan zî bîyayeneyî qewmîyenê. Zemanê ke seba vatişê hîkayeye ameyo dîyar kerdiş wextê vatişî yo. Mudetê zemanê bîyayeneyî xozayî yo labelê sazkerdişê zemanê vatişî destê vatoxî de yo (Narlı, 2002: 196). Zemanê ke nuştoxî, romanê xo de seba vatişê hîkayeye dîyar kerdo, zemanê vatişî yo û Aktaş derheqê nê zemanî de nînan neql keno:

Bi kilmane, peynîya zemanê eseran de yê ke karê nê eseran esasê vatişî ser o yê, weqa yan zî zincîrê weqayan est o. Zemanê ke netîceyê nê weqayan de vejîyeno meydan ge-ge gamêk est o ke sey qehremanêk fiktîf yeno îdraç kerdiş. Ma bifikirîyê ke weqayêk serranê 1930an de qewmîyaya û vatox serra 1945î de bi nê weqayî hesîyeno. Serra 1980î de zî vatox bi kîpê demê nikayînî nê weqayî neql keno. Tîya de zemanê weqayî 1930 o. Zemanê vatişî zî serra 1980 yo (2003: 108-109).

Seke tîyayî ra zî yeno fehm kerdiş zemanê vatişî, wextê neqlkerdişê weqayî yo. Seba ke bîyayene bêro vatiş ganî o bîyayene qewmîyabo. Badê qewmîyayîşê bîyayeneyî bîyayene yeno vatiş. Zemanê vatişî eynî wext de fiksîyon bixoy zî (Parla, 2018: 241). Tekin tarîxê qewmîyayîşê weqayî ra wete behsê mûhîmîya sazerdişê vatişê weqayî keno. Bi no hawe eser hetê plankerdişî zemanî ra birêkûpêk aseno. Romanî de wesfo edebî bi zemanê raştikênî ney bi zemanê ke nuştox ey awan keno yanê bi zemanê îtîbarî yeno barkerdiş. Zemanê îtîbarî zî projeksîyonê zemanê bîyayeneyî yo (Tekin, 2011: 121). Romanî de awankerdişê zemanê îtîbarî zî destê nuştoxî de yo.

1.3.4.3. Wextê Nuştişî

Seke nameyê xo ra zî yeno fehm kerdiş wextê/zemanê nuştişî mudetê nuştişê eserî yê hetê nuştoxî ra yo. Goreyê Aktaşî her esero edebî hacetêkî tîkilîye yo û her

têkilîye de ganî şawitoxêk û girewtoxêk estbo. Mudeto ke nuştox seba nuştişê eserê xo xerc keno zemanê nuştişî yo û no mudet bi saete yeno peymitiş. Eynî wext de “eserê vatişkî de zemanê nuştişî o zeman o ke, elemanê ke wesfê edebîbîyayîşî danê romanî gama yewin resenê yewbînan” (2003: 126). Wextê nuştişê eynî wext de şertanê zemanê xo zî xo mîyan de hewêneno. Gama ke Stevick behsê *zemanê ke nuştox ci mîyan de ciwîyeno* keno vano ke her nuştox eserê xo de behsê çi bikero wa bikero eserê ey do bibo şîrovevê bîyayeneyanê wextê xo. Hetta utopyayî zî negatîfîya raştîye danê û wextê nuştoxî bi haweyêko xerab nîşan danê. Nuştoxoxo tewr serbixoxo zî bi qancayanê çelîkan giredayeyê ruhê çaxê xo yo. (2017: 227). Hetê ney de zî, tay nuştoxî beno ke zemanê xo ra zaf aver bê.

Nuştox wexto ke eserê xo nuseno, rêbazanê edebîyan yê çaxê xo ra, teknîkanê vatişan ra, cîhanê fikrî ra yan zî şertanê sîyasîyan ra tesîr gêno. Keşfê zanistî yê çaxî, îcatê teknolojîkî yan zî modevê çaxî beno ke ravêro muhtewayê eserî. Nê hetan ra romanî, çaxanê cîyayan de rêbazanê cîyayan ra tesîr gêne, bi uslûbanê cîyayan yenê nuştiş û teknîkê cîyayî yenê bikarardîş.

1.3.4.4. Wextê Wendişî

Wextê/zemanê wendişî o zeman o ke roman hetê wendoxan ra yeno wendiş o. Aktaş wextê wendişî wina pênas keno “Wextê wendişî o zeman o ke wendox kodanê eserî fehm keno” (2003: 126) û dewam keno “labelê no gorevê wendoxan bedilîyeno, bi îfadeyo hîna raşt, o zeman o ke bi saet û teqwîmê karê wendişî yeno peymitiş” (2003: 107). Zemanê wendişî de zemanêko raştikên û kronolojîk mewzûbehs o. Beno ke roman bixoxo verê zaf serran amebo nuştiş. Zemanê wendişî zemanê nuştişê eserî ra û muhtewayê romanî ra xoser o. “Wendoxê romanî şerîtekî zemanî yê dergî ser o hereket keno. Wendox zî û zeman o ke wendox romanî waneno zî mîyanê sînoranê nê zemanî de yê. Beno ke zemanê wendişê romanî û zemanê bîyayeneyanê romanî yewbînan ra cîya bê” (Mendilow, 2017: 225). Na rewşê de beno ke zehmet bo wendox zemanê wendişê xo de, zemanê nuştişê romanî yan zî fehmkerdîş û hîskerdîşê muhtewayê romanî hişê xo de gandar bikero.

Mendilow, “Wendox zemanêkî çend nêzdî de biciwîyo, ganî derheqê eserî de hende zêde wayîrê agahîyan bo û seba romanî ra zewq bigîro, seba têwgêranê karakteran û temayê romanî fehm bikero hewceyê hêzêka hîna pîl a xeyalan est o” (2017: 226). Stevick îdîa keno ke mabeynê wendoxan û eserî de têkilîya demê

nikayinî awan beno. Wendoxo ke heme dîqetê xo dayo eserî ser: “(...) heme bîyayeneyan na game ra dest pê keno û ey ravurneno demê nikayinî yê xeyalî. Wendox xo dekeno mîyanê eynî bîyayeneyan û qe nêbo nê bîyayeneyan badê qewmîyayîşî ney seke nika qewmîyenê tesewir keno” (2017: 234). Derheqê ney de Aktaş zî “bi kilmane eser, temamê wextê wendişî de mîyanê hêzê xeyalî yê wendoxî de yo û çimanê ey ver o reyna rehend gêno” (2003: 126). Yanî seba wendoxî zemanê wendişî ravurîyeno demê nikayinî yê xeyalî.

1.3.5. Perspektîf û Vatox

Nuştişê romanî de hoka ewnîyayîşî/nîyadayîşî yanê perspektîf (point of view), elemananê bingeyan yê fiksîyonê metnî ra yew o. Hoka ewnîyayîşî yanê perspektîf derheqê ney de yo ke bîyayeneyî, ewnîyayîşê kê ra yan zî fekê kê ra ameyê neqlkerdiş. “Perspektîf o pozîsyon o ke metn kam hoke ra ameyo nuştiş mojneno ma yan zî derfet virazeno ke ma karî bivînê” (MacKay, 2019: 304). Eke ma tay hîra bikerê, “perspektîf cewabê nê persan dano ma; metnan de zincîreyê weqayî û mekan, zeman û qadroyê kesan ê ke nê weqayan de ameyê şuxulnayîş hetê kê ra ameyê vînayîş, hetê kê ra ameyê îdraqkerdiş û hetê kê ra ameyê neqlkerdiş” (Aktaş, 2003: 78). Sewbîna zî perspektîf, elemanêkî eserî yo ke uslûbê eserî dîyar keno.

Goreyê Stevickî perspektîf seba beşkerdiş û birêkûpêkkerdişê eseran yê tewirê hîkayeyan de zaf bi feyde yo (2017: 83). Goreyê tay rexnegiran perspektîf sîya bingeyan nuştişê romanî yo (Forster, 1985: 120). Tekin perspektîfî wina neql keno; perspektîf *hoka optîk* o ke ci ra bîyayene, dorme û kesî yenê vînayîş (Tekin, 2011: 47). Goreyê ey babetê perspektîfî seba awanîya romanî xeyle mûhîm o. Perspektîf qederê romanî dîyar keno. “Romanêkî de perspektîfo ke ameyo weçînayîş û ameyo bikarardiş seba mesafeyê mabeynê “vatox” û “çîyo ke yeno vatiş” de, seba toşekerdişê ziwan û uslûbê romanî, seba awankerdişêko weş ê romanî xeyle mûhîm o” (Tekin, 2011: 48). Wexto ke romanêk yeno nuştiş babeto yewin oyo ke ganî bêro dîyarkerdiş perspektîf o. Çünke fiksîyonê romanî goreyê perspektîfê ci do toşe bigîro. Nuştoto ke do metnî awan bikero, goreyê perspektîfê xo ganî vatoxî, pozîsyonî û ewnîyayîşê bîyayeneyan binuso.

Her tewir metnê sey sanike, efsane, roman, hîkaye û sey nînan de ganî vatoxêko aşkera, neraşteraşt û nimate estbo. Esasê xo de romanî hîkayeyan ra virazîyenê. Vatoxêkî nê hîkayeyan est ê. Hîkayeyî û vatoxê ci bingeyê metnî yê.

Badê perspektîfî babetê *vatoxî* kewno dewre ke o do nê karê ewnîyayîşî bîyaro ca. Kam do metnî vajo? Bi no hawe wextê fiksîyonkerdişê metnê romanî de bîyayeneyî do fekê kê ra bêre vatiş vejîyeno meydan. Hawthorn vatoxî sey keso ke hikayeye vano, çimeyê veng û ziwani ifade keno. Semedê nê ifadeyan zî goreyê ey no yo ke tay romanen de vatoxê hikayeyan insan nîyê (2014: 322). Tekin rolê vatoxî “wezîfeyê vatoxê dinyaya fiktîf ya romanî, viraştişê têkilîya mabeynê wendox û eserî de yo, şahidîkerdişê bîyayeneyan û kesan o, vatişê yan zî neqlkerdişê bîyayeneyan o, a soxî zî îzahkerdiş û şîrovekerdişê romanî yo” (2011: 23).

Romanî de hetê perspektîfî ra ma biewnîyê vatoxan hîrê tewir vatoxî mewzûbehs o. Nê: “*ez, ti/şima û o*” yo. Eynî wext de duştê dimenî yê nê perspektîfan bi di haweyan yenê beşkerdiş. Nê tewiran ra yew: Sey “*fokuso sifir, fokuso mîyanî, fokuso teberî*” yan zî “*perspektîfo zereyî ra, perspektîfo teberî ra*” yeno beşkerdiş. Beşkerdişê tewirê dîyinî zî; sey *perspektîfê qehremanî* vatoxo keso yewin (ez), *perspektîfo Homayî/serdest* vatoxo keso hîrêyin (o), *perspektîfo şahid/muşahît* vatoxo keso yewin (ez) û keso hîrêyin (o) û *perspektîfo zafhûmarî/têmîyanek* (ez, ti, o) o (Şahin, 2020: 17-18). Xebatê ma de beşkerdişê tewirê dîyinî do bingê bêro girewtene û goreyê ney perspektîf û vatoxî bêre cigêrayîş.

1.3.5.1. Perspektîfo Hakîmî/Îlahî

Perspektîfo îlahî, hetê cigêrayoxanê yan zî rexnegiranê nê warî ra, mehfûmanê sey *perspektîfo serdest, Homayî, îlahî* (Şahin, 2020: 21) zî yeno namekerdiş. Sewbîna zî sey *omniscient, meta-vatox, tûmbilir yan zî homa-nuştox* (Çetin, 2020: 90) zî yeno şîrovekerdiş. Nê perspektîfî de hetê zanayîşê her çiyî ra perspektîfêko bêsinor est o. Hikayevatox her çiyî zano, çî wext biwazo kamcî perspektîfî ra biwazo yan zî heme perspektîfan ra eşkeno biewnîyo. Perspektîfêko ke mekan û zamanî ravêrmeno û ancax Homa wayîrê ci yo, nuştox eşkeno bi kar bîyaro û cayêkî ci ra biewnîyo (Stevick, 2017: 115). Yeno vateyê “Homayî”, “zanayîşê her çiyî” û sewbîna zî wazeno vajo ke vatox eşkeno her çiyî bizano (Hawthorn, 2014: 170).

Perspektîfo îlahî yanê hakîm, wayîrê hêzêkî wisanîn o ke metnê fiksîyonî de her çiyî zano, her çiyî bêsinor vînenê (Aktaş, 2003: 88). Bi nê perspektîfî nuştox, nê hêzê vatoxî ra îstîfade keno û bi coka zî tehlîlê şaşwazker, sêfenayîşê aqil û hişî keno. Eşkeno dinyayê zereyî û binhişê qehremanan bido teber (Tekin, 2011: 21).

Vatoxo ke pozîsyonê îlahî/Homayî de yo, wexto ke wezîfeyê xo ano ca, hewce nêvînenê ke nasnameyê xo binimino; bi estîya xo, bi hêzê xo yê vengî û tesîrkerdişî dano hîskerdiş ke o

her ca de hadire û amade yo. Çîyo ke o nêvîno, nêzano, fehîm nêkero çin o. Kam ca bêro ewnîyayîş zî vatox estîyêka hadire, “olympian” (kes nêreseno ci) o (Tekin, 2011: 29).

Vatox bi no perspektîf hereketanê xo de xeylê zêde azad o. Taybetmendîyo tewr dîyar yê perspektîfê îlahî yan zî perspektîfê Homayî no yo ke vatoxo nuştox her tim vernî de yo yan zî fikranê xo yê derheqê kesan û cuye de her tim dîyar keno û şîrove keno (Stevick, 2017: 115). “Zîra perspektîfo îlahî û vatox, hîşoserên o ke her cayê dinyaya mîmetîk de yo” (Şahin, 2020: 22). No perspektîf nuştişê romanê de zaf reyî yeno tercîh kerdiş. Semedê ney zî no yo ke no perspektîf nuştoxî rê qadêko hîra akeno û avantajêko pîl dano nuştoxî ke o her çîyî bizano.

1.3.5.2. Perspektîfo Egîdî

Perspektîfo egîdî, bê nê namekerdişî sey “vatoxo kerdox”, “vatoxo şahid”, “vatoxo keso yewin”, “vatoxê ezî”, “vatoxo seypê”, “first person”, “homodiegetic” zî yeno îfadekerdiş (Çetin, 2020: 89). MacKay nê perspektîfi sey *vatişê kesê yewinî* nirxnenê. “No terzo ke nameyê xo “ez”ê nameyo yewhûmar yo yewinî yê rastnuştişî ra gêno, vatişî fekê karakterê fiksîyonê hikayeye tarîf keno” (2019: 305). Nê perspektîfi de “ez” merkezê vatişî de yo (kes-ez). Nê perspektîfi de keso ke qisey keno qehreman o. Bi nê tewir perspektîfi çîyo fiktîf beno ke qehremano serek bo beno ke karaktero kart yan zî karaktero norm bo zî (Şahin, 2020: 18). “Na rewşe de vatox, bi kabîyetê ewnîyayîşî, tecrubeyê û daraxê zanayîşî yê karakterî bisînor o. Bi kilmane vatox, qehremanan ra yewî ya eynî beno” (Aktaş, 2003: 93). Şertê taybetî, kabîyetê ewnîyayîşî, tecrubeyî û daraxê zanayîşî yê karakterî yo ke bi vatoxî ya eynî bîyo, babetê awanîya eserî û taybetmendîyanê uslûb û zîwanî de dîyarker o.

Romanê ke hetê vatoxê qehremanî ya yenê neqlkerdiş zafane “otobiyografik” ê. Nê perspektîfi de seba ke vengê metnî yan zî fokusê ci qehreman (ez) o, qehreman vîtrînê fiksîyonî yo. Wendox qehremanî ser ra bîyayeneyan û fiksîyonê entîkî museno. Keso ke bîyayeneyan ciwîyeno û keso ke înan neql keno o yo. Wendox ciwîyayîşê û qiseykerdişê qehremanî ser ra fiksîyonê bîyayeneyê romanî museno. Vatoxo kerdox hem rêbazê vatişî hem zî rêbazê nîşandayîşî bi kar ano (Çetin, 2020: 90). No perspektîf nuştişê romanê de seba nuştoxî biavantaj nîyo. Çünke perspektîf bi hoka kesî sînordar o. Goreyê perspektîfê Homayî çîyê ke bi perspektîfê kesêki yenê neqlkerdiş teng ê û sînorê têwgêrayîşî est ê. Nuştoxî seba ke na dejavantajîye bişikinê tay rayîran şuxulnenê û teknîkanê vatişî bi kar anê. Bi teknîkanê vatişî yê

sey vîrameyîş, name/mektub, rojnuşte, herikîyayîşê hişî yan zî monologê zereyî zî vatişê xo dewlemend kenê.

1.3.5.3. Perspektîfo Muşahîdî

No perspektîf, sey perspektîfo *observer* û *muşahid* zî yeno namekerdiş. Xeynê nînan mehfûmê sey ‘vatoxo keso hîrêyin’, ‘o vatox’, ‘vatoxo nuştux’, ‘vatoxo seypê’, ‘heterodiegetic’, ‘Observer-narrator’ û ‘Auktoriyal’ zî yenê bikarardiş (Çetin, 2020: 91). Nê perspektîfî de keso yewin “ez” yan zî keso hîrêyin “o” yeno fiksîyonkerdiş. No perspektîf bîyayeneyanê ke o beno şahid bi hêzê xo yo muşahed o sînordar neql keno. Bi çimê ey sînordar o û elemananê bingeyî yê sey ziwan-uslûb, zeman, mekan, kesî û mûndîşê bîyayeneyan awan beno (Şahin, 2020: 24).

No perspektîf, tewiranê vizêrî ra heta ewroyî yê sey destan û sanike, eseranê edebîyan de zaf reyî yeno şuxulnayîş. Vatoxo no tewir wayîrê zaf îmtîyazan bibo zî, hunerê ey ê hukmkerdişî sînordar ê (Stevick, 2017: 98).

Hîkayevatoxo muşahîd, qasê peymeyanê normalan, cîhananê zereyîyan yê karakteranê bînan eşkeno bizano. Taybetmendîyo xoser yê nê tewir hikayevatoxî o yo ke nuştux îmtîyazê zanayîşê her çiyê karakteran terikneno û qasê ke eşkeno bivîno agahîyan dano wendoxan (Stevick, 2017: 118).

Wexto ke nuştuxê romanî sey perspektîf nê tewir vatoxî biweçîno eşkeno dînamîzm, xorînî yan zî fikranê cîyayan bi kar bîyaro. “Hîkayevatoxo muşahîd taybetî kesê serekî yê romanî reyde eşkeno têkilîye rono. A soxî muşahîd, eşkeno nameyan, rojnuşteyan û tehlîlanê rewşanê karakteran pêşkêş bikero, eşkeno zor bido hêzê xo ke karakterê bîni senî hîs kenê û çî fikirîyenê texmîn bikero” (Stevick, 2017: 119). Sewbîna zî perspefkîfê muşahîdî de vatox tay xalan de eşkeno sehneyan biafirno, eşkeno hikayeya xo kilm bikero, eşkeno mesafeyê mabeynê xo û wendoxan de derg bikero yan zî nêzdî bikero. Sehneyanê xo zafane çimanê muşahîdan ra raşteraşt pêşkêş keno. Muşahîdo ke wayîrê xalêka sabîto, fiksîyonê romanî de zî goreyê kesê serekî ê romanî wayîrê qadêko hîna hîra û çimeyêko hîna dewlemend yê agahîyan o. Figuro muşahîd, zafane seba ke tesîrê herikîyayîşê bîyayeneyan ney, seba muşahede kerdena bîyayeneyan est o (Tekin, 2011: 52). Seba ke avantajê nê perspektîfî zaf nîyo goreyê perspektîfanê bînan hîna tay romanan de yeno bikarardiş.

1.3.5.4. Perspektîfo Zafhûmarî/Zafhetî

Nê perspektîfî de zaf perspektîfî yenê şuxulnayiş û roman awan beno. Nuştoxê romanê nê peynî de tewr zaf nê perspektîfî şuxulnenê. No perspektîf derfet dano ke kesî xo cîya cîya îfade bikerê. No perspektîfo fonksiyonel seba nuştoxan zaf ergonomîk o (Çetin, 2020: 92). Nuştox wexto ke biwazo zeman, mekan û bîyayeneyan beranê cîyayan ra vajo sere bi perspektîfo zafhetî dano. “Nuştox romanêkî de hem perspektîfê îlahî, hem perspektîfê qehremanî û hem zî perspektîfê muşahîdî eşkeno buşuxulno û eşkeno perspektîfê serdestî û vatoxî, perspektîfê qehremanî û vatoxî, perspektîfê muşahîdî û vatoxî pîya bi kar bîyaro” (Şahin, 2020: 27).

Bi nê perspektîfî merdim eşkeno bi hokeyanê cîyayan biewnîyo elemananê romanî û bi no hawe yeknesakîyê vatişî şiknêno. Perspektîfo zafhetî hîsê raştîye û bawerîye hîna xurt dano wendoxan. Eynî wext de sînordarî û acizkerîya yew vatoxî zî eşkeno ravêno. Nuştoxê ke wazenê sînordarîya perspektîfê Homayî yan zî perspektîfanê yewhûmarîyan yê bînan wedarinê perspektîfê zafhetî kerdo dewre.

1.3.6. Ziwan û Sitîl

Tewiranê edebîyan de amînê metnî yan zî elemanê bingeyin yê metnî ziwan o. Metnê edebîyî, metnê fiktîfî yê ke ziwan bi rayîrê nuşteyî yeno neqlkerdiş. Herê nuştoxî ra fiksîyonkerdişê metnî zî metnî keno çiyêko şexsî. Nuştoxê metnê edebîyî yê fiktîfî metnê xo bi hunerê xo yê ziwani yê şexsî û bi rêbazê xebitnayîşê nê ziwani nuseno. Bi nê hetê xo ziwan û uslûb bi haweyêko xozayî yewbînan reyde têkilîyêka xurt ronênê û na têkilîye zafhetî ya (Karahanci, 2016: 154). Babetê ziwan û uslûbî de zaf nîqaşî hîna zî devam kenê.

Wexto ke romanî de ziwan û uslûb benê mewzûbehs di hetê ziwani vejênê meydan: Ziwanî komelkî û ziwano şexsî. Cigêrayîşê ziwani komelkî waranê sey *linguistik* yan zî *zanistê ziwani* de gireyênê. Ziwano şexsî zî warê xebatanê *stilistikî* de ca gêno. Zanistê ziwani hetê uslûbî ra ewnîyeno metnî û hetê cumle-metn nêzdîyê metnî beno, zanistê edebî perspektîfê xo hîra keno û tewirê metnî, giredayîşanê tarîxî, sosyal û felsefîyan cîrgêmeno (Karahanci, 2016: 156). Hunerê edebîyatî seba ke atmosferê ziwani de xo awan keno waranê hunerî yê bînan ra xo cîya keno. Coka ziwani nuştoxî hetê kapasîteye ra hem sînordar o hem zî serdestîya xo deyndarê ey o. Ziwan bêjbibêjîya û xorîniya tecrubeyanê merdîman îfade keno (Stevick, 2017: 105).

Ziwan hacetêk o ke merdimî seba ke fikranê xo îfade bikerê ey şuxulnenê, uslûb zî seba netîce girewtîşî wezînayîşê nê hacetan o (Karahanci, 2016: 155).

Uslûbo ke keweno warê cigêrayîşê stîlistîkî de; mehfûmanê sey ‘şêwaz’, ‘fek’, ‘reftarê îfadeyî’, ‘mişvar-i mahsus-i beyan’, ‘zanistê vatişî’, ‘vatişo heqîqî’, ‘eda’, ‘tarz-i mahsus’, ‘stîl, ‘îfade’, ‘helwestê vatişî’ yeno name kerdiş (Çetin, 2006: 274). Pênaskerdişê uslûbî zî reyna fikranê nuştoxê xo danê teber. Lenguistî hetê kesêkî ra toşeyê bikarardişê ziwanî rê vanê ‘idiolekt’ (idiolect). Stevick îdia keno ke seba ke her merdim yan zî her nuştoxê her romanî wayîrê idiolektê xo yo û coka zî kes nêşkeno uslûbî ser o teorîyêka pêroyî îdia bikero. Goreyê ey bêjê perspektîfan bisînor ê labelê tewirê hîkayeye yê edebîyatî de bêjê bikaradişê çekuyan bêsînor ê (2017: 195). Hawthorn uslûbî wina pênas keno; “duşê karakterê xo û rewşa xo de, bi şuxulnayîşê çekuyan hîsîyatê têwgêrî yê nuştoxî yo. Û uslûb seba tesîrê romanî yê wendoxan ser o yeno şuxulnayîş (2014: 347). Ge-ge bi vateyêko hîna hîra, tesîrê ke wendoxan ser o virazîyeno bêro îzahkerdiş bi mehfûmê uslûbî yeno îfadekerdiş. Seba Çetinî uslûb bi haweyêko xoser û taybet bikarardişê ziwanî yo. Terzê îfadekerdişê, vatişê babete, hîsan, fikran û xeyalan o (2006: 274).

Eserê hunerî raverşîyayîşanê zanistî, ekol û şertanê polîtîk yê çaxê ro ra tesîr gênê. Bi nê hetê xo roman zî seba ke berêko însanî yo ma eşkenê îdia bikerê ke nuştox şertanê çaxê xo ra tesîr gêno û metnê xo awan keno. “Ruhê her çaxî, wazeno ke bi hacetanê goreyê xo, xo vejo teber. Peynîya tîp û tewiranê mabeynê çaxan de, mabeynê ekolan de pêserîya çalakîyanê fikrî yo serdest yê ê çaxî est o” (Korkmaz, 2015: 15). Bi nê hetê xo romanî bi toşeyê aîdê çaxê xo vejîyeno duşê ma.

Wexto ke romanî de babetê uslûbî yeno cigêrayîş xeylê rêbazan û ekolan ra behs beno. Zehmet o ke ma xebatanê uslûbê romanî de rêbazêko pêroyî dîyar bikerê. Hetê ney de gelek xebatan de datayê zanistê ziwanî û rexneyê edebîyatî pîya yenê şuxulnayene û metn bi peymeyanê objektîf yeno bikarardiş û agahîya uslûbî sey dîsîplînêkî yeno tercîhkerdiş (Karahanci, 2016: 156).

Sernuşteyê ziwan û uslûbî de babetê ziwanî hetê Çetinî ra bin banê sernuşteyanê *elemanê ziwanî*, *xerabîyayîşê ziwanî*, *cumle* û *koyê vatişan* yeno cigêrayîş. Elemanê ziwanî bin banê *ziwanê qiseykerdişî* (cumleyê devrîkî, îfadeyê samîmî yê xîtabî, îdyomî, vateyê verênan, didikerdişî û qiseyê herêmkî), *mehfûmî û sîmgeyî* de yenê etud kerdiş. Xerabîyayîşê ziwanî de zî; babetê sey *xerabîyayîşê nuştişî*, *xerabîyayîşê çeku û îfadeyan* (çekuyê bêbinî, argo, nengî û qiseyê eybî,

qiseyê klîşeyî, hêmanê açarnayîşkî), *xerabîyayîşê rastnuştişî* (cavurnayîşê çekuyan, îzafeyan de xebitnayîşê xeletî, cumle û îfadeyê mîyanê paranteze de) yenê cigêrayîş (2006: 259-273). Aktaş zî *ziwan û qîsa, ziwan û fonksîyon, faktorê ke uslûbî ser o tesîr kenê, îbareyî û metn cigêrmeno* (2014: 11-344).

Babetê agahîyanê uslûbî de, babetê tesnîfî yo ke bi fikro pêroyî ameyo qebl kerdiş mewzûbehs nîyo. Na babete de hema hema her cigêrayox wayîrê fikrêkî aîde xo yê. Çetin tewiranê uslûbî binê nê sernuşteyan de rêz keno; *uslûbo avamî, uslûbê herikîyayîşê hişî, uslûbo dramatik, uslûbo fikrî, uslûbo efsaneker, uslûbo rexneker, uslûbo epîkî, uslûbo havas, uslûbo hîcîvî, uslûbê hîtabetî, uslûbo mecazî, uslûbo mîzahî, uslûbo teswîrî yo objektîf, uslûbo tehlîlker û uslûbo sade* (2006: 227-301). Hetê cigêrayoxanê bînan ra nê sernuşteyî sey teknîkê vatişî yenê qebl kerdiş labelê nê sernuşteyî hetê Çetînî ra sey tewirê uslûbî yenê vînayîş. Aktaş uslûbî binê di sernuşteyan de etud keno: *cigêrayîşê teswîrî yê uslûbî û cigêrayîşê tewekkunî yê uslûbî* (2014: 45-93). Sewbîna zî Aytaç metodê analîzkerdişê uslûbî de behsê;

1. metodê analîzkerdişê metnî,
2. ceribnayîşê weçînekanê uslûbî,
3. cigêrayîşê matematîkî- çendîyî yê uslûbî û
4. bi anketê wendoxan metodê dîyarkerdişê uslûbî (2016: 83-84) keno.

Babetê ziwan û uslûbî de îdiayê zaf fikranê cîyayan, awankerdişê pergalêko cigêrayîşî de astengîyan virazeno. Nîqaşê nê warî, çekuyan ra bigî heta temamê cumleyan yan zî heta metnî şîne. Nê nîqaşî zî danê dîyarkerdiş ke nê warî de nika pêroyîyêk nîno awankerdiş. Ma na xebata xo de babeta nirxnayîşê ziwan û uslûbî de nirxnayîşê cumleyanê gramatîkal û lînguîstîk ra ata, nirxnayîşê çeku û tewiran ra wete ma bala xo da cumle, metn, vate û estetîkî û ma na babete de şîrovekerdişêko pêroyî kerd.

Na xebate de sey metodê cigêrayîşê ziwan û uslûbî ma helwesto corin dîyar kerd û tay warê cigêrayîşî tercîh kerdî. Nê warê ke ma do tercîhê xo yê babetê ziwan û uslûbî bi ca bîyarê do goreyê nê waran bêrê îzahkerdiş; metodê nuştoxan o taybet, toşeyê fikirîyayîş û nêzdîbîyayîşê înan o duşê bîyayeneyan de, rewşa cumleyanê ke bi kar anê (dergîye-kilmîye), ahengo nuşteyanê înan, weçînayîşê çekuyan, toşeyê îfadeyan (argo, nengî ûsn.), vateyê ke bar keno çekuyan ser, şuxulnayîşê îdyom/qiseyê verênan/aforîzma, fek yan zî zareva yan zî çekuyê pêardeyî yê şexsî,

alfabeya ke şuxulnenê, tercîhê ziwano standart/herêmkî, transferê ke ziwananê bînan ra kenê, taybetmendîyê uslûbî yê çaxî û senînîya pêroyî yê metnî.

1.3.7. Teknîkê Vatişî

Roman o huner o ke paştîya xo dano bingeyê nuşteki yê vatişî. Eynî wext de roman eserê hunerî yo ke bi tecrubeyanê şexsî, uslûbê û hêzê vatişî yê nuştoxî vejêno meydan. Wexto ke nuştoxê romanan romanên xo nusenê tay teknîkanê vatişî bi kar anê. Wexto ke hunerê romanan vejîyayo meydan û heta nika bi çax û tradîsyonî ya giredaye xeylê teknîkê vatişî ameyê şuxulnayîş. Yeno zanayene ke teknîkê vatişî bêjbibêjîye, dînamîz û xorîye danê vatişî (Tekin, 2011: 186). Seba ke romanî de aksîyono dramatik bêro xurt kerdiş, fehmê raştîye bêro zêde kerdiş, dîmeno estetîk bêro destek kerdiş yan zî îfade bêro xurt kerdiş tay teknîkê vatişî yenê bikarardiş û nê zî romanî de elemanê bingeyê. Bi giredayeyê ney nê teknîkê vatişî ra yê tewr vilabîyayeyî do bêre cigêrayîş.

1.3.7.1. Teknîkê Teswîrî

Teknikê teswîrî êdî sey verî nîno şuxulnayîş la reyna zî romanan de hîna zî xeylê zêde yeno şuxulnayîş. Teknikê teswîrî her çî yo ke metnî de cayê resmî gêno (Ayyıldız, 2011: 184). Fono dekoratîf yê muhtewayî ano meydan û hetê çalakîye ra zêde hetê daşinasnayîşê metnî cigêrreno. Bi mekanaanê ke bîyayeneyî uca de ravêreno, *dîmenê* kesanê romanî mojneno û binyatê dîyayîşkî yê metnî pêşkêş keno (Sazyek, 2004: 105). Bi nê hetê xo sey hêmanêkî zî yeno fikirîyayîş ke giredayeyê sehnekerdişî yo. Teswîrê romanî seba ke sey tîyatroyî binyato dekoratîf bi haweyê dîyayîşkî nîno pêşkêş kerdiş bi nê metodî dîyayîş bi metn yeno awan kerdiş. Seba ke cîhano fiktîf yê romanî bêro xeyalkerdiş no metod yeno şuxulnayîş. Yan zî elemanê sey kes, zeman, bîyayene, mekan yê romanî bi derfetanê hunerî şênber keno. Nuştoxê romanî wexto ke karê şênberkerdişî keno metodê teswîrî ra xeylê zêde îstîfade keno. Sey subjektîv û objektîv bi di haweyan yeno cigêrayîş (Tekin, 2011: 208). Nê di sistemî, çîyî ke bîyê babetê teswîrî, eke senî yo ke eynî ameyê dayîş no beno teswîro objektîv, eke çîyo ke teswîr beno goreyê hîs û fikiranê nuştoxî yan zî mîzacê nuştoxî kewto mîyan beno teswîro subjektîv.

1.3.7.2. Teknîkê Mektubî

Mektub, tewirêkî xoser a û hacetêkî têkilîye ya. Dem bi dem mektube nuştîşê romanî de sey teknîko hetkar yê vatişî ameya şuxulnayîş. Mektub, şexsî û taybet a û yeno zanayene ke seserra 18.ra nata nuştîşê romanî de mektube yena bikarardiş. Nê bikarardişî tepîya zî romanî de vurîyayîşêk beno, qehremanî karakterê xo yê *anonîmî* ra vejîyenê û formêko *beşerî* gênê. Hetta badê nê bikarardişan tewirêkî romanî vejîyeno orte ke sey *romano bimektube* (epistolary novel) yeno name kerdiş (Tekin, 2011: 225).

Şuxulnayîşê teknîkê mektubî, kerdo ke vatişê romanî de hîs û fikrê xorîyî û reaksiyon kûrî bêrê pêşkêş kerdiş. Eynî wext de gandarîyêk zî dayo romanî. Tesîro bîn ke nê teknîkî dayo romanî no yo ke romanî de yewî ra zêde karakterî kewtê dewre û yewî ra zêde perspektîfî virazîyayê. Bi nê teknîkî xeylê perspektîfê neweyî dekewtê warê romanî. Bi taybetî zî vejîyayîşê perspektîfo zafhetî de tesîrê nê teknîkî xeylê zêde yo.

1.3.7.3. Teknîkê Kilmkerdişî

Cîhanêko bêsinor yê romanî est o. Kes eşkeno babetanê bêsinoran de binuso û têkilîyanê bêsinoran rono. Ney hetî de metnê romanî bêsinor nîyo. Hem sazkerdişê babetan û hem zî humarê yan zî dergîya bîyayeneyan musade nêkeno ke kes her çîyî vajo û detay bikero. Seba ke romanî de zî kes nêşkeno ca bido her detayî, cayê ke hewcedarî estbo hetê nuşttoxî ra *teknîkê kilmkerdişî* kewto dewre. Romannûs, elemanê ke seba hîkayeye hewce yê labelê erje nîyê ke merdim ci ser o zaf vindero bi teknîkê sehneyî bi haweyêko bidetay nêdano. Nê rewşan de teknîkê kilmkerdişî yeno şuxulnayîş (Bentley, 2017: 49).

Teknîkê kilmkerdişî, bi îfadeyêko pêroyî, wextêkî dergî bi haweyêko kilm vatiş o. No teknîk, teknîkanê ‘erzîyayîşê zemanî’ û ‘gelemperîkerdişê bîyayeneyan’ zî hewêneno (Sazyek, 2015: 262). No teknîk eynî wext de seba ke mabeynê teknîkanê ‘vatiş’, ‘sehnekerdiş’ yan zî ‘motiş’î de giredayîşan virazo zî yeno şuxulnayîş. Metnê romanî de dengeyê nisbetî yê hetê estetîkî ra bi nê teknîkî virazîyeno. No teknîk, teferuatê ke hewce nêkeno sîl keno, halêko birêkûpêk dano romanî (Tekin, 2011: 230). Bi no teknîk nuşttox, wext qezenç keno metnê xo bi detayan nêxeneqînenno, zemanî kilm keno û ravîyarneno. Bi no qayde zeman lez aver şino.

1.3.7.4. Teknîkê Agêrayîşî

Metnanê vatişkîyan de zeman zafane ver bi averî şino. Teknîkê agêrayîşî (flashback) de, kronolojîyê zemanê mîyanênî o yo ke ver bi averî şino ge-ge kronolojîyê ci xeripêno û ver bi apeyî şino. “‘Agêrayîş’, hetêko bînî ra, muştaqê têkilîya ‘zemanê bîyayeneyan’ o” (Sazyek, 2015: 139). Vatox eşkeno romanî de behsê wextêkî dergî bikero, na rewşe de eşkeno sey kronolojîk yan zî bêrêkûpêk agêro apey. No teknîk seba nuşttoxê romanî avantajêk o, labelê eksê romanî seba tîyatroyî teknîkê agêrayîşî mumkin nîyo. Seba ke tewirê romanî bi cuye ya têkildar o, çunke her çîyo ke cuye eleqedar keno demêko xo yo vîyarte est o. Coka zî nuşttoxê romanî wexto ke hîkayeya xo awan keno eynî sey cuya raştikên eşkeno agêro apey.

Tekin dîyar keno ke zemanê hunerê romanî ‘nika’ yo û her çî mîyanê nê ‘nika’yî de yeno viraştîş. Romannûs, ‘nika’yê raştikênî ra agêreno demê vîyarteyî û hetta nuşttox eşkeno verê xo bido ameyoxî zî. Bi nê rayîrî eşkeno ‘raştî’yêk bar bikero vatişê xo ser. Goreyê ey taybetî zî demo vîyarte seba romanî zemanêko xeylê mûhîm o, ‘nika’ zî manzumeyêkî cuye yo ke vîyarteyî rê ameyo wad kerdiş û ‘nika’ wextêko yan zî mehfûmêko îzafî yo (2011: 223). Teknîkê agêrayîşî; bi nê hîrê haweyan yeno şuxulnayîş; *agêrayîşo teng*, *agêrayîşo awanker* û *agêrayîşo çareserker* (Tekin, 2011: 234). Eynî wext de teknîkê agêrayîşî seba bîyayeneyê nikayin yê romanî bi têkilîya samedî yê demê vîyarteyî bêro îzahkerdiş yeno şuxulnayîş. Merdim eşkeno derheqê agahîyanê kesan de agêrayîşan sey parantezêk zî bifikirîyo.

1.3.7.5. Teknîkê Montajî

Muhtewayê romanî goreyê huner û qabîliyetê nuşttoxî her babet û her warî de nusîyeno. Seba roman tewirêko akerde yo seba averşîyayîşan, goreyê hewcedarîyan her tewir teknîk yan zî agahî mîyanê xo de hewêneno. Romannûs eşkeno babetanê tarîx, psîkolojî, felsefe, şîire ûsn. de binuso yan zî eşkeno metnanê aîdê nê waran ra îstîfade bikero. Nê teknîkî rê teknîkê montajî yeno vatiş (Tekin, 2011: 243). Seba ke merheleyê kulturî, fikrî û sey nînan xeylê merhaleyan bidê eserî, metodê montajî yê warê edebîyatî yeno şuxulnayîş. Bi no hawe feydeyêko vateyî romanî ser bar beno (Sazyek, 2015: 204).

Teknîkê montajî elemanêko romanê postmodernî yo. Teknîkê kolajî wexto ke warê metnî de yeno şuxulnayîş, bi haweyêko pêroyî yeno montajkerdiş û goreyê

rêzêkê eserî mîyan de yeno bicakerdiş û maneno kolajêkî (Aktulum, 2007: 223). Her elemano ke teberê metnî de yo yeno “birnayene” û metnêkî neweyî de yeno “zeliqnayene”. No hawe seba ressamane kubîstan munasib o. Aktulum wexto ke metodê kolajî yê mîyanmetinî îzah keno ey wina îfade keno; wazenê fekkî bo yan zî nêbo, manşetê rojnameyan, îlanî, belgeyê resmîyî, afîşî, prospektusî, broşurî yan zî deyîrê modeyî, deyîrê operayî, anonsê radyoyî hetta çekuyî, klîşeyî, qiseyê verênan metnêkî cîyayî de ca gênê (2007: 223-224). Wexto ke nuştoxî metnanê xo awan kenê bi nê teknîkî, elemananê/tewiranê teberê romanî ra îstîfade kenê û metnanê xo hîna xurt kenê.

1.3.7.6. Teknîkê Vatişê Otobîyografîkî

Teknîkê vatişî yo otobîyografîk seke nameyê xo ra zî dîyar beno, vatişê bîyografîkî îfade keno. Seba ke nuştoxê romanî waşt o bîyografî ra îstîfade bikerê coka teknîko otobîyografîk vejîyayo meydan. Tekin, teknîkê vatişî yê otobîyografîkî sey pêşkêşîyêko eksenê bîyografîyî ser îfade keno. Teknîkê vatişî yê otobîyografîkî de vatox keso yewin o. Yanî ‘vatox’ û ‘çîyo ke yeno vatiş’ eynî kes o (2011: 249). Vatox û çîyo ke yeno vatiş seba ke eynî kes ê, nê metodî de perspektîf teng o. Seba ke no teknîk dormeyê yew kesî de çerixîyeno, hîkaye paştîya xo dana hiş û perspektîfê yew kesî. Seba ke nuştoxî nê dezavantajî wedarinê yan nê teknîkî qet bi kar nêanê yan zî teknîkanê bînan şuxulnenê.

1.3.7.7. Teknîkê Leîtmotîvî

Teknîkê Leîtmotîvî (leitmotive), yeno zanayîş ke teknîkêkî wareyê muzîkî ra transferê wareyê romanî bîyo. Leîtmotîv; motîfo esasî, yew esrê muzîkî yan zî parçeyê operayî de motîfo qilavuz, sey tema yan zî motîfêko senîniyê ey cîya bikero yê taybetîya vîrardişê fikirêkî, halêkî, hîsêkî yan zî merdimêkî ameyo pênasakerdiş (Tekin, 2011: 251). Teknîkê leîtmotîvî tewirê romanî de zafane yeno bikarardiş.

No teknîk ke bi taybetî seba dayîşê taybetmendîyanê tîpîk yê karakteranê romanî hetê romannuştoxê natûralîstan ra zaf yeno bikarardiş. No teknîk, mîyanê metinê romanî de tay qaliban bi zaf wesîleyan bi dubarekerdişê înan yeno meydan. Bi no teknîk, telafûz, jest û mîmîkî û taybetmendîyê haliqbîyayîşî sey malzemeyî êşkîyenê bêrê bikarardiş. Eynî wext de tayê romanî de seba kirpekerdişê manayî zaf rey yeno şuxulnayîş û tay çekuyî yan zî grubê qalanî ke zaf dubare benê êşkîyeno

sey unsurê nê teknîkî qebl bibê (Tekin, 2011: 252). No teknîk zaf nêbo zî mîyanê romanan de xo rê ca vîndeno.

1.3.7.8. Teknîkê Dîyalogî

Nuştişê romanan de teknîko ke xeylê zêde yeno şuxulnayîş teknîkê dîyalogî yo. Kokê nê teknîkî reseno seserra 4. tarzê qiseykerdişê kihanî, têkilî ronayîş û musnayîşî yo. Tarîxî de formê ey o tewr verên wareyê felsefeyî de terzê nîqaşî yo û pers-cewabî ser o awan bîyo. Yeno qebl kerdiş ke no teknîk badê seserra 16. kewto edebîyatî mîyan. Ney hetî de tîyatroyî de zî dîyalog teknîkê bîngeyinan ra yew o. Dîyalog ravurîyeno neqlkerdişê fikr, hîs, agahî ûsn. yê mabeynê di kesan de. Teknîkê dîyalogî de tewr kêmi gani di kesî estbê û zafane bi îşaretê [-] dest pê keno. Cumleyî mabeynê “” an de yenê nuştiş. Bi îfadeyanê sey “vat”, “wina vat” cumleyî yenê tamam kerdiş û no hawe tradîsyonelêk awan kerdo (Sazyek, 2015: 111-112). Teknîkê dîyalogî zafane tewiranê hîkaye û romanan de yeno şuxulnayîş. Mumkin o ke wendoxî cayêkî romanêkî de raştê nê teknîkî bêre (Tekin, 2011: 255). Teknîkê dîyalogî taybetî zî rêbazanê naturalîzm û realîzmî dima warê romanî de xeylê zêde ameyo şuxulnayîş. Ge-ge bi dîyaloganê dergan yê zaf rîpelan hîs, fikr û helwestê karakteran bê mabênkar yenê neqlkerdiş (Sazyek, 2015: 113). Yew têkilîya dîrekt ronîyena bi nê teknîkî.

1.3.7.9. Teknîkê Dîyalogê Zereyî

Teknîkê dîyalogê zereyî (interior dialogue) metodan ra yew o ke tewr zêde yeno şuxulnayîş. No teknîk, goreyê psîkolojîyê qehremananê romanan seke duşê qehremanî de yew estbo xo bi xo qisey keno, xo bi xo kewno nîqaşan mîyan. Nê tewir dîyalogî de cumleyê ke qehreman saz keno goreyê qeydeyanê rastnuşteyî yê. Qehreman halê xo yê ruhî îfade keno (Tekin, 2011: 259).

Teknîkê dîyalogê zereyî, sey babetêka qiseykerdişê zereyin yeno qebl kerdiş ke rayîrê tehlîlkerdişê psîkolojîyî yo. Sereyê cumleyanê qiseyan îşaretê “-” yeno nuştiş û no hawe zî atmosferêko xoser ê sehneyê dîyalogî virazeno. Îfadeyê “vat”, “wina cewab da” ke teknîkê normalî yê dîyalogî de yenê bikarardiş, teknîkê dîyalogê zereyî de nînê şuxulnayîş (Sazyek, 2015: 163-164). Neşuxulnayîşê nê îfadeyan zî faktorêko cîyakerde yo.

1.3.7.10. Teknîkê Analîzê Zereyî

Teknîkê analîzê zereyî (interior analysis), giredayeyê metodê *vatişî* yo û cuya zereyin yê figuranê romanê şênber keno. ‘Vatoxo îlahî’ goreyê rêza kronolojîk yê hunerê romanê halê ruhî yê qehremanan ‘perspektîfê îlahîyî’ bi kar ano û dano teber. No analîzê zereyî tewirêko tewr vilabîyaye yê tehlîlkerdişê psîkolojîyî yo (Sazyek, 2015: 162). Nê tewirî de o yo ke romanê de xeylê zêde hetta tewr zêde yeno şuxulnayene, vatox hîs û fikranê qehremanan neqlê wendoxan keno. Teknîkê analîzê zereyî, çaxê modernî de wexto ke hîna metodê *monologê zereyî* û *herikîyayîşê hişî* nêvejîyayo orte, hetê nuştoxan ra seba ke problemê vatişî û daşinasnayîşî wedarîyo ameyo şuxulnayîş. Nê teknîkî, wexto ke romanê de metodê vatişî tewr zêde ameyêne şuxulnayene û metodê *monologê zereyî* û *herikîyayîşê hişî* vejîyayî êndî giraniya xo vindî kerd (Tekin, 2011: 260). Labelê reyna mîyanê romanê de xo rê ca vîndeno.

1.3.7.11. Teknîkê Monologî

Romanê de karakterî sey cuya raştikên qisey kenê. Merdimî sey ‘zere’ û ‘teber’ wayîrê di hawe metodê qiseykerdişan ê. Teknîkê monologî, hetê nuştoxan ra seba qiseykerdişanê zereyinan yê karakteran ameyo şuxulnayene. Badê averşîyayîşê psîkolojîyî no teknîk warê romanê de xeylê zêde ameyo şuxulnayene û no teknîk kes eşkeno vajo ke teknîkêko newe yo.

No teknîk sey qiseykerdişê zereyî zî yeno zanayene û eynî wext de romanê de sey teknîkê analîzê psîkolojîyî yo (Sazyek, 2015: 162). Nuştox nê teknîkî de cuya zereyin ya karakteran vejeno duşê wendoxan. Nê qiseykerdişan de nuştox mudaxele nêkeno, sey muhtewa zî nê teknîkî de cumleyê tewr semîmîyî, cumleyê nêzdîyê bêhişîye yenê zîwan. Sey toşe zî cumleyî bi elemananê tewr hurdîyî û raşteraştî yenê saz kerdiş. Nê beşî de cumleyî goreyê qaydeyanê rastnuşteyî nîyê, zafane sey qiseykerdişî yê, sade û xozayî yê. Teknîkê monologê zereyî de prosesêko xozayî, awanîyêka sade est ê. Cumleyî goreyê herikîyayîşê hişî û hîsan bi haweyêko xozayî û serbest toşe gênê (Tekin, 2011: 264). No teknîk zafê romanê de xo rê ca vînenê.

1.3.7.12. Teknîkê Herikîyayîşê Hişî

Teknîkê herikîyayîşê hişî (stream of consciousness) sey herikîyayîşê hişî, herikîyayîşê hişmendîye yan zî raşteraşt sey qiseykerdişê zereyî yeno îfade kerdiş. No teknîk seba ke cuya zereyî yê karakteran raşteraşt û bi heme alozîyê xo bêro motîş yeno şuxulnayîş. Nê teknîkî de cumleyê ke eleqeyê pê nîyê yenê sazkerdiş. Ma eşkenê vajê ke no teknîk halê bêrêkûpêk yê *qiseykerdişê zereyî* yo (Sazyek, 2015: 76). No teknîk psîkolojîyî ra vejîyabo zî seba ke warê romanan de hîna zêde ameyo şuxulnayîş coka sey teknîkêko aîdê romanî yeno qebul kerdiş.

Sereyê seserra 20. de teknîkê herikîyayîşê hişî romanan de dest bi şuxulnayîşî kerdo. No teknîk nuştişê romanan de sey ravurîyayîşêko cidî yeno qebul kerdiş. No metod sereyê 1900î de romanê modernîstî yo ke alternatîfê romanê tradîsyonelî yo nîşan dano û yeno qebul kerdiş ke no teknîk halê vatişê romanî û pêşkêşkerdişê karakteran bi haweyêko awanker îdare keno.

Sewbîna zî no teknîk ê romanan red keno ke paştîya xo danê teswîrê sosyalî. No teknîk romanê aîdê şexsî vejeno vernî (Sazyek, 2015: 77). Romanan de fikr û hîsê şexsîyî hem seba romanî hem zî seba wendoxan cayêko merkezî de yê. Teknîkê herikîyayîşê hişî, zîwanê qiseykerdişê normalî ra cîya yo û no teknîk verê xo dano hişî û fikrê ke binê hişê merdiman de yê û nînan neqlê nuştişî keno. Goreyê qaydeyanê raştnuşteyî nîno rêzkerdiş, eksê ci çeku û cumleyî goreyê rêza vîrameyîşan yenê saz kerdiş (Tekin, 2011: 78) û no teknîk bi no hawe virazîyayo.

1.4. ROMAN DE TEMA

Yeno zanayîş ke termê temayî esas wareyê şîre de vejîyeno werte. Labelê dima wareyê hikaye û romanî de zî seba cigêrayoxan bena objeya xebatî. Seke pêroyê twiranê edebîyatî de beno roman û hikaye de zî yew armanco dîrekt yan zî îndîrekt est o. No semed ra êşkîyeno bêro vatiş ke pêroyê eseranê edebîyan de yew tema û seba dayîşê na tema yew fiksîyonê xo est o (Aydoğdu, 2017: 31). Mîyanê metinê eserî de tema bi manayê ûmûmî de sey fikrê esasî yan zî hîso esasî êşkîyeno bêro îfadekerdiş. Goreyê Aktaşî tema; îfadeyo tewr kilm û kesîn yê raştameyîş yan zî pêrodayişê mîyanê parçeyanê ke mundişê bîyayene anê meydan o (2013: 69). Çetîn seba tema termê *izlekî* şuxulneno, goreyê ey tema; yew babeta objektîf de hetê nuştoxanê cîya-cîyayan ra şîrovekerdişê subjektîfî ya. No îfade zî goreyê şert û mercanê nuştoxî sey şexsîyetî, rewşê perwerdeyî, halê sosyo-ekonomîkî, fikrê

dinyayî û bawerîye vurîyeno (2006: 123). Goreyê MacKayî tema; pers û persgirêkî kulturî, sîyasî, cimatkî, ehlaqî, manewî, hîsî, psîkolojîk ûeb ke mîyanê romanî ameyê vîyertiş a (2019: 309). Temayî bêsinor ê labelê zafane mîyanê eseran de wareyê eşq, merg, egîdî, cimaat, tebîet, koç ûeb de vejîyenê duşê wendoxî. Mîyanê eserî de tema eşkera yan zî nimite bena, no goreyê tercîhê nuştoxî vurîyeno. Yanî beno ke hetê nuştoxî ra bi nîyet ameyo kerdiş û ameyo mojnayiş yan zî hetê wendoxî ra yan zî rexnekarî ra bê xebera nuştoxî bêro kifşkerdiş (Hawthorn, 2014: 223).

Her eser de yew hukm yan zî fikrê bingehî ca geno, reyna her eser de yew tema yan zî yewe ra zêde temayî est ê. Nê temayî beno ke şexsî, cimatkî yan zî polîtîk bê. Êşkîyeno bêro vatiş ke bê tema eserêkî nêbeno. Labelê her metin yew armancê xo yew motîvasyonê xo yan zî çîyêko biwazo vajo est o. Seba fehmkardişê ney zî xebatê temayî nê metinan ser o yeno viraştiş.

II. QISIMO DIYIN

2. ROMANÊ ZAZAKÎ

Tewirê romanî mîyanê edebîyatê zazakî de tewiranê tewr ciwanan ra yew o. Bixoy zazakî de edebîyato modern hema-hema 30-40 serranê peyênên de hêdî-hêdî vejîyayo meydan. Eserê edebîyatê modern yê zazakî êşkîyeno bêro vatiş ke; hem hetê hûmarî ra, hem hetê senîniye ra, hem hetê çendîye ra û hetê tedeyî ra zaf tern o, kêmo o û sereyê rayîr de yo. Qisimo yewin de seba tewirê romanî çarçovaya teorîk ameybî xêzkerdiş, goreyê na çarçova romanê zazakî qaso ke ma resayî ci pêro pîya vîst heb ê. Nê romanî ke tesbît bîyê sey liste wina yê:

- Gülmez, Mehmet, *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza*, Zed Yayınevi, İstanbul 1996.

- Gündüz, Deniz *Kilama Pepûgî*, Vartan Yayınevi, Ankara, 2000.

- Çiya, Sait, *Her Çi Beno Sanike*, Tij Yayınları, İstanbul, 2001.

- Mirza, Yismayil, *Silema-I*, Maya Matbaası, İstanbul, 2004.

- Çem, Munzur, *Gula Çemê Pêrre*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2007.

- Sertkaya, İlhami, *Kilama Şilane*, Pêri Yayınları, İstanbul, 2007.

- Zengelan, Jehati, *Zifqêra Berî*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2009.

- Gündüz, Deniz, *Soro*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2010.

- Aslan, Cengiz, *Moriber*, Kardelen Yayıncılık, İstanbul, 2011.

- Can, Medet, *Barkerdena Zerrî*, Kayhan Matbaacılık, İstanbul, 2012.

- Gündüz, Deniz, *Kalaşnikof*, Vate Yayınevi, İstanbul 2013.

- Sertkaya, İlhami, *Sosine û Gulîzare*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2013.

- Dilawer Dêrsim, Hesên, *Deyndar*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2014.

- Çağlayan, Hüseyin, *Pêt ve Pelge ra*, Fam Yayıncılık, İstanbul, 2015.

- Güntaş Aldatmaz, Nadire, *Piltane*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2016.

- Akkaş, Serwet, *Heyf*, Roşna, Diyarbakır, 2017.

- Akdag, İrfan, *Ti Tewrê Payîza Şîya*, Weşanên Peywend, Van, 2020.

- Sertkaya, İlhami, *Şewa Payîzî*, Nas Yayınevi, İstanbul, 2020.

- Mirza, Yismayil, *Silema-I-II-III*, Ceylan Matbaacılık, İstanbul, 2020.

- Karakaş, Hüseyin, *Çê Qemerê Kejî*, Roşna, Diyarbakır, 2021.

- Akdag, İrfan, *Remayîş*, Weşanên Peywend, Van, 2022.

Xebatanê Tarixê Edebîyatan de hertim handîkapê yewinî yan zî ewilênî est ê. Çünke hertim ihtîmalê wertevejîyayîşê eserêkî neweyî est o. Bi taybetî ê ziwani ke

sey zazakî ameyê qedexekerdiş, yan zî teberê welatî de kîtabî ameyê çapkerdiş, eserê nê ziwanan vilabîyaye û vîndbîyaye yê. Timûtim suprîzêkî beno ke bibo. Coka na xebate de ê metnî ke hetanî ewro rasîyayo ci goreyê înan yew rêzkerdiş ameyo kerdiş. Goreyê cigêrayiş û analizê na xebate -û goreyê metnî ke rasîyayo ci- romano tewr verên yê zazakî 1996 de hetê Mehmet Gülmezî ra (Gülmez, 1996) bi nameyê *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza* (Anuk, Aydoğdu, 2022:134) ameyo nuştîş (Dağılma, 2021:85).¹ 1996 ra hetanî 2022, zazakî de vîst hebî romanê bînî çap bîyî. Seba edebîyatê yew ziwani hûmarê nê romanê zaf kêm o. Zazakî de pancês tene nuştoxan vîst romanî nuştê. Deniz Gunduzî û İlhamî Sertkayayî hîrê hebî romanî bi zazakî nuştî. Bê nê wird nuştoxan İrfan Akdagî di hebî û Yîsmayîl Mîrzayî verê 2004 de bi anmeyê *Silema-I* yew roman nušto û dima 2020 de romanê xo derg kerdo û aktuel kerdo bi nameyê *Silêma I-II-III* newe ra çap kerdo. Goreyê nê listeyî zazakî de, înan ke roman nušto înan ra çar nuştoxan no ware de dewam kerdo û nuştoxanê bînan hema romanêko bîn nênušto (2022). Seba averşîyayîşê hûnerê romanî, no ware de înan ke roman nušto zafane no gure de dewam nêkerdo yan zî hema romanêko bîn nênušto. Êşkîyeno bêro vatiş ke no halê bêdewamî seba awanbîyayîşê yew tradîsyonî rewşêka negatîf ano meydan. Dinya de yan zî mîyanê zafê şaranê bînan de teyna yew nuştoxî da-vîst hebî romanî nûştê. Labelê zazakî de pêropîya vîst hebî romanî est ê. Coka seba edebîyatê yew şarî nê hûmarî zaf kêm ê.

Tarixê nuştîşê romanê zazakî vîst û şeş serrî yo ke dewam keno. Êşkîyeno bêro vatiş ke vîst û şeş serrî seba runiştîşê yew mecra yî yan zî awankerdişê yew tradîsyonî wextêko kilm o. Tiya de nê persî gere bêrê perskerdiş; Gelo çî ra hetanî 1996 romanêko bîn nênusîyayo? Yan zî edebîyatê zazakî yo modern çira 30-40 serre yo, sebebê xo çî yê? Wexto ke derheqê edebîyatê zazayan de yan zî kurdan de bêro qalkerdiş, şertê polîtîk ke kurdî tede yê mecbur o ke gere behsê înan bêro kerdiş. Çünke coxrafyaya ke kurdî tede ciwîyenê pa edebîyata her çî giredayeyê polîtîka û şertanê sosyalî yo (Uzun, 2006: 17). Zazayî teyna mîyanê sînoranê Tirkîya de ciwîyenê coka awanbîyayîşê Komara Tirkîya 1923 ra nate gere analîzo kilmek ke derheqê bingehê/bekraundê rewşê zazayan û dewlet de bêro kerdiş. Çünke

---

¹ Badê pawitişê na teze yew malumato newe kewto dest. Goreyê nê malumatî Gagan Çarî (Nazım Sayın) 1995 de bi nameyê *Teresiye Çemçe* yew roman nušto û Hollanda de çap kerdo (Aslanoğulları û Çiftçi, 2022:121). No roman seba ke nêkewto destê ma coka ma analizê nê romanî nêkerdo. No samed ra zazakî de romano yewin beno ke *Teresiye Çemçe* bo.

wertevejîyayîşê lîteraturê şaranê bêdewletan zafane giredayeyê polîtîkayanê dewleta serdestî yo.

Zazayî goreyê grubanê kurdan ê bînan seba ke hetê herema terîtoriyal yê ciwîyayîşî ra teyna -bê înan ke koç kerdo welatanê bînan- mîyanê sînoranê Tirkîya de cayî yê coka bi dezavantaj ê (Çağlayan, 2016: 51). Êşkîyeno bêro vatiş ke hetê awankerdişê lîteraturî ra, nuştoxê zazakî mecbur mendê ke goreyê şertanê polîtîkî yê Tirkîya hereket bikerê. Goreyê vurîyayîşê nê şertan roja awanbîyayîşê Komara Tirkîya ra nate, hetanî serranê 90'an zazakî de yew kulîyato edebî nêameyo meydan (Aydoğdu, 2019: 109). Hetanî 90'an dewlet hêz û programê xo asîmîlekerdiş û tirkkerdişê kurdan² ser o ramnayo. Bîlhassa hetanî wextê serokkomar Tugut Ozalî programê asîmîlasyonî bi û qedexekerdişê kurdî bi qanûnanê pêtan ameyo ramnayîş (Uzun, 2006: 38). Zêdebîyayîşê çapê kitabî yo tewr asaye yê kurdî/zazakî, wextê Turgut Ozalî de bi betalkerdişê qanuna ke bi humara 2932 (Malmîsanij, 2016: 16-17) ya ameyo meydan. Na qanune badê Derba Leşkerî yê 12 Êlûle erzîyaya merîyet û çapkerdişê meteryalanê bi kurdî qedexe kerda. Badê betalkerdişê na qanune Tirkîya de hûmarê kitabî û ê çiyê bînî matbû yê kurdan zêdîyenê.

Weşanê matbû yê zazakî de yew proseso dilengez ra êşkîyeno bêro behskerdiş. Proseso verên, mîyanê sînoranê Tirkîya de giredayeyê polîtîkayanê dewlet de weşanê zazakî, proseso diyin zî teberê Tirkîya de dîaspora de halê weşananê zazakî yo. Tirkîya de 90'an ra pey yew rehetîya nîsbî yena meydan. Seba Qanûnanê Entegrasyonê Yewîya Ewropayî qebulkerdişê Krîteranê Kophenangî, Tirkîya de cehdê demokratîkbîyîşî ra dima kurdan rê yew azadîya nîsbî yena meydan. Coka dorê serranê 2000î û cuwapê weşanê zazakî zî binê benê zêde (Aydoğdu, 2019: 109-110, Akman, 2017a:16). Heto bîn ra 12 Êlûle ra dima zaf merdimî koç kenê/sûrgûn benê şinê Ewropa yan zî welatanê bînan. Şîyayîşê nê merdîman ra pey, bi merkezîyetê Ewropa, nuştoxê dîasporayî dest bi nuştişî kenê (Aydoğdu, 2019: 109-110). Faktoro mûhîm o bîn yê destpêkê zêdebîyayîşê weşananê matbu yê kurdî yan zî bi taybetî zazakî zî no yo; ê nuştoxî ke dîaspora da yê -dîaspora ke sey “krêşê neteweperwerî” (Ahmedzade, 2004: 196) yena îfadekerdiş- bi destê înan 90'an de kulîyatê zazakî yan zî kurdî zêdeyeno. Ahmedzade na babete de fikrê xo net îfade keno: “Averşîyayîşê romanê kurdî de dîasporayê kurd yew firsendo zerên o. Bi

---

² Seba zanayîşanê hîna zêde biewnîn: Anuk, Nevzat, *Behsê Tirkkerdişê Kurdan de Merkezêk: Enstîtuyê Cigêrayîşê Kulturê Tirk*, Tezê Masterî ya ke Çap Nêbiya, Ünîversîteya Artûklû ya Mêrdînî Enstîtuyê Ziwananê Ganîyan yê Tirkîya Beşa Ziwan û Kulturê Kurdî, Mêrdîn, 2015

taybetî kurdê Tirkîya rê îmkanê dîasporayê kurd mebêne qet romanê kurd zî nêbînî” (2004: 214). Axir romanê zazakî yo verên zî dîaspora de nusîyayo. Her çiqas çapê kîtabî Tirkîya de bibo zî nuştox bi rehatîyê ewlehîyê Ewrûpayî nuseno.

Tirkîya de hetanî çaryeka peyên yê seserra 20’ine hema hema êşkîyeno bêro vatiş ke kulîyatê literaturê kurd çîno. Sebebê ney zî ê polîtîkayê ke Tirkîya seba kurdan ramitî yê. Kesî ke seba nuştişê eseranê zazakî cehd kenê, hetê dewlet ra paştdayiş ra zîyade deus û zordarî vînenê. No semed ra kesî ke zazakî de nusênê kême ê (Akman, 2019: 179). Kurmancî û soranî teyna mîyanê sînoranê yew dewlet de qalî nêbena (Pariltî û Galip, 2010: 13). Coka dem bi dem no sey avantajî bo zî hetê awankerdişê literaturî ra seba zazakî wina yew wazîyet çîno. Çunke zazayî teyna mîyanê sînoranê Tirkîya de cayî yê. Hetanî 90’an, Tirkîya de înkarkerdişê nasnameyê kurd, kêmiya edebîyatê nuşteki yê kurd ardo meydan (Ahmedzade, 2004: 161). Bê nayê, kurdî ke mîyanê welatanê cîya-cîyayan de ciwîyenê, hetanî 1970’an xebera xo zî nuşteyanê yewbînan ra nêbiya (Uzun, 2006: 51).

Meseleya bîne zî cîyayîyê elîfbeyanê kurdan a, hetê têkîliyê wareyanê nuştekiyan de înan rê bena sey yew barîyerî (Ahmedzade, 2004: 213). Hetê romanî ra bêro ewnîyayîş, “Bê şertanê sosyal, ekonomîk û sîyasî, bîlhassa hetê mîrasê duznuşteyî/nesîrî ra kêmiya yew kulturo nuşteki yo dewlemendî, musade nêda ke hetanî sereyê serranê 1960’an romanê kurd vejîyo werte” (Ahmedzade, 2004: 214). Eke hetê wertevejîyayîşê romanê zazakî ra zî bêro ewnîyayîş, wertevejîyayîşê romanê zazakî raseno serra 1996î. Ê faktorî ke seba pêro kurdan werte de yê bê înan bi taybetî seba zazayan tayêna faktorî est ê: Zazayî hem hetê nufusî ra kême ê û hem zî teyna mîyanê sînoranê yew dewlet de yê, sewbîna zî mîyanê zazayan de ê ke eşkenê zazakî de biwanî û binusî zaf tay ê. Yew zî kulturo nuşteki û mîrasê nuşteyanê nesîrî çîno. Coka romannuştiş yan zî nuştiş mîyanê şarê zazayan de zaf erey kewto.

Nê sebebî ke ameyê hûmartiş ridê înan ra edebîyato nuşteki yê kurdan dewrê xo de aver nêşîyo, aktualîteyê xo nêpawita, newe wareyî, newe çimeyî nêardê meydan û nefesêko newe nêgirewto. Eksê înan yew mûcadeleyê estbîyayîşî daya, bi henzar-yew zor û zextî kerdo ke pay ra vindero û bi nê sebebanê negatîfan a kerdo ke aver şêro, eseranê neweyan bido. Kurdê ke teberê Tirkîya de mîyanê sînoranê dewletanê bînan de yê her dewir dewletanê serdestan ra eynî muamele nêdîyo. Mîsal Iraq de nuştişê kurdan qet nêbiryeno (Uzun, 2006: 38). Coka gama ke rewşa yew

grube xirabe bîya gruba bîne çîyêkî kerdo, meseleyê nuştîşî sey zazayan qompîla nêbiryaya.

1923 ra nate hetanî 90'an zazakî de bê yew-çend parçeyê nuşteyan nuşte neşir nêbeno. Ê la neşrîyat bibo yan zî edebîyat bibo se beno? Edebîyat seba yew grube/millete çiqas mûhîm o gelo? Edebîyatê yew şarî, mîyanê şarî de her hete ra yew unsuro esasî yo. Çunke mîyanê hûneran ra edebîyat, seba awanbîyayîşê milletî de bi şiklê hêzin îştîraq keno û edebîyat esas sey neynikê nasnameya kollektîf xizmet keno û hîkayeyê milletî îfade keno. Verê ney de ziwano cayî yo ke edebîyat ci ra yeno meydan seba wertevetîşê hîşê mîllî aparato tewr mûhîm o (Jusdanis, 2018: 78). Ziwanî eynî wext de cemaatanê xêyalîyan peyda kenê û qabîliyetê îşakerdişê grubanê piştîyayewbîngirewteyanê tîkelan ê (Anderson, 2009: 131). Ziwan û edebîyat seba yew grube hend qas mûhîm ê ke, awankerdişê yew nasnameyî yan zî milletî de edebîyat hewceyo verênan ra yew o. Seba ke no hal hetê serdestan ra yeno zanayîş verê ziwana û edebîyatê şaranê bindestan yeno qedexekerdiş.

Qedexekerdişê ziwana yan zî edebîyatî, mîyanê şarî de îhtîmalê wertevêjîyayîşê yew ziwana standartî keno vînd yan zî keno qije. Heto bîn ra fikrê netewe mîyanê şarî de têpîya êrzîyeno û finîyeno erêy. Bi taybetî mîyanê edebîyatî de hûnerê romanî no ware de zaf mûhîm o. Bixor fikrê dewleta netewe û roman pîya vejîyenê werte (Mackay, 2019: 275). No semed ra seba şarêkî bindestî, estbîyayîşê bi taybetî romanî yan zî edebîyatî seba serdestan telûkeyo ke pîl o. Hetê dewlet ra qedexekerdişê ziwana û edebîyatê kurdan yan zî zazayan, êşkîyeno bêro îfadekerdiş ke nê prosesanê awankerdişê nasname yan zî fikrê neteweyî erey fînyo. Înan ra wetêr bi taybetî mîyanê zazayan de hetê hîşê nasnameyî ra awanbîyayîşê nasnameyêka muhkem rê bîyo sey barîyerêkî yan zî hîşê şarî tîmîyan kerdo. No semed ra mîyanê zazayan da-vîst serranê peyênan de hetê nasnameyî ra yew fikro dilengez vejîyayo werte.

Têkîliya zazayan û dewlet, bi bingehê zor, dewes û qedexeyan rasena çaryeka peyên yê seserra vîstine. No semed ra bi tabîrê Jusdanîsî zazayan de *modernîteya ereykwete* yena meydan. Edebîyatê zazakî de bi no hal, ne yew tradîsyon ne yew kûlliyyatê lîteratûrî ne zî yew kanone yena meydan. Ê xebatê neçarî ke bîyê zî zanayîşê înan mîyanê şarî de vila nêbîya, xebera kesî zî înan ra nêbîya. Înan ra wetêr mîyanê şarî de ê ke biêşkî biwanî yan zî binusî hema hema çînê. Hetanî 2010'an

mîyanê dezgeyanê dewlet de yan zî mîyanê şarî de seba wendiş-nuştişê zazakî, cayêkî, qursêkî yan zî organîzasyonêkî zixm çîno.

Tirkîya de têkîlîya polîtîka û zazayan ra dima yew perso bîne zî gere bêro perkerdiş: Gelo romano verên yê zazakî bi çi motîvasyon ameyo nuştiş? Çi hewce bîyo ke zazakî nusîyayo? Metinê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rızayî* goryê îfadeyanê nuştoxî hetê manayê polîtîkî ra yew armancê xo est o:

Ma kami me, çi hal der ime? Ma Sêy Rızay, Şahan Axay, Alişêri, Zerifa Xanîme ça eve zonê xo domononê xo rê qesêy nêkeme? Hermeta Dêrsimîza ke eskerê Tırki eve sungi pize ra domû veto, zirçayîşê daye, vêyvika ke xo ra zalimû dest nêdo, est o Çemê Muziri qirina daye, şin û şivanû destanê Derê Laçi, Çewrê Kertê Buyêre, kelepçê destê Sêy Uşêni, layê vile Fındıq Axay, şan û şerefê Dêrsimî, kerdena tayê xayinû çinay rê eve zonê xo nêmusneme? Tarixê ma çinay rê eve zonê ma niyo? (Gülmez, 1996: 7).

Destpêkê kitabî de qismê “vatena veri” yew vendo netewperwerî eşkera yo. Bi taybetî netewperwerî, mehtacê rol modelan û peşkeşkerdişê zanayîşê vîyertoxî ya. Coka edebîyat hem tarixê dûrî û hem zî ê nîzdî xo rê keno malzeme. Bi xo edebîyat zî îdîayê ekskerdişê “heqîqatî” de yo (Wellek, Warren, 2019: 42). Bi no qayde zî tewirê edebî yê neweyî ke hem tarix ra îlham genê û hem zî însanî û bîyayenyê ke tarix de vîyertî bi şîroveyêko newe vejîyenê meydan (Argunşah, 2016: 82). Nuştox wendoxê xo rê weez dano ke wa wayîrê nasnameyê xo bivejî, wa nasnameyê xo bîyarî vîrê xo. *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rızayî* de nuştox vano ke zilmo ke dewlet Dêrsim de kerdo “ez bi zîwanê xo” nusena (Gülmez, 1996: 6). Zaten nuştoxî eseranê xo bi armancêkî nusene (Akman, 2017c: 66). Ziwano heremî wasitayo tewr mûhîm yê xalîkerdişê/meydanvetişê vîrê netewî yo (Jusdanis, 2018: 78). Nuştox bi ziwano heremî yan zî ziwano ke bi nasnameya xo tarîf keno, şarê xo dawet keno ke wa şar tarixê xo bi zîwanê xo biwano û bimuso. “(...) hema-hema bi şiklêko sîhîrin îlhamgirewtişê îmayanê netewî yê nasnameya dekolonîyalbîyaye, newe ra averşîyayîşê zîwanê heremî yo nîm-sîmyayî rê tim îştîraq keno” (Eagleton ûeb, 1993:76). Gülmez zîwanê xo sey vindertişêko dekolonyal tercîh keno û qala xo bi zîwanê xo vano. Reyna armancê ey o yo ke cayî ke Dêrsim de tede qetlîamî bîyê, ê merdimî ke ameyê qetlkerdenê û ê merdîmanî ke şarê xo rê îxanet kerdo, wazeno ke înan bikero yew vîr/hafîza/memorî. Roman no hete ra, Dêrsim 38 yan zî qirkerdişê Dêrsimî ser o awan beno û no zî do ameyox de mîyanê edebîyatê modernî yê zazakî de do bibo *kanonêkî*. Edebiyat de kanon zî tarixê milletî zîwanê dadî de qeyd keno

(Jusdanis, 2018: 89). Bi zıwanê xo tarixê şarê xo goreyê ewnîyayışê xo û pozîsyonêko polîtîk de qeyd keno û nêverdeno ke nê bîyayeneyî mîyanê wextî de vînd bibî. Axir *vîr* zî vîyertoxî de bi deketişê mîyanê têkîlye de (Assman, 2018: 39) vejîyeno werte. Yanî romanê zazakî zî seke dinya de rolê xo ano ca mîyanê zazayan de zî romano verên ra destbi caardişê wezîfeyanê xo keno.

Goreyo ke rasîyayo ci, zazakî de romano modern yo diyin romanê Denîz Gunduzî *Kilama Pepûgî* yo (Gündüz, 2000: 3). Vervateyê nê romanî de Gunduzî mazîyê nuştîşê romanî nuştî. Qismêkî nê nuştîyî wina yo:

Ez a taw Bîlîs de, lîse de wendiş de bîyo. Usar ke vare heliye, raya mektebe ser, caye de hard rijîya. Hard de astikê isana, astikê zav-zeçî têwerte de amaybî. Domana pê serê dîna tope kaykerdene. Çimke ê astikê Hermenîya bî. Mi a taw waşt ke ez nîna bi Tirkî bînîvîsnî. Axirî mi xêlî kî nîvîsna. Ê henî a werte de bî vîndî. Çend serra ra tepya mi reyna qerar da ke ez nîna zonê xo de bînîvîsnerî. Serra 1996 de usarî mi dest kerd ci, no kitab nîvîsna. Lê a taw mi beşer nêkerd kî çap kerî. Pîyayê ke na kitab der ê, raştî kî bîyê. Lê mi namê zafîna virno. Mi niwaşt ke ez tarix bînîvîsnerî. Xebatê mi roman bî. Coka mi xo ra kî zaf çî kerdî werte û nîvîsnay (2000: 3).

Gunduz verê tirkî nuseno û dima nuştîyanê xo vîndî keno la dima nê meseleyî ke tarix de heremê înan de bîyê bi *zonê xo* nuseno. Ê nêwaştî ke tarix binuso, xebatê ey roman bî. Xo ra zî zaf çîyan keno de û roman nuseno. Nê îfadeyan ra eşkera fehm beno ke romanê diyin yê zazakî zî bî eynî motîvasyon; wareyê *tarixê xo* de yo û bi *zıwanê xo* ameyo ameyo nuştîş. Romanê zazakî, esero verên ra hetanî peyên -yew-di hebî nêbê zî- zafane bi pozîsyonêko yan zî motîvasyonêko polîtîk û tarixî ameyê nuştîş. Tarixê xo kenê edebîyatê xo û tarixê xo rê neynik tepşenê. Bi taybetî mîyanê tarixê xo ra tertelelyê Dêrsim 38î hema hema romanê zazakî de êdî bîya sey kanonêkî. Bê na mesela, meseleyê 1915 de tehcîrê ermenîyan, 1917 de ameyayışê ûrisî, meseleyê Şêx Seîdî, prosesê şerê çewres serranê peyênan û vêşnayışê dewan, koç kerdişê/sûrgûnê şarî, failî mechulî û eb fokusê romanê zazakî de yê. No hal mojneno ke romanê zazakî bingehê xo yê esasî tarixê xo -dûr yan zî nêzdî- ra geno û tarixê xo hetêkî ra keno mîrê lîteraturê xo. Bixî, hetê awanîyê vatişî ra *fîksîyon û tarix eynî sinife ra yê* (Ricoeur, 2016: 124).

Romanê zazakî ke çap bîyê; cayê welat û bacarê çapanê romanê, cayê weşanxaneyanê romanê, weşanxaneyê romanê, alfabayê romanê yan zî terzê romanê sero yew analîz eşkîyeno bêro kerdiş. Romanê zazakî ra teyna yew roman teberê Tirkîya de çap beno. No roman zî romanê Cengiz Aslanî *Moriber* o. No roman

2009 de Almanya Frankfurt de bi kedê ey cayêko taybet de çap beno (Bayram, 2009). Dima reyna 2011 de Tirkîya de newe ra çap beno. Ê romanê bînî pêro Tirkîya de çap benê. Ê ke Tirkîya de çap -yan zî newe ra- bîyê înan ra des û new hebî Îstanbul de çap bîyê. Bê înan yewê înan verê Frankfurt Almanya de dima Îstanbul de, ê bînî zî yew *Kilama Pepugî* Enqere de û *Ti Tewrê Payîza Şîya* û *Remayîş* zî Wan de çap benê. Nê malumatan ra dîyar beno ke romanê zazakî zafane Îstanbul de çap benê û tek û tûk cayanê bînan de çap benê. Seba çapkerdişê romanen merkezîyetê İstanbulî est o. Nuştoxî dîyaspora de bî zî Tirkîya de bî zî çapkerdişê kîtaban İstanbul de yo. Bê romanê zazakî ê romanî ke Tirkîya de û ziwananê bînan de vejîyenê zî zafê înan İstanbul de vejîyenê. Tirkîya de bixoyê İstanbul seba weşangerîye yan zî îmkananê matbaayî merkezêko tewr pîl o. Bê İstanbulî zî Enqere û İzmir de zî kîtabî çap benê. Bê nê merkezan seba weşananê kurdî yan zî romanê zazakî, Wan cayêko newe yo û di romanî tîya de çap bîyê.

Meselayê çapî ra dima meselayê weşanxaneyanî ke romanê zazakî tede vejîyayî yena. Mîyanê nê weşanxaneyan ra weşanxaneyoyê tewr mûhîm Weşanxaneyê Vateyî yo. Mîyanê weşananê Vateyî ra heşt hebî romanî vejîyayî. Weşanxaneyê Roşna ra û Peywendî ra di hebî romanî vejîyayî. Weşanxaneyê Vartanî, Tîjî, Fam, Pêrî, Kardelen û Nasî ra her yewî ra yew hebe roman vejîyayo. Bê înan çar hebe romanî zî hetê nuştoxanê xo ra matbaayanê hususîyan ra vejîyayî. Romanê zazakî de meseleyê alfabeyî meseleyêka bîn a. Bi taybetî na mesela de di tradîsyonî est ê. Yew tradîsyon Alfabeyê Bedirxanî şuxulneno û bi na alfabe des û panc hebî romanî vejîyayî. Heto bîn de tradîsyono ke Alfabeyê Jacobsonî şuxulnenê est ê û bi na alfabe şeş hebî romanî çap bîyê. Romanî ke zazakî de çap bîyê bi giranî terzê polîtîk, tarixî, koç, eşqî ameyê nuştiş.

Romanê zazakî hîna zêde Tirkîya ra nusîyayê. Labelê zazakî de romano verên *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza* dîyaspora de nusîyayo û Tirkîya de çap bîyo. Hateanî 2011 des hebî romanî çap benê. Înan ra şeş hebî dîyaspora de nusîyenê û *Moriber* verê Almanya de dima 2011 de İstanbul de newe ra çap beno. Goreyê nê îstatîstîkî nê des çapê verênî yê romananê zazakî nîmeyo yew dîyaspora de nusîyenê. Yanî seba averşîyayîşê romanê zazakî dîyaspora zaf mûhîm a. Bixoyê dîyaspora yan zî teberê welatî seba pêroyê edebîyatê kurdan bi taybetî zî seba romanê kurdî sey “welatêdayîke” bîya (Uzun, 2006: 52). Hem hetê azadî ra û hem zî dûrbîyayîşê dews û zorî ra wareyê romanê kurdî de dîyaspora sey menbaayêka heyatî ya. No hete ra

seba romanê zazakî zî dîyaspora zaf mûhîm a. 2011î ra dima her çiqas dîyaspora ra romanêkî mevejîyo zî hetanî 2011 romanêo verên û nîmeyê des romananê zazakî dîyaspora de nusîyenê.

2.1. ROMANÊ AÇARNAYEYÎ

Zazakî de wareyê romanê açarnayeyî sey edebîyatê xo zaf erey kewto. Wareyê edebîyatê modernî yê kurdan de fikro zixm no yo ke hîkayeyê kurdî giredayîya edebîyatê Ewropayî ya. No şîrove seba şaranê Rojhilatî yê bînan zî wina beno. Sebebê ney zî bi açarnayîşê eseranê edebîyatê Ewropayî, edebîyatê Rojhilatî binê têsîrê nê edebîyatî de mendo. No têsîr zî bi açarnayîşan bîyo (Shakely, 1998: 24). Mîyanê grubanê kurdan de cîya-cîya bo zî zazakî de wareyê romanî de xebatê açarnayîşî 1999 de destpêkenê. Goreyê malumatî ke ma resayî ci 1999 de di romanî, 2005 de yew roman û 2021 de reyna di romanî ziwananê Ewropayî ra açarnîyayî zazakî. Wareyê çarnayîşê romanan de; S. Çiya, Xal Çelker, Kemal Akay, J Îhsan Espar û Jêhatê Zengelonî gureyê açarnayîşî kerdo. Hûmara romananê açarnayeyan seba yew ziwani helbet zaf kê m o. Bixo wareyê edebîyatî de dinya de yan zî dewletanê rojhilatî de meseleyê açarnayîşî sereyê seserra 19ine de destpêkeno, labelê zazayan de no gure serêyê 2000an de û zaf erey destpêkerdo. No ereykewtiş zî serê averşîyayîşê edebîyatî de yew têsîro negatîf virazeno. Qaso ke ma resayê ci nê romanî ziwananê bînan ra açarnîyayê zazakî:

- Koçar, Hıraçya, *Hesrete (Karod)*, Aç: S. Çiya, X. Çelker, Peri Yayınları, İstanbul, 1999
- Gorki, Maksim, *Karkerê Noni*, Aç: Kemal Akay, Tij Yayınları, İstanbul, 1999
- Defoe, Daniel, *Robinson Crusoe*, Aç: J. Îhsan Espar, Weqfa Kurdî ya Kulturî li Stockholmê, İstanbul, 2005(?)
- Steinbeck, John, *Merreyî û Merdimî*, Aç: Sezgin Fırat, Avesta, Istanbul, 2021
- Goethe, Johann Wolfgang, *Dejê Wertherê Ciwani*, Aç: Jêhatê Zengelonî, Avesta Yayınları, İstanbul, 2021

2.2. ROMANNUŞTOXÊ ZAZAKÎ

2.2.1. Mehmet Gülmez

2.2.1.1. Bîyografî

Goreyê cigêrayişanê na xebate Mehmet Gülmez, romannuştoxoxo verên yê zazakî aseno. Gülmez, 1951 de Dewa Mîrik yê Dersimî de ameyo dinya. Mektebo verên û mîyanên Dêrsim de waneno. 26ê Teşrîne yê 1993yî de welat terk keno şino Almanya de beno mûltecîyo sîyasî. Komela Bielfeldî ke giredayîya Federasyonê Yewîyanê Elewî yê Ewroapyî rê serokatî keno. Nuşteyê ey mîyanê weşanananê sey Cumhuriyet, Özgür Ülke, Azadî, Gelecek, Ware, Tija Sodiri, Dem, Munzur Haber, Dersim Postî de vejîyayî. Hema zî Federasyonê Dêrsimî yê Ewropayî de seroko Zyine ramneno. Zewejnaye yo, panc qijî û di tornê ey est ê (Gülmez, 2010: 3).

2.2.1.2. Eserî

Mehmet Gülmez, kitabê xo *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza* romano verên yê zazakî yo. No romanê xo dima açarneno tirkî zî (Gülmez, 2010). Hetanî ewro Mehmet Gülmezî panc eserî nuştê. Înan ra di hebî bi nameyê Memê Jêle û ê bînî zî bi nameye Mehmet Gülmezî nuştê.

- Gülmez, Mehmet, *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza*, Zed Yayınları, İstanbul, 1996

- Memê Jêle, *Khalmemo Sır*, Tij Yayıncılık, İstanbul, 2003

- Memê Jêle, *Sarei Gıney Goni ro/Kana Boyandı Başaklar*, Tij Yayıncılık, İstanbul, 2007

- Gülmez, Mehmet, *Dersim'den Darağacına Seyid Rıza*, Tij Yayıncılık, İstanbul, 2010

- Gülmez, Mehmet, *Keşiş Dersimden Ne İstiyor*, Peri Yayınları, İstanbul, 2016

2.2.2. Denîz Gunduz

2.2.2.1. Bîyografî

Denîz Gunduz mîyanê edebîyatê zazakî de nuştexanê mûhîman ra yew o. Zazakî de hetanî ewro hîrê romanê xo çap bîyê. Gunduz, 1976î de dewa Gimimî Canesera de maya xo ra beno. Mektebo verên Uskira de waneno. Mektebo mîyanên zî na dewe de dest pêkeno labelê Tetwan de tamam keno. Lîse Bidlîs de dest pêkeno labelê Îzmîr de qedêneno. 1994 de qismê Tarixê Hûnerî yê Ûnîversîteya Anadolîyî de destpêkeno wendişê xo labelê tamam nêkeno. 1996 de Îzmîr de temsîlkarîya Weşanxaneyê Komalî keno. 2003 de bi wasitayê Weqfa

Kurdî ya Kulturî li Stokholmê Unîversîteya Upsala de yew termîn kirmanckî waneno dima Swêd ra agêreno û Îstanbul de Weşanxaneyê Vateyî awan keno. Kovara *Vateyî* ke Swêd de hetê Grûba Xebate ya Vateyî ra amade bena, Tirkîya de dano çape ro û vila keno. Heto bîn ra Weşanxaneyê Vateyî de kitabên çap keno (Lezgîn, 2009).

2.2.2.2. Eserî

Denîz Gunduzî hetanî nika hewt hebî eserî çap kerdî. Hîrê hebê nê kitabên roman ê.

- Gunduz, Denîz, *Kilama Pepûgî*, Vartan Yayınları, Ankara, 2000

- Gunduz, Denîz, *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Kirmancca/Zazaca Dil Dersleri*, Vate Yayınevi, İstanbul 2006

- Gunduz, Denîz, *Kalaşnikof*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2013

- Gunduz, Denîz, *Soro*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2010

- Gunduz, Denîz, *Xapxapik*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2014

- Gunduz, Denîz, *Hikayeyê Koyê Bîngolî*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2015

- Gunduz, Denîz, *Avesta Dili ile Kirmancca (Zazaca)'nın Karşılaştırılması: Etimolojik Bir İnceleme*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2021

2.2.3. Sait Çiya

2.2.3.1. Bîyografî

Sait Çiya Dêrsimij o, dewa xo Akirage giredayîya Çêmîşgezege ya. Goreyê malumatî ke qepaxê peyên yê *Her Çi Beno Sanike* de ameyo dayiş; 1958 de na dewe de maya xo ra beno. Nameyê ey o resmî Cemîl Yıldız o. 1977 de Mazgêr de lîse qedêno. Darbeyê 80î ra pey seba faalîyetanê xo yê sîyasî çend rey ameyo pêgirewtene û kewto hepis. Dima şino Almanya û 1990 ra nate tîya de mûlteciyo sîyasî yo. 1978 ra dima rojnameyanê sey *Roj û Jîyana Nû* de xebetîyeno û nuştayan nuseno. Reyna kovarê *Tija Sodiri* de gurîyeno û rey rey zî kovaranê *Ware* û *Pir* de nuseno (Çiya, 2001).

2.2.3.2. Eserî

Goreyê cigêrayişê ma Sait Çiyayî hetanî ewro şeş hebî kitabî nuştî. Nê kitabî sey lîste wina yê:

- Çiya, Saît, *Dersim Yazıları*, Tij Yayınları, İstanbul, 1998

- Çiya, Saît, *Her Çi Beno Sanike*, Tij Yayınları, İstanbul, 2001

- Çiya, Saît, *Kitabî Her Çi Nênusnenê*, Dersim Yayınları, 2014

- Çiya, Saît, *Meberbe Biraê Mı*, Dersim Yayınları, İstanbul, 2016

- Çiya, Saît, *Hirê Kitabi*, Vir Yayınları, İstanbul, 2020

- Çiya, Saît, *Sayıru Bıkısê*, Tij Yayınları, İstanbul, 2021

Bê nê kitabın yew kitab zî ey û Xal Çelkerî açarnayo zazakî.

- Koçar, Hıraçya, *Hesrete (Karod)*, Aç: S. Çiya, X. Çelker, Peri Yayınları, İstanbul, 1999

2.2.4. Yismayil Mirza

2.2.4.1. Bîyografî

Nuştox Yîsmayîl Mîrza esas nameyê xo Huseyîn Duman o. Dêrsîm ra yo û 1958 Kortunê Alû de ameyo dinya. Nuştox kitabê xo yo peyên *Sur u Çeqer-Tiyatro Zonê Ma* de bîyografîyê xo dano. Goreyê nê malumatın Mîrza mektebo verên dewa xo de, mektebo mîyanên Mamekîye de waneno. 1980 de dest bi wendişê ûnîversîte keno û 1984 de qedêneno. Vîs û yew serre mamostatîya Ziwan û Edebîyatê Tirkî keno (2018: 3).

2.2.4.2. Eserî

Yîsmayîl Mîrza hem bi no name û hem zî bi nameyê xo yê resmî Huseyîn Duman eseran nuseno. Goreyê cigêrayişê ma des hebî kitabê ey hetanî ewro çap bîyê. Nê kitabî zî wina yê:

- Mirza, Yismayil, *Silema-I*, Maya Matbaası, İstanbul, 2004

- Mirza, Yismayil, *Hedîré Mı Nino-Hekaté Zazakî*, Kenan Ofset, İstanbul, 2010

- Mirza, Yismayil, *Havalé Roza Tenge*, Analiz Basım Yayın, İstanbul, 2013

- Mirza, Yismayil, *Dara Weşîye-Deyri*, Ceylan Matbaacılık, İstanbul, 2018

- Mirza, Yismayil, *Tüya Şae*, Piya Art Yayınları, İstanbul, 2016

- Mirza, Yismayil, *Silema-I II III, 2020*, Ceylan Matbaacılık, İstanbul

- Mirza, Yismayil, *Sur u Çeqer-Tiyatro Zonê Ma*, Ceylan Matbaacılık, İstanbul, 2018

- Mirza, Yismayil, *Ferhat eve Şirine ra-Tiyatro*, Ceylan Matbaacılık, İstanbul, 2018

- Duman, Hüseyin, *Zaza Kültürü Oluşum Süreci ve Özellikleri*, Ceylan Matbaası, İstanbul, 2021

- Duman, Hüseyin, *Sümer'den Bu Yana Biz Zazalar-Ma Zazay*, Ceylan Matbaası, İstanbul, 2021

2.2.5. Munzur Çem

2.2.5.1. Bîyografî

Munzur Çem, nuştoxanê verênan yê zazakî ra yew o. Gelek kedê ey zazakî ser o bîya. Çem nuştoxêko xebatkar û cîhat o. Gelek kitabê ey hem bi zazakî hem zî ziwananê bînan de hetanî ewro ameyê çapkerdiş. Munzur Çem, 1945 de dewa Kêxî (Cêxî) Qurze de yeno dinya. Mektebo verên dewa Kêxî Seter de, mektebê wertî zî Qezayê Dersîmî Nazmîya de waneno. 1996 de Kolejê Sihhatî yê Dîyarbekîrî, 1971 de Mektebê Ûktîsadî û Tîcarîyo Berz yê Ankara qedênenno. Munzur Çem, 1970 ra nate zafê babetan de nuseno. Nuştayanê xo bi nameyanê; H. Toprak, A. Tash, M. Çem, S. Dîlan, Mîrzalî Çîmen ûêb nuseno. Hetanî nika gelek kovar û rojnameyan de nuştayê ey vejîyayî. Nuştox Almanya de ciwîyeno. Mîyanê awankerdoxanê û endamanê Grûba Xebate ya Vateyî de yo. Mûnzûr Çem, sazkerdoxanê Kurd-PENî ra yew o (Çem, 2003).

2.2.5.2. Eserî

Munzur Çem, gelek wareyan de nuseno û goreyê nuştoxanê bînan yê zazakî hetê hûmarî ra eserê ey zaf ê. Goreyê cigêrayişê ma nê eserî hetanî ewro hetê Munzur Çemî ra ameyê nuştîş:

- Çem, Munzur, *Alevilik, Kurmanci-Kirmancki (Zazaki) ve Dersim Üzerine Kimi Yanlış Görüşler*, Deng Yayınları, İstanbul, 1996
- Çem, Munzur, *Dersim'de Alevilik*, Peri Yayınları, İstanbul, 1999
- Çem, Munzur, *Tanıkların Diliyle Dersim 38*, Peri Yayınları, İstanbul, 1999
- Çem, Munzur, *Ormanın Dili*, Pêrî Yayınları, İstanbul, 2000
- Çem, Munzur, *Hotay Serra Usivê Qurzkizî*, Deng Yayınları, İstanbul, 2002
- Çem, Munzur, *Hewnê Newroze*, Vate Yayınları, İstanbul, 2005
- Çem, Munzur, *Gula Çemê Pêrre*, Vate, İstanbul, 2007
- Çem, Munzur, *Ekmeği de Yaktılar*, Deng Yayınlar, İstanbul, 2010
- Çem, Munzur, *Antolojîya Hikayanê Kirmanckî (Zazakî)*, Enstîtuya Kurdî ya Stembolê, İstanbul, 2005(?)
- Çem, Munzur, *Dêrsim Merkezli Kürt Aleviliği*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2011
- Çem, Munzur, *Türkçe Açıklamalı Kirmancca (Zazaca) Gramer*, Deng Yayınları, 2013
- Çem, Munzur, *Qurzeli Usiv'in 70 Yılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

- Çem, Munzur, *Hewreman-Dersim Sırrı*, İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2017
- Çem, Munzur, *Kulê 38î*, Rupel Yayınları, İstanbul, 2019
- Çem, Munzur, *Nuşteyî*, Vate Yayınları, İstanbul, 2019
- Çem, Munzur, *Gülümse ey dersim I-II-III*, Vate Yayınları, İstanbul, 2019
- Çem, Munzur, *Yayınlanmış Yazılar -I Dergi, Gazete Yazıları*, Babek Yayınları, İstanbul, 2020
- Çem, Munzur, *Yayınlanmış Yazılar -II Polemik Yazıları*, Babek Yayınları, İstanbul, 2020
- Çem, Munzur, *Veng û Hesreta Herdê Dewrêşî (Nuşteyê Wêçîniteyî)*, Vate Yayınları, İstanbul, 2020
- Çem, Munzur, *Yayınlanmış Yazılar -III Polemik Yazıları*, Babek Yayınları, İstanbul, 2020
- Çem, Munzur, *Kiği'dan Berlin'e Anılar*, I. Cilt, Deng Yayınları, İstanbul, 2021
- Çem, Munzur, *Ey Dêrsim Bikene*, Deng Yayınları, İstanbul, 2022

2.2.6. Îlhamî Sertkaya

2.2.6.1. Bîyografî

Îlhamî Sertkaya Çewlîgij o. O wareyê zazakî de nuştoxêko xebatkar o. Mîyanê nuştoxanê zazakî de, eserê xo hetê humarî ra, hetê te tewirî ra û hetê humarê ziwananê înan ra aver şîyo. Îlhamî Sertkaya dewa ey Pîrcan giredayîya qezaya Azarpêrtî ya. Mektebê xo yo verên Kanîreş û Gêxî de waneno. Mektebo mîyanên, Mazgêrd de, lîse û enstîtûyê mamostayîye Çewlîg de waneno. Serranê 1979-80 de beno mamosta û yew serre xozat de dewa Kirmîge de mamostatîye keno. Badê darbeyê 80î seba karanê xoyê sîyasetî û îlegalîye şîno koy. Di serrî koy de maneno û dima şîno Ewropa. Zazakî, kurmanckî û tirkî eserê ey est ê. Sertkaya, senaryoyê yew kayê tîyatroyî yê kirmanckî ke nameyê ey Hesrete bena, nuseno û nê kayî de kay kekeno. Hesrete ra dima, bi nameyê Doktor Laserî kayêkê stand-up yo kirmanckî ke ey bi xo nuşto, kay keno. Bi giranî tewirê şîr û romanî de nuseno. Hollanda de ciwîyeno. Zazakî de hîrê romanê xo vêcîyayê (2020: 3).

2.2.6.2. Eserî

Îlhamî Sertkaya, hetê nuştîşê eseran ra mîyanê nuştöxanê zazakî de aver şîyo. Hem hûmarê eseranê ey nîsbeten zaf ê û hem zî tewirê eseranê ey çendtevirî yê. Bê înan zî Sertkaya bi zaf ziwanan eserî nuştî. Sertkaya, eseranê xo kîtabê xo Şewa Payîzî ke 2020 de çap bîyo de sey listeyêkî dano (2020: 3). Goreyê nê listeyî eserê nuştöxî ney ê:

- Sertkaya, Îlhamî, *Kurdistan*, (?), Atîna, 1984
- Sertkaya, Îlhamî, *Halepçe*, (?), Almanya, 1989
- Sertkaya, Îlhamî, *Zaferi Gecikmiş Sevdayım*, (?), Hollanda, 1990
- Sertkaya, Îlhamî, *Kavgamda Şiir Sesi*, (?) Almanya, 1991
- Sertkaya, Îlhamî, *Birîna Bêar*, Weşanê Med, İstanbul, 1994
- Sertkaya, Îlhamî, *Fîrar*, (?), Hollanda, 1995
- Sertkaya, Îlhamî, *Haydutlar Kuşatması*, Çapa 1ine, (?), Hollanda, 1995
- Sertkaya, Îlhamî, *Min Hesretan de Mevirde Meso*, (?), Hollanda, 2002
- Sertkaya, Îlhamî, *Zerîya Mi To de Mend*, Hollanda, 2003
- Sertkaya, Îlhamî, *Kilama Şilane*, Weşanên Perî, İstanbul, 2008
- Sertkaya, Îlhamî, *Çewlik Bir Şiirdir Şimdi*, Weşanên Perî, İstanbul, 2009
- Sertkaya, Îlhamî, *Kuşatma*, Çapa 2ine, Weşanên Perî, İstanbul, 2010
- Sertkaya, Îlhamî, *Sosine û Gulîzare*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2014
- Sertkaya, Îlhamî, *Tayê Bihuyîme*, Weşanxaneyê Roşna, İstanbul, 2014
- Sertkaya, Îlhamî, *Kederden Gülererek Geçtim*, Weşanên Sîtav, İstanbul, 2016
- Sertkaya, Îlhamî, *Şewa Payîzî*, Weşanên Nas Ajans, İstanbul, 2020

2.2.7. Jêhatî Zengelan

2.2.7.1. Bîyografî

Derheqê biyografîyê Jêhatî Zengelanî de malumatêkî nekewto dest.

2.2.7.2. Eserî

Goreyê cigêrayîşê ma Jêhatî Zengelanî hetanî ewro di eserî nuştî:

- Zengelan, Jêhatî, *Gorse*, Vate Yayınları, İstanbul, 2000
- Zengelan, Jêhatî, *Zifqêra Berî*, Vate Yayınları, İstanbul, 2009

Bê nê eseran yew kitab zî açaranayo zazakî;

- Goethe, Johann Wolfgang, *Dejê Wertherê Ciwanî*, Aç: Jêhatê Zengelonî, Avesta Yayınları, İstanbul, 2021

2.2.8. Cengiz Aslan

2.2.8.1. Bîyografî

Cengiz Aslan, dîyaspora de romanê xo nušto û nuštoxêko Dêrsimij o. Dewa Xozatî Tawux ra yo. 1971 de ameyo dinya. Vîst serrî dewa xo de maneno dima şino Qeyserîye. 1994 de zî şino Almanya û tîya de îltîca keno. Firankfurt de ciwîyeno. Şîrê ey kovaranê Ware, Ma û Mirazî de çap benê (Bayram, 2009).

2.2.8.2. Eserî

Hetanî nika yew romanê Cengiz Aslanî çap bîyo no kitab verê Almanya de dima Tirkîya de çap beno:

- Aslan, Cengiz, *Moriber*, Şexsî, Frankfurt, 2009.
- Aslan, Cengiz, *Moriber*, Kardelen Yayıncılık, İstanbul 2011.

2.2.9. Medet Can

2.2.9.1. Bîyografî

Derheqê bîyografîyê Medet Canî de nêresayîyayo malumatêkî.

2.2.9.2. Eserî

Goreyê cigêrayişê ma Medet Canî hetanî ewro di eserî nuştî.

- Can, Medet, *Barkerdena Zerrî*, Kayhan Matbaacılık, 2012, İstanbul
- Can, Medet, *Hêgayo Bêwahêr*, Kayhan Matbaacılık, 2012, İstanbul

2.2.10. Hesên Dilawer Dêrsım

2.2.10.1. Bîyografî

Derheqê biyografîyê Hesên Dilawer Dêrsımî de malumatêkî xurt çîno. Nameyê ey o resmî Hasan Alkiş o. Nuštox hepis de yo. Di kitabê ey vejîyayê hetanî ewro. Qasê zanayîşî ke rasîyayo ci panc hûmanaranê rojnameyê newepelî de çar şîr û yew mektubê ey neşir bîyê (Lezgîn, 2017).

2.2.10.2. Eserî

Hesên Dilawer Dêrsım hetanî ewro di kitabî nuştî. Nê kitabî:

- Dêrsım, Hesên Dilawer, *Estareyê Asmên Ma*, Aram Yayınları, İstanbul, 2014
- Dêrsım, Hesên Dilawer *Deyndar*, İstanbul, Vate, 2014

2.2.11. Hüseyin Çağlayan

2.2.11.1. Bîyografi

Hüseyin Çağlayan, serra 1956 de dewa Xoserî de yeno dinya. Mektebê xo yo werte û lîse Dêrsim de waneno. Almanya de Beşê Ziwan û Edebîyatê Îngîlîzî waneno. Dima Firankfurt de Ûnîversîteya Gotheyî de Îlîmê Sîyasetî de dewam keno. Nuştox Ûnîversîtayê Münzûrî de xebetiyeno. Dersanê Îlîmê Sîyasetî û Beşê Ziwan û Edebîyatê Zaza de dersan dano (Çağlayan, 2017: 1).

2.2.11.2. Eserî

Goreyê cigêrayışanê ma Hüseyin Çağlayanî hetanî ewro zazakî û tirkî nê hewt kîtabî çap kerdê:

- Hüseyin Çağlayan, *38 ra Jü Pelge (Tertelê Dêrsimi)*, Tij Yayıncılık, İstanbul, 2003
- Hüseyin Çağlayan, *Pêt ve Pelge ra*, Fam Yayıncılık, İstanbul 2015
- Hüseyin Çağlayan, *Ema Lenge (Ezq u Dez)*, Belge Yayınları, İstanbul, 2017
- Hüseyin Çağlayan, *Sis ve Arayış*, BabekYayınları, İstanbul 2018
- Mesut Özcan, Hüseyin Çağlayan, *Tarihsel ve Sosyolojik Gelişimi ile Zazaca Tarih-Edebiyat-Coğrafya-Folklor*, Kalan Yayınları, Ankara, 2019
- Hüseyin Çağlayan, *İsyân ve Soykırım Tartışmaları Ekseninde Dersim 1937-1938*, Kalan Yayınları, Ankara, 2020
- Hüseyin Çağlayan, *Yemoş Hatun ve Çocukları*, Babek Yayınları, İstanbul 2020

2.2.12. Nadîre Guntaş Aldatmaz

2.2.12.1. Bîyografi

Nadîre Guntaş Aldatmaz, 1963 de dewa Pîlvankî ya Mamekîye de ameya dinya. Mektebo verên dewa xo de wendo. Seba ke a wendişê xo dewam bikera 1976 de keyeyê înan bar kerdo şîyê merkezê Mamekîye. Mektebo mîyanên û lîse Mamekîye de wend, dima 1984 de Enqere de dest bi wendişê unîversîte kerd. Tahsilê unîversîte ra tepîya, serra 1994 de dest bi malimîye kerd. Serra 2010 de kî mîyanê grûba tewr verêne de qîsmê Ziwan û Kulturê Kurdan yê Unîversîteya Artuklu de dest bi lîsansê berzî kerd û babeta folklorî ser o tezê xo yê masterî bi kirmanckî amade kerd. Tezê aye sey tezê tewr verênî yê bi kurdî 2013 de bi hewayêkê resmî qebul bî. Nê demî de dest bi nuştişê kirmanckî kerd û gelek nuşte û hîkayeyê aye Kovara

Şewçîla, Kovara Vateyî, Rojnameyê Newepelî û Keyepelê zazakî.netî de weşanîyayî. Nadîre Guntaş Aldatmaz sibata 2016î de malimîye ra teqawut bîye û beşê Rojnamegerî yê Fakulteya Komînîkasyonî yê ûnîversîteya Anqara de dest bi doktora kerd (2016: 4).

2.2.12.2. Eserî

Nadîre Guntaş Aldatmaz panc hebî kitabî nuştî. Nê eserî bi rêz wina yê:

- Guntaş Aldatmaz, Nadîre, *Sanikanê Mamekîye ra*, Weşanê Enstîtuya Ziwanê kê Tirkîya de Ciwîyenê ya Unîversîteya Artuklu, Mêrdîn 2013/ Çapa Diyîn a hîrakerdîye, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir, 2016

- Guntaş Aldatmaz, Nadîre, *Pîyê Mi Kemane Cinitêne*, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir, 2013

- Guntaş Aldatmaz, Nadîre, *Folklorê Kirmancan Ser o*, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir, 2014

- Guntaş Aldatmaz, Nadîre, *Pîltane*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2016

- Guntaş Aldatmaz, Nadîre, *Tehlike Altındaki Bir Dil Kırmancıca-Zazaca*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2021

2.2.13. Serwet Akkaş

2.2.13.1. Bîyografî

Serwet Akkaş wareyê zazakî de nuştoxêko teze yo. Bi xo Erdexan Gole ra dewa Gundikî ya Mêrdinîkî ra yo. 1980 de ameyo dinya. Hetanî lîse qezayê Mêrdinîkî waneno. Dima Meletya de Beşê Ekonometrî yê Fakulteya Îdarî û Îqtisadî ya Unîversîteya Înonî de destpêkeno. Labelê ûnîversîta ca verdeno. Dades serrî koy de maneno û têpîşyeno keweno hepis. Demêko derg hepis de maneno (Akkaş, 2017: 4).

2.2.13.2. Eserî

Eserê Serwet Akkaşî, qaso ke ma ci resayî yew kîtab o, o zî;

- Akkaş, Serwet, *Heyf*, Roşna Yayınevi, Diyarbakır, 2017

III. QISIMO HÎRÊYIN

3.1. ROMANANÊ ZAZAKÎ DE AWANÎ

3.1.1. Xulaseyê Romanan

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de ê meseleyê ke 1937-1938 de Dêrsim de bîyê, verê hetê dewlet ra tepişyayîşê Sêyîd Rizayî, bîyayenyê ke hîrê-çar aşmê peyênî de bîyê yenê hîkayekerdiş. Roman, seruvenê Sêyîd Rizayî û seruvenê tay şexsanê ke dormaleyê ey de yê dano. Roman terzê tarixî û polîtik de nusîyayo.

Roman de des û hîrê sernameyî est ê. Meseleyê binê nê sernameyan de ameyê nuştiş. Sêyîd Rıza yew karaktero kokim/extîyar o, qumandaro leşkerî yê şarê Dêrsimî yo. O hem zî hetê dînî ra mîyanê şarê xo de sey serekî yo û Dêrsim de duştê dewlet de mîyanê mucadeleyê çekinî de yo. Hetê dewlet ra zî Sêyîd Rıza dişmen o sereke yo û gere bêro berterafkerdiş. Roman dewa Sêyîd Rizayî Gogane de dest pêkeno. O çax mîyanê înan û dewlet de şer her roj hîna beno pêt û dewam keno. Pêrodaiş gelek cepheyan de dewam keno. Dima Alîşêr, warzayê ey û Zerîfa Xanime bi organizasyonê Qop û Zeynelî -ke nê merdimê Sêyîd Rizayî ye- yenê kiştiş û sareyê înan birîyeno û seba pereyan teslîmê leşkeranê dewlet beno. Na bîyayene, têsîrêko zaf giran serê Sêyîd Rizayî de ana meydan. Hem dost û embazê xo vîndî keno hem zî embazê xo yê çekî mireno. Nê mergî zî bi destanê eqrebayanê ey bîyê û yew îxaneta girdî ci rê bîya.

Seba nê mergan û na îxanet, Sêyîd Rıza nêtewetîyeno/damîş nêbeno û Gogane ra eşîra ke mîyan de yo koç keno. Gogane ra hetanî Pulê Çeqere ca bi ca bi kilm vinertişan şînê. Sêyîd Rıza, Pulê Çeqere de Derê Laçînu de cinîya xo, tut û tornanê xo, hema pêroyê aileyê xo vîndî keno. Hîris tenê eqrebayê ey hetê leşkeranê dewlet ra bi top, tîfing û bombeyan bi şiklo fêcî yenê kiştiş. Na mesele ra dima o û çend çekdarê ey leşkeranê dewlet de kewenê mîyanê pêrodaişî, gonî manenê û o ca ra remenê. Cuwapê di embazê Sêyîd Rizayî Dil Axa û Îvrayimê Memedî reyna bi îhbarê birarzayê xo Rayver Qopî hetê leşkeran ra yenê tepiştene. Leşkerî înan dewe ra genê û benê cayêko dûrî de mezelan danê kendîş. Zereyê ê mezelan de bi destê leşkeran bi sungukerdiş yenê kiştiş.

Pêdima aîle û embazanê Sêyîd Rizayî ra merdimî yenê kiştene, no zî psîkolojîyê ey zaf keno xirabin. Yew halo winayin de Waliyê Erzingani Fahri Özen nasê ey Cansel Axayî keno elçî û ci rê mektubêkî şaweno. Walî Sêyîd Rizayî dawet keno Erzingan û soz dano ci ke o do saxsalim agêro Dêrsim. Gama Sêyîd Rıza nê

dawetî sero fikiryeno a sira embazê ey Şahan Axa û apê ey hetê Memê Pırçoy û Xidê Lazê Lîlêyî ra erzîyenê damê û yenê kîştîş.

Nê meseleyî pêroyî şîyayîşê Sêyîd Rizayî sero têsîr kenê o qerarê şîyayîşê Erzinganî geno. Sêyîd Riza rayîrê Erzinganî de verê Pirdê Alî Çavuşî de yeno tepîştîş û fehm keno kê Waliyê Erzinganî ci rê dam nayo ro. Sêyîd Riza hetê leşkeran ra erzîyeno hepsê Erzinganî. Yew mude cuwapê ey benê Xarpêt û mehkema nîyena ro. Mehkema qerarê îdamê ey û hewt kesane bînan gena. Îdam beno û meyitê ey cayê Ûnîversîteyê Firatî de yeno vêşnayîş.

Mergê Sêyîd Rizayî ra dima tay îddîayî erzîyenê werte ke vanê Sêyîd Rizayî gama ke Şêx Seîdî sare wedarnayo destegirî ci nêdaya. Roman de duştê nê îddîayan de, hadirîyê leşkerî ke Sêyîd Rizayî dîyê yenê vatiş. Seba destegê Şêx Seîdî sereştîşê leşkeran yeno fendkerdiş, labelê xebere yena ke Şêx Seîd ancîyayo şîyo Palu û coka harekat îptal beno. Ê îddîayî zî yenê betal kerdiş. Cuwapê warzayê Sêyîd Rizayî Zeynel, seba ke îxanetê xo poşman beno û reyna duştê leşkeran keweno mîyanê şerî û mireno. Qismo peyên de zî 1933 de hîkayeyê kîştîşê lajê Sêyîd Rizayî Bava Îvrayîmî yena îfade kerdiş û roman dima qêdîyeno.

Romanê *Kilama Pepugî* hetê Denîz Gündûzî ra 2000 de weşanxaneyê Vartanî ra Enqere de vejîyeno, 536 rîpelî yo. Kilama Pepugî romanêko tarixî û polîtîk o. 22 qisiman ra yeno mêydan. Roman teqrîben 1890an ra hetanî 1917î de yew wextê bîyayeneyê xo est o. Bi giranî coğrafyayê Gimgimî û der-dorê Gimgimî de vîyeren. Bi epîgrafê “Pepbo/kam Kîşt/mi kîşt/kam şût/mi şût/kam kinit/mi kinit” (r.7) destpêkeno.

Roman de vatox sere de behsê Gimgimî û ameyîşê ermenîyan û kurdan ra hetê tarixî ra behs keno. Behsê cîrantî û têkîlîya elewîyan, kurmancan û ermenîyan keno. Nê hîrê gelî, verê mudeheleyê osmanîyan, yewbînan de mîyanê aşitî ciwîyenê, mîyanê xo de kerwatî nanê ro û tekîlîyê rindî estbî. Dima serranê peyênan de Cîbraniyî kewenê mîyanê Alaya Hemîdiye û dest bi zilim kenê. Eşîranê elewîyan û ermenîyan ra gelek heqaret kenê. Xo rê mexsus sebebên vînenê û boxtan kenê înan ser û erzenê dewanê înan ser. O çax destê ermenîyan de çekî est ê goreyê Eşîrê elewîyan tedarîkê xo zêde yo. Osmanî hete ra çek danê ermenîyan û hete ra Alayan mîyanê kurmancan ra anê meydan. Cîbraniyî Îbrayîmê Milî ra ferman vejenê, vanê dewijî eskeranê mahkuman weyî kenê û eskerê osmanîye û Alayê Hemîdiye erzenê

dewan ser. Xwarike ra hetan Xormeçika kam ke kam ke nê xo dest finenê halê merdene û caverdenî. Millet danê arê cênî û camerdan kenê cîya û kincanê camerdan duşê cînî û keyneyanê înan de vejenê kenê zit-bulit û kişenê, hacetanê camerdan ra lak danê gire û danê destê cinîyan. Hîre ciwanî kewenê mîyanê lode. Esker adir nano lode ra ê hîre ciwanî tîfing nanê eskeran a û hîre eskeran kişenê. Ê ciwanî ke mîyanê lode re vejîyay û remay hîrê heme zî kişîyenê. Dima şinê Qasima. Rayîr de Îbrayîm ano fasal û Cîbraniyo ke fermandarê alaye yo nano pa kişeno. Remeno û Alaye nîyena dima. Îbrayîmê Feqî xo rasneno Civarka xo nimneno û xelesîyeno. Dima Kortegule de tîfingî teqenê û esker o heta şino. Îbrayîm û embazê xo kewenê zerê banê Silî. Îbrayîm û misayibê xo Hesên û 14 embazê xo o keye de mirenê.

Lajê Îbrayîmî Welî şino Îstanbul xeber dano Zeynelî. Zeynel Mektebê Eşîra deyo û remeno xo bi zor xo rasneno welat. Rayîr de perîşan beno yew hefte mîyanê cilan de maneno û dima wirzeno. Zeynel û embazê xo qole nanê ro û dest erzenê çekan. Zeynel talan dano dewanê kurmancan ra mal-dawarê înan tirtнено û rayîr de yew axayê kurmancan kişeno. Şan û namê ey welat ra beno vila. Qesasê pîyê xo geno.

Cuaver mîyanê ermenîyan û kurdan weş biyo. Paştê yewbînan guretêne. Labelê serranê peyênan de mîyanê Cîbranan û ermenîyan xerepîyeno. Keyê Bagradîtan hetan ke Cîbranan çekê dewlet nêguret bi duşê înan de dest kerdêne xo. Serranê peyênan de Cîbraniyê mal-dawarê înan tirtnenê, mergû hegayê înan de dawarê xo çîrnenê. Çê Bagradîta mîyanê ermenîyan de keyeyê beglera hesebîyêne. Cîbraniyê Bagradîta ra yew keyneke bi zor remnenê. Waştîye keyneke Levon, înan ra hîre kesan kişeno. Na mesela ra dima Alaye erzena dewe ser, dewijî hîre roj şer kenê la damîş nebenê û remenê, ê ke manenê Alaye înan kişena. Digran û hewt cenîkî û yew tûto heşt serrê destê alaye ra remenê. Digran û tornê xo Artîn û hewt cinêkî kewenê koyan xo rasnenê Xirba Dizda.

Qeflê Mamî ra Alîyê Usivî û çend merdimî benê mêymanê Ap Hesênî. Ap Hesên şewe înan keno mêyman. Zaneno ke nê merdimî kewtî dima hermetanê ermenîyan. Înan ra vano wina mekîn. Ma heta nika ermenîyan ra zirar nêdîyo. Merdimî dima nê qalan şinî.

Gila Firazê hîre keyne xo û hîre şuwaneyî şinî verê dawarî. Tiya de hesyenê Dîgran û qeflê ey. Halê înan pêrişan o. Vanê ma roja bîne şima rê nan û wer anê û şinî. Roja bîne Alîyê Usivî û qolê rêçê qeflê ermenîyan vînenê. Yenê Xirba Dizda.

Dîgran cinîyan ra vano biremîn, Artîn verê Dîgranî de vindeno nişino. Cinî şinî. Dîgran qolê Alî ra Usênî kişeno, şuwaneyî yenê verê înan Alî yew şuwaneyî keno birîndar û hesyenê pê ke nê ermenî nîyê û merdime xo ye. Meyîtî û birîndarî benê dewe. O ke birîndar o Bakil o. Mam yeno meyîtan genê benê dewe. Dîgran û Artîn remenê, gêrenê la cinîyan nêvînenê. Mam û qolê xo kewenê dima û Waranê Xaşxaşe de cinîyanê ermenîyan vînenê. Mam veyva Dîgranî û tûtê aye kişeno. Ê bînan genê anê Cîvarka.

Bak rojekî verê balikê mîyesanê xo de zerê holike de tûtekî hewt serrî vînenê. No Tornê Dîgranî Artîn o. Ano keye û wêye keno. Sey tûtê xo ewnîyeno ci ra.

Alaya Hamîdîye, Bagradîta ra di serrê dima ver kerd dewa Arşîmagonyana. Levon û embazê xo Bagradîta ra dima şî bî hetê ûrisî, serrekî dima agêraybî amaybî welat, koyan de mendêne. Şeş şervananê Cibrîyan kişenê û qesasê xo genê. Alaye pêhesîyena ke mîyanê qolê Levonî de merdimê Arşîmagonyanan est ê, erzenê dewe ser û gelek heqaret dewijan kenê. Qolê ermenîyan rêyna Alaye ra heşt merdiman kişenê. Dima şero pîl destpêkeno. Levon û embazê xo no şer de, Lajê Apê Xalit Begî Evdirahmanê Hemzî û gelek eskeranê înan kişenê. Roja bîne dewijî qerar genê, dewe kenê veng û hetê Xinisî ya remenê. Levon û embazê çend roj dewe de manenê û duşê Alaye de çog şanenê erd. Dima ê zî dewe ra vejîyenê û Alaye talan dana dewe ra çî nêverdena.

Xalit Beg meyîtê dezayê xo ke yeno qonaxe ra vejîyeno. Birayê Begî yo qij çekê xo geno vano şina qesasê merdimanê xo gena. Xalit Beg vano sucê kesî na mesela de çîno. No şerê dewlet o. Şero winayên de qesas çîno. Birayo qij şin Beg dima ra vano “Lawo meşorê, ebe destanê xo şîmşerê dişmenê xo mesuyerê. Hermenî şamya Osmanîye, ma kî perojê Osmanîye îme. Meşte ma ê şîmşerî ver ra nîşkînme xo bixelesnîme ra meşore” (r.198).

Bak, Xid û Artîn şinê ware verê diwarî. Artîn hesyeno o dereyo ke dadîya xo dora peyên o ca de dîbî. Şino duşê keraya ke resm sera virazîyayo o ca de maneno. Bak çend roje gêrenê ci o ca de vînenê û ano keye û reyna verê çîmanê xo ra dûrî nêfînenê. Bak kalekî ermenî vînenê û nîmtikî miqatê ci beno. Rojekî Bak Levonî vînenê. Bak miqatê Levonî beno. Nan dano ci.

Zeynel, Xece Wel û Mem keyeyê Birayî de davîst roje manenê. Cenderme yeno erzeno keyî ser û tifingan nanê yewbînan a. Qeydêkî tîya ra remenê şinî keyeyê Sêkamîlî. Sodîr cenderme rêyna erzeno keye ser. Mam eşnaweno, yeno o û dewijî

eskeran kenê vila. Zeyn û qeflê xo şinî keyeyê Kewra Kevork. Welî Axa der-dorê xo dano arî û qerar genê ke paşt bidî ermenîyan. Şinî Emera keyeyê Kewra Aşotî. Aşotî ra vanî ti eşkenê keyeyê xo bî û şu hetê ûrisî. Hal rind nîyo Alaye şima qîr kena. Aşot vatê Welî Axay nikenê û ihtîmal nidano qir kerdiş. Axa çend roj maneno û agêreno.

Zeyn keyê Kewra Kevorkî ra aşme tepîya yeno dewê xo. Birayê Xece yeno, vano eskeran vistereyê to eşto hepis, vanî ke hetan Zeyn teslîm mebo ma verrenêdanî. Dima Zeynel Xece, Mem û Wel şinî Mezra Cerî benê meymanê Emralî. Porê gerreyê Zeynî kena û eskeran ra cayê înan vana. Esker erzeno keye ser. Wel, Mem û Xece yew het de mîyanê di qefleyanê eskeran de manenê, Xece digana û vana mi destê dişmenî de meverdîn, mi bikişîn. Mem mecburî ra Xece kişeno. Bajê vînenê ke eskerî dormale nêgureto yew esker û yew şuwane hetêkî de yo. Zeyn û embazê xo şinî Xinis. Dima xo erzenê qonaxê Hemedî. Hemed Cîbraniy o û mekteb de pîya wend bî. Hemed qaxiz dano Zeynî vano şu zamayê Îbrayîmê Milî o to bero verê Îbrayîmî afe to vejo. Zeyn şino keye zamayî, aşmekî dima erebî talan erzenê dewanê Milîyan. Zeyn û embazê xo talane kenê vila û dîrek şinî verê Îbrayîmê Milî, sozê efe genê û şinê keye.

Îtîhad û Terakî îdare gena xo dest, dima herbê ûrisî destkeno pê. Esker erzeno dewan ser mal, dawar, û çîmî nîmo yew genê. Davîst xortan genê kenê esker, heqaret dewijan kenê. Xortan benê Gimgim cilanê eskeran danê pira û şawenê Erzirom. Enwer Paşa fermene vejeno eskerî vewere û puke de duşê ûrisî de wedar keno, zafê eskeran telef benê serd ra. Hîre kesî, Mîkaîl, Haş û Memed Sariqamîş ra pa embazanê xo remenê, embazî pêro mirenê û teyna nê hîre hemî sax rasenê dewe. Di qijê Wêlî serd ra herb de mirenê la Memedalî nêvano ci ra.

Xela destpêkena, dima nêweşî kewena mîyanê milete. Tûtî qijî nêmeyo yew dewe de mirenê. Sebrî û panc şuwaneyî şinê verê dawarî. Levon û çahar merdimê xo yenê Sebrî nan dano ci înan rê dame nano ro ke înan bişilno. Levon dame xerepreno û Sebrî û panc şuwaneyê ey kişiyenê. Aşire pêhesîyena heştay-neway çekdaran şawena serê Levonî. Levon vano merdimê şima neheq bî, la çekdar nêvînenê. Levon, pa Alîyê ûsivî 21 merdîmanê înan kişeno. Zeyn raseno ci û vano şima neheq ê û înan keno vila tapa şaweno dewe.

Kê Seyîda Bakî de dişmenê. Qale vejenê ke Bak lajeko ermenî keno wêye. Bak tersê kiştîşê Artînî (Xaç) ra êy beno hetê Erziromî cayê ûrisî û yeno. Dewlet fermanê ermenîyan vejena û çekanê înan dana arê. Qerar genê ke koç bikerê hetê ûrisî.

Merdim şawenê Welî Axay rê hele se vano. Welî Axa vano çî ke mi dest ra bêro ez paşt dana şîma. Aşot keyeyê xo geno û şîno keyeyê Welî axayî. Roja bîne Welî Axa vano ez şîma baxçê xo de bi çarnî, dame nano ro. O û qeflê Mamî dere de Aşot û merdimanê aşotî kişenê. Têyna oskaryan û cinî manenê. Nişkenê bikişî û adir nanê keyeyî ra. Welî Axa bi na mesela qesasê 21 merdimanê xo geno. Na mesele ra dima dewlet çî qas ermenî ke est ê dana Çala Gimgimî de dana arî. Cinîyan hetê Muşî ya şawenê camêrdan zî şawenê Tekman pê rayîr virazenê. Cinîyan Muş ra hetê Bîlîsî şawenê. Rayîr de şarê ê doran tay nê cinîyan şîlnenê, kişenê, kêynayan remnenê yan zî domanan xo rê genê. Tay zî wer danê înan û gerênê ke înan bixelesnê.

Levon û qolê xo benê 40 kes, wazenê miletê ermenî ke bixelesnî bêrê hetê ûrisî. Xînis de erzenê Eskeran ser û hewt eskeran kişenê. Welî Axa û Mam benê nêçîrvanê ermenîyan û koyan ra gêrenê ke înan vînerê û bişîlnî. Yew qefle vînenê înan kişenê cil-milanê înan genê. Cênîyê dewe şînî cilanê cênîyan genê, domanê dewe zî şînî cilanê domana bigirî. Dima merdimê Mamî Qers de kişîyeno seba qesasê ey vejîno rayîr. Rayîr de raştê qolê Levonî yenê. Mam dame nano ro û Levonî keno birîndar. Mam vao qey Levon merdo, yew merdimê Mamî xeleta Mam keno birdîndar. Mam têpîya gêreno a. Herkes êdî Mamî ra terseno. Dima Mam şîno nêçîr. Yew qertal çîmanê Mamî keno kor. Mam êdî keye de yo.

Ûris yeno raseno Gimgim, dewijî verê şer kenê labelê nişkenê înan de baş bikî. Dima dewî bi destê ûrisî talan benê merdimî yenê kişîş. Eskerê ûrisî cinî û keynayan de kay kenê. 19 merdiman kişenê û dewe talan kenê şînî. Miyanê eskerê ûrisî de ermenî zaf bî û înan qesasê xo guretêne. Talan kerdênê dest eştêne cinîyan û zulim bi dewijan kerdêne. Dewa Emera û Tata kenê ware û o ca de manenê. Dima esker rêyna yeno dewe rêyna dest erzeno cinî û kêynayan. Labelê şarê dewe 8 eskeran kişenê û ê hîrê domanî zî kişîyenê. Dewe de rêyna talan kenê û şînî. Eskerî milet top kenê û benê pê rayîr virazenê. Cuaver ermenî nê rayan de xebetyêne nika kurdî xebetîyenê. Xid û Cîb zî miyanê înan de yê. Cîb remeno û kişîyeno. Yew esker Cîb rê mezel virazeno û defn kenê. Dima no esker û Xid yenê têçim. O esker Xaç o. Xaç û Xid verar şînî yewbînan ra û bermenê. Femandar Xaçî ra vano no kam o, Xaç vano birayê min o. Ûris erzeno Dersimî ser, labelê Pilemûrîye ra wet nêşkeno şîyero. Şerê Şaheyderî de Welî Axa lajê xo Zeynel, Welî û Mem zî ca genê. Ûris nêşkeno aver şîyo û agêreno.

Welatê Êrisî de Qoministî yenê ser. Êris Koyan ra oncîyeno. Ê ermenî ke tek tuk mendê eyna kurdan de danê pêro, ê zî binê lingan de şinî. Dima eskerê osmanîye yeno û vanê şima paşt da ya Êrisî û reyna zulim kenê. Hêdî hêdî millet yeno xo û axa rêyna axa yo, xulam rêyna xulam o.

Romanê *Her Çi Beno Sanike*, hetê Sait Çiya ra mîyanê weşananê Vejiyaişê Tiji ra 2001 de Îstanbul de 127 ripelî yeno çapkerdiş. Roman heşt qisman ra yeno meydan. Roman terzê tarixî û vîrardişî de nusîyayo.

Qismo yewin, vatox Alamanya de yo, hesretê welatî anceno, rojê verênê yenê vîrê ey û dejê sûrgûnî ra behs keno. Tradîsyonê welatê xo, ciwîyayişê ê cayan coxrafya û kulturê gelî ra qalî keno. Mekanên coxrafî û dînîyan ra behs keno. O sûrgûn bîyo û nêşkeno agêro welatê xo ser, no ci rê zilmêko pîl o. Her tim dej û hesirê welatî keno. Zilm û xirabîyê ke ameyê şarê welatî ser înan ano xo vîr. Weşîya wendişê kitabana ra behs keno. Domantîyê xo ano xo vîr.

Qismo diyine de, xerîbîye de meseleyê mektuban ra behs keno. Roje ke wendexaneyê lajî ê ra mektub yeno, malimê lajî vendeno ey û randevu dana ci. A roje a seate de şino wendexane. Almankî zaf nêzano, malimê lajê ey saetekî qalî kena, çiyê ke fehm nêkeno û wextê mektebê xo ano vîrê xo. Dewe de şinê mekteb. Malim yena, ne a zazakî zana ne ke ê tirkî zanê. Gelek wext yewbînan fehm nêkenê, xeletfehmkerdişê komîkî yenê meydan. Dima malime vana şima bi xo vînenê ke zaf pey de mendê. Ez roşnîya dewlet ana rasnena serê şima, mîyanê di-hîre serran de do şima sey bilbilî tirkî qalî bikî. Dima na mesla rêyna hesyeno xo ke malime Almanê qalî kena, nê qalî ci rê sey sanika Biza Kole yenê.

Qismo hîreyine de vatox keweno mîyanê virardişanê xo û behsê meseleyanê 38î keno. Pîrikê ey, o çi ke perseno derheqê dîyayene û zazanayenê xo behsê namekerdişê cayan, meselayê klaman û 38î de çi bîyo her çi ci rê vano. Zanayişê xo û vîrê xo yanî memorîyê/hafîzayê xo neqlê tornê xo keno. No semed ra çi ke yeno vîrê ey perseno pîrikê xo ra. Goreyê vatoxî 38 seba şarê Dêrsîmî bena mîladekî, verê 38î nêyeno kesî vîrî, 38 de dinya reyna destpêkena. Kes nêşkeno 38î bivîyero. Vano her kes domanê tarixê xo yo. 38 de qetlîam ke bîyo ê domanî ke merdê ê ke sewî mendê înan ra qalî kenê. Dima meseleyê Warê Feroy, Warê Hewsî, Derê Textû ra behs keno. Koçê Koçgirî û Eginî talanê dewlet û meseleyê milisanê Dêrsîmîjan keno. Meseleyê Warê Hewsî keno a. Eskerî û milîsi erzenê Warî ser 11 kesan kişenê. Dima

esker cendeganê xo zî nêgenê û talan danê millet ra şinî. Reyna behsê koçê Eginî kenê, dima nêweşî û veyşanî vejîyena meydan û reyna agêrênê koç kenê Khalû.

Qismo çarin de tertele-yê ermenîyan destpêkeno. Wextê tertele-yî de ordî-yê tirkan keweno dewanê ermenîyan. Miyanê şarê ermenîyan û Dersimî de îtîqad est o, rewna cîranê yewbînan ê. Înan sond wendo ke roja tenge de do paşt bidê yewbînan. Dîn û ciwîyayîşê yewbînan rê hûrmet kenê. Kokimî ziwane yewbînan zanê, roşanê yewbînan pîya pîroz kenê, ermenî serê zîyaranê Dêrsîmijan de qirbabanê xo birnenê. Tertele ke beno nîzdî Îdare Îbrayîm şino lewê pîlan û Papazanê ermenîyan, înan ra vano ke tîya çêverê Dêrsîmî yo bêrên ma şima berî hetê zerî, serê Koyê Munzurî ser. O ca de ma êşkenê şima bipawî. Ermenî vanê ê kutikî bêrê lepê înan zernan danî ci agêrênê şinî. Vatê Îbrayîmî nêkenê. Merdimêko ermenî bi namê Mînaş est o, xo rê yew baxçe sey cennetî virazeno, her roje şino miqatê baxçeyê xo beno. Keynayê xo Sare est a. Usê Khekilî û Sare yewbînan ra heskenî. Na bena mesela her kes duşê na mesela de vineno. Labelê Mînaş eşqê înan ra bawer o û keyna dano ûsî. Hama veyve nêbîyo eskere yeno dewe, Mînaş Sare şaweno keyeyê Usî. Dima esker înan geno erzeno xo ver beno. Sare hetan ke bena wayîrê Tornan zî bena her roje hetê Kertê Suke ra ewnîyena. Usê zaf weş ewnîyeno Sare û emanêtê Mînaşî.

Qismo pancine de Dewa Serê Kemere ra behs keno. Tarixê na dewe ke hetan wextê Bîzansan behs keno. No qîsim de behsê efsaneyê Çewres Asparî yena vatiş. Behsê Henîyanê tilsimîyan, Kîlîseyê Vankî û Kîlîseyê Sûrî. Dewijî bî kerreyanê Kîlîseyî banan virazênê, zern saekerdoxî nê cayan talan kenê kenenê û şiknenê, rijnenê. Usê Khekilî verê Kîlîsa Sure de ruhê Mînaşî rê dua kerdenê, rojekî qalê Mînaşî yena Usî vîre: Xovira meke. Ewro marê, mestê rê. Dewijî seba dayene qirbananê xo û niyazî şinê hetê Çewres Asparî. A şewe o ca de manenê qirbananê xo birnenê û kewenê ra. Us hewn vînenê ke hewno xirab o. Roja bîne şarî ra vano ma miqatê cayê dînîyan nê bî coka xirabî ma sera dest pêkena. Yenê rasenê dewe û esker erzeno dewe sero. Ê ke remenê xo erzenê koyan. Millet top kenê heqaret ci kenê. Hîre roj nan nê danê millet. Esker yew veyve mîyanê qefleyî ra geno beno tecawûz pê keno, keyneke a şewe xo kemeran ra erzena û xo kişena. Dima camerdan mîyan ra vîjnenê benê bikişî. Rayîr de Us û e dewijê bînî remenê tayî kişîyenê Us û Sao xelesîyenê. Us raştê Kewra Fazlî yeno, o çarêxanê xo dano Usî û nan dano ci. Us şino xo raseno Mixara Qirimî. Di lajê ê vîdbîyayî bî. Înan o ca de vînenê. Mixara pir a. Qerar genê benê di qîsim. Kokim, doman û cinî mixara de manenê ê bîn zî vanî

ma xo birasnî Çewres Asparu dima qefle bîn ma biyarî cayê xo. Qefleyo verê vejîyeno rayîr tay şîne esker erzeno mixara ser bi bomba, dînamît û çekan 200 merdiman kişenê.

Qismo şeşin de adir keweno Koyê Muzirî, ko vêşeno. Us çend rojo ke weş nîyo nêşkeno rakuro. Şarî dano arê û înan rê qalî keno. Vano cayê xo erdê xo dewê cameverdîn. Eke rijyaî tamîr bikîn vêşayî newe ra virazîn la ardê xo cameverdîn. Sey tirkan (Her şey vatan için) ‘her çi seba welatî’ vajîn. Hetê yewbînan bigêrîn û dişmenê xo de şer bikîn welatê xo bixelesnîn. Henîyê Hengure ke rijîya ma wayîr ci nêvejîye coka dewran gêra. Eke ez merda mezê mi Pulê Neniku de virazîn. Tay wext cuapê Heydê Qopî vano Us merdo. Wirzenê her çi danê arî û bê tersê eskeran cinaza Usî vernî de ê bîn zî dima rayê dewe genê.

Qismo peyên de vatox reyna sey dîyaloxê zerreyî qalî keno. Wendekararê xo ra mesajê vîranêkerdişê nê meseleyanê ermenîyan û meseleyê 38î dano. Vano Us çilayê ma bo. Sey weşîyê Usî şima zî welatê xo terk mekîn, cayanê xo cameverdîn, erdê xo bipawîn. Sey dewa Usî çend rey bivêşo xî çend rey birijîyo zî newe ra awan bikîn. Dima vatox wendoxanê xo tembîh keno ke nê meseleyan xo vîra mekerî. Usê Xhekilî merd onciya welatê xo ra nêvecîya.

Romanê *Silema-I*, hetê Yismayil Mirzayî ra Îstanbul de, 2004 de çap beno. Nameyê weşanxaneyêkî kitab de nênisyayo. 128 rîpelî yo. Roman terzê tarixî û sosyalî de nusîyayo.

Silema- I, seke nameyê xo de zî eşkera yo, romanêko derheqê seruvenê Silemanî de yo. Roman, 17 qisman ra ameyo meydan. Qismo yewine esas netîceyê romanî yo. Roman roja ke hamnanî de dest pêkeno. Esker badê îfadeyê Silemanî şîyo qij û pîlê Demenan û dima ê Alu berdê pêroyî kiştî. Dewijî mîyanê xo de vanî ke Silemanî gerreyê axaleran kerdo, eskerî şîyê nê axayî Demenan û Alu û her ferdê keyeyê înan dayî arê berdê Kemerê Mazgerdî de qîr kerdê. Çend dewijî û Ap Wuşê binê tuyere de ronîşte yê. Ap Wuşê nê merdimî ke wina qalî kenê înan de fek geno pîye û vano mesela wina nîya Silêmanî gerreyê kesî nêkerdo botan ci mekîn, vano esker ey ra pers kerdo ey zî vato dewijî vanî axayî axu dayo Gewe kişta. No gerre nîyo.

Qismo diyine de vatox agêreno des serrî ra ver bi şîyayîşê Silemanî dest bi hîkaye keno. Rojekî Silema û Îvrayîm şînê Îstanbul. Dewletê Osmanî înan bena

kesan esker, çend serrî dima terhîs genê û şinê Îstanbul reyna. Silema berberî keno o ca de. Roje ke vejîyenê yenê Îstanbul ra. Înan Îsnabol de gelek pereyî qezenç kerdê, cil-milê înan dûrî bereqîyenê. Têrapişte yê, o qas ke axayî wina nîyê. Silema berbetî musayo û hostatîya kerreyan yew ermenî ra musayo û bîyo hostayo namdar. O çax ke Îstanbul de yê herbê ûrisî vejîyeno, dewlet kamî ke vîndena bena kea esker û şawena herb. Silema û Îvrayîm zî coka ameyê welat. Herkes mereq keno, persan perseno. Ê zî derg û dila behsê Îstanbulî kenê.

Merdimê Silemanî tersenê ke o reyna werte ra vîndî bo. Cinîya Ap Alî vana ma ci rê yew keyneke bivînî û bizewijnî ke wa reyna vîndî mebo. Keynê Wusê Qalî Hamy, Gewe ci rê vînenê. Şinî maya Gewe de qalî kenê a zî vana şima şîyêrîn ez şim rê xebere şawena. Şinî wazenê û wextê veyveyî yeno şarî dawet kenê. Şinî veyve nanê ro kay kenê û veyve genê yenê keye. Axayê Alu yew wolçî/elçî şaweno keyeyê Silemanî. Yeno vano Hesên axayî vato wa Silema bêro ez birayê xo rê qonaxe virazena di-hîrê rojî bixebetîyo û agêro. Silema û da-vîst tenî şini di aşmî xebetîyenê ûu destveng agêrenê. Axayî çîk ci nê do û Silema perîşan bîyo ameyo. Memed Axa merdim şaweno vano Silemanî ra keyeyê xo bîgê û bê Çuxure, ez hêga dana to ca dana to tîya de biciwî. Silema bar keno şino Çuxure, Axa ca dano ci, merdiman dano ci, des rojî de yew keye virazenê û şinî ci. Keyfê Silema û Gewe yeno ca. Silema hosta yo. Şino Dewa Dere de yew merdimê xo rê ban virazeno. Yew şewe yew merdim yeno Silemanî ra vano ma şu Çuxure Gewe merda. Gewe diganî bîye, Silema beno têser û têbin. Merdimî ra vano sênî merda, vano axu werdo. Silema şaş maneno. Dima tay vanî axu werdo tay vanî axayî axu dayo ci kişta. Mesela lêl manena. Silema roj bi roj beno xirab. Lajê ey keweno destê cîranan nêewnîyeno ci û nêxewetîyeno. Pî û birayê Silemanî nêftanê şêrê bîyarê tersê axayî ra. Zaf mereq kenê kam ke o rayîr bêro ci ra halê Silemanî persenê. Yew roje yew merdimo Lolaniy yeno, o vano cinîya Silemanî axu nêwerdo Axayî axu dayo ci kişta. Pîye Silemanî zaf terseno û Duzalî şaweno Çuxure. O şino Silema û lajê ey geno yeno dewe.

Hesên Ağa, axayeko zaf qewetên o, hem hetê qewetê xo û hem zî hetê paştgirîyê dewlet. Wina qewetên o ke êşkeno qeymaqamî surgun bikero, bi yew telgraf. Hesên Ağa gama ke raseno Mazgerdî, qeymeqam zî, katîv zî û qumandar zî o yo. Rojêkî yew merdim yeno dewa Silemanî, dişmenê Hesên Ağayî yo. Yeno keyeyê Mursayî perseno û şino keyeyê ey. Vano ke Gewe xo nikişt, Axa gewe dima gêrayo, Gewe rî ci nêdayo coka Axayî axu dayo Gewe kişta û şino. Hesên Ağa yew

wolçî şaweno Ap Mursayî rê vano wa bêro Çuxure kewto mi vîr. Herkes terseno şik kenê ke axa Mursayî bikişo. La Mursa sodir şino û şan de agêreno yeno. Axa Mursayî rê cirgîyeno vano to dişmenê ma kerdo meyman. Dima Ap Mursa merdimanê xo dano arê, zano ke merdimê axayî nîmtikî ra ey goşdarî kenê û vano axa heqlî yo ma axayê xo nêrzenê labelê ez se bikerî meyman zî meymanê Xizirî yo. Mi bizaneynî dişmenê axayî yo mi nêguretên keyeyê xo. Benê vila. Mîrzalu hersê axayî ra tersenê û vanî ke ma lewê zîyare de qurban bibirnî û dua bikî. Serê sibayî lez wirzenê û di merdimanê bi çek vernî ra şawenê vilê Qily. Ê şinî qirbanê xo birnenê û nîyaz kenê agêrenê keye. Duzalî roje ke pêhesîyeno ke Silema û birayê xo Wuşê serê kiştişê Hesên Ağayî qalî kenê. Şino înan de qalî keno vano şima Axayî bikişî aşirê înan kokê ma ana. Mekişîn, tay vinderîn sabir bikîn. Nê wirdî îqna benê.

Silema reyna beno vîndî. Di-hîrê aşm cuwapey vejîyeno yeno dewe. Birayê xo Avas ey vînenê û erzeno zerreyê vaye keno çamur. Vano bizewijî ke wa cinîya to kincanê to bişo. O zî vano ti cinîye vîne ez zî zewejîyena. Vercu nêşkenê seba zewajî rê îqna bikî. Silema vatên ez hetan qesasê Gewe nêyerî ez nêzewejîyena. Dima şinê keye û Avas maya xo ra mîjdane wazeno ke ey Silema seba zewajî îqna kerdo. Ca de zî destbi gêrayişê cinîye kene. Herkes der-dorê xo ewnîyeno. Cinîyê Ap Ali yena cayê maya Silemanî û vana mi keyneke dîya. Çend roje dima maya Silemanî cinîyê Ap Ali şinê hetê wareyanê Koyê Jele keyeyê keyneke. Maya Saxe de qalî kenê nîyetê xo vanê, a zî vana şima şîyerîn ez şima rê xeber şawena û vejîyenê yenê dewe. Çend roje dima birayê Saxe lajê Alê Soy yeno keyeyê Silemanî vano pî û maya mi vana ke biyerên keyna viwzîn û şino. Silema hetê Mazgerî de dewêkî de xebate de yo. Avas şino ano keye. Yew hefte dima şinî keyna wazenê. Pîyê keyna şartêkî xo est o, vano Gewe cayê şima de nêbî axu da ci kişt, ez keynayê xo cayê ma de waena, ca dana înan wa tîya de keye virazî. Verê çimanê mi de bî. Milete şaş bena adet wina nîyo dima mîyanê xo de qalî kenê û qebul kenê. Roja bîne agêrenê yenê dewa xo. Dima reyna şinî keyeyê xilamîyan û vanê ma keyna benê keyeyê xo û verê ma zimistano dima ca bidîn ci ma ci rê keye virazenê wa biyerê dewa şima. Xilamî qebul kene û roman tîya de qedîyeno.

Romanê *Gula Çemê Pêrre*, hetê Munzur Çemî ra 2007 de mîyanê weşananê Vateyî ra vejîyayo. Roman 12 qisman ra ameyo meydan, roman terzê koçî û politîk de nusîyayo.

Gula Çemê Pêrre, bi teswîrkerdişê coğrafyayê dormê Çemê Pêrre destpêkeno. Dewa Pazgerek de her çî normal o. Serrê 1984î de bi destpêkerdişê pêrodaişê Dewlet û PKK rewşê dewe bedilyena. Êdî dormalê dewe de teq-reqê tifingan û topan kêmi nêbeno. Mîltanê partîye yenê dewe şinî şarî de qalî kenê pîya nişenê ro. Cuapê eskerê yenê şinî keyeyan ra ewnîyenê, gerênê çiyê ke unsurê zucî bibî. Keyfê dewijan nêmaneno. Dima rojekî erslerî reyna yenê şarî danê arî û înan ra vanê qorucûtiye bikîn. Des roj muhlet danê û şinî. Gama ke des rojî qedîyenê eskerî reyna yenê. Qumandar înan ano pêser û perseno vano şima qeraê xo da, qorucûti qebul kenê yan ney. Yew merimo extîyar qalî keno vano ke ma tersenê nê gilê koyî de tifing bî xo dest coka ma qebul nêkenê. Qumandar emr dano eskerî û dewe vêşnenê. Qumandar vano yew hefte de dewe veng kerî û şinî. Şarê dewe mal dawarê xo erjan roşeno ê ke nêroşîyenê emanetê nasano xo kenê yan zî sey xelatê danê nasanê xo û bar kenê dewe teriknenê. Gulîzare û aileyê/azê xo zî verê şinî Depe kalîkê xo o ca de cayê emê Gulcane de maneno û ê şinî Îstanbul keyeyê apê xo Soroyî. Keye di ode yo yew het de Gulcane, way, bira, maye pî manenê heto bîn de zî keyeyê apî manenê. Nîyajê apî no hal ra ecz bena labelê apê Gulcane nêverdeno qalî biko.

Şewa ewîle hama kes qehr û fikirkerdiş ra ranêkeweno. Pîrika Zere vejîyena verê berî nişena ro. Gulcane yena pîye xo Mîrza yeno la nêşkenê berê zere, hetanî serê sibayî nişena ro ewnîyena asmenî ra teyna asmênê Îstanbulî zey ê welatê xo yo. Tîj ke vejîyena dua û nîyaz kena dima şina zere kewena mîyanê cilan. Mîrza şimo gêreno gure. Keye de awe nîna, pîs o, boye yena. Birayê Gulcanê Kalmem xuyê xo vurîyeno goşdarîya kesî nêkeno. Her roj germî pojîyena kîye de feqîrî ra Kalmem zî ecz bîyo. Dîlane zî qehiryayî ya co tirkî nêzana û qijê taxe tê de qalî nêkenê. Zere destbi tirkî qalîkerdenê qijan ra ecz a û vana şima ke ame Îstanbul şima ziwanê xo caverdayo. Vana kurmancî her tim kurmanckî qalî kenê labelê şima tirkî qalî kenê.

Rojî vîyerenê, Mîrza nêşkeno kar vînero. Cîranê înan Zerîfa û Kalî est ê, Çewlîg ra Karêr ra yê. Di lajê înan Darbê 12 Elûle 1980 ra dima kewenê heps. Yew hepsê Xarpêtî de yew zî Diyarbakir 5 Nolu Cezaevî de yo. Zerîfa şina Diyarbakir vînayîşê lajê xo. Lajê xo yeno duşê aye, Kirmanckî qalî kenê eskerî derhal lajê ey tapa benê û Zerîfa kenê teber. Dima di çekuyan musnenê ci *nasilsin* û *îyî mîsin*. Dima şina Xarpêt lajê xo vînena hetan ke wextê înan qedîyeno vana nasilsin, îyî mîsîn. Gêrene a û şinî Îstanbul. Rojekî Zerîfa vendena Gulcane vana xo rê kar vîne bixebite. A roje zî Kalmem vano mi rê qutîye bierînîn ez karê boyaxî kena.

Fikrê xebetîyayene keweno sarê Gulcane. Maya xo de qalî kena, maya xo verê qebul nêkena labelê seba ke feqîr ê û sewbîna îmkan çîno a zî qebul kena. O sira Kalmem û dildar şinî çopxane de mîyanê çopî de gêrenê çîmî. Kalmem citê solan vînenê û keno pay. No hal zaf dej dano Gulcane û maya xo. Rojekî Xeycanê û keynayê xo Oznure yenê keyeyê înan. Gulcane û Oznure benê embazê yewbînî. Gulcane Oznure ra zî vana ez gêrana bixebitî la kar çîno eke to karekî dî mi ra vaje, a zî vana tamam ez persena nasanê xora û şinî.

Mîrza zî seba gureyayişî mûsade dano Gulcane. Rojekî Oznure xebere şawena Gulcane rê û vana wa bêro keyeyê ma xeberêka muhîme dana ci. Şina cayê Oznure û nişenê otobuse û şinî qehwexayekî. Waştîyê Oznure Tarkan yeno cayê înan, yewbînan de benê sinaşî. Tarkan vano mi yew embazê xo de qalî kerdî yew kar est o labelê çend roje cuapey xeber dana to. Dima nişenê tomofilê Tarkanî û şine nîzdîyê taxa Oznure de yenê war. Dima Tarkan embazê xo rê telefon keno û vano yew zareja tezi ameya lewê qafesî.

Karo ke Tarkan û embazî xo Gulcane rê dî bî seba ney karî Gulcane şina mûlaqat. Şinî Orhan Begî de qalî kena, o vano ez xebere dana şima. Gulcane, Oznure, Tarkan û Cengîz nişenê tomofile û şinî taxa Oznure. A şewe Gulcane keyeyê Oznure. Roja bîne şinî Beyoxlu, Gulcane verê zaf waştî ke şero o ca. Labelê zaf weşê aye ya nêşibî.

Gulcane meaşa xo ya ewlîle gena, nêzana sebikera. Embazê aye Pêrixane raştê ci yena. Qalî kenê. Pêrixanê seba merdimanî ke a şîrkete de xebetîyenê bi talûke yê tek bi tek Gulcane ra vana. Vana qet qalê sîyasetî û kurdan meke. Tarkan û Cengîzî rê minnet kena la nêwazena înan vînero, înan ra tersena zî. Oznure ci ra vana tîya dewê şima nîya tay rehet be, fikranê xo bibedelne. Bi adetanê dewe ti nîşkena Îstanbul de biciwî xo rehet verde. Dima Tarkan û Cengîz yenê. Şinî cayekî de wer wenê şerab şimenê. Zerrê Gulcanê tay beno nerme Cengîzî rê. Dima benê vila û qijanê keyeyî rê çîkolata gena û şina keye.

Wext vîyerenê roja Xizirî yeno. Derheqê nê roşanî de vatox tay zanayişan dano. A roje Gulcane rew ra wirzena mîr alwena û pêsare pewjena. Wenê û danê tayê cîranan. Rewş hêdî hêdî bedelyena, Mîrza înaşato ke te de xewetîyeno patronê xo ra tay asin û kersete geno. Wazeno ke xo rê di oda yew keyeyo newe virazî.

Gulcane û Cengîz benê waştîyê yewbînan. Nişenê tomofila sûre û şinî Boxaz. Cayekî de vînenê, Cengîz wazeno Gulcane ra nîzdî bo labelê Gulcane nêverdena xo

hazir nêvîna. Dima Oznure û Tarkan zî yenê. Şinî restoran nan û şerab wenê. Maya Oznure Xeycane maya Gulcane Elife rê telefon kena vana lez bê keyeyê ma. Elife şina û xeycane vana vîzê ra qijan ra xebere çîna. Zaf tersenê. Nat wet ra persenê labelê kes nêano ke kam ca de yê. Piyê Gulcane şino şîrketa ke Gulcane o ca de xebetîyaynî. Pêrixane ra persena, a zî nêzanena. Ti ra va şo verê Ajda Xanime belki a destegîrê to bo. Mîrza şino odayê Ajda hal û mesela ti ra vano. A zî vana nasê est ê ez bipersî û xeberî bidî to. Ajda çend rojî dima xeber dana înan vana keynayî kewtê destê şebekeyê cinîrotoxan û 15-20 henzar dolar pere wazenê seba azadîya înan, ecele bikîn cayanê berzan de sinaşîyan bivînîn. Mîrza şino keyeyê cîranê xo Osmanî. Yardim wazeno. Yew nasê Osmanî est o Mewlûd, ewuqat o. Mewlûd şino Mudurê Emnîyetî de qalî keno labelê Mudur zî wazeno bertil ra barê xo bigiro û gure keno zor. Osman 5, piyê Oznure Usif 5 û 5 henzar dolar zî Mewlûd deyna dano. Dima Osman Mewlûdî ra vano General Atakanî de qalî bike. Atakan birayê Mewludî Abdurrahman gureyê pîsî kerdibî Qers de û fermanê mergî Abdurrehmanî rê vejîyaya, Osman keweno mîyan û bi nas û dostan û peredayîşê partîye fermanê mergê Abdurrehmanî açarneno. Coka Mewlud her vateyê Osmanî keno. Mewlud şino verê Atakan Paşayî û qalî kenê.

Gulcanê hesîyeno xo yew odayo tarî de ya dima reyna xemîyena û ginena serê cilan ra. Xo qontrol kena ke tecawuz ci bîyo. Dima Emele yena oda şorbe ana dana ci la Gulcane nêwena. Vana ez xo kişena. Emele vana Tansu Ana torê karo rind kena hazir. Ti zaf pereyan qezenç kena. A vana ney ez xo kişena. Wazena Oznure vînero, a odayo bîn de ya. Roja şeşine Emel Oznure ana cayê Gulcane û dima mîjdane dana înan vana yewo zaf qewtên kewto mîyan û bi bertil şima xelesîyenê. Dima yew komîser Mîrza û Usif yenê înan genê benê keye.

Des aşmî beynate ra vîyert bî, Gulcane êdî a verên nêbî bibî têsêr û têbin. Her tim fikrê xokiştîşî aqilê Gulcane de beno. Pêrixane de qalî kena. A vana Ajda Xanime bîya sebebê xelasê to. Ajda Xanim rê yew desteyê gulan gena bena û ci rê sipas kena. Ajda Xanime vana şan de gureyê pakî est o keyeyê mi de eke ti wazena bê bixebite. Şan de Gulcane şina keyeyê Ajda Xanime û gurê xo zaf rind kena û qedîna. Dima nişenê ro çay şimenê û qalî kenê. Gulcane Ajda Xanime ra persena vana to qey ez xelesnaya. A vana wasîyetê mayê mi bi ê ke surgunê înan re destegir be. Mesaelayê maya xu û pîrako xo ci rê vana. Gama ke maya aye zaf qij bîya hetê Çewlîgî Dara Hênî de yew dewe yê, rojekî esker erzeno dewe sere û pêroyan qîr

kenê. Pîrike û maya xo surgun kenê Kutahya. Zaf çîyenê înan sero û rojekî vana bê ez to rê her çî vana. Ajda şina cayê aye û maya xo ci rê her çî vana. Ajda vana nayê ra mi wesîyetê maya xo ardo ca coka ti surgune bîya û tenge de bîya. Vana omîdê xo vînd meke.

Na meselayê Oznure û Gulcanê mîyanê şarî de bena vila. O sire pîrikê Gulcane vana tornê mi çîna, Mîrza te de qalî nêkeno la Elîfe qet nêbedilyena a reyna mayetîya xo kena. Fikrê xokiştîşî şino goşê Zerîfa û vend dana Gulcane. Gulcane şina keyeyê Zerîfa vana fikrê xokiştîşî xo sere ra bierze. Yew cinîya Dêrsîmije mojnena ci. Vana bi ewne a cinîye ra, namê aye xane ya wextê tertele-yê Dêrsîmî de panc eskeran tecawuz pê kerdo di tutê ayê mêrde û pêroyê merdimê aye kişîyayê. Esker ke şino mêyanê mêyitan ra vejîyena di tutanê ganîyan vînena û bi ê tutana surgun bena, ziwana zî nêzana. A cinîye qalê xokiştîşî nêkerd ti nêşarmîyena qalê xo kiştîşê kena? Gulcanê no fikir xo sare ra erzena. Dima kalikê aye Depe ra yeno û pîrikê Gulcane beno. Otagar de verar şina pîrikê xo ra û aştî kenê. Dima mektebê Şîvanî ra mektub yeno ke des rojî yo nêşîyo mekteb. Dima Şîvan mektub şaweno vano ez vejîyena koye, wa xeberê şima bibo.

Gulcane her roj bineyna bena başe. Rojekî heval û dewijî aye Sîyamend yena cayê karê Gulcane. Dima hema her roje Sîyamend yeno Gulcane vîneno pîya wenê, şimenê û gêrenê. Wirdî zî yewbînan ra heskenî. Rojekî Sîyamend û Gulcane yenê têhet û Sîyamen vanî ke ez wazena ti mi de bizeweji. Gulcane zî meseleyê remnayîşî û tecawuzbyîşî ci rê vana. Wirdî zî benê xirabin. Labelê Sîyamend Gulcane de sûc nêvîneno. Dima Gulcanê teklîfê zewajî qebûl kena û wîrsenê hetê keyeyê Gulcane ya şinî û roman o ca de qêdîyeno.

Kılama Şilane, hetê Îlhamî Sertkayayî ra 2007 de mîyanê weşananê Pêrî ra Îstanbul de çap bîyo, 144 rîpelî yo. Romanêko polîtîk o. Surgun, hesretê welatî û koçî sero awan bîyo. Hewt qisman ra yeno meydan. Roman dorê serranê 1970'an de dest pêkeno û prosesê romanî hetanî 2005 dewam kena. Seruvenê Şîlanê Karêr de destpêkena verê Îzmîr, dima Parîs û Holanda de dewam kena. Roman bi epîgrafê “Çimê eşqi kor niyo,/eger ke şima çîmanê eşqi kor mekerê!.” dest pêkeno.

Şilane dewanê Karêrî ra Dewa Pîrcanan ra Mezra Qirkan ra ya û new serre ya. Dewe de her serre wexto ke wisar dîyeno dewijî bar kenê şinê ware û hetanî payî o ca de mal dewar weye kenê. Şilane seba ke qijanê keyeyî ra en pîl a, a şina verê

dewarî. Her roj rew ra wirzena û hetanî şan dewarî çarnena û hetê şanî ana verê wareyî. Zaf qefelîyena û hevalanê xo de kay nêkena û lez kewena ra. No hal re eciz a çimkî ne kesî de qalî kena ne kesî vînena û her roj hal wina yo. Rojêkî reyna şina verê malî, a roje koy de Pakîze vînena zaf keyfê înan yeno û mal kenê têmîyan pîya qalî kenî kay kenî û nan wenî. Mal keweno mîyanê birran û beno vîndî, kewenî dima û Şîlanê ginena erd ro û destê aye beno birîyeno. Hetanî mal mîyanê birî vejenê perîşan benê. No hal de yenê verê wareyan. Maya aye hesîyena pê û destê Şîlane kena pak û wele nana sera û kena hewn a. Nê rojî qedîyenê payîz dîyeno. Agêrenê yenê dewe. Şîlane zimistanan ra zaf heskena. Mal-dawar çîno, bi hevalanê xo kay kerdiş est o û şina mektebe.

Payîz mektebî benê a. Tutî Mezra Qirkan ra şinî Dewa Pîrcanan mekteb. Vewre varena bi zor her roj mîyanê vewre de şinî yenê. Malimê înan serhuşk o û nê malimî ra hesnêkenî. Tutî malimî ra zaf tersenê teyna Şîlane nêtersena. Malimî sinife ra Hesên sey casusî tepişt, o kam ke teberê mektebî de bi ziwanê xo qalî bikero nameyê ey nuseno û dano malimî. Malim zî liste de nameyê kamî bibo beno verê texteyî bi çuwa dano destê înan ro. Şîlane zî çend rey çuwayan wena labelê nêtersena. Rojêkî dursa muzîkî de malim Şîlane ra vano marê lawikeka tirkî vaje. A zî vana ez zana la mi xo vîr ra kerda ez ziwanê xo de zana vajî. Malim porê Şîlane tepşeno û cor de anceno. Şîlane sarê xo kena berz û yenê têçim. Şîlane nêtersena û malim ewnîyayîşe Şîlane ra terseno, eceb maneno. Dima na meselayê kalmê Şîlanê vîran de manena. Rojêkî zaf vewre varena û pukelek a, wendekarî hetê dewa xo kewenê rayî labelê yew dewij hesyeno înan û nêverdeno şîyerê, dewijî înan kenê meyman yew hetfte. Dima roja şîyayîşî de horês yeno war û tutî zor xelesîyenê labelê Husênê Mikan binê horêsî de maneno û mireno. Dima reyna wisar dîyeno.

Wext vîyerenê Şîlane bena des û çar serre, êdî nê şina verê malî. Pî û maya aye seba wendena aye Şîlane şaweenê Îzmîr verê waya pîle. Şîlane û apî xo nişenê otobuse û şinî Îzmîr. Keyeyê wayê aye Alsancajk de yew apartman de daîreyê qapîcî yo û yew ode yo. çar kesî yew oda de manenê. Dima nêşkenê Şîlane bişawî mekteb û cirê keyeyê yew mêrîko dewlemendî de kar vînenê. Şîlane bena xizmetkarê ay kekeyî. Labelê mêrik, cinîke û di tutê înan Şîlane ra zaf heskenê. Yew embazê Şîlane bi nameyê Fatma bena tîya de. Fatma mîyanê karanê polîtîkî de ya û endamê komelekî ya. Wina çar serrî bi xebate vîyerenê. Şîlane cayê karî ra musade wazena û şina dewa xo.

Şilane 1980 de yena Çewlîg, her ca de eskerî est ê. Şaş bona. Bêxeberê keyeyê xo şina dewe. Şarê dewe û maye û pîye xo zaf benê şa. Dewe de rewş vurîyaya. Embazê aye bîyê polîtîk her ca de sîyaset qalî beno. Tayî bîyê mehkum/fîrar, eskere zor dano dewe txte dewijan keno. Fîrar dewijê Şilane yo û hetê dewlet ra sey terorîstî yo û fermanê ay vejîya ya, koyan de ciwîyeno rey-rey zî nîmtike yeno dewe û xort û keynayanê ezaban de kombîyayîş keno meseleyanê polîtîkan kenê, çîyan sero munaqaşa kenê û musenê. Fîrar rojekî yeno şino û reyna kes ci ra xebere nêgeno. Tayî vanî kişîyayo tayî vanê heş û vergan werdo. Fîrar tim û tim aqilê Şilane de yo, ey mereq kena. O çax Husênê Xidikan hetê dewlet ra bi îşkence yeno kiştene. Wisar dîyeno. Şilanê reyna şina Îzmîr.

Şilanê seba halê şarê xo zaf qeherîyena, keyfê aye çîno. Reyna karê xo yo verênî de dewam kena. Tay wext vîyerenê û Balçova de yew keye kîra kena û vend dana pî û maya xo ana Îzmîr. Kewena miyanê deynî, hedî hêdî deyn zî qedênena. Dima reyna zor dana xo û yew keye herênena. Barê Şilane bineyna beno sivik. Rojêkî nasê înan Karêr ra yeno mektubê embaza Şilane ya nîzdî Xezale ano. Xezale bêzerre hetê pîyê xo ra ameya zewejînayene. Şa nîya. Dima çend rey mektuban şawenê yewbînan rê. Rojêkî Fîrar telefon keno. Şilane zaf şaş manena, Fîrar nêmerdo û qeydekî xo resno Parî û o ca de ciwîyeno. Dima benê waştî yewbînan û Fîrar vano bîyê Parîs. Şilanê bi detegirê wayîrê karê xo vîze vejena û Parîs de yew otel de rezervasyon virazena. Şilane şina Parîs.

Fîrar Şilane rê yew destê vilikan geno û şino otel. Yewbînan vînenê bermenê, verar şinê yewbîna ra û yewbînan maç kenê. Wirdî zî zaf şa benê. Êdî Parîs de ciwîyenê. Dima şinî Hollanda, Şilanê seba hunerê xo kilaman hadre kena û hetekî ra mekteb wanena, ziwan musena. Fîrar zî karê nuştoxî keno. Înan rê yew keyna bona namê aye Dozdar nanê pa. A zî bona pîle şina mektebe. Fîrar hewtês serre ke maya û pîyê xo nêdîyê. Ê yenê qey Fîrarî, maya firarî ay nêsinaşnena. Dima bermenê hesretê xo vîyernenê. Hîrê aşmî manenê Hollanda de û dima egêrenê welat. Yew wext dima Şilane û Dozdare şinê welat.

Şilanê û Dozdare Enqere de tîyare ra yenê war, şinê keyeyê nasê xo û roja bîne nişênê tîyare Amed de yenê war. Şinê Çewlîg, o ca ra zî nişênê wesayitê dewe û şinê Karêr. Şilane û Dozdarê nas eqrebeyanê xo vînenê û keyeyê apî de manenê. Her roj nanê xo kenê tewre û gêrenê ê cayan de. Cayî ke domantîya Şilane te de vîyerto, vîyertox de maneyê înan ci rê est o ti ra gêrenê. Vîrameyişê xo Dozdare rê vana her

ca mojnena aye. Cayê ke Fîrar te de bîyo û mendo mojnena keynayê xo û nê cayan sero qalî kenê. Şinê serê zîyaran qurban birnenê, dua û nîyaz kenê. Dozdare seba pîyê xo çîçeganê çeçeran dana arê. Xezale keyeyê xo bar kerdo şîya Îzmîr coka Şîlane aye nêvînena. Badêcu bi hîsanê têmîyandayeyan agêrenê şinê Hollanda. Dozdare Karêr ra zaf heskerdo. Şîlanê qasetê kilamanê xo kena hadre, Fîrar bi hesretê welatî ge çîçeganê çeçeran boye keno ge zî qasetê kilama Şîlane goşdarî keno.

Zifqêra Berî, hetê Jehatî Zengelanî ra 2009 de mîyanê weşananê Vateyî ra vejîyayo. Roman 190 rîpelî yo. Romanê eşqî yo.

Zifqêra Berî, serê hîkayeyê eşqê û dîrîkewtişê Lajekê Welatê Adirî û Cinîya Wisarî awan beno. Lajekê Welatê Adirî û Cinîya Wisarî bi yew programe Almanya de Mariasprîng de yew otel de yewbînan vînenê. Cinîke New York de wendekarê ûnîversîte ya. Cinîya Wisarî zewejnaye ya la mêrdeyê aye ci rê hewl nîyo û eleqayê ay cinîye de çinîyo. Tîya de nîzdîyê yew aşme manenê. Lajekê Welatê Adirî yew kêneyê xo est a, Amedij o û Îstanbul de ciwîyeno.

Gama ke yewbînan vînenê zerrê înan yewbînan rê vêşena. Lajekê Welatê Adirî û Cinîya Wisarî, Mariaspring de yew otel de yê û roj bi roj yewbînan ra nîzdî benê. Gama şinê teber, gama ke şinê daristan de gêrayiş yan zî cafe, xo hetê yewbînan a genê. Dima dest bi qalîkerdiş kenê. Hîsanê xo hêdî hêdî eşkera kenê. Êdî şîyêrî kam ca ke têhet de yê. Nekaşîye kenê yewbînan de. Her roj hîsê eşqî bena zêde. Dima eşkera eşqê îlan kenê. Eşqê înan bi ihtîras o. Her wirdî zî zewejnaye yê û nê eşqî sere de raşt nêvînenê coka yewbînan de sey zerrê xo hareket nêkenê.

Ê merdimî ke bi înan de otel de yê înan rexne kenê. Labelê Neva detgirî dana têkîlîya înan. Labelê yew-di hefteyî ra dima êdî xo nê nimnenê labelê zaf aver zî nê şinî têkîlîya xo de. Cinîya Wisarî şeş serre vere gama ke zewejîyenê soz dayo mêrdeyê xo ke yew camêrdê bînî ra do hesnêkero. Bi na nakokî bedenê xo camêrdî ra dûrî gena. Dima program qêdîyeno û yewbînan de ranêkewenê. No zî înan rê beno derd. Roja şîyayîşî pî û maya cinîke yenê aye û camêrdî benê keyeyê xo. Rojo bîne zî camêrd şino Îstanbul. Wina yewbînan ra aqîtyenê.

Lajekê Welatê Adirî êdî Îstanbul de yo û Cinîya Wisarî Amerîka de Stamford de ya. Her wirdî zî hesretê yewbînan ancenê û damîş nêbenê. Her roj yewbînan rê telefon kenê maîlan û mektuban nusenê. Camêrd dima nêşkeno faturayê telefonî bido

cinîke zî faturayêtelefonî nimnena mêrdeyê xo ra nîmtîkî bena pereyê fatura dana. Bi mektub, maîl û telefonan yew mude dewam kenê. Her tim yewbînan wazenê labelê zaf dûrî yê. No hesret zaf dej dano înan, cinîke nan û wer ra birîyena no dej ra. Cinîke rojekî cewap nêdana û zaf erêy kewena. Yew lajeko Fasij de wext vîyarnena û mêrikî ra zî van. Dima rojekî cinîke êdî cewab bi telefonanê mêrikî nêdana. Mêrik damîş nêbeno la dest ra zî çîyêkî nêyeno. O mîyan de mêrik zî yew cinîke de qalî keno û gijikê aye vîlînenê.

Yew-di hefte cuwapê mektubê cinîke raseno camêrdî û vana ke mêrdeyê mi hesîyayo her çî, dedektîf tepiştî û hem komputere akerda hem zî mektubê wendî, ez keyeyê embazê xo de ya. Rêyna telefon meke û mektube meşawe. Mêrik zaf beno xirabe. Epeyî wext vîyerenê embazanê xo yê muşterekan ra perseno labelê xeberê kesî cinîke re nêbena. Rojekî damîş nêbeno û reyna telefon keno, telefon da wina veng yeno: “Tîya meganî Cinîya Wisarî. A êdî ewtîya nêcûwîyena.” (r.190)

Romanê *Soro*, hetê Denîz Gunduzî ra mîyanê weşananê Vateyî ra 2010 de Îsyanbul de çap beno. Romanê Soro polîtîk yew roman o, 26 qisman ra ameyo meydan, 525 rîpelî yo.

Soro rayîro derg ra mîyanê vere de yeno Uskura keyeyê Maşalayî perseno. Maşala yeno ey geno beno keyeyê xo. Şamê xo wenê. Evdîrehman û Fîrig zî yenê ewtîya. Hetan şewe qalî kenê dima mêmânê bînî şînê û ey kewenê ra.

O çax nêweşî kewena mîyanê dewarî. Silêman zaten feqîr o û diwarê ey her roj mirenenê. Pereyê ey zî çîno û zaf qeherîyeno nê halî rê. Rojekî şîno dikanê Mihemedî. Wazeno ard û çend çî-mîyê keyeyî rê hewceyê bigiro labelê di serrî yo ke deynê xo nêdo. Mihemed zî vano di serrî yo to deynê xo nêdo. Nazim keweno zerre û hesîyeno qalanê Mihemedî. Cîrgîyeno Mihemedî ra û vano ma eşîr ê eyb o. Deynê ey ez gena xo ser o. Silêman ard û çîyê werî geno şîno. Şîno keye ke kutîkê ey zî veyanî ra remayo şîyo hîna zaf qeherîyeno. Nazim û cinîya xo şan de yenê keyeyê Silêmanî. Silêmanî ra vano qorucîtîya birran ameya şo muracaatê xo bike. Silêman roja bîne bi hesiran seba şîyayîşê qereqolî êrdîşa xo tiraş keno.

Silêman, Qemer, Dursun û Hesên benê qorucî. Rey-rey şînî talimê tîgingî. Rojekî yenê verê qehweyê Dawudî. Dima Mexsûdê Kesî yeno. Silêmanî ra hes nê keno gama ke vînenê xar keno ci. Silêman remeno beno dûrî. Qumandar vendeno muxtaran û muxtarî şînî qereqol. Vano dewlet rayîranê wareyanê şîma virazena.

Şimazî keyeyan de dor kerê û her roj yew keye nan bido xebatkaranê rayîrî. Muxtarî bi kêf qebul kenê. Rojekî Nazim nan dano milete mîyanê baxçeyê xo de. Qumandar, mamoste, doktor û dewijî yenê. Mamoste vano şima çira viraştişê camî qebul nêkenê. Dewa elewîyan a, ê zî vanî Qeregivej de camî çîna o ca de virazîn.

Fîrig, Yilmaz, Eyleme, Gultene, Babîl verê pesî de yê. Soro şino verê înan. Fîrigî verêcu Soro dîyo û ey nas keno. A hele yew kavire zayena tutî kenê pak. Yew cîpa leşkerî yena hetê corê înan û Soro wirzeno keweno rayîr. Cîpe ra leşker û qorucî yenê war. Tabelayan nanê ro û talimê tifingî kenê. Tutî tersenê kewenê durî.

Silêman, Qemer û Hesen seba nobeta birrî hetê Girê Boxayî ya şinî. Nişenê ro nanê xo awka xo wenê şan dîyeno hetê Emera ra verbi cêr benê şinê verê çadiranê peşmergeyan. Peşmergeyan îhaleyê viraştişê qereqolî û birnayişê birran girewto. Peşmergeyî înan kenê mêman. Îskender Çawiş yeno cayê înan. Înan koy de caxî day erê tay danê Îskenderî ke bêro keye da bipewjo. Ê şinî çadirê Hejî Evdilkêrimî û xoşbeş kenê kewenê qalanê Welatê Cêrî.

Evdirehman mêmanê keyeyê Mexsûdê Keskî beno. Lajê nê wîrdan des serrî verê hetê Kanîreş de pîya kişyenê. A roje ra nate ê wîrdî benê dostêkî pêt. Mexsûdê Keskî hem hostayêdo baş o û hem zî sinikçî yo şikteyanê asteyan tedawî keno û dermanan virazeno. Vanê domaniya ey de yew Zîyaretê Gulzerîne de yew marî de embaztî keno. Tay zî vanî ê marî viraştişê dermanan o musnayo. Dewijî ey sey wayîrê keramete vîndenê. Dima ciwanî keyeyê Paşayî de yenê pêser. Ê ciwanî ke teber de bîyê ameyê xoş beş kenê. Dima vejîyenê teber hetê dereyê Sorbelaxî. Paşa û Gultenê waştîyê yewbînî yê. Ê şinî binê daranê Zîyaretê Gulzerîne û o ca de lewan anê yewbînan a û benê nîzdî.

Soro, Murad û Maşala hetê leşkerî ra yenê tepiştene û leşkerî înan benê qereqol. Sîtvan, Çawiş Hîkmetî ra vano di leşkeran bigir verê xo înan ra eleqedar be. Serê Soroyî de yew demançe û gelek pereyî benê. Dest bi îşkenceyê înan kenê Soro vano ez tucar a namê mi Selîm o, dewar gena roşena. Dima îşkence beno zêde û Maşala îtiraf keno vano no terorîst o tucar nîyo dedzayê mi Hesenî ma kerdê nasê yewbînan. Sîtvan vano Maşal û Muradî verradîn û rey rey vendêne înan û înan ra xeberan bigirîn.

Rojekî Silêman kincanê maya xo Sêvgule dano xo ra, o û Hesen şinê hetê Zîyaretê Gulzerîne. Mexsûdê Keskî ewnîyeno ke Sêvgule yena. Şaş maneno, a yena hetê ey de nişena ro. Xo ci ra nîzdî gena. Mexsûd vano to ciwanî de xo mi nêda çira

nika bîya hare. Dest erzeno ke rîyê aye vînero û lew pano ke zimbekanê Silêmanî vînero. Silêman remeno. Mexsûd bi na mesela zaf dejenê zaf şikîyeno. Na mesela kewena çengê dewe bena vila. Mexsûd, Marwer û çend merdimî verê qeweyî de ronîştayê, xebere yena ke Bêrtîyan ra yewî Xaşxaşe ra lajê Hemê Alî kişt. Şar beno vila.

Komê domananê koyî vîst û di kes rasenê dîyarê Girê Boxayî. Lezgîn (Sebrî) û komê xo binê daranê zîyare de nişenê ro û arisyenê. Lezgîn der û doran înan rê dano nasnayene. Hetê şanî ya şinê dewa Uskura. Dewîjî înan rê hurmet kenê kome mîyanê dewijan de benê vile benê mêmânê dewijan. Sebrî, Sultane, Çekdar û Azad benê mêmânê vistewreyê Sebrî Rizê Reqî.

Çend merdimî verê qeweyî de ronîştayê û Nazim serê kiştîşê Lajê Hemê Alî de qalî keno. Mexsûdê Keskî şino Tapê Kakuçî û fikirîyeno. Ey çî ke heta nika tek bi tek fikirîyeno û vano; Mikayîlî seba asparê Xiziri o kişt û asparo Boz remayo. Dewrê Tercalî yo. Êsen keweno vîrê ey û vano Êsenî geryê herkesî kerdo, her roj xort û kênananê dewe ancenê qereqol. Domananê koyî kişenê. Mergê Heyder û Keremî ano xo vîr. Nazimî sey Tercalî vînero. Mîyanê nê xêyalan de şan dîyeno û wirzeno şino dewe.

Sîtvan (Atîla) û leşkerî bi erebeyan şinê Alayîya Muşî, o û Serhengê alaye qalî kenê derheqê rewşa rojane ya Gimgimî de. Dima şino verê Embazê xo Sîtvan Yaşarî. O Atîlayî keno mêmân. Ê Enqere ra yewbînan nas kenê. Beno nan wenê şan de zî ano keyeyê xo û şam wenê reqî wenê û keweno ra.

Mexsûdê Keskî binê daranê Gulzerîne de şino hewn ra û hewnê xo de mergê xo vînero. Roja bîne şino Çala Şêhidî de xo rê mezel keneno. A şewe o ca de maneno, roja bîne Fîrig, lajê Mexsûdî û Marwer yenê ê genê benê keye. Mexsûd nan û awe ra birîya yo meseleyê Silêmanî ra dima. Sêvgulê eşnawena na mesela û şina keyeyê ey û bi zor ê ana sifreyî ser û o nan weno bi aye de.

Lezgîn (Sebrî) û komê xo yenê dewe de qorucîyan de qalî kenê vanê eke şima berê operasyonan ma yenê têduşt coka o wext çekanê xo têslîm bikîn û îstîfa bikîn, heta a roje zî meaşê xo bigîn. Vanî ma erzenê xebata rayîrê wareyan ser xo dûrî bigêrin. Qorucîyî vanê tamam dima şinê verê peşmergeyan verê çadira Hej Evdilkêrîmî. Înan ra persenê ke çî wext gureyê înan qêdîyeno. Ê vanê yew di aşme de qêdîyeno. Lezgîn vano hetanî ke gureyê şima biqêdîyo ma çiyêkî nêkenê labelê badê şima ma erzenê qereqolî ser. Ê vanê tamam û xatir wazenê şinî. Kome şina hetê

rayîrê wareyan û erzenê leşkeran ser. Çekdar di leşkeran kişeno û ê bînî remenê dima çîyî ke înan rê lazimê genê û wesayîtan vêşnenê û kewenê dûrî.

Domanê koyî berê yew dewijî kuwenê o ber anêkeno. Ê mîyanê birrî de ronîşte yê. Çar kesê newe yenê verê grube yew birîndar o. Lezgîn û Soro o wext yewbînan naskenê. Yewî gerreyê înan kerdo û 24 kesan ra 4 kesî gonî mendê. Zexîreyê zimistanî ancenê kampe yew heş kuweno zerê zexîre keno vila û yew çiwala ardî anceno teber. Leşker bi helîkoptere hesîyenê çiwale û yenê war ke kamp a. Pusî erzenê verê kampe û gama ke grube yena nanê pa. Teyna Soro êşkîyeno biremo. O zinaran ra gineno erd ro. Şewe remeno xo erzeno yew mixara û keweno ra. Çend roj keweno ra ke o zî nêaneno. Dima yew heş yeno, qarşî ey nêbeno dima heş şino o zî keweno dima heş şinoo verê awe o zî şino heş maseyan tepşeno weno o zî wina keno. Heş qorçan dano arî weno o zî weno. Gelek o û heş embazî kenê. Çîyêkî vîrê Soroyî nêyeno. Rojekî rîyê Lezgînî yen verê çimanê ey û heşî ca verdeno şino.

Verê qeweyî de dewijî kewenê mîyanê qalanê domananê koyî. Tay înan bi heq vînenê, tay nêheq vînenê, tay zî vanê reyna bira birayî kişeno. Mexsû û Evdirehman şinê binê daranê Gulzerîne. Nazim zano ke Mexsûdî bi jar pîyê ey kişto labelê mexsûdî o kerdo weye û rojekî o pîyê xo nêgêrayo coka çîyêkî nêvano Mexsûdî ra.

Paşa lîse de keweno mîyanê karê sîyasetî. Polîsî ey ancenê qereqol bi çuye kuwenê. Paşa şino İstanbul verê xalê xo Nacî de maneno û barê ey de xebetîyeno. Pelîne raştê ey yenaşewekê pîya manenê o zerrî keweno Pelîne labelê êdî Pelîne niewnîyena ey ra. Gama ke Pelîne qîj bîya pîyê ey esker beno. Rayîr de domanê koyî ey tepşenê nê kişenê labelê ey ra sozê îstîfayî genê verradanê. Pîyê ey dima beno xirab, Pelîne zî na mesela xo vîr ra nêkena û kesî de zaf wext waştî nêbena. Dima Heyder yeno Paşayî beno Îzmîr pîya manenê eynî ca de xebetîyenê û mîyanê karê sîyasetî de benê. Paşa zaf bîrîyê welatî keno û rojekî Heyderî ra vano ez şina welat.

Dewijî ware de yê Bêrtîjî 5 madeganê keyêyê Frîgî zinar ra erzenê. Dima rojekî leşkerî yenê ware. Hîrê şîwaneyanê Bêrtîyan anê verê înan kuwenê û şinî. Roja bîne Bertîyî benê aspar û yenê Xormekijan de şer kenê. Qemer di asparan bi tîfin dano erd ro. Bertî zî Heso Dîkî genê mîyanê xo gelek kuwenê verdenê. Lezgîn û gruba ey ra çend kesî Xormekan û Bertîyan anê têhet. Hem kişîşê şîwaneyê Xormekan û hem zî pêrodaişanê bînan sero mîyanê înan de aştî nanê ro.

Memed Qereqol de damîşê îşkenceyî nêbeno û leşkeran ra dexalet keno. Harunî erzenê verê înan û îşkence ci kenê. Harun her mesele geno xo ser. Vano ê

kişiyay pêroyî mi kiştê. Leşkerî Soroyî û Memedî caverdenê û her tim Harunî kuwenê, dima eciz benê û şinî. Rojekî Sîtvan yeno verê înan û Soroyî ra vano birayê to Harunî birayê to Sayîd kişto û çuwa nano destê Soroyî. Harun vano mi nêkişto Sîtvanî kişto û Soro rameno serê Sîtvanî dano ey ro. Dima nuştox agêreno û meseleyê Harunî vano. Harun seba ke Sayîdî Neslîxane digan verdeya û bîyo vîndî zaneno ke pî aye Neslîxane kişeno. Şino verê keyeyê înan vano mekişe ez Neslîxane de zewejîyena labelê Neslîxane ey sey dişmenê irzî vînena û nêzanena ke o wazeno canê Neslîxane bixelesno. Dima pîyê aye aye kişeno. Harun zî pîyê Neslîxane qereqol de kişeno û têpîşyeno. Dima heps de serwedartişê maxpusan beno duştê îşkenceyî de û rojeyê mergî dest pêkeno. Harun verê mergê xo Soroyî ra rîca keno ke wa o wayîrê Memedî vejîyo.

Rojê hesabê viraştişê qereqolî û birnayişê birran yeno. Sîtvan pereyê pêşmergeyan birneno û kolîyan zî nêdano înan. A şewe çend domanî kolîyan vêşnenê. Sîtvan peşmergeyan ra vano na şewe şima bar kenê şinî. Dima komê Lezgînî erzenê qereqolî ser û new leşkeran esîr genê çend tenan zî kişenê. Qereqolî teqnenê û şinî.

Memed berpîrsîyar o. Labelê Soro mîyanê komanê mintiqa de beno namdar. Rojekî şinê rayîr genê seba propaganda. Rêywanan ra yew leşker beno. Soro nê leşkerî nêdano kiştene. Bi sozê îstîfa ey verradano. Dima partî ceza dana Soroyî û êdî bê çek o û wer keno hadre. Payîz peyên yeno. Sultane Soroyî ra hes kena. Rojekî Soro Sultane geno şinî yew dewa vêşaye zaf varan vareno û yew dulda de manenê û yewbîn ra benê nîzdî benê ê yewbînan. Wextêk cuwapê Soro beno vînd. Komê Soroyî, Maşala û Muradî tepşenê û bi îşkence danê qalkerdne. Murad îtîraf keno ke qereqol de ê damîşê îşkenceyî nêbîyê û Soro sero îfade dayo. Kome cezayê pereyan û şîyayişê welatê ke bînî dana înan.

Seba ke dewe ra zaf xortî şinê ko Sîtvan dewijan baxçeyê qereqolî de dano arî û heqaret bi înan keno. Yew girmike dano rîyê pîyê yew domanê koyî ra. Dima muxtaran û xortan beno pê çala foseptîke dano a. Sîtvan dima şino nezeretxane û vendê Hîkmet Çawîşî dano vano kutikî bîyarê. Kutikî senî ke dewijî dima nêçîrî fekê vergan bestenê û kutikan verdenê vergan sero wina kutikî verdenê Soroyî ser. Kutik Soroyî bedenê Soroyî perîşan keno û vengê Soroyî birîyeno û kutikî o ca ra vejenê.

Mexsûdê Keskî tornê Fîrigî şaweno verê Evdîrehmanî û vano şu o yew tîfing dano to mi rê bîya. Rojekî Frîg pîye xo çen kesê bînî kaviran hevring kenê, pîyê ey ti

ra vano şu awe verrade vaye ra. Fîrig şino û raştê mêyîtê Soroyî yeno. Bedenê ey bîyo parçe û karmî kewtê de. Zaf terseno û şino keye keweno ra. Cuwapê heqî yeno keyeyê înan. Heqî maya Fîrigi ra vano boye ame ma şî qereqol ke vaje mêyît o ca de yo Qumandarî va şima rê lazim nîyo kesî de qalî mekerîn. Şarî terse ra mêyît berdo çarna yo bîyo nîzdîyê erdê kamî ke înan mêyît berdo cayê ko bîn. Pêynî de berdo serê çala Şêhîdî, o ca ra zî bîyo vînd. Dima Fîrig wirzeno şino mintiqaya Çala Şêhîdî ra gêrena la mêyîtî nêvînen.

Teqnayîşê qereqolî ra dima Alaya Muşî erzena dewan ser û qorîcîyan zî bena operasyon. Qorucî şinê îstîfa xo danê. Sîtvan nazimî ra vano ma rê merdiman vîne ma telsiz danê ci wa îxbaran bikerê. O vano tamam û vano keyeyê îmamî ma kenê keyeyê Cemî yew pîrî vîne. Vano tamam.

Fîrig, Babîl û Yilmaz şinê kolîyan. Kutikê Babîlî Şax yeno ke yew asteyê destî fek de yo. Fîrig fehm keno ke destê Soroyî yo. Gêrenê mîyanê birrî de mêyîtî vînenê parçeyan û cilanê ey kenê yew ciwalê Çalê Şêyîdî de mezelo ke Mexsûdî xo rê kena bi o mesel de defn kenê û sero yew niçîke virazenê.

Lezgîn (Sebrî) yeno nîzdîye dewe. Fîrig, Yilmaz û Babîl yenê verê ey. Hal meselyê mêyîtê Soroyî ci rê vanê. Keyfê Lezgînî bi karê nê domanan yeno. Domanê koyî verê Niçîkê Soroyî de yenê pêser û hurmetê xo ci rê mojnenê û niçîke maç kenê. Paşa û embazê Mexsûdî Evidirehman zî vejîne ko û kewenê mîyanê kome. Moxribe erzene qereqolî ser. Şer vejîyeno. Mexsud zî kelêşê xo geno bi o halê xo yo kokim nano leşkeran a. Şer ke qêdîyeno yeno keye. Evidirehman zî yeno verê ey labelê brindaro. Mexsû dbrînê ey pêşeno û naşneno estore pîya dewe ra kewenê durî. Serê sibayî Babîl şino verê diwarî ke Çekdar zî nêşkîyayo biremo û yew kulave eşto serê xo sey şiwaneyî kewto diwarî dima. Babîl ey mîyanê eskeran ra keno durî û brînê şuweno û pelhewez nano sero û Çekdar şino.

Romanê *Moriberî* hetê Cengîz Aslanî ra 2011 de mîyane weşananê Kardelenî ra vejîyayo û hîris û çar qisman ra ameyo meydan. Roman, bi sîstemê alfebeya Jacobsonî ameyo nuştiş. Roman, cuaver hetê nuşttoxî ra Almanya Frankfurt de bi îmkananê şexsî 2009 de çap beno. Goreyê nuşttoxî bêîmkanî ra no çap yew çapxane ra nêvejîyo û hetê dîzgi û qalîte ra xirab o (Bayram, 2009). Dima 2011 de reyna Tirkîya de çap beno. Moriber terzê eşq û tarixî de nusîyayo.

Romanê Moriber Dêrsim de qezayê Xozat de dewa Tawux de vîyeren. Beynateyê Dewa Tawux û Xozatî de Derê Gozêrekî zaf gozêrî benê. Her payîz seba

nê gozêran Tawuxijî û Xozatijî qewxe kenê. Jük tutanê dewe tembî keno û vano meverdên Xozatijî gozan berê. Tutî şinî Gozêrek û nobet genê. Tutê Xozatî yenê danê pêro sareyê Mistî şikîyeno û tutê Xozatî remenê. Dima Heydê Gogî serêsibayî tifingê xo geno keweno rayîrê Xozatî. Derê Gozêrekî de yew merdimê Xozatijî raştê ci yeno danê pêro û Heydê Gogî nê merdimî keno birîndar. Eskerî seba Heydê Gogî yenê dewa Tawuxe. Labelê Heyd nêameyo dewe. Dima eskerî rey rey seba Heydê Gogî yenê dewe û şinî.

Eskerî yenê dewe, Ekber cuaver kewto mîyanê sîyasetî û yew embazê ey hetê polêsan ra yeno kiştene. Gama ke eskeran vînenno terseno û xo nimneno. Dima beno eşkera ke eskerî seba Heydê Gogî ameyê dewe. Eskerî Heyder Axa, birayê Heydê Gogî Efî û Jukî benê Xozat qereqol. Qumandaro newe ameyo qereqol, tek bi tek vendeno muxtar Heyder Axa, Jük û Efî. Heqaretê înan keno keno û Efî kuweno û dima vejîyenê teber.

Ekber û Sey Balî embazê zaf nêzdîyê. Sey balî zerrî kewto Pampoze û bi serran o ke ci ra hes keno û kes nêzano ki ke Pampoze kam a. Ekber zî serrî kewto Altune bi eşqê aye vêşeno. Nê her di aşiqî tim keyeyê Sey Balî de yenê têhet hetanî serê sibay qalî kenê, tembur cenênê, şîfran wanênê, eşqanê xo ra behs kenê û cixara şimenê. Embazîya înan zaf xorî ya.

Nizdîyê dewe de cayo ke bi nameyê Koyê Morî est o goreye dewijan no ca de marêko zaf gird est o. Tay vanê sarê marî sey bize yo. Dewe ra kes nêfteno şêro o het ra kolîyan bibirno. Seba nê marî şinê verê Ana. Seba çareyekî Ana ra persênê. Ana zî dewijan ra vana ke no mar dima yew kêneya qame derge dima yo. Hetanî ke na kêna metepişo nêvineno. Dewijî êdî kêneyanê ezaban û qame dergan teyna nêşawênê hetê Koyê Morî. Rojekî Elî şino o het a. Vengêkî vejîyeno û Elî vano qey mar yeno. Remeno û yew kindir ey a bestîyeno. O çiqas vazdeno kindir zî ey dima yeno û bi qarî-warî raseno verê dewe aman keno vend dano milletê dewe vera ci şina ke Elî ters ra perîşan bîyo. Ewnîyenî ke kindirî veng veto û seke mar dima nîyo dima ameyo.

Esi, gama ke gure bi kuwo mehla cor vendê Ekberî dana û ey şawena a mehla. Altune mehla cor de ya û wazena ke tim Ekberî bişawo ke belki Altune vînero. Gama ke Ekber şino keyeyê Sey Balî çi bibo nêvejîyeno labelê Esi ke vend bido ci zaneno ke ey şawena mehla corî û ca de zî yeno. Rojekî reyna bizekî nêyena û Esi, vendê Ekberî dana û Ekberî şawena mehla corî. Yew serre verî Ekber henîyê dewe de yew

eyne dano Altune. Vano ke zerrê mi kewta to. Altune eyne gena û erzena pisteyê xo. Bi şawitişê Esi Ekber û Altune yewbînan vînenê û qalî kenê. Esi çî ke bi bo Ekberî şawena hetê mehlayê Altune. Altune dewe de keynayêka zaf rind a û qamê xo derg a. Xortê dewe zafî dima bî labelê a Ekberî ra hes kena. Ekber û Altune mîyanê dewe de yenê heskerdiş. Qewxe bibo Ekber yan zî Altune mîyan kewo qewxe qedîyeno hen kî qiymetê înan zêde yo mîyanê şarê xo de.

Seba ke Ekber û Altune yewbînan ra heskenî û Ekber damîş nêbeno Sey Balî ci ra vano ke Gulane de ez maya to Khilê ra vana ma şinî Xanê ra Altunê wazenê û şima kenê moriber. Êdî Ekber paweyê wisarî yo. Rojî şewî û şewî vîyerenê, Sey Balî û Ekber her roj hetanî serêsibayan nişenê ro û dima Ekber şino keye. Her sibay zî maya Ekberî şimşêr de pawê lajê xo vindena ke o bêro.

Dewe ra Heyder Ağa, Jük, Saycan û Khursil xumarbazê namdar ê. Rey rey nişenê xumarî ser û çend roj nêwirzenê. Rayekî çar roj kay dewam keno û yew embazê înan masayê xumarî sero de mireno. Tabîb vano ke nê merdimî di roj mîza xo nêkerda û zehîr biyo merdo. Nê merdimî reyna ar nêkenê û kayê xo dewam kenê. Nata ke perê destê îna kewî vazdenê serê xumarî.

Gaxan yeno. Wextê gaxanî de kes kesî rê xirabî nêkeno. Herkes her çî erzeno hetekî û şar yewbînan ra beno hewl. Esi bi Khursîl Ağayî de qewxe kena û Khursîl Ağa kifir keno Esi rê. Esi kulbik gena dana dendikê çareyê Khursîl Ağayî rê. Khursîl gineno erd ro. Şar dîyeno arî û Ağayî darenê wera.

Zimistan Biro yeno dewa tawux. Biro eşqê xo ra hîşê bîyo şenik. Boxçayê xo geno û dewe bi dewe gêreno û çî-mîyanê cinîyan roşeno. Sey Balî Biroy keno meyman, o û Ekber kewenê Biroy ver têde yarî kenê. Sey Balî bi hîkayeyêka zure Biroy keno har. Dima Esi vendena înan û şinê keyeyê Heyder Axayî. Şar yeno pêser û cinî camêrd bi biroyî de qalî kenê û keyfê xo anê. Dima Esi kewena mîyanê qalan û hîkayatanê dînîyan. Sonikan, meseleyan û qîssayanê dînîyan vana.

Dima rojê Xizirî yeno. Pîr-rayberî gêrenê şinê verê talibanê xo. Qurbanî yenê birnayene û vila benê. Pîr Teşlim, Samandar û Pir Sey Usên yenê dewe. Şarê dewe vera înan şinê û hurmet ci mojnenê. Nişenê ro keye de herkes yeno pêser. Tembur cenênê Sey Ūsên tirkî kirmanckî deyîşan vano. Dima Ekber tembur geno û destbi keno waneno. Dima eskerî yenê dewe. Dewijan ra yers benê, pêroyê dewijan danê arê. Hukmat'i Dêrsîm de cem grewtîş û tembur cenayîş qedexê kerdo. Eskerî seba ke pîrî ameyê dewe û cem giredayo înan rê heqaret kenê. Dewijî vanê ma ce nêgirewto

labelê bawer nêkenê. Temburanê înan şiknenê. Qumandaro Gojligin mîyanê şarî de zimêlanê Sey Usenî tira keno û heqaret ci keno.

Zimistan bi sanikanê Esi, bi qalîkerdiş û arisyayişî vîyerenî aşma Gulane yena û Ekber û Altune hama zî morîber nêbîyî. Eskerî yenê şinê Heydê Gogoyî nêameyo nêtepişyeno. Rocêkî Khal çend bizan nimtik geno beno Xozat. Cambaz Hesên nê bizan wazeno bigiro. Saycan hesîyeno pê. Bazarê bizan de keweno bêynatê Khal û Hesên û înan rê fîyet nano heywanan a. Khal bizan roşeno. Saycan seba xumarî Khalî ra pere wazeno seba ke Khalî bizî nimitê û Saycan pêhesîyayo pere dano ci. Saycan pereyan xumar de keno vînd. Ê pereyanê bînan zî Khalî îqna keno û geno xumar de keno vînd. Dewe de zî wayîrê bizan kewenê bizanê xo dima. Vanê qey bizî koy de mendê. Yew biza Esi yew zî biza Xanê kêma. Îb verê bizan de bîyo û bizî berdê verê Warê Morî de çirnaybî. Jük zî pêhesîyeno ke bizî nêameyî. Elentirîk wazeno geno û keweno rayîr. Esi dima vendena nêvendena seba ke Jük goşan ra giran o veng ci nêşino û keweno dûrî. Jük apê Aştune yo. Esi û Altune kewenê Jükî dima. Dewe ra kewenî dûrî. Rayîr de Esi pay nana çîyêko nerm sero, vana Altun meyê. A hele qarî kewena Altuni rê. O maro ke a dewe de bîyo efsane, o mar dano Altune rê.

Altune bena xirab û Ekber yeno vîr. Eyneyo ke Ekberî da bi ci piste de nêbi. Aşme ci ra nêasaynî. Asmên bibi tarî ci rê. Esi vend dana dewi. Kam ke eşnaweno tîfing geno vazdeno. Esi Altune gena paşt a xo û hetê dew a bena. Şar yeno pêser û çend kesî Altune geneê benê Xozat. Tabîp vano hal baş nîyo yew cîpe peyda keno û şinê Xarpêt. Labelê hema Xarpê nêrasenê ke Altune rayîr de mirena û agêrenê yenê dewe. Şîn û şîwan beno. Altune bena qurbanê marê cinawirî. Dima kes ê marî nêvînenî êdî. Vateyê Ana vejîyeno wina. Mergê Altune ra dîma Jük sebebê mergê altunî de xo vînenî. Zaf dej anceno, wina ke raya verên şarê dewe bermayîşê Jükî vînenî. Heydê Gogî mergê Altune eşnaweno yeno dewe, eskerî eşnawenê û yenê dewe Heyd remeno eskerî kewenî dim a. Şer vejîyeno mîyanê înan de labelê eskerî nêşkenî çiyêkî bikerî û agêrenê.

Ekber badê mergê Altune perîşan beno. Damîş nêbeno, hevalê ey tî ra vanî bê Almanya. Seba ke ekber dew de eskeran ra tim remeno û tim heqaret vînenî vano ez şina Almanya. Kitabanê xo vêşnenî û xatirê xo wazeno û şino.

Romanê *Barkerdena Zerrî*, 2012 de hetê Medet Canî ra Îstanbul de çap beno. Roman hîris şeş qisman ra yeno meydan, 287 rîpelî yo û bi sîstemê Alfebeya Bêdirxanî ameyo nuştene. Barkerdena Zerrî terzê polîtîk û koçî de nusîyayo.

Barkerdena Zerrî hîkayeya goşkerdişê Şîyarî û aileyê ey sero û eşqê Şîyarî sero awan beno. Şîyar, pîyê xo Cemîl, maya vo Xezale û way û birayanê xo ya Aldûş de dewa Gozêrek ra yê. Ciwîyayîşê dewe de dest pêkeno. Rojêkî yew qamyone sûre yena û keyeyê Zeynike înan bar kenê û şinê Edena. Şîyar hama doman o. Şîyar domantîya xo ra zerrî keweno Zeynike. Labelê aileyê Zeynike bar kenê şinê. Şîyar zaf qehrîyeno na mesela sero. Yew wext cuwapê pîyê Şîyarî Cemîlî rê Îstanbul ra yew embazê ey ra mektub yeno. Embazê Cemîlî vano mevinde bê Îstanbul ma cayekî dîyo te de keyeyanê xo virazenê ti zî bê xo rê banêkî viraz. Birayê Cemîlî heps de yê. Verê o nêwazeno şero labelê dima Xezale zî vana şo Îstanbul.

Cemîl û Şîyar gureyanê dewe qêdînenê û nişenê otobuse şinê Îstanbul. O ca de keyeyê nasê Cemîlî de manenê. Dima Koysar de cayekî belû kenê û her kes bi nîzamê komîte destbi viraştîşê kekeyan kenê. Koysar cayê çepgirani/dîmdaran o û şarê ê cayî pîya qerar genê û pîya hareket kenê. Viraştîşê keyeyan dewam keno labelê polîz û zebitayî zaf rey erzenê Koysar ser o. Zehmet ancenê labelê peynî de bananê xo virazenê. Cemîl nêşkeno banê xo biqêdîno û xebere şaweno dewe. Keyeyê ey ci rê çend heywanan roşenê û pereyê înan Cemîlî rê şawenê. Cemîl keyey keno tamam. Nate-wete ra çend eşyayan peyda keno û êdî keyeyê embazê xo ra şino keyeyê xo de manenê.

Wisar dîyeno Cemîl xeber dano dewe Xezalê û tutê ey ê bînî yenê Îstanbul. Cemîl xo rê pawtoxî vînenê û şewanî şino kar. Şîyar û tutê bînî destbi wendegê kenê. Labelê seba ke tirkî baş nêzanê mekteb de tapa manenê. Komîte ra çend merdimî kooperatîf de ders danî Şîyar û waya eyî. Îdareyê înan zor o, beynate ra çar serrî vîyerenê. 12ê Êlule 1980 de darbe beno. Verêcû sûcêkî ra cezayê Cemîlî bena. O mehkûm o. Eskerî şewêkî erzenê Koysar ser o, ê kî mehkûm ê tepşenê. Cemîlî zî tepşenê. Çend rojî Şîyar û maya xo Cemîlî ra xebere nêgenê. Zaf tersenê dima gêrenê la nêvînenê. Pîrik û apê Şîyarî yenê Îstanbul. Şinî qereqol. O ca de yew merdim înan ra vano ez Cemîl nas kena. Erebe de zaf mehkûmî benê ereba xerepîyeno o teşqele de Cemîl remayo. Tîya de vengê xo mekîn kes Cemîlî nas nêkeno şima remayîşê ey eşkera kenê. Dima şinê keyeyê xo. Çend wext cuwapê Cemîl qêdeyekî xo rasneno

Aldûş. Şîyar û keyeyê xo eşnawenê ke pîyê înan dew de yo û o û Hesê Heşî û çend kesî koy de yê.

Rojêkî esker dormalê dewe geno. Şarî rê heqaret û îşkence kenê. Cemîl, Hes û embazê bînî koy ra tîfîngan teqnenê. Esker terseno û şarê dewe verra danê û şinî. Wextêkî cuwapey Cemîl şino Îstanbul. Beynate ra panc serrî vîyerenê tarix beno 1985. Yew merdimê înan vend dano Cemîlî vano bê kerwayê ma be. Xezale kena nêkena Cemîl vano eyb o şino dewe. Esker Cemîlî tepşeno. Erzenê hepsê Semsûrî. Barê keyeyî Şîyarî mil a maneno. Yew çayxane de xo rê kar vînenê hem şino mekteb hem zî dabareyê keyeyî keno. Gelek wext vîyerenê amnan dîyeno, rojêkî wayîrê çayxaneyî ra musade wazeno û tay pereyean ci ra geno û şino welat. Şîyar û pîrika xo şinê Semsûr qey Cemîlî. Hal û wextê Cemîlî rind o. O amnan embaz û dezayê şîyarî Sekman zî yeno dewe. Pîya embazî kenê û tim pîya yê.

Zeynike Adana ra yena. Şîyar qicîya xo ra Zeynike ra hes keno. Sekman zî Tayra ra hes keno. Tim serê Hînîyê Honikî de yewbînan vînenê. Şîyar û Zeynike, Sekman û Tayra benê waştîyê yewbînan. Çiqas firsend bivînî yewbînan vînenê. Benê şa. Şîyar Zeynike rê şîran nuseno dano ci û adresê xo zî ci rê nuseno. Dima Şîyar eşnaweno ke di rojî cuwapê Zeynike şina Adana. Roja bîne şewe ra wirzeno û keweno rayîrê Îstanbulî. Nêwazeno ke kesî ra xatir biwazo, xatirwaştîş ra hes zî nêkeno zaten.

Îstanbul de dabare rehat nêbeno Şîyarî rê. Serê banî dalpa kena û pereyê înan çîno ke temîr bikerê. Şîyar ûnîversîte qezenç keno. Maya Şîyarî keye roşena û bar kenê şinê cayêna de ban tepşenê. Yew roje Zeynike mektub şawena Şîyarî rê. Mektub da vana ke pîyê mi mi dano extîyarêkî. Şîyar perîşan beno.

Beynate ra vîst û diserrî vîyerenê. Şîyar bîyo mudurê şubeyê yew bankaye. Wayê ey zewejîyayî û birayo qij zî unîversîte waneno. Cemîl heps ra vejîyayo o û maya Şîyarî Xezalê şîyê hec. Roja agêrayîşî Şîyar şino înan meydanê têtare ra geno. Dima maya Şîyarî tim vana ez wazena ti bizewijî. O waxt Şîyar û yew keynaya Arnawude bi nameyê Neyran yewbînî de benê nas. Yewbînan ra heskenê. Labelê Şîyar seba ke tutî ra Zeynike ra hes kerdo kesî hendê Zeynike hes nêkeno. No zî zorê Neyrana şino. Labelê a zî halê Şîyarî fehm kena.

Rojêkî Şîyar û Neyran yenê têhet yew cafe de nişenê ro. Meseleyanê eşqî sero qalî kenê. Wer wenê, qehwe şimenê. Gama ke vejîyenê teber yew cinî û merdimêkî extîyar yenê zere. Yew pisînge yena zere û a cinîke qarî-warî kena û wayîrê cayî ra

hers bena seba ke pişinge ameya zere. Herkes ewnîyeno înan ra û şaş maneno. Vanî qey sebîyo. Neyran û Şîyar o ca ra vejîyenê. Neyran na cinîke ra zaf hers bena. Vana, ez meşarmayênî mi porê aye ruçiknanyî. Dima şinê keyeyanê xo. Şîyar tayînê xo wazeno û Balikesîr Edremît ci rê vejîyeno. Maya ey ci rê qehrîyena ci ra persena, çi ra ti şinî. Şîyar zî vano ê mi barkerdena zerre ya. Ez tîya de nêşkena vinderî. Roman bi yew şîre qedîyeno û Şîyar na şîre Neyman rê nuşta, peynîyê şîre de yew not est o: “Not: A ki ti qayîl bîya porrê ci biruçikina, Zeynik bî!”

Romanê *Kalaşnikofi* 2013 de hetê Denîz Gunduzî ra mîyanê weşananê Vate ra vejîyeno. 86 rîpelî yo û şeş qisiman ra ameyo meydan. Zazakî de romano fantastîk yo tewr verên o û terzê polîtîk de nusîyayo.

Mîyanê feza de yew wexto ameyoxo nedîyar de parçeyê yew planete yeno vînayîş. Serê nê parçeyî de di meyîtî û destê meyîtê cinîye de zî yew kalaşnikof binê cemedî de mendê. Planetijî teberê planetê înan ra çi ke bibo eke bivînî benê muzeyê planete de nanê ro. No parçe zî wina beno. Anê sero cigêrayîşan virazenê û nê mahluqan sero zanayîşan kenê top. Planete de seba nê çîyan sîmîlasyonî yenê viraştîş. Seba fehmkerdişê wext, hîs, fikiryayîş û teknolojîyê înan newe ra sîmîlasyonan virazenê û nê sîmîlasyonan ser o analîzan kenê. Nameyê nê sîmîlasyonî *Kalaşnikof* nanê pa. Wezîfedarê sîmîlasyonan benê, nê kesî mîyanê sîmîlasyonî de sey yew endamê şarê ê sîmîlasyonî kewenê dilqê înan. Derheqê înan de zî zanayîşî bi nê wezîfedaren bar benê. Wezîfedara *Kalaşnikofi* zî hem kewena mîyanê sîmîlasyonî û bi zafî kewena dilqê Rojda. Sîmîlasyonê *Kalaşnikofi* binê nameyê şeş parçeyanê *kalaşnikofi* de analîz benê. Qismo yewên *Dimçik* o.

Planetijî biryar genê ke sîmîlasyon cayo ke mendo ra do dest pêkero. Rojda, Şayîr û Doman rewna merdê. Labelê meyîtê Domanî binê cemedî de nîyo. Wezîfedarê sîmîlasyonî sebebê ney zaf mereq kena, kes zî nêzano çira meyîtê ey çîno. Wezîfedarê sîmîlasyonî kewena mîyanê sîmîlasyonî û keyeyê Şayîrî de hesyena xo. Rojda, dîyaya Mîstê Korî. Organîzasyonê ke mîyan de ya wezîfeyê kiştîşê Mîstê Korî dayo aye, labelê a zî zaf wazena ke ey bikişo. Wezîfedare kewena dilqê Rojda. Yeno vîrê aye ke seba kiştîşê pîyê xo ameya tîya. Verêcu çar cerebnayîşî benê labelê sernêkewenê û ê merdim zî mirenê. Rojda (wezîfedare), sey cinîyêka şaristanije cilan dana xo ra û nasnameyê xo bedelnena. Pêroyê nasanê aye mezgê ci rê bar benê û

koyan ra yena war. Rojda û Doman ver bi şaristanî kewenê rayîr. Şinê yew ban de nişenê ro. Dima a Doman şinê keyeyê Şayîrî.

Qismê *Lulîye* de wezîfedarê sîmilasyonî kewena dilqê Rojdaye. Rojda koyan de yew doman a, Mistê Kor û eskerê ey erzenê cayê înan ser o. Kam kewenê verê înan kişenê, îşkence ci kenê û cinîyanê înan ancenê binê xo. Şar înan ra remeno kewenê mîyanê birran, ca kenê danê arê û guleyan varnenê înan ser o. Rojda, waya xo û Şayîr binê yew kemerî de benê. Gulevaranî ra dima waya Rojdaye mirena. A û Şayîr gonî manenê. O ca ra a roje ra Rojda û Şayîr yewbînan naskenê û embazîya înan o ca ra dest pêkena. Mîyanê meyitanê şarê xo ra vejîyenê û xo nimnenê mîyanê birran de. Dima esker ê tufî ke nêmerdê danê arê û benê bacaranê xo û sey xo, sey tutanê xo weye kenê. Seba ke nê wirdî mekteb de serkewte yê Rojda danê Mistê Korî, Şayîr zî danê Îsmê Kerî. Seba ke Mist û Îsm embaz û cîranê yewbînan ê reyna yenê têhet êdî pîya benê pîl.

Keyeyê Şayîr de benê. Waştîya Şayîrî Gule zî o ca de ya. Dima Gulê vejîyena teber seba ke rewna Rojda û Şayîrî yewbînî nêdîyê. Rojda û Şayîr yewbînan maç kenê û benê nîzdî. Seke koyan de têvîrane kewtê ra wina kewenê têvîran. Şayîr ci rê deyra kayî vano. Hesrê Rojda yenê war, o hesranê ayê weno. Lewanê yewbînan maç kenê û benê ê yewbînan.

Qismê *Mekanîzma* de; Sokrates û Gluakon verê mabedî de qalî kenê. Hukumdarê her dewrî o ca de yê. Mistê Kor Îsmê Kerî zî o ca de yê. Zura înan zî “medenîkerdişê şarê koyan o”. Mistê Kor Îsmê Kerî, hertim Rojda û Şayîrî ra tersenê înan ra qesasê şarê xo pawenê, qet bawer nêbenê înan ra. Gama ke Rojda û Şayîr dest de çek koyan de yê, Şayîr wazeno organîzasyon ra bîaqîtyo. O êdî nêwazeno kesî bikişo. Cezayê erdkendişî danê ci yew serre. Dima ey azad kenê. Labelê fikrê Rojda tim kiştîşê Mistê Korî ser o yo.

Şayîr, Gulê, Rojda û Doman oda de benê. Gulê û Rojda vejîyenê teber. Wezîfedarê sîmilasyonî, Domanî mereq kena û kewena dilqê Rojdaye labelê na rey zî Doman beno vînd û nêşkena vîno. Normal de dekewtişê sîmilasyonî qedexe yo seba ke rîskê eşkerabîyayişî û kiştîşî est o. Şayîr yeno verê Rojda lew nano pa labelê na rey çîmanê Rojdaye ra hesrî nêyenê war. Şayîr ferq keno a Rojda nîya labelê dewam keno û aye anceno binê xo. Wezîfedare vînena ke Bengo ke Şayîrî û Rojdaye pîya werdo vilikan dano. Dima vînena ke a Beng a. Şayîr û wezîfedarê sîmilasyonî yew hewno rindek de sey vilikanê Bengî benê a.

Qismê *Nîşangehî* de; Şayîr, wezîfedarê sîmilasyonî ya ke dilqê Rojda de ya çira ameya fehm nêkeno. Rojda rojêkî meseleyê kiştîşê Mistê Korî sero Şayîrî de qalî kena. Ewnîyena ke Şayîr zî wazeno pîyê xo Mistê Kerî bikişo. Labelê kalaşnîkof û bombeyî keyeyo bîn de mendê û nêzanî ke o keye eşkera biyo yan nêbiyo. Şayîr û Gule yew hefte keye pawenê û ewnîyenê ke talûke çîno çekan genê benê keyeyo bîn. Plan virazenê; Rojda Şayîr û Doman sey şerabweranê bêkeyeyan kuçe de manenê. Hêdî hêdî xo ancenê hetê kuçeyê verê meyxaneyo ke Mist û Îsm hewte de rayêkî şîne ci. Çimê esnaf û pawtoxan museno bi înan. Êdî sey parçeyê ê kuçeyî yê.

Qismê *Linge (Metamorphosis)*; Embazê wezîfedrê sîmilasyonî vînenê ke a xo zaf dana sîmilasyonê Kalaşnîkofî ser o. Qontrolê Kalaşnîkofî danê aye. Sîmilasyon de şew a, Rojda û Şayîr leweyê adirî de yê. Rojda mîyanê adirî de wezîfedarê sîmilasyonî vînena, vînena ke aya verê meyîtê xo de ya û destê aye tepiştoro. rojda tersena, wezîfedarê sîmilasyonî ferq kena û aye ra vana meterse ez yew xeyal a, zerarê mi to rê çîno. Rojda vînena ke wezîfedar yew mehlûqa ecêb a, şerab kena adir ro ke hewna şero. Wezîfedare Rojda ra vana ez to ra heskena. Rojda fehm kena ke aye ra zerar nêyeno ci. Dima Doman zî hesyeno xo û o zî vînenê û terseno. Rojda vana meterse a yewna dînya ra yew heval a. Doman esas çîn bi, o yew xeyalê Rojda bi sey sîmilasyonê Kalaşnîkofî. Zerreyê sîmilasyonî de Rojda yewna sîmilasyon viraşt bi. Wezîfedare bi Rojda ya bêsînoriya demî de vîni beno. Dima Rojda hikayeyê Domanî wezîfedare rê vana. Doman Hagosê Koyan o, ê domanî ke sey Rojda û Şayîrî qetlîam ra xelesîyay, koyan de kewtê mîyanê birran û bîyê vînd, Doman zî înan ra yew o. Wezîfedarê sîmilasyonî zeleqîyena bi Rojda ra û qayîl nîya sîmilasyon ra vejîya.

Şîne keyeyê Şayîrî ra çekan û bombeyan genê verê meyxaneyî. Zanenê ke xellase înan çîno labelê planê xo virazenê ke ege çarê memano ê do bombeyan bi xo ra bi teqnî. Gama ke Mist û Îsm yenê ereba ra yenê war ê bombeyan yewver teqnenê. Beno sey mahşerî. Roşda û Şayîr derb genê û çend guleyî ginenê înan ro, wazenê ke bombeyanê ke serê xo de yê biteqnê û ê û pîyê înan pîya bimirî. Wezîfedarê sîmilasyonî sîmilasyon vindarnena û nêwazena netîce wina bo. Nê wîrdan ana fasal û birînanê înan kena weş. Mist û Îsmî ana verê her yewî Rojda Mistî Şayîr zî Îsmî kişenê. Madalyayê Mistî verê linganê Rojda de ginena erd ro. Madalya gena xo dest. Wezîfedarê Sîmilasyonî înan bena serê koyanê înan, cayo ke bi zîwanê koyan te de qalî kerdênî de nana ro. Pêroyî şa yê keyfê înan ca de yo û înan qesasê xo girewto.

Rojda madalya dana wezîfedare. Wezîfedar sîmilasyon ra vejîyena û şina planetê xo. Ewnîyena destê xo ke madalya zî destê aye da ameya. Verêcû qet kes nêşkiyabi yew sîmilasyon ra çiyêkî biyaro. Madalya de “Xatireyê Manevraya Artêşa Hîrêyine, Tuncelî, 1938” nuşte yo.

Romanê *Sosine û Gulîzare* hetê Îlhamî Sertkayayî ra weşanxaneyê Vateyî ra 2013 de çap beno. Roman 14 qisman ra yeno meydan. Romanêko polîtîk o û romanê koçî yo. Bi alfabeya Bedirxanî ameyo nuştiş.

Embazê eskerî yê pîyê Gulîzare ey ra vano badê eskerîyê bê Îstanbul karê bekçîtîye bike. Gama ke Gulîzare new serre ya bar kenê şinê Îstanbul. Wext vîyerenê Gulîzare bena newês serre û seba vîst rojan şina Çewlîg dewa xo Karêr. Keyeyê xalê xo de manena. Rojêkî şinê Hesar Baba de qurbanê xo birnenê û agêrenê. Gulîzare embazê xo Fatma vînena, aye ra vana ke ez wazena domananê koyî vînêrê. Rojêkî Fatma yena nimtike ra Gulîzare ra vana bê domanî ameyê keyeyê ma de yê. Şeş tenî yenê keyeyê Fatma, Gulîzare xalê xo ra musade gena şina. Yenê têhet û qalî kenê. Înan ra yewe Sosin a. Gulîzare Sosine ra zaf heskena. Aye ra vana ez zî qayîla mîyanê şima kewî. Sosine û serdarê înan qalî kenê la nê fikrî munasîp nêvînenê. Gulîzare wazena ke bi Sosine ra têkîlîya xo devam bikero la no mumkun nîyo. Sosine Gulîzare ra vana ti Îstanbul de seba ma bixebite. Aqityenê û Fatma yew lakê Sosine ke keyeyê aye de xo vîr ra kerdo dana Gulîzare. Rojê Gulîzare qedîyenê û agêrena Îstanbul.

Komê Sosine ver bi Kanîreşe şinê. Rayîr de yew şikefte de hîrê rojî manenê û dima devam kenê. Yewna grube zî Dêrsim ra yena û rasenê pîya. Rayîr de cayekî de eskerî êrîş kenê grubê înan ser o. Dilşad beno birîndar û dima mireno. Dilşadî cayêko muasaît de kenê mezel. Dima hîrê cemsê eskerî yenê û komê Sosine dam nana ro û êrîşê eskeran kenê û di eskeran kişenê qesasê Dilşadî genê.

Maya Gulîzare nêweşê qanserî ya. A ke agêraya rewşê maya xo hîna xirabin bîyo. Şina verê Doktorê Dêrsîmijî halê maya xo ti ra persena, la doktor vano ke êdî çiyeko bibo ma bikerî çîno. Şima nîzdî ra maya xo kenê vîndî. Moralê aye wa rind bo. Pîyê Gulîzare Almanya de yo û Gulîzarê ey rê telefon kena û hal û mesela ci rê vana û vana bê wext nêmend o. Pîyê aye yeno û çend hefteyî cuwapê maya Gulîzare mirena.

Cêmê Surî şino Çewlîg. Çewlîg de keyeyanê nasanê xo de maneno. Raştê Memê Xasê yeno. Mem ey xapînenno vano esker ameyo cayê to waştö ke to bitepişo seba ke domanê koyî cayê to de mendê. La mi qomutan bi zor îqna kerdo ke ti merdimêkî baş ê. Seba mi qomutan ti nêgirewtî qereqol. Seba nê gureyî zî Cemê Surî ra pere geno. Ê rojan xebere bena vila ke Sebrî vîndî bîyo. Yêşîl û di merdiman ey erzenê yew erebe îşkence ci kenê û hetê Norşînî de ey kişenê û erzenê binê yew pirdî. Merdimê ey çend roj gêrenê ci xebere yena û şinê cenazeyê Sebrî genê anê çewlîg de heqkenê. Ê rojan jîtem û hîzbullah kewtê mîyanê şarê Çewlîgî û herkes terseno.

Badê mergê maya Gulîzare, pîyê aye wazeno aye û birayê aye Alikî bero Almanya. Alik zaf wazeno şêro labelê Gulîzare beynateyê koyan û Almanya de bêqerar manena. Na mesela sero Pervîne de qalî kena a zî ti ra vana şo Almanya o ca de dawa rê xizmet bike û giranîya xo bide çapemenîye ser o. Rojêkî doktoro Dêrsîmij ci rê telefon keno, vano Pervîne remnaya vîndbîyaye ya. Hîrê kesî aye benê û ci rê zaf îşkence kenê. Dima verra danê û doktor pervîne beno nêweşxanê. Gulîzare wazena verê aye de bimano la doktor nêverdeno û aye şaweno keye.

Merdimo ke Gulîzare û Alikî rê pasaport hal keno yeno keyeyê înan û vano mi pasaport veto. Çend rojî hadrîyê xo vînenê û dima o mêrik yeno înan beno nişenê têtare û şinê Almanya. Sosine gere koma xo bi serdarîya xo biberdêne hetê Gimgimî ya û teslîm bikerdêne. Kome şewe rayîr şina û roje zî arisyena. Rasenê mintiqaya Gimgimî û di komî yenê têhet. Serdarê koman vurîyenê, Sosine koma newe gena û aqîtyenê. Şinê yew dewa Gimgimî de keyeyê di extîyaran de benê meyman. Wenê şimenê û serê sibayî rew ra vejîyenê şinê.

Memê Xasê şarî xapînenno û pereyanê înan geno şino Xarpêt seba dosta xo. Çend bacaran de dostê ey ê cinî est ê. Xarpêt de bêxebere şino keyeyê Ayla Xanime labelê aya Memî nêgena keye o zî hêrs beno û şino Amed. Mem, Cemo Surî zî xapînenno û pereyanê ey zî geno no semed ra cinîya Cemî ey ra hêrs bena. Cem nişeno wesayît û wazeno şêro dewe labelê Germawe de eskerî ey û yew xortî tepşenê çend seatî cuwapê verradanê. Qomutan Cemî ra vano to paşt daya terorîstan o zî qebûl nêkeno. Dima şino dewe. Cinîya ey tê de qalî nêkena.

Koma Sosine şina hetê Motkî û yew dewe de benê meyman. Esker qeydêkî xeber geno û dormalê dewe geno. Verê êrişî yew hesîyeno pê û xeber dano kome. Kome bi zor xo xelesnena. Selîm Axa a dewe ra û pîlê qorucîyan o, merdimêko zaf

zalim o û herkes ey ra terseno. Şarî rê zaf zulim keno û tecawizê yew cinîye ke nameyê xo Zerîfe ya keno. Sosine na xebere eşnawena û seba kiştişê Selîm Axayî plan virazenê û bi destegirîye mîlisanê dewijan yew çalakîye virazenê. Yew qorîcî û Selîmî kişenê. Şarê a mintiqa bi kiştişê Selîmî benê rehat û zilmê ey qêdîyeno.

Gulîzare û Alik êdî verê pîyê xo Hesênî de Almanya Duseldorf de yê. Alik û pîye xo qet pîyanêkenê û yewbînan qehrnenê. Gulîzare û Alik şîne qursê Almankî. Alik û Ancelîka yewbînan naskenê û benê waştî. La pî na mesela ra zî memnun nêbeno. Rojêkî Gulîzare û pîyê xo Hesênî şîne komelêka kurdan. Gulîzare o ca de Keremî vînena nê wirdî eynî qurs de yê labelê tîya de benê nasê yewbînan. Gulîzare yew roje maîlê Pervînê vînena mîyanê maîlanê xo de û zaf şa bena. Êdî yewbînan rê maîlan şawenê têkîlîya înan newe ra virazîyena. Kurs de Kerem msn yê Gulîzare geno û dima maîlan erzenê yewbînan.

Memê Xase seba dosta xo şîno Amed. Amed de keweno destê hizbullahçîyan. Ey benê yew cayo nimate. Di roj destê înan de maneno û vano ez zî êdî hizbullahçî ya. Dima ey şawenê Çewlîg verê Hecî Latîfî. Şîno cayê ey û vano ke ez tucar a ez şîma rê îstîhbaratan arê dana wa kes mezano ez bi şîma xebetîyena. Hecî Latîf qebul keno û şaweno Kanîreşe. O ca de nameyê Hecîyê Çirikîjî dano ci. Mem Kanîreş de Çirikîjî vîneno û çend roj keyeyê ey de maneno. Domanê koyî xebere Memî genê û mîlisan kenê dima, Memî û rayîr de tepşenê benê koy. Koy de mehkema nanê ro Mem her çî qebûl keno û vano mi bikişîn. Mehkema qerar dana ci ke Mem bi tewrê polîtîk nî, sextekarî ra no gure kerdo û vanê ti deynê şarî danî, nêkişyenî û perwerde genî. Ey benê kampa girde. O ca de mem xetayanê xo fehm keno û na mesela sero yew nuşte danê nuştene. Dima no nuşte rojname de vejîyeno.

Cemo Sur û Xalit şîne hetê Saxnîs. Rayîr de kutik alizyeno Cemî û panceyanê ey dirneno. Şiwane raseno û ey xelesneno. Agêreno hetê dewe ra labelê esker koy de ey tepşeno û sey terorîstî mumele ci kenê. Yenê dewa cîrane. Muxtarê a dewe Cemî naskeno û qomutanî ra vano. Ey verra danî şîno dewa xo. Şewekî di domanê koyî şîne dewe û deynê Memê Xasê anê danê cinîya Cemî. Bêynateyê cinîye û Memî êdî beno rind. Dima Cem beno nêweş, çend bacaran ra çarnenê û İzmir de mireno. Anê dewa ey de defn kenê.

Koma Sosine û eskerî kewenê şer, di eskeran tepşenê esîr kenê û benê kampa girde. Nê esîran rê rind muamele kenê fikrê eskeran seba înan bedelîyeno. Dima di esîrê bînî zî yenê kampe. Sîyasetmedar û komela heqê însanan kewenê mîyan û seba

berdişê nê çar esîran şinê kampe. Roja şîyayişî Mumtaz nêşino û vano ez tîya de manena. Ê bînî şinê hetê Tirkîya. Zimistan dest pêkeno, koma Sosine reyna eskerî de kewenê çalakîyêka zor û serkewte benê, remenê cayê operasyonî ra hetê Bazîdî de. Şinê xo rasnenê yew mezra o ca de embazê xo yê birîndarî şawenê kampe. Wisar dîyeno û koma Sosine şina hetê Dêrsimî. Çend çalakîyan ra dima rasenê mintiqayê Gêxî. Ti ya de Gulê yena kiştiş. Gulê defnkenê û wext kenê vîndî, roje çar hetê înan hetê eskeran ra yeno girewtiş. Şer kenê çend eskerî kişîyenê û hevalê Sosine yew bi yew kişîyenê. Sosine vana ez teslîm bena cilanê eskerî dana xo ra, eskeran ra bena nîzdî bombe erzena çend eskeran reyna kişena û a zî dima kişyena. Kome ra kes gonî nêmaneno.

Gulîzare rojekî tîran de destê yewî de rojnameyêkî tirkî vînena û resmê Sosine vînena. Bena serûbin. A hele Kerîm ci rê telefon keno û yeno verê aye. Tesellî dano ci. Dima hîsanê xo eşkera keno û Gulîzare de benê waştîyê yewbînan. Seba yadkerdişê Sosin û komê aye yew program virazîyeno. Gulîzare û Kerem cayê xo ra, Pervîne zî Îsveç ra yena pêro pîya Stuttgart de yenê têhet. Hesretê xo helînenê, la pervinê êdî bi çoganan êşkera hereket bikero. Ejder û Mumtaz zî o ca de benê. Dima program dest pêkeno û Gulîzare seba Sosine mîkrofon gena û qalî kena. Şewa ke Karêr de amebî têhet ra behs kena û lakê Sosine mojnena goşdaran. Dima vana eke rojekî yew keynayê mi bibo ez do nameyê aye Sosine nana pa. Dima agêrenê bacarê xo û roman qêdîyeno.

Deyndar, 2014 de mîyanê weşananê Vateyî ra vejîyeno. Nuştoxê romanî Hesên Dîlawer Dêrsim o. Deyndar, polîtîk yew roman o. Roman 8 qisman ra yeno meydan, bi yew şîre destpêkeno û 140 rîpelî yo.

Ûsiv hama xort bîyo maya û pîyê ey mirenê. Badê mergê înan o ewnîyeno debareyê keyeyî. Zewejîyeno labelê cinîya ey bena nêweş û mirena. Dima o û Zerîfa zewejîyenê. Înan rê yew keyneke bena nameyê aye Medîne nanê pa labelê a zî wextêko kilm de mirena. Verê Hardlerzê Gimgimî (1966) de înan rê di lajî û yew keyneke benê. Herdlerze de gelek însanî mirenê labelê keyeyî Ûsivî ra kes nêmireno. Naffîye binê dêsî de manena labelê verê rijîyayişê dêsî dapîra aye Gule aye xelesnena û dima dês rijîyeno. Yew serre badê herdlerzî yew lajê Ûsivî û Zerîfa beno nameyê ey zî Sîyabend nanê pa. Çend aşmî cuwapê Sîyabend zî nêweş keweno û mireno. Badê mergê ey Ûsiv û Zerîfa qurban genê û şinê lewê Goşkar Babayî. O ca de

rakewenê, Zerîfa hewnê xo de Goşkar Babayî vîna. O ci ra vano ke yew lajê to do bibo, nameyê ey Husên pane, o talîbê min o. Benê hîşar qurbanê xo birnenê duayanê xo kenê û adetanê xo anê ca û agêrenê şinê keyeyê xo. Ûsiv karê dewe keno û paletî keno. Rey rey zî şino teber de xebetîyeno û yeno. Bê înan şit, mast û dewar roşenê îdareyê xo kenê. A serre seba ke Zerîfa neweşê qijî ya Ûsiv nêşino teber.

Zerîfe rê yew laje beno û nameyê ey Husên nanê pa. Husên hetanî şeş aşme beno sihetê ey baş beno dima nêweş keweno û beno neçar û zeîf. Ey benê nêweşxane hekîm derman dano ci, badê nêweşîye o şitê maya xo caverdeno. Çiqas halê ey rind bo zî sey verî nêbeno. No semed ra Ûsiv û Zerîfa vanê ma meheqeq gere Husênî bidîn wendiş, o nêşkeno karê dewe bikero. Ey danî mekteb. Husên seba ke tirkî nêzano mekteb ra hes nêkeno.

Rojêkî mîyanê merge de kutikî aluzyenê Husênî. Cîranê înan Xece hesyena pey û şina ey xelesnena. Kutikan paşt û pîze ra leşê Husênî dirnaya bîyo birîndar û mîyanê gonî de mendo. Zerîfe û dewijê înan Îsmâîl bi erebe lezûbez Husênî benê nêweşxane, hekîm eynîyeno ci û hewaleyê nêweşxaneyê Muşî keno. Şinê Muş û hekîmî brînanê Husênî kenê pak û derman kenê. Derman û dêrzînan danê ci û şawenê keye. Husên roj bi roj beno weş labelê dima yewna nêweşî tede vejîyena pîrnîka ey ra gonî yena. Naye ra edî qet Husênî nêxebetînenê. Husê ehlaqê xo de tuto baş beno. Rojêkî cinîyî ke seba pars yenê dewan ra gêrenê yenê dewa înan. Tutî kerreyan danê înan ro û ci rê kifir kenê labelê Husên nêverdeno tutî na xirabîye bikerî. Nê cinîyî şinê keyeyê Husênî û ey nas kenê. Hal û mesela Zerîfa rê vanê û vanê tutê to zaf weş yew tut o. Yew cinîke giştaneyo zaf rin xelatê Husênî kena û şinî.

Wext derbas bîyo û Husên êdî şino lîse. Înan keyeyê xo berdo şaristanêko pîl. Di wayî û yew birayo pîl zewejîyayî. Êdî pîlê tutanê ûsivî ra keye de Husên est o. Zerîfa nêş kewena benê nêweşxane û hewaleyê yewna şaristanî kenê. Husên û Ûsiv aye benê o bacar de amelîyat kenê. Amelîyat weş derbas beno û nêweşîyê aye bena weş. Husên keweno mîyanê sîyasetê şoreşgerîye. Ûsiv û Zerîfa seba ey tersenê. Dima Zerîfa Husênî ra vana eke ti kesî ra heskenî vaje ma to bizewejne. Husên vano kes çîno. Husên lîse qêdînenê û o û Nursele zerrî kewenê yewbînan. Yew wext benê waştî. Husên seba ke kewto mîyanê gureyanê sîyasetî êdî zano ke eşkera bîyo û do ê tepîşî bierzî heps. Gelek merdimî o wext bîlasebeb tepîşyenê û erzîyenê hepsan. No

semed ra şino Nursele de qal keno û zor bo zî aqityenê. Husên qerarê xo geno û kesî ra nêvano şino koy.

Gama ke Husên şino koy derheqê ey de malumatî şinê koy. Organîzasyonê ke Husên kewto mîyan ey rê vanê ti şo xebatanê mîyanê şarî biramne. Ey koy ra şawenê dewan û o û embazê co Rohat dewan ra gêrenê kombîyayışan kenê. Di serrî vîyerenê. Rojêkî Husên gere yewî vînero û xeberan bido ey şino bacar û hetê polîsan ra tepîşyeno. Verê tepîşyayîşê ey pîyê ey Êsiv mşreno û xebera Husênî nêbena. Heps de fehm keno pîyê ey merdo û keyeyê înan zî ey ra vanî pîyê to merdo. Heps de panc serrî vîyerenê û dima mehkema cezayê muebetî dana Husênî.

Hepixane de girewteyî duşê îşkence û neheqîyan de dest bi grevê vêşanîye kenê. Husên zî keweno greve û çewres rojî cuwapê grev qêdînenê. Badê greve Husên reyna nêweş keweno û hekîmî ey hewaleyê yewna bacarî kenê seba amelîyatî. Neqlê hepîxaneyê ê bacarî kenê, Husên mektub nuseno û maye way û birayê ey zî şinê o bacar. Şinê zîyaretê ey.

Husênî hepîxane ra benê nêweşxane. Çend roj cuwapê ey benê nêweşxane û amelîyat kenê. Amelîyatê ey her çiqas rîskên bo zî o qebul keno. Amelîyatê zerrî beno û weş amelîyat vîyerenê. çend rojna nêweşxane de maneno dima şawenê hepîxane reyna. Keyeyê ey şinê zîyaretê Husênî. Çen qontrolan ra dima Husênî reyna şawenê hepîxaneyê xo yê verênî.

Amelîyatê Husênî ra dima panc serrî vîyerenê. Keyeyê ey yenê şinê. Maya Husênî Zerfîfa êdî kal bena û nêweşîyî bedenê aye de peyda benê. Husênî ra nimnenê nêweşîyanê aye. Dima Zerîfa mirena. Hûsênî ra nêvanî labelê embazê Huseynî ke hepîxane de yê na xebere eşnawenê. Şinê ey ra vanê û Husên zaf qehrîyeno. Sozê înan yewbîna rê bibi, gama Husên azad bibêne ê do pîya bişîyêne Dêrsim û Hiskêf. Seba ke sozê xo nêardo ca xo maya xo rê deyndar hesebînenê. O way û birayanê xo rê mektuban nuseno û serweşî wazeno. Dima Husên seba maya xo yew mektub nuseno û dano waya xo vano berê serê mezêlê maya mi de biwanîn. Ê benê serê mezêlê Zerîfa de wanenê. Dima waya Husênî Roşna rê yew keyna bena û nameyê aye bi waştîşê Husênî Zerîfa nanê pa. Dima roman qêdîyeno.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* hetê Hüseyn Çaçlayanî ra 2015 de mîyanê weşananê Famî ra çap bîyo. Roman, 544 rîpelî yo û 45 qisman ra ameyo meydan. Roman, hetê hususîyatena xo ra romanêko tarixî yo. Roman, hikayeya Pêtî dano verê çimanê

wendoxî. Hikayeyê prosese domantîya Pêtî ra hetanî mergê ey hikaye keno. *Pêt ve Pelge ra romanê zazakî de sey romano bîyografik êşkîyeno bêro îfadekerdiş.*

Jêle û Silêman zewejîyenê, çar serrî înan rê qijî nêbenê. Êdî dewijî û eqrebayî zêde qalî kenê û no hal zaf zorê nê wîrdan şino. Jêle û Silêman qirban genê û şinê serê Dûzgûn Babayî. Qurbanê xo birnenê û duayan kenê. Jêle şina hewn ra, hewnêko xirabin vînena û tersena. Gama ke hesyena xo hewn ra yew pelge keyto pistayê aye. Payîz qêdîyeno dima zimistan vîyerenê û ver bi wisarî Jêle digan bena. Rojêkî bena nêweş Silêman şino dewa bîne ra Xece ano geno keyeyê xo. Yew keynayê înan bena û nameyê aye Pelge nanê pa.

Wisar dîyeno, Abdulhamît împaratorê osmanîyan o û wazeno ke her ca bigiro binê bandorê xo. Neşet Paşa Dêrsim de qomutanê Abdulhamîtî yo. Îdare Îvrayîmî Dêrsim de pîlê aşirê Qozun o. Pêt birazayê Îdare yo û nê wîrdî yewebînan ra zaf heskenê. Quzumoxlî û Çiço Axa kurd ê, û ermenîyan rê heqaret kenê. Nê wîrdî şinî gerreyê Îdareyî kenê. Neşet Paşa zî Îdareyî ra hesnêkeno û paweno ke yew çî vîno û zarar bido ey. Dima Neşet, qomutanê Xarpêtî ra îcazet geno û keweno dima Îdareyî. Dima Neşat Paşa birayê Îdare Îvrayîmî kişeno, sare birneno û sareyê ey beno Xozat de keno zerrê qutîya camên û mojneno şarê Xozatî. Nayê ser o Îdare Îvrayîmî û Neşet Paşa kewenê şer. Îdare beno birîndar. Neşet vano ke wa Îdare Îvrayîmî teslîm bo ma qarîşê şarî nêbenê.

Îdare Îvrayîmî xebere şaweno vano wa Pêt bêro verê mi, kewto mi vîr. Pêt û xala xo şîyê keyeyê Jêle, roja hîrêyine agêrenê. Pîyê Pêtî Memlî û Pêt şinê keyeyê Îdare Îvrayîmî. Îdare domananê xo teslîmê Memlî keno, dima şino çadira Neşat Paşayî û teslîm beno. Îdare Îvrayîmîtepişenê û şawenê hepisê Xarpêtî.

Ê rojan de hepsî benê pîrr. Kam ke duştê Abdulhamîtî de vengê xo bivejo kenê hepis. Îdare Îvrayîmî Xarpêt ra şawenê Diyarbekir. Îdarê bawerîya xo bi edeletê înan nêano û nêvejîyeno mehkemeyan. Hewt serrî heps de vîyerenê, Cinîya ey Zeyne ci rê qatix û çîyê werî şawena. Rojêkî marabayê Îdareyî reyna ci rê çî mî ano. Îdare fehm keno ke cinîya ey Zeyne merda. Zaf qehrîyeno beno têsêr û têbin. Dima vejîyeno mehkema û mehkema 101 serrî ceza dana ey. Nayê ra pey Îdare heps ra remeno.

Pêt êdî bîyo xort labelê sunet nêbîyo. Memlî wazeno ke Pêt û domananê Îdareyî pîya bido sunnet kerdiş. Çend serrî yo ke Îdare hepisde yo û qijî bîyê pîl gere sunnet bibî. Memlî yew organîzasyonê gird virazeno û tedarikê xo vîneno seba

sunnetî. Memlî wazeno kerwayê domananê Îdareyî bo û seba kerwatîya Pêtî zî ermenî Sarkîzî de qalî keno. Sarkîz zî kerwatî qebul keno.

Îdare Îvrayîmî hetê Çewlîgî ra verbi Dêrsimî şino, rayîr de nêweş keweno. Xo rasneno weverê Çemê Pêrre. Yew merdim ey vînenê û beno keyeyê xo miqatê ci beno û xeber dano merdimanê Îdare Îvrayîmî. Merdimê ey yenê Îdare Îvrayîmî benê keyeyê ey. Şar kêf keno yeno qey Îdare Îvrayîmî. Tersa Îdare Îvrayîmî ra Mudurê Nahîyê Çhîço Axa bar kenê şinê. Şino serê mezêlê Zeyne û ci rê bermeno. Memlî ey teselî keno û beno keye.

Qijan sunnet kenê dima Îdare Îvrayîmî keweno Quzumoxlî dim a. Samosa Xatune kewena beynate vana ef bike. Îdare Îvrayîmî vano wa bar kero şero. Quzumoxlî qebul nêkeno û Îdare Îvrayîmî şino ey kişeno. Dima zî şino Çhîço Axayî kişeno. O ca ra zî şino verê Yuzbaşî û ci ra vano tîya terk bike. Yuzbaşî verî van emîrerîya nêbeno, labelê o çax Herbê Dinya yo Yewên detpêkerdo mecbur maneno terk keno şino.

Osmanî kewenê herb, Jontirkî îdare genê xo dest. Enwer, Talat û Cemal Paşa dewlet îdare kenê. Fikrê panturkîzmî ramnenê û kam ke duştê înan de vîndero qirr kenê. Sarîqamîş de 90 henzar merdimî mirenê û têtîrê ermenîyan dest pêkeno. Tayê ermenîyan xo rasnenê Dêrsim. ŞarêDêrsimî înan pawenê û nêdanê destê dewlet. Herb de Dêrsim paşt nêdano osmanîyan. Salman Axa û Menese zewejîyenê û cirê yew laj beno nameyê ey Yel nanê pa dima Mense Xatune mirena.

Şekercîyan entelektûelanê ermenîyan o. Tirkî qerarê tehcîrî genê hetê Yozgat, Çorum û Kastamonu ra ermenîyan danê arî û hetê Helebî ya finenê rayîr. Rayîr de gelek ermenîyan kişenê. Yuzbaşî Zabîr zî yew qefleyê ermenîyan ra mesûl o. Şekercîyan efendî zî mîyanê nê qefleyî de yo. Rayîr de gelek domanî yenê kişîş. Şekercîyan Zabîr de qalî keno vano mekişîn labelê nêşkeno ey îqna bikero. Şekercîyan yew cuwala zerdan dano Zabîrî û di keyneyanê sêwîyan û yew lajî xelesneno. Yew qatire zî danê Şekercîyan o grube ra aqityeno.

Pêt û apê xo Îdare Îvrayîmî şinê Erzingan. Ê ermenîyî ke resayê mintiqaya ûrisî tirkanê ê cayan rê heqaret kenê. Îdare Îvrayîmî Murat Paşayî ra vano wina mekîn zilm o. Agêrene Dêrsim û rayîr de raştê yew merdimî yenê. Tehlerîyan o. Tehlerîyan 1915 de şino Îran labelê agêrayo. Seba ke asteyanê aîleyê xo bivîno û ci rê mezelan virazo ameyo. Labelê asteyan nêvînenê. Şino zerdanê pîyê xo dewa xo ra geno yeno verê Xeca Bome. Rayîr de perîşan bîyo Îdarê û Pêt ey genê benê dewa Xece.

Îdare Îvrayîmî, Pêt û Tehlerîyan şinê keyeyê Silêman û Jêle. Yew şewe o ca de manenê. Roja bîne rew ra şinê keyeyê Xeca Bome. Îdare Îvrayîmî halê Tehlerîyanî Şekercîyan ra vano. Ê nêverdenê Tehlerîyan hetêka şêro. Aşm û nîme o ca de maneno û halê xo binê beno rind, dima Tehlerîyan şino Tîflîs.

Tirkîya de her ca de herbî dewam kenê. Tehlerîyan xo rasneno Tîflîs. Labelê o ca de zî nêtewitîyeno. Şino Îstanbul, o ca de Avnî Bey de benê nasê yewbînan. Avnî Bey ci rê beno destegir û qaxitê nufusî û psaport vejeno. Di aşmî cûapey şino Selanîk.

O çax Mistefa Kemal şino Anadolî de kongreyan virazeno. Ūrisî Qers û Ardahan ra vejîyenê. Mistefa Kemal vend dano pîlê aşîran, Dêrsîm ra zî Sey Rizayî dawet keno. Sey Riza pîlanê aşîran de qalî keno û qerar genê ke kes nêşêro kongre û Qoçgîrîye de desteg bidî Alîşêr Efendî.

Pêt û aşîra xo ra çend kesî seba destegîrî şinê Qoçgîrîye. Gama ke şino seba nîşanê eşqê xo yew eyne dano Pelge. Serkoy Axa cîranê Pelge yo û pîyê Pelge Silêman Axayî ra hes nêkeno. Serkoy rojêkî Pelge vînenno û aye ra vano ke Pêt merdo. Xebere vila bena dima Îdare şino Serkoy ra perseno. O zî vano ke Çawişê Xozatî mi ra vato. Dima birayê Pêtî Nurî û yew merdimê Sey Rizayî şawenê Qoçgîrîye seba na xebere. Nizdîyê Kemaxî de horês yeno war û merdimê Sey Rizayî bin de maneno mireno. Nurî meytî genogêreno, nêşkeno şêro xebere Pêtî bigiro.

Serkoy eşqê Pêtî û Pelge zano. Şino xeber dano Salman Axayî. Salman Axa keyeyê xo û Xeca Bome geno şino keyeyê Silêman Axayî. Pelge seba jalê xo Yelî wazenê. Silêman vano Pelge hama qij a, wa waştîş wisar, zewaj zî serrna bo. Salman Axa qebul keno û şinê dewa xo. Pelge Yelî nêwazena û wazena ke Pêtî de bizewejîyo. Labelê xebere zî nêyena Pêtî ra û aya zaf qehrîyena halê xo rê û nêweş kewena.

Wext vîyereno û Pêt agêreno şino dewa xo. O û Pelge êdî eşqê xo eşkera kenê. Pêt şino dewa Pelge de keyeyê xala xo Bese de aşmêkî maneno. Çend rey o û Pelge yenê têhet dima xebere yena vendê Pêtî danî apê xo Îdarê nêweş kewto û halê ey giran o.

Tehlerîyan Belgrad o ca ra şino Atîna peynî de zî şino Parîs. O ca ra zî şino Berlîn. Rojêkî Talat paşayî suke de vînenno teqîb keno badêcu caverdeno. Maya ey yena hewnê ey û ci ra vana to qesasê ma nêgureto şitê mi to rê haram bo. Seba kiştîşê Talat Paşayî zaf dudil maneno dima keyeyê xo beno verê keyeyê Talat Paşayî.

Rojêkî şeşadirê xo geno û keweno Talatî dim a. Wertê suke de nano pa Talat Paşayî kişeno. Polîsî ey tepşenê û êdî hewnanê xirabinan nêvînenê seba ke qesasê aîleyê xo girewto.

Nêweşîya Îdareyî vîyerena, Pêt seba waştîşê Pelge xeber dano ey. O zî pîyê Pêtî Memlî geno û şîne keyeyê Silêman Axayî. Silêman Axa vano mi soz dayo Salman Axayî. Dima beynateyê Pêt û Pelge beno xirabin. Dêrdê eşqî ra pêrîşan benê. Pelgê nêweş kewena û dewrêşan anê ser labelê sey verî nêbena weşe. Pêt zî xo dano koyan ro. Keyeyê Salman axayî hadreyîya veyveyî kenê. O çax serwedartişê Şêx Seîdî beno zazayê Diyarbekirî û Xarpêtî eskeranê tirkan kenê xo ver û hetanî Malatî benê.

Pêt qatix bar keno qatira xo û beno Xarpêt de roşeno. Raştê meseleyê Şêx Seîdî yeno, esker Xarpêt tapa geno û Pêtî zî erzenê hepis. Badê beno eşkera ke sûcê Pêtî çîno û ey verra danî. Agêreno dewa xo halê Îdareyî çîno. Xebere yena ke Yel kişîyayo. Seba ke eşqê Pêtî û Pelgeye yeno zanayîş, Îdarê Pêtî nêbeno tezîyaya Yelî. Îdare keweno meselayê kişîşê Yelî dim a û vînenê ke Çawîşî Yel kişto û remayo.

Îdare Efendî pîlanê aşîran ano têhet. Meseleyê Yelî ser o qalî kenê. Sey Riza, Salman Axa, Silêman Axa û Uşênê Seydî hazir benê o ca de. Cemaat vano ke Çawîşê Çemîşgezegî Yel kişto û remayo, Pêt a roje dewa xo de bîyo. Qenaat wina beno ke paşta Çawîşî de qomutanê Enqereyî est ê û wazenê mîyanê aşîranê Dêrsimî de dişmenatî bîyarê meydan. Mistefa Kemal şîno koşka Îsmet Paşayî qalê Dêrsimî kenê. O çax quwetê înan zaf çîno û vanê hema wextê înan nêameyo. Maya Pêtî Gule û Memlî şîne Pêtî rê Pelge wazenê. Dima veyveyê xo kenê û Pelge Pêtî rê anê keye.

Keyfê Pêtî û Pelge zewajê înan ra dima beno rind, şa yê. Dima Îdare reyna beno nêweş û mireno. Seba ke Pêt apê xo ra zaf heskeno ci rê zaf qehrîyeno. Mistefa Kemal, Mistefa Muxlalîyî seba Tedîpî şaweno Dêrsim bi taybetî zî seba aşîra Qozu şaweno. Esker Dêrsimde zêde beno her roj.

Esker Dêrsim de destbi kişîş û heqaretî hêgayanê şarî vêşneno û heywananê înan kişeno. Pêt û embazê xo duştê zilmê eskerî de vîndenê û kewenê şer. A serre hetanî payîz esker nêşkeno serkewo.pelge rê yew doman beno, seba ke xebere bido Pêtî Uşênî şawenê. Esker Uşênî tepşeno û kişeno. No semed ra pêt nameyê lajê xo Uşên nano pa. Payîz esker ancîyeno Dêrsim ra. Esker nêşkeno Pêtî bigiro. Qomutan Şefîk vendeno kerwayê Memlî Sidiq Efendî. Vanî birayê Pêtî Nurî yew esker kerdo

birîndar vanî wa teslîm bo. Nurî teslîm beno û şawenê hepsê Xarpêtî. Dima esker reyna ancîyeno Dêrsim ra.

Seba ke eskerî Nurî tepişto Pêt zî des tene eskeran esîr geno û merdîmanê xo şaweno qereqolê Çemîşgezege. Vanê Pêt vano ya şima Nurî serbest verdenê yan zî ez eskeranê şima kişena. Qomutan nê merdîman tepşeno û erzeno nezaret. Elçî ra vano şo Pêtî ra vaje eke o eskeren serbest nêverdo ma zî merdîmanê ey serbest nêverdenê. Sey Memed seba Nurî şino Xarpêt. Mudaîmumînî ra vano ez Nurî vînena. Merdimê Dîyab Axayî Welî Axa Nurî sero îfade dano û vano ke Nurî di eskerî kiştî. Nurî qebul nêkeno. Mudaîmumînî Sey Memedî ra vano siba bê ez musade dana to Nurî vînde.

Sey Memed Nurî vîneno û wirdî zî zanenê ke êdî xelasê Nurî çîno. Nurî vano ke wa Pêt qesasê mi bigiro. Nurî îdam kenê û meytê ey zî nêdanê. Pêt Welî Begî kişeno û qesasê birayê xo Nurî geno. Dêrsim de aşîrî kewenê têmîyan û dima meselayê Welî û Qozan de aşitî nanê ro. Keyfê Pêtî ca de yo û kar gurê xo de yo. Ci rê di keynayî benê û Pelge digan bena reyna. Pêt reyna qatix bar keno û şino ke Xarpêt de biroşo. Roja ke reseno o ca Abdullah Alpdoxan zî şino Xarpêt û Pêt zî ey vîneno, çîmîyê xo geno û agêreno Dêrsim. Pêtî rê yew laj beno û nameyê ey Zabît nanê pa.

Abdullah Alpdoxan yeno qereqol û vend dano Pêtî û ey ra vano çekanê xo teslîm bikîn. Pêt qebul nêkeno. O çax Lajê Sey Rizayî Bava û lajê birayê ey Rayver Qop seba pîltî û seba Hene benê dişmenê yewbînan. Bava Hene kişeno dima pîyê Hene Memed Axa û Qop Şîne de dame erzenê û Bavayî kişenê. Badê kişîşê Bavayî qewetê Qopî mîyanê şarî de beno zêde. No hal zaf weşê Abdullah Paşayîya şino û Qopî ra vano diqet bikê xo rê.

Dewlet nameyê Dêrsimî resmîyet de kena Tunç-Elî û her hete ra eskeran top kena û şawena Dêrsim. Abdullah Alpdoxan reyna şino Dêrsim û wazeno ke mîyanê aşîran de dişmenatî peyda biko. Çekanê Dêrsimîjan danê arî û şarî rê heqaret kenê. Pîlê aşîran yenê têhet û seba serewedartişî ya munaqaşa kenê. O û Şahan Axa qalî kenê labelê bawerîya Pêtî aşîran a çîno. Dima eskerî Uşênê Seydî û şawenê hepsê Xarpêtî.

Şekercîyan şino Dêrsim. Pêt ey geno keno meyman û dima beno hetê Erzinganî. Pêt wexto ke agêreno xebere ci rê yena ke Alîşêr û Zerîfa kiştî. Abdullah Alpdoxan paşt dano Qopî û kerdo har verdayo şarî ser o. Albay Qopî ra vano Şahan

Axayî bikişe, o zî bi destê merdimanê Şahanî ra Xidê Lîlî û Xidê Pirçoy, Şahanî dano kiştiş. Apê Şahanî Alîşan Axa şino înan ser o û ey zî kişenê. Sareyê Şahan Axayî tira kenê û benê Xozat pere genê. Lajê apê Şahanî Hesên hesîyeno pê û Xidê Lîlî û Xidê Pirçoyî kişeno û qesasê merdimanê xo geno. Na mesele ser o keyfê Alpdoxanî yeno ca ke şarê Dêrsimî yewbînan kişeno û dişmenatî kewta mîyanê înan.

Dewrêş şino dewa Pêtî. Beno meyman cem giredanî. Dima Pêt Dewrêşî hetê dewa Sey Rizayî ya beno û rayîr de eskerî înan tepşenê benê çadira xo. Esker Dewrêşî ra “mun söndü” perseno Dewrêş dest erzeno tifing û nanê pa Dewrêşî kişenê. Pêt û dewijî ey benê defnkenê. Esker Derê Laçînu de keyeyê Sey Rizayî ra 43 tene merdiman qetl keno înan ra hîrê keynayî xelesîyenê. Cemîla yena dewa Pêtî. Pêt û muxtarê dewe aye benê Xozat. Marabayê Sey Rizayî ey vînenê û vano eskeron tornê to Polat tepiştê vanê ke wa o teslîm bo ma tornê ey verradanê. Sey Riza teslîm nêbeno o û marabayê xo hetê Erzînganî ya şinê. Tornê Sey Rizayî Leyla, Narê û Cemîla benê qereqol û îfadeyê înan genê. Qomutan muxtarî ra vano yew hefte to rê musade ya ti Sey Rizayî ca kenê yan zî ez dewe vêşnena.

O çax 90 henzar eskerî hetê Sariqamîş de mirenê. Pêt keweno Sey rizayî dima la nêşkeno vîno. Piyê Pêtî Memlî zaf nêweş keweno û ey beno Xarpêt nêweşxane. Ê rojan Sey Riza hetê Erzînganî de tepişyeno. Ey şawenê Xarpêt. Lajê ey Uşên zî keweno piyê xo dim a û o zî tepişyeno. Ey zî şawenê hepsê Xarpêtî. Memlî zaf beno giran û Pêtî ra vano mi berên Dêrsim ke ez erdê xo de bimirî.

Badê tepiştîşê Sey Rizayî ra di aşmî vîyerenê. Atatürk, İhsan Sabri Çağlayangil keno wezîfedar û Malatî ra şaweno Xarpêt. O, hakîm, sawcî, mudurê emnîyetî û walî de qalî keno û lezabez û bi deng û dolap qerarê dardkerdişê Sey Riza lajê ey Uşên û panc Dêrsimijanê bînan danê. A şewe înan dardkenê û kes nêzano meyitê înan se bîyê. Dima rojêka zimistanî Memlî mireno û ey defn kenê.

“Tenkîl Harekati” destpêkeno. Êdî esker kamî vînenê kişeno. Dewî benê veng û herkes xo erzeno koyan daristanan ke xo bixelesno. Pêt keyê xo û gelek însanî xo erzenê hetê Alîboxazî. Pêt û çen emzê xo yê çekdarî duştê eskerî de zaf baş şer kenê. Esker nêşkeno înan reso. Şae mixara de beno bê awe û bê nan manenê. Têşanî ra hetê şanî ya maya Pêtî Gule û lajê ey Uşên şinê verê derî ke awe bîyarê. Esker nano pa û Uşên mireno. Hetê Derê Laçî de zî gelek însan keweno mixara Îvîsê Sey Kalî û embazî xo nê şarî pawenê û gelek eskeran û yew qomutanê pîlî kişenê û nêverdenê esker nêzdî bo. Peynî de Îvîş kişyeno û ê merdimî ke nêşkenê biremê pêroyî mixara

de bi bombeyan û vêşnayîşî hetê eskerî ra yenê qîrr kerdiş. Halvorî de 400-500 tenî bî axirmakînalîyan yenê kiştiş. Keynayê Xeca Bome seba ke vengê lajê xo nêşero eskeran nana çijeyê xo ser o û kena pêt, laj fatisyeno û mireno. Roja bîne waya lajî damîşnêbena û kena darde kişena. Esker Silê Phitî û di lajanê ey erzenê keye û keye vêşnenê înan kişenê.

Pêt yew gruba eskeran esîr geno. Eskerî zî lajê Pêtî Zabîtî esîr genê dima di hetî zî esîranê xo verradanê. Seyd Uşên kewenê mîyan û Pêtî ra vano teslîm be esker şima nêkişeno. Qebulkenê û benê hîrê grubî gruba verên şina û esker înan kişeno dima Pêt ê bînan teslîm nêkeno remneno beno kewenê mixara. Dima Ataturk ef vejeno. Badê efi, vend danê însana û înan kişenê Rayverê Qopî zî vend danê ey û lajê ey kişenê. Dima zafê însanan şawenê Xarpêt û surgunê bajarane tirkan kenê. Pêt koyan ra nêyeno war.

O zimistan Pêt û gruba xo koy de manenê dima şinê Alîboxazî de yew maxara de manenê. Abdullah Alpdoxan xebere şaweno Pêtî rê vano wa teslîm bo ma nêkişenê şawenê surgun û kam ca ke o wazeno wa şero o ca. Pêt û embazî xo şinê Pular verê qeymeqamî û Pêt çekê xo teslîm keno. Pêtî, Pelge û qijanê înan û yew qijo sêwî bi înan ra şawenê Xarpêt.

Înan Xarpêt ra şawenê Qeyserî Develî. Yew keyo kihan danê înan no keye ê yew ermenî beno, kenê pak şinê ci. A dewe de qijê dewijî tim heqaret bi qijanê Pêtî kenê. Keynayê Pêtî Bese rayêkî dana pi ro sareyê yew qijê dewijî şiknena. Dewijî ramenê verê berê Pêtî. Fehmî a dewe ra yo û nêrehat o Pêt nê merdimê kuweno û şarê dewî bi destegirê muxtarî tapa şaweno. Pêt no ciwîyayişo newe re qet memnun nêbeno, zerrê ey hertim teng a. Rojekî şino yewna dewe keyeyê nasê xo yê Dêrsimijî Şêmalî. Şêmalî ra vano ez remena şina Dêrsim. Embazê ey keno nêkeno Pêt îqna nêbeno. Dima rew ra agêreno şino keyeyê xo.

Muxtarê dewe çen rojî ewnîyeno ke keyeyê Pêtî ra veng çîno. Ber akenê û ewnîyenê kes çîno. Pêt qijanê xo geno û xo rasneno Dêrsim. Şino keyeyê Khamorî. Khamor erzaqê înan dano ci û nêvînenê şinê yew mixara. Lajeko sêwî Mazlum şino keyeyê apê xo, apê ey ters ra ey qebul nêkeno û tapa şaweno. Gulperîye hesîyena Mazlumî bena keyeyê xo. Mazlum vano ma ameyî Pêt keyeyê Khamorî de yo. Khamorî cuaver birayê Gulperîye kiştio. Şina gerreyê Khamorî kena, esker şino Khamor û birayê ey tepşenê benê. Ê cayê Pêtî nêvanî û esker wirdanî zî kişeno.

Abdullah Paşa vend dano Şêdxanê Zurrî û Hesê Xonî. Înan ra vanp ez zaf pere dana şima, mi rê cayê Pêtî vînderên. Nê wirdî bi tesr û bi xof şinê Memedê Taxêrî. Memed înan ra nêvano Pêtî de qalî keno Pêt vano kerwayê min ê cayê mi înan ra vaje çiyêkî nêbeno. Memed înan ra cayê Pêtî vano. Rojêkî nê wirdî erzaq genê û şinê mixarayê Pêtî. Roja bîne esker erzeno înan ser o. Keynayanê Pêtî kişenê. Zabît û Uşên mîyanê daran de xo nimnenêû esker nêhesiyeno înan. Pêt û Pelge vengê tifingan eşnawenê û nêzanenê sebîyo tersê îstîqametê qijan remenê û vanê wa esker ma dima kuyo. Esker nano înan a û mîyanê awe de benê birîndar. Pêt wazeno ke xo biresno hetê wetê awe çekê xo erzeno êdî. Eskerî dewam kenê nanê pa.

Pêt û Pelge pîya mirenê mîyanê awe de. Awe meyîtê înan dana kişte ro. Esker sareyê înan pêron birneno û erzenê ciwal benê Xozat. Uşên û Zabît wazenê ke şîyerê meyîtanê xo mezêl kerê. Şinê qereqol Uşên Albay ra rîca keno ke meyîtanê xo wedaro. Albay vano tamam ey û çar eskeran şaweno mintiqaya Kemera Tîke. Eskerî, Uşênî zî o ca de kişenê û meyîtê ey zî erzenê o ca.

Romanê **Pîltane**, 2016 hetê Nadîre Guntaş Aldatmaz ra 2016 de mîyanê weşananê Vateyî ra çap bîyo. Roman 199 rîpelî yo. Pîltane hîkayeyê eşqê Pîltane û Muradî ser o awan beno. Roman 8 qisman ra ameyo meydan. Terzê polîtîk û koçî de nusîyayo.

Pîltanê keynayêka ezeb a, aya, maya xo Zerîfe birayê Xo Hesen û Wişên pîya Dewa Mazêre de ciwîyenê. Pîyê Pîltane Qemer Almanya de ciwîyeno û serre de raye yeno welat û şino. Roceyê Xizirî de seba hewnê qederî Pîltane roje gena û aw nêşimena. A şewe yew Kalo erdîşsipî yeno hewnê aye. Hîrê qismetî hewnê aye de benê labelê a destê kesî ra awe nêşimena û bena hîşar. No hewn zî sey çiyêko xirabî mîyanê şarî şîrove beno. Yanî Pîltane do hetê qederê zewajî de bêqeder ba. No semed ra maya aye Zerîfa zaf qehrîyena û tersena.

Pîyê Pîltane Qemer, 1994 de reyna nîyet keno ke bêro welatê xo, partî ra yenê verê ey û yew dûrbîne yew radyo û yew zî makînaya fotografan danê ci û vanê hevalê ma yenê to ra genê. Hema dewa nêreseno eskerî qontrol de nê cîhazan ferq kenê û Qemerî anê war û mînbuse şawenê dewe. Dima Qemerî rê îşkence kenê û erenê cemse û benê kenê vîndî, kes ey ra gelek wext xebere nêgeno. Koy ra seba dûrbîn û ê çîyanê bînan yenê dewe la eşnawenê ke ê tepîşyayê. Dima esker erzeno

dewe ser o û heqaret bi dewijan kenê. Badê vîndbîyayişê pîye xo Pîltane qerarê xo gena ke şêro koy. Pawê qijanê koyan vindena gama ke ê bêrê înan de şêro.

Çend rojî cûwa pê koyra hîrê kesî yenê û Pîltane genê pîya şinê koy. Rayîr de ê ke ameyê Pîltane ra vanê xo rê yewna name biweçîne a zî vana wa nameyê mîn o newe Delale bo û ê zî vanê tamam. Şinê kampe û ciwîyayişo newe seba Pîltane destpê keno. Sere de keyeyê aye zaf keweno vîrê aye labelê dima perwerde vînena her roje û talîman kenê. No semed ra êdî keye zaf vîrê aye nêyeno. Doktor (Murad) perwerdeyê înan ra mesûl o. O vîneno ke Pîltane her çî leze musena, cîhat a û dîqetê xo tim dana nê zanayîşan ser o. No hal yew wext ra pê beynateyê Pîltane ê Doktorî de yew têkîlîya hîssî ya newe ano meydan. Yew bînan ra dûrî nêkewenê êdî.

Kampê înan ra yew grube şina labelê wext vîyereneno û gruba anêgêrena. Zelale teyna birîndar agêrena û mesela înan ra vana. Zelale ra şik kenê û aye tecrît kenê ke hetanî mesela eşkera bo. Dima hevalê înan benê çend grûbî û kewenê dima înan. Doktor Pîltane zî geno grûba xo ê wîrdî benê taxim. Gruba ke vîndî bîya ê merdimî ke roja verên Pîltane arda koy ê yê. Pîltanê dere de meytê Ferhatî vînena û zaf bena xirabine. A û Doktor Ferhatî benê cayêna û ci rê mezêl kenenê û heqkenê. No semed ra kewenê erey û kampe nêşinê a şewe. Roja bîne hevalanê xo yê bînan Egît û Polatî vînenê. Musenê ke Berîvane zî merda. Agêrenê kamp labelê ê hema nêresayî kampe Zelale xo kişena. Beno eşkera ke Zelale bêşuc a bîla sebeb binê tohmetî de menda. Meytê Zelale bi seremonîya şehîdan heqkenê. Na mesela sero keyfê grubê na kampe beno xirabine.

Payîz dîyeno. Gere erzaqê zimistanî nat û wete ra top bibo û bêro qerergahê înan. Çend grubî virazîyenê û her yew grube hetêka şinê ke erzaq top bikerê. Doktor û Pîltane reyna eynî grube da yê. Grube şina Eşkefta Derge. Erzaqo ke o ca de yo çiqas eşkenê do biyarê kampe. Doktor wezîfeyan bar keno û o û Pîltane pîya nobete genê. No hal dîqetê ê bînan anceno êdî. Şewe vengê teqayîşî û eskeran yeno. Dima vîndenê hetanî serê sibayî. Erzaq beno hazir û herkes barê xo geno û bi rêz hîrê deqeyan de rayêkî yew vejîyeno teber. Pêro şinî dore yena Pîltane a zî vejîyena hîrê deqayî vîyerenê la vengê teqayîşî yeno ê bîni şinî kewenê dûrî. Pîltanê agêrana eşkefte ke Doktor sare ra bîyo birîndar û mîyanê wele de yo. Doktorî ancena zereyê eşkefte. Dima Doktor yeno xo û fehm nêkenê ke çî teqayo. A şewe o ca de manenê tersê eskerî ra. Şew yewbîn rê hîssanê xo eşkera kenê. Wîrdî zî eşqê xo îlan kenê. Heta sibayî bîya kewenê ra û benê nîzdî lewan nanê yewbînan ra. Soz danê yewbînan

ke hetanî peynî do yewbînan ra hesbikerî û paweyê yewbînan vinderê. Serêsbayî peynîyê eşkefte ra cayêkî vînenê û vejîyenê teber şîne kampe. Hetanî ê şîne kampe derheqê têkîlîya înan de raporî nusîyayî. Yado û Dîjle înan genê persayîş. Sûc direkt eşq nêbo zî nizdîyatîyê înan sey qebahatî bena. Doktor û Pîltane qebhatê xo qebûl kenê. Qerar genê ke Pîltane do wazîfeyê xo şaristan de dewam bikero. Roja bîne Pîltane û dihevalî gere bişîyanî dewa Mazêre. Verê şîyayîşî Doktor Pîltane ra vano gama ke roj şîno koy ra bê binê dara pîle, labelê a seat de nêyeno û Pîltanê ey nêvîna û xatir nêwazena û şînî.

Pîltane û di embazê aye yenê nizdîya dewe û ê embazanê xo pey de çarnena û aya yena dewa xo. Dewe vêşaya û kes nêmendî. Şîna şaristan û keyeyê xala xo Sekîna vînena. Maya aye û birayê aye zî şîyê qata binê Sekîna kîra kerdo. Şîna keye maya û birayê Pîltane zaf bikeyf benê û hesretê xo qêdînenê. Çend hefteyî dima Pîltane şîna adreso ke koy de daybî ci. Ber cenena labelê Memed anêkeno kes çîno keye de. Çend rojî vîyerenê Pîltane reyna şîna û polîsan dame eşto aye tepşenê û şawenê hepîsxane. Heps de gureyê sîyasî dewam kenê. Aynure koy ra remaya û tepişyaya. Partî qerarê kîştîşê aye vejena. Çend rojî dima çend partîzanî Aynure kîşenê. Eskeran seba ke Qemer hemwelatîyê Almanya yo nêkiştî û o zî têpîya şîyo Almanya. O mabên de maya û birayê Pîltanê şîne Almanya. Rojêkî Doktorî ra yew mektub yeno bi destê merdimanê yewna mehkumî. Mektub de Doktor çî ra nêameyo binê dara pîle vano û vano ez paweyê vejîyayîşê to ya. O şawito cêr. Pîltane zaf şa bena. Pîltane avûkatêko baş tepiştî û paweyê mehkema ya ke tehlîye biba.

Mehkeme virazîyena û Pîltane beraat gena. Heps de roja ke kincanê xo arê dana yew ajanda vînena mîyanê kincanê xo de. Aynure ci rê mektub nuştî û nimite ra eşto mîyanê kincanê aye. A vejîyena şîna keyeyê xala xo Sekîna. Roja verêne mektubê Aynure wanena. Aye her çî nuştî û goreyê nuştîyê aye Ercanî xetaya pîle kerda û Aynure zî o rexne kerdo dima Ercanî îftîra eşta Aynure. Seba ke wext çîno xo mudafaa bîkera a zî remaya. Pîltane muracaatê pasaportî kena, diwês aşmî dima vîzeyê Pîltane vejîyena, o beynate de a qet nêvejîyena teber. Dima nişena teyareyê Almanya-Kolnî.

Pîltane rasena Almanya û aîleye aye yenê aye genê û bi keyf şîne keyeyê xo. Zerîfa welat de qurban dana birnayîş. Gamam ke a şîna derheqê aye de raporî şîne komele. Pîltane şîna komele ê merdimî ke o ca de yê xebera înan her çî ra est a û vanê Doktor weş o dim a mekewe. Pîltane nayê ser o bena xirabine. La nêvîndena.

Yena keye ke yewî yew zarf daya maya aye. Zarf akena û zerreyê zarfe de adrese est o. Keyfê aye yeno ca.

Şina o adres, Welî û keyeyê ey est o adres de. Doktorî persena Welî ra. O zî Pîltane geno û beno adresê Doktorî. Yenê war şinê bîna. Şîlanê doktorî îşaret kena. Pîltanê ewnîyena ke yew linga ey tira kewta zaf qehrîyena. Ling naya mayine ser a û lingê ey qerefîyaya. Yew bînan vînenê. Hîrê heme şinê yewna oda û hetanî ke Şîlane ode ra vejîyena hîsanê xo belî nêkenê. Gama ke a vejîyena ê bi hesretê serran verar şinê yewbînan ra hesran kenê warî.

Romanê *Heyfî* hetê Serwet Akkaşî ra 2017 de mîynê weşananê Roşnayî ra vejîyayo. Roman hetê tewirî ra qismen romanêko psîkolojîk o. Roman 11 qisman ra ameyo meydan. Roman bi alafabeya Bedirxanî nisîyayo. Roman bi epîgrafê qismê diyinê bendê 4-14ine yê Tewratî dest pêkeno. Zagros û Zerdeşt rayîrde yê û yew cayêko baş vîndenê tede arisyêne. Dima wirzenê kewenê rayîr, yewna ca de vîndenê. Seba rakewtişî o ca de manenê û rakewenê. Serê sibayî wirzenê.

Zimistan vîyerto wisar ameyo û hêdî hêdî gere erzaq bîyarî kampe. Tekoşîne, Evîne, Agît û Zinar bîyê wezîfedarê erzaqî. Ê qatiran genê û hetê dewa ke tedarikkaran erzaq hadre kerdo şinê. Rasenê dewe û dest bi barkerdişê erzaqî kenê û vînenê ke konvoyê leşkeran cêr ra yena. Zinarî seba kontrolê konvoye şawenê hetê rayîrî. Wext nêmaneno Zinar rayîrê xo şaş keno û beno vîndî. Ê bînî seba ke wext nêmendo qatiran bar kenê û kewenê rayîr. Gelek şinê la Zinar nêyeno. Ê bînî kewenê dûrî seba arisîyayîşî cayêkî de erzaqê darenê we û qatiran zî yew dere de giredanê. Leşkerî destbi operasyonî kenê, grube hesyena înan û xo nimnenê. Leşkerî erazî de erzaqê înan vînenê kenê vila erzenê awe û kêf kenê. No hal zorê grube şino. Dima venqê çekan yeno û eskerî xo erzênê nat-wet a.

Zinar şewa tarî de bi nêzayaiş hetê koy a dewam keno. Rayîr de henzar yew çî yeno vîrê ey, gelo embazî mi sey xayinî vînenê, derheqê mi de çî fikirîyenê, ez senî înan dana bawerkerdiş ke mi ra bawer bikerî usb. Reyna zaf terseno ke bibo sebebê mergê embazanê xo. Mîyanê fikirîyayîşan de bêzanayîş dewam keno. Mergê xo ra zî terseno û nizano se bikero. Seba ke rayîrê ey xelet o bîyo derg. Xeletî ra kewto nîzdîyê qereqolî. Rayîrê reyna keno derg û dûrî ra dewam keno.

Kawa û Mezlum qatirê xo Çîmene û Ronaldinho bar kerdê rayîr de yê û ver bi kampe şinê. Razyîr seba ke derg o ge-ge arisyenê la reyna acele kenê û dewam kenê.

Rasenê nîzdîya Awa Basya, seba arîsîyayîşî reyna vindenê. Gama ke cixarayanê xo şîmenê Çîmene nişka xo erzena hetê awe. Seke întîxar biko wina xo hetê cêrî ya ancena. Mezlum û Kawa çîkas kenê aye biancê serê rayîrî zî a nêyena. Barê aye danê erd ro bar lêr beno şîno keweno mîyanê awe la a ancî xo cor nê ancena. Kawa û Mazlum kenê nêkenê nîşkenê aye biancî û mecbur manenê verra danê û Çîmene lêre Awa Basya bena. Wirdî zî ecêb manenê û mana nêdanê xo kiştîşê Çîmene. Ci rê zaf qehrîyenê hem zî erzaqê înan şîyo la destê înan ra çîyêkî nêyeno û rayîrê xo ra dewam kenê.

Zimistanî kampe dezafane xebatê perwerdeyî kenê. Wext zafane bi perwerde derbas beno. seba ke wisar ameyo hewceyê gureyan zî peyda beno. Zana, Welat, Mahîr, Heqî, Ednan û Rênas seba viraştîşê pirdî hetê fermandarî ra wezîfedar benê. Na grube şîna destbi viraştîşê pirdî kena. Hetanî hetê şanî ya gureyo zaf qêdîyeno. Teyna di-hîrê metreyê daran maneno û ey caverdenê vanê ma sîpa rew ra qêdînênê. Dima vanê yew seata ma est a ma top kaybîkî. Destbi kaykerdişê futbolî kenê. Nobedarê leşkeran bi dûrbîan hesyenî înan. Binê wext vîyerenê û bombardumanê teyarayan û helîkopteran dest pêkeno. Kampe de her kes xo erzeno cayêko weş labelê gruba pirdî werte de manenê. Mahîr, Welat, Zana û Amed no operasyon de mirenê. Badê operasyonî grube birîndaran û meyîtan saxa ra genê û benê meyîtan cayêkî nimnenê û kampe terk kenê. Şîne cayêko newe.

Zinar şewe bi nêzanî rayîrê xo ra dewam keno. Hetê serê sibayî ameyo resayo verê leşkeran. Cayo ke tede yo dûz o û darî yan zî kerrayî zî çînê. Xo erzeno yew çale û temaşeyê leşkeran keno. Hem zaf terseno hem zî nêzaneno ke se bikero. Sareyê xo de gelek senaryoyan nuseno. Esker keweno rayîrê û hetê girîya şîne. Şansê ey est o ke pêroyî qefelîlyaye yê û kes der-dorê xo ra nêewnîyeno û nêhesîyenê pê. Zinar cayê xo de vindeno hereket nêkeno. Ne leşkerî ne zî helîkopterî nêhesîyenê pê.

Agît, Tekoşîne û Evîne çalakîya xo kenê û nişka leşkeran rê erîş kenê. Gelek zaîyat danê înan û hetê Çarçela ya remenê. Nîzdîyê leweyê cayêko hîşarên de helîkopterî yenê. Ê xo erzenê cayeko pawite. Wina yew ca beno ke helîkopterî nîzdê yew seate bombeyan û guleyan varnenê o ca labelê hîrê heme zî bêbirîn badê qêdîyayîşê muhîmmatê înan o cara vejîyenê û remenê hetê bînî. Xo rasnenê cayeko kerreyên û binê yew kerreya girde de xo nimnenê. Leşkerî dima înan yenê û a mintîqa pêro kontrol kenê. Yew leşkere ewnîyeno binê kerra ra nê hîrê heminan vînenê. Yenê têçim û bi ewnîyayîşî yewbînan de pîya kenê leşker cayê înan nêvano

ney zî leşkerî nêkişenê. Dima leşkerî kewenê dûrî nêhesîyenê înan. Şande yew veng yeno “heval, heval” la ney tersa xo ra veng nêvejenê. Wextêk cûwapê o cara vejîyenê û şinê cayê qatiran vurnenê. Erzaqo ke leşkeran eşto qismêko pakra tay danê arê û şinê cayêko ewle de xo nimnenê.

Zagros û Zerdeşt seba bombeyê ke erzîyayê binê erdî şine rasenê verê rayirê makînan. O rayîr ra konvoyê leşkeran vîyertêne. Firsend vînenê û qabloyan vînenê. Bêtêle gire danî û kewenê dûrî. Dûrî ra temaşeyê rayirî şewe dîyena û rakewenê. Hetê sibayî ya benê hîşar. Biney wext cûwapê konvoyê leşkeran cêr ra asena. Erebayê hîrêyine teqnenê û ereba bi leşkeran a bena parçe. Dima o ca ra remenê hetê kamp a kewenê rayîr.

Agît, Tekoşîne û Evîne çemberê operasyonî ra xelasîyêne. Vêjîyenê lewê girî û leşkeran temaşe kenê. Leşkerî hesîyenê qatiranê înan û keyf kenê ê qatiran danê qorucîyan. Zinar şewe serd ra û ters ra nêşkîyeno rakewo. Hesîyeno xo û bêmecal wazeno xo bierzê hetê girî. O hete ya şino. Rayîr de qatiran vînenê leşkerî cinişte yê. Terseno vano embazê mi kişyayî û qatirî zî kewtê destê înan. Kawa û mazlum bi qatira xo Ronaldînhoyî rasenê kampe. Ewnîyenê ke kampe wêran bîya. Zana, Mahîr, Welat û Amed kişyayî û înan rê gorî yenê kendiş. Ê zî bi embazanê xo ya goran kenenê înan heq kenê şinê kampa newe.

Varan dest kenopê, Agît, Tekoşîne û Evîne xo erzenê duldayê kerrayêkî. Gelek varan vareno û dima leşker peyd agêreno û operasyon qêdîyeno. Hîrê hemî kewenê rayîr û şinê verbi kampe. Zinar zî cayê xo ra vejîyeno û hetê keyberê Heşî ya şino.

Zagros û Zerdeşt rasenê kampa newe. Xeberê teqnayîşê wesayitê leşkeran danî embazanê xo. Kampe de keyf beno zaf. Di wezîfedarî seba ê ke nêameyê kampe vejîyenê rayîr. Dima raştê Agît, Evîne û Tekoşîne yenê. Wezîfedar badê înan seba Zinarî dewam kenê cûwapê raştê Zinarî zî yenê û keyfê înan seba ke gonî yê yeno. Pîya egêrenê kampe û roman qêdîyeno.

3.1.2. Mûndîşê Bîyayene

Romananê zazakî de mûndîşê bîyayene her roman de goreyê fiksîyonê xo bedelîyenê. Labelê zafane bîyayeneyî, bi zîncîranê bîyayeneyan bîyayeneya merkezî de giredîyayenê. Bîyayeneyî zafane sey sîstema kronolojîk benê û dewam kenê. Tay bê zî ge-ge bi teknîkê agêrayîşî bîyayeneyî bi bingeh benê û çarçovayê înan hîra bena. Reyna mîyanê roman de rey-rey mûndîşê bîyayeneyan sist a û têkîlîya

helqayanê bîyayeneyan sist yan zî bê eleqa manenê. No zî bi bîyayeneyanê bê leqeyan yan zî bîyayeneyanê wextanê bînan sist maneno. Nêy bibê zî zafane romanê zazakî de mûndîşê bîyayeneyan bi mantiq, bi eleqayê sebeb û netîceyî û bi rêzê kronolojîyî de yewbînan ra giredîyenê.

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de mûndîşê bîyayenê, hetê Zeynelî -ke keyeyê Sêyîd Rizayî de bîyo pîl- û Qopî ra kîştîşê embazanê Sêyîd Rizayî Alîşêr û Zerîfe Xatune dest pêkena û hetê dewlet ra bi kîştîşê Sêyîd Rizayî qêdîyena. No proses de tay bîyayeneyî ke hetê nuştoxî ra muhîm ê dormaleyê na bîyayeneya merkezî de ameyê dayiş. Nê helqayê zincîrî bi nê meseleyan yenê pîyabestiş: Sêy Rıza ve Alîşêri ra Zuvini Vênenê, Sêy Rıza Bar Keno, Çimê Sêy Rızay Raya Şahan Axay Sero wo, Esker Dorme ro Sêy Rızay Cêno, Dewlete Sarê Sêy Rızay ra Ranêvêrena, Erzingan ra Dı Elçi, Şahan Axa, Qop Damıda Newiye Dıme ro, Kelıda Sıy Rızay a Bine Rijina, Dewa Xarptî, Sare Wedardena Şıx Saidi de Dırsim, Zıyneli Aliyî Topi (Zıynel Top) ve Kistena Bava İvrayimi.

Nê parçeyî ke bi zaf zincîran bi bîyayeneya merkezî ameyê giredayiş de wext kronolojîk nîyo. Nuştox ca bi ca goreyê hewceyî na bîyaneya merkezî hîra keno. No kontext de qîsmo ke bi sernameyê “Sare Wedardena Şıx Saidi de Dırsim” (r.157)³ o de, her çiqas nuştox sereyê romanî de vano no roman prosesê “Verê hetê dewlete ra tepîştîşê Sêyîd Rizayî prosesê hîrê-çar aşmê peyênî” (r.6) do bêro vatiş zî 13 serrî ra ver (1925) agêreno. No êşkîyeno sey dûrîkewtişo/hîrabîyayîşo nisbî bêro nîrx kerdiş. Bê na mesele, qîsmê “Kistena Bava İvrayimi” (r.184) de zî nuştox agêreno serra 1933yî.

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rızayî* de yew nuqta est a ke sey kêmî êşkîyena bêro vatiş ke sere de nuştox vano roman esasen çend aşmanê peyênan yê Sêyîd Rizayî sero awan bîyo, labelê fiksîyonê romanî de kîştîşê Sêyîd Rizayî ra dima nê hîrê bîyayeneyî ameyê nuştîş; “Sare Wedardena Şıx Saidi de Dırsim”, “Zıyneli Aliyî Topi (Zıynel Top)” û “Kistena Bava İvrayimi” (r.157-193). Hetê teknîkî ra seba ke fiksîyonê romanî seke nameyê xo de zî dîyar o romanê hikayeyê Sêyîd Rizayî yo bi mergê ey biqêdîyêne beno ke hetê estetîkî ra û hetê hîsê rasteqînî ra mûndîşê bîyayene hîna zixm û hîna weş bibêne.

---

³ Êdî tîya ra pey teyna mîyanê parantezî de rîpelê romanê eleqedarî yeno dayiş.

Romanê *Kilama Pepûgî*, vîst û di qîsman ra yeno meydan. Roman hetê waxtê bîyayene ra mîyanê serranê 1890an ra dest pêkeno û hetanî badê Herbê Yewine yê Dinyaye û oncîyayişê eskrê ûrisî dewam keno. Kilama Pepûgî, hetê mûndişê bîyayene ra, bi bîyayenê/hedîseyanê zaf zincîrî mîyanê ermenîyan, kurdê elewîyan, kurdê kurmancan/Alayê Hemîdîye, osmanîyan û ûrisan de vîyerena. Hetê mûndişê bîyayene ra roman de, nê hedîseyanê zaf zincîrî bi taybetî Gimgim û dewê ke dormaleyê Gimgim de yê vîyerenê. Roman de waxt seba mûndişê bîyayene kronolojîk osey sîlsîle dewam keno, labelê ca-ca agêreno. Mîyanê hedîseyanê romanî de têkîlîya sebep-netîceyî est a.

Mûndişê bîyayene de helqayê yewine, Cibranijî vanê eşîrê elewîyan mehkuman kenê wêye fermane vejenê û erzenê Xwarikê, Xormeçika û Qasima ser (r.40-41). Nê dewan de heqaret kenê milete (r.42). Hîre xortî nanê pa hîre eskeran kişenê. Dima mesela bena giran Kortegule de Îbrayîm û 15 dewijî kişiyenê (r.53-54). Lajê Îbrayîmî Zeynel museno ke pîyê ey kişyayo Mektebê Eşîra (r.26) caverdeno Îstanbul ra yeno welat. Seba qesasê pîyê xo xo rê qolê şervanan awan keno û talan dano dewanê Kurmanacan ra. Yew axayê kurmancan kişeno (r.80). Zeyn Xece de zewejîyeno, mehkum o tim cayê xo bedelno seba ke eskerî erzenê cayê ey. Keyeyê emralî de esker erzeno înan ser xece mirena. Dima Zeyn qeydekî xo erzeno çimê Îbrayîmê Milî û efê xo vejeno (r.305). Seferberlixê îlan bena û dewlet her çî ra nîmeyo yew gena înan ra (r.319-320). Dima xela vejîyena û her kes vêşanîye ra perîşan beno (r.353). Wextê amayişê ûrisî (r.415) de şinê Dêrsîm û o ca de Dêrsimijan de pîya duşê ûrisî de pêrodayîş kenê ûrisî tapa şawenê. Dewê elewîyanê bînî hetê ûrisî û ê ermenî ke mîyanê eskerê ûrisî de yê talan benê mal milk û dawarê înan dest ra vejîyenê. Pêrişan benê. Badê şîyayişê ûrisî (r.525) Zeynel û eşîrê xo û ê eşîrê bînî ke zilmê ûris û 3rmenîyan ra remayî agêrenê yenê dewa xo. Zafê înan bi feqîrî û bi zilmê osmanîye heyatê xo domnenê.

Helqaya diyine de, çend merdimê Cibranijan Bagradita ra keynaye remnenê la waştîyê keyna Levon û embazê xo, nê merdiman ra hîre kesan kişenê (r.96). Alaye erzena dewe sera la înan ra zaf merdimî yenê kişîş. Na helqa dima bena hîra û Dîgran tornê xo Artîn û hewt cinî remenê şinî Xirba dizda. Tiya de qolê Mamî hesyena înan pêrodayîş kenê Dîgran û Artîn yew hete de cinî yew hete de manenê. Mam nê cinîyan vînenno ti ra veyvê Dîgranî û tûtê aye kişeno (r.149) û cinîyan ano dewe. Dima Bak Artînî halo xirab de holike de vînenno beno keye û keno wêye. Na

helqayê vaqaye de meseleyî dewam kenî Levon û qolê hetê ûrisî ra yenê û Alaye ra şeş merdiman kişenê. Alaya kişîşê nê merdiman sero na hewe zî erzena Arşîmagonyan sero (r.179). Levon û qolê xo tîya de zî 8 eskeran kişenê (r.180), şer beno pîl fermanarê Alaye Evdirehmanê Hemzî kişîyeno (r.185). Dima ermenî dewe ra vejîyenê ver bi Xînis koç kenê. (r.195) Alaye dewe talan kena û ê ke mendê kişenê. Wextê fermanê osmanîyan de nê êrmenî pêroyî dîyenê arî û cinî hetê Muşî ra ver bi Bîlîs şawîyenê û zafê înan qîr benê rayîr de. Alaye camêrdanê ermenîyan hetê Tekmanî de seba viraştîşê rayîrî benê. Zafê înan rayîr de (r.450) wextê xebate de yan zî rayîre de bi destê kurdanê ê doran yenê kişîş. Levon û qolê xo koyan de manenê. Dima ke ûris yeno (r.415) ê ke mendê kewenê mîyanê eskerê ûrisî û yenê welat de qesasê xo bi zilm, zordarî, talan tecawiz genê hetan ke ûris tapa şîno (r.525). Dima ê ermenî ke zaten zaf tay manenê ê zî rêyna binê linaganê osmanîyan û kurdan de şînî.

Helqaya hîrêyîne de Bak est o. Verê Bakî de Xîd, Cîb û keyeyê xo est ê. Bak yew roje Artînî vînenê halê ey perîşan o, ano keyeyê xo û miqatê ci beno (r.161). Zey lajê xo vînenê. Hetan ke fermanê ermenîyan vejîyena û Seyîda gerrê Bakî kenê pîya manêne da-vîst serre. Bak beno xort, Seyîda gerre kenê, dima Bak Xaçî beno hetê Erziromî cayê ûrisî de verdeno yeno. Bak hewêk Levon û qolê xo vînenê miqatê ci beno û nan (loqmê Xîzirî) dano ci. Bak roje ke hetê tûtanê meleketa xirabînan ra yeno kişîş (r.417). Xaç dima beno eskerê ûrisî û xebatê rayîr de Cîb û Xîdî vînenê nas keno. Bermenê û Xaç û Xîd verar şînê yewbînan ra.

Helqaya çaharine, kurdê kurmancan yan zî Alayê Hemîdîye yê. Kurmanc ke hetan osmanî alaye de ca nêguret bî zaf qewetê nêbî. Badê çekê dewlet (r.195) benê zixm û texa ci elewîyan û ermenîyan kenê. Paştê înan de dewlet est a. Coka bêminnet ê û bi rehatî talan erzenê dewan sero, millete rê zulim û heqqaret kenê dest erzenê malanê înan. Bi fermane erzenê dewanê elewîyan û gelek înasana kişenê û talan danê înan rê. Dima erzenê dewanê ermenîyan ser û înan kişenê danê koçkerdişe ro. Malê înan sero nişenê ro û arazîyanê înan şuxulnenê. Badê fermanê ermenîyan (r.360) Alaye û eskerê osmanîyan înan top kenê û welat ra şawenê (r.450). Wexto ke ûris yeno (r.415) Alaye bena vila her yew hetêka remeno (r.480).

Metinê Kîlama Pepûgî bi nê helqeyanê vaqayan bi şîklê sebeb û netîce yewbînan ra gire dîyayî. Bi zafî, têkîlîyê perodayîşî, şerî, talanî û zulimî nê helqeyî mûndîşê bîyayene anê meydan.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* heşt sernameyan ra ameyo meydan. Nê sernameyî Romanê bi rêzî nê yê: *Tenê Ki Gos 'Ro Sanku Ser Nime, Çewres Ra Têpia Son Wendexane, Bêwelatiye, Her Kes Derdê Xorê Berbeno, Gema Usê Khekili, Dewa Serê Kemeri, Topê Sultan Babay, Qesa Peyene Hona Nêvaciya*. Merkezê meseleyanê romanî de tertelelyê ermenîyan (r.14) û tertelelyê Dêrsimî, 38î est o (r.37). Roman de mûndîşê bîyayene da merkez Dêrsim o. Meseleyî Dêrsim de benê. Vatox bi xo Alamanya de yo, sûrgûn de yo û nêşkeno bêro welatê xo (r.9), bêwelat o (r.33). Nuşttoxê romanî seba nuştîşê di sîsteman ano kar. Sistema yewine ke çehar sernameyanê verênan de (r.5-52) û sernemeyê peyênen (r.123-126) de bi perspektîfê îlahî, bi fekê şexsê yewinî “ez”î sey monologî û dîyalogo zerreyî seke wendekarî de qalî keno wina nuseno. Wext wextê nuştîşî yo, wextê nikayê zereyî yê romanî yo. Metinê romanî de zî wina vano “Belka ke mî xo-xo de qesey kerdo. Beno ke olvozê de khanî de, mabênê sîmara juyê de” (r.10).

Vatox no roman de helqaya verine derheqê Dêrsimî de hîsanê verê xo bi xo qalî keno ê çî ke zere ey de yê vano. Çi fikrê ey ke est ê çî ke ameyo vîr vano. Derheqê sûrgûnî (r.31), ciwîyayîşê welatê xêribî (r.31), hesretê welatî (r.29), ziwanê xêribî, (r.23) eîdîyet û nasmeyê xo qalî keno. Derheqê domantîya xo, rojanê verênan, ciwîyayîşê şarê welatî keno. Dima ê qalîkerdişê xo û pîrîkî xo kerdê înan ra behs keno. O perseno pîrîkê ey vano. Çi ke zano neqlê tornê xo keno. Xirabîya xovîrakerdişî ra qalî keno (r.37) vano “Her kes domanê tarîxê xoyo” (r.39). Derheqê klamanê 38î zilm, qirkerde û zorê dewlet (r.38), hîkayeyanê kilaman û tay cayan vano ci rê. 38 sey biyîşê Îsayî, Dêrsimî rê beno mîladêkî (r.39). No qîsim de ê meseleyê ke bîyê, zerê mezgê xo de senî ca girewto o qeyde yeno vatiş.

Sîstemê diyine zî nuşttox sernameyanê pancine, şeşine û hewtine de zî meseleyan bi perspektîfê îlahî û bi fekê şexsê hîreyine “o”yî qalî keno. Wext bedelîyeno beno wexto vîyertox. Roman de cayo ke mesele tê de vîyerenê yan zî ê kesî ke meseleyê înan û dewlet bîya Dewa Serê Kemere ra yê. Hem ermenî û hem zî elewîyê na dewe yê. Na dewe merkezê hîkaye ya (r.75). Mûndîşê bîyayene de helqaya diyine ermenî ye. Dewlet erzena ermenîyan ser o û tertele destpêkeno. Şarê Dêrsimî paşt dano înan û seba hewlîya îna Dêrsimijî pîlanê ermenîyan ra, verê amayîşê eskeran, vanê ma şima berê hetê Koyê Muziri (r.60) labelê ermenî ihtîmal nê danî terteleyo winayên (r.61). Na helqaye verî bi baxçeyê Mînasî bena hîra. Mînas yew baxçe sey cennetî virazeno. Keweno ziwanê her kesî. Mînas baxçê xo ra zaf hes

keno. Dima helqayê bîyayene bi eşqê Sare û Usê Khakilî bena derg. Nê wirdî zerrî kewenê yewbînan (r.63). Labelê hetê dînî zewajê înan zaf zehmet o (r.64). Mînas eşqê înan ra bawer o û Usê ra heskeno. (r.62) Vano ez musade dana şima. “Sare babokê to ya” (r.71). Dima esker erzeno dewe sero. Minas Sare şaweno keyeyê Usî. Dewe talan bena. Esker destê ermenîyan gire danî erzenê verê xo (r.72). Mînas kîlîse û mezelanê xo emanetê dewijanê elewîyan keno (r.72) û benê.

Helqayê bîyayene ya hîrêyine zî bi badê qirkerdişê ermenîyan çend serrî vîyerenê, dewijê Dewa Serê Kemere ver bi zîyaretê Çewres Asparu şinî (r.83). Verê şîyayişê înan ke dewijan kîlîseyî rijneyê û pê ne kerreyan banê xo viraştê (r.79). Dewijî û zern saekerdoxî zî cayanê dînî û qiymetinan sey Hinîyê Hengure rijnay seba zernan xirab kerdê (r.81). Dewijî şinî serê Çewres Asparî qirbananê xo birnenê (r.85). A şewe o ca de manenê û kewenê ra. Usê hewnêko xirabe vînenê. Vano ke ma wayîrê cayanê zîyargehan û emanetanê ermenîyan nivejîye coka belayî do bêrê ma sero. Dima yenê dewe. Minasî Usî ra vat bi “Xo vira mekerê. Ewro marê, mestê sîmarê” (r.79). Esker Erzeno Dewe sero tay remenê tay manenê (r.94). Camêrdan seba kîştîşî vîjnenê (r.96). Us zî mîyanê îna de yo. Remenê (r.98), Seydali mireno (r.99). Us û Sao xo xelesnenê (r.99). Dima şino verê mixara Xoriye (r.104). 200 ten kîşiyeno o ca de. Qismo şeşine de na helqa dewam kena. Koyê Muzirî vêşeno, Usê xirabin o. Çend rojo ke ranêkewto zaneno ke mireno. Şarê xo top keno vano yewbîn û welatê xo ca meverdîn û wesîyet dano kî mezêlê mi Pulê Neniku de virazîn (r.118). Dima mireno (r.120) û koyra şarê dewe cinazê Usî genê yenê dewe. Nê di helqeyî eynî wext de nîye yewe 1915 de yew zî 1938 de bena. Coka bêynatê nê di bîyayeneyan de venganiyê wextî est a.

Sernameyo peyên de zî vatox sey helqaya yewine dewam keno. Yeno wextê nikayînî û vatox beno şexso yewin “ez”. Wextê zereyî de eno wextê nikayî. Dima qismo peyên de vatox zî Usî sey mîsalêkî, sey çilayêkî (r.126) mojneno û vano raya ey ra şîyerîn. Ê çiyî ke bîyê înn xo vîra mekîn. Welatê xo cayê xo cameverdên. Bi na helqayê bîyayene nê hîre helqeyî yew coxrafya de di milletan û hîşe vatoxî de yenê têhet.

Romanê *Silema-I*, de merkezê fiksîyonî de Silema est o. Hetê mûndîşê bîyayene ra roman, ciwîyayişê ey yan zî seruvenê ey sero yeno awan kerdiş. Karaktero merkezî Sileman o. Roman hetê helqayayanê bîyayene ra bi çar zîncîran

giredayeyê karakterê merkezî yo. Qismo yewin de, Eskerî eşîranê Demenan û Alu qîr kerde. Dewijî û Ap Wuşê dewijî binê tuyere de qalî kenê. Mordemek vano Silemanî şîyo axaleru sero îfade dayo, esker ameyo qij pîl pêro berdê qîr kerdê (r.8). Ap Wuşê zî vano ê gerre nêkerdo esker ameyo bi zor o berdo ê zî vato dewijî vanî axayî axu dayo cinîya to kişta. Sucê ey çinîyo (r.8). Seba Silemanî axalerî qîr nêbîyê. Labelê xatoğ na mesela sey qesasê Silemanî dano.

Qismo diyine de vatox agêreno des serrî vere dest bi hîkayeyê Silemanî keno. O û Îvrayîm şinê Îstenbol. Dulgera osmanî nê wîrdan gena bena kena esker. Çend serrî cuapey teskere genê yenê Îstenbol, Sileman berberî keno. Bi agêrayişê Silemanî û Îvrayimî helqayê zîncîra yewine dest pêkena. Silema agêrayo, eqrebayê Silemanî şa yê, herkes mereq keno ke o des serrîya kam ca de yo se kerdo çi werdo çi şimito ûeb. Silema bîyo hosta bi kemeran kay keno. Berbertî musayo (r.11). Yew merdimo ermenî het de hostatî musayo (r.18). Dima osmanî ûrisî de kewenê herb (r.11), kamî ke vînenê genê esker (r.14). Silema û hevalê xo Îvrayim remenê yenê welat (r.11). Silema ke yeno dewe, merdimê ey wazenê bizewejnî û wa reyna werte ra vînd nêbo (r.21).

Zîncîra hîrêyine zî bi Gewe ra zewejîyayişê Silemanî sero awan bena. Ci rê Gewe vînenê, şinê wazenê û dima veyve kenê û Gewe genê yenê keye (r.33). Dima Hesên Ağa hostatîyê Silemanî, museno (r.40) û rojekî wolçî şaweno keyeyê înan. Wolçî vano Hesên Axayî vato wa siba rew ra bêro ma birayê mi rê qonaxe virazenê (r.41). O û çen merdimê binî şinî Çuxure. Qonaxe virazenî, di aşme cuapê destveng yenê keye (r.42).

Helqayê zîncîra çarine bi dawetê Memed Axayî dest pêkena. No qisim de Memed Axa ca dano Silema û keye virezano Çuxure de şino ci, dima Gewe bi axu mirena. Tay vanî ye werdo tay zî vanî axayî axu dayo ci kişta (r.52). Dima Silema beno xirabin nê xebetîyeno ne şewe ey a ne rojê ey a (r.53). Lajê ey keweno cîranan dest (r.53). Pî û birayê Silemanî ey rê kewenê tîmîyan û tersenê ke axa ey zî bikişo, şewêkî Ap Murse Duzalî şaweno. Sileman û lajê ey geno yeno dewe (r.60). Silema reyna şino dewan de xebetîyeno bi aşman nêyeno û hetê payîzî yeno keye.

Dima helqaya bîne de vanî ke reyna Silemanî bizewejnî wa keyê xo berê xo belu bo. Labelê Silema vano ke hetan qesasê Gewe nêgirî nêzewejîyena (r.89). Birayê Silemanî Avas fikrê qesasî aqilê Silemanî ra erzeno. Dima Sileman vano ke mi rê yew cinîye vînerîn ez zewejîyena (r.89). Cinîyê Ap Alî keynayê Alê Soyî ci rê

vîna u şîni Silemanî rê wazenê (r.99). Pi u mayê Saxe keyna danê Silemanî labelê şartekî xo est o. Vanê wa keyeyê înan dea ma de bo ke verê çîmanê ba de bî. Qebul kenê. La dima vanî ke wa no zimistan keyeyê ma de bî dima cayo ke şîma bidî înan wa xorê keye virazî bêrê ci. Ma u piyê saxe zî vanê tamam (r.127) u roman qedîyeno.

Mûndîşê bîyayene, mîyanê sîstemêkî de yo u helqeyê bîyayenyî gîredayê yewbînan ê. Fîksîyon goreyê wexto kronolojîk dewam nêkeno. Helqayê bîyayene ya ke qîsmo yewine de ya helqaya peyên a. Dima vatox agêreno des serre ra ver dest bi hîkayeyê Silemanî keno. Silemanî gerreyê axalera kerdo u eşîrê Alu u Demenu hetê eskerî ra qîr bîyê (r.9). Na helqayê bîyayene sey netîceyê romanî ya. Nuştoxî pêynîyê hîkaye ra dest kerdo pê u agêrayo. Qîsmo yewin de ê meseleyî ke bîye bi gerreyê Silemanî ra gîredîyenê, labelê hetan pêynîyê romanî ke behsê gerreyî nêbeno. Coka yew helqayê bîyayene kê menda. No zî hetê sebeb-netîceyî ra sey qusurî mendo.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de mûndîşê bîyayene dormalê karakterê Gulcane de, aileyê u ê merdimî ke dormalê aye de yê de mûndîyeno. Zincîrê helqeyanê bîyayene, bi merkezîyayîşê Gulcanê u keyeyê aye yenê meydan. Helqayê bîyayene ya ewilên de na aîle dewa xo de yew ciwîyayîşo normal de benê. Dima milîtanî yenê mîntiqayê dewe u yenê şîni dewe de benê mêmman. Pêrodayîş roj bi roj zêde beno. Dima esker dewa nano dewijan sero. Seba ke dewijî qorucu nêbenê (r.55), dewê înan vêşnenê u bi zorê eskerî/dewlet mecbur manenê dewa xo terknenê u şîni Îstanbul (r.65).

Surgunî ra dima, helqayê bîyayenê ya diyine de ciwîyayîşê xerîbî, bêkarî u feqîrî Îstanbul de dest pêkena (r.66). Tîya de mucadeleyê ekonomîkî dest pêkeno. Seba peydakerdişê karî Gulcane Cengîzî rê minnet kena u dima Cengîzî ra heskenê labelê, Cengîz merdimê Tansu Ana yo. Seba aye cinîyan erzeno damê xo u dano nê şebekeyî. Gulcane u embazê xo Oznure zî no qeyde kewenê damê Cengîzî u Tarkanî. Cengîz u Tarkan nê wîrdan zî erzenê damê xo u tecawuz ci kenê, beno têsîlmê şebekeyê cinîrotoxan kenê. Dima bi keyeyê înan wesîlyê Ajda Xanime musenê kî keynayê înan kewtê destê şebekeyî. Bi bertîl u hêzê General Atakanî yenê xelesnayene.

Helqayê bîyayenê ya diyine de psîkolojîyê Gulcane xerepiyeno. Wazena ke xo bikişo. Labelê ê merdimî ke dormalê aye de sey Pêrîxane, maya Gulcane, Ajda Xanime u Zerîfa seba fikrê xokiştîşî fikrê Gulcanê vurnenê (r.433). Dima Sîyamend

yeno û Gulcane de embazî keno û yewbînan ra heskenê (r.453). Sîyamend, Gulcane de teklîfê zewajî keno (r.496). Gulcane seba ê çîyan ke ameyê serê aye tersena labelê her çî tek bi tek ci rê vana. Sîyamend Gulcane sûcdar nêvînenê û Gulcane zî teklîfê zewajî qebl kenê (r.497).

Roman nê hîrê helqeyanê bîyayene ra yeno meydan. Merkezê heqayan de serûvenê Gulcane est o. A karaktera merkezî ya û vatox bi merkezbiyîşê Gulcane metinê xo nuseno. Sere de ciwîyayîşo normal est o, dima koç/surgun yeno. Ciwîyayîşê Îstanbulî de feqîrî û xirabî yenê sarê Gulcane û dima Sîyamend vejîyeno sahne û ciwîyayîşê Gulcane beno rind.

Romanê *Kılama Şilane*, mûndîşê bîyayene dormalê Şilane de awan bena. Karaktero muhîm aya ya. Roman zî serûvenê Şilane sero yeno meydan. Şilane merkezê helqeyanê bîyayene de ya. Serûvenê aye bi hîrê helqeyan mûndîyeno. Helqaya ewîle ciwîyayîşê dewe a diyine şîyayîşê Îzmîrî, a hîreyine zî şîyayîşê Ewropayî ya.

Helqaya ewiline de Şilane 9 serre ya, wisar ra hetanî payîz şîne ware û o ca de serê sibayî ra hetanî verê şanî koyan de ya dima malî gêrena (r.9). Payîz ra dima hetanî zimistan şîna mekteb (r.19). Malime xo ra hes nêkena, seba ke ey nêverdayo Şilane ziwanê xo de kilamêkî vaja (r.37) bi çuwa terne dayo destê Şilane ra. “Şîma ke rastiye pers bikerê, tariqa kılama Şilane, hata şîva malimi derg biye.” Hikayeyê Kılama Şilane wina dest pêkeno.

Bîyayene ya bîne de zî Şilane bena des û çar serre (r.45). Maya û pîyê aye Şilane şawenê Îzmîr verê waya pile û vanî wa biwano tîya de (r.45). Labelê ê nêşkenê bidê wendiş (r.53). Şilane tîya de keyeyê yew merdimê dewlemend de xebeîyena û ewnîyena di tutanê înan. Yewbînan ra zaf heskenî. Şilane çar serrî xebeîyena û dima şîna dewa xo (r.60). Halê welatî vurîyayo. Esker keyto her ca texta millete keno (r.64). Mehkumî vejîyayî koyan. Nînan ra yew zî Fîrar o (r.66). Ge ge şewanî ciwanê dewe bi nimtik yenê têhet û qalanê sîyasîyan kenê Fîrarî de. Dima Fîrar vînd beno, vanê kişîyayo. Şilanê agêrena şîna Îzmîr. Dima aileyê xo zî bena Îzmîr (r.82). Rojêkî yew telefon ci rê yeno. Fîrar o (r.90). Dima qalî kenê benê waştîyê yewbînan (r.93) û qerar genê ke Şilane şêra Parîs (r.97). Şilane yew keye herînena (r.89) û pî û maya xo bena Îzmîr û şîna Parîs (r.109).

Na helqayê bîyayene de Şîlanê û Fîrar zewejîyenê. Hollanda de ciwîyenê û yew keynayê înan bena, nameyê aye Dozdare ya (r.115). Dozdare zî bena pîle. Pî û maya Fîrarî yenê Hollanda û şinî welat (r.126). Dima Şîlane û Dozdare şinî welat. Şinî Karêr. Kes nemendo nê cayan de. Şinî cayî ke Şîlane ci ra gêraya cayî ke kewtê vîrê Şîlane. Şîlanê Dozdare cayanê tutîya xo ra çarnena, keyeyanê xo û pîyê aye Fîrarî mojnena ci (r.138). Dima şinî zerê zîyaran û qurban danî. Agêrenê şinê ewropa. Dozdare welat ra hes kena û pîyê xo rê vilikan ana. Fîrar 25 serre yo nêşkeno bêro welat. Şîlanê qasetê kilamanê xo vejena (r.142).

Romanê *Zifqêra Berî*, Mundişê bîyayene dormaleyê di karakteranê serekî, Lajekê Welatê Adirî û Cinîya Wisarî de awan beno. Bi di helqayan yew merkez de mûndîyenê bîyayeneyî. Helqayay yewine de nê wîrdî karakterî têhet deyê. Nê wîrdî bi yew programo nîzdê yew aşmî yew otel de manenê. Nê wîrdî kesî zewejnaye yê û yew kêynayê Lajekê Welatê Adirî est a. Îstanbul (r.6) ra ameyo. Cinîya Wisarî Amerîka (r.50) ra ameya. Roja diyine yewbînan naskenê (r.15). Çîmanê yewbînan vînenê, binê têsîrê çîman de manenê (r.5).

Hîkayeyê yewbîn ra heskerdişê nê wîrdan dest pêkeno. Labelê no heskerdiş xo rê sey gûneyekî vînenê (r.145). Sere de Cinîya Wisarî zaf nêzdîyê Lajekî nêbena. Vana ez mêrdeyê xo ra zaf heskena (r.31). Labelê aye zî nêşkeno xo kontrol bikera êdî. Lajek û cinîke her roj yewbînan ra benê nîzdî. Kamca şêrê xo têhet de vîndenê. Dima ê teyna gêrenê pîya wext vîyarnenê. Eşkera eşqê xo yewbîna ra îfade kenê (r.77). “Ters, evîn û îhtîras” (r.51) dest pêkeno. Adirê nê eşqî înan vêşneno. Tim wazenê ke teyna bîmanî û yewbînan ra nîzdî bî. Labelê seba ke ê zewejînayey yê na têkîlî sero rexne zî genê (r.85).

Cinîke û lajek goşdarîyê kesî nêkenê eşqê dewamnenê. Rojî vîyerenê. Çend ray wazenê ê yewbînan bî labelê cinîke xo pê de gena û nêverdena, vana mi soz dayo mêrdeyê xo. Rojî qêdîyenê. Şewa peyênê hetan erey dans kenê. Rojo bîn maya û pîyê Cinîya Wisarî yenê û înan bi erebeyê xo benê keyeyê xo (r.106), dima lajek agêreno otel û reyna nê wîrdî yewbînan nêvînenê (r.109). Na roje ra pê Lajekê Welatê Adirî şino Îstanbul. Cinîya Wisarî zî şina Amerîka Stamford (r.120).

Helqaya diyine de di karakterî yewbînan ra aqîtyenê û her yew yew kîştâ dinyade yê. Halo newe de êdî nê wîrdî yewbînan ra bi henzaran kîlometreyî dûrî yê. Hesretê înan dest pêkeno. Her roj telefonan kenê yewbînan rê. Dej ancenê,

mektuban, maîlan nusenê. Cinîya Wisarî qayîla wayîrê gedeyêkî bo, labelê mêrdeyê aye derdê mal û milkî de yo û nêzdî ci nêbeno (r.164). Cinîke şina doktor seba gedeyî doktor vano problem çîno. Fendan kenê ke bêrê têhet la îmkân çîno.

Cinîya Wisarî wazena Lajekê Welatê Adirî ra qijê aye bibo la nêşkenê yewbînan vînerê. No hal yew mude dewam keno. Zaf hesret ancenê û dejenê. Dima mêrdeyê cinîke hesîyeno mektubanê înan û komputere şikneno. Dedektîf tepşeno û têkîlîya înan eşkere keno (r.183). Dima Cinîya Wisarî yew mektub şawena kal û ahwal cirê nusena û vana êdî mektub û maîl menûse, çîyekî o adres rê meşawe. No mektub ra pey êdî reyna têkîlîya înan nêbena. Xeylekî wext vîyeren. Rojekî Lajek damîş nêbeno û telefon keno Cinîya Wisarî rê, yew veng yeno telefon ra: “Tîya meganî Cinîya Wisarî. A êdî ewtîya nêcûwîyena” (r.190), roman qêdîyeno.

Romanê *Soro* de hetê mûndîşê bîyayene ra bi merkezîyeteko sist dormalê Soroyî de mûndîyeno. Roman bi nameyê Soroyî hadre bîyo labelê mîyanê romanî de bîyayeneyî teyna dormalê Soroyî girenêdayenê. Çend helqayê bîyayene estê ke sey têkîlîya peşmergeyan û qumandarî, sosyalîzasyonê dewe û dormalê xo, têkîlîya dewijan û domananê koyî ûeb est ê. Mîyanê mûndîşê bîyayene de seruvenê Soroyî yena dayîş. Labelê gama ke seruvenê Soroyî dayena, hîkayeyî benê hîra yan zî bîyayeneyî benê zaf.

Roman de sere yew helqayê bîyayene de Soro yeno dewe û keyeyê Maşalayî perseno û şino keyeyê Maşalayî (r.17). Dima yewna helqayê bîyayene bena a û meseleyê Silêmanî dest pêkena, o zaf feqîr o seba ke nêşkeno nan bido kutîkê xo kutik remeno. Silêman bi tewsîyeyê Nazimî o Qemer, Hesên û Dursun benê qorucîyê birran (r.41). Dima heqaya ewîl dewam kena û Soro yeno verê domananê dewe. Fîrig, Yılmaz û Babîl tîya de Soroyî de qalî kenê yew cîpa leşkerî yena nîzdîyê înan û Soro keweno durî (r.79). Dima helqayê Soroyî dewam kena û Soro Maşala û Murad tepişyenê hetê leşkeran ra (r.127). Îşkence vînenê û Maşala îtiraf keno û vano Soro tucar Selîm nîyo û terorîst o (r.140). Maşala û Muradî verra danê û Soro êdî nêvejîyeno. Dewamê romanî de nuştox agêreno rojanê verê darbeyê heştayî û gama ke Soro kewto zîndan îşkenceyê ke ey Harûn û Memedî rê bîyê yenê vatiş (r.369-378). Nuştox no mîyan de koy de rewşa Soroyî dano. Çalakîya rayîrbirnayîşî û dima werdişê cezaya sîlehî û vîndbîyayîşê ey dano. Peynî de Soro hetê leşkeran ra yeno kîştîş. Roja peyên kutikî verdenê Soroyî û soro yew seat dima vengê ey birîyeno

(r.454). Meyîtê ey erzîyeno Mujilî û Fîrig pê hesyeno (r.464), dima meyîtê ey beno vînd û peynî de Fîrig Yilmaz û Babil vînenê û defn kenê (r.503).

Heqayê bîyayene ya newe abena û Mexsûdê Keskî keweno sahne. Evdirehman mêmânê Mexsûdî yo û nê wirdî des serre verî gama ke qijê înan pîya kişyenê o roje ra nate hevalê yewbînan ê (r.108). Mexsûd hosta yo û sinikçî yo û vanê o domaniyê xo de yew marê serê zîyaretî ra viraştîşê dermanan musayo (r.113). Mexsud ciwanîya xo de maya Silêmanî Sêvgule dima ra zaf gêreno. Silêman rojêkî cilanê aye dano xo ra û Mexsûdî ra beno nîzdî. Mexsûd gama ke rîyê aye keo a ewnîyeno ke Silêman o. Dima psîkolojîyê Mexsûdî xerepîyeno (r.155). Mexsud êdî mîyanê şarî nêyeno şino Çala Şeyîdî de xo rê mezêl keneno û yew şewe o ca de maneno. Şinî anî û nan û awe ra birrîyeno û dima Sêvgule şina ey bena serê sifrî û wer wenê (r.235). Mexsûd û Evdirrehman pêynîyê romanî de keleşê xo genê û bi domananê koyî ra tifingan nanê qereqolî ya (r.517).

Yewna helqa bi ameyîşê komê domananê koyan dest pêkena. Dewijî înan kenê mêmân ca danê înan û keyeyanê xo de kenê mêmân înan rê heywanan sarebirnenê (172). Domannî dima kewenê mîyanê meseleyan. Verê qorucîyan de qalî kenê û vanê ke eke leşker şima bero operasyon qebul mekerîn û îstîfa bikîn. Pêşmergeyan ra zî vanê gureyê xo biqedînîn ma dima erzenê qereqolî ser. Dima erzenê ê leşkeranê ke xebata rayîrî de yê ser û di leşkeran kişenê (r.237-249). Nuştox agêreno serranê verênan û yewbîn naskerdişê Lezgîn û Soroyî dano. O çax dewijî êdî înan nêgenê keyeyanê xo (r.252). Domanê koyî leşkeran ra pusî wenê û 24 kesan ra çar kesî amenênê (r.253). Dima Soro beno vînd û o yew heş yew wext pîya ciwîyenê (r.256-267). Bêrtijî Xormekijan ra yewî kişenê û dima huzur mîyanê înan de nêmanêno zerar danê yewbînan. Komê Lezgînî kewena mîyan û her di hetan aştnena (r.313-349). Lezgîn o koma xo erzenê qereqolê neweyî ser û çend leşkeran kişenê new leşkeran zî esîr genê û qereqol teqnenê (r.397-414). Qorucî seba ke şawiyenê operasyonan îstîfa kenê (r.487). Dima vînayîşê meyîtê Soroyî domanê koyî mezêlê ey sero yew merasîm virazenê (r.515). Peynîyê romanî de domanê koyî reyna erzenê qereqolî ser. Na rey Paşa û Evdirehman zî bîyê endamê kome û Mexsûdê Keskî zî bi keleşê xo destgirî dano înan (r.517).

Yew helqaya bîyayene derheqê pêşmergeyan de ya. Dewlet îhaleyê birnayîşê birran û viraştîşê qereqolî dana înan û erjan înan xebetnena (r.98). Peşmergeyî gureyê xo qêdînenê. Rojê hesabî Qumandar yeno hesabê xo vînenê labelê Qumandar

pereyanê înan debirreno û kê m dano hem zî sozê kolîyan ke dabi înan o sozê xo zî weno. Çend domanê peşmergeyan kolîyan vêşnenê û Qumandar a şewe înan fetelnenno û vano na şewe şima tîya ra şinî (r.389-397). Dima şîyayişê înan komê Lezginî erzena Qereqolî ser o.

Roman bi nê helqeyan, bi yew merkezîyeto sist yê dormaleyê Soroyî de mûndîyeno. Nê helqeyê bîyayenyî sey zîncîre dormalê Uskura de mîyanê dewlet, dewijî û domananê koyî de yenê giradayene.

Romanê *Moriberî* de mûndîşê bîyayene vilabîyaye yo. Esas hîkayeyê eşqê Ekber û Altune sero awan bîyo. Labelê mîyanê metinî de ekber hetê merkezîyetî ra merkezî yo labelê no merkezîbîyayiş zaf giranîyê xo çîno. Hîkayeyê eşqê înan de Ekber, Altune ra hîna zaf aseno mîyanê metinî de. Eşqê nê wîrdan sey temayêka giran û şêdînayê nîya, roman sey romanê yew serrê dewa Tawuxî yo. Helqayê bîyayeneyan teyna dormalê Ekber û Altune de girenêdîyenê. Ciwîyayişê dewe û ûmeseleyê dewijan yan zî eqrebayanê Ekberî û Altune zî mîyanê metinê romanî de af ca genê.

Helqeyê bîyayenyî, seba ke nameyê kitabî Moriber o û no moriberî zî beynateyê Ekber û Altune de yo, bi halêko sist yewbînan ra giredîyayî yê. Esas mesela mîyanê metinî de dormaleyê nê aşiqan de nêvîyerena. Karakterê bînî zî giranîya xo mîyanê metinî de belû ya. Esi, Jük, Heyder Ağa yan zî Heydê Gogî hem hetê cagirewtişê mîyanê aksîyono dramatik de hem zî hetê behskerdişê înan ra yew giranîya xo est a. No semed ra karakterê Ekber û Altune mîyanê metinî de nuqtaya giranî nîyê. Nameyê romanî her çiqas têkîlîya xo bi nê heskerdoxan de bo zî metin de yew merkezîbîyayişo asaye çîno.

Romanê moriber hetê mûndîşê bîyayene ra çend bîyayeneyanê muhîman ra yeno meydan. Înan ra helqayê bîyayene ya yewine meseleyê Dereyê Gozêreke yo. Her serre Tawuxijî û Xozatijî nê gozan sero danê pêro. Heydê Gogî yew merdimî keno birîndar û eskerî kewenê dima. Zaf rey seba heydî yenê dewe û dewijan rê heqaret kenê kuwenê (r.188). Hetanî peynîya romanî no şîyayiş-ameyişê eskeran dewam keno (r.246).

Bîyayene ya bîne meseleyê Ekberî ya. Ekber mekteb de keweno mîyanê gureyanê sîyasetî. Yew embazê ey yeno kiştîş. O zî remeno şino dewa xo û nêvejîyeno teberê dewe. Ekber çepgir o û mîyanê nasanê xo de sey qomûnist yeno

biname kerdiş. Esker nata ey vînero beno heqaret ci keno yan zî geno binê çimî. No semed ra hetanî peynîyê romanî ekber wina eskeran ra remeno. Seba kîtabanê ey zî maya ey û pîyê ey her tim qehrîyenê. Heta ke Ekber, verê şîyayîşê Almanya kitabane xo vêşneno (r.248) na mesela dewam kena.

Mîyanê romanî de bîyayene ya bîne zî embazîya Ekberî û Sey Balî ya. Wirdî zî heskerdox/aşiq ê. Wayîrê derdê zerrî yê. No semed ra xo yewbînan ra nêzdî vînenê û tim hetanî serê şşbayî pîya qal û muhabbet kenê. Sey Balî Pampoze ra heskeno (r.114) labelê kes nêzano a kam a. Ekber zî Altune ra hes keno û muradê xo bi aye ra wazeno. Derdê zerrî nê wirdan kena embaz/dostê nşzdî. Na embazî hetanê peynîyê romanî dewam kena.

Mîyanê şarê Tawuxî de meseleya marî est a. Yew maro zaf gird û efsanevî est o nîzdîye dewe de (r.72). Seba nê marî cayo ke mar o ca de ameyo vînayene bi nameyê Koê Morî (r.13) biname beno hetê dewijan ra. No mar ra herkes terseno. Dewijî zaf wazenê no mar bêro kiştîş labelê kes nêşkeno bikişo. Xeber danê hukmatî, esker yeno gêreno labelê nêvînenê û agêrenê. Dewijî her çare dima gêrenê labelê goreyê vatişê Ana no mar hetani yew kênaya ezeb û qame derge nêkişo nêvînenê (r.76). Axir pêynîyê romanî de no mar dano Altune ro (r.234) û beno sebebê mergê aye. Dima zî kes reyna nê marî nêvînenê.

Yew helqaya bîne ke dewlet cem girewtîş, tembur cenayîş û zimistanî gêrayîşê pîran qedexe kerdo (r.190). Zimistan pîrî şinê dewa Tawuxî. Esker erzeno dewe ser o. Însana rê heqaret keno û temburan vêşnenê. Qumandarê eskeran mîyanê şarî de zimbêlanê Pîr Usênî birneno û heqaret ci kenê (r.189). Pîr mergê xo wazeno labelê esker zimbêlanê ey birneno yew het ra (r.190). No semed ra zî Pîr û dewijî zaf qehrîyenê.

Helqaya peyên de zî Khal çend bizan dizneno û beno Xozat de roşeno (r.228). Seba ke bize şarî nêyenê Jük şan de elentîrîk geno û keweno dûrî. Esi û Altune kewenê dima û mar dano Altune re. Altunê raya Xarpêtî de mirena (r.241). Na bîyayene ra dima Jük xo sûcdar vînenê û zaf dej anceno (r.244). Seba ke Altune waştîyê Ekberî ya o zî qehr beno û êdî dewe de nêtêwtîyeno. Seba dewsa eskeran û qehrê Altune tewe terk keno û şino Almanya (r.249).

Nê heqayê bîyayenyî, teyna hetê yew dewe de biyayîşî ra yan zî eqreba/cîran bîyayîşî ra têkîliya xo yewbînan de est a. Sewbîna hetê awankerdişê mûndîşê

bîyayene ra torêka sist mîyanê xo de est a. No zî seba ke nameyê roman Moriber o û derheqê Ekber û Altune de yo bingehê nameyê xo zaf zixm denêkeno.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de bîyayeneyî çend helqeyan ra yenê meydan. Helqeya yewine de keyeyê Şîyarî Aldûş de dewa Gozêrek de yo û ciwîyayişê dewe de dest pêkeno. Sere de Zeynîke ke Şîyar ci ra heskeno bar kenê şinê Edena (r.10). Dima yew embazê Cemîlî ci rê mektub şaweno (r.34) vano bê Îstanbul ma xo rê keyeyan virazenê ti zî xo rê yew keye viraz. Xezale Cemîlî ra vana wirze şo Îstanbul (r.37) “Xezali qayîl bî, Cemîl qayîl nêbi” (r.39). Şîyar û Cemîl kewenê rayîrê Îstanbulî (r.40). Keyeyê embazê xo de manenê. Key hema hema beno tamam (r.61) û Cemîl vend dano cinî û tutanê xo (r.71). Pereyî nêmanenê, Cemîl dew ra pere wazeno “Xezali, vîştray cit u çend dewaran’a rotî bî, peray ci riştî bi Sembol” (r.76), ban ke beno tamam, Xezal û tutî şinê Îstanbul (r.95). Zelal u Şîyar şinê mekteb (r.97). Ciwîyayişê Îstanbulî dest pêkeno. Şîyar û pîyê xo Cemîl cuwapê rojêkî şinê dew (r.105). Cemîl seba ke mehkûm o tepîşyeno (r.110). Dima 1980 dîyeno. Şîyar mekteb de werte de sinifa diyine de yo (r.112). Pîrîkê Şîyarî û apê ey Loko û Bekir şinê Îstanbul. Cemîl bînê çimî de beno vînd (r.120-121). Her ca de Cemîlî gêrenê. Cuwapê musenê kî Cemîl destê eskerî de nîyo. Cemîl yew teşqele de destê eskerî ra remeno (r.121). Cemîl xo resneno welat (r.124). Esker erzeno dewe ser o û şarê dewî rê îşkence keno. Cemîl û embazê xo koy ra tîfîngan erzenê hetê eskeran a. Esker ancîyeno vejîyeno dewe ra (r.125). Şeş aşmî cuwapê Cemîl dewe ra şino Îstanbul (r.128). Yew eqrebayê Cemîlî ci rê xelat şaweno û dawetê sunetî keno (r.128). Cemîl şino dewe reyna, esker yeno û Cemîlî tepşeno û erzeno hepis (r.129).

Helqaya diyine de Cemîl heps de beno, di serrîya Xezale xebeftîyenê, Şîyar zî yew çayxane de şuxulîyenê (r.132). Îdareyê keyeyî milê Xezale û Şîyarî milde maneno. Amnan Şîyar şino dewe. Zeynik zî şîya dewe û yewbînan vînenê (r.156). Eşqê yew bîan ra eşkera kenê û yewbînan vînenê hetanî ke Şîyar şino Îstanbul. Şîyar û pîrika xo şinê Cemîlî vînenê heps de (r.198). Dima rojêkî Şîyar nişka qerar geno û keweno rayîr şino Îstanbul, serê banî dalpe keno û pereyê înan çino ke virazî. Xezale qîcanê xo ra vana ma nêşkenî banê xo tamîr bikî coka ma roşenê û şinê cayêkî de ban kîra kenê (r.250). Dima Zeynîke Şîyarî rê mektube şawena û vana ke pîyê mi keno ke mi bido kalekî. Şîyar na xebera dima beno xirab (r.255). Na helqayê bîyayene bi xeberê Zeynîke û kirişnayişê keyeyî ra dima qêdîyena.

Helqaya pêyenê zî vîst û di serre cuwapê dest pêkena. Na helqade serre 2007 a (r.284). Şîyar bîyo çewres serre (r.264). Şîyar unîversîta qêdînaya û bîyo mudurê şubeyê yew bankayî (r.270). Cemîl hepis ra vejîyayo û o û Xezale şîyê hac (r.265). Qicî bîyê pîl bîyê wayîrê gureyan û zewejîyayê (r.265-266). Hal û wextê Şîyarî bîyo baş. Cinîyêka bi nameyê Neyran (r.270) Şîyarî de bîya waştîye. Labelê Şîyar, kesî ra sey Zeynîke hes nêkeno. Rojêkî Şîyar û Neyran yew kafe de ronîşenê. Gama ke wirzenê yew cinîya ciwan û yew merdimo extîyar kewenê zere. A cinîke seba yew pisînge qarî warî kena û heqaret bi wayîrê ê cayî kena. No hal qet weşê Neyran û Şîyarî ya nêşino. Dima Şîyar tayînê xo wazen û tayînê ey vejîyeno Balikesîr Erdek. A cinîya ke ameya kafê Zeynîk a û no şîyayîş zî barkerdana zerrî yo Şîyarî rê (r.284). Roman tîya de qêdîyeno. Roman hetê mûndîşê bîyayene ra dormaleyê Şîyarî de yan zî bi merkezîyetê Şîyarî awan beno. Nê hîrê helqeyî mûndîşê bîyayeneyî anê meydan.

Romanê *Kalaşnikofî* de mûndîşê bîyayene heta a roje tarixê vejîyayîşê romanê zazakî de merhaleya newe a keno. Heta a roje romanê zazakî de mûndîşê bîyayene yew rayîro qlasîk de dewam keno. Mîyanê fiksîyonê romanê bînan de tarix yan zî wext dîyar o yan zî goreyê tarixê dinya ca gineno ci. Yan zî karakterî dinyayîj ê û standardê înan sey însananê normalan ê. Labelê kalaşnikof de wext ne dîyar o yan zî karakterî hetê taybetmendîyan ra însanê normal ê û ûnsurê fantastîkî tede çîno. Kalaşnikof de wext, mekan û karakterî fantastîk ê. No hete ra romanê Kalaşnikofî qîsmen postmodern yew roman o.

Mûndîşê bîyayene Kalaşnikof de yew planeta nedîyar de bi vînayîşê parçeyêkî dinya -metin de dinya nêvajîyena sey parçeyê yew planeta nedîyar tarîf bena- hikaye dest pêkena (r.17). Na bîyene ra dima planetijî muzeyê xo de ca danê no parçe û ser o xebate kenê. No parçe de binê cemedî de yew cinî û yew camêrd benê û destê cinîye de yew kalaşnikof beno (r.28). Planetijî hîs, fikir teknolojî û ciwîyayîşê înan mereq kenê û seba newe ra ganîkerdişê înan bi nameyê Kalaşnikofî yew sîmîlasyon virazenê. Helqayê bîyayene ya verên heta viraştîşê nê sîmîlasyonî ya. Planetijan de wina yew qabîlîyet zî est o; sey ê merdîmanê dinyayîjan eşkêne biciwî, hîs bikerî û dilqê înan ra yewî bikewî (r.16).

Despêkerdena sîmîlasyonî ya pey helqaya diyine dest pêkena û sere de hikayeyê Rojda û dima ê Domanî û Şayîrî dest pêkena. Mîyanê mûndîşê bîyayene yê

romanî de Rojda û Şayîr temsîlê tutanê Dêrsîmî yê ke badê tertele yê bêwayîr û koyan de mendê û dima zî dîyayê leşkeranê tirkan ê. Hikayeyê romanî de Rojda dîyena Misto Kor û Şayîr dîyeno Îsmê kerî. Nê wîrdî leşker ê, temsîlê dewlet ê û qetilkarê şarê koyan -şarê Dêrsîm- û şarê Hagosî -şarê ermenî- yê. Doman zî temsîlê tutanê ermenîyan ke badê 1915î qeydekî tertele re xelesîyayî û hetê kerwayanê xo kişyayî yan zî dere derxoleyan de merdî yo. Ne est o ne zî çîno. O, sîmîlasyonê Rojdaye de est o.

Helqayê bîyayene ya diyine de Rojda seba wezîfeyê kışîşê Misto Korî koy ra yena bacar (r.31-32). A û Doman cayêkî de manenê û dima şîne keyeyê Şayîrî. Şayîr zî verê mîyanê eynî organîzasyonîde beno û ê azad kenê û o aqîtyeno şîno şaristan (r.52). Rojda û Şayîr planê qesasê xo virazenê. Sey şerabweran hefteyêk kuçeyê verê meyxaneyî de manenê û pira-pira benê nîzdî. Roja ke Mist û Îsm yenê meyxanê erzenê înan ser (r.72). Seba ke pawtoxê înan zafê û bîyê brîndan wazenê bombeyanê serê bedenê xo biteqnî û pêro pîya bimirî. Labelê wezîfedarê sîmîlasyonî nêwazena netîceyê nê êrîşî wina biqedîyo. A rojda ra zaf heskena. Dima sîmîlasyonî vindarnena. Ê brinanê înan weş kena, înan ana fasalê Mist û Îsmî (84). Rojda Mistî kişena Şayîr zî Îsmî kişeno û o ca ra remenê hîrê hemî. Wezîfedarê sîmîlasyonî înan gena bena serê koyanê înan de coyo ke Rojda û Şayîr reya verên raştê yewbînan ameybî de nana ro (r.84) û agêrana planetê xo. Normal de hetê teknîkî ra sîmîlasyonan ra yew çî yan zî eşya nêşkenê berê planeta xo labelê madalyayê Mistî ke gama ke mireno ginena erd û Rojda gena, dima dana wezîfedarê sîmîlasyonî. Wezîfedare sîmîlasyon ra vejîyena ke ewnîyena madalya zî destê aye de ya. Dima roman qedîyeno.

Kalaşnîkof de mûndîşê bîyayene bi dîyayîşê meyitanê Rojda û Şayîrî dest pêkeno û bi viraştîşê sîmîlasyonê Kalaşnîkofi hikayeya esasî dest pêkena. Mîyanê fiksîyonî de ca bi ca agêrayîşî virazîyenê û vîyartoxê karakteran yeno dayîş. Dima prosesê hadreyîyê erîşî bena û êrîş beno. Wezîfedarê sîmîlasyonî seba ke Rojda ra hes kena netîceyê hikayeyê êrîşî bi mudahaleyê sîmîlasyonî bedelnena û netîce de wazenê Rojda û Şayîrî yeno ca.

Romanê *Sosine û Gulzare* de mûndîşê bîyayene de hetê kontekstî ra binêkî vilabîyaye yo. Bîyayeneyî dormaleyê hîrê kesan de yenê mêydan. Înan ra yewe Gulzare, diyine Sosine û hîrêyine zî Memê Xase yo. Têkîliya nê hîrê kesan zî wina

ya; Gulîzare dewe de Sosine vînena û çend seat qalî kenê û ci ra zaf heskena (r.20). Giraniyê bîyayeneyan dormaleyê nê wîrdan de benê û ne wîrdî roman de karakterê serekî yê. Memê Xasê (r.62) zî dewijê Gulîzare yo û bêynateyê ey û karakteranê serekîyan ê bînan de tîkîlî çîno. Nê hîrê karakterî esas temsîlê polîtîka, wext û tîkîlîyanê newayan ê.

Mûndîşê bîyayene de Gulîzare koçber a û seba şarê xo wazena çîyan bikero. Mîyanê wextî de domantîya xo de şîna Îstanbul o ca de bena pîl (r.9). Pîyê xo seba ke şîyo Almanya a ewnîyena maya xo û birayê xo ra. Mûndîşê romanî de a gama ke newês serre ya şîna dewa xo û bi naskerdişê Sosine fikrê aye vurîyeno. Dima şîna Almanya hîkayeyê Almanya dest pêkena. Bêynateyê birayê xo û pîyê xo de manena. Kerîmî de bena waştî. Badê mergê Sosine yadkerdişê aye de qalî kena û dima roman qedîyeno.

Hetê Sosine de zî bîyayenyî ciwîyayîşê koyî, gerîlatî, çalakî, şer û ê bîyayenyê bînî benê. Mîyanê romanî de zafane nê seruwenê Sosine yenê dayîş. Hîkayeyê aye zî hetanî ke a û komê aye pêro yenê kiştîş dewam kenê. Memê Xase zî yew tucçar û sextekar o. Şarî xapînenê û pereyanê înan geno weno. Amed de keweno destê hîzbullahî û înan rê xebetîyeno hetanî ke keweno destê gerîlayan. Dima vurîyeno û xetayanê xo qebul keno û poşman beno. Nê hîrê kesî mîyanê metinî de xetê esasî yê û mûndîşê bîyayene de nê hîrê kesî merkez de yê. Mûndîşê bîyayene yê romanê Sosine û Gulîzare de tîkîlîya karakteran û tîkîlîya bîyayeneyan mîyanê xo de zaf zixm nêasena. Çünke kesî ke asaye yê tîkîlîya xo mîyanê xo de zaf çîno. Axir wina aseno ke nuştoxî mîyanê yew tora tîkîlîyanê nîzdîyan ra zêde wazeno ke ruh, şert û bîyayenayanê cîya-cîyayanê yê 90an bido.

Romanê *Deyndar* de nuştoxî yew proses derg hîkaye kerdo. Seba ke proses nêzdîyê 50 serrî yo mîyanê bîyayeneyan de hetê wextî ra venganeyî peyda benê. Roman de mûndîşê bîyayene dormaleyê Husênî de beno. Hama Husên nêameyo dinya maya û pîyê ey şîne serê zîyarê Goşkar Babayî dua kenê qurban birnenê û Zerîfa hewnê xo de mîjdanê Husênî gena. Nameyê Husênî zî hetê Goşkar Babayî ra hewn de yeno dayîş. No semed ra Husên yew karaktero taybet o û estbîyayîşê ey de zî yew heto mîstîk est o. Seba ke di domanê Êsivî û cinîya ey a verên merda sihhate Husênî zaf mûhîm beno seba înan. Mûndîşê bîyayene de sihatê Husênî her tim mûhîm o û çimê keyeyê ey Husênî ser o de yo.

Husên gama ke 5-6 serre beno nêweşîyê ey tim est ê û neçar o. No semed ra Ûsiv û Zerîfa ey şawenê mekteb vanê wa biwano, o nêşkeno gureyanê giranan de bixebetîyo. Husên hetanî ke şino lîse rojev sihatê ey a. Dima lîse de keweno mîyanê karê sîyasetî û êdî rojevê keyeyê Husênî û Husênî vurîyena. Husên êdî sorişger o û seba şarê xo xebetîyeno. Labelê keyeyê ey seba ey tersenê ko o şêro koy. Helqayê hîkayeyan hetanî şîyayîşê koyî zaf zaf hîra nêbenê. Badê şîyayîşê yewna hîkaye dest pêkena o êdî îllegal o û her tim tersê kişîyayîşî yan zî hepisî est a. Şino koy labelê organîzasyonê ke kewto mîyan ey şaweno bacar û dewan. O û embazê xo mîyanê şarî de xebetîyenê. Dima Husên keweno dame û tepîşîyeno û erzîyeno hepis.

Hepixane yewna helqayê bîyayene yo. Pîyê ey Ûsiv merdo, Husên ciwîyayîşê hepsî de nêweş keweno. Amelîyat beno dima grevê vêşanîye de tayêna nêweş keweno û halê ey beno giran. Des serrî vîyerenê mîyanê ey û maya xo de yewna têkîlî awan bena. Nê wirdî qayîl nîyê yewbînan qehr bikerê. Xeberanê xiraban yewbînan ra nimnenê êdî. Omabên de Husên cezayê muebetî weno. O seba ke maya xo qehr ra bipawo nêweşîyanê xo nimneno, maya ey zî bi eynî sebep niwêşîyanê xo Husênî ra nimnena. Badêcû maya Husênî mirena û xeberî mergî erey rasena Husênî. O maya xo rê mektub nuseno waya xo ra vano serê mezeli de biwane. Badê mergê Zerîfa, seba ke înan ê sozî kî badê azadiyê Husênî daybî yewbînan nêyenê ca. No semed ra Husên xo sey deyndarî vînenê duştê maya xo de û no semed ra zaf dej anceno labelê êdî maya ey merda. Husên badê mergê maya xo nameyê aye danê keynayê waya xo û êdî aye ra medet pawenê.

Fiksîyonê Deyndarî hetê mûndîşê bîyayene ra dormaleyê qehr, heskerdiş hesretmendiş û bêçareyî de mûndîyeno. Merkezê nê bîyayeneyan de bi taybetî têkîlîya Husênî û Zerîfaye verê çîman de ya. Labelê seba ke merkez karakter sere ra hetanî peynî Husên o bîyayeneyî ke sereyê ey ra vîyerenê yenê hîkaye kerdiş. Deyndar heşt qisman ra ameyo meydan, hema hema her qisim yew helqayê bîyayene ya. Mûndîşê bîyayenêyê romanî, seba ke proseso derg de ameyê mûndîş tay dezavantajî ameyê meydan. Nê dezavantajî sey venganiyê wextî yan zî wext de qerifîyayîşî, hîranêbîyayîşê û xorînnêbîyayîşê hîkayeyan vejîyenê werte. No semd ra no roman hetê mûndîşê bîyayene ra zaf pêt nîyo û helqayê bîyayeneyî mîyanê xo de sist girêdîyayî.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de mûndîşê bîyayene dormaleyê Pêtî de yeno meydan. Pêt hama doman beno hîkayeyî bi apê ey Îdarê Îvrayîmî destpêkenê. Pêt hetanî ciwanîya xo verê destê apê xo de beno pîl. Hîkayeyê romanî de helqaya yewine bi pêrodayîşanê Îdareyî û prosesê hepis û remayîşê ey destpêkeno. Badê agêrayîşê apê xo Pêt bîyo xort. Panaromayê dewrî ke hetê nuştoxî ra roman de yeno hîkayekerdiş wina yo: “Yunani hetê İzmirî ra koti Tırkiya. Hata Afyon koti zerrê Anadoluye. Herbê dina çıqa ke qediay bi ki, hardê Tırkiya de oncia sukunet çinê bi, isonê ho rê ki retiyê çinê biye. 1887 herbê Ruşî u Tırkiya, 1908 herbê iktidarê Jön-Tırku, 1912 herbê Balkani, 1914-18 herbê Dina I, 1915 Tertele u Tecirê Hermeniu, 1918-1919 serq de cepê verva Hermeniu... Tertelê qoçgiriye... Tertele tertele serre bi. Herb herb sero amene dê” (r.100). Miyanê mûndîşê bîyayene de domantîya Pêtî raştê nê meseleyan yena. Helqayê bîyayeneya verên wina bena.

Ciwantîya Pêtî de heqayê bîyayene ya diyine destpêkena. Na heqayê bîyayene de serwedartişê Şêx Seîdî û serwedartişê Qoçgirîye bena (181). Pêt seba paştgirîyê Alîşêr Efendî şino Qoçgirîye û dewlet de keweno şer. Nizdîye yew serre o ca de maneno û agêro dewa xo. Gama ke agêreno eşnaweno ke xebera mergê ey vila bîya û Pelge Yelî rê waştta. O vano ke “Dinya tari bo ke Pelge Yeli nêdan” (r.160). Dima Yel hetê çawîşî ra yeno kiştîş û Pêt û Pelge zewejiyenê (r.210). Nê wirdî bi domananê xo emrê xo dewa xo de dewam kenê.

Helqaya hîrêyine de esker hêdî hêdî keweno Dêrsim û çekanê şarî arêdano. Labelê badê arêdayîşê çekan esker destkeno pê û şarî rê heqaret keno û şarî kişeno. Pêt û embazê xo û şarê xo vejîne koyan û duştê eskerî de kewenê şer. Dima şer beno gird her cayê Dêrsimî de şar yeno kiştîş. Pêt û embazê xo gruba xo weş pawenê. Labelê rojêkî maya Pêtî û lajê Pêtî yenê kiştîş. Avdîla Paşa Pêtî rê xebere şaweno û vano koy ra bêrîn war teslîm bibîn ma şima nê kişenê. Yew grube yena war û esker înan kişeno. Pêt û gruba xo şer ramnenê û teslîm nêbenê esker zî nêşkeno pê. Pêt û embazê xo çend henzar însanan xelesnenê. O çax Dêrsim de bi henzaran însanî yenê qîrr kerdiş. Dima Seyîd riza tepiştîyeno û îdam kenê. Esker Dêrsim de hukm nano ro. Ef vejenê û Pêt û gruba xo yenê war teslîm benê û sûrgûnê Develîye benê.

Helqaya bîyayene ya peyên de Pêt Develî de nêtewîtyeno û remeno xo rasneno Pulur û reyna vejîyeno koy (r.512). Koy de gelek maneno û dima bi destegirîyê ekraayanê xo cayê ey tesbît kenê. Esker erzeno înan sero Pêt Pelge û tutanê înan kişenê û roman qêdîyeno (r.541). Roman de mûndîşê bîyayene, bi nê çar helqeyanê

bîyayeneyan dormaleyê û merkezîyetê Pêtî de mûndîyeno hetê nuştoxî ra. Mûndîşê bîyayene seba ke bîyayeneyî sey zîncîre yew merkez de arêdîyayî serkewte yo.

Romanê *Piltane* de mûndîşê bîyayeneyan -seke nameyê romanî ra zî belû yo-sere ra hetanî peynî dormaleyê Piltane de awan beno. Roman heşt qisman ra ameyo meydan: 1- Hewnê Piltane, 2- Piltane Şona, 3- Zelale, 4- Eşkefta Derge, 5- Key ke tîje ko ra şîye, 6- Mehkeme, 7-Almanya û 8- Pêreşayîş. Nê nameyî her yew qismê hîkayeyê Piltanê danê. Pêro qisman de aksîyono dramatik de Piltanê karaktera merkezî ya. Nuştoxe gama ke metinê xo nusena ê çîyî ke yan zî kesî ke eleqayê xo bi Piltane est ê înan hîkaye kena. Mûndîşê bîyayene de yew rêza zelal est a, kronolojî aver şino. Hîkayeyî pêdima benê. Bîyayeneyî bi eleqayê sebeb û netîceyî yewbînan ra giredayî yê. Êşkîyeno bêro vatiş ke bîyanyeyî mîyanê romanî de sey zîncîre yewbînan a giredayî yê. Zaf cayanê romanî de wendox meseleyanê ameyoxan zaf mereq keno. No hîsê mereqî metinanê serkewteyan de zêde beno. Bê înan zî bîyayeneyî mîyanê xo de yew têkîlîya mantiqî ser o awan benê û mûndîşê înan de hetêko tarî yan zî fehm nêbo çîno. No semed ra metinê romanê Piltane hetê mûndîşê bîyayeneyan ra metinêko serkefte yo û herekîyayîşê bîyayeneyan zaf zelal o û bi çarçovayê mantiqî de aver şino.

Romanê *Heyfî* des û yew qisman ra ameyo meydan. Roman hetê mûndîşê bîyayene ra sere de bi parçe parçe hîkeyeyan a destpêkeno. Hîkayeya yewine de Zerdeşt û Zagros seba teqnayîşê bombeyanê ke verêcû erzîyayê binê rayîrê makînyayan wezîfedar benê û şinê (r.7-20). Hîkayeya diyine de Tekoşîne, Evîne, Agît û Zinar benê wezîfedarê erzaqî û şinê ke dewe ra erzaq biyarî (r.21-86). Hîkayeya hîrêyine de Zinar beno vîndî û hetê kampa keweno rayîr (r.87-108). Hîkayeya çarine Kawa û Mezlum qatîrê xo Çîmene û Ronaldînho bar kerdê rayîr de yê û ver bi kampe şinê (r.109-138). Hîkayeya pancine de bombevaranê kampe beno û Mahîr, Welat, Zana û Amed kişîyenê (r.139-180). Zinar raştê leşkeran yeno û xo nimneno remeno o ca ra (r.181-198). Dima nuştox reyna agêreno hîkayeyê Agît, Tekoşîne û Evîne. Nê hîrê heme erzênê leşkerî ser û zaîyat danê înan (r.199-236). Zerdeşt û Zagros zî bombe teqnenê û leşkeran kişenê (r.237-252). Reyna hîkaye yena Agît, Tekoşîne û Evîne ser o û ê şinê rasenê kampe dima înan Zerdeşt û Zagros û înan zî dima Zinar raseno kampe (r.269-286).

Nê hîkayeyî peynî de bi resayîşê kampe giredîyêne û pêrasenê. Yanî helqayê bîyayeneyan kampe de qêdîyenê. Mûndîşê bîyayene yew merkez ra benê vila hîkayeyî vîyerenê û reyna yew merkez de top benê.

3.1.3. Qadroyê Şexisan

3.1.3.1. Kesê Serekî

Romananê zazakî de kesê serekî, bê yew romanî -romanê *Heyfi-* pêroyê roman de est ê û pozîsyonê nê kesanê serekîyan zafane xurt o. Kesê serekî romananê *Kilama Pepûgî, Zifqêra Berî û Sosine û Gulîzare* de zaf ê. Bê nê romanan, romananê bînan de kesê serkî tek ê û mûndîşê bîyayene dormaleyê nê kesanê serekîyan de mawîyena. Nê karakterî pêşengê romanî yê û bîyayeneyî dormaleyê înan de yenê meydan, goreyê înan aver şinî. Yanî kesê sereke yê romanê zazakî merkez de yê û romanî goreyê înan şikl genê yan zî bi merkezîyetê înan fiksîyon aver şino.

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza* hetê şexsan/karakteran ra zaf dewlemend o. Seba ke roman dormaleyê yew bîyayene ya cimatkî de ameyo nuştîş, xo ra hetê na mesele zafê û nê wirdî hetan mîyan de şexsî normal o ke zaf bê. Labelê hetê rolê kesê serekî ra roman de Sêyîd Rıza, barîz yew karakter o û mîyanê şexasanê metinî de merkez de yo, tek o. Bîyayeneyî, êşkîyeno bêro vatiş ke dormaleyê ey de qewimyenê. Karakterê Sêyîd Rıza, mîyanê fiksîyonê romanê “*Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza*”yî de di wesfê xo est ê; yew o serokê serewedartişî yo polîtîk o yanî qumandar o, yew zî o seroko dînî û ruhanî yo. Rayber o. Coka o, nê pozîsyananê xo yê serekîyan ra hêz geno û hetê qerargirewtîşî ra yan zî hetê hereketkerdişî de fiksîyonê romanî û mûndîşê bîyayene goreyê ey aver şina, şikl gena. Sêyîd Rıza, mîyanê metinê romanî de hetê perspektîfê leşkerî ra, pêrodayîşanê duştê leşkerê dewlet de pozîsyonê xo sewîyayeya serên de qomuta de ya. O mîyanê romanî de awankarê hêzê tematîkî yo. Seba ke Sêyîd Rıza yew cayo merkezî de yo coka mûndîşê bîyayene, mekanî, şiklê têkîlîyan û çalakîyî goreye ey yenê meydan. Mîyanê metinê romanî de sey Sêyîd Rizayî yewna karaktero wina asayî û sereke çino. Şexso sereke yo tek o yo.

Sêyîd Rıza mîyanê metinê romanî de hetê dînî ra serok o û *rayver* o, heto bîn ra mîyanê eşîra xo de zî pîlê eşîrî yo û şer de zî qumandar o. Nê hîrê hêzî hetê qerargirewtîşî de pozîsyonê ey hîna keno zixm. Sêyîd Rizayî rê hurmetê şarê xo zaf

a. O tim biaoqil û roşnvîr hesebîyeno. Mîsal o yewî ra fikrê ey perseno seba ke îstîşare labelê cewabê persê ey wina yeno dayiş: “Rayver, qeso ke aqlê to ser nêşi, ez çî zonen?” (r.18) wina ci rê hurmet yeno mojnayiş. Roman de Sêyîd Riza seba ke pozîsyonê ey mîyanê şarî de zaf zixm o, hetê dewlet de mîyanê dişmenan ra dişmeno tewr pîl o yo. No semed ra dewlet her tim wazena ke ey bikişo (r.32) yan zî êsîr bigiro. Seba nê pozîsyonê ey o, aileyê ey û embazê ey her tim teqîbê dewlet de yê. Merdimê ey tek bi tek kişyenê dima cayekî de aileyê ey pêroyî yenê qirkerdiş teyna yew keynayê ey û di tornê keyna yê ey sax manenê. Ê bînî pêroyî mirenê.

Pêroyê romanî de bingeyê esasî yê mucadeleyê Sêyîd Rizayî Dêrsim o. Dêrsim bi seserrano ke azad o labelê dewlet wazena ke Dêrsimî bigiro binê kontrolê xo û Sêyîd Riza zî duşê ney de bi çek mucadele dano. Heto bîn ra, tersê hetê dewlet ra qetilkerdişê Dêrsimîjan û tersê binê linganê dewlet de mendîşê mekanaanê dînî yê elewîti, Sêyîd Rizayî rê nuqtayê bingeyên yê mucadeleyê xo yê. Nirxê pîrozî û herema Kirmanciye ya ke bi merkezê Dêrsimî ya û têde elewîyî ciwîyenê xêza sor yê Sêyîd Rizayî ya.

Dewlet sareyê Sêyîd Rizayî dima ya (r.42). O û aileyê ey tim wazîyenê ke bikişiyê yan zî bêrê esîrkerdiş coka Sêyîd Riza zî tim û tim mecbur o ke cayê xo bivurno. No semed ra Sêyîd Riza hetê psîkolojî ra zaf xiraxin o û tim xo binê deswsî de hîs keno. Her roj mîyanê eqreba û der û dorê ey ra yew beno mîlîsê dewlet. Nê mîlîsî çiqas zêde benê o zî o qas keweno tenganîye û cayê xo vurneno. Karakterê Sêyîd Riza, hetanê mergê xo mecbur o ke seba hewlîya Dêrsimî, aileyê xo, û însanan ke dormaleyê xo de ye bifikirîyo û îna talûke ra bipawo. Seba ê insanî ke bi ey rey de hereket kenê înan rê keweno têmîyan. No hal zî psîkolojîyê ey sero yew dewsê barê giranî ano meydan. Bi taybetî no hete ra badê kiştîşê aileyê xo (r.73) keweno buhranekî giran. Sêyîd Riza hetê fizîkî ra merdimêko extîyar o. Na extîyarî ra nêşkeno pîta hereket bikero, lez qefelîyeno, gama ke mecbûr bimano pîta hereket bikero ê merdimê zixmî ke verê ey de yê erzenê paştta xo û wina benê cayêko bîn (r.132). Seba extîyarîya ey ci rê “Rayverê kokimi” zî vajîyeno (r.87).

Sêyîd Riza, gelek pêrodayîşan ra bi paştgirîya merdimanê xo gonî vejîyeno qet brîndar nêbeno. Badê vîndkerdişê dost, eqreba û merdimanê xo duşê dewlet de neçar vînenno, dima qenaat ano ke ê merdimî ke dormaleyê ey de merdê ridê ey ra merde. A sira de waliyê Erzinganî Fahrî Ozen, Sêyîd Rizayî rê bi wasitayê Cansel Axayî yew mektub şaweno. Mektubê xo de vano ke ez wazena to û heyetê Mistefa Kemalî bîyarî

têhet û soz dano cı ke o saxsalım do agêro keyeyê xo (r.114). Sêyîd Riza na mesela sero der û dorê xo de qalî keno û fikrê înan geno. Bawerîya kesî bi walîyî ra çîno labelê na mesela de qerar Sêyîd Rizayî rê verdenê. Sêyîd Riza meseleyê Dêrsimî de xo berpirsîyar vînenê û no û wazeno ke no şîyayîşo xirab bivurno “ez serva xêra Dêrsimi sona Erzinga. Wastena mı a wa ke eve xevera xêre pêyser racêri beri Dêrsim” (r.132) vano û dima qerar geno ke şêro Erzingan (r.130). Pirdê Alî Çawişî de leşkerî leşkerî ey û di merdîmanê ey Rizê Bêrtî û şuwane Sêkîna Wêlîyî tepîşenê. Sêyîd Riza o ca de fehm keno ke kewto dame. Ê wird merdîmanê ey serbest verdenê û Sêyîd Rizayî benê erzenê hepsê Erzinganî. Dima ey şawenê Xarpêt. Vêjîyeno mehkema, Sêyîd Riza û hewt kesî cezayê îdamî genê (r.153). Sêyîd Riza darê dardkerdîşî de kursîyê xo binê lînganê xo ra xo bi xo erzeno. Mireno û meyîtê ey cayê Ûnîversîteyê Firatî de vêşnenê (r.156).

Romanê *Kilama Pepûgî* hetê şexsan/kesan ra romanêko zaf dewlemendo. No roman, mîyanê xo de hetê wextê hîkaye ra prosesê xo nîzdîyê pancas serre dewam keno. Nê pancas serî ke gelek mesele, ca û hetan/gelan ra yeno behskerdiş. Naye ra mîyanê nê romanî de şexsî gelek zaf ê. Coka egîte serekî zî zaf ê û zaf hetî yê. Mîyanê nê metinî de Zeynel, Bak, Levon û Mamî sey egîtanê serekî êşkiyenê bêrê humartiş. Mîyanê înan ra Mamî egîto serekî yo xirabin/negatîf o. Ê bînî zî seba gelê xo, şarê xo û mîletê xo egîte serekî yê baş/pozîtîf ê.

Romanê *Kilama Pepûgî* de egîto sereke yo asaye Zeynel o. Zeynel, Lajê Îvrahîmê Talî yo (r.26), Xormeçik ra yo (r.77). Îstanbul de Mekteba Aşîrê de waneno (r.26). Zeyn hetê asayîşê xo ra; “(...) bejne ra qewax o. Poro sîya hebe bîyo derg. Zimel û herdişa xo sîyatîye ra tîje ver bereqîna. Zeyn xorto de semt o. Pîrnika xo, çim û burîye xo... (...) Zeyn hem semt o, hemî kî egîto” (r.87). Yeno zanayîş ke “Zeynî Elezîz de mekteba ruştîye de çend serrî wendbî. Pîyawode zanox say bîyêne” (r.250). “Eke Kurmancîye zor da mordema, uja ra rema ame lewê pîyê xo” (r.250). Mîyanê metinê romanî de seba Zeynî ra mîyanê şarî de “Pilingê Kurdistanî” (r.298) yan zî “Pilingê Serxatî” (r.302) yeno vatiş.

Zeynel o çax Îstanbul de Mekteba Aşîrê de waneno. Pîyê Zeynelî Alaya Hemîdîye de keweno şer darba giran geno û beno dirvetin. Embazê xo Hesenî ra vano mi bikiş wa dişmen mi nêkişo û Hesen embazê xo Îbrayîmê Talî kişeno. Birayê Zeynî Welî şino Estembol û xeber dano Zeynelî. Zeynel mergê Pîyê xo museno,

dima bi zor mîyanê çend aşmande xo rasneno welat, qesasê pîyê xo dima gêreno. Xo rê qole virazeno. Alaye de çend kez keweno şer û çend merdiman kişeno. Axayêko kurmancî kişeno (r.80) û deng-vengê ey welatî ra beno vila. Merdimê ey roj bi ro zêde benê. Her roj beno meşûr. Êdî dişmenî Zeynelî ra terseno (r.83).

Zeynel û qolê xo mîyanê şarê xo de zaf qiymet vînenê. Talan dano dewanê kurmancan ro û mal-dawarê înan ano dano dewijanê xo. Zeynel şino keyeyê Mistî, o ca de Xece vînenê û zerî keweno aye. Dima Xece wazeno û zewejîyenê la seba ke Alayê ê dima wa hertim cayê xo bedelneno firar o. Rojekî Alaye erzena keyeyo ke Zeyn û qolê xo te de mêmânê. Alaye zor dana înan û embazê Zeynî bi waştîşê Xece ayê kişenî. Xece wexto ke kişîyena digan a. Alaye rêyna wazena talane bierzê serê Reqasa, Zeyn, Wel û Mem vernîyê alaye birnenê kenê vila û Welî axaleranê cîbrana ra nano Ebdurrehmanî ra la o nimireno û remeno (r.90). Zaf ray Zeyn heqê xo û şarê xo ra yeno û înan bêwayîr nê verdeno. Labelê êdî Alaye û eskerê osmaniye ey dima yê. O zî şino verê zamayê Îbrayîmê Milîjî. Aşmekî dima erebî talan erzenê dewanê Milîyijan. Zeynel û embazê xo ereban kenê vila û talan betal kenê. A hele şino verê Îbrayîmê Milî û afe xo wazeno. Îbrayîmê Milî; “Desturê ê şîman a lajo. Biteknerê ci şorê, ez dima şîma efe ruşneno. Sozê Kurdê vcrî bo” (r.305). Zeynel agêreno şino dewa xo. Wexto ke Uriz yeno o û embazê xo şînî Dêrsîm. Uriz ke welatî terk keno yeno cayê xo.

Levon xortode tîtal bî, ma û pîyê xo ra kî tek doman bî (r.96). Xêlê waxt Îstanbul de lêwê apanê xo de wendêne. Uja kewt ra Taşnaqa, îndî ke se bî kes nizano, Estembol caverda ame welat. Xêlê waxt xana xo ser ra tik û teyna mend (r.96). “Porê Levonî zê muyanê biza amenê ginêne çarî ser. Dewê de hama herkesî dê ra hes kerdêne. Zaf pîyawode zanox bî” (r.96). Alaye roje erzena dewa Levonî ser. Waştîyê Levonî remnenê. “Levon û hevalê xo tufangî kerdî xo dest û kewtî ra dima Cîbraniya” (r.96). Alaye dest ra waştîya xo xelesneno û înan ra çend merdiman kişeno. O û embazê xo ver bi koyan şînî. Dima Alaye rêyna erzena dewe ser. Levon rêyna yeno û çend roj Alaye de şer keno zafê merdimanê înan kişeno. Wexto ke ermenî tecîr benê o û qolê xo kam ca de ke eskeran vînenê zaxîyat dano înan. Koyan de maneno û ê zav-zeç, kal û pîr yê ermenîyan ke rayan de koyan de mendê înan dano arê û beno hetê Urize de verdeno reyna yeno gêreno. Levon halê kurdan û ermenîyan ra marazdar o înan rê zaf qeherîyeno. Neheqî rê damîş nêbeno. “Levon sekbanê na welatî yo” (r.381). O ke egîtê ermenîyan o.

Bak Canêsera ra yo. “Bak pîyê feqîrî bî. Bak bêpî bîbî pîl. Hena ke doman bîyo pîyê xo Merga Keleşî ser, Seyîda do kîştene. Maye jîhat bîya, dest kerdo ver domanê xo motacê kesî nîkerde, Bakî û Bud pîya kerdê pîl” (r.162). Dima Seyîda de qewxe kenî Bud di merdimanê înan kişeno û dima Budî raya Karer de kişenî. Maya înan zî eşnawena û xo xeneqna. Bak têyna maneno. Bak karektero ke ecêb o. Kesanê metafîzîkîyan de têkîliya xo est a. Goreyê vatişê dewijan o zerî keweno bi yew meleke (r.163). A meleke ra qijê înan benê. Meleke ra tûtî wazeno, meleke nêşkena tûtî bido ci (r.164). Dima meleke caverdeno û dewe ra Perze de zewejîyeno. Bak dare (r.314) û aşme de qalî keno (r.317). Karakterêko fantastîk o.

Roje ke kişta dereyî de zerê holike de Bak tûtekî hewt serre vînenê. Tut bêhal û bêderman o, nêweş o (r.161). Namê tûtî Artîn o û tornê Dîgranî yo. Dîgran, çend cinî û tûtî Alaye ra xo zor xelesnenê, zerê dereyî de yewbînan vînd kenê. Dima Dîgran tornê xo zî vînd keno. Bak Artîni pêşeno qaputê xo ra û nîmtîkî ano kêye (r.166). Bak nameyê Artîni keno Xaç. Êdî erkes ê ra vano xaç. Bak sênî tûtanê xo ra heskeno Xaçî ra zî wina heskeno. Ey paweno miqatê ci beno. Xaç û lajê Bakî Xid pîya benê pîl. Xaç verê Bakî beno xort. Dima fermanê ermenîya vejîyena (r.395). Seyîdî gerê Bakî kenê û vanî Bak lajeko ermenî keno wêye. Esker erzene keyeyê Bakî ser, Xaç xo nimneno. Înan vînenê û danê piro. Cinîya Bakî vana tûtê min o. Zerdanê xo dana eskeran eskerî têpîya şîni Xaçî nêbenêni. Dima Bak terseno û Xaçî beno ermenîyanê hetê Erziromî. Zaf zoro no aqîtyayîş û şîyayîş seba Xaçî û Xidî. Bak ê beno Erzirom û yeno.

Yew wext dima roje ke Bak şîno vaş keno girze. A roje mergê Bakî bi destê milaketanê xirabînan yeno meydan (r.416). Mergê Bakî bi destê tutanê melekano beno. Xid vengê çeka ra vazdeno şîno verê Bakî. Tifang pira gire dano. Labelê “O çixa nano pira qilawetî hondaye cira kunê nêzdî. Fikir kerd ke, nêmilaketê xirab ê. Nê mileketê zîyar ê, amê ke Bakî berê” (r.417). Bak, bi destê unuranê dîne gelî, milaketanê xirabînan yeno kiştîş.

Mahmudê Xece (Mamî), Xormeçik bi (r.94). “Mam davîstê serrê ra zêde koya ra cêra. Fîrarode pîl bî” (r.94), “Mamî û olvozê xo kî şîbî lêwê Îbrayîm Paşayê Milî de efa xo vetêbî û amaybî kewtbî zerê Alaya Cîbrana” (r.94). Mam Xormeçik bi, mîyanê Alayê û Xormeçika de dişmenatî biye. Dewlet, mîyanê Alaya Hemîdîye de ca nêda bi aşîranê elewîyan. Alaya Hemîdîye pê Mamî karê xo vînenê (r.95). La Alayê Mamî ra heskerdêne labelê aşîra Mamî de weş nêbiye. “Ê û olvozana xo non

awa dişmenanê xo werdêne” (r.95). Mam şewêkî yeno dewa Canêsera şino verê keyeyê Sekamilî. Dewijî hesyenê pê û xar kenê ci. Ti ra vanê “Bênamus o, lajê bênamus a. Çi karê to bi Alaya Kurmancîye kewto. Ti rûvalê dîna ra mordema fina ra” (r143).

Mamî zaf zilimkar o. Qefleyê cênîyanê ermenîyanan ke qirkerdiş ra remayê vînenê, înan ra yew cinîye tûtê aye kişeno (r.149), înan bi zor îşkence ano dewe. Ê ermenî ke rayîran de mendê yan zî remayê Mam şino nêçîrê înan û seba pere, zern û cilanê înan nê merdiman kişeno. Mam yew mixare de qolê Levonî erzeno dame, dima Levon yeno û nano pa. O vano qey Levon merdo. Rojekî şino nêçîre, yew qertalî vînenê panç fişegan nano pa la nêşkeno qertalî bikişo. Qertal yeno serê Mamî û çimanê ey qilaşneno (r.479), Mam serê kerre ra gineno erd ra û beno kor. Qesasê xirabîyanê ey bi destê qertalî yeno guretiş. Qirkerdişê ermenîyan ra dima Uriz yeno dewanê welatî talan kenê şarê kurdan kişenê, koç rê mecbur verdenê. Levon rêyna yeno welat û şino keyeyê Mamî. Kes nêmendê dewe de, Mam bîyo kor û vêşanî ra keye de têyna pêrişan o. Levon Mamî nikişeno û ey ra vano mergê to, to rê xelas o, ti tîya de vêşanî ra bimire. O ca de verdeno şino.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de şexso serekî Usê Khakîli yo. O mîyanê romanî de ciwantîyê xo ra hetan mergê xo mîyanê hikayede yo. Mîyanê romanî de şexsê ko tewr esaye yo. Mîyanê hîrê helqeyanê mûndişê bîyayene de zî est o. Pîyê xo ra tek laj o (r.62). Bi eşqê xo û Sare keweno mîyanê hikayeyê romanî û hetan ke mireno bîyayenyî dormalê ey de gêrena. Vatox qısmo peyên de zî bi fikr û qalanê ey metin qedînêno. Usê Khakîli zerrî keweno Sare. Pîyê Sare wexto ke tertele yê ermenîyan beno, Sare babokê ey verdeno (r.71). Tertele yî ra dima zewejîyenê (r.63-64). Çar lacî Usê Khakîlî û Sarê benê (r.73). Nameyê qijê pîlî Cef o ê qiçî zî Qer o (r.104). Cayekî de behsê tornan zî beno (r.73). Gama ke o û dewijî şinî serê Çewres asparu a şewe o ca de hewn vînenê. Fehm keno ke çiyî xrabinî do bibî. Dewijî ihtîmal nêdanî qalanê ey. Agêrenê yenê dewe. Dima Esker erzeno dewe sere. “Esker ke ame dorme ro dewe gurêt, dî lacê bi vindi” (r.96). Tertele destkeno pê. Qalê ey vejîyenê.

Esker ey û di dewijanê bînan seba kiştişî dewe ra vecenî, o remeno xo xelesneno. Xo rasneno verê Mixara Xorine û di qijanê xo o ca de vînenê (r.104). Dima ê mixara ra qefle ke vejîyenê mîyanê înan de yo. Ê bînî mirenê. Koy de

manênê. O zano ke mireno û dewijan dano arê înan rê qalî keno ke, wa welatê xo canêverdî, welatê xo dewê xo rêyna şen kerî, awan kerî, paştê yewbînan bigêrî. Vano ke seba welatê xo vajîn “her çi seba welatî bo” (r.115) Wasîyet keno kî wa ey Pulê Neniku de mezêlê ey virazî (r.118). Mireno û dewijî seba wasîyêtê ey bîyarî ca cenazê ey genê û ver bi dewe kewenê rayîr. Roman hetê vatoxî ra bi fikr û qalanê ey yeno qedînayîş.

Romanê *Silema- I* de şexso sereke Sileman o. Meseleyî dormalê ey de yenê meydan. O çimê vatoxî de û çimê kesanê romanî de cayeko baş de yo. Hetê fizîkî ra wina tarîf beno: “Lesâ xo qerare viye; jede derge néviye, jéede kilmek ki néviye. Pora xo şa vi, riyé xo tené sur vi. Gonarija xo şiyenéro wela Koyé Sury. Jé piyé xo gamé xo derg derg estené” (r.11). Hal û herektê xo de û cîhatîyê xo de zî wina yeno behs kerdiş: “Nuna xo eve eve destê xo, eve bojuné xo, eve hermuné xo vetené. Koty kar diyenê, névînetenê şiyenê. Nuna xo dima vostenê. Vaze ke peé kowude kar es to, so biguree, nuna xo veze, wostenê şiyenê” (r.11).

Silemanî dest ra zaf gureyî yenê. “Silema dés nanoro, bonu virazeno, hostawo. Nuna xo kemerera huskera vezeno” (r.17). Seba musayîşê hostatîyê ey mîyanê metinê romanî de nêy yenê vatiş: “Estemolde wunca rastê hostaé biyo. Hermeni viyo, hama hostawode rind viyo. Loede xéylê gurewo, mîso. Nika çeveru virazeno, pençeru virazeno, kırşu sanenopé; honîku, qocîku taseno. Yîlam ki dés virazeno. Kemere ceno xo dest, pé çakucy taseno, ano dés sero nanoro” (r.18). Vatox seba Silemanî fikrê xo bi nê çekuyan eşkera keno: “Kam ke dîsmenê Silemanyoy bızînonê dîsmenê Haqyo” (r.49).

Silema des serr verî beno vînd û İvrayim şînî İstanbul, benê esker terhis benê û dima o ca de berbertî keno û hostatî museno û agêreno welat. Dima Gewe de zewejîyeno, şîno Çuxure. Di serrî cuapey yew lajê Silemanî beno (r.36). Çuxure de Memed Axa Gewe bi axu kişeno (r.52). Dima Silema hetê psîkolojî ra beno xirabine (r.52). Duzalî şewekî şîna ey û lajê ey geno şîno dewa xo Kortu. Dima qesasê Gewe dima gêreno (r.88) û birayê ey Avas na meselera ey açarneno. Keyeyê Silemanî cirê newe ra keyneke vînenê û cirê wazenê. Teyna veyve maneno ke roman qedîyeno. Sileman xebatkar, cîr, zanaye û hostayêko ba şo. Silema mîyanê romanî de zaf qalî nêkeno. Diyalogê xo tay ê.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de keso serekî Gulcane ya. Sere ra hetanî peynî seruvenê Gulcane ra behs beno. Gulcane merkez karakterê romanî ya. Gulcane ciwan a û keynekêka ezeb a. Gulcane “Gula Çemî ya. Gula Çemê Pêrre” (r.132) ya. Despêkê romanî de Gulcane û keye xo û dewijê xo heyatêko normal dewammenê. Dima rewşa sîyasî vurîyena. Dewe bi dewasê eskerî bena veng. Gulcane û keyeyê aye koç kenê û şinî İstanbul (r.67). Verê şiyayişê İstanbulî Gulcane şa ya ciwîyayişê xo de çiyê ke xirab çîno. Koçî ra pey xirabî dest pêkenê. İstanbul de defeqîrî, bêkarî û bêkeyeyî Gulcane û azê xo rê zaf zor yeno. Psikolojîyê herkesî xerepîyeno (r.89).

Halê ruhî yê Gulcane seba welat ra koç keridişî baş nîyo. Hesretê welatî ancena û xo eîde İstanbulî nêvînena (r.78). Dima seba feqîrî hîna bena xirabine. Gulcane seba îdareyê keyeyê xo kewena karî dima (r.171). Bi wesîleyê waştîyê embaza xo Oznure gure vînena. Cengîz embazê Tarkanî yo û Tarkan zî waştîyê Oznure yo. Nê di merdimî Gulcane û Oznure erzenê damê xo û tecawuz bi înan kenê û danê şebekeyê cinîrotoxan (r.371). Keyeyê Gulcane û Oznure bi bertil û hêzê General Atakanî xelesîyenê (r.394). Labelê Gulcane êdî keyna nîya cinî ya.

Meseleyê tecawuzî ra dima psîkolojîyê Gulcane zaf beno xirabin (r.407). Fikrê xokiştîşî her tim mezgê ayê de yo (r.436). Dima rojekî Sîyamend vejîyeno yeno cayê Gulcane. Amayişê Sîyamendî ra pey psîkolojîyê Gulcane hîna beno rind. Êdî hema her roj yewbînan vînenê û dest bi heskerdişê yewbînî kenê. Rojêkî Sîyamend, Gulcane rê teklîfê zewajî keno (r.489). Gulcane zî çî ke ameyo aye sero tek û tek ci rê vana. Sîyamend Gulcane de suc nêvîneno û fikrê zewajî ra anêgêreno. Gulcane teklîfê Sîyamendî qebl kenê û her wirdî zî benê şa (r.497).

Romanê *Kilama Şilane* de keso serekî, seke name ra zî fehm beno Şilane ya. Roman derheqê Şilanê, keyeyê aye, dost û eqrebayê aye, waştîyê yan zî mêrdeyê aye û keynayê ayê de yo. Şilane karaktera merkezî ya no roman de. Ê bînî zî hîkayeyê Şilane tamam kenê. Sereyê romanî de “Şilane, new sere de, kênekê de kîjkeka” (r.8). Wisar ra hetanî payîz ware de verê malî de ya û payîz ra hetanî pêniyê zimistanî zî dewe de ya û şina mekteb. A wextê dewe ra heskena seba ke serê koyan de embazê aye çînê û pîya nêşkenî kayî bikerî. Wextê mektebî de rojekî malim Şilane ra vano kilamekî vaje. A zî vana ez ziwanê xo de kilaman zana û malim bi çuwa terne dano destê aye ra (r.37). Na mesela de kilamê Şilane zerê aye de manena û bena meseleyê romanî hetanî kî pêni de qasetê kilamanê xo vejena.

Şilane şina Îzmîr û çend serrî xebetîyena dima yena dewe 1980 de. Fîrarî vînena û dima o beno vînd. Halê welatî vînena û no hal zaf dej dano aye. Agêrena şina Îzmîr aileyê xo ana o ca. 8 serrî keyeyê yew merdimî de xebetîyena ewnîyena tutanê înan. Yew keye herînena. Rojekî Fîrar telefon ci rê keno û mektuban şawenê yewbînan rê. “Zerya inan kewte bi jumini” (r.93). Benê waştî û şina Ewropa Fîrarî de zewejîyena. Dima ci rê yew keyna bena û nameyê aye Dozdar nanê pa (r.117). 15 serrî xerîbî ye de manena. Rayêkî a û Dozdare şinî Karêr û agêrenê Holanda û roman qêdîyeno. Şilane her tim hesretê welatî ancena ziwanê Holandkî musena û yew qasetê kilaman vejena (r.142).

Romanê *Zifqêra Berî* de di şexsê serekî estê: Lajekê Welatê Adirî û Cinîya Wisarî. Roman dormaleyê eşq û têkîliya înan de mundîyeno. Şexsê asayî û merkezi nê wirdî yê. Roman sere ra hetanî peynî bi diyaloganê/qalîkerdişanê înan dewam keno û qêdîyeno. Nameyê nê karakteran hetê nuştoxî ra sey simbolêkî ameyê dayiş. Namê înan ê raştikênî nê diya yê. Welatê Adirî Amed o. Cinîya Wisarî zî nameyo raştikên nîyo. Nê karakteran ra Lajekê Welatê Adirî zewejînaye yo û roman de behsê kêynayê ey bena têna (r.26). Behsê cinîya ey qet nêbena. Labelê zewajê Cinîya Wisarî eşkera yo. “Ez, cinîya zewejnaya, hiris û di serre” (r.35). Yan zî têkîliya Cinîya Wisarî û mêrdeyê aye eşkera yo. Nuştoxî karaktero camerd ra yanî zewaj cinî û şayî yan zî qehrê zewajê ey ra behs nêkeno.

Lajekê Welatê Adirî û Cinîya Wisarî gama ke yewbînan vînenê aşiqê yewbînan benê (r.77). Na têkîliya eşqî de lajek hîna rehet û çîyî ke wazeno cinîke ra teleb keno yan curetkar o û rehet herekt keno. Labelê cinîke hîna bi qontrol a (r.31) û hîşê xo ra, zewajê xo yan zî îxanetê mêrdeyê xo nêvejena (r.35) û no semed ra hetanî ke yewbînan ra dûrî kewenê xo nênana lajekî desta. Lewan nanê yewbînan a, yewbînan vîlînenê labelê cinîke xo nê dana lacekî.

Programo ke nê wirdî şîye nîzdê yew aşme dewam keno. Keyfê înan ca de yo. Verê yewbînan de yê pîya xewt vîyarnenê. No proses de eşqê xo yo gûna ciwîyenê. (r.145) Program ke qêdîyeno yewbînan ra dûrî kewenê (r.109). “Hewnê Mariasspring qêdîya” (r.131). Êdî hesret û qehr dest pêkeno. Her wirdî zî nêtewityenê her tim bîrê yewbînan kenê. Psîkolojîyê nê wirdan peno giran. Cinîke o qas hesrete ancena ke yew wext nan û awe re birîyena. Dima mêrdeyê cinîke hesîyeno têkîliya înan (r.183). Lajekê Welatê Adirî û Cinîya Wisarî yewbînan vînd kenê û roman qêdîyeno.

Romanê *Soro* de seke name ra zî dîyar o Soro (Selîm) yo (r.14). Teswîrê Soroyî wina beno; “Soro çimê xo yê sîyayî (...) Pîrnika şîmşerê şîkîyaybî û hetê çepî ser namîyaybî de. (...) Lewê tenikî binê zimbêlan de bîbî vîndî” (r.15), “Poro xo yo surç û çakil (...)” (r.16), “Her çî ra ver pîrnika Soroyî ya şîmşer û çewte û çimê xo yê sîya û gîrs û melulî kewtî çîmanê aye ver” (r.75). Soro na cumle ra belû beno ke Dîyarbekirij o; “- Dîyarbekirij, dîyarbekirij. Way dolê armenîyan way” (r.131). Soro gama ke keweno mîyanê şarî dewan ra gêreno nameyê xo Tucar Selîm o (r.133). Soro seba embazanê xo fedakar o; “Yew rewşe bi tehluke tim xo eştêne vernî” (r.418). Mîyanê embazanê ey de hema her kes ey ra hes keno (r.415). Xuyê ey wina îfade beno, “Bi wextan ancîya şîye ser ke tena nameyê Soroyî qumandar o, nefse ey wina şeniko ke heta ke îcab nêkerd ey tena bi sereyê xo bire nêdayêne, her çî embazan ra perseyêne” (r.418).

Soro rojekî şîno keyeyê Maşalayî (r.17) Soro wisar keyeyê Maşalayî de maneno dima qereqol îstîxbaratê ey geno û Soro Maşala û Murad hetê leşkerî ra yenê tepiştîş (r.127). Qereqol de gelek îşkence bi înan kenê (r.135). Naylon helnenê serê bedenê ey (r.139). Seba hareyîya zimistanî malzemê benê kamp. Yew heş ciwalan keno vila û leşkerî bi helikoptere gêrenê û hesyenê ciwalan û dima kamp ca kenê û pusî erzenê (r.255). Leşker ke tîngan nano înan a Soro xo erzeno û kemeran ra gineno erd ro. Remeno xo erzeno yew dalde (r.256). O ca qulê heşî yo. Heş ey het nêkeweno û qarşî ci nêbeno. Şîno hewn ra ke nêzano çend wext kewto ra. Çîyêkî vîrê ey nêyeno. Heş dima gêreno, o sekeno Soro zî sey ey keno xo keno mird (r.254-267). Dima rojekî rîyê Lezgînî yeno ey vîr û êdî heş dima nêşîno (r.266). Soro o hal de perîşan beno cilê ey sero parçe benê. Raştê yew şîwaneyî yeno û lastikan ey ra wazeno o zî dano ci (r.269).

Nuştox tepiştîşê ey ra dima agêreno û wextanê verê de seruvenê Soroyî dano. Darbeya leşkerî ra ver (r.373) Soro kewt bîyo heps. Tîya de Harun û Memedî nas keno. Ê zaf îşkence vînenê. Tersa îşkenceyî ra ê mahkumanê bînan bi çuwan kuwenê, leşkerî çî vajî sey înan kenê. Her çî qebul kenê û îtiraf kenê (r.370). Soro dima heps ra vejîyeno û reyna şîno koy. “Soroyî vengane daybî, mîyanê gerîlayan de baş ameyêne şînasnayîş. Ey zindan de baş xoverdaybî û mintiqayanê cîya-cîyayan de bi hewayeko serkewte qumandariye kerdîbî. Wextek mîyan ra darîyaybî we û bîbî vîndî” (r.415).

Gama ke koy de bîyo rojekî rayîr birnenê seba propagandayî û reywanan ra yew leşkero pispor beno, Soro ey ra sozê îstîfayî geno û verradano. Dima cezayê sîlehî dîyena Soroyî (r.422) û êdî wer pewjeno hevalanê xo rê. Rojekî o û Sultane şînî yew dewa vêşaye û tîyade yewbînan ra benê nîzdî û benê ê yewbînî (r.427).

Nuştox dima reyna agêreno wexto rojane. Soro zindan de bi îşkenceyan pêrîşan beno. Rojekî Sîtvan emir dano Hikmet Çawîşî vano Kontî (r.450) bîyare. Kutikî verdenê Soroyî ser û kutik ey parçe keno. Saetê ra pey veng Soroyî ra birîyeno (r.454). Domanê koyî her ca de gêrenê Soroyî labelê nêvînenê. Soro mireno û meyîtê ey erzenê Mujilî. Rojekî Fîrig o ca ra vîyerenê û boya zaf xirab yeno û hesyeno mêyîtê Soroyî (r.464) Badecu meyît beno vînd. Şar ters ra cayê mêyîtê soroyî vurneno, herkes mintiqaya xo ra geno beno cayêko dûrî (r.477-478). Yilmaz, Babîl û Fîrig meyîtê hetê serê Şeyîdê Çale de vîndenê û parçeyanê ey danê arê û erzenê ciwalekî û o ca de Soroyî defn kenê (r.503). Defnkerdişê Soroyî ra pey na mesela Lezgînî ra vanê. O zî înan ra vano ke “- Helal bo şima rê, helal bo wîjdanê şima rê” (r.512). Dima Lezgî û hevalê xo yê bînî yenê serê mezelê Soroyî û Lezgîn yew qalîkerdiş kenê û roman qêiyeno.

Romanê *Moriber* de şexsê serekî Ekber o. Roman se ra se serê eşqê Ekberîya nêbo zî şexso serek o asayê o yo (r.35). Ekber, Dewa Tawux ra Tawuxa Corên ra (r.204) yew xort o û des û şeş serre yo (r.52). Tembur ceneno (r.37). Ekber û embazê xo Nüredîn, mekteb de kewenê mîyanê sîyasetî. Polîsî Nüredînî kişenê (r.42). Polîsî gêrenê Ekberî labelê seba ke rîyê ê nêdîyo nasnêkenê. Malimê Ekberî yo kirmanc zî ey ra vano na serre şo dewe û o ca de bimanê. Ekber zî vateyê malimê xo keno û tersê polîsan ra remeno şino dewe (r.43). Ekber kitabânê qedexeyan waneno. “Kıtabê Ekberî pêro döwrımê Rüşî sero bi” (r.43). Maye û pîyê Ekberî zî no sebeb ra her tim ê kiaban nimnenê wexto ke esker yeno dewe. Her tim zî Ekberî ra vanî nê kîtaban mewane. Ci rê qehrîyenê (r.43). “Pi rocê cı ra dızdeniya dı-hirê kıtabı vêsney bı, na rü ra Ekberî piyê xo dı nay bı werê, kê ra zêdı ya kê khalikê xo Heyder Ağay dı ya kê Esı dı ya ki kıtabê xo gırotênı, şiyênı Mela Pasıko dı lewê Sey Balı dı bi” (r.43). No semed ra Ekber hetanî serê sibeyan verê Sey Balî de manone hema her şewe.

Sey Balî û ekber di aşiq ê. Yew suhbetê yewbînan ra zaf heskenê. “Sey Balı Ekberî rê “Sa Pasa”, Ekberî ki iy ra “Seydê mı” ya ki “Kelamı Kibar” vatênı” (r.52). Ekber serranê xo ra qıc o Sey Balî zî pîl o. “Ekber des-şeşını dı zımbêlê xo hona

veciyêbî, Sey Bali ki herdis o zimbêlê xo sîpi nejdiyê şeştae serrî mordem bî” (r.52). Ekber ezabanê dewe ra zerrî keweno bi Altune. Derd û kulê eşqê xo o û Sey Balî yewbînan ra vanê. “Ekberî roca Heqî kitabonê xo bi theburê khalikê xo’ya girotênî, şiyêne lewê Sey Bali. Seyirê ki Altunî sero nusnay bî, cî rê wandênî, thembur cîmtênî, kitabi wandênî” (r.55). Ekber û Altune nîmtik yewbînan vînenê. Esi nê wîrdan ana têhet zafane.

Rojêkî Xhalî çend bizan dewe ra dizneno û beno Xozat de roşeno. Dewijî zî gêrenê bizanê xo. Esi û Altune zî elentrîk genê labelê apê Altune Jük înan ra ver keweno rayîr. Esi û Altune kewenê dim a. Seba ke goşê Jükî giran eşnawenê veng nêşino ci. Jükî kenê vîndî. Dima şînî. Rayîr de mar dano Altune ro. Waştîya Ekberî Altune, benê nêweşxaneyê Xozatî. Labelê halê aye xirabin beno û şawenê Xarpêt. Rayîrê Xarpêtî de Altune mirena (r.241). Dima mergê Altune Ekber beno xirabên. Damîş nêbeno. Embazê Ekberî ci rê xebere şawenê, vanê bê Almanya. Ekber kitabonê xo verê kîberê xo de vêşneno. Dima bi dejê Altunê nêtewitîyeno û eqreba û embazanê xo ra xatir wazeno û şîno Almanya (r.248-249).

Romanê *Barkerdena Zerrî* de şexso serekî eşkera Şîyar o. Roman goreyê hîs, hereket û ciwîyayîşê ey sero awan beno. Merkez de o est o. Herçiqa ca bi ca qiranîyê ey kêmbî zî sere ra hetanî peynî subjeyê romanî Şîyar o. Şîyar (r.8, 10) sere de new serre yo (r.12) û sere de vatox wîna cîrê behs keno; “Şîyar hewna pîranê qeç; çîmê ci hewtay serrey... Şîyar vergê koyan; çîmê ci zerra awrêşî” (r.40). Şîyar roman de aşîqê Zeynîke yo, gama ke rayîr de rasenê Edena, Şîyar pîyê xo ra vano ma şo key Zeynîke de nan biwerî, labelê Cemîl vano wext çîno keyeyê înan zî dûrî yo û nê şînî. Kêyfê Şîyarî remeno (r.43). Îstanbul de Şîyar dest bi wendexaneyî keno (r.62). Şîyar sere de tirkî qalî keno (r.66, 69).

Dimdarî bîldîrîyan danê Şîyarî, o keno vila (r.72). 1980 de Şîyar mektebo werteyên de sinifa diyine de beno. “Kitavê dîmdaran wendê, deyrê dîmdaran kerdê, dêsan’a siloganî nuşnayê, bîldîrî kerdê vila”(r.112). Hetê sîyasî ra yew nasname qezenç keno. Dima 1982 de Cemîl keweno heps, Şîyar êdî lîse de yo û yew çayxane de xebetîyeno, hem waneno û hem zî ewnîyeno debareyê keyeyî (r.132). Rojêkî Sekman ci rê mektub şaweno vano tafîl de ez şîna dewe. O zî qerar geno ke şêro dewe. Keweno îmtîhanê unîversîteyî û îmtîhanê ey baş vîyereneno. Wayîrê çayxaneyî ra musade wazeno û pereyan geno (r.147-148). O û Zeynîke yewbînan vînenê

(r.156). Şino dewe û o û pîrika xo şinî qey Cemîlî (r.198). Şîyar û Zeynik eşqê xo yewbînan rê îlan kenê (r.219). Çend rey yewbînan vînenê. Şîyar şîran nuseno dano ci. Adresê xo zî pa nuseno seba mektuban. Rojêkî museno ke Zeynike di roj cuwapê şina Edena. Roja bîne kesî nêvînenê û çantê xo geno şino Îstanbul (r.241). Şîyar Ûnîversîteyê Îstanbulî qezenç keno (r.251). Dima Zeynike ci rê mektube şawena û vana ke pîyê mi keno ke mi bido kalekî. Şîyar na xebera dima beno xirab (r.255). Xezale bane roşena û Gultepe de yew ban kîra kenê (r.259).

Dima; “Mabên ra vîst u dide serrî ravêrdî bî. Çewres serre” (r.264). Şîyar, “Nêweşê Beşiktaşî bi; winî ki gest bimerdê zî qombînay xo girotê” (r.264). Êdî hal û wextê ey bîya rind. Xo ra heskeno, rojêkî nişeno asansor û “Asansor di fina weyna lîlik u va: “Wa keyney qurbanê to bê fodil”” (r.265). Şîyarî îşletme wendo û şubeyê banqayekî yê Nîşantaşî de bîyo mudurê şubeyî (r.270). Bi nameyê Neyran yew waştîya ey bena. Ayê ra heskeno labelê aşiqê ci nîyo (r.270). Rojêkî yenê têhet û cafe de nişenê ro. Gama ke wirzenê yew cinîka serranê Şîyarî de û yew merdimî extîyar yenê zerre. Yew pisînge yenê verê linganê cinîke, cinîke qarî warî kena. A cinîke Zeynik a (r.282). Dima Şîyar tayînê xo wazeno û ci rê Balikesîr Erdek yeno. Neyran rê yew maîl nnuseno û aye caverdeno. Bar keno şino (r.284). No barkerdiş Şîyarî rê barkerdena zerrî yo (r.284).

Romanê *Kalaşnikofi* de keso serekî Rojda ya. Roman de Rojda merkez de ya û ciwîyayîşê aye vîyartoxê ayê, hîs û wazenê aye fokusê kamera de yê. Rojda gama ke tut a 38 yeno meydan. No tertele de aîleyê aye ra kes nêmaneno heme mirenê. Rojda temsîlê tutanê sêwîyanê Dêrsîmî ke sey ewladîye dîyayê esker yan zî aîleyanê tîrkan a. Tutê vîndîbîyayê yê Dêrsîmî ya. Despêkê Romanî de planetijî mîyanê feza de yew parçeyê dinya vînenê, serê parçeyî de mîyanê cemedî de meyîtê Rojda û Şayîrî beno. Hîkaye wina dest pêkena. Rojda, gama ke yew domane ya dewlet, şarê ayê rê qetlîam keno. A û Şayîr mîyanê meyîtan ra sax vejîyenê û şinê koyan de birran de xo nimnenê. Rejêkî Rojda û Şayîr tepişîyêne, şawenê mekteban. Rojda û Şayîr cêser kewenê (r.41). çend serre cuwapê seba ke Rojda û Şayîr mekteb de serkewte yê înan danê pîyanê neweyan. Rojda danê Mistê Korî Şayîrî zî danê Îsmê Kerî (r.41). Seba ke Mist û Îsm embazê yewbînan ê Rojda û Şayîr reyna yenê têhet (r.42).

Rojda û Şayîr mîyanê yew organîzasyonî ke vera artêşa Mistê Korî xo ver dano de benê. No organîzasyon Rojda seba kîştîşê Mistê korî şawenê şaristan (r.31).

Rojda û Doman koyan ra yenê war û şinê şaristan (r.31). Mistê Kor pîyê rojda yo newe yo û Çimê Rojda de “Vergê mi pîyê min o” (r.37). Embazanê Rojda verê ameyişê aye seba çalakîye tedarîkê vînenê (r.31-32). Duşê Mistî de hîsê Rojda wina îfade benê; “Ax ez pîyê xo kişena. Ziwanê ey tira kena. Goştê ey verê tîje de huşk kena û kena werdê kerm û kêzan û adirê zerrîya xo rê kena awe” (r.42). Rojda seba xo vîrakerdişê ziwani xo zî Mistî mesul vînena. “Xora ziwane ma ye şare koyan qisey kerdene û mi no ziwane rewna xo vira kerdibi” (r.43). Seba ziwane xo zî wazena ey bikişo, “Ez pîyê xo kişena, seni ke Şayîrî newe ra ziwane ma ardo ra cuyî, ez kî pîyê xo kişena” (r.44).

Rojda xo sey pîncî hîs kena, “Ma pînc bîme” (r.50) vana. Seba ke şare aye kîşyayo, ziwane xo vîndî kerdo û dîyaya Mistî. Rojda, Şayîr û Doman çalakîye kenê û erzenê Mist û Îsmî ser o. Despêkê sereştişî ra dima benê birîndar, labelê wezîfedarê sîmilasyonî nêwazena ê bimirî û sîmilasyon vindarnena û înan kena weş û Mistî ana duşê Rojda. Rojda Mistî kişena Şayîr zî Îsmî kişeno û weîfedare înan gena bena cayo ke Rojda û Şayîrî reya verên yewbînî dî bî. Bi nê kiştişan Rojda qesasê xo gena û bena şa (r.85).

Romanê *Sosine û Gulîzare* de di karakterê serekî eşkiyenê bêre tesbît kerdiş. Seke nameyê romanî ra zî eşkera yo nê karakterê serekî Sosine û Gulîzare ye. Hîkayeyê romanî zafane serê nê wird karakteran de awan bena û ciwîyayîşê înan merkezê romanî de yo.

Gulîzare Çewlîg ra Karêr ra ya, gama ke new serre bîya pîyê aye keyeyê xo bar kerdo berdo Îstanbul (r.9). “Gulîzare nika des û new serrîya xo der a, nê serran de reya didîna ke ama dewe, keyeyê xalê xo” (r.9). Roman de Gulîzare seba vîst rojan şina dewa xo Karêr, hîkaye bi amayenê aye dest pêkena. Gulîzare wazena ke domananê koyî vîno, Fatma ra vana. Rojekî domane koyî şinê keyeyê Fatma û Gulîzare yena o ca. Şeş kesî benê. Sosine ra vana ez zî wazena bikuyî koma şima, Sosine û Serdarê kome qalî kenê labelê qeub nêkenê (r.20). Gulîzare Sosine ra zaf heskena (r.50). Gulîzare agêrena Îstanbul (r.23). Yew parçe teberikî xo de gena (r.23). Fatma lakê Sosine yo qedîfe dana Gulîzare (r.23). Gulîzare agêrena Îstanbul û vînena ke halê maya xo zaf bîyo xirabin (r.43). A seba ke moralê maya xo baş bitepişo her tim omîd dana ci û tira vana ti tayêna baş bîya. Labelê a Gulîzare zana ke xirabêr a. Seba maya tim mucadele kena bena doktor û dermananê aye dana ci.

Gulîzare badê mergê maya xo seba ameyoxê xo bêqerar manena. Hemfîkrê şîyayîşê Almanya hem zî “Waştêna aye zê Sosine bîye. Waştêne ke a zî bivecîyo ko” (r.80). Pervîne de qalî kena. A Gulîzare ra va şo Almanya (r.88). Keyeyê pîyê Gulîzare Hesênî Almanya Duseldorf de yo (r.209). O ca de Kerîmî nas kena û yewbînan ra heskenê û benê waştîyê yewbînan (r.414). Dima xeberê mergê Sosine genê şînê programê yadkerdişê Sosine û koma aye. Gulîzare û Kerîm biryar enê ke eke kêynayê înan bibo do nameyê ci Sosine bo (r.436).

Sosine (r.20) domanê koy a. Ciwan a û bi hal û hereketanê xo mîyanê şarî de cayê xo est o. Bi prensîb a û tecrubeyê xo zaf o koyan de. Derheqê serranê aye de malumat çîno. Gama ke şînê Karêr Gulîzare şîna verê înan û wazena a zî şêro koy. Labelê Sosine aye ra vana nêbeno, “Ti zî goreyê xo Îstanbul de bixebetîye” (r.22). Gama ke hetê Kanîreşe ya şînê çalakî bena û Dilşad yeno kiştîş (r.40). Dilşad Sosine ra zaf heskeno (r.38) û kiştîşê ey zaf qehr dano Sosine. Sosine zî gelek bîyayeneyan de ca gena. Cuwa pê bena Serdarê koma xo. Hetanî ke rojêkî Gêxî de cayêko xirab de manenê. Esker dormalê înan geno û şer vejîyeno. Sosine û pêroyê embazanê xo o ca de yenê kiştîş (r.396).

Romanê *Deyndarî* de Husên egîto serekî yo. No pozîsyonê ey zaf zixm o û yewna karakter sey ey merkezê romanî de çîno. Husên karaktero asaye yo. Gama ke domanê Êsivî û Zerîfaye mirenê şînê serê Goşkar Babayî û Zerîfa hewnê xo de vînena ke yew lajê înan beno û Goşkar Baba vano ke nameyê nê domanî Husên o. Dima Zerîfa digan bena û a û Êsif reyna qalî kenê û vanê namêyê domanî do Husên bo (r.27). Husên ke yeno dinya şeş aşmî nêweş nêbeno, dima nêweş keweno (r.30-31). “Husên her ke şîyêne roj bi roj bîyêne zar. Husên nêmerd la mîyanê çend aşman de yew çerme yew astik mend” (r.32). Seba ke Husên zeîf mendo maya û pîyê ey vanî ke ma gere ey bide wendiş. “Gere Husên biwano” (r.33). Husên wexto ke şîno mekteb goreyê anvaranê xo tayêna barî beno. Esmer, girewte, şermok û bêveng o (r.36). Husên pî, maye, wa û birayanê xo ra zaf hes keno (r.37). Rojêkî kutikî Husênî genê, pîze û paşt ra kenê birîndar (r.44), tedawî beno û beno weş. Dima Husênî de yewna nêweşî vejîyena; “Ge-gane pîrnika ey ra gonî ameyêne. Pî û maya ey o pawitêne” (r.50). Wext vîyereno û Husên şîno mektebê lîse (r.55). “Keyeyê xo berdîbî şaristanode pîl” (r.55).

Lîse de fikrê Husênî êdî zelal benê. “Ez wazena şarê xo rê biba yew merdimî rind” (r.56). Husên lîse qedêneno (r.59). Husên êdî vano; “(...) ez do biba şorişger. Seba naye zî nêwaştêne ne o, ne zî yew kêneke ey ra bêro girêdayene” (r.60). Leblê o û Nursele zerrî kewenê yewbînan û dima benê waştîye. Husên “Destê aye girewt û şidena, nêverda ra” (r.60). Husên dima keweno mîyanê karê sîyasetî. “Wîjdanê ey tim verê ey çarnayêne nê adirî ser û duştê neheqîye de zerrîya ey bi hers bîyêne pîrr. Ey û yew koma embazanê ey hîna ke mekteb de bîy, xo ra vatêne şoreşger. Organîzasyonî de têkiliya înan çin bîye la waştêne ke virazêre” (r.62). Dima mabênê înan û organîzasyonî de têkîlîye nîyena ro û eşkera benê. Seba ke Husên nêwazeno emrê xo hepisan de bivîyarno, Nursele ra aqityeno (r.65) û şino koy (r.63). “Waxtêde kilmî ra pey Husênî pî, maye, wa û bira, Nursele û sewbîna heskerdoxê xo caverdayî û bêxeber, bêxatir, bêveng şî” (r.66).

Koy de îdarekerdoxê organîzasyonî Husênî ra vanî ti koy de mevînde, bacar de mîyanê şarî de bixebite (r.70). Rojeyê remezanî de Husên Rohatî ra vano ma zî bi şarê xo rojê bigerîme. Roje genê labelê şar nêwazeno ey roje bigirê seba ke xebeîyenê şew û roja înan belû nîyo nêverdenê, labelê zaf weşê însanan şino no hereketê înan (r.75). Rojêkî Husênî gere bacar de bi yewî ra têkîlîye bironaynî, labelê merdimî ke tede yeno têhet polîs vejîyeno û Husên tepîşyeno (r.77). “Husên îşkenceyanê girane ra vîyart. Peycû vejîya mehkeme, savcî û hakîmî derheqê ey de qerar girewt” (r.77) û Husênî erzenê hepîs. Dima keyeyê Husênî şinê zîyaretê ey û tira vanî pîyê to merdo hîrê aşmî cuaver (r.83). Ê serrê Husênî bi qehr û hesrete vîyerenê. “Panc serran ra dima dadgeha ey xelesîyaye û ceza muebbete daye Husênî” (r.86). Dima heps de seba êrîşanê gardîyan û leşkeran kewenê grevê vêşanîye (r.92-94). Husên yew çerme yew aste maneno (r.95). “Yew roje xafîla Husên nêweş kewt. Seneyê ey deja, nêşîkîyayene asan nefes bigêro û bidero” (r.97). Dima “Nêweşîya Husênî giran bîye. Ey zî zanitêne” (r.104). Nêweşxane de hekîmî qerarê rakewtenê ey genê (r.109). Husên amelîyat beno û amelîyatê ey weş derbas beno (r.117). “Panc serrî emelîyatê Husênî ser o vîyartî. Di-hîrê nêweşîyê giranî yê bînî zî Husênî de peyda bîy” (r.125). Maya Husênî o mabên de mirena kes ey ra nêvano dima birayê ey Rûmet embazanê Husênî Med û Harunî ra vano. Ê zî xebera mergê maya Husênî ey ra vanî (r.133). Husên pêrîşan beno bi na xebere. O çax Husên hîris û new serrî beno û des û şeş serrî bî ke o hepîsxane de bî (r.136). Peynîyê romanî de zî Husên hepîsxane de yo û roman qêdîyeno. Husên mergê maya xo ra dima mektubo ke maya

xo rê nuştô de xo wina îfade keno: “Aqilê min o nikayên, fikr û hestê mi, kilmekî cahîlîya mi, nêverda ke ez ciwîyayîşê to yo zanaye mirdîya xo bivîna, fam bika. Seba naye zî ez xo merdimo kê mînena. Taybetî zî duşê to gunekar a, deyndar a” (r.137). O xo duştê maya xo de gunekar û deyndar vînenê.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de şexso sereke Pêt o. Pêt hîkayeyê romanî de karaktero merkezî yo. No roman bi taybetî dormaleyê seruvênê Pêtî de awan beno. Domantî ra hetanî mergê Pêtî dewam keno û no semed ra êşkîyeno sey romanêko otobîyaografîk bihesebîyo. Ca bi ca hîkayeyê romanî hîra bê zî reyna agêrenê û nê hîkayeyê qeydeyêkî Pêtî de giredîyenê. Pêt, roman de şahîdê prosesê 50-60 serrî yê Dêrsimî yo. Roman, domantîya ey ra dest pêkeno û hetanî mergê ey dewam keno. Roman de Pêtî ra wina behs beno:

Pêt serrunê horê gore hem pê bi, hem ki quwetin bi. Kamji domoni de gulase guretêne, miyanê dêy ardêne hard. Feqet qe qertên, zörbajêni nêkerdêne. Waxtê kay kay de bi, waxtê kari de kar de bi; karê xo kerdêne. Her çıqa ke hona serru ra domon bi, oncia ki karê ho dima bi. Moa horê piyê horê ordum kerdêne (r.24).

Pêt serranê xo ra beno pîl dima; “Owa binê dimi bile ko bi cı” (r.40). Pêt “Xort bi, puperter, gonia thomoru tey nêvînetêne” (r.40). Hama qijîyê xo de Pêt “Gegena ki aqlê ho şîyêne Pelge ser. Pelge hona domon biye, feqet xeyle leşe eşt bi” (r.74), “Pêt endi pil bi. Lese eşt bi, xort osêne. Zimêlê ho hona araq nêday bi, hama fek ra cor lewê ho şia kerdêne. Pêt rew, rew şîyêne diyarê apê ho Îdare Efendi, ey de feteliyêne” (r.85). “Dewa Pêti hetê Çemişgezege ser kotêne. Pêt eve ho Bozan ra bi” (r.85), nameyê dewa ey Ekrega ya (r.184).

Pêt û çend embazî seba destegirî bidî Alîşêrî şînê Qoçgirîye, dima Çawişê Xozatî vano Pêt merdo. Zimistan kes xebre nêgenê û wisar dîyeno Pêt agêreno dewa xo (r.145). “Waxtê zewazê ho endi amay bi. Pêt ki jê xortunê Dersimi zon u kulturê hora has kerdêne. Lawukê zazaki fek ra nêbirîyêne de. Her firsan de vatêne. İman u itîqat xortu deyra bi” (r.154). Pêt vano ke; “Dinya tari bo ke Pelge Yeli nêdan” (r.160). Pêt şîno Xarpêt. Şêx Seîdî sare darto we û her ca têwerte de yo. Hukmat Xarpêt pey de geno û Pêti tepşenê erzenê heps. Dima ewnîyenê ke sûcê ey çîno verra danê (r.186-187). Pêt û Pelge qalê xo kenê yewe û vanî ma di-hîrê hefte cuwapê remenê labelê xebera mergê Yelî yeno (r.191). Pêt û pelge zewejîyenê (r.210-211).

Esker keweno Dêrsim tifiganê şarî arê dano û dima destbi kiştîşê şarî kenê. Pêt keyeyê xo gelek şarê dormalê xo geno û xo erzenê hetê Alî Boxazî. Pêt gruba xo

şarî eskeran ra pawenê û kewenê şer (r.235). O çax lajê Pêti beno nameyê ey Uşên nanê pa (r.235). Dima domanê Pêti benê zaf; “Yê Pêti u Pelge zu lazê ho, di çêne ho bi. Oncia dıgani biye” (r.266). Yewna laj înan rê beno û nameyê ey zî Zabît nanê pa (r.279). 1938 de Herekatê Tenkîlî destpêkeno Pêt reyna şarê xo geno şinê Ali Boxazî û o ca de manenê û danê pêro eskerî de (r.420). Bê awe manenê mixara de hetê şanî ya maya Pêti Gulê û lajê Pêti Uşên şinê dere ra awe bîyarê esker nano înan û wîrdî zî mirenenê (r.433). Avdila Paşa bi Seyd Uşênê Muxundîyê xebere şaweno Pêti rê û vano wa tîfing caverdê şêrê kekeyanê xo ma dest pa nênanê. Pêt qeubul nêkena labelê embazê ey didilbenê vanê ma benê zebelê tutanê xo. Benê çend qefle û qefleyê verênî vejîyeno esker înan kişeno û ê bînî remenê reyna (r.458). Dima ef vejîyena (r.460), Avdila Paşa Pêti rê reyna xebere şaweno vano wa bêro ma nêkişenê şawenê sûrgûn (r.473). Pêt qeubul keno û şino Qeymaqamê Pulurî hete. Tîfingê xo teslîm keno (r.481). Pêt teslîm beno, dima; Pêt, Pelge hîrê keynayî, yew laj û yew lajeko sêwî Mazlum pîya benê Xarpêt û sûrgûnê Qeyserî Develîye kenê (r.488-489). Develî de şarê a dewe heqaret bi înan kenê (r.492). Pêt nêtewitêno û keyeyê xo geno yew şewe remeno û qeydekî xo rasneno Pulur (r.512). Oca de zî bi îxbarê Gulperiye (r.516) esker erzeno înan ser o Pêt Pelge û domanê înan kişeno (r.541).

Romanê *Piltane* de egîtê serekî zaf eşkera Piltane (r.9) ya. Prosesê hîkayekerdîşê metinî de sera-ser bîyayeneyî dormaleyê aye de awan benê. Hendê Piltane yewna şexis verê çiman de nîyo. Fokus de her tim a est a. Piltane dewa xo de bi maya xo û di birayanê xo ciwîyena. Badê ameyîşê pîye xo û hetê eskerî ra vîndkerdîşê ey qerar gena ke şêro koy. Dima qijanê koyî pawena (r.40). Yew grube yena û Piltanê bi înan a şina koy û nameyê xo yo newe Delale kena (r.43). Koy de “Piltane roj bi roj xo dayêne ra ci, her çî mereq kerdêne û rew musayêne. Na rewşe bala her kesî antêne. Bi taybetî kî dîqetê Doktorî tim aye ser o bî” (r.49). No hal seba aye zî eynî bi “Çimê Piltane kî tim Doktorî de bî” (r.50), “Serran ra kî hîna 17 serrê xo nêqedenaybî” (r.50).

Doktor, gama ke nobetî yan zî grubî bivirazîy Piltane geno verê xo (r.83). Grubê înan şinê Eşkefta Derge. Seba ke erzaqê zimistanî bîyarî kampe. Doktor û Piltanê seba ke çîyêkî teqeno û Doktor sare ra beno birîndar a şewe o ca de manenê. Roja bînê şinê kamp û perşayîş yeno kerdîş înan rê. Qerar genê û Piltane şawenê xebatê şaristanî. Agêrena dewa xo ewnîyene dewe vêşaya (r.126), şina şaristan de

keyeyê maya xo vînena. Şaristan de hetê polêsan ra tepîşyena (r.137) Erzenê heps (r.140). Embazê Doktorî Wisiv heps de yo û maya ey yew mektube ana Doktorî ra dana Pîltane (r.159). “Gulane 1991- Di serrî ra zêdeyo ke Pîltane hepis a” (r.167). Pîltane aşiqê Doktorî ya “Hîrê serrî yo ke zerrîya aye seba Doktorî dana piro” (r.167). Mehkema bena û seba Pîltane qerarê beraatî dana (r.169). 11 aşme cûwapê Pîltane şina Almanya Koln (r.181). Şina komele û Doktorî persena. Ti ra vanî dima Doktorî mekewe (r.188). Ci rê yew zarf yena û adresê Doktorî tede nuşte yo (r.193). Kewena dima nê adresî û peynî de Doktorî vînena û pîya rasenê.

Romanê *Heyfî* de egîtê serekî çino/ê. Seba ke mîyanê metinî de giraniya yew karakterî çino û yew karakter merkezê bîyayeneyan de çino agîtê serekî zî coka çino. No hal zî mîyanê romanê zazakî de numuneyo verên o ke yew roman de agîtê serekî çino.

3.1.3.2. Karakterê Normî

Romanê zazakî de karakterê normî bi taybetî maye, pîyê, way û birayê egîtanê serekeyan ê. Yan zî eqreba, dost û embazî, dewijê yan zî hetê polîtîkî ra embazê egîtê serekeyî yê. Romanan de nê karakterî bi taybetî seba hewlîya egîtî xebetîyenê ey pawenê û gama ke keso serekî xeletîye bikero ey rexne kenê. Ksê serekîyan ra dima nê karakterî yenê û nîsbeten xorîn benê. Pozîsyonê karakterê normî her ware de dekenê. Nê karakterî mîyanê metinan de rehet belî benê yan zî eşkera yê. Yew zî mîyanê romanan de tay karakterê normî dînamîk ê. Verê norm ê dima benê kart û reyna benê karakterê normî.

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de çend kesî taybetîyanê karakterê normî de yê. Nê kesî dost û eqrebayê Sêyîd Rizayî yê. Hela teng de verê ey de yê, pîya hereket kenê, pîya mişewre kenê, fikranê xo vanê. Mîyanê nê karakteran de sere de lajê Sêyîd Rizayî Şix Hese (r.45) û Bakê Alê Qolî (r.19) yenê, nê wîrdî hetanî mergê xo Sêyîd Rizayî rey de hereket kenê û têhet de yê. Mistê Alê Qolê û Rizê Bêrtî (r.18) zî hetanî ke Sêyîd Rıza tepîşyeno ey de hevaltî yarenî kenê, û tim seba hewlîya û saxîyê ey mucadele kenê. Hema-hema sere ra hetanî peynîyê romanî verê ey de yê pîya kewenê pêrodaişan ta ke Sêyîd Rıza tepîşyeno hama cêser kewenê.

Şahan Axa (r.53) yew karaktero normo asaye yo bîn o. Têkîliya ey û Sêyîd Rizayî zaf pêt a û embazê yewbînan ê. Sêyîd Riza zaf qiymet dano ey û o hevalê dawa yê Sêyîd Rizayî yo. Mergê Şahan Axayî zî zaf têsîrê xo serê Sêyîd Rizayî de bena. Bê înan ê ke norm karakterê labelê mîyanê metinî de zaf rey vîyerenê ney ê: birayê Sêyîd Rizayî Seyid Axa -Babîyê Rayver Qopî yo- Memedaliyê Musiri, Hemê Boxi, Rayverê Qoçi, Rızê Boxi, Memê Bêji, Dıl Axa, Cansalê Bavû, Ali Avaşi, Ceniya Pir Heseni. Nê merdimî şerê 38î de tim desteg danê Sêyîd Rizayî hetê ey genê û pîya mucadele kenê. Seruvenê Sêyîd Rizayî rê û dawayê ye rê eleqayê xo pozîtf ê.

Zeynel Top, birarzayê Sêyîd Rizayî yo. Badê mergê pîyê ey Sêyîd Riza ey keno weye û keno pîl. Sere de karaktero norm o dima Qop bi teklîfê pere û pulî (r.19) ey xapînenê û keno mîlîsê dewlet (r.16). Zêynel meselayê kîştîşê kerwayê xo Alîşêrî, cinîya ey Zerîfe û birarzayê ey de mîyanê organîzasyonî de yo û Qopî rey de hereket keno. Bi no vurîyayîş Zeynel Top zî keweno dilqê karakterê kartî. Dima pêynîyê romanî de zaf poşman beno û reyna duştê leşkerê dewlet de pêrodaiş de yeno kîştîş. Bi nê agêrayîşî peynî de reyna beno karakterê normî.

Teslîm sereyê romanî ra taybetîyanê karakterê normî de yo. O zî bi teklîfê Qopî: “Qumendarê ordî soz do mı sîma ke Sêy Rızay teslim kere, esker pey ser oncino sono. Ha wes, ha merde, ferq nêkeno. Alîşêr ve Sêy Rızay bi sevevê mîletê Dêrsimi. Eke tî nayê qewıl bikerê, Dewlete zof zernû dana to. Koti vana, to rê uza qonax virazena. Ma ki to zewezneme” (r.86) beno karaktero kart (r.86). Dima seba kîştîşê Sêyîd Rizayî firsend paweno (r.87). Ali Avaşi, îxanetê Teslîmî ya hesîyeno û nê halî sero Sêyîd Rizayî xeberdar keno. Sêyîd Riza tedbîrê xo geno û nêverdeno Teslîm ey bikişo. Zeynel û Teslîm nê vuryayîşan mojnênê. Nê wirdî zereyê romanî de hetê karakterî ra prosesî dînamîk de yê û vurîyenê.

Kilama Pepûgî de karakterê normî gelek ê. Hetê karakteran ra no roman, metinêko dewlemendo. Îbrayîmê Talî (r.25), pîyê Zeynelî yo axayê Xormeçikan o. Xece (r.87), cinîya Zeynelî ya, hetan mirena verê Zeynelî de ya. Wêlîyê Îbrayîmî (r.30), Birayê Zeynelî yo, o û Mem (r.58) hetan pêynîyê romanî qolê Zeynelî de yê. Her çîye xo pîya kenê. Paştê Zeynelî genê hetan pêynî. Perze(157), cinîya Bakî ya, Gulê û Xasê (r.167) keyneyê Bakî yê, Xid (156) lajê Bakî yo. Artîn (Xaç, tornê Dîkrani) (r.104), sey lajê Bakî yo. Roja ke Bakî Xaç dîyo hetan pêynîyê romanî wirdî

heme yewbînan de alikar ê. Nê merdimî hususîyetanê karekterê normî de yê. Hetê Bakî genê û pîya cuyenê.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de hetê karakteranê normî ra sere de Sare yena. Sarê keyneyê Mînasî ya û ermenî ya (r.63), dima Sare û Us Zerrî kewenê yewbînan. Badê tertele-yê ermenîyan nê wirdî zewejîyenê. Us seba Sare wina vano: “a hem Xanîma mîna, hem ki cana mîna” (r.73). Çimê ayê hetan ke mirena rayê pî û qomê xo de yê. Mînas Pîyê Sare yo. O zî bawerîya xo bi Usî bena. Keynayê xo Sare babokê ey verdeno (r.71) û tertele de eskerî ey benê (r.61). Şar seba Mînasî; ““Dewrêse Daru” vatêne. Heni vaciyêne ke, Mînas zonê daru zoneno. Daru de qesey keno. Dari biyê talîbê Mînasî. O, Pirê darono” (r.58).

Heydê Qopi (r.89) dewijê Usî yo. Her çî de pîya yê. Dostê Usî yo û zaf qiymet danê yewbînan. Heta ke badê Mergê Usî o seba wasîyetê Usî ewîl hereket keno (r.121). Karakterê normî, her çiyê Usî qebul nîkenê ca-ca qalanê ey ra dima nêheq zî bivejî, îtiraz kenê. No zî îşaretê zaf hetîyê karakterano û seba fiksîyonê metinî û seba bawerîya raştîye çîyo ke baş o.

Romanê *Silema- I* de karakterê normî, bitaybetî seba Silemanî nê zafî eqrebayê Silemanî yê. Nê karakterî bi taybetî seba Silemanî benê şa, qerîyenê kewenê têmîyan seba Silemanî. Silema ezeb bo ci rê keyna vînenê, keso ke dima ey xirab qalî bikero cewabê înan danê û her tim paşt danê cî û ti ra heskenê. Ap Wuşe lajê apê Silemanî yo. Ap Wuşe (r.5), Gama ke dewijî derheqê Silemanî kenê o duşê înan de vînenê û Silemanî paweno. Yan zî Ap Mursa (r.11) pîyê Silemanî yo her halê Silemanî rê eleqedar o, ci rê keyna wazeno zewejneno û her tim paşt dano Silemanî. Reyna maya Silemanî Xane (r.115) her tim çimê aye Silemanî ser de yo. Seba hewlîya û şayîyê Silemanî zaf çîyan kena. Silemanî zewejnena, ci rê di rey keyna wazena. Gewe, cinîyê Silemanî ya (r.24). Gewe ra yew lajê Silemanî beno (r.36). Hetanî ke mirena (r.50) verê Silemanî de ya. Yivrayim (r.11) embazê Silemanî yo pîya şîye Îstanbol des serî pîya biyê o ca de. Her tim verê Silemanî de yo.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de karakterê normî nîsbeten zaf ê. Sere de keyeyê Gulcane maye, pî, pîrik, pîrike, way û birayê Gulcane mîyanê romanî de dilqê karakterê normî de yê. Ney; Pîyê Gulcane Mîrza (r.16), Maya Gulcane Elîfe (r.51),

Pîyê Mîrzayî Bakil (r.16), Pîrika Gulcane Zere (r.73), Nê karakterî eqrebayê Gulcane yê û hususîyetê xo ê karakterê normî de yê. Nê kesî dormaleyê Gulcane de yê seba başîyê aye destgirî danê ci yan zî rexne kenê û rayîro baş cirê îşaret kenê. Sîyamend (r.453) zî peynîyê romanî de beno waştîyê Gulcane û ci rê zaf hewl yeno, yewbînan ra hes kenî û seba zewajî yewbînan qebl kenê.

Romanê *Kılama Şilane* de norm karakterî goreyê karaktere merkezî Şîlane kifş benê. Ê ke ci rê hewlê hetê aye kenê û başîya aye wazenê sey norm karakterî tesbît benê. Mîyanê romanî de nê karakterî rêzê diyine de ca genê. Nê karakterî maya Şîlane Şagul Xanime (r.8), Pîyê Şîlane Alî Efendî (r.28), Waya Şîlane Şîrîn Xanime (r.50), embazê û dewijê Şîlane Xezale (r.8), mêrdeyê Şîlane Fîrar (r.66) û embazê Şîlane ya ke Îzmîr de ya Fatma (r.52). Nê karakterî mîyanê romanî de fonksîyonanê karakteranê normî anê ca.

Romanê *Soro* de karakterê normî yew-çend heb ê. Nê karakterî goreyê vindertişê duştê Soroyî de yanî karaktero serekeyî de hetê nuşttoxî ra dîyar bîyê. Nê karakterî zafane hevalê Soroyî yê. Înan ra sere de goreyê asayenê karakteran Lezgîn yeno. Lezgîn (Sebrî) (r.163) embazê Soroyî yo (r.253) û domanê koyî yo. Lezgîn Cîvarka ra lajê Alikî yo. (r.171) Lezgîn wextê Osman çawişî de her roje bi çuyan kuwayiş weno, “Sebrîyo feqîr hetanî şan zê gaya orêne, vengê feqîrê mi hetanî çarşî ju ameyêne wilahî” (r.272). Dima vejîyeno koyan. Gama ke vejîyeno koyan zewejnaye beno û dima bi nameyê Serdarî yew lajê ey beno (r.175). O û komê xo hetanî peynîyê romanî koyde yê û çalakîyan kenê.

Karakteran norm a bîne Sultane ya (r.165). Teswîrê aye wina yeno dayiş; “Sultane yewa porçakila sîya bîye. Porê xo pey de bi la daybî girê, pulikî ra çend biskê çakilî verdîyaybî rîyî ser. Çimê xo yê şalên û girsî binê birûyanê weranteyan de berêqîyayne” (r.165). Sultane gama ke Soroyî vînena ey rê heyran manena, zerrê xo Soroyî rê nerm beno. Dima Soro zî haydarê na rewşe beno û şewêkî yew dewa vêşayî de pîya benê (r.427).

Mîyanê dewijan ra Mexsûdê Keskî (r.47) est o. Sere ra hetanî peynî aseno. Mexsûdê Keskî extîyaro la sey yew xort î beleban o (r.48). Lajê ey Heyder domanê koyî bîyo û Karêr de hetê leşkeran ra ameyo kiştîş (r.24). Mexsûd hostayo, hem zî sinikçî yo û dermanan virazeno û şarî tedawî keno (r.112). Vanê Mexsûd viraştîşê

dermanan Zîyaretê Gulzêrînen de yew marî ra musayo (r. 113). Maya Silêmanî Sêvgule (r.234) ra hes keno xortîya xo de. O paşt dano domanan û bawerîya xo bi înan ra est a çalakîya peyênî de o zî keleşê xo geno û nano leşkeran a (r.517). Nê karakterî mîyanê romanê Soroyî de sey karakterê normî hesabîyenê.

Romanê *Mortber* de çend karakterê normî est ê. Nê karakterî dewij, eqreba û dostê Ekberî yê. Nê karakterî serê ciwîyayîşê Ekberîya têsîrê xo est o. Xirabîya Ekberî nêwazenê û ci rê hes kenê, hetê ey kenê. Sey Balî (r.43), embazê Ekberî yo tewr nêzdî yo. O tim wazeno şêro keyeyê Sey Balî û tê de qalî bikero şîranî ke Altune rê nuştê înan ci rê biwano û pîya tembur bîcenê. Sey Bali serranê xo ra pîl o sey Ekberî. “(...) Sey Bali ki herdis o zimbêlê xo sîpi nejdîyê heştê serrî mordem bî” (r.52). Sey Balî eşqê xo yo nîmite ra bîyo sey dewrêşî. “Sey Bali be xo nêzeweciyay bî” (r.56), Pampoze ra hes keno. Labelê kes nêzano ke Pampoze kam a (r.57). “Namî ‘Pampozi’ nay bî pîra, keşî ra nêvatênî” (r.57). “ÿy ra ki perrî kerdênî, ‘malê dina dî çîmê mî çîno’ vatênî. Na çînîbiyainî, dî oncia ki meymanê xo xusîsî dewonê bîno ra saba çîrokonê iy amênî, gos nêni qeşîkerdena iy ser” (r.35). Qalê Sey Balî weşê însanan a şînê. Reyna, “Sey Bali timetî vengê sada gos ro şîyênî, ‘ez çêlîkê Bamasurio, mîlaketî vên danê mî’ vatênî” (r.53). Sey Bali seyîd o (r.53). Têkîlîya ey bi însana ra zaf baş a. “Sey Bali be xo şêştay serrî biyênî. Oncia ki pilo dî pîl, domano dî doman bî” (r.54).

Hetê rewşa sîyasî ra Sey Balî zî çepgir o “Xo ra rüyê dî-hîrê qeşî Tırkî qeşîkerdena iy ra namê xo komunistî’ya veciyay bî” (r.55). Halê Sey Balî û Ekberî maneno yewbînî. “Sey Bali oncia dewî dî ortagê qederê Ekberî bi. Hem fikronê xu’ya, hem rae cî mukîten’a, hem kîtabo ra hezkerdenî ra bo, zaf pheştî dênî Ekberî” (r.56).

Jük (Mamud Ağa) (r.20), mîyanê metînî de bi krîteranê negatîfan zî bêro zanayîş zî hetê têkîlîya xo û Ekberî yan zî Altune sey karakterê normî yo. Jük taybetîyanê xo ra “(...) dewî dî i verêno ra bi. Jü çîm ra perişan, goso ra ki gîran bî. (...) Jük lesî ra derg, mendosê xo hîra, camalê xuyo dî heybetîno gîrs eştî bî” (r.18). Jük reyna wîna teswîr beno: “Zê kokê jü goza hazar serriye, kamîl dest dî usîra xu’ya, pîrnîka xuya phona hîrae rüyê xo qermoçîkîn, çerîthîrs; buriyê xuyê dergî, por o herdisa xo pêro sîpi, zîbêlîn, futîka xo mênî ra usarî-zîmîstani pêro pardoşî pîra bî” (r.18). Jük û çendewijê bînî xumarcîyê namdar ê. “Mamud Ağa, yanê Jük, esas

senata xo xo xumarı biye. Be xo zaf xumarciyo namdar bı(...)" (r.20). Jük serranê xo ra zî pîl o. "Hawtay serrı biyêni Jük" (r.21). Jük şino gêreno bizan. Dima Esı vendena nêvendena veng ci nêşino. Esi û Altuni kewenê dima. Binê wext cuwapê mar dano Altuni ro (r.234). Jük mergê Altune ra xo mesul tepişeno û na mesela sero zaf qeherîyeno.

Kêna Birayê Jüki Altune (r.20), dewa Tawux da waştîyê Ekberî ya. Dewe de, "Dı way hona kı qıcı biy, piyê xo merdı bı, ebı Efi bı Khali bı Heydi'a, pêro lewê Xanı dı mendêni" (r.88). Altune mîyanê dewe de kêynaya ezeb a tewr rind a. O qas rind a ke; "Say kı Altunı asmi rê 'to deqê findı, ez porrê xo rasani, to ver ra ez veci' vati bı. Ez vaci asmi, sıma vacê Altunı. İstı asmi istı Altunı" (r.89). Ekber gama ke Altune vînenê; "Ekberî hêbeto ra qorrê xo recefiyêni. Lewê na rindekiye dı nêzanên kı se bikero. Pıtı-pıta zerrê biye" (r.89). Dewijî Ekber û Altune ra zaf heskenî. Hetan ke qewxe bivejîyo Altune yan zî Ekber mîyan kewo qewxe qêdîyeno. Ekber zaf wazeno ke Altune xo rê moriberîmar kero. Payîz ra fendanê xo virazeno. Çi ke Esi cirê Altune wazena labelê emrê Altune bes nêkeno. Kahli bizan dizneno û Esi û Altune dima Jükî şinî. Rayîr de mar dano Altune ro (r.234). Benê nêweşxaneyê Xozatî. Labelê halê Altune beno xirab û hewaleyê Xarpêtî kenê. Kewenê rayîr, tay maneno ke Xarpêt resî rayîr de Altune mirena (r.241).

Heydê Gogî (r.33), mîyanê metinê romanî de wina terîf beno: "Heyd nêjdiyê çöwres serrı biyêni, zerriya xo rê dilbês, lesı ra derg zordar, qalibê xuyo dı heybetın eşt bi" (r. 34). Heto bîn ra "Dewı dı jü tek iy phonc cinıki giroti bi. (...) Heyd hetê yapuy o cemelê xo ra onti bı apê xo Jüki. Zaf nişanciyo dı rınd bi, tıfang ki rınd gurenêni" (r.34). Heydê Gogî tim teber de yo yan zî koyan de yo seba ke qebahatê ey nêqêdîyenê. "Be xo çend serrı bi koo dı feteliyêni, ina kı mal o milkê xo zaf bi, cı ra girotêni, dênı feqiro. Hem rüyê cinıko ra, hem rüyê mal o milkê mîleti ra, hemı ke 'ez na döwleta zulımkarı nas nêkonı', vatêni" (r.35). Heyd, Derê Gozêreke de yew merdimo Xozatijî, sare û kift ra keno birîndar (r.45). No semed ra rêyna beno mehkûm û nımtikî ra yeno keyeyê xo serêsibayî zî tersê eskeran ra rew wirzeno xo keno vîndî. Eskerî tim yenê dewe û persê Heydî kenê. Dima Heyd remeno beno vînd. Eskerî dima yenê dewe û zaten ey nêvînenê. Heyd mergê Altune eşnaweno û yeno dewe. Eskerî seba yewna sûcî reyna yenê dewe. Heydî na rey zî tîrenê Meletî û Sêwazî şilnaya (r.209). Eskerî yenê û Heyd remeno eskerî kewenê dima û şer

vejîyeno. Heyd nîşandar o labelê nêwazeno eskeran bikişo. Dima eskerî ewnîyênê ke Heydî de baş nêkenê tapa agêrenê û şînî.

Heyder Ağa, hetê nuştoxî ra wina tarîf beno: “Heyder Ağa, isan şikiyêni kî nay reet vaco, wertê kamilonê dewî dî, hetê zanoğiye ra tek jü merdım bi. Hemı ki iy kxanonê dewı ra bi” (r.35). Heyder Ağa serranê xo ra pîl o, “Serro ra hewtae serrı eştı bi. O ki zê Jükî hona cındı bi. Heyder Ağa nejdiyê hewtae serrı biyêni, oncia ki zaf semt bi. Lesa xuya bariya dergı, pırnıka xuya bariya vıraştıye, por o zimbêla xuya sıpiye rındekiye nêni rındekiya iy ser” (r.37). Heyder Ağa mîyesan keno wêye û hengemînê ey meşhur o heto bîn ra zî tembur zî ceneno (r.37). O, qiymet dano mêmaman, destakerde yo (r.37). “Heyder Ağay ki en zaf rüyê na khavırına iy ra vêrdêni. Piyê xo Usê Khavırı ra hem mal milk, hem muxtarını, hem nam dainı, hemı ki cı rê khavırına iy mandı bı” (r.39). Heyder Ağa xumarcı yo (r.51). Heyder Ağa hîris serrıyo ke muxtarê dewe yo (r.210). Gama ke eskerî yenê dewe şinê keyeyê ey û hengemênê ey ra muheqeq wenê û şinî.

Esi (r.38), waya Heyder Ağayî ya. Îbo Qici zî mêrdeyê aye yo (r.39). Esi mîyanê dewe de sey camêrdan hereket kena. Herkes aye ra terseno û kes hetê aye nêkeweno. “Esi rê cinıkı vatenı rê sahad wastêni. Yaban – yajü dı hata san heso dı qeşi kerdêni” (r.40). Esi her tim paweyê fesal a ke Ekberî û Altune bîyaro têhet. Qey xatirê Esi ya ê aşıqî yewbînan vînenê. Nata ke dawar hetê mehlayê Altune de bimano, Esi vendê Ekberî dana û hetê a mehlaya Ekberî erşawena. Esi tirkî zanena. Bê aye dewe de qet cinî tirkî nêzana (r.47). Gama ke mar dano Altune ro a bi Esi bena.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de karakterê normî yew-çend heb ê. Nê karakterî bi taybetî aileyê Şîyarî embaz û eqrebayê ey ê û paştgirîya Şîyarî kenê. Mîyanê nê karakteranê norman de sere de Zeynîke (r.7) yena. Zeynikê dewa Şîyarî ra ya anvarê ey a û “Keynay Fetadê Ehmedêkîa” (r.43). Gama ke Şîyar new serre yo Zeynîke înan keyeyê barkenê şinê Edena (r.13). Şîyar ci rê zaf qehrîyeno. Şîyar Zeynîke ra zaf heskeno û gama ke tatîl beno yenê dewe û eşqê xo yewbînan rê eşkera kenê (r.219). Zeynîke zî Şîyarî ra heskena. Badê tatîlî Zeynîke Şîyarî rê mektub şawena û vana pîyê mi dano yew extîyarî. Çiqas nêwazo zî pîyê Zeynîke aye dano yew merdimî. Dima peynîyê romanî de Şîyar Zenîke yew kafe de verê merdimê extîyarî de vîneno (r.282). Mîyanê romanî de hal û hîsê Zeynîke zaf dîyar niyê.

Karakteranê normî ra yew zî pîyê Şîyarî Cemîl o. Cemîl dewij o û kar û gureyanê dewe de şuxulyeno, seba sûcêkî zî mehkûm o û eskerî remeno (r.19). “Hukmatî eştê dewê ser se, Cemîl ko’ya mendê” (r.39). Nuştox seba zewajê ey û cinîya ey Xezale wina behskeno; “Cemîlî, Xezali, deyrana, şîran’a, qisandê weşan’a xapênê bî u xo rê kerd bî aşîq. Pî ci zî ca’elemat mend bi, qelindo belaş’a dê bî!” (r.29) Reyna Cemîl hetê nuştoxî ra wina tarîf beno; “Cemîl, gorey Xezali diha kilm, sûr u sipê, nîme ra nîme kose... Qiseweş, comird, camêrd, kuşatweş ew zerritenik bi” (r.29). Badê şîyayîşê Îstanbolî xo rê karê pawitoxî vînenê û îdareyê xo wina keno (r.112). Hetê sîyasî ra zî, “Ey zî dîmdarêya xo avêr berd bî. Kotî de; mitînge, boyqotê, grewê biyê xo resnayê ci” (r.112). Esker erzeno keyeyê Cemîlî ser o û ey û zaf kesan tepişênê benê (r.117). Labelê qêdeyêkî remeno xelîsyeno. Seba yew kerwatî şîno dewe û tepîşyeno. 22 serrî vîyerenê. Çend serrî heps de mendo belû nîyo labelê Cemîl heps ra vejîyayo û o û Xezale şînê hec (r.265). Badê hecî behsê ey zaf nêbena roman de.

Karaktero norm yo bîn zî maya Şîyarî Xezale, ya (r.8). Maya Şîyarî wina tarîf bena; “Xezali; qilafetini, porrdergi, çimsîa, gumsûri, xaseki, keynay cadê belî ew wahêra kok u binyatî bî. Ze kî vatê: O mabên di çaxandê ay ra, xasekey di ay ser’a keyna çînê bîya” (r.29). Maya ey tim Şîyar û tutanê xo yê bînan ra zaf heskena û hetanî peynîyê romanî wayîrê înan vejîyena û seba hewlîya înan mucadele kena. Nê karakterî mîyanê romanî de wesfanê karakterê normî anê ca.

Romanê *Kalaşnikofi* de çend karakterê normî esasî est ê. Înan ra yew wezîfedarê sîmilasyonî ya. Wezîfedarê sîmilasyonî mîyanê hîkayeyê Romanî de taybetmendîyanê karakterê normî mojnena. Mîyanê metinî de nameyê wezîfedare yan zî derheqê aye de malumat zaf çîno. Yew ca de Rojda aye vînena û wina behs beno: “A dîyêne ke ez yew mehlûqo ecayîb a” (r.73). Yan zî gama ke xo eşkera mojnena înan û wina behs beno; “Çimê aye de ez sey yew duyo ke roştîya sûrela dano bîyo” (r.85). Planeta ke parçeyê dinya ameyo vînayîş seba fehmkerdîşê ciwîyayîş, hîs, teknoloji ûeb înan sîmilasyonêkî yeno viraştîş. Seba ke wezîfedarê sîmilasyonê Kalaşnikofi bi tecrûbe ya, a yena wezîfe kerdiş (r.16). Yew zî embazê wezîfedare ewnîyenê ke a zaf eleqedar a wezîfe danê aye (r.71). Qabilîyetê planetijan wina îfade beno; “Yew ke biwazo hewayê fikirîyayîşê înan bimuso sîmilasyon de beno înan ra yew. Şono planetê înano ke rewnayo merdo ser û mîyanê înan de senî

ke înan ra yew bo, gore bi hewayê înan ciwîyeno û sey înan hîs keno” (r.16). No semed ra cayêkî de wezîfedare dima sazkerdişê sîmîlasyonî kewena dilqê Rojda. “Mi xo ranêgirewt, ez kewta dilqê Rojda û kewta mîyanê sîmîlasyonî” (r.53).

Wezîfedare, tesîrê dinyayijan de manena. Xo mojnena Rojda û Domanî. Dima peynîyê Romanî de zî eşkera xo mojnena Rojda, Doman û Şayîrî (r.85). Miyanê metinê romanî de wezîfedare Rojda ra xo zaf nîzdî vînena û qiymet dana hîsanê aye. Cayêkî de “Berê aqilê mi heta peynîye bî ya û ez Rojda de, bêsinorîya demî de vîni bîya” (r.75). Peynîyê romanî de zî gama ke çalakî dest pêkena û Rojda û Şayîr benê birîndar nêwazena ê bombe biteqnî û hem xo hem zî dişmenanê xo ya bimirî. Sîmîlasyonî dana vindartiş û înan ana fasal û dişmenan dana kiştiş (r.83). Dima wezîfedare înan bena cayo ke Rojda û Şayîrî yewbînan naskerdbi (r.84). Seba ke wezîfedare înan rê destegir a sey karakterê normî êşkîyena bêro behs kerdiş.

Şayîr, embazê Rojda yo kihan o. Rojda û Şayîr wextê qetlîamî de mîyanê gonî û gonîşerî de yewbînan naskenê. A rojê ê teyna mîyanê aileyê xo ra gonî manenê. Şayîr û Rojda o ca ra nate embazê yewbînan ê. Pîya hetanî zimistan mîyanê birran de manenê. “Ma birr de heta ke vewre varaye mendîme” (r.40). Rojda û Şayîr temsîlê tutanê Dêrsîmî yê. ê ke bade tertele-yî dîyayî esker yan zî aileyanê tirkan ê. Rojda Şayîrî ra wina behs kena; “Şayîr omîdê mi yo, keso ke mi rê ê rojan ra mendo o yo. Wexto ke dejî şanîtene mi û ez ronîştene bermayêne, ey yew deyîra kayî vatene û dormeyê mi de kewtêne gujige kay kerdêne” (r.41). Şayîr zî sey Rojda keweno mîyanê organîzasyonî û duşê artêşa Mistî de şer kenê. Rojda, “O taw Şayîr hetê ma de bi. Ma her dîyan dest eşîbî çeke û rojê domanîya xo ardîbî xo vîr, reyna bîbîme birakê koyan. Ma pîya zaf mendîme û ca bi ca zaf gêrayîme û zaf pêrodayîşan ra weş vejîyayme” (r.51) vana. Şayîr çekdarode namdar beno (r.51). Dima Şayîr wazeno organîzasyon ra bîaqîtyo. Vano ez aqîtyena (r.51). Verê ceza danê ey dima, “Pey cû embazan sey yew îstîsna o azad kerd. Vera da ke bîaqîtiyo şoro” (r.52).

Şayîr organîzasyon ra vejîyeno şina bacar de cayêkî de maneno. Gama ke Rojda koyan ra yena war şina cayê ey. Şayîr ra vana ez pîyê xo kişena. Şayîr zî “Ez zî zerrî û gan ra wazena ke pîyê xo bikişî û na dawa xo bin ra biqedenî” (r.60) vano. Dima pîya planan kenê. Şayîr qet nêverdebo Rojda rîsk bigero, her tim o gureyanê rîskênan o keno û aye paweno. Dima plananê xo anê ca û xo rasnenê verê pîyayanê xo. Erzenê înan ser o û pîyanê xo pîya bi çalakîyekî kişenê. Seba ke Şayîr dost û vîyertoxê Rojda yo û hertim paşt dano Rojda o zî sey karakterê normî hesebîyeno.

Doman, karakterêko fantastîk o. “Ney... Ecêba ecêban, a çira Domanî vîna û ma nêvînenîme! Doman çira tîya mîyanê meyîtan de çîno!” (r.29). O ne est o ne çîno. Mîyanê cemedî de çîno labelê sîmîlasyon de est o. Gama ke wezîfedare kewena dilqê Rojda kewena mîyanê sîmîlasyonî Domanî nêvîna (r.53) labelê planet de o zereyê sîmîlasyonî de aseno. Seba Domanî wezîfedare win behs kena; “Doman çin bî, binê ra çin bî, o xeyalê bî. Sey sîmîlasyonê ma bî. Eslê xo de çin bî, o xeyalê Rojda de est bi û seba aye rastikên bî” (r.74). Rojda mîyanê sîmîlasyonî de sîmîlasyonêkî virašto. “Ez bi aqilê Rojda heyran menda. Aye çîyo ke nika ma kenîme rewna yo kerdîbî û xo rê yew sîmîlasyon viraştîbî. Çîyode eceb, zereyê sîmîlasyonê ma de ez sewbîna yew sîmîlasyonî vîna” (r.74).

Doman zereyê sîmîlasyonî de yewna sîmîlasyon de beno. Rojda yewna sîmîlasyon virašto mîyanê sîmîlasyonî de û Doman o sîmîlasyon de yo. Doman esas temsîlê tutanê ermenîyan ke badê 1915î ganî mendê û hetê kerwayanê xo ra ameyê kîştîş o. Ci ra wina behs beno; “Doman Hagosê koyan o. Ma şarê koyan ra ver pîyê mi Hagosê Koyano ke senetkar bî sey ma qîr kerdîbî. O taw hîna ma ra çîyê nêvatîbî, planê xo yê ma nêkerdîbî eşkera. Ver kerdîbî şarê Hagosî. Hagos doman bî. Sey min û Şayîrî fekê tigangan ra remaybî koyan, mîyanê birran. Uca de bîbî vîndî şîbî” (r.75). Hagosî temsîlê ermenîyan o.

Doman sey tutê Rojdaye beno êdî (r.74). Wexto ke Rojda genê benê bacarêko bîn, danê yew mekteb, no mekteb verê ê Hagosan bîyo. Kerreyanê nê mektebî ra hes kena û dima kerreyan ra yew pistine/veng eşnawena. No veng vengê Hagosê Koyan beno labelê sey yew domanî qalî keno. Pistinê ê kerreyan de xeyle qalî keno dima şewekî wayîrê ê vengî mîyanê cilanê xo de vîna. No tut Doman o. O çax Rojda hema newe bena ezeb çijê aye newe vejîyay û Doman çijeyanê ayê liteno. Rojda xo ra şîna dima hedî hedî musena no hal û Doman beno domanê Rojda û ay kena pîl (r.77). Doman tim Rojda telûkeyan ra paweno. “Doman reyna wina hetê mi debî û cayê ke xape bibîyêne şezut kerdêne, tey vetêne û dima xo ez çarnayêne. O bîbî milaketê mi, ez defan ra reynayêne” (r.51). Hewlîya aye wazeno, coka sey karakterê normî êşkîyeno îfade bibo.

Romanê *Sosine û Gulzare*, hetê karakteranê normî ra çend heb ê. Înan ra yew sere de pîyê Gulzare Hesên o (r.9). Yew embazê xo yo eskerayî ey ra vano bê Îstanbul karê beqçîtiye bike, o zî bar keno şîno Îstanbul. Cuwapê Hesên şîno

Almanya, uca de maneno, xebetiyeno û ewnîyeno keyeyê xo (r.48). Gama ke maya Gulîzare Milkînaze nêweşîra bena giran, Gulîzarê ay ra vana maya mi xirab a bê (r.53). O zî şîno Îstanbul (r.55). Badê mergê Milkînaze, Hesên agêreno Almanya. (r.79) Seba mergê cinîya xo zaf beno xirab.

Maya Gulîzare Milkînaze (r.43), nêweşê qanserî ya û dermanê aye çîno (r.48). Wextêko kilm ra dima nêweşîye ra mirena (r.57). Karêr de embaza Gulîzare û Sosine Fatma (r.17) est a. A zî karaktera norm a û dewe de ciwîyena. Gama ke Gulîzare şîna dewe aye de embazî kena û pîya wextê vîyarnenê. Doktoro Dêrsîmij (r.46) doktorê maya Gulîzare yo. Hetê fikrê sîyasî ra Gulîzare ra nizdîyo. Her nêweşî de destegirê Gulîzare yo. Embaza zaf nêzdî yê Gulîzare ra yewe zî Pervîne ya. Mîyanê sîyasetê kurdan de bîya û seba îşkenceyan yew destê aye seqet mendo (r.83). Rojêkî Pervîne remnenê hîrê kesî (r.94). Dima xelesîyena û nêweşxane de manena (r.98).

Cemê Sûrî Karêrij o, gama ke payîz dîyeno o rayêkî vînenê û xo resneno Çewlîg, keyeyanê nasanê xo de maneno (r.61). O kamî de ke qalî bikero “pîyê mi” vano (r.60). Wina teswîr beno; “Binê a kulika tiftike de, ruyo tenik, çimê girs û firildaxî, pîrnika goştina ke rew bîyêne sûr û masêne est bî. No ruyo tenik de, zimêl û herdîşa derge de, sîya û sipê têmîyan de bî, alizga ey kerdêne zê gewro sîya. Rutîya vileyê barî û dergî, qurmiçikin bî ûzê pîrnike rew bîyêne sûr” (r.60). Her çî qas wina tarîf bo zî o mîyanê metinî de mazlum o. Memê Xase Cemî xapînenê û tira pere geno (r.65). Mîyanê metinî de Cemo Sûr çend cayan de sey Rizo Sûr (r.162) xeleta vîyerenê. Cemo Sûr beno nêweş û Îzmîr de mireno (r.329).

Memê Xase, yew karaktero dînamîk o. Sereyê romanî de karakterêko kart o, merdimêko tucçar o û deng-dolabê ey zaf ê û sextekar o (r.62). Cemê Sûrî xapînenê û tira pere geno (r.65). Şîno Amed seba dostêka xo (r.245). Şan de yew taksîkar ey remneno (r.249). Beno dano destê hîzbullahçîyan (r.252). Muhibîrtîyê înan qebul keno û ey verradanê şawenê Çewlîg (r.254-255). Yew merdimî xapînenê û vano ez tutê to koy ra ana warî û tira pere geno (r.277). Meseleyê Memî bena eşkera û milîsî kewenê dima ey û rayê Çewlîgî de ey genê benê koy (r.291). Seba ey mehkena nanê ro û qerar genê ke o teyna sextekar o û no terzêko polîtîk nîyo, ey nêkişenê û vanê gere deynê şarî bido û perwerde bo (r.301). Mem koy de vurîyeno û fikrê ey vurîyenê (r.304). Koy ra domanî şîne Karêr vendenê cinîya Cemê Sûrî deynê ey danê ci. Ê vanê Memê Xasê êdî bîyo durust (r.319). Nê karakterî mîyanê romanî de sey karakterê normî îfade benê.

Romanê *Deyndarî* de karakterê normî çend heb ê. Na grube de sere de Zerîfa yena. Zerîfa, cinîya Ûsivî ya diyine ya û merdimê Ûsivî ya. Maya Husênî ya (r.9). “Zerîfa zî bi karê keyeyî; bi qaytkerdişê domanan, pakîye, werd amadekerdişî mucxil bîyêne” (r.17). Zerîfa bena nêweş û benê amelîyat kenê dima bena weşe (r.56-57). Badê şîyayîşê koyî yê Husênî Zerîfa û Ûsiv perîşan benê (r.68-69). Serran ra dima Zerîfa wina teswîr bena; “Bejna Zerîfa ne kilm bîye ne zî derge labelê labelê qalinde bîye. Porê aye de sipî zî hama-hama hende sîyayan bîbî zîyade. Rengê aye esmer bî; sey hard, nan û welatê xo... Laçeke eştene sereyê xo ser, leçega xo bi şarpa rengîne zî çareyê xo girê dayêne. Fistanê reng bi renginî û dergî dayêne xo ra. Emrê aye êdî nêzdîyê şeştî bîbî” (r.86-87). Zerîfe her zorî de domanî ra hetanî mergê ho Husênî ra zaf heskena û hetê ey kena. Gama ke Husên keweno heps Zerîfa wina vana: “Ez domananê Husênê xo zî bivîna, wa aye ra tepîya Heq ruhê mi bigero” (r.89). Beynate ra zaf serrî vîyerenê û Zerîfa êdî kal bena û nêweşîyê aye zêde benê. Dima “(...) hîris û yewê çelewî de (...)” (r.130), “(...) roja şemî Zerîfa wefat kena” (r.130).

Ûsiv, pîyê Husênî yo. Hema xort bîyo maya û pîyê ey mirenê. Zewejîyeno la cinîya ey çend aşme cuwapê mirena. Di serrî cuapey zî merdima xo Zerîfe de zewejîyeno. O citêrî û rencberîye keno zimistanî zî şino teber de xebetîyeno û îdareyê xo keno (r.9). Husên di serrî mîyanê gureyanê îllegalan de xebetîyeno, dima tepîşîyeno. Ûsiv hîrê aşme verê tepîşîyayîşê Husênî yew nêweşîya giran geno û mireno (r.77). Wexto ke mireno şeşt û şeş serre beno (r.78). Ûsiv zî sey Zerîfa Husênî ra zaf heskeno û halê ey rê zaf qeherîyeno.

Nursele, waştîya Husênî ya. Yewbînan ra gelek wext hes kenê û dima eşqê xo eşkera kenê û benê waştîyê yewbînan (r.60-61). Labelê biney wext ra pey Husên fehm keno ke do o bêro tepîştîş û emrê ey do hepisxaneyan de bîvîyero no semed ra Nursele ra aqityeno (r.65) û şino koy. Nê karakterî sey karakterê normî mîyanê metnî de ca genê.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de karakterê normî çend heb ê. Mîyanê nê karakteran de sere de Pelge yena. Pelge (r.15) domantîyê Pêtî ra nate cinîya ke Pêt tira hes keno ya. Bixo zewejîyenê domanê înan benê û pîya zî mirenê peynîya romanî de. Pelge keynayê Jêle û Silêmanî ya. Înan rê qijî nêbenê çend serrî, şinê Duzgun Bavay. Jêle hewn vînena: “Zu pelga belekîna sura rindeke ki amay bi, koti bi phistinê mi” (r.10).

Badê hewnî xobi xo vana eke keynayê mi biba ez do nameyê aye Pelge panî. Dima digan bena û Pelge ci rê bena (r.15). Pêt seba ke xala xo dewa Pelge da zewejnaye ya şino û yeno. Bi no munasebet keyeyê înan nas keno. “Pelge Domonina hora nat Pêt naskerdêne” (r.85) dima Pelge bena pîle; “Pelge endi lese est bi. Çıqa ke çêna ozebe nêbiye ki, end, çay may vila kerdêne, karê çeyi rê ordım kerdêne” (r.95). Nuştox Pelge wina tarîf keno; “Pelgehama hama des u ses seriye biye. (...) Pelge çıqaşi ke serru ra qız biye, endi vırajıyê bi. Hermê ho hira, mianê ho bari, şêne ho avê şı bi. Cızıkê Pelge phistin de gule kerdêne. Dür ra bile ret kotêne çımu ver” (r.121).

Zerrê Pelge zî domantî ra Pêtî rê est biye (r.148). Gama ke Pêt şino Qoçgirîye xebere yena vanî Pêt merdo. O çağ Pelge yelî rê wazenê pî û maya Pelge soz danê keyeyê Salman Axayî seba lajê ey Yelî, labelê wisar Pêt vejîyeno yeno. Îdare Efendî û pîyê Pêtî şinê seba Pêtî Pelge wazenê. Pîyê Pelge seba ke soz dayo Salman Axayî Pêlge nêdano Pêtî (r.177). Pelge nêwş kewena û roj bi roj bena xirabe. Silêmanê Silîjî anê ser, vaşan ra dermanan virazeno labelê fayde nêkeno. Vano ke nêweşîya Pelge Eşq o (r.179). Dima Dewrêşî anê ser. Dewrêş vano bena weşe mereq mekîn labelê zaf ser mekuyîn (r.180). Dima Yel mireno û Pêt û Pelge zewejîyenê (r.210-211). Domanê înan benê. Koyan de manenê, sûrgûn benê û peynî de zî pîya pa domananê xo ya mirenê koyde. (r.541)

Maya Pelge Jêle (r.7) ya. Jêle bena digani û (r.12) Pelge ci rê bena (r.15). “Gonia Jêle Pêti rê zof gireyêne. Cıra haskerdêne” (r.97). Hetanî peynîyê romanî Jêle, Pêt û Pelge rê hewlî kena û hewlîya înan wazena. Reyna sey Jêle pîyê Pelge Silêman (r.8) zî karaktero norm o. Wina tarîf beno; “Silêman Efendi zof hasas bi. Zeretenık bi. Felsefe ey keşi nêdeznaene biye. Muleçıke bşle nêdaznêne. Payna hegae khêwe nêkerdêne” (r.149). Pîyê Pêtî Memlî (r.27) zî karaktero norm o. Ey ra wina behs beno; “Memli Ağay çê horê, domonê hora zof girê da bi. İne ra zof has kerdêne (...) Memli giran bi, baqıl bi. Her qesa ho qenter de tarti kerdêne, hêni qara dêne cı” (r.40). Memlî nêweş keweno, benê Xarpêt nêweşxane. Niwêşîya ey bena giran, vano mi bêrîn keye. Benê keye û dima mireno (r.402).

Îdarê İvrahimi, pîlê Qozun o û apê Pêtî yo (r.16). Namdar o, îdarê Dersimî, Çemişgezeg ra hetanî Xozat ey dest de beno. Pêt apê xo ra zaf heskeno û zafane ey de fetelîyeno. Verê destê apê xo Îdareyî de beno pîl. Îdare zî Pêtî ra zaf heskeno û tim xo de çarneno û Pêt verê destê apê xo de beno pîl. Neşat Paşa şino Dêrsim o û Îdarê kewenê şer û birayê Îdareyî hetê eskerî ra kişyeno. Îdare zî birayê Çiçî Axayî

Hemed Axayî seba qesasê birayê xo kişeno (r.21). Dima beno birîndar û çend wextî koyan de maneno û teslîmê Neşat Paşayî beno seba hewlîya şarê xo (r.29). Ey şawenê hepsê Xarpêtî o ca ra zî benê hepsê Diyarbekirî (r.31). Çend serrî cuwapê mehkema 101 serrî ceza dana Îdareyî (r.34). Dima xebera mergê xanima ey Zeyne yena ci (r.37). Heps ra remeno û xo rasneno dewa xo (r.51). Çend serrî cuwapê nêweşîya ey bena giran û mireno (r.218). Îvişê Sey Kali (r.434) Derê Laçî de şarî paweno. O û çend embazê xo gelek eskeran kişenê û nêverdenê esker bireso însanan û bikişo (r.434). Xeca Bome, cinîyê ka zaf cîhat a. Her çî ra xebera aye bena. Cinîyanê diganan a mintiqa de Xece hemêlnena. “Xeca Bome wayirê tecrûbe biye. A qe lewê dıgaskana ra dūr nêbiyêne” (r.24). Nê karakterî mîyanê romanî de hetê Pêtî kenê û hela tenge de verê ey de yê. êy dima xorînîya înan zaf a û coka karakterê normî hesebîyenê.

Romanê *Piltane* de karakterê normî tay ê. Di karakterê normî vejîyenê duşê wendoxî. Înan ra sere de Zerîfa (r.9) maya Piltane yena. Keynayê xo ra zaf hes kena û tim başîya aye wazena û seba ke emrê Piltane baş bivîyero ked dana. Cinîyêka dîndar a: “Zerîfa gêrê ra, keye de nîyaz pewt, berd banê jare ser o çilay fiştî pa, nîyazê xo kerd vila, çiqas duay ke estê kerdî û tenê zereyê xo kerd rehet” (r.25). Merdê aye Qemer Almanya de yo (r.28) û mesûliyetê tutan Zerîfa sero yo. Coka barê Zerîfa giran o. Zerîfa 37 serre ya labelê hîna extîyar asena (r.41).

Doktor (r.49) bi nameyê xo yo resmî Murad (r.86) koy de yo. Gama ke Piltane şina koy çimê ey şino Piltane ser o. “Piltane roj bi roj xo dayêne ra ci, her çî mereq kerdêne û rew musayêne. Na rewşe bala her kesî antêne. Bi taybetî kî dîqetê Doktorî tim aye ser o bî” (r.49). Doktor mîyane metinî de wina tarîf beno: “Doktor, hem biaqil û hem kî yewode semt bî. Leşa xoya barîya derge beno ke her kesî de bibo la porê xo yo zerd û kankulikin, çimê xoyê zengî nêşîbî ra kesî. Rengê dest rîyê xo tîje ra bibî bronz, çimê zengî kî tim sûrî bîy” (r.49). Mîyanê grube de cayê ey berz beno; “O eynî wext de ardimkarê sîyaysî yê kampî bî. Perwerdeyo sîyaisî ey ra pers bîyêne” (r.49). Doktor dersan de Cehd û cîhatîya Piltane lez ferq keno. O zî Piltane ser o vindeno “Çitur ke mamostayî wendekaranê xo yê biaqilan ra hes kenê Doktorî kî Piltane ra henî hes kerdêne” (r.49). Çend wext cûwapê hîsê înan bedelîyêne û zerrî kewenê yewbînan (r.91). Doktor û Piltane dima persayîşî cêser kewenê û hetanî peynîya romanî yewbînan nêvînenê. Yew ca de doktor mektub Piltane rê nuseno û

rasneno hepis. Dima gama ke Piltane heps ra vejîyena şina Almanya û o ca de Doktorî vînena û hesretê înan qêdîyeno (r.198). Karakterê Doktorî mîyanê metinî de Piltane ra apey karaktero tewr bi des o. Hikayeyan de zaf çin bo zî tim rojevê Piltane de yo. No semed ra karakterê normî hesebîyeno.

Romanê *Heyfî* de karakterê normî gelek ê. Nê karakterî tamamî yew hete de yê û embazê yewbînan ê. Nê karakterî pêro endamê partî (r.29) yê û ê ke koyde yê. Goreyê kronolojîyê nuştişê romanî Zagros (r.11) karaktero norm o verên o. Mîyanê romanî de derheqê ey de nê malumatî est ê; O şeş serrî ra zêdeyo ke koyde yo û koyanê Zagrosî de yo. “Xora ebi xo zî Culemerg ra bî. Seba ke hetkarîye gerîlayan kerda, dewlet dewa ey kerdbî tal, keyeyê înan veşnaybî. Ê zî şîbî metropolanê Tirkîya. Zor û zehmet antbî” (r.13). Zagros seba heyfê xo bigiro vejîyeno koy (r.13). Dewa ey verê koyê Zagrosî de ya coka o zî nêwazeno şêro cayêko bîn û tim a mintiqa de qeydeyêkî maneno (r.14). Femandarê taximê xo yo (r.14).

Karaktero norm o bîn zî Agît o (r.24), “Agît rojhelat ra bî” (r.24) û sîvîlîye de haltervan bî. “Coka yewode kilm, doşê xo verin û sêneyê xo tikê ravêr bî. Esmer, pirnika xo tika pehne, rîyê xo hertim taşte bî. (...) Nika bibî femandarê taxime û berpirsyarê grûbe bî” (r.25). Agît berpirsyarê kome xo yo labelê hertim fikrê embazanê xo perseno û naye gorê qerar geno (r.226).

Kawa (r.24), mîyanê romanî de wina tarîf beno; “Kawa yewêde derg û hemdê xo bî. Lingê xo xeylê grisî bî. Linganê ey gore solî peyda nêbîyêne. Eke îmkan bibîyêne ci rê solê teybetî dayêne viraştiş. (...) Beşna xo ya girse gore ruhê domanan tey bî. Hertim rîyê xo huyayiş bî, moralê xo berz bî. Rew-rew hêrs nêbîyêne” (r.25). Reyna Zinar (r.27), karaktero norm o bîn o. “Zinar dewij bî, dewe de bibî pîl. Emrê xo ancî nîya koyan de vêrdbî ra. Cuya xo ya sîvîle de şîwanetîye zî kerd bî” (r.91). Bê nê karakteran metinê romanî de Tekoşîne (r.27), Evîne (r.27), Mezlum (r.27) û Zerdeşt (r.11) zî karakterê norm ê.

Romanê *Heyfî* de di karakterê normî est ê ke nê karakterî qatir ê. Înan ra yew Ronaldînho (r.27) yo ke no qatir seba ke sey Ronaldînhoyî nêqefelîyeno û cîhat o (r.30) coka nameyê ey Ronaldînho nayo pa. Qatiro ke nameyê xo Ronaldînho yo rîyê ey seke bihuyo wina maneno Ronaldînhoyo fubolbazî (r.30). Qatira bîne zî Çîmene (r.27) ya. Mîyanê grube de cûwaver yew cinîye bena û nameyê xo zî Çîmene bena. Çîmene seba eşqê xo Dildarî de remena (r.29) û ê rojan de na qatire anê û nameyê

qatire Çîmane nanê pa. Nê di karakterî çiqas heywan bî zî hususyetîyanê karakterê normî tede est ê û mîyanê metinî no qas asenê. “Vatêne barê şoreşî piştîya înan ser o yo” (r.27-28). “Çîmene qantirêka zaf pête bîye. Çend zimistanî, çend operasyonî vîyarnaybî, çiqas rayîrê dûrî şîbî, barê giranî kiriştîbî la weş bîye, hema zî barê şoreşî piştî kerdêne” (r.29). Nê di karakterî însan nîyê û mîyanê romanê zazakî de karakterê normî ke însan nîyê de numuneyê verên ê. Reya verên a ke nê heywanî mîyanê romanê zazakî de bîyê karakterê normî.

3.1.3.3. Karakterê Kartî

Romanê zazakî de karakterê kartî hetê hûmarî ra zaf ê. Romanê zazakî bi taybetî terzê tarixî û polîtîkî de ameyê nuştiş. Nê meseleyî zî coka sey têkîliya dostî û dişmenatî mîyanê romanê de ca genê. No semed ra nê karakterî mîyanê romanê zazakî de zaf ê. Nê karakterî bi taybetî, bê hasimtîya sosyal, mîyanê şarî û karakterî ke dewlet temsîl kenê de zêde yê. Yanî karakterê kartî bi taybetî leşker, memur, mudur û mamosteyê dewlet yê. Bê înan ê karakterî ke hetê dewlet genê yan zî sey qorûcîyan (Akman,2020: 81) bi hîmayeyê înan mîyanê şarî de yê bi taybetî karakterê kartî temsîl kenê. Helbet teyna wina yew populasyonê karakteran ra nêyenê meydan labelê giranî înan de ya. Bê înan mîyanê şarî de zî ê ke kesê serekî rê xisimî kenê zî est ê.

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza* seba ke mîyanê yew prosesê bîyayene ya cematî de vîyerenê hetê her tîp karakteran ra dewlemend a. Hûmarê karakteranê kartî zêde ya. Mîyanê nê karakteran de yew awanîyo dilengez est o. Goreyê nuştoxê romanî hetêkê înan ê ke Dêrsîmij ê yan zî eşîr ê û duştê şarê xo de miyanê îxanetî de yê û seba pere, zern û milkî (r.15) dewlet rê mîlîsî kenê yê. Nê merdimî pêrodayiş de hetê dewlet kenê. Vatox nê merdiman sey “bêbextî” (r.122) “qehponê çêyi”, “bêbextê Dersimi”, “Kırmancê xayimi” (r.121) îfade keno. Mîyanê na grube de sere de lajê birayê Sêyîd Rizayî Rayver Qop (r.14) yeno ke o kiştîşê Alîşêr û Zerîfe Xatunî organîze keno, sareyê înan seba pere ci ra keno (r.23). Qop, bê kiştîşê înan kiştîşê zaf Dêrsîmijan de zî mesul o.

Ê merdimî ke Qopî rey de hereket kenê sey; Usê Xidê Murti, Efendi, Mîstê Tornê Surê, Calê Usê Ferî mîyanê na grube de yê. (r.19) Memê Pırçoy û Xidê Lîlê Veroji zî karakterê hasim ê. General Abdullah Alpdoğan, Albay İsmail Hakkı Tekçeyî rê yew nuşte şaweno, cewabê nê nuşteyî de “Dersim ileri gelenlerinin

ortadan kaldırılması için sınırsız para kullanımı serbesttir.” (Seba werte ra wedartişê merdimanê serekeyanê Dêrsimî rê xerckerdişê pereyê bêsinor serbest o) (r.117) nuseno. Memê Pırçoy û Xidê Lîlê Veroji nê nuşteyî ra dima seba kelleyê Şahan Axayî “onun kafasını getirdiklerinde ağırlığınca altın verileceği” (Gama ke sareyê ey bîyarê, qasê giraniyê ey do zerdî bêrê dayiş) (r.118) vajîyeno. Nê wirdî embazê Sêyîd Rizayî Şahan Axayî hewn de bi îxanet kişenê. Dima vend danê Apê Şahanî û ey zî erzenê dame û kişenê (r.123). Bırayê Xidê Lîlê Veroji sareyê înan bi darîye birneno û beno teslîmê qumandarî keno, qumandar zî nê sareyan şaweno Xozat. Cuwapê Hesên Axa, Îvê Mistê Sate, Memê Pırçoy û Xidê Lîlê Verojiyî têdima bi yew gule hîrê heman zî kişeno û qesasê Şahan Axa û Alîşan Axayî geno (r.124). Bê nê karakteranê kartî teynê kesî est ê ke sey (Pîlê Qurêşû) Ali Efendiyê Qılaçiyê, Qasımoxli Munzur, Îvê Mistê Sate, Efendi Tornê Sure, Memed Axayê Sate yê. Êşkîyeno bêro vatiş ke nê karakterê kartî ke Dêrsîmij ê û hetê dewlet de ca genê, zafane ê merdimî ke duştê dewlet de yê înan îxbar û teqîb kenê, gonî yan zî merdê teslîmê dewlet kenê û seba nê gureyan zî pere, zerd, ersa û milk genê yan zî hetê dewlet de heyatê xo genê binê garantîye. No qeyde zî mîyanê romanî de benê karakterê kartî.

Hetêko bîn de gruba karakteranê kartî ya bîne est a ke na grube dîrekt dewlet temsîl kena. Nê şexsî wezîfedarê resmî sey leşkerî, amîrê îdarî yan zî memurê dewlet yê. Nê şexsî hetê vatoxî ra sey şexsanê negatîf lanse benê, înan ra hes nêbeno, sey dişmenî yenê dîyayiş. Îfadeyê sey; “kincegewrî” (r.113), “ordiyê zalımı” (r.54), “kafiri” (r.146), “eskerê Tırki” (r.15), “goneweri” (r.143), “eskerê munkuri” (r.72), “kesaxûr” (r.194) û “terteleci” (r.162) manaya xirabin/negatîf de înan ra yenê vatiş. Mîyanê nê karakteran ra a doneme sere de ê ke Dêrsim, Xarpêt û Erzingan de dewlet temsîl kenê yan zî bi nameyê dewlet xebetîyenê sey; Usteymen Nazmi Sevgen, Yarbay Cevdet Çetin, Mufettişê Umumi 4’ine Gişral Abdullah Alpdoxan; “Gonewerê Xarpêti” Avdile Paşa (r.143), İhsan Sabri Çağlayangil, Valiyê Erzingani Fahri Özen, Albay İsmail Hakkı Tekçey, Qumendar, Yuzbaşı, Qumendarê Tumena 17’ine General Kamil (r.14) mîyanê ne gruba kaakterê kartîde ca genê. Nê kesî bi nameyê dewlet hetê tesîsê nîzamî ra seba bertarafkerdişê ê merdimanî ke Dêrsim de duştê dewlet de mucadele kenê wezîfedar ê. Nê şexsî mîyanê metinî de hetê asayişî ra dereceyê xo cîya-cîya bê zî duştê Dêrsimî de, duştê Sêyîd Rizayî de yan zî duştê hetgiranê Sêyîd Rizayî de hêzo hasimî temsîl kenê.

Romanê *Kilama Pepûgî* de karakterê kartî zî gelek ê. Karakterê kartî goreyê vatoxê romanî mîyanê metinî de goreyê krîteranê; xirabî, neheqî, zordarî û zulimkarî nê karakterî belu benê. Zaten ca bi ca vatox bi xo xirabîyê înan ra behs keno û etîket dano pi ro. Xirabîyê înan rasena welatî yan zî şarê welatî. Nê karakterî bi taybetî Dewleta Osmanî û ûrisî ya yan zî ê kes û dezgeyê ke seba nê dewletan xebetêne neyî. Babeta karakteranê kartî de sere de serokê dewlet Ebdulhemîd yeno (r.31). O serokê dewlet yo û karaktero karto yewin o yo. Ê xirabî ke yenê serê şarê welatî bi fermananê ey yenê meydan. O “(...) şeytan ra rind dama nano ro” (r.38). Enwer Paşa (r.307, 332) karaktero kart yo bîn o. Roman de sey “fisa şeytanî” tarîf beno (r.332). Seba nêzanîya ey neway henzar însan mireno. “Tavî oncîya zêdêye eskerî Kurda ra bî” (r.332).

Îbrayîm Paşayê Milî ke fermandarê Alaya Hemîdiye yo (r.31). O zî mîyanê karakteranê kartî de hesabîyeno çunke alaye zirar dana ermenîyan, elewîyan û kurdanê bînan. Talan dana dewanê înan rê û merdiman kişena mal-dawarê înan dest ra vejena yan zî şarî qirkena. Zaten Îbrayîm Paşa çimê Ebdulhemîdî de lajê xo yo, ci ra zaf heskeno (r.302). Îbrahîm zî seba nê heskerdişî “Qesa ke fekê Îbrayîm ra vejîna, Kurdistan de qanun a” (r.302). Bê înan Qeymaqamê Gimgimî (r.31), Fermandayê Eskerîye (r.45), Fermandayê Alaya Hemîdiye (r.45), Evdirehman axaleranê Cîbranijana ra wo (r.90), Alîyê Usivî (r.118), Sidiq (r.122), Usen (r.139), Lajê Biray (r.232), Welî Axa, Lajê Welî Axayî Zeynel û Ezîz (r.241), Uskil (r.260), Heydo Cîk (r.430) û Zerde (r.433) zî kararketê kartê bîn ê.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* karakterê kartî bi taybetî ê karakterî ke bi namê dewlet ameyê Dêrsim. Sey wezîfedarê îdarî û eskerî yê dewleta tirkan ê. Nê karakterî zilm, qetilkarî, dizdî û talan kenê û dewlet temsîl kenê. Nê karakterî sere de Qumandarê Tırku (r.54), Qomutanê Tırku (r.58), Seresker (r.96), Qaymaqam (r.103). Seba Qomutanê Tırku; “Domanu rê jê vengê xortlaği amêne. Xora, kinc u kolê xo, çhek u postalê xo mendi bi ro zebaniyê cenemî. Çimê xo zeng, fekê xo gale, vîlê xo jê Kesegani, gosê xo khurr, rüyê xo şî bi ro Kurrebesiki” (r.58) yan zî “Reyna vengê Cınawuri ame! –“Mevînderê, sonime..!” (r.72) yeno nuştiş. Seba Ordîyê înan reyna “Ordîyê Tırku, qinegewru” (r.52), “Ordîê Moğolu” (r.56) yeno vatiş. Seba Sereskerî

“Gonewero pil niştîbi ro astori” (r.96) bê înan seba Tirakan mîyanê metinî de îfadeyê “bêbextî” (r.60) vîyerenê.

Karakterê kartî bê nê merdiman “Milisu ra Qero Derg” (r.47), Milisi (r.50, 51) yanê ê merdimî ke şarê Dêrsim ê seba dewlet xebetîyenê îfade kenê. Seba înan zî îfadeyê “Bêbextî” (r.96) yeno şuxulnayiş. Karaktero kart o bîn zî Tücaro Qot o (r.109). Seba ney zî nameyê “Qırîkê Leşi” yeno vatiş. O zî hela tenge de dima malê erjanî mîyanê şarî ra gêreno mal dawarê înan zaf erjan bigiro û bero vay biroşo pere qezenç bikero (r.109). Vatox nê karakteranê kartan têna hetê xirabîye ra mojneno. Yanî nê karakterî pêroyî eynî yê yew sênîniyê înan est a xisim ê û temsîlkarê xirabî yê. Hewlî înan ra nêpawyena, îmaknê hereketêka hewlî ê înan çînan a. Ney cinawar ê, kutik ê, bêbext ê.

Romanê *Silema- I* de karakterê kartî bi taybetî Axa yê. Sere ra hetanî peynî nê karakterî bi xirabî, zordarî û zilmî yenê vatiş. Vatox coka înan sey karakterê kartî nuseno. Nê karakterî sinifî yê. Ê Axa yê şaro bîn zî maraba yê. Karaktero karto tewr asaye Hesên Ağa yo (r.42). O vanda Silemanî dano, ano Çuxure birayê xo rê qonaxe dano viraştîş, di aşme beleş xebetneno û tepîya şaweno Kortu (r.42). Hesên Axa zilimkaro; Qırê Mewalu pîl qij qîr keno (r.65). Suli Axa vano ke, verê mi bikişe dima lajî mi bikişe, o verî lajê Suli Axayî kişeno (r.75). Dima ey ra vanê; Hesên Axa dişmenê Heqî yo (r.67).

Memed Ağa Silema û Gewe ano Çuxure ca dano ci û ney xo rê keye virazenî o ca de ciwîyenî. Memed dima Ağa axu keno mîyanê qerpuze û dano Gewe. Gewe kişeno (r.52). Ê karakterê kartî bînî zî sey Axayê dewa Kortu Qeki Axa (r.15) û Suli Ağa yê (r.75).

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de karakterê kartî goreyê nîzdîyayîşê vatoxî, sere de seba ke bîyê sebebê koç, talan û ê xirabîyê bî ke ameyê serê şarê kurdan, Cuntaya Eskerî û Kenan Evren (r.20) ê. Dima wezîfedarê dewletê sey Qumandar Beg (r.37), Başçawiş (r.37), Astsubay (r.53), Teymen (r.59) sey *verganê gonîweran* (r.41) yenê îfade kerdiş. Cinîya Apî Nermîne (r.67) seba ke qayîl nîya Gulcane û keyeyê înan keyeyê xo de bimanî (r.93) sey kart karakter yena tarîf kerdiş. Reyna Tarkan (r.205) û Cengîz (r.242) seba ke Gulcane û Oznure erzenê dame û înan danê şebekêyê cinîrotoxan. Tansu Ana (r.367) zî nê cinîyan roşena karakterê kart ê. Albay Atakan

(r.360) beno sebebê xelasê Gulcane û Oznure, labelê ey zî verêcu heremê kurdan de zaf xirabîyî kerdî coka o zî sey nê karakteran yeno îfade kerdîş.

Romanê *Kılama Şilane* de kart karakterî ê ke zirar danê şarê welatî ê yê (r.64). Înan ra sere de eskerî; Cendirma (r.14), Serdarê Eskeran (r.70), Çawuş (r.71) û Çawuşo goniwer Durmuş Kıvrak (r.77) yenê. Nê karakterî hetê nuştoxî ra “Êy kincê gewri, êy mawzeri, êy merasê siya u gırsi...” (r.14) yenê tarîf kerdîş. Karaktero karto muhîm o bîn zî malim o. Malim (r.22) wina tarîf beno; “Talebê ke kêmasiya xo bi, yan ki xeletiyê kerd bi, porê inan antêne, ebe şive dêne destan ra, şiyêne masa xo de nuştêne ro” (r.22). Çımanê wendekaran de Malim sey ejderha yo; “Desto rast de, a şiva terne çımanê teleban de ze ‘ejderha’ bi. No ejderha henî vengê de ecêb vetêne ke...” (r.24). Malim mîyanê wendekaran ra yew casu tepîşeno. Casuso doman Hesên (r.140) o. Kam ke keyeyê xo de bi ziwanê qalî bikero o nameyê înan nuseno dano malimî. Malim zî bi çuwa terne dano destanê înan ra. Nê karakterî romanê Kılama Şilane de karakterê kart ê.

Romanê *Zifqêra Berî* de yew karaktero kart est o o zî Mêrdeyê Cinîya Wisarî (r.120) yo. Cinîya Wisarî Mêrdeyê xo wina tarîf kena; “Lajekê Welatê Adirî, derdê mi zar û zêç o, derdê mêrdeyê mi mal û milk o” (r.164). Hîsê cinîke mêrdeyê xo rê wina yê; “Ez yena keye, ez qayîl nîya mêrdeyê xo keye de vîna. O hagîdarî dinya nîyo, hagîdarî mi nîyo” (r.169). Mêrdeyê aye bê eleqa yo û goş pa nêkeweno. No zî cinîke rê yew derdêko pîl o. Seba ke Cinîya Wisarî kesa serekî ya û mêrdeyê aye ci rê xirab o coka keweno mîyanê sînoranê karakterê kartî.

Romanê *Soro* de karakterê kartî est ê. Nê karakterî bi taybetî leşkerê dewlet ê. Têkîlîya înan seba ke dewijî wayîrê domananê koyî vejîyenê xirab o. Rayêkî Sîtvan wina hîtab keno dewijan rê; “Cisno heram, cisno xayîn, dolê hermenîyan” (r.448). Nê karakterî goreyê fiksîyonê romanî bi taybetî leşker ê û tay zî dewijî mîyanê nê karakteran de yê. Leşkerî sembolê îşkence, zor û zextî yê. Kam hetê sîyasî ra destê înan kuwo îşkenceyanê zaf giraran ra vîyarnenê (r.134).

Karakterê Kartî bi taybetî leşker ê. Înan ra sere de Sîtvan (Atîla) (r.96) yeno. Dima Qumandarê Qereqolî (r.41), Îskender Çawuş (r.98), Hikmet Çawuş (r.129),

Serçawiş (r.125), Serheng (r.202), Sîtvan (Yaşar) (r.206-208), Osman Çawiş (r.272) û Qumandarê Uskura Ayhan (r.412, 444).

Kart karakterî ke leşker nîyê şarê mintiqa yê zî est ê. Mîyanê înan ra sere de Nazim (r.34) yeno. Bêynateyê Nazimî û dewlet baş o. O tim şino verê Sîtvanê qereqolî. Ê çîyan ke zano sey zanayışanê îstîxbarî dano Sîtvanê qereqolî (r.193-194). Sîtvan zî goreyê ey gaman erzeno. Seba qorucîtî o merdîman vînenno, seba muxbîrtî o merdîman pêda keno û Sîtvanî ra duştê nê karan de îhaleyan geno (r.492). Gama ke qerarê akerdîşê keyeyê Cemî genê Sîtvan seba peydakerdîşê pîrî wezîfe reyna dano Nazimî (r.494).

Maşala (r.17) normal de desteg dano domananê koyan labelê gama ke o, Murad û Soro tepîşyenê îşkence de îtîraf keno seba Soroyî; “O terorîst o tucar nîyo” (r.140) vano. Coka o û birayê xo Murad (r.17) benê dişmenê domananê koyan û cezayê pereyan û terkerdîşê welatî genê (r.435). Êsên Lajê Memdalî Efendî (r.188-191) zî karaktero kart o. “Êsênî xortî îxbar kerdêne Êsênî. Domanî kotî bibîyêne kom cendermî ser a hazir bî” (r.188). Birayê Soroyî Sayîd (r.371) mîyanê xebatanê sîyasî de yo. O û Neslîxane pîya xebetîyenê. O Neslîxane Digan verdeno û remeno vîndî beno. Dima pîyê Neslîxane Memedemîn (r.382) no semed ra aye kişeno.

Romanê *Moriber* de karakterê kartî bi taybetî temsîlkarê dewlet ê. Înan ra sey Qumandarê qereqolê Xozatî (r.58) karaktero karto verên o. Gama ke Heydê Gogî yew merdimê Xozatîjî birîndar keno seba ke esker ey nêşkeno bitepişo, birayê ey Efi, muxtar û Jükî benê qereqol. Tîya de Qumandar birayê Heydî rê heqaret û kifir keno, ““Ulan piç, ben Gogo Haydar’ı, kardeşini soruyorum, alay mı ediyorsun benimle.”” (r.59) Qumandar girmike dano orteyê fekê Efendî ro (r.59) dima keno teber; ““Yeter, siktir çık dışarı lan!”” (r.59). Hem kuweno û hem zî înan rê heqaret keno û erzeno teber.

Qumandarê qereqolê Eskero Gojligin (r.182-185) zî bi leşkeran a yeno dewe. Pîrî zimistan de yenê dewe. Leşkerî eşnawenê. Seba ke dewlet cem û tembur cinitene qedexe kerda dewijan rê heqaret keno. Esker dewijan kuweno, mîyanê dewijn ra temburan dano erî û şikneno. Dima meydan de zimêlanê Pîrî yew hete ra qesneo (r.186-189). Dewlet çimê dewijan de sey “Döwleta zulumkar” (r.8) biname bena. Bê nê karakteran Gedikliyê qereqolê Xozatî (r.45) Gedikli Asım (r.61), Pırpırıkın (r.206), Başçawuş (r.245) zî karakterê kartî ê ke esker ê yê. Bê înan ê karakterê kartî

ke meseleyê înan sero qalî benê; Mistê Kori (r.126), Abdulla Pasay (r.8) û Fêji Çaxmax (r.178) ê. Yew karaktero karto Xozatij zî est o. O zî tucarê heywanano û seba ke dawarê şarî erjan geno û vay roşeno ci rê Canbaz Hesên (r.227) vanê.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de karakterê kartî zaf çîno. Pîyê Zeynike (r.13) seba ke Zeynikê bê zerre daya yew extîyarî, êşkîyeno sey karakterê kartî îfade bo.

Romanê *Kalaşnikofi* de di karakterê kartî yê esasî est ê. Înan ra yew Misto Kor o (r.26). Misto Kor temsîlê Atatirkî yo, hîkayeyê romanî de merdimê Rojda û Şayîrî yan zî Domanî hetê artêşa Misto Korî ameyê kiştiş. Rojda gama ke aileyê aye yena kiştiş a û Şayîr koyan de manenê. Dima yenê tepîştîş û Rojda danê Misto Korî (41). Rojda Misto Korî wina îfade kena; “No pîyê mi Misto Kor o. Porê xo yê kej peyser şane kerdo, têle têle nêverdena ra. (...) Belê waneno, fermanê ma waneno, winî ke ti vana qey fekê ey ra vareno” (r.26-27) û pîyê xo sey vergê xo vînena, “Vergê mi pîyê min o” (r.37). Cayêkî de zî wina behs kena; “Pîyê mi sey û bêkes o. Pîyê mi pinc o heram o. Bê kok û bê esl o. Piştîya xo qels bîyo pîl. Cewherê ey mîyanê dejî de gevj dîyo. Adirê tenayîye de ameyo kuwayene û bi hêrsî awe dîyo” (r.38). Seba ke hîkayeyê Romanî de Misto Kor seba Rojda û şarê Rojdaye karaktero xirab o mîyanê metinê romanî de karaktero kart o.

Klaşnikof de karaktero karto muhîm o bîn zî Îsmê Kerî (r.41) yo. O zî sey Misto Korî yo û embazê ey o nîzdî yo. Seba ke Şayîr mekteb de serkewte yo ey zî danê Îsmê Kerî (r.42). Nê karakterî eynî wext qet bawerîya xo bi nê tutan nêanê. Rojda gama ke behsê înan kena wina vana; “Tim ma ra şik kenê, mo xo rayîrê înan de bikişerîme kî bawerîya xo bi ma nîyanê. Linge ke ginaye linge ra hema benê har fek kenê ma. Vanê: – Şima cinsê marî, şima ra dost nêvejîyeno, şima dima îxanetî de yê, şima roja xo pawenê” (r.49). Nê di karakterî eyni wext de duşê şarê Koyan (Dêrsîmijan) de yan zî şarê Hagosî (ermenîyan) de temsîlê dewlet yê. Bê nê di karakteran ê karakterê kartê bînî zî Pawitoxê (r.65) Mist û Îsm înan ê. Misto Kor û Îsmo Ker temsîlê dewlet yê.

Romanê *Sosine û Gulzare* de karakterê kartî zaf ca genê. Nê karakterî bi taybetî ê kesî ke hetê dewlet kenê yan zî duşê kurdan de yê yan zî sey eskeran wezîfedarê dewlet ê, sey karakteranê negatîf ameyê nîşan kerdiş. Mîyanê înan de

sere de eskerî yan zî qomutanî yenê. Qomutanê Qereqolê rayîrê Qovancilar (r.24) nê karakteran ra yew o. Qomutan şarê heremî rê heqeret û kifir keno; “Qomutan zî yew bi yew qayîtê çimanê înan kerdêne, goreyê keyfê xo kifir û heqeret kerdêne yan zî tayî reyna cîya kerdêne” (r.24). Yan zî bi no îfade; “Çi bimbarek mimbarekê şima wo erê! Şima nê rayan de esrar-eroyînê terorîstan anê-benê” (r.24). Herkes çimê ey de gureyanê negatîfan keno. Qomutanê qereqolê Germawe zî karaktero kart o. O zî gama ke şarî de qalî keno îfadeyanê winayinan şuxulneno; “Nono ke dewlete do şima, xenîmê şima bo, dolê Ejnebîyan” (r.175). Fikrê nuştoxî zî Qomutanî wina yo; “Qomutano cahîl û dişmenê qizilbaşan, binê hesab û tesîrê muxtarê “qizilbaşî” de mendbî” (r.311). Qomutan dano Cemê Sûrî rê; “Qomutanî qesa ey birne, girmikêda bîne de ru ra” (r.326). Mîyanê metinê romanî de seba nê hereketan esker û qomutanî wina kart yenê îfade kerdiş.

Bê qomutanan yan zî eskeran Yêşîl (Mahmud Yıldırım) (r.70) û di embazê ey karakterê kart ê. Ê, Sebrî remnenê û gellek îşkence ci kenê kişenê (r.71). Nê merdimî mîyanê metinî de sey “Gonîwerî” (r.74-75) îfade benê. Selîm Axa (r.188) zî qorucî yo û şarê xo rê zaf neheqî keno, zilimkar o (r.188). Tecawiz bi dewija xo ya feqîre Zerîfe keno (r.191). Dima koma Sosine ey kişenê (r.208). Heto bîne ra karakterî ke hîzbollahçî yê karakterê kart ê. Mîyanê metinî de negatîf lanse benê. Menzîl, hîzbollahçî yo û Amed de yo. Memê Xasê de qalî keno û ey di rojî tepşenê û dima şawenê Çewlîg verê Hecî Latîfî (r.259). Hecî Latîf (r.259) pîlê hîzbollahçîyan o, Çewlîg de nişeno ro (r.259). O dîrektîfan dano Memê Xasê.

Mîyanê karakteranê kartan de teyna birayê Gulîzare Alik (r.9), hetê polîtîkî ra nîy hetê feel û hereketanê xo ra beno karaktero kart. Gama ke mîyanê aîle de zî qalê Alikî kenê maya ey wina îfadeyan ana kar; “Erê dîkê vengê nê Ggawirî meverde ma ser” (r.45), “No gawur no gawur..! Qet dest nêzerzeno çiyê” (r.54). Nuştoxê romanî zî seba Alikî nê îfadeyî şuxulneno; “Xem, ê Gulîzare, “dem” ê Alikî bî” (r.55). Înan ra dîyar beno ke nê karakterî hetê nuştoxî ra negatîf qod bîyê. Karakterê kartî yê.

Romanê *Deyndar* de karakterê kartî hem zaf nîyê hem zî zaf behsê înan nêbîyo. Seba ke zerarê înan resayo Husênî nê çend karakterî mîyanê na grube de êşkîyenê bêre hesabnayış. Polîs o ke Husênî tepşeno ey ra vano; “Ma to rê yew îfadeyo henên amade kerd ke, ti do uca de biriza, bimir” (r.77). Savcî û hakîm zî ey

danê tepîştîş û şawenê hepîsxane (r.77). Bê înan gama ke hepîsxane de îşkence vînenê seba ke gardîyan û leşkerî înan rê îşkence kenê goreyê vatoxî nê merdimî zî wezîfeyê karakterê kartî anê ca. No semed ra sey tek bi tek şexsî nê merdimî heme sey karakterê kartî hesabîyenê.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de karakterê kartî gelek zaf ê. Nê karakterî mîyanê romanî de bi taybetî wezîfedarê dewlet ê. Îderekerdoxî, mudurî, qeymeqamî û eskerî nê karakteran ra yê. ““Vake, “Tever bê! Sima gonêweriyê! Tever bê!...”” (r.57). Nê karakterî sey “gonêweri” yan zî “kincegewri” (r.284) hetê nuştoxî ra tarîf benê. Bê înan ê ke mîyanê şarê Dersîm ra yê û şarê xo rê îxanet kenê şarê xo seba pereyan kişenê yan zî no semed ra şarê xo îxbar kenê û seba dewlet muxbîrî yan zî milîsî kenê yê.

Mîyanê romanî de karaktero kart yo ewil Abdulhamît o. Abdulhamît serdarê Osmanîyan o. Wextê xo de îdarekerdoxo zaf tuj o. Ey ra mîyanê metinî de wina behsbeno; “Abdulhamiti pêro yetki, qanun u adaleti kerdî bi binê bandıra ho. Yasa, qanun fekê Abdulhamiti de nidêne. Fek ra çi ke vejîya qanun say biyêne. Devlete eve qamçî, ev şimşêr idare kerdêne. Keşî nêşkiyêne fekê ho rakerô” (r.16). Seba fikr û waştîşê ey zî nê zanayîşî yenê dayîş; “Wastêne vilê Dersimi prodê” (r.17). Dersîmijan ra “Biat wastêne, Abdulhamiti” (r.17). Kîştîşê ermenîyan ra mesul vîniyeno; “Edene de, Zeytun de, Haçin de xeylê Hermeni qır kerdî Abdulhamit Pasay” (r.31). Taybetmendîyanê ey ra zî wina behs bîyo; “Abdulhamit, hukmê ho hona bi; zulûmkar bi, zalim bi” (r.63).

Neşat Paşa, qumandarê Dewleta Osmanîyan o û serekê eskeran o Dêrsîm de. O zî sey serokê xo Abdulhamîtî tuj o û her tim wazeno layîqê Abdulhamîtî bo (r.16). “Neşat Paşa her ke şî, biyêne thuz. Jê kutîkê bêwayiri kam ke rast amêne, perrêne cî, ejîyat u şêsat dêne cî” (r.22). Neşet zî sey karakterê kartî tarîf beno û sey merdimêko zulûmkar dîyeno roman de. Talat Pasa (r.65) û Enver Pasa (r.65) zî karakterê kart ê mîyanê romanî de. “Talat Pasa ve Enver Pasaya hora zîdê Hermeniu bi. Vatêne, ‘Hora koka isonê Xiristiyani biame’” (r.68). Bi no nefret û feelanê xo benê kararkterê kartî.

Înan ra wina behsbeno; “Abdulhamit zalim bi. Hama Talat ve Enver Pasaya dina Hermeniu ser kerd bi tari, zulûmê ey tholde de verda. “Îso ke Abdulhamidi hiris serre de kerdo, ez hiris roze de konu.” vake vezîrê zerri Talat Pasay” (r.68). Nê wirdî

sey mesulê kişîşê ermenîyan tarîf benê. Kazım Karabekir (r.72) zî sey karakterê kartî dîyeno mîyanê metinî de û teswîrê ey wina beno; “Zalım bi eve ho. Bê din u bê iman bi. Zuyo de morozın, zımêlê kırıkı phizikın bi. Haq inonê heneni ma ra dūr bero! Dısmenê Qızılbaş u yê Hermeniu bi” (r.127). Avdila Pasa (Abdullah Alpdoğan) (r.268) karaktero kart o. Ey ra wina behs beno; “Korgeneral Abdullah Alpdoğan! Hem generalo, hem ki valiyo. Hem hakimo, hem savciyo” (r.295). Ê xirabîyî ke 37-38 de ameyê Dêrsimîjan ser o mesulê înan herem de sey Abdulah Alpdoxan o. Mustafa Kemal, badê ronayîşê cumhurîyetî serokê dewlet o. O zî sey karaktero kart mîyanê metinî de ca geno. Verê vano; ““Nıka sarê ma tenge dero. Ez rınd zon ke Dersim halêne moruno. (...) Nıka sıra ine niya. Sıra ine ki yêna. Nıka nê...”” (r.113). Dima qerarê herekatê Dêrsimî genê. Mareşal Fevzi Çakmak (r.311), Genelkurmayê dewlet o; “Marasal Fevzi Çakmak pile ordi -Gnelkurmay- bi. Marasal bi. Hareketê tenkili, yê taaruzê Dersimi ki bınê hukmê eyde bi. Harita destê biye taaruze Dersimi sero malûmat dêne Mustafa Kemali” (r.311). O zî no semed ra metinê romanî de karaktero kart o.

Ê karakterî ke cor de vîyartî karakterê kartê pîl ê bê înan nê merdimî zî mîyanê romanî de karakterê kart ê: Cemal Pasa (r.65), Pasaê Xarpêti (r.18), Hakîmê Mehkemaya Diyarbekirî (r.34), Yüzbaşı Zabit Efendi (r.43), Çawuş (r.43), Mudirê Nayiya (r.51), Qomutanê Xozatî (r.60), Qaymaqamê Çemişgezege (r.62), Ali İhsan Paşa (r.85), Vahdettin (r.102), Ferit Paşa (r.102), Serko Ağa (r.114), Xıdê Memê Alê Gırsu (r.129), Yüzbaşı Şefik (r.156), Necip Ali (r.184), Ali Saib Bey (r.184), Ali Çetinkaya (r.184), Mahzar Müfit Efendi (r.184), Celal Bayar (r.199), İsmet Pasa (r.202), Albay Mustafa Muğlalı (r.205), Binbaşı Mesut (r.225), Yüzbaşı Şevket (r.225), Yüzbaşı Faik (r.226), Weli Ağa (r.250), Muayimumumi (r.253), Topal Osman (r.295), Nurettin Paşa (r.295), Bakanê Dahiliye Şükrü Kaya (r.311), Subay Cevdet Sunay (r.340), Subay (r.348), Qaymeqamê Mazgerdi (r.356), Binbaşı Necati (r.357), Yüzbaşı Burhan (r.357), Tuğgeneral Kemal Ergüden (r.365), İhsan Sabri Çağlayangil (r.405), Mudurê Emniyetê, Xarpêti Sezerli İbrahim (r.405), Savcı Hatemi Senihi (r.405), Sırrı Yüzbaşı (r.426) û Yüzbaşı Ömer (r.439).

Mîyanê romanî de şarê Dêrsimî ra zî karakterê kart zaf ê. Nê karakterî duştê şarê xo de verê dewlet de ca genê. Rayverê Qopi (r.302) sere de yeno û ci ra vanê Mudirê Avdila Paşayî (r.307). O Alîşêr û Zerîfa Xatune kişêno, Şahan Avdila Paşa Rayverî ra vano “Endî Vali ki tuya, Qomutan ki tuya” (r.308). Rayver gelek însananê

Dêrsimî kişeno dima listeyê surgunî de nameyê ey zî vejîyeno. Vend danê ci şino verê çadirê eskerî. Eskerî ey û lajê ey Elî Heyderî zî kişenê (r.467). Seyit Uşênê Muxundiyê (r.356) Avdîla Paşa gama ke keweno tenge Seyit Uşênê Muxundîye şaweno verê aşîran û bi hêzê ey aşîran vindarneno. Kuzumoğli (r.17), Çiço Ağa (r.17) “Kuzumoğli ve Çiço Ağay ra verva Hermeniyu qertêni, gıranêni kerdêne. Cırê heqaretî kerdêne” (r.17). Xidê Pırçoy (r.339), Xidê Lazê Lılı (r.342) Şahan Axayî kişenê. Coka nê merdimî mîyanê romanî de karakterê kart ê bînê. Bê înan nê karakterî zî kart ê:, Zeynê Bêçike (r.458), Fehmî dewa Develî ra (r.492), Doğan Dede (r.509), Şêdxanê Zurri (r.516), Hesê Xoni (r.516), Gulperiye (r.516). Zafbîyayîşê nê karakteran hîsê rasteqînî û bawerîya zanayîşê nuştoxî çimanê wendoxan de zixm keno.

Romanê *Piltane* de karakterê kartî zaf çîno. Bi taybetî eskerî taybetîyanê nê tewrî anê ca labelê ê cayan de zî şexsê bellî zaf derg sahne de nêmanenê. Mîyanê hîkaye de di cayan de nê karakterî vîyerenê. Esker (r.37) şarî rê kifir û heqaret keno: “- Mi de maye nayêne, şima terorîstan kenê weyî ha!” (r.37), reyna cayêkî de Qumandanê serî (r.38) şarî rê xirab o; “Çiqas ke milaqîyê û heqaretê na dinya estê, şarî rê kerdî, key ke zereyê xo kerd rehet, terikna şîy.” (r.38) Roman de mîsalî ke asenê nê wird ê. Bê înan ê bîn ke seba karakterê serekî negatîf ê taybetîyanê karakterê kartî ra zîya de seba ke sahne de zaf kilm mananê sey karakterê fonî hesebîyêne.

Romanê *Heyfî* de karakterê kartî kêm ê. Nê karakterî zî leşker û qorucî yê. Nê karakteran ra sere de fermandarê leşkeran (r.76) yeno. Goreyê metinê romanî fermandarê leşkeran bi nê îfadeyanê xo û seba ke dişmenê înan ke koy de yê yo karaktero kart o. “Ez keleyê înan wazena. Wazenê wa şorê bikewê qula maya xo zî ancî înan bivînê û vecê” (r.210). “Fermandarî seba kişîşê înan her çî girewt bî çim” (r.210). Bê fermandarî yew leşker (r.76), Çawişo Pispor (r.77), fermandarê komandoyan (r.222) û qorucî (r.256) ke bî leşkeran a vejîyayî operasyon sey karakteranê kartan nisîyayê. No qisim de zî balkeş o ke nê karakterî bêname yê û bi titrê yan zî ûnvanê xo est ê.

3.1.3.4. Karakterê Fonî

Mîyanê romanê zazakî de karakterê fonî gelek zafê. Nê karakterî seba ke sosyalîzasyonê metinî tamam kenê, hema pêroyê romanê de estê û zafê romanê de zî hûmarê înan gelek zaf ê. Hema her nuqtayê cûyî de karakterî ke estê mîyanê romanê de ca genê. No hal seba romanê zazakî manaya umûmî de fotografî teman keno û hetê bawerî ra hêz dano metinî. Wendox bi nê karakteran romanî hîsê rasteqînî waneno.

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de karakterê fonî zî gelek zafê. Nê şexsî yew listeyo derg anê meydan: Lazê Uşênê Kergu (r.9), Usê Keleci (r.9), Lazê Coligi Baytar Nuri (r.12), Anike (r.27), Memê Bêji (r.44), Reşik Uşê (r.40), Sêkina Xatune (s.40), Alırıza (r.127), Bira İvrayim (r.97), Şıx Hesênê Sileman Axay (r.51), Lilê Piri (r.42), Usıv Axayê Laçinu (r.51), Sey Uşê (r.57), Aydın Axa (r.65), Nare (r.74), Leyla (r.75), Beser Xatune (r.79), Lıl Axa (r.81) Çulê (r.83), Lılê Piri (r.82), Besere (r.70), Ali (r.72), Leyla (r.85), Ali Ferat (r.96), Qemer Axa, İvrayimê Memedi, Xıdê Naze, Sêydaliyê Heveşi, Momıd (r.107), Rızayê Sêy Xeyloy (r.107), İvrayimê Xıdê Mıstê Sate (r.119), Memê Hure (r.120), Hêyder Axa (r.110), Hesên Axa, Diyab Axa (r.130), Torna Cênc Axay, Feratê Aliyê Kureki (r.131), Xıdê Sılı, Kalmem (r.151), Axayê Fidane (r.151), Usênê Seydi, Memê Mılê Pıtê Uşêni (r.152), Gardiyan Mıstefa (r.155), Emniyet Muduri, Şêx Seid (r.157), Baytar Nuri (r.159), Ali Axayê Kalu (r.160), Gulê Ali (r.165), Ceniye Şey Uşêni (r.186), Sêy Latif (r.187), Salman Axay Memli (r.188), Lazê Sileman Axay Memed (r.188), Lazê Çoki (r.189), Lazê Hesên Axay Xıdıkan (r.125), Tornê Rızayê Wêli Bakê Momi (r.191) no liste de ca genê. Nê şexsî zaf nêkewenê mîyanê dîyalogan yan zî teyna nameyê înan ra behs beno. Nê karakterî yew yan zî çend sahneyan de asenê û seba ke zaf fonksiyonê xo çîno sey karakteranê fonî êşkiyenê bêre îfade kerdiş.

Karakterê fonî ke romanê *Kilama Pepûgî* de vîyerenê xorîniyê xo çîno. Bi taybetî seba tamamkerdişê atmosfero sosyal ca dîyeno înan. No roman de gelek karakterê fonî estê: Hesên (r.27), Alîyê Hemedî, İbrayimê Feqî (r.31), Mexsudê Alîşêrî, Gulzêrîne, Cênîya Mexsudî (r.34), Silêman (r.35), İbrayimê Feqî (r.40), Hesê Memî (r.117), Ap Hesên, Orde (r.118), Fate, Gewe, Qere (r.124), Bakil (r.145), Birazayê Usênî (r.150), Pîre (r.152), Dewrêş (r.153), Silê Çulagî (r.159), Morabayê Bakî Ristemê Qemerî (r.168), Cinîya Cîbî Gila Banê (r.171), Rizg, Gulîzare (r.177),

Migo (r.200), Silê Gide (r.206), Kalekî Hermenî (r.213), Bira (r.225), Rasê Başî, Memê Ebîlî, Heydê Cemedî (r.241), Cênîya Aşotî Maralike (r.244), Cind, Hen (r.259), Usivê Fedê Gej, Lajê Mistê Îmam (r.261), Alîxan (r.269), Hemzê Dut (r.285), Mudir, Zeynel Efendî, Walîyê Bîlîsî (r.324), Îsmê Kilê, Lajê Gewe Gilor (r.326), Mikayil, Haş, Memed, Memdalîyê Usê Qêrî (r.337), Welê Sûrî (r.339), Elo Dizd (r.347), Emê Dursî (r.350), Ap Elewêrdî (r.360), Sebrîyê Hemedî (r.365), Usê Reze (r.370), Babîl (r.376), Mayrike û Şuşike (r.427), Tornê Aşotî Oskanyan (r.428), Resulê Başî (r.430), General Antranîk, Kevork, Aredar Tamo (r.439), Memê Alê Şere (r.458), Haydê Kewe (r.476), Celê Mistî (r.489), Selîm Axa (r.32), Pîro Sur (36), Sekamil (r.94), Kewra Kebo (r.62), Hemed (72), Mistê Rêzî (r.83), Pore (r.84), Dîkran (r.97), Ebdulkerîm (r.122), Gila Firaze (r.124), Gila Zoze (r.144), Cîb (r.167), Gek (r.202), Mistê Gekî (r.213), Silê Mistî (r.213), Aşot (r.243), Serkoy (r.243), Ap Sil (r.243), Kewra Kevork (r.276), Emralî (r.289), Dewrêş (r.390), Papaz Ter Arto (r.421), Şaheyder (r.524). Seke aseno mîyanê nê romanî de karakterê fonî zaf ê.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de seba tamamkerdişê resmî karakterê fonî ameyê nuştiş. Mîyanê metinê romanî de nê karakterî vîyerenê. Lajê vatoxî yo pil (r.22), Ataturk (r.24), Malım (r.25), Saan Ağay (r.30), Hz. Mihemed (r.39), Hz. İsa (r.39), Veyvike (r.39), Domano Sewi (r.40), Şüara Ağzunigi (r.41), Saan Ağa (r.41), Ju Dêrsımız (r.42), Juyo de Afriqamc (r.44), Mıçê Bêzi (r.46), Papaz (r.68), Yavuz (r.77) Zern Saekerdoxi (r.81, 82), Seydasmên (r.84), Arvançi (r.88), Usênê Qopi (r.91, 94, 103), Wela Sey Rızay (r.91), Usê Seydi (r.91), Memo Bari (r.103), Lajê Usî qij Qer (r.104), Lajê Usî pîl Cef (r.104), Rızaê Lîlî (r.105), Çêna Dewrêşê Khali (r.84), Khalîkê vatoxî (r.45, 50), İdare İbrayimi (r.59), Piyê Usê Khekîlî (r.62), Rızao Leng (r.89), Sao (r.96), Seydali (r.96) Kewra Fazlı (r.97), Lacê Dewrêşî. (r.105) nê karakterî tek hetî yê û dekoratîf ê.

Romanê *Silema- I* de karakterê fonî figuratîf ê. Buutê xo çîno yew fonksîyonê xo teyna est o. Nê karakterî zî sey listeyekî wina yê: Hemo Leng (r.5), Memê Bhitali (r.5), Ap Xıdır (r.9), Qirê Mewali (r.9), Tornê Heseny (r.9), Wusê Sey (r.10), Qozema (r.12), Ap Qali (r.14), Torna Qezê qalê Hamy (r.22), Wusê Qalê Hamy (r.22), Qalê Hamy (r.39), Tornê Wusiv Wely (r.26), Rayver (r.30), Sımê Bady (r.35), Samali (r.39), Wusivê Mirzalü (r.40), Wusê Sey (r.61), Qeymeqam (r.62), Xidê

Wusiv (r.82), Wusé Xily (r.82), Birazaé Duzali Mursa (r.84), Piyé Ap Mursay Bady (r.58), Ceniya Ap Ali Wake (r.20), Ap Ali (r.25), Ap Sımayil (r.37), Biraé Silemany Duzali (r.54), Ap Hese (r.56), Birayé Silemany Avas (r.89), Wayé Silemany Ele, Fate (r.115), Alê Soy Bese (r.93) û Saxe (r.96), Ceniya Duzali (r.85), Ap Qemer (r.95), Lazé Ale Soy (r.108) û Wolçi (r.41).

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de karakterê fonî zaf ê. Mûndişê bîyayene yê romanî de yew ciwîyayîşo dînamîk est o coka karakterê fonî zaf ê. Nê kesî fotografê romanî kenê tamam û unsurê dekoratîf ê. Nê karakterî wina yê: Xezale (r.17), Ozal (r.18), Dr. Baran (r.22), Barzanî (r.28), Şêx Saîd (r.30), Sey Riza (r.30), Qumandarê Tirkî (r.30), Ap Al (r.34), Zilfeqar (r.36), Xime (r.40), Qumandarê Qereqolî (r.42), Gulîzare (r.52), Veysel (r.53), Sertac (r.54), Femandar (r.58), Bakê Siloyî (r.58), Ema Gulcane Narike (r.64), Sabrî (r.64), Qemer (r.73), Rojîne (r.84), Waya Gulcane Dîlane (r.84), Qemerê Erzinganijî (r.99), Hemed (r.102), Serdar (r.104) Rezan (r.106), Kalî (r.110), Ferat (r.110), Asmên (r.113), Heqî (r.115), Pîr (r.128), Ap Seydalî (r.142), Duzgin (r.142), Bako Çurikin (r.145), Qemê Fisinî (r.145), Hure (r.147), Comerd (r.147), Sere (r.162), Waya Oznure Nazdare (r.167), Sîrcan (r.168), Kurdêde Sêvasij (r.173), Rojîne (r.175), Avukat Medet (r.181), Savaş Buldan (r.183), Apo Bertal (r.183), Dîyar (r.185), Aliyo Xêx (r.197), Keynayê Ap Bakilî (r.198), Orhan Beg (r.215), Heyder (r.235), Enwer Beg (r.247), Hulusî Beg (r.247), Bulent Beg (r.248), Hortum Suleyman (r.257), Xelo (r.258), Kalê Gaxanî (r.270), Fatike (r.270), Zubeyîr Beg (r.282), Alîbînat Begê Dersîmijî (r.284), Garson Mistefa (r.301), Burcuye (r.305), Gûlîzar (r.310), Sabîha Xanime (r.322), Belgezare (r.334), Serhad (r.334), Seyrane (r.335), Berîvane (r.337), Mewlud (r.339), Cengo (r.355), Sadiq (r.355), Zelxe (r.356), Cêmsîdê Depeyij (r.359), Abdurrahman (r.364), Emele (r.367), Sînan Beg (r.413), Saîme (r.452), Murat Beg (r.463), Xatê (r.469), Zeynebe (r.483), Sera (r.57), Rojda (r.29), muxtarê dewe Ferhad (r.37), Birayê Gulcane Kalmem (r.80), Dildar (r.90), Şîvan (r.439) û Apê Gulcane Soro (r.65), Zerîfa (r.95), Osmano Qersij (r.87), Xeycane (r.165), Oznure (r.165), Piyê Oznure Ûsiv (r.184), Pêrixane (r.240) û Ajda Xanime (r.320).

Romanê *Kılama Şilane* de karakterê fonî gelek ê. Nê karakterî têsîrê xo zêde serê aksîyono dramatik de çînîyo. Fîguratif ê û fotograf tamam kenê. Nê karakterî: Fatma (r.8), Zerife (r.8), Gulnaze (r.8), Milkînaze (r.10), Çerçî (r.12), Îsmet Efendî (r.28), Ekrem Efendî (r.28), Derdila Xanime (r.28), Belqîsa (r.28), Rinde (r.28), Adîla (r.28), Mehmudheqî (r.35), Husenê Mikan (r.41), Xaltika Pore (r.42), Apê Şilane Memed (r.47), Xalo Hesên (r.61), Pîrike (r.68), Mistefa Efendî (r.71), Doxan (r.75), Nufriya Xanime (r.75), Husênê Xıdıkan (r.77), Xatun Xanime (r.85), Birayê Şilane (r.86), Xanimê Pîrî (r.87), Serdar (r.90), Doxtor (r.114), Fadîke (r.118), Dilane (r.118), Bertal (r.118), Mayê Fîrarî (r.122) û Pîyê Fîrarî (r.122), Zama (r.57), Pakiza (r.13), Apê Hesên (r.14), Îzmîr de Mêrik (r.55), Xanime (r.55) û Dozdare (r.117).

Romanê *Zifqêra Berî* de bê karakteranê serekîyan ê karakterê bînî nêasenê. Pasîf ê mudaxilê metinî nî yê. Roman bi sîstemê vatoxê “ez”î nusîyayo û teyna di karakterê kesê serekî qalî kenê. Ê kesê bînî hema hema bê eşnawtişê mîyanê qalanê nê karakteranê serekîyan, vengê xo û estbîyayenê xo çîno. Coka nê kesî sey karakterê fonî manenê. Nê karakteran ra Lajekê Welatê Serdî (r.8), Neva (r.12), Melan (r.42), Jorînda (r.46), Malîna (r.118) binêyna zêde asenê û têkîlîya înan yew di cayan de bena. La nê karakterê bînî hema hema bê nameyê înan çiyekî çîno. Mîyanê metinê romanî de: Yew Leşker (r.46), Garson (r.47), Maya Lajekê Welatê Adirî (r.63), Zîdan (r.9), Yew xorto Merdînij (r.15), Muzîkvan (r.21), Maren Kêynayê Welatê Adirî (r.26), Keko (r.68), Pîr (r.68), Doktor (r.68), Lajê Datî (r.69), Gisela (r.79), Alen (r.81), Mîra (r.82), Melisa (r.88), Maye û pîyê Cinîya Wisarî (r.106), Birayê Cinîya Wisarî (r.112), Birarkêynayê Cinîya Wisarî (r.115), Loran (r.116), Leyla (r.117), Marîa (r.130) û Konduktor (r.149).

Romanê *Soro* de hetê karakteran ra zaf dewlemend o. Mîyanê romanî de bi desan karakterê fonî est ê. Nê karakterî bi taybetî eqrebayê karakteranê bînan yan zî dewijê înan ê. Bê înan mîyanê kesê bînî zî zaf ê. Nê karakterî êdî tek bi tek nêyenê nîrx kerdiş. Hûmarê înan o qas zaf a ke teyna sey lîsteyî cêr de rêz benê: Pîrikê Maşalayî (r.20), Kebanîyê keyeyê Maşalayî (r.21), Lajê Evdirehmanî Kerem (r.24), Heyder (r.24), Birayê Babîlî Çîç (r.32), Dawûd (r.33), Dikandar Mihemed (r.33), Semra (r.34), Pîrika Babîlî Sêvgule (r.34), Heyderê Murxî (r.36), Ferfe (r.37), Gulperîye (r.38), Ekrem (r.46), Mexsûdê Fetî (r.49), Mexsûdê Reşî (r.49), Îsmê

Murtî (r.50), Heyderê Qasimî (r.50), Xidê Dilî (r.50), Muxtarê Gadiza Arîf (r.50), Pîyê Arifî Zeyn (r.51), Yew Çawiş (r.54), Muxtar Salix (r.57), Muxtarê Qeregivejî (r.57), Muxtarê Uskura Mistefa (r.58), Mamosta Hemed (r.61), Mudirê Wendegehî (r.62), Doxtorê Nêweşxaneyî (r.61), Muxtarê Tata (r.64), Usibê Murxî (r.64), Derda Qentapike (r.81), Heso Dîk (r.86), Alê Perş (r.86), Heydê Xap (r.86), Ap Babîl (r.87), Musê Ap Kekilî (r.87), Hemê Dizdî (r.87), Ap Mamudê Hesê Şêre (r.88), Maya Fîrigî Xase (r.104), Sosine (r.104), Maya Paşayî Derde (r.114), Amka Derdê (r.115), Songule (r.116), Hulya (r.116), Haziran (r.117), Candane (r.118), Alî (r.120), Camêrd (r.121), Postayê Sîtvanî (r.125), Mîtê Temirî (r.146), Seyfî (r.158), Rizayo Şofor (r.158), Misto Şofor (r.161), Êsê Alê Fede (r.169), Tornê Gedûgî (r.169), Şahusên (r.169-172), Rîzê Reqe (r.171), Zeynebe (r.173), Pîyê Nacî (r.174), Nermîne (r.175), Lajê Lezgînî Serdar (r.175), Xane (r.176), Cewayîre (r.177), Hesrete (r.178), Lajê Xetî (r.182), Xet (r.182), Kemal (r.183), Memê Dilî (r.182), Kalek Erdîşsîpî (r.190), Lajê Mexsûdê Keskî Heyder (r.193), Serheng Qedrî (r.205), Cinîya Sitvan Yaşarî Fîlîze (r.208), Bayram (r.211), Turgut (r.211), Oktay (r.211), Heqî (r.223), Pîyê Fîrigî Xakî (r.233), Îsmayîl (r.239), Mistê Korî (r.275), Zeynel Axa (r.275), Memdalî Axa (r.275), Rîqer (r.279), Xalê Paşayî Nacî (r.281), Nîle (r.283), Pelîne (r.293), Mudirê Lîmanî (r.309), Modol (r.319), Keske (r.326), Zînede (r.329), Decdînîya Fîrigî Fate (r.333), Bese (r.334), Heyderê Pişa (r.338), Lajeko Bêrtîj (r.338), Gilor (r.347), Welat (r.352), Îmamê Bêrtî (r.353), Ap Memed (r.353), Sebadîn (r.353), Ferhad (r.354), Jêhat (r.357), Havîn (r.357), Xidir (r.358), Îbrayîm (r.358), Kekej (r.358), Kemal (r.359), Amîr (r.384), Zelîha (r.403), Selçuk (r.403), Namik (r.404), Serhat (r.412), Cîwan (r.412), Serdarê arteşa tirkan (r.420), Çawişo Agirîyîj (r.438), Emîn (r.439), Neslîxane (r.373), Gedug (r.174), Almaste (r.460), Sîbele (r.474), Amika Wesîla (r.477), Lajê Gedugê Bada Nacî (r.477), Musa (r.478) û Silo Zurnacî (r.481), Evdirehman (Pîyê Keremî) (r.22), Mistê Çulagî (Terzî) (r.45), Eyleme (r.76), Paşa (r.114), Gultene (r.75), Marwer (r.60), Pîlê peşmergeyan Hecî Evdilkerîm (r.100), Zelale (r.352), Harun (r.369) û Memed (r.119), Hebûne (r.163), Rojhat (Nacî) (r.167), Çekdar (r.175), Azad (r.175), Doktor (r.239), Silêman (r.33), Babîl (r.31), Yilmaz (r.72), Fîrig (r.503), Qemer (r.41), Hesên (r.41) û Dursun (r.41). Seke lîste de zî eşkera yo no roman de karakteranê fonî gelek zaf ê.

Romanê **Moriber** de karakterê kartî sey romanê zazakî yê bînan zaf ê. Nê karakterî serê aksiyonê romanî de bitêsîr nîyê. Dekoratif û yew hetî yê. Vurîyayîş karakteranê înan de çîno. Nê karakterî sey listeyêkî wina yê: Sey Rıza (r.8), Hesên Xêri (r.8), Alisêr (r.8), Sahan Ağa (r.8), Usê Qopî (r.8), Mışt (r.21), Tüjirig (r.23), Dügirt (r.24), Memê Xêgi (r.24), Marmij (r.24), Kercıkı (r.24), Bitos (r.25), Bek (r.25), Kercık (r.25), Besı (r.32), Gulı (r.32), Sılêman (r.34), Xanı (r.34), Usivê Peyigici (r.35), Usên Ağaê Dêsımcı (r.35), Efi (Efendi) (r.36), İbê Heseni (r.38), Ağa Taşı (r.38), Rızae Lılı (r.38) Mistefa (r.38), Usên Ağa (r.38), Hesên (r.40), Ejima Qurri (r.41), Hesikê Saliyê Tanêrkıcı (r.42), Nüredin (r.42), Maya Ekberî Xhılı (r.43), Ferej (r.50), Samandar (r.57), Pir Teşlim (r.57), Khursıl Ağa (r.63), Usên Doğanay (r.63), Sali Tuncer (r.64), Begê Ali (r.69), Ana Qereci (r.73), Sey Xıdır (r.73), Fatı (r.74), Etı (r.76), Xanı (r.76), Pheskufiye (r.76), Khılı (r.76), Khalı (r.78), İbê Qıcı (r.39), Welê Heyder Ağay (r.83), Anı (r.83), Sekı (r.84), Xatunı (r.88), Zerifa Xanım (r.88), Xemsa (r.88), Zelxı (r.88), Baba Feqir (r.92), Pampozı (r.57), Döwrês (r.101), Düwan (r.101), Gulı (r.101), İsmailê Urcaqıcı (r.105), Lacê Zorio pil Xıd (r.105), Mamud (r.105), Zor (r.105), Hesên Xêri (r.126), Hermeni Yohan (r.128), Qeymeqamê Xozati (r.128), Qumı (r.129), Şıx Hesên (r.130), Qerebali (r.130), Ferat (r.130), Abas (r.130), Dursê Sulubegi (r.130), Seray Xanım (r.130), Biro (r.136), Polat (r.144), Nalbend Memed (r.145), Eli (r.145), Qedifa (r.146), Cef (r.146), Gülfidan (r.147), Al Ağa (r.150), Mız (r.149), Xel (r.155), Sahan (r.164), Mêrali (r.164), Xhekıl (r.164), Bakıl (r.164), Doğan Apaydın (r.227), Balı (r.229), Feci (r.229), Emina (r.230) û Lıl (r.230). Moriber de zêdebîyayîşê karakteranê fonî hetê tam îfadekerdişê hikayeyan de têsîrêko pozîtîf dano metinê romanî. Metin bi zafîya nê karakteran metin hîna rasteqîn û dewlemend aseno.

Romanê **Barkerdena Zerrî** de karakterê fonî gelek zaf ê. Ê karakterê fonî ke mîyanê metinê romanî de sey unsurê dekoratifê yan zî mîyanê aksiyono dramatik de barê xo kêmeqê neyê: Lajê Apê Şîyarî Welat (r.7), İbrahimda Key Hesena (r.9), Remik (r.9), Xalidê Mîni (r.9), Apê Şîyarî Lokoy (r.10), Cinîya Lokoy Qîmet (r.10), Apê Şîyarî Bekir (r.10), Cinîya Bekîrî Werdeg (r.10), Fetadê Ehmede (r.10), Sîater (Remzan) (r.11), Ded Wesman (r.17), Xal Cim'ay (r.21), Heni (r.23), Hesik (r.23), Qudret (r.23), Heqî (r.23), Veyva Keloşk (r.23), Qadîr (r.23), Ferdîda (r.23), Kamıla (r.23), Siltan (r.23), Keko Hesên (r.25), Welat (r.26), Delîl (r.28), Kerwa Xelîl (r.29),

Kerwa Beyros (r.33), ‘Elîyo Xozatij (r.34), Ciniya ‘Elî Cemîla (r.51), ‘Evdila (r.39), Dilşa (r.39), Emika (r.39), Ferat (r.44), Cemi (r.56), Mehmed (r.57), Kerwa Bênam (r.57), Huner (r.75), Guli (r.75), Eyşi (r.75), Abekir (r.78), Tayîr (r.83), Yasemîn (r.83), Gawir ‘Elî (r.84), Songil (r.84), Bekîr (r.89), Pakîza (r.89) Rem (r.89), Memedo Derg (r.104), Zilda (r.112), Zerrî (r.112), ‘Ezîzê Minî (r.124), Qoçê Haman (r.124), Salê Fatan (r.124), Keredê Mirfan (r.124), Xal Abuzer (r.134), Selîn (r.135), Denîz (r.135), Bedrîya (r.135), Sude (r.135), Feta (r.155), Îboş (r.155), Xanim (r.160), Bedik (r.160), Fikrî (r.161), Tayra (r.169), Emîn (r.184), Mistefa (r.185), Şayba (r.188), Keji (r.195), Mehmudê Ded Zilfqarî (r.199), Fati (r.203), Ema Key Hacikî (r.219), Xecxan (r.224), Zelo (r.226), Meltem (r.267), Sîno (r.276), Varan (r.12), Zelal (r.17), wayê ey Delîla (r. 74), Zerrweş (r.74), Pîrika Şîyarî (Îmxanê key Ded Hesî) (r.202), Sekman (r.146), Derg (r.34), Ciniya Dergî Şîlan (r.50), Hesê Heşî (r.78), Xidir (r.34), Ciniya Xidirî Besi (r.51), Adir (r.44), Ciniya Adirî Aşmî (r.45), reyna embazê Şîyarî Harun (r.132), Nurî (r.133), Seyd (r.133) û Neyran (r.270).

Hetê hûmarî ra nê karakterî zaf ê. Zafbîyayena nê karakteran seba hîsê raştiqînî mûhîm ê.

Romanê *Kalaşnîkofî* de karakterê fonî hema hema çîno. Yew ca de Sokrates (r.47) û Glaukon (r.47) bi awayêko fiktîf mîyanê metinê romanî de ca genê. Bê înan kesêko taybetmendîyanê karakterê fonî de ca bigiro çîno.

Romanê *Sosine û Gulîzare* de karakterê fonî, seba ke hîkayê dormaleyê çend kesan de û zaf cayan de vîyerenê zaf ê. Nê karakterî seba temamkerdişê sosyalîzasyonê romanî muhîm ê. No semed ra zafbîyayîşê nê krakteran hêz dano metinê romanî û nê karakterî mîyanê hîkayeyan de elzem ê. Nê karakterî, seba ke zaf têsîrê xo serê aksîyono dramatik de zaf çîno û xorîniya xo çîno û temsîlê yew çî yê tîya de do sey lîsteyêkî bêre dayîş. Nê karakterî bi rêz wina yê: Xal Mistefa (r.9), Kazim (r.9), Gule (r.10), Belqîsa (r.10), Nazim (r.10), Xanima Xalî (r.10, 11, 12), Xalê Gulîzare (r.9), Zeynel (r.11), Fatma (r.12), Husênî (r.15), Memed Karasungur (r.15), Heyder (r.15), Serdarê Kome (r.21), Xala Gulîzare ya ke Îstanbul der a (r.43), Garsonê qehweyî (r.62), Xanima Cemê Sûrî (r.69), Xanim Sebrî (r.76), Xanima Amedije (r.106) Xanima Trabzonije Fatma (r.106), Qaçaxçî Mistefa (r.109), Serdar Amed (r.146) Berdan (r.148), Berîvane (r.148), Xalika Zercane (r.150), Merdeyê

Zercane Mehemed (r.151), Ayla Xanime (r.159), Neslîxan (r.161), Şiwaneyê Rizê Sûrî (r.163), Husê Axçe (r.163), Mesud (r.169), Hecî Elî (r.176), Zerîfe (r.191), Yew Mîlîsa Ezebe (r.195), Mistefa (r.210), Ancelîka (r.216), Xelîl (r.228), Husênê Qeranî (r.228), Qirix (r.243), Esmâ (r.243), Ajda (r.243), Pişo (r.245), Şoforê Taksîye (r.248), Hecîyê Çirike (r.281, 284), Ekrem (r.281), Silêman (r.287), Zerdalî (r.287), Xalito Karêrij (r.307, 308), Muxtar (r.310), Cemal (r.366), Kerîm (r.231), Sebrî (r.68), Serdarê koma Sosine (r.29), Lerzan (r.28), Dilşad (r.27), Delale (r.31), Mîrza (r.185), Kazim (r.30), Memo (r.135), Xalit (r.138), Ejder (r.369), Gulê (r.364), Roşan (r.359), Baran (r.362), Aspar (r.378), Silêman (r.378), Ajda (r.378), Riza (r.378), Xal (Xalo Leng) (r.185), Suat (r.331), Mumtaz (r.331) û Turgay (r.396). Hetê hûmarî ra zafbîyayîşê înan, hetê rasteqînî ra hêz dano metinê romanî û unsuranê sosyalîzasyonê romanî tamam kenê.

Romanê *Deyndar* de karakterê fonî hetê hûmarî ra zaf nîyê. Nê karakterî çend heb ê. Cinîka Ûsivî ke merda (r.9), Rohat (r.72), Waya Husênî Nafiya (r.11), Maya Zerîfa Gulê (r.11), Bextîyar birayê Husênî (r.30), Waya Husênî Wesîla (r.32), Jîhat birayê Husênî (r.55), Rûmet birayê Husênî (r.95), Bese Waya Husênî (r.100), Birayê Husênî Bawer (r.125), Waya Husênî Gulazere (r.130), Embazê Husênî Med (r.131), Harun (r.131), Hekîm (r.47), Xece (r.44) û Îsmâil (r.44), Medîne (Keynaya Ûsivî ke merda) (r.9), Sîyabend (Birayê Husênî ke domantîye de merdo) (r.13) û Bira (r.102) yo. Bê înan karakterê fonî mîyanê metinî de çîno.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* hetê populasyonê karakteran gelek dewlemend û rengîn o. Seba ke babeta romanî bi meseleyanê sosyal û sîyasalan awan bena û mitiqayêka hîra de vîyerenâ karakterê romanî zî zaf ê. Karakterê fonî mîyanê romanî tewr bi tewr ê. Aîle û eqrebayî cîran û nasî, têkîliyê karakteran û biyîşê herbî mîyanê dewletê û şarê heremî de nê karakterî zêde kerdî. Nê karakterî o qas zaf ê ke tek bi tek nêyenê behs kerdiş coka tîya de bi unvananê xo yan zî eleqayê eqrebatî sey listeyî yenê dayîş; Vîstewrê Jêle (r.7), Vîstürîya Jêle (r.7), Piyê Sîlêmani (r.13), Birayê Îdareyî Çhak (r.17), Hermeni Vartan (r.18), Waya Îdareyî Zeyne (r.20), Îvê Berti (r.20), Guçi Ağa (r.20), Hemed Ağa (r.21), Asıl Ağa (r.21), Mıçı Ağa (r.21), Xidê Kuresız (r.22), Xala Pêti Bese (r.24) Diyab Ağa (r.32), Heyder Ağa (r.32), Sülü Ağa (r.32), Kazancıyan Efendi (r.32), Moravayê Îdareyî Kazım (r.36), Cinîya Îdareyî

Zeyne Xatune (r.36) Keynayê Îdareyî Lile (r.37), Eze (r.53), Lajê Îdareyî Seyitxan (r.37), Lıl (r.40), Cemşit (r.40), Sahin Ağa (r.41), Dowuldar Uşên (r.43), Sarkız Efendi (r.45), Lazê Memê Helikî Girşi (r.46), Suvariyo Kurd (r.48), Yew merdimo feqîr (r.49), Sunetkar (r.56), Samose Xatune (r.57), Muzır (r.60), Agop Efendi (r.70), Salman Ağa (r.70), Menese (r.70), Anaxit Xatune (r.70), Kırkoriyan (r.70), Yel (r.70), Sılêman Ağa (r.73), Xeycan Xatune (r.74), Valiyê Kastamonu Reşat Paşa (r.75), Qumandanê Ruşi Lahof Paşa (r.85), Qumandanê Hermeni Murat Paşa (r.85), Birayê Pelge Sefkan (r.93), Pilê Kurêsu Aliyê Gaxi (r.96), Hülya (r.103), Avni Bey (r.103), Ali Kemal Efendi (r.104), Ziki Pasay (r.105), Valiyê Vani (r.105), Valiyê Bitlişi Mahzar Müfit Efendi (r.105), Padişa Vadetin (r.107), Lenin (r.107), Şahan Ağa (r.109), Heyder Beg (r.109), Alişan Efendi (r.109), Bava (r.114), Yemos Xatune (r.124), Memedê Mışti (r.130), Bavê Qeri (r.130), Aliyê Gaği (r.135), Diyab Ağa (r.147), Mıçi Ağa (r.147), Hesên Xeyri (r.147), Agop Apeliyan (r.165), Terziciyan (r.165), Frau Beilson (r.169), Dewrêş (r.176), Sılêmanê Sılıji (r.178) Şêx Seid (r.182), Zaza Sadıq (r.182), Zaza Yado (r.182), Sıx Serif (r.187), Lajê Hesên Xeyri (r.187), Uşênê Seydi (r.196), Dawuldar (r.210), Vilikdar (r.210), Sawaxij (r.216), Domanê Îdare Efendî Seyitxan (r.219), Lıl Ağa (r.219), Cemşit Ağa (r.219), Ezê (r.219), Lele (r.219), Veli (r.220), Qemer Ağa (r.220), Xıdır Ağa (r.219), Hore (r.233), Sıdıq Ağa (r.239), Sey Memed (r.245), Şıxo Ağa (r.250), Mığılı (r.250), Odekar (r.254), Merdimo Gencij (r.269), Lazê Sılêmanê Sakırmani (r.271), Çoxbilane (r.276), Xıdê Alê Huski (r.285), Lazê Qasım Ağay İvrayim Beg (r.286), Mıço Ağa (r.301), Derê Giregani (r.301), Halboriye (r.301), Hene (r.302), Bava (r.302), Cemşi Ağa (r.303), Nurxatune (r.303), Moravayê Sey Rızayi Weli (r.304), Hesên Ağa (r.307), Pilê Qırğu (r.307), Amıka Bavay (r.307), Sahân Ağa (r.308), Sey Bakıl (r.309), Şirine (r.318), Alê Lazê Voroji (r.321), Cevrail Ağa (r.323), Weliyê Îsê İmami (r.325), Khal (r.327), Zeynel (r.333), İsmail Hakkı Tekçe (r.336), Şıxhesen (r.338), Lılê Merde (r.339), Xıdê Khurêsız (r.341), Efendi (r.340), Hesênê Lazê Weli (r.345), Seydali (r.346), Usifê Lazê Selviye (r.348), Mursaê Sılê Momudi (r.350), Memê Phıti (r.354), Suli Ağa (r.354), Aliyê Qiji (r.355), Mırzê Sılê Hemi (r.355), Mıstê Begi (r.355), Hesê Xıdê Kermi (r.361), Cêvrail Ağa (r.361), Xıdê Gewe (r.361), Sey Bakıl (r.363), Muxtarê Dewe (r.371), Cemila (r.371), Leyla (r.372), Nare (r.372), Selviye (r.373), Elife (r.377), Sekina (r.377), Polat (r.377), Lajê Şıxheseni Uşên (r.377), Xıdê Şianey (r.381), Hermeni Muradov Paşa (r.385), Hesên Ali (r.387),

Aliyê Qılaçiyê (r.387), Aliyê Efendi (r.387), Gardiyano Paluyij (r.388), Selcan Ağa (r.393), Valiyê Erzingani (r.394), Baki Dede (r.394), Bavaê Asuriji (r.395), Mıstafa (r.395), Mıǵılı (r.395), Uşên Lajê Sey Rızay (r.401), Alê Kudi (r.409), Fındıq Ağa (r.409), Ap Xıdır (r.419), Vila Kude (r.423), Eyüp (r.424), Agop (r.428), Hesên Ali Seykemali (r.430), Xıdê Xate (r.431), Uşênê Uşi (r.431), Ema Lenge (r.431), Memê Vergi (r.436), Şire (r.436) Merdê Şirê (r.437), Mırzê Sılê Hemi (r.442), Sılê Phiti (r.442), Hesê Gewe (r.442), Zerifa (r.443), Hecra (r.443), Usê Avdıli (r.443), Nine (r.443), Hesên Efendiyê Turusmege (r.444), Hesê Alê Moji (r.444), Uşênê Murti (r.454), Uşê İşi (r.454), Waya Pelge Xeze (r.461), Tali Efendi (r.471), Artinik Efendi (r.500), Şemal (r.504), Cıniya Şemali (r.504), Birayê Pêti Nurî (r.27), embazê Pêti Şekerciyan Efendi (r.70), Tehleriyan Efendi (r.70), Alişêr Efendi (r.109), Lajê Pêti Uşên (r.281), Lajê Pêti Zabît (r.281), Keynayê Pêti Bese (r.281), Keynayê Pêti Selviye (r.319), Keynayê Pêti Şirine (r.319) û Muxtarê dewa Develî (r.492) û Khomur (r.513). Seke lîstera zî aseno nê karakterî gelek ê. Na zafiya karakteran mîyanê metinî de seba nuştoxî sey avantajî yo. Gama ke wendox metin waneno hîsê rasteqînî pêteno keno û bawerî dano. No semed ra gelek zaf bê zî karakterê fonî metin tamam kenê û hîsê rasteqînîya hîkayeyî zixm kenê.

Romanê *Piltane* de karakterê fonî ca genê. Nê kesî mîyanê metinî de zaf aktîf nîyê û hema qet qalî zî nêkenê mîyanê metinî de. Sey dekorî ameyê dayiş û xorînîya înan çîno. Înan ra Hesên (r.12) û Wişên (r.11) birayê Piltane yê. Yan zî pîyê Piltane Qemer (r.16) zî wina yew karakter o çend cayan de behsê ey beno û xorînîya ey mîyanê metinî de çîno. Bê înan; Najna Fîraze (r.13), Seve (r.14), Nîyajnî Fate (r.24), Ap Alî (r.28), Memed (r.30), Ap Sileman (r.31), Muxtar (r.35), Ap Mem (r.39), Fîdane (r.39), Ap Hes (r.40), Heyd (r.40), Yîvê lajê Heydî (r.40), Welê Gule (r.40), Roza (r.43), Ferhat (r.43), Sînan (r.43), Dîjle (r.46), Zelale (r.47), Berîwane (r.47), Helîne (r.47), Egît (r.52), Polat (r.52), Rojda (r.53), Sila (r.53), Baran (r.53), Yado (r.54), Sefkan (r.55), Doxan (r.65), Alî (r.65), Nure (r.66), Arya (r.106), Sekîna (r.131), Xidir (r.131), Memed (r.136), Avûkatê Piltane (r.142), Mudirê Hepisxaneyî (r.141), Aynure (r.146), Fatma (r.150), Sema (r.152), Wisiv (r.159), Cennet (r.163), Nîyajnî Zehra (r.163), Alî (r.187), Hesên (r.187), Besere (r.187), Welî (r.193), Şîlane (r.198) zî taybetîyanê karakterê fonî mojenê. Bi rastî romanê Piltane de hema kes sey Piltane asaye nîyo yan zî sahne de zaf derg nêmano. No hete ra hetê cîyakerdişê

karakteran ra no roman binêkî zor o. Meselayê asayîşê de û mîyanê metinî de derg cagirewtîşê şexsan seba binamekerdişî zehmet dano wendoxî.

Romanê *Heyfî* de karakterê fonî ke ê karakterî ke koy de yê yê. Nê karakterî ney ê: Dildar (r.29), Kerîm (r.65), Rojhat (r.111), Sîpan (r.150), Xeyrî (r.150), Nupelda (r.150), Rizgar (r.150), Zana (r.153), Welat (r.153), Mahîr (r.153), Heqî (r.153), Ednan (r.153), Rênasî (r.153), Bager (r.156), Avesta (r.157), Dîlan (r.158), Hêvîdar (r.158), Canfeda (r.158), Afat (r.159), Fermandarê Kampe (r.161), Sebrî (r.168), Îsa (r.170), Dicle (r.171), Alî (r.177), Sofî (r.241). Bê înan di karakterî tedarîkkarê înan est ê; Sînan û Rustem (r.37). Çîyo balkeş seba nê romanî, bê kadroyanê koyî karakterê fonî çîno roman de. Reyna nê karakterî zêde asaye nîyê metin de.

3.1.4. Mekan/Ca

Romanê zazakî hetê mekan/cayan ra bi taybetî hetê mekananê derûdorî ra gelek dewlemend ê. Nuştoxanê romananê zazakî zafane cayî ke tede cameyê dinya yan zî tede ciwîyayî sey mekanê romanî tercîh kerdê. No semed ra zafê romananê zazakî de cayî, cayê rasteqîn yê hereman ê. Seba ke nuştoxî nê cayanê heremanê xo baş zanênê mîyanê romananê xo de zî bol ca dayo nê cayan. No hal, hetê bawerîya wendoxî ra seba romannuştoxanê zazakî sey avantajî aseno. Çünke zanayîşê cayan û zafbiyayîşê cayan hêz dano hîsê rasteqînî. Pêroyê romanan de hal wina nêbo zî zafanê înan de cayê derûdorî zaf ê. Mekanê hîsî yan zî mekanê fehmî mîyanê romananê zazakî de nîsbeten tay ê. Sey mekananê derûdorî bol û dewlemend nîyê.

3.1.4.1. Mekanê Derûdorî

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza*, hetê mekanê/cayê derûdorî ra gelek dewlemend o. Şer, yew coxrafyaya hîra de dewam keno, coka cayî zî zaf vîyerenê. Mobilîzasyonê karakteran mîyanê romanî de zaf o, harket zaf o coka cayê derûdorî zî zaf vîyerenê. Roman hetê coxrafyayî ra manayo hîra de bi taybetî herema Dêrsimî de vîyerenê. Qeza, dew, mezra, koy, çem, pir û cayê pîrozê dînî yê Dêrsimî mîyanê metinî de derg û dila ca genê. Hetê fiksîyon û hikayeyî ra roman zaf cayan de vîyerenê çimkî Sêyîd Rıza û merdimê xo tim cayê xo vurnenê û mobîl ê. Mîyanê romanî de nê cayan de sahneyî vîyerenê. Mekano verên, nizdîyê dewa Sêyîd Rizayî

Axdadî de Gogane (r.9) de dest pêkeno. Nizdîyê Gogane de bi nameyê Hewsê Kalikî yew ca est o. Mezelê kalikê Sêyîd Rizayî tîya de yê. O mişewreyanê xo zafane tîya de keno û no ca ci rê pawte yeno hîsê nê cayî ey rê rind o û zafane tîya de maneno.

Kiştîşê Alîşêrî ra pey Sêyîd Riza Gogane ra qerarê şîyayîşî geno. Bi destê eqrebayanê xo kiştîşê Alîşêr û Zerîfeyî ci rê giran yeno û nêwazeno êdî tîya de bimano “wertê na aşira terese ra vejime” (r.33) vano. Koç wirzeno û şînî Pîrbabû. O ca ra ver bi Ortinige şînî û Çemê Munzurî vîyerenê şînê Şorşivank. Tîya de çend roje manennê û derbasê Birdû benê. O ca de mintiqayê Pulê Çeqere de nanê ro. Pulê Çeqere mîyanê metinî de mintiqayêka mûhîm a. Tîya de heremê Derê Laçînû de leşker dam erzeno û hema pêroyê ferdê aileyê ey tîya de bi destê leşkeran yenê qir kerdiş (r.73). Sêyîd Riza û çend merdimê xo Pulê Çeqere de bi leşkeran rey de kewenê pêrodayîş û dima beno tarî û tîya ra donî vejîyenê. Mekanê Sêyîd Rizayî Pulê Çeqere ra dima vurîyeno şînê Zimagîye. Tîya ra zî şînê Tilage. Tîya de hesyeno pey ke merdimê xo Teslîm do ey bikişo û o ca ra zî vejîyeno tepya şîno Gogane (r.89). Gogane seba Sêyîd Rizayî hetê ewlekarî ra cayêko baş o. Xo tîya de ewlehî de hîs keno û o badê her talûkeyî yeno no ca û yew mude tîya de maneno.

Dêrsim de gureyî her roj benê xirabin, o çax Cansel Axa mektubê walîyê Erzinganî ano dano ci. Dima Sêyîd Riza û di merdimê xo şînê ver bi Erzingan şînî. Verê Pirdê Alî Çawîşî (r.135) de yenê tepîşnayîş. No ca na raywanî de cayêko mûhîm o Sêyîd Riza hewa ewîl tîya de leşkeran de yeno têhet û damê walîyî fehm keno (r.144). Tîya ra pey leşkerî ey benê Hepsê Erzinganî. No mekano newe de yew wext maneno. Dima ey benê Xarpêt û hetanê dardkerdişê ey Xarpêt de yo (r.145). Xarpêt seba ke Sêyîd Riza te de merdo û ameyo vêşnayîş mekanêko mûhîm o reyna. Labelê nuştoxî no hete ra yew xorînî nêdaya nê mekanî. Mekano bîn yo mûhîm zî mixara Alîşêr a. Alîşêr û cinîya û birarzayê ey tîya de yenê kiştîş. Yew sahneyo dramatik tîya de vîyereneno.

Roman hetê mekanaan ra zaf dewlemend o labelê her mekan mîyanê romanî de zaf rey nêvîyereneno. Nê mekanî ke kesî mîyanê mûndîşê bîyayeneyî de ser ra vîyertî û şîyî zaf ê. Mîyanê fiksîyonî de bê mekanaanê xorîyan mekanê bînî zî wina yê: Miti, Meras, Dewa Pile, Kertê Askiregi, Pancilas (r.13), Koyê Sincikê, Sovge, Avgasor, Koyê Bokirê, Çemê Mızuri, Mazgêr, Pax, Koyê Zêle (r.14), Koê Sîpêy, Pulê Topestoxi, Kortê Sovgi (r.15), Vank, Koyê Palaxîne, Koyê Sêvdini (r.22), Çewlig, Qoçkiriye (r.24), Topatan (Topestox), Koyê Topatani (r.27), Gomunê Mezîkê,

Kırmêle, Halvoriye, Xaçeliye (r.36), Pirbabû (r.37), Ortinige, Sorşivank (41), Dewrêscemalû (r.42), Qozû, Pulur, Qolciye, Bırdû, Ali Boxazi (43), Kertê Pir Bavû, Koyê Merxo (48), Borzale, Pulêçequerû, Koyê Toqmaq Bavayi (51), Koyê Munzır Bavay (53), Xarpêt (57), Paxê Avıgi, Koyê Boyêre, Gurki, Plemuriye (r.58), Koyê Sultan Bavay (r.59), Çapaxçur, Varto, Diyarbekir, Suriya (r.61), Xozat, Şine, Qerevlan (r.64), Dere Ali, Pulur (r.66), Qula Pulê Toqmaqi (r.70), Mazgêr, Koyê Jêle, Mamekiye, Paxê Havigi, Koyo Sur, Sêdxanu (r.71), Kanisor, Pakıre, Qula Toqmaq Bavay (r.72), Zımayige, Kırmêle (r.85), Koyê Sırpatan, Koyê Mêzıke (r.95), Gomê Çoşi, Gomê Soveti (r.96), Gomê Mıstê Qoçi (r.96), Haçkırage, Bırdû (r.98), Zeranike (r.100), Koyê Balqani (102), Erzingan (r.105), Derê Mırcani (r.107), Qerevlan (r.114), Ponçpıxar, Kortıke (r.122), Mazra Sure (r.123), Koybaşi (r.125), Zeranige (r.129), Kemerê Kela (r.130), Kesqıran (r.131), Korta Ayvaji, Kertê Mırcani (r.133), Rusya (r.139), Hengırvan, çemê Harçıge, Destê Alû, Gomê Mışi (r.152), Palo, Çemê Perrê (r.157), Malatiya, Komırxan, Xaçeliye, Mazra Dewrêscemalû (r.159), Bokıre (r.177), Tılage, Warê Kesqırani (r.178), Çaxperiye (r.181), Hêniyê Dızdû, İstırû (r.186), Derê Hesarıge, Viyalıke (r.187), û Tılage (r.189). No lısteyê mekanaan dewlemendıya mekanaan zı dano verê çıman.

Romanê *Kilama Pepûgı*, hetê mekanı/cayı ra coxrafyaya ke zaf hıra de vıyerena. Eke panoramayê sınoranê cayanê romanı bêro xezkerdiş: Welatê Cêrî, Welatê Serî (r.15), Estembol (r.57), Paytext (r.38), Tirabzon (r.73), Erzurim (r.84), Bılıs (r.12), Xelep (r.79), Çewlîg (r.62), Çapaxçur (r.369), Erıvan, İran (r.258), Hanı, Licê (r.259), Tekman, Şûşar (r.456), Qers, Keveng (r.469), Sariqamiş (r.337) û Muş (r.439) kewenê mıyanê nê cayan. Coxrafyayê romanı no qas hıra ya. Labelê cayê esası ke hıkeyyanê romanı de bi giranı vıyerenê, bi taybetı Gimgim (r.12) û dewê Gimgimı yê.

Esas meseleyı Canêsera (r.26), Tata (r.30), Xwarıke (r.31), Civarka (r.33), Bagradıta (r.95), Uskira (r.9), Kortegule (r.33), Kuzıke (r.49), Xormeçik (r.10), Merga Keleşı (r.157), Tapê Mezela (r.157), Mezra Cerı (r.158), Derê Temızı (r.98), Gola Sıtıle (r.147), Reqasa (r.89), Xaşxaşe (r.94) û Çılkanıye (r.160) de vıyerene. Nê cayan de bi taybetı talan, dizdı, kiştış û koçı benê.

Cayê ke mesele têde vıyertê sey; Mekteba Aşırê, (r.60) Qonaxê Kewra Aşotı, (r.244) Qonaxê Begı, (r.94) Xırba Dizda (r.127, 205) cayê ke sey keye, qonax û xırbe

mekânê hîna qij ê. Bê nê cayan cayî ke roman de vîyerêne ney ê: Koyê Bîngolî, Koyê Şerefîdînî, (r.9) Girê Kurî, (r.9, 181) Girê Boxayî, Çemê Gulcîya, Deşta Keliya Baska, Dewa Doda, Vangê Surp Agopî, Gundê Mîra, Vengê Garmîrî, Karer, Dewa Uskîra, (r.12) Warê Koyê Bîngolî (r.13), Kela Şema (r.19), Xînis (r.28), Emera (r.29), Derê Mengelî (r.101), Reqasa, Dewa Mîra, Mamka (r.31), Derê Hevsare (r.32), Kela Seqemera (r.33), Kela Xînisî (r.33), Civarka Dêrsîmî (r.12), Seqemera (r.36), Gola Hermenîya (r.37), Derê Temîzî (r.40), Mezra Caneser, Zengena, Qasima, Dewa Bada (r.43), Çemê Mengelî, Çorsane (r.44), Mezra Gola (r.48), Xaliç (r.64), Kendê Çemê Gulcîya (r.96), Kendê Derê Sorbelaxî (r.108), Raştê Wara Here (r.205), Salîreşe (r.146), Koxe (r.147), Waranê Alîmuradî (r.151), Cebanika (r.171), Tapê Mezela (r.218), Mengel (r.255), Axpînê Welka (r.316), Goşgar (r.351), Warê Cebanika (r.364), Dewrêşa (r.386), Gadiza (r.433), Kirtakom, Xarçike, Şenike, Şemal, Kelîya Goza, Xaskexe (r.439), Dewa Bazgîge (r.470) û Kemero Sîya (r.478).

Romanê *Her Çi Beno Sanike* hetê mekânê zaf dewlemendo. Hedîseyî Dêrsîm de yenê mêdan la behsê caf cayan beno. Merkez Dêrsîm o. Labelê ê cayî ke mîyanê metinî de vîyerênê xeylêk ê. Nê cayî zî wina rêz benê: Almanya (r.5), Dêrsîm (r.60), Koe Muzîri (r.6), Welatê ma (r.7), Koe Marri (r.9), Koe Jele (r.9), Derê Venki (r.9), Kertê Venki (r.72), Çirtani (r.29), Derê Çirtani (r.9), Hovike (r.93), Warê Hewsî (r.9), Anzut (r.9), Çala Temî (r.9), Mezra Şiae (r.9), Kemero Sur (r.9), Hênîyê Çaqe (r.9), Heniyo Sipe (r.9), Serê Gabani (r.9), Çewres Asparu (r.40), Kertê Çewres Asparî (r.13), Dewrent (r.14), Textu (r.14), Derê Textu (r.45), Venk (r.14), Mereku (r.14), Deşta Minasi (r.14), Hêgaê Minasi (r.45), Wendexane (r.22), Malime (r.23), Paytextê Tırkiya (r.24), Dara Teke (r.30), Pulê Qereqolî (r.40), Mığara (r.40), Warê Feroy (r.45), Goçgiriye (r.46), Hirê Babay (r.47), Pulê Nemku (r.47), Egin (r.48), Xarpêt (r.48), Erzîngan (r.48), Suke (r.48), Dewa Serê Kemerî (r.56), Baxçê Minasi (r.57), Heleb (r.59), Chemê Fırati (r.59), Kılısa Vankî (r.59), Jiyara Sultan Babay (r.59), Koê Sultan Babay (r.88), Jiyara Xızıro Khal (r.59), Çeperê Dêrsîmî (r.60), Kemera Sîpiye (r.69), Gema Usê Xhekîlî (r.74), Jiarge (r.77), Kılıse (r.78), Kılısa Sure (r.79), Kılısa Venki (r.79), Hîniyê Hengure (r.80), Bimbarek (r.77), Estambol (r.81), Şımşêr (r.81), Dara Meyzogi (r.83), Heliyê Çali (r.84), Çemê Tağari (r.84, 85), Areyê Serê Kemerî (r.88), Duzgîn Baba (r.89), Meletie (r.93), Adırge, (r.93), Gola Gebani (r.93), Hazar (r.93), Pulê Vergî (r.93), Mığarê Qırîmî (r.93), Pêqula

(r.94), Korta Temi (r.97), Pixos (r.99), Qonaxê Qaymaqami (r.103), Alange (r.104), Miğara Xoriye (r.104), Awê Taxari (r.105) û Gemê Dêrsimi (r.108).

Romanê *Silema- I* de mekanê derûdorî gelek ê. Zaf ray hareket est o. Şexso serekî gêyreno. Cayêkê xo yo sabît çîno. Silema verê Estemol de yo (r.11). Dima yeno dewa xo Kortu (r.20). Zewejîyeno û şino Çuxure (r.17) de çen serrî maneno û agêreno dewa xo. Nê mekanî mîyanê romanî de cayê esas ê. Ê mekanê bînî zî ca ye ke behsê înan bîya yan zî yew kez şîyê ameyê ê cayî bi zafi: Koé Sakoy (r.6), Sakoy (r.111), Gilê Thoty (r.5), Kemeré Mazgerdy (r.9), Çısme (r.10), Xarpêt (r.13), Çarşuyê Xarpêt (r.15), Mazgerd (r.15), Kemeré Çengelu (r.16), Qısle (r.19), Bursa (r.20), Koé Sakoy (r.25), Sako (r.25), Merxé Dary (r.25), Vîlé Qilyü (r.26), Şameşay (r.34), Qultise (r.35), Goare (r.35), Deré Goare (r.37), Tiru (r.35), Jara Vîleşké (r.37, 54), Pulé Tanetany (r.37), Deré Pusaqy (r.37), Korta Sure (r.38), Mijalu (r.39), Tanetan (r.64), Xezeriye (r.45), Pulé Gazike (r.48), Dere (r.49), Vîlé Wuskire (r.50), Deré Karsanu (r.50), Vîlé Guze (r.51), Qonağ (r.52), Kowuné Xırany (r.55), Pırdo Sur (r.55), Xırany (r.55), Xıra (r.56), Şejeru (r.57), Pax (r.60) Hakıs, (r.60), Revet (r.60), Erzinga (r.60), Mamaxatune (r.60), Chemé Muzıry (r.60), Mamekiye (r.60), Muti (r.60), Chemé Seydxanu (r.60), Pertagae (r.61), Anqara (r.63), Sévas (r.65), Xınıs (r.65), Xoresan (r.64), Héniyé Sipéy (r.69), Pusage (r.71), Çısme (r.75), Jara Goare (r.75), Jaruné Qultışı (r.75), Jaruné Şameşay (r.75), Kemeré Duzguny (r.77), Kemeré Bimbareky (r.78), Deré Xae (r.78), Konağçe (r.78), Koé Jele (r.78), Dewuné Wusvu (r.91), Qıl (r.92), Vıroz (r.92), Qırım (r.93), Putık (r.93), Marçığ (r.94), Çıré Çırtane (r.102), Tozenek (r.104, 108), Şuya Rute (r.105), Gewreke (r.105), Qela Pertage (r.112), Wîleşkera (r.113) û Dersim (r.124).

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de cayê der-dorî zaf ê. Nê cayî ke esas hîkayeyê romanî te de vîyerenê sere de dewa Gulcane Pezgêreke (r.19) ya. Koçî ra dima ciwîyayişê înan İstanbul (r.63) de devam keno. Cayê esasî nê wirdî yê û semtê İstanbulî yê. Ê cayê bînî zî ya ci ra vîyeriyo yan zî behsê nê cayan bîyo. Nê cayî sey lîsteyêko derg wina yê: Çemê Pêrre (r.7), Gêxî (r.7), Awa Temrane (r.7), Çemê Hergepî (r.7), Depe (r.7), Qizilkîlise (r.7), Mazgêrd (r.7), Çemê Mizûrî (r.7), Pêrtage (r.7), Çemê Muradî (r.7), Pirdê Selenge (r.7), Kela Gêxî (r.7), Rayîrê Kelxasî (r.7), Çemê Kelxasî (r.8), Koyê Kelxasî (r.8), Çemê Koyê Kelxasî (r.8), Hakustunî (r.8),

Çemê Şeytanî (r.8), Koyanê Şeytanî (r.8), Gemê Koyê Şeyyanî (r.10), Sizmute (r.8), Pêrtage (r.8), Awa Karerî (r.8), Înaqe (r.8), Awa Înaqe (r.8), Awa Temrane (r.8), Kimsor (r.8), Koyê Vankî (r.8), Koyê Şorike (r.9), Axbînag (r.9), Hosnage (r.9), Azarpêrt (r.9), Erzirom (r.9), Yatili Bolge Oqilî (r.17), Dih (r.21), Şemzînan (r.21), Dêrsim (r.22), Qereqoçan (r.22), Baxên (r.22, 24), Boxazê Alî (r.24), Alemanya (r.27), Iraq (r.28), Mamekiye (r.28), Kurdîstan (r.13), Îran (r.29), Suriya (r.29), Tirkîya (r.29, 111), Şirmex (r.45), Korta Sêvzêrike (r.57), Xarpêt (r.63), Mersin (r.63), Bursa (r.63), İzmir (r.63), Anqara (r.65), Kartal (r.65), Maltepe (r.65), Koyê Sulvisî (r.66), Baxira Sipîye (r.66), Otobanê İzmit-İstanbulî (r.71), Karêr (r.97), Çewlîg (r.9), Bîngol (r.102), Zindanê Cuntaya Kenan Evrenî (r.98), Zindanê Xarpêti (r.99), Zindanê Dîyarbekîrî (r.99), Dîyarbekîr (r.99), Diyarakır 5 No. lu (r.100), Bidli Tatwan (r.102), Ewropa (r.112), Swêd (r.112), Trakya (r.113), Sêwaz (r.115), Qers (r.115), Meraş (r.115), Erzingan (r.118), Meletî (r.121), Umranîye (r.131), Çopxane (r.138), Deryayê Marmara (r.183), Wan (r.188), Beyoglu (r.233), Cadeyê Baxdadî (r.243), Pîran (r.246), Cevîzlî (r.276), Anatoliya (r.276), Deryayê Wanî (r.287), Dicle (r.287), Ferat (r.287), Boxazê İstanbulî (r.287), Xozat (r.292), Palo (r.292), Muş Milazgîr (r.326), Buroyê Mewludî (r.339), Hollanda (r.357), Bodrum (r.358), Edene (r.360), Adapazarî (r.364), Sarîyer (r.415), Kutahya (r.419), Dara Hênî (r.418), Gediz (r.423), Amerika (r.427), Semsûr (r.460), Uç Erenekoy (r.463), Hakkarî (r.463), Dîdîm (r.463), Garê Heyder Paşayî (r.476), Topkapi (r.500) û Ayasofya (r.500).

Romanê *Kılama Şilane* zî hetê Mekan/cayan ra gelek dewlemend o. Kesê serekî yê romanî Şilane gelek koçan kena. Verê roman, Çewlîg (r.47) de mintiqayê Karêrî (r.8) de û Dewa Pîrcanan (r.7) de dest pêkeno. Mîyanê fiksîyonê romanî de Şilane verê şina İzmir (r.45). Nizdîyê heşt serrî tîya de ciwîyena û dima Fîrarî de benê waştî û şina Parîs (r.91). Çend serrî tîya de manenê û koç kenê şinî Holanda (r.112). Nê cayî cayê esasî ke roman nê cayan de vîyeren.

Cayê bînî ke karakterî ci vîyertî yan zî wexto kilm mendê yan zî behsê nê cayan bîyo ney ê: Mezra Homik (r.7), Mezra Qirkan (r.7), Waranê Pircanan (r.8), Ziyara Dikan (r.19), Şirman (r.19), Mekteb (r.21), Selanîk (r.34), Samsun (r.34), Tirkîya (r.37), Koyê Karêr Babay (r.43), Alsancak (r.50), Ziyaretê Karêr (r.76), Balçova (r.82), Qonaq (r.83), Ewropa (r.96), Metroyê Saint Michel (r.110), Metroyê Chare de Gaule Etoile (r.106), Banliyoyê Sain German En Laye (r.107), Mezelê

Komunî (r.112), Muzeya Louvrî (r.112), Kîliseya Sipîye (r.112), Meydanê Tiyarî Schipol (r.120), Leiden (r.123), Amed (r.124), Wan (r.124), Anqara (r.127), Kurdîstan, (r.128), Dara Hênî (r.132), Qesaran (r.134), Qadimadrag (r.134), Îbrayîman, (r.134), Înalî (r.134), Çemê Muradî (r.134), Germawe (r.135), Çir (r.136), Koyê Zîyara Dîkan (r.138) û Heser Baba (r.140).

Romanê *Zîfqêra Berî* de cayê derûdorî gelek zaf ê. Labelê cayo esas ke hîkaye de te vîyerenana Almanya de Mariaspring (r.6) de yew otel o. Meseleyî zafî zereyê nê otelî de sey; Salona Nanî (r.12), Baxçe (r.12), Salon (r.15), Korîdor (r.19), Salona Werdî (r.20), Salona Televîzyon (r.20), Salona Semînar (r.28) de vîyerenê. Nîmeyê romanî karakterê serekeyî nê cayan de wextê xo vîyarnenî. Bê nê meknan/cayan zî dormalê otelî de cayî ke ê te de gêrayî/wext vîyarnayo sey Muze (r.16), Febrîka (r.22), Kela (r.22), Kîlise (r.26), Hepisxane (r.26), Şaristan (r.36), Cafe (r.36), Gola Awe (r.42), Sînema (r.44), Tîyatro (r.75) û Daristan (r.79) vîyerenê.

Dima karakterî yewbînan ra aqityenê Lajekê Welatê Adirî şino Îstanbul (r.6). Cinîya Wisarî zî şina Amerîka (r.50) kiştê Atlantîk (r.120) de bacarê Stamfordî (r.120). Unîversîteyê (r.159) aye zî New York (r.120) de ya. Seba cinîke cayo mûhîm keyeyê xo de yew oda yo; Odaya Keske (r.122). No oda cayê remayîşê cinîke yo. Gama ke zerrê aye bena tenge yan zî biwaza teyna bimana, remena no oda û no oda de wext vîyarnena. Lajekê Welatê Adirî Amed (r.6) ra yo. Amed sey Welatê Adirî (r.9) sembolîze bena roman de. Amerîka zî sey Welatê Xîyalan (r.31) sembolîze bena. Nê îfadeyê sembolîkî mîyanê romanê zazakî de reya vêrine romanê *Zîfqêra Berî* de ca genê.

Cayî ke mîyanê metinî de vîyartî û zaf ehemîyetê xo çîno, ti ra vîyarîyayî yan zî behsê înan bîyo nê yê: Berlîn (r.15), Îstasyon (r.15), Merdîn (r.15), Tokat (r.17), Uruguay (r.37), El Salvador (r.50), Meksîka (r.50), Ekwador (r.50), Kanada (r.50), Estonya (r.50), Fînlandîya (r.50), Peru (r.50), Kolombîya (r.50), Amerîkaya Latînî (r.79), Vernîge (r.58), Bazarê Amedî (r.63), Şaristano Hürdêlek (r.71), Aldî (r.107), Supermarket (r.110), Afrîkaya Başûrî (r.116), Bolîvya (r.116), Hewze (r.121), Naturel Parke (r.124), Başurê Amerîka (r.127), Navajo Indianer-Reservat (r.128), Valley (r.128), Bryce National Park (r.129), Zioan National Park (r.129), Almanya (r.143), Broadway (r.159), Londra (r.172), Hamburg (r.173), Commoderloge (r.176) û Mexico City (r.189).

Romanê *Soro* de hend zaf cayî/mekanî est ê ke nuştoxî mintiqayê Uskura nuqta bi nuqta ca bi ca dayê. Hikayeyê romanî esas qezayê Mûşî (r.98), Gimgim de (r.9), Dewa Uskura (r.9) de vîyeren. Qereqol (r.11), Qewexane (r.12), Zîyaretê Gulzerîne (r.13) Koyê Bîngolî (r.9), Girê Boxayî (r.9) û dewa ke nizdiyê Uskura de ya Dewa Emera de (r.82) meseleyî bi zafî benê.

Ê cayê bînî e mîyanê romanî de vîyerenê nê yê: Sax (r.72), Deşta Uskura (r.9), Şeyîdê Çale (r.49), Zîyaretê Gulmistefa (r.13), Zîyaretê Gulhemedî (r.13), Zîyaretê Xorto Qemerî (r.13), Koyê Şerefdînî (r.9), Dereyê Hefsare (r.9), Qerqepazarî (r.9), Kela (r.9), Kanîreş (r.9), Royê Muradî (r.9), Deşta Mûşî (r.9), Bongilan (r.9), Deryê Goşkarî (r.9), Zîyareta Girê Boxayî (r.397), Girê Kurî (r.10), Dêrsim (r.10), Çewlîg (r.10), Çemê Perrê (r.10), Dereyê Mengelî (r.10), Dereyê Kankurukî (r.10), Dereyê Civarka (r.10), Dereyê Temîzî (r.10), Dereyê Sorbelaxî (r.10), Dewa Tata (r.10), Dewa Mîra (r.10), Çemê Mengelî (r.10), Kendê Sorbelaxî (r.10), Uskura Pile (r.11), Uskura Qije (r.11), Kela Şema (r.11), Wendegêh (r.11), Nêweşxaneyo Qij (r.11), Postaxane (r.11), Odayê Dewe (r.11), Lojmanê Îmamî (r.11), Dikan (r.12), Terzî (r.12), Karêr (r.24), Çorsane (r.81), Çemê Çorsane (r.43), Gadiza (r.50), Qewexaneyê Cêrî (r.51), Qewexaneyê Corî (r.51), Hewîşê Şeyîdî (r.51), Kumlexşa (r.51), Anqara (r.51), Waranê Cebanike (r.52), Canesera (r.84), Derê Canesera (r.52), Qeregivej (r.57), Kelîya Sorbelaxî (r.58), Bînayê Koperatîfî (r.59), Waranê Koyî (r.59), Cebanike (r.59), Waranê Koyî (r.59), Tumê Dedewanî (r.73), Kelîya Baska (r.82), Qasima, (r.83), Hemuge (r.83), Muska (r.84), Zengena (r.84), Zîyareta Dîyarî (r.84), Warê Kunmexşa (r.85), Çilkanîye (r.86), Bertê Mangî (r.87), Çala Waran (r.93), Eskîşêhîr (r.97), Qereqolo Newe (r.98), Welatê Cêrî (r.101), Keyeyê Fîrigî (r.104), Keyeyê Paşayî (r.114), Almanya (r.116), Îzmîr (r.117), İstanbul (r.117), Tuncelî (r.119), Bîngol (r.119), Nezeretxane (r.125), Merga Cema Alî (r.149), Birranê Kerexaneyî (r.157), Xaşxaşe (r.160), Garaj (r.161), Dodan (r.165), Dewa Bada (r.168), Mersîn (r.176), Tapê Kakuçî (r.186), Dara Xizirî (r.190), Bonê Xizirî (r.190), Kurdîstan (r.191), Darê Mengelî (r.192), Pirdê Evdirehman Paşayî (r.199), Kampa Pêşmergeyan Atakoy (r.201), Îstasyonê Trene (r.201), Alayîya Mûşî (r.201), Qerergah (r.201), Keyeyê Cemî (r.206), Antalya (r.207), Loqante (r.209), Batman (r.212), Nîçîkê Îsmê Çeke (r.219), Hewşê Şeyîdî (r.230), Înîyê Perze (r.234), Civarka (r.238, 497), Qereqolê Emera (r.240) Rewanduz (r.243), Cemê Alî (r.271), Kore (r.271), Tirkîya (r.281), Beyoxlu (r.284), Boxaz (r.284), Taxa Gazî (r.284), Taxa

Gecekonduyan (r.284), Girawa Marmara (r.286), Girawa Pîle (r.286), Rusya (r.287), Lîmanê Alîaxayî (r.305), Çixlîya Îzmîrî (r.306), Taxa Şîrintepe (r.306), Alîaxa (r.310), Royê Arasî (r.313), Wareyê Elîmuradî (r.314), Girê Surî (r.317), Ware (r.319), Koşkarbaba (r.321, 324), Mexel (r.321), Selîreşe (r.325), Kemera Xezna (r.325), Çala Vare (r.325), Koxe (r.325), Gola Çaxile (r.332), Merga Pêyî (r.335), Îniya Peyî (r.344), Niçika Dilî (r.344), Dilê Romî (r.344), Tapê Peyî (r.344), Meselanê Kutikan (r.351), Gulbegî (r.351), Varto (r.355), Zîndan (r.269), Dîyarbekir (r.375), Kakuçe (r.460), Merga Saxî (r.469), Îran (r.462), Iraq (r.462), Şorike (r.477), Dala Eşrefî (r.478), Keyeyê Eşrefî (r.478), Mezra Corî (r.483), Çala Şeyîdî (r.220) û Niçikê Soroyî (r.512). No liste dewlemendiyê meknan dano verê çiman.

Romanê *Moriber* zî hetê cayanê derûdorî ra zaf dewlemend o. Hîkayeyê romanî esas Dewa Tawux de yan zî Tawuxa Cêrên (r.13) û Tawuxa Corên (13) de û Mela Pasîko (r.17), Mela Kê Ağaê Taşî (r.17) û dormaleyê dewe de vîyeren. Bê na dewe Xozat (r.12), Dêsim (r.7) cayê der-dorî yê bîn ê. Mamekiye (r.7), Qalan (r.7), Tuncêlî (r.7), Xarpît (r.7), Erzîngan (r.7), Koê Muzîrî (r.8), Derê Laçî (r.8), Qutidere (r.8), Vartinığı (r.8), Ali Boğajî (r.8), Kemerê Duzgîni (Duzgîn Baba) (r.8), Qırxlêro (r.8), Derê Gozêrekî (r.12), Pıxamiye (r.13), Koê Xızani (r.13), Dewa Tanêr (r.13) Koê Morî (r.13), Koê Tawuxî (r.14), Koê Qırxlêro (r.15), Koê Duzgîni (r.15), Koê Pıxamiye (r.15), Çala Pasîko (r.15), Derê Pasîko (r.43), Kemerê Çütî (r.15), Kemerê Serê Çîmî (r.15), Xotara Ağay (r.15), Jiyara Tawuxa Bînêna (r.15), Nisangî (r.15), Çeptıxar (r.15), Pırdê Tawuxî (r.15), Çırmatıg (r.15), Warê Mori (r.15), Derê Xorî (r.15), Dewa Ağvêşîya (r.16), Kulıngî (r.16), Taçkırığa (r.16), Sıldıro (r.17), Goza Sıldıro (r.17), Semsêrde Sıldıro (r.17), Serkemerê (r.17), Obacoğı (r.18), Mazgerd (r.18), Pılemmoriye (r.18), Qıslî (r.18), Pêrtığı (r.18) Şükî (Çemişgezeg) (r.18), Bargîniye (r.24), Derê Khozmani (r.30), Bonê Khılo (r.32), Tarnotiye (r.38) İzmir (r.48), Antalya (r.48), Qereqol (r.45), Dewa Bamasuro (r.53), Qewa Doğanî (r.58), Peyê Koy (r.71), Döwres Cemalo (r.73), Dewa Urcêqı (r.105), Peyıgı (r.105), Dewa Qerê (r.105), Ulıqeli (r.105), Qereqolê Peyıgı (r.106), Qerebaliyan (r.106), Sımılkı (r.107), Kurdistan (r.123), Enqere (r.126), Estamol Levent (r.128), Burgıt (r.137), Deştia İni (r.137), Salê Pili (r.140), Dêrbekır (r.144), Şükî (r.144), Koo Vorın (r.144), Goneliye (r.149), Sakak (r.149), Koê Şiay (r.150), Kasoy (r.167), Korya (r.185) Derê Miti (r.190), Qereci (r.212), Ağuçan (r.212), Oriya Xıdırî (r.212), Tarnotiye (r.218),

û İni (r.218) zî cayê derdorî yê bînî ke mîyanê metinê romanî de vîyerenê. Moriber de cayî gelek ê û hetê naskerdişê cografyayî ra zanayîşê nuştoxî zî eşkera kenê. Zêdebîyayîşê cayan metinê dewlemend keno û hîsê rasteqînî dano wendoxî.

Romanê *Barkerdena Zerrî*, hetê mekanaanê derdorî ra zaf dewlemend o. Hikayeyê romanî serê koç û raywanî ya awan beno coka mekanî zaf ê. Roman bi xo Aldûş (r.6) de dewa Gozêreki (r. 26) û Tiwêreki (r.6) de dest pêkeno û Sembol (r.34) Koysê (r.34) de devam keno. Coka ê cayî ke mîyanê dewe de yê yan zî derdorê dewede yê yan zî Îstembol û semtê ci mîyanî metinî de zaf vîyerenê.

Bê cayanê mûhîman nê cayî/mekanî zî mîyanê metinê romanî de vîyerenê yan zî ci ra ameyo vîyertiş yan zî behse ci bîyo ney ê: İniyo Honik (r.9), Rodê Feratî (r.6), Mêşedê Kihoyeki (r.6), Kemere Heli (r.6), Tirbda Mistikî (r.7), Rezê Xopanî (r.7), Hêgay Qubaxêran (r.7), Hegadê Mêşî (r.7), Adna (r.8), Boxazdê Qanî, (r.8) Siya Sîa (r.9), Deredê Elî (r.11), Deredê Cindîyan (r.11), Sêwreg (r.16), Serdê Rayî (r.18) Kodê Zakî (r.19), Bizmî (r.20), Zagi (r.20), Çermûgi (r.21), Tersus (r.21), Semsûr (r.21), Qetînîa (r.24), Koy Qimili (r.24), Kemerde Hela (r.25), Diraxso (r.25), Khoyek (r.26), Çiwangto (r.26) İni Çiwangtoy (r.32), Hegay Dehlî (r.26), Mêşede Werdî (r.26), Hegadê Serdê Ray (r.27), Dînikan (r.27), Mirunî (r.27), Qilîki (r.28), Çuqurova (r.29), Dolekan (r.32), Sida Qiznawêri (r.35), Rezê Dungana (r.38), Dolda Zulîyan (r.39) Kemerê Hesenî (r.39), Mirun (r.43), Gabandê Kanya (r.42), Kolik (r.42), Gavur Daxî (r.42), Pirddê Boxazî (r.43), Topqapî (r.44), Qumqapî (r.44) Aqsaray, (r.44), Îskela İpçîyan (r.44), Yunanîstan (r.45), Gedîkpaşa (r.46), Beyazit (r.46, 256) Siltanehmed, (r.46), Gulxane Parqî (r.46), Sineme (r.47), Vezneciler (r.48), Edîrneqapî (r.48), Çaxlayan (r.48), Kaxitxane (r.48), Dêsmanî (r.51), Enteb (r.56), Kuba (r.56), Nîkaragua (r.56), Efxanistan (r.56), Çîngilos (r.78), Erzirom (r.83), Yugoslavya (r.83), Qeredengîz (r.83), Sêwas (r.84), Emînonî (r.85) Mehmudpaşa (r.85), Artwîn (r.96), Silêmanî (r.108), Şîşlî (r.132), Qirşehîr (r.133) Polat Pasajî (r.134), Nişantaşı (r.134), Osmanbey (r.134), Çinaraltî (r.135), Tekîrdax (r.139), Erzîngan (r.50), Gabanê Kanî (r.153), Kodê Nemrutî (r.153), Tirba Îzêr Peyxamberî (r.153), Dola Zulîyan, (r.153) ‘Enteb (r.155), Diza Aldûşî (r.160), Canbeg (r.170), Kodê Homayan, (r.176), Çîrîng, (r.191), Deşta Kolik (r.203), Sida Sîa (r.220), Kurdek, (r.225), Çêrmug (r.225), Taqsîm (r.255), Tarlabaşî (r.255), Ortakoy (r.264), Bebek (r.264), Beşîktaş (r.264), Pirddê Xelîcî (r.266), Zongildağ

(r.267), Şîrînevler (r.273), Rîze (r.280), Erdek (r.284) û Balikesîr (r.284). Seke listeyo derg ra zî belû beno romanê Barkerdena Zerrî de mekanê derdorî zaf ê.

Romanê *Kalaşnikof*, hetê meknan ra mîyanê romanê zazakî de cayêko zaf taybet de yo. Çunke Kalaşnikof de mekanî fantastîk û fiktîf ê. Mekanî cayê raştikênî nîyê, yanî parçeyê erdê dinya yan zî feza de yew planeta dîyar de nîyê. Sereyê romanî de yew planeta nedîyar de parçeyê planeta newe (r.16) yeno vînayîş. Derheqê nê parçeyê planeta xerîbe de zanayîş destê nê planetejan de çîno. Seba ke derheqê nê parçeyî û ê beden û aletî ke parçe de yê yew sîmîlasyon virazenê. Nameyê nê sîmîlasyonî zî “Sîmîlasyonê Kalaşnikofi” (r.29) nanê pa. Esas no parçe roman de bêname bo zî Dêrsîmî temsîl keno. Mekano tewr muhîm yê hîkayeyê romanî zî sîmîlasyonê Kalaşnikofi yo. Hîkayeyê romanî hema hema bi temami Sîmîlasyonê Kalaşnikof de vîyerenê.

Bê sîmîlasyonê kalaşnikofi mîyanê metinê romanî de planeta ke parçeyê dinya te de ameyo vînayîş de hetê mekanî ra yew Muze (r.14) est a, “Û ey de, çîyê ke az û ûzê eyê ke ey ra ver rîyê dinya ra vîyartê û şîyê, dîyê zî pêser bîyê” (r.25). Cayekî de zî Sîmîlasyonê Zurayînî (r.52) vîyerenê, bê înan sey yew mekanî Feza (r.15) vîyerenê. Mekano esasî, Sîmîlasyonê Kalaşnikofi de zî; Yew Odaya Kane (r.30), Bar (r.33), Meyxaneyo Kihan (r.65) û zerreyê sîmîlasyonî de hetê roj da ra yewna sîmîlasyon ameyo viraştîş (r.74). Romanê Kalaşnikofi hetê hûmarî ra mekanî zaf nîyê. Nê mekanî ke no roman de vîyerenê pêroyî fiktîf û fantastîkê. No unsur zî nê romanî ano cayêko taybet. Seba ke bê Kalaşnikofi mekanê fantastîk mîyanê romanê bînan de nê nusîyayê/ca nêgirewto no roman taybet o û hetê sênîniyê nê meknan ra zî romano verên o.

Romanê *Sosine û Gulzare* de cayê der-dorî gelek zaf ê. Roman bi xo bi gêrayîşê/koçkerdişê karakteranê serekîyan aver şîno. Hîkayeyê romanî esas Karêr (r.9), Îstanbul (r.9), Çewlîg (r.19) û Almanya (r.48) de vîyerenê. Labelê gama ke dore yena hîkayeyê Sosine a zî her tim gêrena û cayê xo yo sabît çîno. Seba ke karakterî hertim mobîl ê yan zî zaf gêrenê mekanê der-dorî zî gelek benê zaf. Cayanê esasî ra pey nê ca yî zî mîyanê metinî de vîyerenê: Hesar Baba (r.11), Koyê Hesar Babayî (r.15), Koyê Karêrî (r.14), Mezra Qurbete (r.14), Wareyê Pîrcanan (r.15), Şîrnan (r.15), Cafran (r.15), Wareyê Hesar Babayî (r.16), Birrê Qerecenemî (r.16),

Dewa Saxnîs (r.16), Dewa Gamêşan (r.17), Koyê Qertalixî (r.17), Kanîreşe (r.17), Dewa Korkan (r.18), Qovancilar (r.24), Neqebê Mendalî (r.27), Koyê Cunan (r.27), Azapêrte (r.27), Dewa Qerbaşan (r.27), Tumikê Mendalî (r.28), Cunan (r.29), Gêxî (r.29), Kanîreşe (r.29), Dêrsim (r.32), Koyê Kanîreşe (r.32), Dewa Lîçike (r.37), Mezra Ceban (r.38), Waranê Kanîreşe (r.41), Zeytînburnî (r.46), Aksaray (r.46), Nêweşxaneyê Vatanî (r.46), Qonaxê Cemî (r.58), Mersîn (r.65), Bîna Qereqolî (r.68) Azarpêrt (r.69), Xarpêt (r.73), Muş (r.73), Norşîn (r.76), Taxa Beşiktaşî (r.84), Kurdîstan (r.85), Kumkapi (r.95), Buyukçekmece (r.99), Kadikoy (r.121), Koyê Şerevdînî (r.134), Korta pê Kanîreşe (r.134), Toxlîyan (r.136), Azîzan (r.136), Kanîyo Serdin (r.136), Germawe (r.136), Qergebazarî (r.136), Çiftlîge (r.136), Gomeyê Hesê Mikayîlî (r.136), Erzirom (r.136), Aras (r.136), Gimgim (r.141), Wan (r.149), Agirî (r.149), Koyanê Cunan (r.152), Çorim (r.152), Amed (r.157), Dîyarbekir (r.199), Meletî (r.157), Garajê Xozatî (r.160), Taxa Feyzî Çakmak (r.161), Îzmîr (r.166), Bîlîs (r.185), Motkî (r.185), Vîyetnam (r.188), Çîn (r.188), Duseldorf (r.209), Ankara (r.239) Xançepêk (r.243), Afatan (r.259), Batman (r.269), Taxa Mîrzan (r.273), Dewa Çanî (r.273), Hecîyan (r.280), Baxçe (r.280), Xwarike (r.280), Kampa Girde (r.302), Gola Wanî (r.331), Kore (r.335), Bazîd (r.358), Çolemerge (r.358), Kurdîstanê Îranî (r.364), Erzingan (r.378), Depî (r.379), Xiran (r.379), Muxundî (r.379), Mazgêrt (r.379), Qişle (r.379), Koyê Golege (r.380), Çemê Pêre (r.381), Koyê Seterî (r.382), Koyê Çermeyî (r.384), Korta Selenge (r.384), Çerme (r.385), Xolxol (r.385), Qereqolê Korta Selenge (r.390), Îsveç (r.409), Stuttgart (r.420), Frankfurt (r.422), Îstasyonê Stuttgartî (r.422). Seke dergîya lîsteyê cayan ra belû beno mîyanê romanî de cayê der-dorî zaf ê. Na zafîye seba hakîmîyetê zanayîşê nuştoxî serê cayan de yo têsîro pozîtîf dano metinê romanî. Hîsê rasteqînî û qabîlîyetê zanayîşê cayan bawerîya wendoxî seba nuştoxî zêde keno.

Romanê *Deyndarî* de mekanê derûdorî zaf nîyê. Roman hetê cayan ra zaf dewlemend nîyo. Ê cayî ke mîyanê metinê romanî de vîyere nameyê xo nêvîyerenê zafane; “Keyeyê xo berdîbî şaristanode pîl” (r.55). Seke nê mîsalî ra zî belû yo nuştoxî cayê ke roman de vîyerenê nameyê nê cayan nêdayî. Şaristan kam yew o nameyê şaristanî çî yo dîyar nîyo. No zî metinê romanî de seba nuştoxî sey dezavantajî aseno. Çünke na meseleya bênameyîya cayan zerar dano fikrê rasteqînî yê wendoxan.

Dewa ke ê tede ciwîyenê nameyê xo Xoşa ya, Xoşana Cêrî û Xoşana Corî di dew î. (r.22) Mekano merkezî Muş (r.45) Gimgim (r.12) o û mekano esasî yo bîn zî hepisxaneyo ke Husên tedeyo yo (r.77). Bê nê mekanaanê der-dorî nê mekanî zî mîyanê metinî de vîyerenê: Mezelê Diyarê Girî (r.12), Goşkar Baba (r.14), Dîyarê Girî (r.18), Çemê Sûsî (r.20), Xoşa (r.22), Xoşana Cêrî (r.22), Xoşana Corî (r.23), Dêrsîm (r.22), Xozat (r.22), Mergan (r.25), Bover (r.25), Dewa Cor (r.25), Nêweşxane (r.31), Dewa Xilçixê (r.43), Almanya (r.44), Nêweşxaneyê Muşî (r.45), Nêweşxaneyê Gimgimî (r.46), Koyê Goşkar Babayî (r.68) û Heskeyf (r.102). Hetê mekanaan ra romanê Deydar zaf dewlemend nîyo mekanî nîsbeten tay ê. Na tayî zî serê romanî de têsîro negatîf virazena. Seba ke mekanî unsurê eslî yê romanê ê gere hîsê rasteqînî bidê wendoxî. No hete ra êşkîyeno bêro vatiş ke metin zeîf o.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* hetê mekanaanê der-dorî ra metinêko zaf dewlemend o. Roman yew prosesa -nîsbeten- derg de vîyerenê. Karakterî mîyanê romanî de bi hereket ê û zaf ê. Coka mekanî zaf vurîyenê û tewr bi tewr ê. Roman esasen herema Dêrsimî (r.7) de vîyerenê. Labelê karakterî gêrenê û zaf sabît nîyê cayê xo de. Roman de esas mekanî Dêrsim de qezayî, dewî, dere û derxoleyî, qereqolî, keyeyî yan zî koy û zîyarê Dêrsimî yê sey; Owa Muzîrî (r.7), Duzgîn Bava (r.8), Kemerê Bimbareki (r.9), Xozat (r.8), Ali Boğaz (r.9), Vaçîge (r.9), Koê Suri (r.13), Çemişgezege (r.16), Axtuğê (r.17), Tetere (r.21), Koê Moru (r.29), Koê Sincike (r.29), Qereqolê Dewe (r.43), Koê Sîpi (r.52), Sinsor (r.57), Tegere (r.60) ûeb.

Mekanî derûdorî bi înan nêqêdîyenê. Bê înan reyna ê mekanî ke mîyanê metinî de vîyerenê zaf ê: Xarpêt (r.18), Hepisxaneyê Xarpêtî (r.31), Hepisxaneyê Diyarbekirî (r.31), Erzîngan (r.41) Kastamonu (r.45), Mardîn (r.48), Bingöl (r.48), Van (r.48), Çemê Peri (r.49), Pakirege (r.52), Edene (r.70), Kılıkya (r.70), Malatya (r.70), Hajin (r.71), Zeytun (r.71), Estamol (r.72), Berlin (r.71), Almanya (r.71), Tiflis (r.73), Ankara (r.75), Sêvaz (r.83), Zara (r.83), Kemax (r.83), Çolê Aravu (r.84), Lazistan (r.85), Hopa Şağanki (r.93), Gola Çetu (r.93), Kemerê Bimbarek (r.93), Ana Fatma (r.93), Pulemuriye (r.96), Soa Thole (r.96), Kars (r.100), Ardahan (r.100), İzmir (r.100), Afyon (r.100), Lübnan (r.102), Rusya (r.102), Galata (r.102), Haliç (r.102), Beyoğlı (r.102), Kilisa Hermenu Surp Yerortuyun (r.102), Galata (r.103), Selanik (r.103), Belgrat (r.106), Viyana (r.106), Suriye (r.107), Filistin (r.107), Koê Bağire (r.108), Qeleske (r.108), Owa Bacıgu (r.108), Alqazi (r.109),

Baspuxar (r.109), Qonağê Sey Rızay (r.109), Koê Dundulê (r.109), Dewa Ağdat (r.109), Erzurum (r.109), Varto (r.121), Xınıs (r.121), Owa Firati (r.121), Owa Murati (r.121), Qonağê Sılêman Ağay (r.126), Divrigiye (r.140), Zara (r.140), Mazgerd (r.140), Tercan (r.140), Çayiriye (r.140), Koê Jêlê (r.140), Sultan Bava (r.140), Dolu Bava (r.140), Gola Boyere (r.140), Bağırê Xaskare (r.140), Belgrad (r.163), Atina (r.163), Paris (r.163), Seine (r.163), Champ Elysees (r.163), Jiyardin (r.163), Tuileries (r.163), Louvre (r.163), Cenevre (r.165), Hermenistan (r.165), Soqağê Hardenbergi (r.168), Qeleske (r.177), Jiara Mirodu (r.177), Ekrega (r.184), Gardiya (r.186), Huseynik (r.187), Koskê Pasay (r.203), Çankaya (r.202), Qoçuşaği (r.205), Ulus (r.217), Bina Meclisi (r.217), Adırge (r.225), Ekreg (r.225), Borosur (r.225), Uluqe (r.225), Dimiliye (r.225), Teğere (r.225), Qeyseriye (r.229), Tırabizon (r.229), Şêvaz (r.229), Pırdê Sansa (r.230), Çhemê Erzingani (r.230), Vîlê Derê Ali Boğazi (r.233), Ali Boğazi (r.233), Koê Qırxleru (r.233), dewe Feratu (r.253), Xanê Borsa (r.268), Ağrı (r.274), Pulur (r.274), Amutqe (r.278), Semku (r.278), Qereqolê Amutqe (r.278), Dewa Adıgey (r.296), İksor (r.302), Pozvank (r.304), Şine (r.304), Pax (r.309), Pembe Köşk (r.312), Qereoglan (r.316), Turusmege (r.316), Koe Bırmu (r.331), Gogane (r.335), Mığare Alte (r.335), Derê Laçinu (r.338), Koe Sincike (r.339), Mazra Hesên (r.345), Elqaji (r.346), Koê Pokire (r.354), Gağmut (r.357), Paxê Suru (r.357), Pırdê Gaxmuti (r.359), Koê Bağın (r.362), Xaçeliye (r.378), Qawa Xozatızu (r.386), Zargovit (r.423), Oirgic (r.430), Kertê Muzuri (r.430), Lona Ali (r.432), Çuxure (r.436), Harçık (r.436), Desta Xêçe (r.441), Koê Heyderu (r.450), Qutudere (r.450), Hêgaê Suri (r.450), Marcık (r.450), Gaxmut (r.450), Esketê Aliboğazi (r.455), Durnike (r.459), Darê Arey (r.459), Tanzige (r.459), Bodıg (r.460), Koê Pulemuriye (r.460), Galbasu (r.460), Çola Heru (r.460), Jiara Paçıkine (r.460), Balîşêre (r.460), Bodıg (r.472), Zaranike (r.513), Bornag (r.513), Kemera Tik (r.539). Seke listeyê mekanaan ra zî belû beno mekanê der-dorî xeylek ê û bi desan cayî vîyartî mîyanê romanî de. Zafbîyayışê mekanaan seba romanêkî yew avantaj o. Seba ke mekanî zaf ê û hetê nuştoxî ra yenê zanayış, hîşê wendoxî de fikrê rasteqînî ser o têsîro pozîtîf virazenê.

Romanê *Piltane* hetê cayanê derûdorî ra zaf dewlemend nîyo. Hîrê cayê der-dorîyê esas est ê înan ra sere de dewa Piltane Dewa Mazêre (r.9) ya. Destpêkê romanî a dewe de vîyerenî dima Piltane şina koy û wextê aye kampe (r.48) de

vîyeren. Bê înan yew wexto derg hepîsxane (r.140) de vîyeren. Dima Eşkefta Derge (r.78) de sahneyêko derg vîyeren. Bê nê cayan nê cayê bînî zî mîyanê metinî de ca bi ca vîyerenê est ê: Almanya (r.16), Termînalê Otobuse (r.29), Qereqol (r.32), Qerergaho pîl (r.33), Koyê Sûrî (r.38), Kemerê Gilorî (r.42), Koyê Berzî (r.42), Dereyo Xorîn (r.45), Dewa Deştâ Balî (r.52), Koyê Sipî (r.81), Qereqolê serê Koyê Sûrî (r.81), Şaristan (r.128), Anqara (r.141), Royê Renî (r.191), Kemerê Loreleî (r.191), Îstasyonê Nurnbergî (r.193), Forcheim (r.196). Romanê Piltane hetê cayanê der-dorî ra zeîf aseno. Cayî zaf net nîyê. Mîsal nameyê şaristanî vîyeren (r.128) labelê şaristan kam şaristan o bellî nîyo nameyê ey nêvîyeren. Mîyanê metinî de hedîseyê 38î vîyeren la belê wendox emîn nêbeno ke tîya Dêrsim o yan ney.

Romanê *Heyfî* de cayê yan zî mekanê merkezî çîno. Seba ke hikayeyî wextêko kilm de vîyertî û karakterî cayê xo de nêvindenê cayê sabît çîno. Herçiqas cayêko sabît çîn bo zî meseleyî bi giranî mintiqayê sey herema Zagrosan (r.21), Çarçela (r.10), Basya (r.12) û yan zî cayo dîyar kampe (r.62) de vîyerenê.

Cayê derûdorî ke mîyanê romanî de rayêk yan zî yew-di rey vîyerenê ney ê: Koyê Zagrosî (r.9), Xînêr (r.9), Oremar (r.10), Avaşîn (r.12), Zap (r.12), Şemzînan (r.12), Çelê (r.12), Culemerg (r.12), Kurdistan (r.17), Awa Çarçela (r.19), Cîlo (r.20), Awa Basya (r.21), Tirkîya (r.31), Îraq (r.31), Çêberê Heşî (r.31), Çêberê Qantiran (r.31), Çêberê Heran (r.31), Çêberê Hezar û Yewî (r.31), Dewa Spîndaran (r.35), Qereqol (r.53), Herkî (r.71), Dêrsim (r.95), Îran (r.111), Başûr (r.129), Koyê Govende (r.155), Dewa Dirîye (r.241) û Sehaya Futbolî (r.264). Romanê heyfî de cayê derûderî sey romanê bînan zaf nîyê û cayê rasteqîn ê.

3.1.4.2. Mekanê Hîsî/Mekanê Fehmî

3.1.4.2.1. Mekanê/Cayê Girewteyî

Hetê mekananê girewteyî ra romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rızayî* de mekano girewte, bi manayê tewr hîrayî de Dêrsim o. 1937-1938 Bîyayeneyê Dêrsimî de mîyanê Dêrsimîjan û dewlet de şer vejîyeno. Her roj dewlet yewî kişena her ca binê adirî de yo coka Dêrsimîjî zaf tersenê û o ca înan rê beno teng. No hal de Dêrsim bi xo mekanêko girewte yo. Ruhê însanan ser de têsîrê xo yo negatîf est o. Şarê Dêrsimî her roj terseno ke zîyar û dîyarê înan binê postalanê leşkerî de do bimanî, nasnameyê xo bêra pilixnayiş û şar xo mîyan de bikewo têmîyan. Bi no hal

Dêrsim bi xo însanan sewqê tersî keno. Dêrsîm bi xo zereyê xo de nê hîsan awan keno û ê însanî ke a coxrafya de ciwîyenê bi nê hîsan binê dewsî de yê. Nê hîsî mîyanê romanî de wina îfade benê:

Dêrsimo welatê jiyar û diyarû, welatê pir û rayverû. Dêrsimo ke eve se serrû bi dewletû de sare ontêne. Dêrsimo ke hata a roze dêyme vilê xo vere dîsmeni de çewt nêkerdîv, teslim nêbivi. Dêrsimo ke roza tenge de bi, halê xo roze ve roze biyêne xıravın. Dêrsimo ke herçi ke şî, kewtêne binê lınga dîsmeni, bêbextiye û xıraviye boyna tede biyene zêdiye, terefê zur û dalawêra ra, deqa ve deqa koçiyêne. Dêrsimo ke fekê sımşêri ser o bı. Dêrsimo ke tede goni rijiyêne, adır kêwtiv heto zû ra vêsênê. Dêrsimo ke bıray sarê bıray rotene (r.105).

Pêroyê Dêrsîmî ra êşkîyeno bêro vatiş bi nê halê xo ke mekano girewteyî yo. Dêrsim binê zilmî de yo, “Hêy wax hey! Dêrsim binê zulimê bêbext de naleno” (r.133). Nîrxê dînî yê Dêrsimî binê lıngan de yê, “Niyadê, ewro çıqaşi ke jiyar û diyari est ê, tede binê postalûnê eskerê Tırki de mende” (r.98) nê îfadeyî seba taybetîyanê mekanaanê girewtîyan bes ê.

Sêyîd Riza gama ke Gogane de yo, Alîşêr û Zerîfe bi destê Zeynel û Qopî yenê kiştiş. Mergê nê embazanê Sêyîd Rizayî ey rê Goganeyî keno mekano girewteyî. Nê mergî û îxanetê merdîmanê Sêyîd Rizayî seba ey Gogane keno cayekî zaf xirabin. O êdî nêşkeno no ca de bîmano. Goganê seba ey bena sey cehnimî, “Layê mı van wertê na aşira teresa ra vêjime” (r.33). “Hardo sêydarûnê sarû te de tıvar di, ez o hard de nêvînden” (r.41) vano. Nê îfadeyî mojnênê ke no ca ey rê cayêko nêşkeno tede nefes bigiro yo. No mekano ke bîyo girewteyî êdî nêşkeno biciwîyo û qerarê koçî geno û Gogane ra keweno dûrî.

Romanê *Kilama Pepugî* de mekano gurete/qefelîyaye re mîsalêkî, odayê Qonaxa Kerwa Aşotî yo. Mêymanî ode de runiştê yê. “Şopê veng bi mêymanana birîya. Vengê şahlila ra têpya oda mêymanana rê teng ame. Bîna mêymanana têy bîye teng” (r.245). Mêymanî zere de keyfê xo nêmaneno. “Aşotî têy vet ke mêymanî wazenê ke şorê teber ronşiyerê. Zate nê camêrde Kurda nîyanênê, qena xo hard nicêna. Cawo gurete gore mêrikê Kurdî nîyo. Naye ser ra Aşotî masa onite teber, binê sîya goza” (r.245). Odayê qonaxê Aşotî seba mêymanan beno mekano/cayo gurete.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de yew mekano gurete est o. O zî Hiniyê Hengure yo. Hiniyê Hengure, hetê zer saekerdoxan zeba zernan yeno kinitiş û şiktiş. Dewijî pêhesîyenê. Halo rijyaye yê Hiniyê Hengure seba dewijan beno mekano

gurete. Wexto ke no hal vînenê vanê: “Heqoo, a deqa de hard raqleşiyêne, ma na roce nêvinitêne” (r.82) vanê û halê nê cayê ruhê dewijan ser do qehr û dej ano meydan.

Romanê *Soroyî* de mekanê gureteyî zaf nîyî. Mîyanê romanî de yew ca de yew numune est o. No zî, gama ke Harun xebera bi destê pîyê aye kiştîşê Neslîxane eşnaweno, keyê Memedî ey rê beno mekano gurete: “Harunî hîrê rey pêser o, bi vengêko pêşaşmende, bi vengêko seke henekan bikero vateyê lajekî tekrar kerdî. Bi na qîseyê seke ban biganayo ey ser û binê de bimano winî bî. Dinya verê çîmanê ey de bîyê tarî” (r.375). Tîya de keye dewse nano Harunî ser o.

Romanê *Sosine û Gulîzare* de babeta mekanê gureteyî de çend mîsalî est ê. Seba Gulîzare keyeyê aye dima mergê maya aye beno mekano gurete: “Cayê karê xo ra vecîyaybî ke şoro keyeyê xo. O keyeyê yo ke êndî maya xo tede çin a. Sixletîya keyeyî, dima şiyena pî, cayê xo firqetîye rê ca verdaybî. Na firqetîya ke nika teyna a û Alik teder ê ci rê zaf zor amêne” (r.79). Êdî no keye seba ruh û hîsanê Gulîzare bîya cayê firqetîye. No semed ra no keye mekano gurete yo êdî. Cemê Sûrî seba ke cinîya xo de weş nîyo; “Dewe, merg û hêgayî, tumik û neqebî ci rê bîbîy zê axu. Waştênê ke nê axuyî cayê de derişno. La o ca çin bî. O ca keye û xanime bîye” (r.183). Memê Xasê Amed de hetê hîzbullayî ra remnîyaybi. Gama ke agêraybi Çewlîg, “Çewlîg Memê Xasê rê “teng” ameybî. Na tengîye, Amed ra kewtîbî zereyê ey” (r.264). Nê mekanî zî seba karakteranê romanî mekanê gureteyî yê.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de mekanê gureteyî vîyerenê. Îdare Îvrayîmî hewt serre hepis de maneno “Hot serri senik nêbi. Îdare tam hot serri zerre de mend. Roji endî nêverdêne ra. Dina endî cirê teng amêne” (r.35). No semed ra dinya Îdreyî rê bena cayo gurete. Îdare Efendî heps ra remeno û raseno dewa xo. “Tenê ke waxt vêrd ra, birde Zeyne amê verê çîmunê Îdarê Îvraimi. Bonê Îdarê Îvraimi cirê thol, xırava osêne. Bon sayê ke cor de rijiyêne ser. Birde xo tek u teyna di” (r.53). Reyna no mîsal de zî banê înan Pelge rê beno mekano guretyî; “Pelge kote pê ondoli bervê. Hêni zona ke bin cor de rijiyê ser. (...) Pelge nêwestêneke qe keşî bivino. Dina cirê thol u xırave osêne” (r.115). “Pêt ki jê mirê miştêy legana hode ca nêbiyêne. Phondefiyêne we, hurêndia hode hedelê nêkerdêne. Owa Muzîri ra bize hata owa

Fırati cırê teng amêne coğrafya. Bışıyêne koti ki, o ca cırê teng amêne” (r.179). Hîkayeyê romanî seba ke zaf meseleyê xirabî benê ca bi ca mekanî seba karakteran benê mekanê gureteyî.

3.1.2.2. Mekanê/Cayê Akerdeyî

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de mekanê akerdeyî zaf çîno. Mîyanê romanî de yew mekan teyna no ware de krîteran ano ca. No mekan nîzdîyê Gogane de cayêkî yo û nameyê xo Hewsê Kalikî yo. No mekan de mezêlê kalikanê Sêyîd Rizayî est ê. Hewsê Kalikî, seba Sêyîd Rizayî mekanêko akerdeyî yo. Cayêkê nefesgirewtîşî yo seba ey. Bi na taybetîyê xo no mekan seba Sêyîd Rizayî têsîrê xo wina îfade beno; “Sêy rıza hondo ke Gogane de bi, çî waxt ke kewt tenge, şiyêne Hewsê Kalikê xo de nîstêne ro, fikrîyêne” (r.33). Sêyîd Rıza çî wext ke teng bikewo şîno no mekan, no mekan ci rê baş yeno û hîsê ewlehî dano ci. Ey keno rehet. “Hewsê Kalikî, hetê morali ra yardım dene dêy, êy uza ra qewete guretêne” (r.95). Têsîrê “Hewsê Kalikî” serê Sêyîd Rizayî de pozîtîf o, ey rê hela tenge de cayê remayîşî yo û cayê hêz girewtîşî yo.

Romanê *Kilama Pepugî* de çend mekanê akerdeyî est ê. No metin de mekano akerdeyo verên ra eke bêro behs kerdiş; Welî golan û royanê pîlan ra zaf terseno. Şîno Îstanbul. Embazê ey Mem wazeno ke Welî binaşno qayixe. Qurfê Welîyî awe ra kuwena. Labelê bi teskînerdişê Mêmî ra dima Welî vano “Ya Xizirê serê kelêk û gemîya!..” (r.59) û nişeno qayixe. Kobe ra tayê kewenê dûrî û tersa Welî şikîyena, bena vila û şîna. “Tersê Welî ra têpya, çiyode şîlgerm ame nişt cîgere ra. Welî satêna birayê diyêne” (r.59). Êdî nêterseno û qayixe tam dana Welî, keyfê ê yeno ca.

Dîgran û qeflê xo remenê kewenê dereyêko xorîn. “Kifşe wo ke zaf qefelîyayî yo, gudumkeş bîyo” (r.141). O ca de duştê xo de yew zinar vînenno. Zinar bi destê îsanî amay bî taştîş. Sera resmê îsan û heywanan ameybî viraştîş. “Dîgran ke nê resmê îsana dî, kefê xo hebe ame ca. Derdê xo, xo vîra kerd û ver ra matê zinarî bî û mend” (r.141). Vînayîşê ê resmî Dîgranî rê hewl yeno kêfê ey ano û derdanê Dîgranî ey vîr ra keno. Bak rojekî şîno vaşê xo girze keno. Qefelîyeno, şîno binê şîno binê zîyarî de kemere sero nişeno ro. “Xuşa-xuşa awanê koya, xuşa-xuşa Derê Temîzî, xuşa-xuşa vaye û xuşa-xuşa vayê koyî. Welat çîxa weş o. Zerê Bakî bîyo weş. Zerê

xo na şop xêlê bîyo tenik. Goş nano vengê xozayî ser” (r.416). Tîya Bakî rê beno cayo akerde.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de teyna yew mêna akerde yo. O mekan zî seba Mînasî baxçê xo yo. Minasî rê baxçeyê no baxçe hetê halê ruhî ra têsîrê xo yo zaf weş est o. O wexto ke no baxçe virazeno “Minaso khan şî bi, hurendia dey de mordemo de veciyabi werte. (...) hata ke rast baxçê xo, rae ra ge kılami vatêne ge theyr u thuri de qesey kerdêne. Her çi xo vira kerdî bi” (r.57). No baxçe Mînasî rê sey cayê rehetbîyayişi yo. Kêyfê ey baxçe de zaf yeno.

Romanê *Morberî* de mekanê/cayê akerdeyî di rey vîyerenê. Nê cayî serê psîkolojîyê karakteran de têsîranê pozîtîfan virazenê. Nê cayan ra yewe seba Ekberî keyeyê Sey Balî yo. Ekber çi waxt ke zerrê xo teng bo, çi wet qêrê/kêfê ey çîn bo ci rê beno cayêko akerde. Cayêko tede nefes geno wina yo. Keyeyê Sey Balî seba Ekberî cayo akerdeyo. O gama ke yeno kêbrê Sey Balî ci rê wina yo:

O kiberê Sey Baliyo kî cî rê kiberê ceneti bi. Ekberî, kiberê zerrê xo, ni kiberî ra kî kut zerrî, kerdênî ya, zerrê xo zerrê ni kêyî dî kerdênî ya, pelgê zerrê xo ni kêyî dî Sey Bali rê wandênî, koê zerrê xo itha dî veciyênî ser, xo bî xo biyênî xo, biyênî o telebio azeb, koê zerrê xo ra itha dî amênî war, oncia biyênî o domanêna dewî.
(r.44)

Keyberê Sey Balî Ekberî rê beno cayo akerde, serê ey de têsîro pozîtîf virazeno û ey rê weş yeno. No keye ci rê sey keyberê cenetî.

Yewna cayo akerde zî qeweyê xumarî yo. Seba xumarcîyanê dewe; Heyder Ağa, Khursîl Ağa, Saycan û Jükî rê kiberê qeweyî keyberê cenetî yo;

Kiberê qewa amainî dî, kibero kî Heyder Ağay rê, Khursîl Ağay rê, Saycanî bî Jükî rê bi bî zê kiberê ceneti, no ceneto kî bêhuri bi, no ceneto kî ina aseqiyyay bî cî, rocon’a destê xo nêbiyênî masa ra ravezê, no ceneto kî Jükek bi bî Jük, Jük bi bî pirê xumarcîyo, nîka oncia Heqî cî rê kiber nay bî pîra, çarmêna reşti bî pê, kiberê qewa khewiye ra kutî zerrî. (r.63)

No qewe seba nê çar merdiman cayêko akerde yo.

Romanê *Kalaşnikofi* de mekano akerde yew ca de vîyerenê. Wexto ke Rojda benê welatê bînî aye danê mekteb. No mekteb zî Şarê Hagosî ra mendo û bi kerreyan amaybî viraştiş. Rojda rê no mekan wina beno mekano ekrde: “Nê kerreyan ra mi hes

kerdene, timî înan ra ewnîyayêne û welatê xo, merdimê xo ardêne xo vîrî. Mi xo winî daybî ra kerreyan ke yew wext ra pey ê mi rê bî sey yew çimeyê xeyalan” (r.77). Tîya serê psîkolojîyê Rojda de yew hîso pozîtîf ano meydan û ci rê beno mekano akerde.

Romanê *Sosine û Gulzare* de mekanê akerdeyî rê cayêkî de yew mîsal vîyereneno. No mîsal wina vîyereneno; “Binê hardî de cayêde henên viraste bî ke seba gerîlayanê qefelîyayan, seba çimanê ke bêhewniye ra maseyê zê cenedî bî. Cayo hîra, bi di kêranaganê qijkek û qalindan, banê zereyî pay bî” (r.30). No cayo ke vîyereneno seba înan sey cenedî yo. Tîya ra zî êşkîyeno bêro vatiş ke no ca cayêko/mekanêko akerde yo û serê psîkolojîyê înan de têsîro pozîtîf virazeno.

3.1.5. Wext/Zeman

3.1.5.1. Wextê Bîyayene

Wextê bîyayene, mîyanê romanê zazakî de cîya-cîya wextan ra xo rê bîyayeneyî peyda kerdê. Hetê wextî ra bîyayeneyê tewr kihanî romanê *Kilama Pepûgî* de wextê awankerdişê Alayanê Hemîdiye de destpêkeno û romano bîn o tewr kihan *Silema-I* de wextê pêrodaişanê aşîranê Dêrsimî ra destpêkeno. Nê di destpêkî zî tarix de nîzdîyê raştê dorê serranê 1880an yenê. Tarixo verên yê wextê bîyayeneyê romanê zazakî wina yo, tarixo nêzdî zî hetanî seranê peyênan yeno. Yew îstîsnayê wextê bîyayeneyî est a. Na îstîsna zî wextê bîyayeneyê romanê *Kalaşnikofi* ya. Kalaşnikof de wextê bîyayene wextêko nedîyar o. Wextê dinya yo rasteqînî ra dûrî yo û ameyoxo zaf dûrî de fiksîyonê ey virazîyayo. Romanê zazakî hetê wextê bîyayeneyan ra nê rojan ra nîzdê 150 serrî tapa şîno. Bi romanê *Kalaşnikofi* zî no wext şîno ameyoxêko nedîyar.

Wextê bîyayene mîyanê romanê *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de bîyayeneyî ke vîyerenê, wextê orjînal yê nê bîyayeneyan o. Her bîyayene mîyanê yew mudeyî de bena û qêdîyena. Nuştoxî dima nê bîyaneyan nusenê. Vervateyê romanî de hetê nuştoxî ra wina yew cumle nisîyaya “Ciwîyayişê Sêyîd Rizayî ke verê tepîştîşê ey de prosesê hîrê-çar aşmî yo” (r.6). Roman hetê wextê bîyayeneyî ra bi taybetî bîyayenê ke 1937-1938î de dormaleyê yan zî bi merkezîyetê Sêyîd Rizayî de ameyê meydan ca genê. Labelê mîyanê metinî de rey-rey agêrayişi û averşîyayişi

benê. Roman, hetê mûndîşê bîyayene û fiksîyonî ra wextê bîyayene, ca bi ca meseleyanê bînan vatiş beno hîra. 1915 de ameyîşê artêşa ûrisî hetanî sînorê Dêrsîmî (r.22), meseleyê Şêx Seîdî (r.157), Hervê Qoçkiriye (r.24) û 1926 de artêşa dewleta Tirkîya Derê Alî de eşîşê serê Quzûyan, nê meseleyî bi teknîkê aqêrayîşî mîyanê metinî de behsê înan bena. Labelê esas helqayê bîyeyenyî, mîyanê serranê 1937-1938î de wextêko kilm o. Bê înan yew ca de nuştox vatişê xo de aver şino û 1939 de yew meselayê hetgiranê Sêyîd Rizayî û dewlet ano ziwan (r.152). Bi no hal nuştox wextê bîyayenyî yê romanî bî agêrayîşan beynateyê serranê 1915-1939î hikaye keno.

Nuştoxê romanê *Kilama Pepugî* destpêkê romanî de tarixê amayîşê elewîyan, kurdan û emenîyan ra bi kilmi behs keno. Çi wext û sênî ame Gimgim înan ra behs keno. Labelê fiksîyonê romanî hetê wextê bîyayene/hedîse ra hedîseyî goreyê sembolanê wextî; dorê serranê 1890an de wextê Mektebê Eşîre (r.26) destpêkenê û roman hetanî dorê serra 1917 de oncîyayîşê eskerê ûrisî (r.525) dewam keno. Nê di sembolanê wextî ra êşkîyeno bêro vatiş ke; hetê wextê bîyayene ra no roman, bi taybetî hikayeyanê nîzdîyê serranê 1890an ra hetanî 1917, yanî nîzdîyê hîris serrî ra behs keno.

Kilama Pepûgî, wextê bîyayene ra mîyanê nê tarixan de sey sembolê wextî nê çîyan ra behs beno: Ebdulhemîd ra behs beno (r.31), Rojnama Kurdîstan ra behs beno (r.69), Îtihad-Terakî îdarê finena destê xo (r.307-308), Enwer Paşa “Xo şidînenî ke duşê Urizî de bikuyo şer.” (r.308), “Vanê kefê Kutikî seferberlixîye îlan kerda” (r.311), ûrisî û osmanî kewenê şer (r.312), Enwer Paşayî Sariqamîş de bîyo sebebê mergê neway henzar însanan (r.332), “Adare de xela kewte kar” (r.353), “A usar, a wextê gulsosunanê vilê çewta de, dewlet reyna fermanê Hermenîye vet” (r.360), “Uriz nêzîyê Erzurîmî kerdo xo dest û verê êno” (r.415), “Eskerê Osmanîye tewr rewna verê Urizî ra remo û bîyo vila” (r.480), “Şerê Şaheyderî, ê Mistê Usê Xidirî, ê zafêrî mordemanê bîna wertê Dêrsîm de nam do” (r.524), “Welatê Urizî de ke Qomînîstî amay ser, Eskerê Urizî welat ra jûver oncîya û şî.” (r.525) Nê sembolê wextî meselayê wextê bîyayene eşkere danê ver çîman.

Her Çi Beno Sanîke de wextê bîyayene di dînamîk o. Di qeyde organîze beno. Çar qîsmê verên û qîsmo peyên de wextê bîyayene mîyanê fiksîyonê romanî de,

wexto nikayênê wextê zerreyî yo. Qismê 5ine, 6ine û 7ine de wextê bîyayene vurîyeno. Wexto vîyarte yo, ê qisman de vatox hikaye, tecîrê ermenîyan (1915) sero awan keno. Dima waxt vîyereno, helqayê bîyayene ya bîne bi tertele-yê 38î ê Dêrsimî yena meydan. Beynatê nê di tarixan de nîzdîyê 23 serrî venganiye est o. Prosesê nê qisman, dorê 1915î û 1938î de tertele-yo ke Dêrsim de bîyo ano ziwan.

Wextê bîyayene, çar qismanê verên û qismo peyên de wextê bîyayene di nîşananê wextî hetê vatoxî ra dîyay. Înan ra yew “Hiris u heşi nara şeşti serri ravêr biyo” (r.44). Tîya de dîyar beno ke vatox serra 1998î de yo. Dima yewna îşaret yeno dayîş. Waxto ke vatox behsê Khalikê xo keno cayêkî de vano ; “Mabên ra çewres serre vêrda ra, hona ki vengê dey gosunê mı ra, lesa dey verê çîmunê mira nêsona” (r.50). Îtya ra zî beno kifş ke vatoxî kalîkê xo de nîzdîyê serra 1958 de qalî kerdê. Seba pêroyê romanî proses hetê waxtê bîyayene 1915 de dest pêkeno û 1998 de qedîyeno. Nîzdîyê 83 serrî dewam keno.

Romanê *Silema- I* de wextê bîyayene dorê serranê Herbê 93yî yo. Nê serran de roman dest pêkeno. Mîyanê romanî de çend sembolê wextî est ê. Gama ke Silema û Yivrayim şinê İstanbul “Dulgera Osmany wuzara péguretîv berdiv esker” (r.11). Dima yewna îşaret ke: “Vatené eskeré Ruş koto welaté ma, Aşiry esker kené are, soné wordimé aşiruné corenu” (r.11). Na cumle ra fehîm beno kê wextê Herbê 93yî yo. Herbê Osmanî û Ūrisî dorê 1877-8 de beno. Esker seba nê herbî hetê Osmanîyan ra dîyeno arê. “Heto jura ki dewletu déné péro. Kam ki kotra dewleta Osmany dest, péguretené berdené esker. Endî peyser yeno niyeno Haq zoneno” (r.14). Tîya ra wina yew hesab vejîyeno; gama ke Silema şino İstanbul, serra 1876 yan zî 1877 a. O İstanbul de des serrî mendo, coka 1887 de yeno dewê xo.

Mîyanê romanî de hetê wextê bîyayene ra yewna sembol est o. “Tertelé Hermenüde aşiru xoré çeké newi gurety. Ninu çeké dewuzuné xo kerdy are, berdy day hukmati” (r.69). Îfadeyê *Tertelé Hermenü* di ihtîmalan ano verê çîman. Nîmeyo peyên yê seserre 19ine de eşîrî hem mîyanê xo de hem zî ca bi ca ermenîyan de şer kenê înan kişenê yan zî o ca ra şawenî. İhtîmalo bîn zî tertele-yê 1915î ra behs beno. Labelê ihtîmalo pîl o ke îfadeyê *Tertelé Hermenü*, 1915 îfade nêkeno. Çünke texmînen Silema 1887 de amo welat lezabez zewejîyayo û di hîre serri cuapê Gewe merda. Dima zaf wext nêvîyereno belkî çend serrî vîyerenê û Saxe cirê wazenê. Beynatê 1887 û 1915 28 serrî est ê û gere Silema îşaretanê extîyarî bido labelê wina

îşaretî zî çînê. Yew îhtimalo qije beno ke 1915î nişan bido vatox, o zî coka no roman sey cildê yewinî nisîyayo. Beno ke cîldo diyine de -eke bivejîyeynî- nê meseleyî hîna hera biameynê îfade kerdiş. Labelê fikrê ma no yo ke; no roman hetê wextê bîyayene ra çaryeka peyên yê seserra 19ine de vîyerenoy.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de wextê bîyayene zaf zelal nîyo labelê mîyanê romanî de çend sembolê wextî est ê û nê sembolî net nêbî zî seba wextê bîyayene fikir danî. Nînan ra yewe na cumle ya: “Cuntayê Kenan Evrenî raver, fikr û hîsê welatperverîye sey kila adirî bîbî girozin hereme de” (r.20). Yewna cumle zî “12yê îlone 1980 de ke cuntaya faşîste hukum girewtîbî xo dest (...)” (r.38). Yan zî reyna na cumle: “O ra dime kî çimê xo bî pirrî, Oznure xo vîrî ra kerde, tayêna peyser şî aqilê xo. 15-20 serre peyser şîye, şîye dewe. Cunta Kenan Evrenî, ameyîş û şîyayîşê leşkerî, îşkence û neheqîyê ke amebî kerdiş, ê ardî xo verê çimanê xo” (r.351) ra zî fehm beno ke wextê bîyayene tay wext verê darbeyê 1980î dest pêkeno.

Na cumle zî derheqê prosesê wextî de sembolê wextî ya, “PKK ke 1984 de dest bi cengê çekdarîye kerdîbî nêkerdîbî, qet çîyê sey verî nêbî, qet çîyêde tam nêmendîbî. Her çî, goreyê qanûnê cengî vurîyêne, şeklêde newe girewtêne” (r.13), dima “Hamnanê 1994ine de, nat ra wet, cêr ra bi cor Dêrsim kewtîbî ra kile ver” (r.32). Nê cumleyan ra fehm beno ke proses 1975an ra dest pêkeno û bi îfadeyê nuştoxî, Oznure wextê Cunta Kenan Evrenî ana xo vîr û “15-20 serre peyser şîye, şîye dewe” (r.351) vano. Yanî no îfade peynîyê romanî de derbas beno û eke 15-20 serre peyser şîya wextê nikayê romanî 1995-2000 o. Nê sembolanê wextî ra dima êşkîyeno bêro vatiş ke wextê bîyayene nîzdîyê 1975an ra hetan nîzdîyê 2000an nîzdîyê 25 serran o. Bê nê îfadeyan cayekî de hîkaye agêrena hetanî 38; “Kokbirê hîris û heştî de a veyvike bîya û panc leşkeran pîya tecavuzê ci kerdo. Verê çimanê aye de bi seyan domanî, cinî camerdî kîşîyê” (r.435). Labelê esas wextê bîyayene mîyanê 1975-2000î yo.

Romanê *Kılama Şilane* gama ke destpêkeno Şilane “(...) new sere de, kênekê de kîjkeka” (r.8). Gama şina Îzmîr “A nîka dest u çar seriya” (r.45). Dima Çar serre o ca de manena û no tarix yeno dayîş; “Sere, hanzar u newsed u hêyştay bi” (r.63). Tîya ra kifş beno ke Şilane 18 serrî ya û tarix 1980 o. Yanî gama ke roman dest pêkeno û emrê Şilane new serre yo coka tarix zî 1971 o. Dima darbê 12 Êlule beno

“Kêyan de, rayan de, radonan de, dewan de, babete en zaf esker bi” (r.63), “Xo ra esker bı xo bi bi hukmat” (r.64). No tarix zî zelal yeno îfade kerdiş. 1980î ra dima Şilane agêrena şina Îzmîr. “Nêzdiyê hirê seriyo ke, ju dolime nêşikiya bi şoro dewe” (r.86). Tîya de tarix êdî 1983 o. “Sera çarine, Şilane o baro gıran tayê kerde bi şenik, tayê bi bi rehet” (r.88). Yanî 1984 de barê Şilane beno şenik.

Dima Şilane texmînen 1984 de şina Ewropa. Gama ke agêrena şina Karêr Şilane, “Des u panc seri yo welat de duri biye” (r.128). Yanî tarix texmînen beno 1999. Labelê pêynîyê romanî de wina yew cumle est a; “Çend usari, amnani, payizi, zımıstani vêrdi bi ra. Hesreta Firari, bi bi derg u gıran. Tam bi bi vist u hirê seri ke welat de duri, xeribiye de bi” (r.123-124). Tîya de eke welat ra vejîyayişê Fîrarî 1980 bo serre bîya 2003. Dima yewna cumle de zî “Se ke êy gege Şilane ra vatê “qarçê cı meke” şıma ki pers mekerê a hesreta vist u panc seran” (r.125-126). Eke Fîrar 1980 de welat ra vejîyayo 25 serre dima tarix beno 2005.

Mîyanê nê romanî de cumleyî ke vîyerenê yew xetayê mantiqî est a goreyê cumleyanî ke derheqê Şilane de yê roman 1971 de dest pêkeno û 1999 de qêdîyeno labelê eke cumleyî ke derheqê Fîrarî de yê roman 1971 de dest pêkeno û ya 2003 de yan zî 2005 de qêdîyeno. Nuştox *Qesa Veri* de (r.5) de wina nuseno; “A kêneka u xanıma delala ke no kıtap de zê asparê rayanê duri derbaz benê, seba nê karê mı, mı ra fedakariye kerdı, saya inan de endî bê qısawet mı dest kerd karê xo”. Fîrar bi xo nuştoxê romanî İlhamî Sertkaya yo. Mîyanê romanî de vano ke; “Fîrari, kıtabê xoyê hawtine nusna bi, vet bi” (r.125). Pêyniyê romanî de kıtabî ke weşanay listeyê înan est o kıtabê hewtine 2003 de çap bîyo coka hetê tarixî ra xetayê mantiqî bibî zî no roman de wextê bîyayene mîyanê tarixanê 1971 û 2005î de yo. Yanî cumleya ke (r.125-126) hesabê 2005î vejena raşt a. Bi no analîz wextê bîyayene yê romanê Kılama Şilane 1971 ra hetanî 2005 o.

Romanê *Zifqêra Berî* de wextê bîyayene dîyar nîyo. Mîyanê metinî de çend sembol û îfadeyî tay fikir danî labelê tarix lêl o net nîyo. Metin de wina yew cumle vîyerenê: “Yew aşme ra vêşêr wext vîyartbi ke ez keye ra dûrî, hewze ra dûrî, Amerîka ra dûrî bîya” (r.121). Tîya ra fehmi beno ke Mariaspring de nîzde yew aşme vîyerto. Dima yewbîn ra aqîtyayişê û şîyayişê egîtanê serekan wext qet bêlû nîyo. No derheq de tay îfadeyê winayinî vîyerenê: “ (...) ez ewnîyaya e-mailan ra” (r.128), “VCD de ma Casablanca temaşe kerd” (r.134), “(...) ez komputerê de CD eşnawena”

(r.149), “Wisarê evîn bi” (r.155) û “Serdê payîzî de adir mi zerre de yew kila girre bi (...)” (r.161). Nê îfadeyan ra dima wina yew şîrove êşkîyeno bêro kerdiş; yew aşme Mariaspring de vîyerta dima zî yew wexto derg nêvîyerto û VCD, mail, komputera şexsî wina yew texmîn dano kerdiş ke wextê bîyayene dorê 2000an o.

Romanê *Soro* de wextê bîyayene net nîyo. Labelê sembolê wextî ke mîyanê metinî de vîyerenê seba wextê bîyayenyî fikir danê. Roman gama ke dest pêkeno dewe de qereqol wendegeh û elektrîk est o. Na cumle seba wextê bîyayene fikir dana; “Des û di Îlonê ra panc-şeş serrî pey dewlete ancî ameybî û na rey kî qereqol, wendegeho newe û elektrîk ardîbî” (r.12). Na cumle ra fehm beno ke roman en erêy Des û di Îlone ra panc-şeş serre cuwapê destpêkeno. Yew îşareto bîn zî na cumleya ke derheqê ameyişê pêşmergeyan de ya. “Aşmê ra zêde bî ke kurdê cêrî yê ke Sadamî ver a remaybî emeybî û sey maciran Mûş de ca dîyaybî ci, dewlete sey karker vaznaybî ra, îhala islahkerdişê birrî û viraştişê qereqolî daybî înan û tîya dayêne gurenayene” (r.98). Nê wirdî meseleyî zî mojnênê ke roman hetê wextê bîyayene ra serranê serranê 1986-88î de dest pêkeno.

Hetê prosesê wextê roman ra yew lêlî est a. Roman bi kiştişê Soroyî ra pêy sereştişê qereqolî ya dima qêdîyeno. Yew tarixo ke bêro dayiş çîno. Yan zî hetê tarixî ra yew sembolê wextî yo ke tarixê qedîyayîşî bido çîno. Gama ke roman dest pêkeno zimîstano peyêno (r.14). Dima wisar yeno (r.43), hamnan yeno (r.73) û payîzo peyên yeno (r.192). Reyna wisar (r.245) dîyeno hamnana peyên (r.252) û payîz yeno (r.254). O zimistan zî vîyereneno û roman payîz peyên (r.515) de qêdîyeno. Nê îşaretî mojnênê ke roman mîyanê hîrê serran de dest pêkeno û qêdîyeno. Wina ke êşkîyeno bêro vatiş ke roman hetê wextê bîyayene ra peynîyê 80an de dest pêkeno û cuwapê seranê 90an de qêdîyeno.

Romanê *Morber* de hetê wextê bîyayene ra yew tarixo zelal mîyanê metinî de nêvîyereneno. Roman mîyanê yew serre de vîyereneno. Yew tarix nêyeno dayene. Labelê tay malumatî mîyanê metinî de est ê. Nê malumatî zî sey sembolê wextî net nêbî zî fikir danê. Yew sembol sey; “(...) tainî gos nêni banta Usên Doğanay ser” (r.63). Huseyîn Doxanay yeno zanayîş ke peynîyê serranê 1960î ra pey mîyanê şarê Dêrsimî

de beno namdar.⁴ Reyna yeno zanayene ke albûmê verên yê Doğanayî 1974 de vejîyeno.⁵ Bê nê sembolan nê malumatî zî est ê: “(...) dewı dı ğerca radüya Heyder Ağay ra berd radüye çini biye ”(r.143). Yan zî “Tütün ramitenı bo, rotenı bo, yasağı biye” (r.144), “Hukmati, ‘sıma Tırki’ vatêni, na rü ra cem girêdainı kerdı bı yasağ” (r.190). Bi ewnîyayişê nê malumatın wina yew texmîn êşkîyeno bêro kerdiş ke roman dorê serranê 1970-80an de vîyerenı nê serran de radyo tay keyeyan de bena. Bê nê sembolan seba wextî malumat nêdîyeno.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de nuştox, hetê wextê bîyayenyî ra tarixan zaf zelal dano. Zaf cayan de tarixê ê rojî serê teqwîman ra neql beno. Mîsal; “15.07.1976” (r.34) ameyo nuştiş. Coka nê tarixanê dîyaran ra wendekar zaneno ke roman 1976 de destpêkerdo û seke reyna zaneno ke tarixo ke rîpelê peyên yê romanî de ameyo nuştiş, roman 2007 de qedîyayo. Nê tarixî yan zî îfadeyê tarixî wina emeyê dayiş: “Kerdê wede ra bivijyo se, weyna teqwîmî: 07.12.1976 misnayê” (r.52), “Jondesê mengda zimistanîa peyên bi” (r.57), “Zimistan qedîya bi, labirê hewna serd nêşikya bi” (r.57), “Cordê kişta raşt’a 06.03.1977 nuşnaye bi.” (r.63), “Newêsê mart bi” (r.72), “Menga wesarîa siftekêni qedîyaye” (r.74), “Behdêyênî bî. Derbî ser ra hefteyê ravêrd bi” (r.120), “Derbî ser ra di heftey ravêrd bî” (r.124), “Derbî ser ra, hima hima di serrî ravêrdî bî” (r.128,) “Diwêsê Gulan bi. Derbî ser ra panc serrî ravêrdî bî” (r.132), “Keyberdê hewşî ra vijîya û u şî se, tarix 15.05.1985 bi” (r.138), “Bîlat sero ‘13.07.1985 Bahdêyenî, sihat 11:00’ nuşna bi” (r.152). Bê nê îfadeyan hîkayeyê romanî de tarix 1985 ra perreno 2007. “Mabên ra vîst u dide serrî ravêrdî bî. Bi bi çewres serre” (r.264). Peynîya romanî de zî binê şîra Şîyarî de tarixê “27.02.2007” nuşte yo (r.287). Tîya ra zî belu beno ke roman hetê wextê bîyayene ra mîyanê tarixanê 1976 û 2007î de vîyerenı. Prosesê wextê bîyayene yê nê romanî 31 serrî yo.

Romanê *Kalaşnîkof* de wextê bîyayene nedîyar o. Mîyanê metinî de wext zelal nîyo. Wendox teyna zano ke wextê nikayinê yê romanî de sîmîlasyon yeno viraştene û wext de agêrîyeno wextê dinya. Fîksîyonê romanî de wext goreyê şarê viraştoxê

⁴ <https://dersimgazetesi.net/topragina-askla-bagli-olan-bir-ozan-huseyin-doganay/>, “Toprağına Aşkla Bağlı Olan Bir Ozan: Hüseyin Doğanay”, (Erişim: 08.11.2021)

⁵ <https://www.evrensel.net/haber/160983/doganay-dersim-agitlarinin-piridir>, “Doğanay Dersim Ağıtlarının Piridir”, (Erişim: 08.11.2021)

sîmilasyonî û ê şarê dinya eynî nîyo. Gama ke Rojda mîyanê kilê adirî de dilqê wezîfedarê sîmilasyonî vînena a ci ra wina “-Mi ra meterse, ez tena yew xeyal o. Nêzana çendayo çend serran wet ra ameya, yew zerarê mi çîno” (r.73). No îfade ra zî *Nêzana çendayo çend serran wet ra ameya* dîyar o ke wext zelal nîyo. Labelê wendox reyna zano ke goreyê wextê dinya şarê viraşttoxê sîmilasyonî ameyox de yê. Zaten hîkayeyê romanî bi feza de vînayîşê yew parçeyê planetî ke cemedîyaye yo dest pêkeno. No parçe de mîyanê cemedî de Rojda û Şayîr est ê û destê Rojda de zî yew kalaşnîkof est o. Na mesela wina îfade bena; “Nayê ra çend wext verê ma yew parçeyê planetê neweyî doz kerd. Yew nimûneyo zaf kan bî no planet” (r.17). Yan zî “Şeklê vînetîşê înan ra û doneyanê bînanê derûdorê înan ra ma tey vet ke nê her di hîna ke planet nêbîyo vila ra zaf wext verê serd ra bîyê huşk” (r.18). Yanî wexto ke ê parçeyo cemedên vînenê benê muzeyê xo, dinya zaf wext verê çîn bîya û yew wexto nedîyar vîyerto. Parçe êdî zaf “kan” o.

Gama ke seba femkerdişê ê şarî, fikr û hîsê înan, teknoloji û ciwîyayîşê înan sîmilasyonê nê parçeyî virazenê wext de agêrenê wextê dinya ser o. No wextê parçeyê planeta newe dorê serranê 38î yo. Peynîyê romanî de gama ke Rojda Mistê Korî kişena, yew madalya ya ey ra ginena verê linganê Rojda ro. Madalya de “Xatireyê Manevraya Artêşa Hîrêyine, Tuncelî, 1938” nuştayo (r.86). Hîkayeyê Rojda û Şayîrî de wext tertele-yê 38î ra davîst serre cuwapê dest pêkeno û hîkayeyê Domanî de zî wext hetanî 1915 meseleyê ermenîyan tapa şîno (r.75). Doman temsîlê tutanê ermenîyan ke 1915 de ameyê kiştîş yan zî vînd bîyê yo (r.77). Rojda û Şayîr zî temsîlê tutanê Dêrsîmî ke badê tertele-yî dîyeyê eskeranê bacaranê bînan ê. Hîkayeyê romanî de Rojda û Şayîr bîyê pîl. Serrê înan dîyar nîyê labelê bîyê pîl, koyan de mendê û kewtê mîyanê organîzasyonî û dima qesasê xo gêrenê. Yanî prosesê hîkayeyê *Sîmilasyonê Kalaşnîkofî* bi teknîkê agêrayîşî hetanî 1915 şîno. Wextê sîmilasyonî zî texmînen davîst serrê badê 1938î yo. 38 de Rojda doman a û bîya pîlê kewta qesasê xo dim a.

Nê datayan ra êşkîyeno bêro vatiş ke mîyanê romanê Kalaşnîkof de di parçeyê wextî est ê. Yew wext, ê wextê viraşttoxanê sîmilasyonî yo û ameyox de yew wext o. Înan rê parçeyê dinya zaf kan o. Ameyoxo nedîyar de yê. Parçeyê wextê bînî zî, wextê sîmilasyonî yo û her çiqas wextêko fiktîf bo zî davîst serre badê 1938î temsîl keno. Romananê zazakî de hetê wextî ra yan zî hetê wextê bîyayene ra

wextêko fiktîf û fantastîk yo verên mîyanê romanê Kalaşnîkofî de vîyeren. No hete ra Kalaşnîkof mîyanê tarixê romanê zazakî de cayêko taybet de yo.

Romanê *Sosine û Gulzare* de wextê bîyayene serranê 90an îşaret keno. Roman nê serran de vîyeren. Nuştox mîyanê metinê romanî de îşaretanê nê wextî zaf cayan de dano. Mîsal nê di îfadeyî hetê wextê bîyayene ra sembolîk ê; “Nika telefon zî êndî keye de esto” (r.44) û “Înternet kerd ra tayê ke bi çiman gêra, reyna dosya kerd ra” (r.47). Yan zî nuştox gama ke derheqê bîyayeneyanê rojane keno ca dano îfadeyanê winyînan: “Gereke se cirê derga-derg qalê “Jîtem û Hîzullahî” bikero” (r.69), “Roj û dem zî xirab o. Polîsê sîvîlî, ajan û îstîxbaratî, çi bizanime” (r.115). Yan zî derheqê rewşa polîtîk de wina qalî keno; “Tirkan, bi polîtîkaya tirkkerdene, şaran û rastîya înan ser o nîya kay kerd. Tirkkerdene, ê kerdê dişmenê rastîya xo” (r.118), “Dewr, dewrê a “dewleta xorîne” bî ke, 17 hezar insanê kurdan qij, pîl extîyar cinî û camêrd remnayîş, kîştîş û vîndkerdiş ra dime, nameyê bîbî zelal cira Ergenekon amêne vatene” (r.122). Dewamê înan de no îfa de zî seba fehmkardişê atmosferê dewreyî muhîm o; ““Mehmetçîk nê mireno welat lete nêbeno” nusîyaybî” (r.176), “Rojî rojan ra xirabin bîy” (r.316), Her çi qas yew tarixo net mîyanê metinî nêvîyero zî hem sembolanê teknolojîkî û sîyasî yê wextî ra, hem rewşa polîtîk ra û hem bîyayeneyanê rojaneyî ra rehet fehm beno ke wextê bîyayene dorê serranê 90an o.

Romanê *Deyndarî* de wextê bîyayene bi hardlerzê Gimgimî ra destpêkeno. “Des û newê aşma tebaxe ya 1966î bî” (r.10). Bi agêrayîşan hîkaye hetanî 1946 bena derge; “Verê nê hardlerzî, serra 1946 de zî yew hardlerzode pîl qewemîyaybî. O wext zî Gimgim bi sûk û dewanê xo rijîyaybî. Mîyanê nê (1946-1966) vîst serran de Gimgim de di reyî hardlerzo nîya kambax bîbî” (r.13). Esas hîkayeyê dorê serranê 1966î destpêkena. Gama ke hardlerz beno hîrê tutî Zerîfa û Êsivî keye de benê û yew keynayê înan zereyê keyeyî de manena labelê xelesnenê (r.10). Çend serrî cuwapê Husên yeno dinya (r.29).

Husên peynîyê romanî de hîris û new serrî beno. Des û şeş serrî hepisxane de vîyerenê (r.136). No tarix ra zî fehm beno ke roman dorê serranê 1960an ra destpêkerdo û Husên çend serrî badê hardlerzî bîyo, yanî 1970an de ameyo dinya. Seba ke peynîyê romanî de serrê Husênî 39 ê texmînen wext dorê 2010î de yo. Bi nê

malumatan zî êşkîyeno bêro vatiş ke romanê Deyndarî de wextê bîyayene beynateyê 1960an ra hetanî 2010an yanî yew prosesê nêzdîyê 45 serrî yo.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de wextê bîyayene gelek derg o. Roman, wextê Abdulhamîtî ra dest pêkeno (r.16-17). O beynate de Tirkîya de çi meseleyê girdî ke bîyê ca geno mîyanê metinî de. Nuştox nê prosesî cayêkî de wina sey panorama dano;

Yunani hetê İzmirî ra koti Tırkiya. Hata Afyon koti zerrê Anadoluye. Herbê dina çıqa ke qediy bi ki, hardê Tırkiya de oncia sukunet çinê bi, isonê ho rê ki retiyê çinê biye. 1887 herbê Ruşî u Tırkiya, 1908 herbê iktidarê Jön-Tırku, 1912 herbê Balkani, 1914-18 herbê Dina I, 1915 Tertele u Tecirê Hermeniu, 1918-1919 serq de cepê verva Hermeniu... Tertelê qoçgriye... Tertele tertele serre bi. Herb herb sero amene dê (r.100).

Dima tertelêyê Dêrsimî beno û şar sûrgûn beno. Cayêkî de nuştox wina yew cumle dano; Qeflê Silê Phitî “Hata 1944 koy de mend” (r.463). Eke goreyê na cumle yew şîrove bêro viraştış; prosesê wextê bîyayene yê romanî, peynîya 1890’an ra hetanî 1940’an dewam kerdo. Roman hetanî sûrgûn ra agêrayiş û kiştîşê Pêt û pelge dewam keno. Metin de tarixê net nêvîyerenê labelê wina seno ke hetanî 1940’an dewam keno. Yanî sere ra hetanî peynî roman de wextê bîyayene yew prosesê 50-60 serre yo.

Romanê *Piltane* de wextê bîyayene bi dayişê tarîxan ra bellî yo. Roman bi nê îfadeyî destpêkeno “Dewa Mazêre-1994” (r.9). Coka wendox zano ke roman no tarix de destpêkeno. Reyna mîyanê metinî de “Serre 1991 bîye” (r.65) nisayayo. Bi nê agêrayişî her çiqas serra 1991ê derbas bibo zî esas wext o nîyo. Peynîya romanî de Piltane mektube nusena û binê mektubî de no tarix est o. “13 Nîsane 1998, Koln” (r.185). Zaten nê tarixî ra çend rojî cûwapê Piltane Doktorî vînena û roman qêdîyeno. Nê malumatan ra dima êşkîyeno bêro vatiş ke wextê bîyayene yê romanî esas mîyanê serranê 1994 û 1998î de yo. Yanî wextê bîyayeneyê romanî mîyanênê çar serran de vîyerenê.

Romanê *Heyfî* de wextê bîyayene net nîyo. Mîyanê metinî de çend sembolê wextî est ê labelê nê sembolî yan zî zanayişî prosesêko zelal nêdanê. Mîyanê romanî de cayêkî de wina yew cûmle vîyerenê; “Vîst serrî bî ke nê şerî nîya dewam kerdêne” (r.228). Nuştox her çiqas mîyanê romanî de tarixêko net nêdano labelê na cumle ser

o merdim gama ke vindero dorê serranê 2000an îşaret keno. Reyna cayêkî de mîyanê yew dîyalogî de wina yew cumle vîyeren; ““Goranê mi bandora xirab kerdena adirbesê yewinî yê serra 1993 de hîna ma ser o zaf esta”” (r.118). Na cumle ra zî fehm beno ke wextê bîyayene 1993 ra dima yo.

Roman de seba ke tarixêko net çîno derheqê prosesê wextê bîyayeneyî de çîyeko zelal û net nêşkîyeno bêro vatiş. Labelê bîyayeneyî ke mîyanê metinî de vîyerenê mîyanê yew prosesê kilmî de bîyê. “Serê wisarî hazirîya kampa zimistanî ra vêçîyayîş dest pêkerdbî.” (r.21). Na cumle ra dîyar o ke serê wisarî yo. Bîyayeneyî, seke metin ra fehm beno mîyane yew-çend rojan de bîyê û qêdîyayê. Netîce de merdim êşkeno vajo ke roman doranê serranê 2000an de beno ke nisayo û prosesê romanî wextêko kilm de sey hefteyêkî yew wext de destpêkerdo û qêdîyayo.

3.1.5.2. Wextê Vatişî

Romananê zazakî de wextê vatişî de yew standarto umumî çîno. Her roman de vatotox goreyê sitîl û programê xo wextê vatişî plan kerdo. Coka no derheq de her yew roman mîyanê taybetmendîyanê xo de do analîz bibo. Zafane ê romanê zazakî ke ameyê analîzkerdiş de wextê vatişî zelal nîyo. Wextê bîyayene her çiqas miyanê metnan de dîyar bo zî seba wextê vatişî eynî çî nêşkîyeno bêro vatiş. Çünke vatotox hîkayeyê xo mîynê çiqas wextî de neql keno, net îfade nêbeno.

Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza, hetê wextê vatişî ra, badê qêdîyayîşê nê meseleyan, nuştox ê merdimî ke wextê bîyayene de şahîdê meseleyan bîyê înan ra her çî museno û goreyê zanayîşanê xo zî fiksîyonê xo awan keno hîrê-çar aşmanê bîyayeneyanê 1937-1938î goreyê fendkerdişê xo nuseno. Vatotox wextê vatişî, romano ke nuşto seke mîyanê ey de bo û mîyanê ê wextî de bo nuseno. Seba ke roman çend qisiman ra yeno meydan, vatotox mîyanê metnî de hetê wextê vatişî ra destpêk û xelasbîyayîşê hîkayeyanê xo net dîyar nêkeno. No semed ra tîya de hetê wextê vatişî ra sînorê net nêşkîyenê bêre îfadekerdiş.

Hetê wextê vatişî ra bêro ewnîyayîş roman, bîyayeneyê 1938 yê Dêrsimî de goreyê tedeyeyê romanî fiksîyonê nuştoxî tay meseleyanê muhîman ke ey vîjnayê ser o aver şino. O goreyê ehemîyetê şexsî meseleyan tercîh keno û mîyanê metinî de ca dano ci. Prosesê bîyayeneyanê Dêrsimî de, ê meseleyî ke bîyê seba ke nêşkeno behs

bikero, ê meseleyê ke dormalê Sêyîd Rizayî de vîyartê înan rey rey derg û dila rey rey zî kilm nuseno. No proses rey rey kronolojîk o û rey rey zî anakronîk o.

Vattox gama ke wextê vatişî hetê fiksîyonî ra organîze keno, muracatê îfadeyanê wextî keno û nê îfadeyî sey “Asma amnoniya vîrêne de (...)” (r.14), “Roza ke Şix Hesên erzeno Koyê Sîpi ser (...)” (r.15), “Ê rozu, Kop Xaçeliye de bı” (r.15), “Waxtê ra dime, tayê mordemê bini amêy uza nişti ro” (r.33), “Sodîr çê bar kerd, nêjdiyê Çemê Muzîri ro şî” (r.43), “Rozê waxtê peroji bı” (r.52), “Sodîr ust ra ke xêlê oreşîyo ra” (r.62), “Têpiya yê rozû, Usiv Axa ve Aydın Axay ra roze şivi Xozat” (r.65), “Wexto ke lêl kewt de (...)” (r.77), “O sîre de (...)” (r.91), “O ra dime ki mêyîtû cênê bene Xozat” (r.125), “Rozê terkit şî Qumandarê Tumene ra va ke (...)” (r.127), “Sodîr rew uşti ra (...)” (r.134), “Roza bine sodîr (...)” (r.144). Bi nê îfadeyan nuşttox wextê zereyî yê romanî awan keno. Nê îfadeyî sey roje, mewsim yan zî qismê wextî ke nedîyar; serê sibayî, şan, tarîbiyayenê hewayî ûeb zaf ameyê karardiş. Esas bi nê îfadeyan hem wext organîze bîyo û hem zî bîyayeneyî bi teknîkê kilmvatişî dîyayî. Bi no şikl nuşttox, wexto fiktîf yê romanî awan keno.

Tay bîyayeneyî mîyanê metinî de bi îfadeyanê serran ameyê nuştiş: “Sîro ke serra 1926’ine de Dewlete ordî ard Derê Ali (...)” (r.66), “Hervê 1937’ine de ki Usiv Axa hata a roze bêveng û bêvaz bı” (r.67), “Serra 1935 de apê Dîl Axay Lîl Axa ware de bı” (r.81), “(...) o ra dime ki serra 1936’ine amê (...)” (r.84), “Naye sero ke Şahan serra 1937’ine de dudîl nêbi (...)” (r.116), “1938 de Hesên Axa û (...)” (r.125), “Narra serra 1936’ine de wexto ke Dewlete (...)” (r.127) û “1939’ine de (...)” (r.152). Nê îfadeyanê wextî ra wetêr tay îdafadeyî zî vîyertê ke direkt tarixê rojî danê yan zî sînorê wext tam dîyar o; “Roze ki roza 26 ê asma amnoniya pêyêne biye” (r.120) yan zî, “Devadevê dî saate waxt vêrd ra (...)” (r.137). Nuşttoxê romanî hetê wextê vatişî ra romanê xo goreyê fiksîyonê xo ê meseleyî ke dorê Sêyîd Rizayî de bîyê û goreyê xo muhîm ê bi ûslûbê xo, ca bi ca derg, ca bi ca kilm nuştî û tay meseleyê bînî zî qet behsê înan nê bîyo.

Kilama Pepûgî de vatox figurê romanî nîyo. Hikayê ke metin de yenê vatiş cuwapê yenê musayiş. Nuşttox, meseleyê ke romanê xo de nuştî nê meseleyan ra 80-100 serre dima înan nuseno. Wextê mîyanî, ciwîyayişê vîyartoxî yo ke bi goşdarîkerdişî yan zî bi musayişî ameyo meydan. Wextê hedîseyan vîyerto û dima ra seke nuşttox o çax mîyanê meseleyan de bîyo ameyo nuştiş. No wext, nuşttoxî goreyê

fiksîyonê xo ca dayo qismê wextan. Wextê vatişî, miyanê fiksîyonê romanî de, hîkayeyanê nîzdîyê serranê 1890an ra hetanî 1917 de agêrayişê eskerê Ūrisî, ca gineno ci.

Gama ke nuştox ca dano meseleyan, ê meseleyê ke ci rê muhîm ê derga-derg ca dano ci. Labelê metinê romanî sînore xo est o, her çî nêyeno nuştiş. Coka nuştoxî bi taybetî ca dayo meseleyanê trajedîkîyan sey şerê aşîran, talanê Alayê Hemîdîye, kiştiş û surgunê însanan. Nê meseleyî zî nuştoxî goreyê xo waxtê meseleyan ca bi ca bikilmekî derbaz keno: “Miyone ra tayê wext nivêrd ra...” (r.45), “Vereşan ra hetanî ke, roj şî ko ra (...)” (r.52), “Şeş serre ra zedêrîyo ke (...)” (r.58), “Tay wext ke nîya vêrde ra (...)” (r.81), “Serre ame serre ser” (r.83). Wexto ke nuştox net waxt dano nê îfadeyan şuxulneno: “Aşma ziqnawite kî bî tam (...)” (r.15), “Usar o” (r.16), “Pêynîya Nîsane de (...)” (r.18), “Pîre de hewa oncîya beno serd (...)” (r.17), “Nêzîyo ke tîje şoro ko ra (...)” (r.52), “Verba şodirî (...)” (r.58), “Dewe de emser (...)” (r.415), “Şodir deşte de beno meşerê têyra” (r.21), “Aşma amnanîya verêna” (r.83), “Payîzo verên o” (r.89), “Wext wextê sungan o” (r.124), “Moxribe ke rind bî qalind (...)” (r.142). Gama ke wext zaf zelal nêbo nê îfadeyan şuxulneno: “Tayê waxta (...)” (r.15), “Verba usarî (...)” (r.15), “Dolime ke belekîye kewte deşte (...)” (r.16) Waxt dîyar nêbo û dûrî bo: “Rojanê vêrî de (...)” (r.20) ûêb. Wextê vatişî, hetê nuştoxî ra mîyanê romanî de bi nê îfadeyanê wextî awan keno.

Romanê *Her Çi Beno Sanke* de wextê vatişî hetê vatoxî ra parçe parçe ameyo ayar kerdiş. Çîyî ke behsê înan benê vatoxî nê dîyî. Badê nê meseleyan eşnawitî, musayo û yan zî ê merdimî ke wextê tertelelyê de ciwiyenê, sey kalikî xo, înan de qalî kerdî. Vatox wextê vatişî, çar qismanê vêrî de û qismê peyênî de ê meseleyî ke yenê vîrê ey yan zî meseleyê ke o wazeno mîyanê romanî de ca bigirê goreyê xo sey monologî û dîyalogê zerreyî nuştî. Nê qisman de vatoğ gelek meseleyan ra zaf raşanaye behs keno. Ê çî ke yenê vîrê ey, goreyê înan agêreno û behsê înan keno. Serê babetanê klaman, kîtaban, xurbet, hesretê welatî, vîrardişê 38î, nêzanayişê ziwananê almankî û tirkî ûeb qalî keno. Yan zî keweno mîyanê vîrardişanê xo û suhbetanê xo û kalikê xo dano verê çîmanê wendoxan.

Qismê 5ine, 6ine û 7ine de wextê vatişî goreyê di hadîseyanê pîlan ke Dêrsim de ameyê meydan, benê babetê behsan. 1915 ra hetanî 1938î dewa Serê Kemere de ê meselêyî ke bîyê, dormalê Usê Khakîlî û Sare de û dewijanê bînan de -ermenî û zaza

yê- yenê îfade kerdiş. Tîya de na dewe û nê dewijî tercih bîyê. Vatoz nê meselayan ca-ca bi nê sembolanê wextî sazkeno: “Zamanê tertele bi. Her çi bi bi têsêr u têbîn ra.” (r.53) yan zî “Sarrê Hermeni ke hardê xora vîşiyay, koti raa surguniye (...)”(r.53) Vatoz sey îfadeyanê “Tertele yê Ermeniyu ra ver bi. Make şime Qoçgiriye, u cara ke peyser cêrayme ra, a serre bi” (r.46), “Nêjdiyê hazar u phoncsey serriyo ke ma mabênê hay huy derime” (r.13) nuseno û bi teknîkê agêrayîşî helqayê bîyayene keno hera.

Bê înan zî fiksîyonê metinî bi nê îfadeyanê wextî awan keno: “Payiz ke ame (...)” (r.5), “Zımistan ke va (...)” (r.6) “Na serre (...)” (r.8) “Zımistanu, sewunê dergu de (...)” (r.12), “Asma Gucige ke (...)” (r.12), “(...) muxribê soni de (...)” (r.21), “Hirê roc u hirê sewi (...)” (r.40), “O zımistan ma zaf çetiniye ante” (r.49), “Î serru de (...)” (r.62), “A roce (...)” (r.70), “A sewe hata be şiya sani (...)” (r.71), “Roca phoseme sodır sewe ra kote rae Çewres Asparu” (r.83), “Roca ke vanê “asmên ra adır voreno”, a roce biye” (r.109). Nê îfadeyî mîyanê metinî de hetê wextî ra yenê şuxulnayîş.

Silema- I de wextê bîyayene çaryeka peyên yê seserra 19ine de yo. Wextê vatişî zî hetê nuştoxî ra seke a roje ke mesele vîyerenê, hetê wextî ra wina ameyo awan kerdiş. Nuştox wexto gonî yê nê meseleyan de niciwîyayo. Cuwapê pê hesîyayo nê meseleyan, meseleyî eşnawitê û dima seke mîyanê nê meseleyan de bo meseleyî nuştî. Wexto îtîbarî yê romanî hetê nuştoxî ra goreyê fiksîyonê xo ameyo hadrekerdiş.

Nuştoxî goreyê plana xo meseleyî bi çend helqeyanê bîyayeneyî nuştî. Dergî û kilmîyê meselayan ey goreyê xo eyar kerdê. Gama ke nê wextî awan keno gama ewîl des serrî têpîya şino û mesela a roje ra geno û yeno. Vatoz seke mîyanê ê wextî de bo îfadeyanê seke “Ewru diky veng da (...)” (r.25), “Esmery (...)” (r.26) şuxulneno. Bê înan zî çend îfadeyê wextî ê bînî zî wina yê: “Roza amnuny (...)” (r.6), “Na bazarê verva mawo, bhonc rojra tepia” (r.27), “Roza vine (...)” (r.29), “Zımistu (...)” (r.34), “Wusar (...)” (r.34) û “Dire sery vérdivra” (r.63). Bi nê îfadeyanê wextî metnê xo awan keno.

Romanê **Gula Cemê Pêrre** 2007 de çap bîyo. Qismê analîzê wextê bîyayene de texmîn bîyo ke wextê bîyayene, mîyanê serranê 1975 û 2000î de yo coka wextê vatişî

zî texmînî miyanê serranê 2000 û 2007î de bi fiksîyonê nuştoxî ameyo nuştiş. Bîyayenyî, wina aseno ke hetê nuştoxî ra tecrube bîyê wextê ciwîyayîşê ey de ameyê meydan. Nuştoxî tayê çîyî bi çîmanê xo nêdîyê zî eşnawitî yan zî musa yo. Labelê wextê vatişî zî nuştoxî goreyê fendê xo romanê xo de organîze kerdo. Ê çîyî ke muhîm dîyê serukenê romanî de ca dayo înan.

Wextê vatişî goreyê fiksîyonê nuştoxî mîyanê xo de sey nê îfadeyan awan beno: “Zimistan ke nêzdî bi (...)” (r.10), “No hal heta menga marte dewam kena” (r.10), “Hete ra kî adare de goşê şarî (...)” (r.11), “Nîsane de (...)” (r.11), “Tawo ke peroj ame (...)” (r.13), “Dem, êdî demê mêywe û fêkîyan bi” (r.15), “Zanena Xezal, siro ke Ozalî elektrîk ard dewan, keyfê mi zaf pê ame” (r.18), “Çend serrî ra dime (...)” (r.22) û “Rojî verê xo çarna ra rojawan, game bi game bî berz” (r.57).

Nê îfadeyan ra dima îfadeyê bînî zî wexto ke nuştoxî organîze kerdo mîyanê nê wextî de bi nê agêrayîşan hîkayeyî kerdê hîra: “Hîrê-çar serrî o ra aver, leşker amebî, dormeyê Koyanê Şeytanî de, çend cayî de çadırî şanabî çî, holikî viraştîbî; ge bi mangan, ge bi heftean mendîbî, labelê peyê cû tekitîbî şîbî” (r.32) yan zî, “12yê îlone 1980 de ke cuntaya faşîste hukum girewtîbî xo dest, Kurdîstan de millet mecbur kerdîbî ke astubay û subayan ra “qumandarê mi” vajone û winî kî bîbî” (r.38). Bi teknîkê agêrayîşî vatoğ cayekî de hetan 1915 têpîya şîno; “Demê Jenosîdê 1915ine de heşt keyeyê armenîyan bî Înaqe de. Tirkî zaf kewtî ra dime labelê şarê Înaqe cîranê xo era dest nêdê” (r.8). Labelê mîyanê romanî de wextê bîyayene nizdîyê serranê bêynatê 1975î û 2000î yo.

Romanê *Kılama Şilane* de wext, wexto vîyarte yo. Yanî bîyayenê ke roman de vîyertî, bîyê û qêdîyayê. Goreye qismê *wextê bîyayene*, tesbît bîyo ke hîkayeyê romanî mîyanê serranê 1971 û 2005 de bîyê. Nuştox ê çîyî ke bîyê dorê serrê 2005 de mîyanê çend aşman de nuştî (r.5). Kilmî û dergîyê bîyayeneyan goreyê xo plan kerdê û nuştî. Nê çîyan sey her deqa û sanîyê nê nuştî kronolojîk yew vatiş çîno. Ge ge kilm kerdî ge ge serrî vîyarneyî ge ge zî ê çîyî/hîsî ke bîyê sanîye bi sanîye vatî.

Wextê mîyanê romanî zî bi nê îfadeyan eyar kerdî; “Danê muxurbi de selx kom kerd (...)” (r.17), “Waxtê koçberiya warê Pircanan ame bi” (r.18), “Nîka payiz o...” (r.19), “Roştiya sodîri ke perda xo no timuk de vîla kerde (...)” (r.32), Roja bine (...)” (r.47), “Rojan de rojê, demê peroji (...)” (r.54), “Na sera çarina wa ke na ca de ra” (r.58), “Şilane, rojê de dîşeme (...)” (r.86) û “Kêyê qîckek de hirê seri

viyarnayi bi” (r.114). Metinê romanî de zafane nê tabîrî seba dayişê wextî ameyê şuxulnayiş.

Romanê *Zifqêra Berî* de wextê vatişî nuştoxê romanî goreyê fiksiyonê xo metin eyar kerdo. Nizdîyê nîmeyê romanî de prosesê Mariaspringî yeno dayiş. Nîmeyê romanî yo bîn de zî prosesê aqıtayayenê/dûrîmendenê înan yeno dayiş. Roman de bîyayeyeneyî verêcû bîyê. Roman bi wextê vîyarteyî ameyo nuştîş. Kesê romanî ke qalî kenê, seke wextê verî bîyarî xo vîr û înan sero qalî bikerê wina qalî kenê. Yanî her çî verêcû yew proses de bîyo û qêdîyayo û dima behsê nê çîyan ra nikayê wextê mîyanênê romanî de yeno nuştîş.

Gama ke nuştox romanê xo nuseno seba vîyartişê wextî zî bi nê îfadeyanê wextî; “Wextê şamî bi” (r.11), “Saet şeş bî” (r.18), “Na di hefteyî nêbîya ke mi o dîyo.” (r.35) “Rojo bîn (...)” (r.38), “Roj şî awon” (r.62), “Aşma adar bi” (r.71), “Yew hefte ra pey (...)” (r.71), “Rojê peyênî bi êdî” (r.89) û “Rojo îne bi” (r.179) metinê xo nuseno.

Romanê *Soro* hetê wextê vatişî ra peynîyê 80an de dest pêkeno hetanî sereyê 90an mîyanê di-hîrê serran de vîyerenê. Soro, nîsbeten romanêko derg o. Nuştoxî no wexto ke vîyerenê ê meseleyî ke waştî bido mîyanê ê meseleyan de goreyê wextî organize kerdî. Wextê vatişî ê çîyî ke mîyanê romanî de vîyerenê wina aseno ke nuştoxî bi xo dîyê û şahit bîyo yan zî eşnawitê. Dewa Uskura dewa nuştoxî ya. Wextê vatişî hetê îfadeyanê wextî ra kronolojîkî bî zî ca bi ca agêrayişî zî benê. Roman de wext bi nê îfadeyan awan beno: “Zimistanê peyênî de vizikê vewre kewtîbî kewtîbî kar” (r.14) ““Guj” va vayê wisarî yê honikî û baxçe têwda” (r.30), “Şodir Silêman vaşt ra (...)” (r.39), “Tîja wisarî ya şîrgerme ver bûjîyaybî ro tenik-tenik ereq dayêne” (r.43), “Peroj ra pey (...)” (r.73), “Şodir wextê arayî de (...)” (r.125), Payîzo peyên bî vare vare.” (r.192), “Roj bibî berz germê hamnanî êdî zor kerdêne.” (r.208), Cêr deşte de nika hamnan bî (...)” (r.313), Rojan ra roje (...)” (r.371), “Payîzo peyên bî (...)” (r.425), “Şîlîya payîzî ra tepîya, zel-zûl û vaşo palax bibî nerm (...)” (r.507) û “Moxribê hîna newe bibî qalind ke (...)” (r.515). Nê îfadeyî gama ke metin nisîyeno seba îfadeyê wextî mîyanê metinî de ca genê.

Romanê *Moriber*, hetê wextê bîyayene ra goreye nuştoxî hikayeyê romanî hetê wextî ra çar mewsimanê yew serre de vîyerenê.⁶ Nuştoxî goreyê fiksîyonê bi nê îfadeyanê tarîxî yê netan wext dîyar kerdo: “Verê asma Amnania Peyênî biye” (r.7), “Paiza Verênî, Paiza Ortênî, asma Paiza Peyênî dî xuzîka pajî pîra eşti bî herd (...)” (r.104), “Zımistan yeno (...)” (r.109), “Vorî vara, rae-olağ gêriyo (...)” (r.164), “Hurındia varisê vora Zemperîye pîra tozîka Gucigî giroti bî (...)” (r.194), “Gucigî dî tozîka ağıya, hōwrês zafîni Gucigî dî êno” (r.195), “Peyniya Guciga, waxtê xavîk gırêdaena voro” (r.197), “Martı. Hōvrê usari Mart dî gurrenê” (r.199), “Peyniya Phira” (r.202), “Gulanî amay bî” (r.211), “Usar amay bî” (r.213) û “(...) asma Amnania Peyênî germê xo pîra oncia serê kemeronê salonê hirao dî qori kerdênî” (r.241). Bi nê îfadeyanê wextî romanê *Moriber* “asma amnania peyênî” ra destpêkeno û reyna “asma amnania peyênî” qêdîyeno.

Bê nê îfadeyan, mîyanê romanî de fiksîyonê wextî hetê nuştoxî ra bi nê îfadeyê bînan zî tamam beno: “Wextê lotikê gozo bî” (r.12), “Roc nişti bî koo” (r.21), “Roc bî berc” (r.40), “Gağand amay bî, sômîgî dî bî” (r.118), “Vîzêr ra nat zaniyê vorî varay bî” (r.120), Wextê romanî texmînî dorê serranê 1970-80an de yo. Hikayê yew serre de vîyerenê labelê bi teknîkê agêrayişî mîyanê romanî de hikayeyê 38î (r.125-126, 129) û meseleyê ermenîyan zî gellek cayan de vîyerenê (r.126, 128). Herçiqas bi teknîkê agêrayişî wext hetanî 1915 şîyero zî esas wextê vatişî serranê 70-80an de vîyerenê. Nuştoxî no proses goreyê planê dergî û kilmîyê metnê xo nuşto.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de tarix 1976 (r.34) ra dest pêkeno û 2007 (r.287) de qêdîyeno. Nuştox nê prosesî goreyê fiksîyonê xo nuseno. Proses 1976 ra hetanî 1985 devam keno û labelê proses ca bi ca qêrifîyeno, mîsal “Derbî ser ra panc serrî ravêrdî bî” (r.132). Sey nê mîsalî mîyanê prosesê wextî de venganeyî benê. Yan zî na cumle ra belu beno ke vîst û dî serrî vîyertî: “Mabên ra vîst u dide serrî ravêrdî bî. Bi bî çewres serre” (r.264). Bê nê venganiyan wextê vatişî hetê nuştoxî bi nê îfadeyan awan beno: “Hela şanî bî” (r.12), “Wextê palîyan bi. Germ bi” (r.16). “Wextê werddê şanî bî” (r.17), “Mart qedîyê bî, hewna newe kewtî bî Nîsani” (r.77), “Hîrey Nîsane bi” (r.88) û “Amnan bi, hewna roşn bi” (r.104). Metnê romanî bi nê îfadeyanê wextî nusîyeno.

⁶https://288757.forumromanum.com/member/forum/entry.user_288757.2.1107717195.'roman_biraz_da_hesapla_mad_r'_mor_ber_roman-pliya.html, “Roman Biraz da Hesaplaşmadır (Moriber romanı üzerine söyleşi)”, ciresayış: 18.10.2021

Kalaşnikof de wextê vatişî zelal nîyo. Yanî yew tarixî net çîno. Labelê wextê vatişî hetê nuştoxî ra yew wexto ameyoxo nedîyar de dest pêkeno; “Nêzana çendayo çend serran wet ra ameya, yew zerarê mi çîn o” (r.73). Dima viraştişê *Sîmilasyonê Kalaşnikofi* wext agêreno davîst serre badê 1938î. Hikayeyê romanî mîyanê sîmilasyonî de vîyerenê. Sîmilasyon de zî wext bêlû nêbo zî davist serre dima tertele yê Dêrsîmî aseno. Yanî nuştoxî wextê vatişî bê agêrayişanê bînan goreyê serranê Rojda û Şîyarî fend kerdo. Hikayeyê sîmilasyonî de Rojda û Şîyar texmînen vist û panc-hîris serre yê. Nê wirdî 1938 de tertele de doman bîyê (r.40), Bîyê pîl. Seba ke roman fantastîk û fiktîf o û her çiqas tarixê rasteqînî û ê romanî yewbînî nêgero zî tarixê hikayeyê înan hetanî yew proseso kilm o. Rojda koy ra yena bacar û çend hewte vîyerenê, aya û Şayîr qesasê xo genê, Mistê Kor û Îsmê Kerî kişenê û hikaye qêdîyena (r.86), Yanî bê agêrayişan nuştox, hikayeyê romanî mîyanê çend hewteyan de qêdînenê.

Nuştoxî hetê wextî ra mîyanê metinî de zaf malumat nêdo. Yew ca de wina yew îfade est o “Yew roja payîzî (...)” (r.41) yan zî nê îfadeyî ca genê: “Roja hewtine Şayîr û Gule bi di tewreyanê çopî yê girsan vejîyaybî ameybî cayê xo” (r.62), “Şewe, verî ke Gule şoro, Gule û Şayîrî kewtî odaya bîne û yew wexto derg qisey kerd” (r.63), “Şewe ke xeyle şîye mi kincê Gule yê şerabweran anitî xo” (r.64), “Şewe yew kuncik de sereyê yew tenekeyî de qırşûqal veşnayêne û ver de reyna şimitêne” (r.67), “Sîmilasyonî de şewe bîye” (r.72) û “A şewe ver bi şewdirî ma şîme cayê Şayîrî” (r.79). Seke aseno bê nê îfadeyanê wextî qet îfadeyê tarixî yan zî wextî malumat çîno.

Romanê *Sosine û Gulîzare* de wextê vatişî seba ke qet tarix nêdîyayo û tarix net nîyo. Roman de weto nikayinê mîyanî yê romanî de dewam keno. Seke meseleyî a hele bîyê îfade beno. Metinê romanî de verê; “Payîz o” (r.10), “Tîja payîzî teber ra seke vengê aye dêne.” (r.23) vajîyeno. Dima mewsim vurîyeno û zimistan dîyeno; “Serdêde henên na roja zimistanî de dest kerdbî ci ke mîzê zereyê însanî de miçiqîyêne” (r.68). Vurîyayîşê wextî dima wina dewam keno; “Yew şewa adare de, (...)” (r.126), “Aşma zimistanîya ke pukelek û serdê xo yê zê tujîya şîmşerî verdaybî nê koyan” (r.134). Dima wisar dest pêkeno; “Aşma marte de, deştanê hû dergan (...)” (r.134) û amnan yeno; “(...) vereşanêde amnanî, ancîyayî koyanê Motkî

(r.185). Badê amnanî reyna zimistan yeno; “Roştîya roja zimistanî ke pencereyê oda ra xo rind virda ra, bîy hêşar” (r.225), Wisar zî vîyeren; “(...) nika binê tîja aşma gulane de sêneyê xo tanya tîje rê veradaybî” (r.280), “Rojêda amnanî bîye, germ bî” (r.307). Badê amnanî reyna zimistan dest pêkeno; “Boya zimistanî pelaxîya koyan û neqeban (...)” (r.357). Dima reyna amnan o; “Rojêde germinina hamnanî de (...)” (r.382). Peynîye romanî de zî derheqê wextî de no îfade ca geno; “Rojê hamnanî seba Kerîm û Gulîzare rew vîyartî” (r.417). Romanê Sosine û Gulîzare seke ame dayiş payîz dest pêkeno û pêro pîya di zimistanî vîyerenê û badê amnanî roman qêdîyeno yanî wextê vatişî mîyanê di seran de hetê nuştoxî ra yeno programkerdiş.

Bê îfadeyanê mewsîman mîyanê metinê romanî de nê îfadeyê wextê mîyanê rojî zî ca genê; “Şodir, arayî ra dima verba Hesar Babayî kewtî raye” (r.14), “Roja bîne, wextêde derengîya şewe de (...)” (r.18), “Gulîzare wexto ke heşar bîye, demê perojî bî” (r.22), “Demê perojî Çewlîg de peya bî” (r.24) û “Şodir, roja şemîyî ke heşar bîye, nêwaşt şoro semîner” (r.83). Bi nê îfadeyan wext hetê nuştoxî ra bi îfadeyanê demê rojî ameyo nuştiş.

Romanê *Deyndarî* de wextê vatişî bi agêrayişan tarixo tewr verên 1946 ra (r.13) dest pêkeno û hetanî 2010an yeno. Nuştoxî no proses goreyê şertanê xo dewr bi dewr nušto. Roman seba ke yew proses derg de vîyeren mîyanê bîyayeneyan de ge gane zaf serrî venganeyî benê. Yanî Husên yeno dinya derguşîya ey rê behs beno (28). Badêcû wendox vînenê ke wendox vînenê ke Husên bîyo pîl; “Husên rojê suke ra amayêne bi dewe” (r.43). Dima “Husên wexto ke newe şîyêne mekteb (...)” (r.36) vajîyeno û lez û bez şîno mektebê lîse (r.55). Lîse zî qêdîyena (r.59). Badê lîseyî zî Husên keweno mîyanê karê sîyasetî û şîno koy (r.66). Di serrî vîyerenê o tepîşîyeno û keweno heps. Gama ke hepisxane de nêweş keweno amelîyat beno û hekîm ey ra serranê ey perseno badê amelîyatî. Hûsên cewab dano persê rê hekîmî vano “Ez hîris û hîrê serrî ya” (r.119). Yan zî “Panc serrî emelîyatê Husênî ser o vîyartî” (r.125) yeno vatiş. Peynîyê romanî de zî wendox eşnaweno ke Husên êdî hîris û new serrî bîyo û des û şeş serrî bîyo ke hepisxane de yo (r.136). Yanî wendox metinê romanî de goreyê îfadeyanê ke derheqê serranê Huseynî de yê derbasbîyayîşê serran vînenê. Mîyanê nê tarixan de seke fehm beno zaf rey venganiyî vejîyenê werte û wext zaf rey qerifîyeno.

Metinê romanî de wext hetê demsalan ra bi nê îfadeyan yeno belû kerdiş: “Êdî kewtîbî payîz, gure zî kêmbîbî” (r.23), “Payîz amaybî” (r.25), “Êdî zimistanî rîyê xo nîşan dayêne” (r.26), “Mîyanê zimistanî hîris û yewê çoleyî de tîje vecîyaybî, yew-di rojî sey hamnanî germ bî” (r.135) yan zî; “Aşma guciğe bîye, asmên de hewrê sîyayî estbî” (r.109). Nuştox bi nê îfadeyanê wextî metinê xo yan zî bîyayeneyanê xo yewbînan ra girê dano û wextê vatişî wina organîze keno.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* bixor romanêko tarixî û polîtîk o. Roman de wextê vatişî 1890’an ra destpêkeno û hetanî serranê 1940an dewam keno. No proses seba ke nîsbeten derg o û meseleyê sîyasî mîyan de zaf ê nuştoxî goreyê fiksîyonê xo û uslûbê xo nuşto. Roman hetê wextî ra bi na îbarê destpêkeno; “Hukmê omnonî, hukmê germi endî şikiyay bi. Rozu ra, roza payiji biye” (r.7). Dima wina vajîyeno; “Dewr dewrê Abdulhamît Pasay bi” (r.31). Roman wextê Abdulhamîdî ra destpêkeno û giredayîyê bîyayeneyanê pîlan halê Dêrsimî ra behs keno. Bi merkezîyetê Pêtî û keyeyê ey nê meseleyê netewî û mîyannetewî hetê nuştoxî ra yenê dayiş. Roman çiqas derheqê Pêtî yan zî bi taybetî derheqê Dêrsim de bo zî ê meseleyî ke Tirkîya de bîyê behsê înan beno û têkîlîya nê meseleyan û Dêrsimî sero yew panaroma yena dayiş.

Wextê vatişî, hetê nuştoxî ra badê qêdîyayîşê nê meseleyan nê serranê peyênan de yeno plankerdiş û roman de cayê xo geno. Nuştox wextê bîyayene de nêciwîyayo. Meseleyî qêdîyayî û nuştox nê meseleyan serran ra dima musayo û meseleyî bi fiksîyonê edebî nuştî. Wext zî wextêko vîyarte yo roman de. Proses derg o roman de, roman zî bi xo nîsbeten romanêko derg o. No semed ra her mesela her bîyayene derg û dila nêameya dayiş. Mîsal cayêkî de nuştox wina yew panaroma dano: “1887 herbê Ruşî u Tırkiya, 1908 herbê iktidarê Jön-Tırku, 1912 herbê Balkani, 1914-18 herbê Dina I, 1915 Tertele u Tecirê Hermeniu, 1918-1919 serq de cepê verva Hermeniu... Tertelê qoçgiriye... Tertele tertele serre bi. Herb herb sero amene dê” (r.100). Seke aseno nuştox romanê xo de goreyê hewceyê xo wextê vatişî wina kilm keno.

Roman hetê fiksîyonê wextê vatişî ra bi nê bîyayeneyanê pîlan awan beno. Labelê mîyanê metinî de seba wextî sey “Asma payiji endî qediyay bi. Zımistu’ endî lînga ho fişti bi verê çêveri ra” (r.11), “Siliya asma Marti vore endî kerdi bi tenike” (r.12), “Usar bi” (r.16), “Tiji dariye we, lêl endî pıra pıra dorme guret bi” (r.48)

cumleyî ca genê. Metin bi nê termanê wextî nusîyeno. Netîce de wextê vatişî hetê nuştoxî ra bi nê hadîseyan û bîyaneyan awan beno û hetanî peynîyê romanî wina dewam keno û roman qêdîyeno. Plankerdîşê wextî hetê nuştoxî ra seba ke proses derg o nîsbeten weş bîyo. Çünke her detay her çî ca nêgineno ci mîyanê metinî de. Goreyê îmkananê xo metinê nê romanî hetê wextê vatişî ra baş organîze bîyo.

Romanê *Piltane* de wextê vatişî hetê nuştoxî ra goreyê fiksîyonê xo mîyanê 199 rîpelan de plan bîyo. Nuştoxî goreyê xo no wext bi nê termanê wextî awan bîyo: “Roja peyên a rojeyê Xizirî, rastê roja panşemîye bîye” (r.9), “Emşo şewa îne ya, şewa bimbarek a” (r.9), “Destê şodirî (...)” (r.36), “Êdî tarî bî” (r.72), “Doktorî lew na bî Piltane ra, kerde raste û saeta xo de nîyada, saete 06:07 bî” (r.91), “Êdî lêlê şanî bî.” (r.119) û “Peynîya aşma Gulane bîye” (r.159). Seke aseno serre, aşme yan zî saetî vîyertî. Bê înan mîyanê rojî de wext vîyerto. Nuştoxî metnê xo bi nê îfadeynê wextî awan kerdo.

Romanê *Heyfî* de wextê vatişî wextê nikayin yê romanî yo. Vatox ca bi ca meseleyanê vîyarteyan ra zî behs keno labelê esas mîyanê wextê nikayin yê romanî ra qalî keno. Wextê bîyayene yê romanî zelal nîyo û nuştoxî derheqê wextî de zî zêde zanayîşî nêdayî. Sey; “Roj hema nêşîbî awan” (r.14), “Roj hetê Cîloyî de şîyêne awan” (r.20) û “Serê wisarî hazirîya kampa zimistanî ra vêcîyayîş dest pêkerdbî” (r.21) tabîrê wextî vîyerenê labelê tarixê rojî, aşmî yan zî serreyî dîyar nîyo. Yew ca de wina yew cumle vîyerena; “Saete newe çar ra vîst deqa vêrena” (r.34). Labelê roj yan zî serre dîyar nîya. Bîyayeneyî bîye zî mîyanê çend rojan de bîyê û qêdîyayê. Nuştoxî teqrîben no yew hefte goreyê fiksîyon û planê xo rîpelê romanî dekerdê.

3.1.5.3. Wextê Nuştişî

Romanê zazakî de wextê nuştişî zafane raştê serranê verê çapê romanî yenê. Tay romanan de no wext zelal nêbo zî zafê romanan de goreyê îfadeyanê nuştoxan no wext raştê serre yan zî çend serre verê çapî yeno. Yanî zafane bêynateyê nuştişê romanî û çapkerdişê romanî de zaf wext nêvîyereneno.

Wextê nuştişî, seke nameyê xo ra zî dîyar o wextê nuştişê metinî yo. Mehmet Gülmez, romanê xo *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de behsê wextê nuştişî

nêkerdo yan zî wina yew îbare çîno. Labelê ihtîmalo pîl oyo ke nuştoxî 1993 de badê şîyayişê Ewrupayî, hetanî 1996î mîyanê hîrê serran de metinê xo nuşto û qêdînyayo. Cuwapê kitabê 1996 de zî çap kerdo (r.2).

Romanê *Kilama Pepugî* de Wextê Nuştişî goreyê vatenê nuştoxî, vervateyê kîtabî de wina yo; “Serra 1996 de usarî mi dest kerd ci, no kîtab nivîsna. Lê a taw mi beşer nêkerd ke çap kerî.” (r.3) Yani nuştoxî 1996 de dest kerdo ci, labelê çî wext kîtab qêdino tam bêlu nîyo. Texmînen 1996 de nuşto û serra 2000î de roman çap kerdo.

Romanê *Her Çi Beno Sanîke* 2001 de çap beno. Ê tarixî kî mîyanê fîksiyonê metinî de vîyerenê îşaretê wextê nuştişê romanî danî. Êşkîyeno bêro vatiş ke goreyê no tarixo ke mîyanê metinî de vîyeren; “Hîris u heştî nara şeştî serri ravêr biyo. Hama, dirbeta ke kerda ra hona wes nêbiya.” (r.44) Na cumle ra net fehmbeno ke roman, 1938 ra şeştî serre badê, 1998 de amêyo nuştiş. Çapê romanî 2001 de yo, metinê romanî teqrîben mîyanê nê hîre serran de nisîyayo.

Romanê *Silema- I* de nuştoxî derheqê wextê nuştişî de çî nênuşto. Romanê *Silema- I* 2004 de çap bîyo. Coka nuştoxî verê 2004î de roman nuşto.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de derheqê wextê nuştişî de zanayiş nêameyo dayiş. Roman 2007 de çap bîyo. Wextê bîyayene, mîyanê serranê 1975-2000an de yo. Coka roman zî texmînen mîyanê serranê 2000an ra hetanî serra 2007î nisîyayo.

Romanê *Kilama Şilane* de nuştox *Qesa Veri* de wina nuseno; “No karê mî aşman ra dima pêyda bî. Hama tarîqa nê kitabî, bî seran derg a. Bî seran, zê domanê de sêwi, zere u xiyalê mî de bî” (r.5). Verêcu tesbît bibi ke kîtab texmînen hetê wextê bîyayene ra mîyanê serranê 1971î û 2005î de vîyerto. Goreyê nuştoxî ke nuştox vato nuştişê nê kîtabî mîyanê aşman de bîyo yanî hetê wextê nuştişî ra eşkera beno ke kîtab mîyanê serranê 2005 û 2006 de nisîyayo û dima 2007 de çap bîyo.

Romanê *Zifqêra Berî* 2009 de çap beno. Hetê analizê wextê bîyayene de texmîn beno ke roman 2000an ra pey nisîyayo. Derheqê wextê nuştişî de yew îbare, îfade yan zî îşaret nêameyo dayiş.

Romanê *Soro* de derheqê wextê nuştişî de yew zanayîş çîno. Îhtîmal o ke 2000an ra pey hetanî 2010 amêyo nuştiş.

Romanê *Moriber* goreyê vatişê nuştoxî, Almanya-Frankfurt de 2009 de çapo verên beno.⁷ Dima 2011 de çapo ke ma sero xebetîyayî vejîyeno. Derheqê wextê nuştişî de zî yew tarix nêameyo nuştiş. Labelê seba ke çapo verên 2009 de vejîyayo beno ke nuştoxî 2000an ra pey romanê xo nuşto.

Romanê *Barkerdena Zerrî*, 2012 de çap beno. Peynîya romanî de binê şîra Şîyarî de tarix “27.02.2007” yo (r.287). No samed ra êşkîyeno bêro vatiş ke, nuştoxî no roman mabênê serranê 2007 û 2012 de nuşto.

Romanê *Kalaşnikof* de derheqê wextê nuştişî de malumat çîno. Coka nêzanîyeno ke çi wext nisîyayo.

Romanê *Sosine û Gulîzare* de hetê wextê nuştişî ra nê îfadeyê nuştoxî est ê; “Na xebate yew serre ra zêde wextê mi girewt” (r.7). Labelê yew tarixî îfadekerde mîyanê metinî de ca nêgeno. Roman 2013 de çap beno. Beno ke yew wexto kilm de, verê çapkerdişî ameyo nuştiş.

Romanê Deyndarî hetê wextê nuştişî ra malumatêko net nê dano. Tarixî peyên mîyanê metinî de hetanî 2010an yeno. Labelê tarixêko net çîno. Coka êşkîyeno bêro vatiş kê 2010an ra hetanî 2014o mabên de ameyo nuştiş.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de derheqê wextê nuştişî de malumat ca nêgeno. Coka nêzanîyeno ke çi wext nisîyayo.

7

https://288757.forumromanum.com/member/forum/entry.user_288757.2.1107717195.roman_biraz_da_hesapla_mad_r_mor_ber_roman-pîya.html, “Roman Biraz da Hesaplaşmadır (Moriber romanı üzerine söyleşi)”, (Erişim: 18.10.2021)

Derheqê wextê nişîşî yê romanê *Pîltane* de malumatêkî nênisîyayo. Coka nêzanîyeno ke çî wext nisîyayo.

Romanê *Heyfî* de derheqê wextê nuştîşî de malumat çîno. Coka nêzanîyeno ke çî wext nisîyayo.

3.1.5.4. Wextê Wendişî

Wextê wendişî, seba wendoxêkî bi destpêkerdişê wendişê romanî dest pêkeno. No proses seba her wendoxî taybet o. Goreyê wendoxî vurîyeno. Seba na xebate êşkîyeno bêro vatiş ke; prosesê wextê wendişî 2020 de destpêkerdo û 2022 de qêdîyayo. Nê prosesî hîrê serrî dewam kerdo. Wextî wendişî na xebate de prosesê wendişê şexsî yo. No ware de her yew roman mîyanê şertanê xo de goreyê ziwani, sitîlî, qabîliyetê herekîyayîşî, ayakerdişê hîsê mereqî, dayîşê hîsê weşî û bawerîya rasteqînî de yan zî hetê unsuranê awanî ra serkewtebîyayîşî cîya cîya yo. Seba wendişê nê romanan sere de ferqê fekanê zazakî wextê wendişî de unsuro tewr mûhîman ra yew o. Seba ke hema ziwaneko standart nêronuştîto, her yew roman yan zî tayê romanan goreyê fekê mintiqayê xo nusîyayê. Wareyê fehmkardişê metnî de no sey dezavantajêkî vejîyeno duşê wendoxî. Çunke her mintiqa de varyasyonêkî zazakî est o. Bi nê şertanê rojaneyî û sêwîyeyê wendiş-nuştîşê zazakî, çendîya kullîyatê zazakî yan zî pîyasayê literetûrê zazakî bi xo cayêko nizm de yo. Coka teyna seba fehmkardişî bo zî yew problem bixoyê est o. Wextê wendişê romanan de çekuyê ke nêyene zanayîş, formê vatişê îyomîkî yê heremî û qalibê ferqên yê cumleyanê heremî seba fehmkardişê metnî benê barîyerekî. Mîsal zaf çekuyî est ê ke teyna yew mintiqa de yenê şuxulnayîş û mîyanê ferhengan de ca nêdîyayo înan. No zî beno sebebê fehmnêkerdişî.

Zazakî de meseleyê çapan zî sey problemêkî vejîyena duşê wendoxî. Ciresayîşê romanan bi xo seba tayê romanan zor o. Ya nuşttoxî hususen matbaayekî de rayêkî çapkerdî dima çapê bînî nêkerdî û eserî bîyê vîndî. Yan zî çap bîyê û mîyanê torêka baş yê vilakerdişî de ca nêdîyayo ci. Heto bîn ra tay nuşttoxê romanan est ê ke seba zanayîşêkî nêresîyeno înan. Wareyê têkîliye de wina problemî est ê.

Prosesê wextê wendişî de problemêko bîn zî cîyabîyayîşê alfabeyanê romanan o. Mîyanê romananê zazakî de alfabe Bedîrxanî bi giranî bêro karardiş zî pêroyê

romanane de yew tradîsyonê alfabeyî yan zî yew standart çîno. Zafê romanane bi Alfabeya Bedirxanî ameyê nuştîş labelê pan- şeş hebê bînî -înan ra tayî bi yew sîstema alfabeyî nênusîyayê- bi Alfabeya Jacobsonî nusîyayê. Na meseleya alfabeyan zî prosesê wendişê romanane de seba wendoxî dezavantajin a.

Romanê zazakî êşkîyeno bêro vatiş ke romanêko zaf ciwan o. Coka zaten hetê senênî ra, hetê averşîyayîşî ra, hetê cerebnayîşê terzanê neweyan ra, hetê sitîlanê neweyan ra, hetê werterevejîyayîşê ekolanê neweyan ra dezavantajin o. Romanê zazakî verê înan bi xo hetê kêmiya hûmaranê romanane ra dezavantajin o. Hûmarê înan tay ê û bi taybetî nê romanî zî -bê çend heban- romanê verên yê nuştoxan ê. Yanî bî xo se ra neway nê romanî cerebnayîşê verên yê nuştoxan ê. Coka nê romanane ra yew performanso zaf baş zaten nêpawîyeno. No semed ra romanê zazakî hetê dayîşê lezzetê estetîkî ra, hetê xo dima kaşkerdişê metnî ra yan zî lîtaraturê romanê dinya de nêdayîşê yew neweyîye enterasanî ra zeîf o. Na zeîfiye zî têsîrê xo serê têkîliya wendoxî û metnî de helbet bi halo negatîf de mojnena. Romanê zazakî seba ke zaf ciwan o, hema hetê senîniye ra, hetê aksîyono dramatik ra, hetê fiksîyono edebî ra, hetê sitîlêko bi têsîrên ra, hetê tedeyî ra yan zî parçeyanê awanîyê romanî yê bînan decerebnayîşê teknîkanê neweyan ra yew sînerjîyo zixm nêardo meydan. Ho hal de zî romanî seba wendoxan xo nêdanê wendişî û mîyanê wendoxan de yew kelecane û waştîşê wendişî awan nêkenî. No zî esas belîkerdişê sênîniya romanî de yew faktoro mûhîm o. Roman çiqas biwanîyo o qas taleb vînenê. Romano ke taleb dîyo hetê pîyasayê ekonomîkî ra zî beno metayêkî. Çapê neweyî virazîyenê yan zî nuştox romanane neweyan nuseno, adaptasyon û motîfasyon zixm beno. Romanê zazakî de na rewşe xirab a. Mîyanê vîst heb romanane de qaso ke rasîyayo ci teyna romanê *Gula Çemê Pêrre* newe ra çap bîyo.

Pêroyê nê şert û mercanê romanê zazakî ra seba wextê wendişî êşkîyeno bêro vatiş ke; romanê zazakî ciwan o, newe yo û dewrê ecemîti de yo. Seba averşîyayîşî cerebnayîşê teknîkanê neweyan, adaptasyonê tradîsyonê dinya hewce yo. Hetê ziwani ra hem hetê alfabe ra hem zî hetê îmla û gramerî ra yew standardo ûmûmî lazim aseno. Seba ke zafê nê romanane romanê verên yê romannuştoxan ê û eserê ecemîti yê gere eserî neweyî teknîk sitîlê neweyî bicerîbîye. Heto bîn ra mîyanê şarî de yew erz yew waştîş zî gere peyda bo û şertê çapemenîye baş bibê. Sey netîceyî êşkîyeno bêro vatiş ke zorî û dezavantajî mîyanê prosesê wextê wendişê nê romanane wina yê.

3.1.6. Perspektîf û Vatox

Nuştişê romanê de çar perspektîfê esasî mîyanê xebatê romanê de zafane ca genê. Romanê zazakî de nê çar terzan ra hîrê tarzî ameyê karardîş. Mîyanê hîrê terzan de zî terzê perspektîfo îlahî tewr zaf ameyo karardîş. Romananê zazakî ra des û hîrê hebî romanî bi terzê perspektîfo îlahî emeyê nuştiş. Terzê perspektîfo egîdî de di romanî ameyê nuştiş û perspektîfo zafhûmarî/zafhetî de zî yew roman ameyo nuştiş. Terzê perspektîfo muşahîdî de zî qet roman nênusîyayo. Romanê zazakî de giranîyê terzê perspektîfo îlahî est a. No terz mîyanê romannuştoxanê zazakî de popûler o. Hetê vatoxî ra zî romanê zazakî de vatox bi taybetî şexsê hîrêyine “o” yo. Tayê romanê de zî şexsê yewine “ez” qalî keno. Wendox romanê fekê “o”yî û fekê “ez”î ra eşnaweno.

3.1.6.1. Perspektîfo Hakîmî/Îlahî

Romanê zazakî de perspektîfo îlahî en zaf xo rê ca vînenê. Mîyanê des û şeş hebê romanê de terzo tewr asaye perspektîfo îlahî yo. No terz de des û hîrê hebî romanî nusîyayî.

Romano verên yê zazakî *Dêrsim’ra ve Dare Estene Seyit Rıza* bi perspektîfê îlahî ameyo nuştiş. Vatox şexso hîrêyine “o” yo. Cumleyî fekê “o”yî ra eşnawîyenê. Romanî ke bi perspektîfê îlahî ameyê nuştiş, nuştoxî nîmetanê nê perspektîfî ra îstîfade kenê. “O” zano ke pêroyê karakteran çî fikiryenê, çî hîs kenê, çî plan kenê û şayîya înan, tersanê înan yan zî poşmanîyanê înan zano.

Vatoxê nê romanî bi eşkera heq dano Sêyit Rizayî û hetgirê ey o. Ca bi ca eşkera êşkero vajo; “Sêy Rıza heqli bi” (r.57). Reyna vatox bi xo keweno mîyanê metinî û fekê zemîrê “ez”î ra zî qalî keno; “Ze ke na ra cor ki ez ser o vînetûne, Şahan Axa ve Alişan Axay ra eve deste eskerê Tırki neamê kîstene. Uzay ra gore ki raporê İsmayil Heqi rast niyo, bine ra zur o” (r.124-125). Bi no îfade hem zî raporê İsmail Hakkıyî betal keno. Vatox gama ke plananê Qopî ra behs keno -ke Qop karakterêko kart o- ; “Qop fikrê xuyo murdar ra nêvêrd” (r.82) vano û goreyê xo plananê ey xelet vînenê. Bi no îfade zî reyna vatox hetê xo û hetgirîyê îfşa keno. “Bêbextî nêvîneti, elçiyê rusna Ponçpıxar” (r.122). Na cumle ra zî fehm beno ke vatox duştê karakteranê kartan îfadeyanê nefretî zî şuxulneno.

Romanê *Kilama Pepugî* hetê perspektîfî ra bi *perspektîfo îlahî* ameyo nuştiş. Vatox şexsê hîrêyine “o” yo. Vatox, derheqê her halî, her kesî, her meselaye û çîyan de wayîrê zanayîşî yo. “O” hîs û fikranê herkesî zano. Vatox hewlî û xirabîyê meseleyan de wayîrê qeneat û fikrî yo: “Dewrêş xortode hewl o, jîhat o” (r.390). Cayê xo bêlu yo; “Hena teze kewto corê Uskira, bêbextî ver û pêy cira cênê” (r.34). Meseleyê ke mîyanê romanî de vîyerenê, wendox goreyê ke vatox musade keno o qas êşkeno vîno û bizano.

“O” wayîrê zanayîşî yo wayîrê heqê ke pîlî yo. Vatox zano ke ameyox de do çî bêro serê hetan/şexsan. Vatox mîyanê meseleyan de hetê xo bêlu keno, “Kurmançîye amêne dewa ra şarê ma dêne arê berdêne hem xebetnêne hemî kî hezar heqaret cira kerdêne. (...) Ê begî zaf zorê şarê ma kerdo. Zaf dolima kewto gonya şarê ma” (r.121-122). Heq dano kesan/hetan yan zî înan rexne keno. Mîyanê metinî ra qalî keno. “Ruyê ruçikê meytê cênîke, raştâ kî xov kerdêne zerê îsanî” (r.134). Hîsanê xo eşkera keno.

Romanê *Silema- I* de bi perspektîfê îlahî ameyo nuştiş. Wendox bi fekê şexsê hîrêyine meseleyan waneno. Vatox “o” yo. Vatox mîyanê metinî ra qalî keno. Bi wendoxî de tîkîlîya xo est a. Wendoxî de qalî keno, “Hen zonenê payizo, vano zimîstony mî dîmaro, qe xo vira mekerê. Mevazê ke névato. Zimîstu gilê koé Sakoyra cer, nawo gira gira yeno” (r.34). Wendoxî seba bîyayeneyanê ameyoxî hîşyar keno. Qalanê şîretî keno înan rê “Yîsu gere “textê xo bîrîzno, bextê xo merîzno”” (r.66). Vatox zerreyê şexsan, fikr û hereketanê înan zano. Ters û bawerîya înan zano, “Yenê! Tavi yenê! Kamy vake ninê. E ke néamey? E ke néamey tî zonena seveno? Meyit benê zofy” (r.80). Vatox zano ke hîsê şexsê metinî çî yo. Ca bi ca vatox wendoxî de dano pêro, “Pê ma kaymerê lalawo! Qeymaqam wîrzeno sono lewê ağay (...)” (r.62). Reyna vatox hetê Silemanî geno “Kam ke dîsmenê Silemanyoy bîzînonê dîsmenê Haqyo” (r.49). Silemanî sey merdimêkî pîroz îşaret keno. Coka vatox dînamîk o û mîyanê metnî de tîkîlîyanê aktîfan bi wendoxî de nano ro.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* bi perspektîfo hakîmî ameyo nuştiş. Vatoxê romanî şexsê hîrêyine “o” yo. Vatox zerreyê metinî de yo. Vatox wendoxan ra çî perseno; “Ma dêre ra armenkî de “vank” nêvajîno” (r.8). Hîsanê xo eşkera keno; “Merdîm

qayîl o ke nê koyan ra biciwîyo” (r.9). Mıntıqayan meth keno; “Çiqas vajê hende comerd û mêmandar ê Koyê Şeytanî. Bêbextîye nêzanenê” (r.9). Wexto ke kesan ra behs keno seba hîsanê înan heq dano ci; “Ma kamî waştêne ke ê halê domananê xo rê qesey bikero, dilê înan bivêşno” (r.92). Vatox wayîrê zanayîşê biyayenayan, yan zî zanayîşê zerê mezgê kesan o, hîsan ê înan zano û mîyanê metinî de wendoxî de têkîliya dînamîk awan keno.

Romanê *Kilama Şilane*, bi perspektîfo îlahî ameyo nuştiş. Vatox şexso hîrêyine “o” yo. “O” her çî zaneno. Derheqê her kesî de her hîs û fikiryayîşî de zanayîşê xo est o. Nuştox avantajanê nê perspektîfî ra îstîfade kerdo. Vatox mîyanê metinî ra qalî keno. Têkîliyê ey û wendoxî dînamîk a. Persan perseno; “Astêrekan bîdiyêne ke çî vuriyêne” (r.11). O zerê şarî zano; “Hama zerê nê dî hevalan de tenya nê, zerê şarê na mezra de, dinya de ne xırabiye, ne ki dîşmentiye çini bi” (r.29). Heq dano hetan; “Dewij neheq nêbi” (r.39). Wendoxî rê sond waneno; “Bawer bikerê, ez sond kena ke her çî zaf germ u weş bi” (r.105). Yan zî wazeno sarê wendoxî medejno; “(...) ruyê Firar u Şilane de suziyenê. Sarê şima medacni, cayê de romantik bi” (r.111). “Se ke mî şima ra va; Paris zaf germ bi” (r.106). Mîyanê vatox û wendoxî de bi no qayde mesafe nêmaneno.

Romanê *Soro* bi perspektîfo îlahî ameyo nuştiş. Vatoxê romanî şexso hîrêyine “O” yo. Wendox vengê “O” yî eşnaweno, fekê ey ra metin waneno. “Deşta Uskura de hez û dereyan de wewre ginaybî piro, pul-pul belekî kewtîbî erd” (r.9). Vatox derheqê her karakterî de wayîrê zanayîş o. Hîsanê înan zano “Soro tivatêne birayê xo dîyo, a hendê bîbî şa, Fîrig kî abiasan” (r.75). Tarixê her cayê romanî yan zî her kesê romanî zano. “Erdlerzê Şeştî û şeşî de dewlete tepîya vejîyaybî ameybî, xo de wendegeh, postexane û nêweşxane tey ardîbî” (r.12). Bi no perspektif avantajê zanayîşî destê vatoxî de yo.

Romanê *Moriberî* bi perspektîfo îlahî ameyo nuştiş. Cumleya ewil wina dest pêkena: “Verê asma Amnania Peyênî biye. Tici hona zê asma Amnania Verênî çîqa xîzê xuyo kî est o, çino, hini i germê xuyê peyênî’a xo rüyê kemeronê salonê hirao sero qori kerdênî, herrî dî” (r.7). Tiya ra beluyo ke roman şexsê hîrêyin “o” yo. “O” her çî zano. Hîs û fikran, ters û kêfê her karakterî zano. “Xo bî xo ‘na çî seda biye,

gosê mî ro şîye, beki mîlaketi' vat, oncia raê giroti" (r.21). Vatox wayîrê zanayişi yo. Nîyetê xo û hetê xo mîyanê metinî de belu keno: "Nî mîleti, nî kutiko, nî ki mês o mal – naxîrê dewî nizamo ra hez nêkerdênî. Domani verê kibero dî nizamon'a huyênî." (r.208) Vatox mîyanê metinî ra qalî keno.

Romanê *Barkerdena Zerrî* bi perspektîfo îlahî ameyo nuştiş. Reyna roman de vatox şexsê hîrêyine "o" yo. Vengê romanî fekê "o" yî ra yeno. Sere ra hetanî peynî roman de "o" qalî keno. Vatox mîyanê metinê romanî de zerre ra û nêzdî ra qalî keno. Yew hetê vatoxî est o. "Ze kî vatê: Wextê seferberlixî, hukmat ameyo Tiwêrek ra eskerê waştö. O çax harê Tiwêrekî, kalikê Sîaterî bîyo. (Bênamuseya ey, qeşmerya ey, xayineya ey, qundeyeya ey hewna vacîyayê!) Ey vato kî: Eskerê ma deza Wesmano" (r.18). O hem hetê xo belû keno û hem zî ê çîyî ke duştê înan de yo nefretê xo belu keno. Yan zî vatox biheqî û nêheqîy karakteranê xo de zî fikrê xo ano zîwan; "Nîeq zî nêbi; kam herunda ey di bîyayê se, o do hewnayê, çiki ê hurna zî şîyê didi ew ê hurna zî jew sire di ronîştê" (r.9), "Qebraxîna ramitoxî tepîşt bî; vinderdê vinderdê, vatê "Ê ki heqê xo nêdayo, wa birîşê" (r.48). Vatox bi nê îfadeyan hîsanê xo eşkera keno. Metin de belu yo ke vatox kamî ra hes keno kamî ra nefret keno.

Vatoxê *Barkerdena Zerrî* de fikrê sîyasî yê vatoxî zî eşkera beno mîyanê cumleyan de: "Çorşmey şewronaya çihar kiştan ra; zabitan, polîsan, eskeran, faşîstan giroti bi" (r.56). Êşkîyeno bêro vatiş ke mîyanê romanî de mabênê vatox û karakteran de yew têkîliya dînamîk est a. Vatox zano ke kam hewl o kam xirab o yan zî kam biheq o û kam nêheq o. No hete ra vatox mîyanê metinî de ganî yo û fikr û hîsanê xo eşkera keno.

Romanê *Sosine û Gulzare* bi perspektîfo îlahî ameyo nuştiş û vatox zî şexsê hîrêyine "o" yo. Wendox fekê "o" yî ra vengê eşnaweno; "Xal Mistefa û Kazimî verê kêberî de kursî ser o niştibîy ro" (r.9). Vatox zereyê metinî de yo. Mîyanê metinê romanî de vatox bêynateyê xo wendoxî de têkîliya dînamîk nano ro; "Ma bi kilmekî vajîme, Hesên şîyo eskerîya xo, uca de rastê yew kesî amo." (r.9) Vatox ca bi ca heq dano kesanê romanî; "Hama Cemo Sûr na durîstîya Sebrî ra tersêne. Neheq nêbi" (r.68) Hîs û fikranê xo zî eşkera vano; "Xemê kamî bî ke Sebrî remna, kişt" (r.85). Yan zî cayê karakteran de hîs û fikran eşkera keno, eynî wext de nê fikrî sey

fikrê nuştoxî zî fehm benê; “Dewrê teslîm bîyene û quretîya înan êndî pey de mendbî. Teslîm ha! Edeletê tirkan ha! Tirk û edelet” (r.392) Romanê Sosine û Gulîzare de nuştox aktîf o û bi wendoxanê xo têkîlîya dînamîk nano ro. Heto bîn ra zî fikrê xo belî yo.

Romanê *Deyndarî* bi perspektîfo îlahî ameyo nuştiş. Qabîliyet û zanayîşê îlahî mîyanê metinî de xo mojnênê. Vatox şexê hîrêyine “o” yo. Cumleyê fekê “o”yî ra yenê eşnawitiş. Vatox mîyanê metinî ra qalî keno. Vatox hewceyîya vatişî zano û nê cayan de fikrê xo eşkera vano. “Merdim wexto ke qala payîzî keno, ganî vayê payîzî zî xo vîra mekero” (r.25). O gama ke mîyanê metinî de behsê çîyan keno hîsanê xo zî nênimneno û eşkera vano; “Veyveyî zaf weş vîyartêne” (r.25). O verî ra hereketanê kesanê romanî zano, yan zî sipoyleran dano; “Husênî zî zanitêne o do rojê şêro” (r.63). Fikrê vatoxî yan zî hetê vatoxî zî eşkera yo; “Şima zî temaşe kenê, wanenê, her roj çend merdimî bîlaheq û bîla sebab wertê sukan de ênê kîştene. Dewî ênê veşnayene, dewijê feqîrî henî werte de manenê” (r.87). O bi wendoxî ra nê fikran pare keno.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* bi perspektîfo îlahî ameyo nuştiş. Seba ke perspektîf îlahî yo vatox wayîrê zanayîşê pêroyê çîyan o. No semed ra mîyanê metinê romanî de teknîkê analîzê zereyî yan zî monologê zereyî zaf cayan de bi rehatî ameyo şuxulnayış. Romanê Romanê Pêt ve Pelge ra de vatox şexso hîrêyine “o” yo. Vatox romanê xo zerre ra nuşto û mîyanê metinî de vatoxêko aktîf est o. Vatox mîyanê metinî ra qalî keno; “Neşet Paşa tenê huya. Ça nêhuyo? Tam vatena Neşat Paşay vate Kuzumoğlı” (r.18). Vatox hetê xo belû keno; “Qomutan Neşat cor de ama Vartani ser, ame ke boro, bîqulîtno ro. Dîdonê ho fek de bereqiyêne jê mosê kutikê dengji” (r.18). O fikranê xo eşkera keno; “Belkia zu ceza Haqu-Tealay biye” (r.121) yan zî sey na cumle fikranê xo yê subjektîfî îfade keno; “Raşt ki niyetê hukmati xırabın bi” (r.216). Vatox hîsanê çîyanê ke teberê însanî de yê zî zano; “Çêf, çêfê vore bi. Waxt, waxtê vore bi. Vore vora, her ca de nijiya. Sipe kena. Serdo, puko” (r.121). Vatox wendoxî ra persan pers keno; “Dee! İdare qe iqna beno” (r.60). Bi hewa têkîlîya dînamîke nano ro beynateyê xo û wendoxî de. Vatox reyna hîsanê xo zî eşkera vano; “Hama na rindeke kam çe de caverdano? Na rindeka dinaliye! Kam cîrê alağ malağ nêbeno” (r.207). Bê înan reyna vatox ca bi ca sey sey vatoxê epîkî zî qalî keno. Çiyê

ke wendox nêzano o o zano; “Hene çimu verde biye. Hewn nêkerd raştiye persena” (r.306). Axir romanê Pêt ve Pelge ra de vatox aktîf o û têkîlîya xo wendoxî dînamîk a.

Romanê *Piltane* bi perspektîfo îlahî ameyo nuştiş. Vatox şexso hîrêyine “o” yo. “O” wayîrê pêroyê zanayîşan o. “O” her çî vernî ra peynî zaneno: “Serre 1991 bîye. Doktor Unîversîteya Îstanbulî de, fakulteya tibî de sinifa çarine de talebe bî” (r.65). Hîs fikir û bîyayeneyan zaneno. Vatox mîyanê xo û wendoxî de têkîlîya dînamîk nano ro; “Xora waştişê maya xo kî henî nêbî” (r.11), wendoxî ra persan pers keno û zere ra ewnîyeno. Vatox mîyanê metinî de hetê xo zî belî keno; “Mabênê nê kutikan de halê nê domanan se bîyêne, bêllî nêbî” (r.141). Netîce de êşkîyeno bêro vatiş ke vatox “o” yo û her çî zaneno. O mîyanê xo û wendoxî de têkîlîya dînamîk û nîzdî awan keno.

Romanê *Heyf* bi perspektîfo hakîmî ameyo nuştiş. Vatoxê romanî şexso hîrêyine “o” yo. “Roj hetê Cîloyî de şîyêne awan. Cîlo sey veyveke aseyêne” (r.20). Vatox mîyanê metinî de hema pêro îmkananê “o” yî ano karardîş. O metinê romanî dûrî nîyo û mîyanê metinî ra qalî keno. Vatox hîsanê xo nênimneno û eşkera yo; “Se rind yewbînî de kaykerdêne” (r.39), o heqê karakteran bi ewnîyayîşê xo biqiyet keno û fikrê xo zî vano; “Raşt zî Zagrosî nê cayî rind nakerdêne” (r.9). Vatox hîsanê karakteran zaaneno; “Raşt zî înan xo nê koyan de azad hîs kerdêne” (r.26).

Vatox wendoxan ra persan pers keno; “Eke nê rengê tewir bi tewirî nêbîyêne na rindekîye ci ra vécîyêne meydan” (r.27). Yan zî hetê xo belû keno; “Hetê ra werfe, hetê ra keskayîye, hetê de germ hetê de serd, hetê ra kemerî û kuçî, hîşarî, hetê de keskayî, vilikî, heto yew de dişmen, het o bîn de şervanî” (r.16). Heq dano yan zî heqdar vînenê û ney zî vano; “Dîyar bî ke keyf kerdêne. Çend seatî bî ke bar piştîya înan ser o bî. Seba keyfkerdene heqdar bî” (r.64). Reyna mîyanê metinê romanî de goreyê hîşê hetan tabîran şuxulneno, yan zî termînolojîyê hetan goreyê înan şuxulneno mîsal gama ke hîşê leşkerî eşkera keno wina behs keno; “Kam zano, beno ke terorîstan xo pê nê kemeran de nimitbî” (r.75). Yan zî gama ke qeydeyê xo nuseno termînolojî zî vurîyeno; “Qet ke nêbo Zagros şeş serrî ra zêde bî gerîlatîye de bî û nê şeş serrê xo zî koyanê Zagrosan vîyarnaybî ra” (r.13). Axir nuştox metinê xo de hem îmkananê perspektîfê hakîmî ra zaf îstîfade keno û metinê xo bi nê îmkanan nuseno.

3.1.6.2. Perspektîfo Egîdî

Romanê zazakî de perspektîfo egîdî di romanê de ameyo şuxulnayiş. Romanê *Zifqêra Berî* û *Kalaşnîkofî* de no perspektîf est o. Nê di romanê de vatox zî şexso yewin “ez” o. Nê romanî bi îmkanê harekete û zanayîşê “ez”î nusîyenê. Seba nuşttoxî her çiqas vatoxê “ez”î goreyê perspektîfê îlahî de vatoxê “o”yî bi avantaj bo zî na sîsteme tercîh bîyo.

Zifqêra Berî bi perspektîfê egîdî ameyo nuştîş. Vatiş bi fekê şexsê yewinî “ez/mi” de beno. Kam şexs ke qalî bikero bi fekê şexsê yewinî “ez/mi” qalî keno. Şexisî sey di vengyan yewbînan de qalî kenê (Akman, 2017d: 93). Qalî bi fekê şexsanê serekî; Lajekê Welatê Adirî û Cinîya Wisarî ra eşnawîyenê. Bê nê wîrdî şexsan şexsê bînî zî bi fekê nê şexsanê serekîyan sey “ey/aye va ...” yenê neql kerdiş. “Va, ez Tokat ra ya” (r.17). Yanî wendox metinê romanî de teyna vengê yan zî cumleyê şexsanê serekîyan eşnaweno/waneno. Sirukulasyonê qalîkerdişî wina bedelîyeno. Vatox “ez” o/a. Qalîkerdişê nê wîrdî şexsan bînîzam o. Xêzê qalîkerdişî “-” çîno. Gama ke şexs/-e vurîyeno/a cumle sereyê pasajî binî de dest pêkena:

Mi va hetanî no saetî?

Mi va, Ee.

Ez persaya mi va, to û kam bî?

Ez nêşîya bersîv bida. Ez vinderta.

Ez hewîna persaya mi va, to û kam bî?

Mi nêzanena ez vaja se. Fekê mi qefelîya (r.172).

No stîlê nuştîşî, romanê zazakî de numuneyo verên o. Verêcu romanê *Her Çi Beno Sanike* de yew qismê romanî bi perspektîfê egîdî yeno nuştîş, labelê qismo bîn de perspektîf vurîyeno û bi perspektîfê îlahî dewam keno. Peynî de zî reyna bi perspektîfê egîdî qedîyeno. Yanî esas sere ra hetanî peynî roman de perspektîf hîrê rey vurîyeno, peynî de zî na sîstemê nuştîşê nuşttoxî sey *perspektîfo zafhetî/zafhûmarî* name bena. *Zifqêra Berî* de sîstemê perspektîfê egîdî sere ra hetanî peynî bi perspektîfê egîdî dewam kena. Egîdî vurîyenê labelê perspektîf sabîto. No semed ra mîyanê romanê zazakî de romano ewil o ke seraser bi perspektîfê egîdî ameyo nuştîş.

Şexsî bi wextê vîyarteyî qalî kenê. No stîl de yew dezavantajo pîl est o ke zaf cayan de wendox nêzaneno ke kam qalî keno. Teyna bi îfadeyanê nameyan, nêrkî/makî yê cumleyan ra yan zî tedeyeyê cumleyan ra fehm beno ke kam qalî keno. Metinê romanî de behsê telefon, maîl û mektuban bena labelê sîstemê nuştîşî no terz

de nîya. No roman bi perspektîfê egîdî nusyayo labelê vatoxî dînamîk ê û hetanî peynî wina yew sirukulasyonê qalîkerdişî est a. No roman bi sitîlê dîyalojîkî de nusyayo. Sere ra hetanî peynî egîdî bi fekê “ez” î de hem xo îfade kenî û hem zî pêroyê metinî nê dîyalogan ra yeno meydan.

Romanê *Kalaşnikofi* de vatox sere ra heta peyî şexso yewin “ez” o. Wendoxî fekê “ez”î ra cumleyan eşnawenê. “Ez nîyadana. Awiranê xo verdena yew taliya bêveng û mijxelîye” (r.13). Her karakter/kes xo vera qalî keno. Ê ke mîyanê metinê romanî de qalî kenê; wezîfedarê sîmilasyonî û Rojda yê. Cumleyî fekê nê wîrdan ra vejîyenê. “Gelo ti vaje ma şîkînme teberê vurîyayîşê fezayî de, teberê wextî de yew bingeho ke hîç nêvurîno ronîmê?” (r.15) Fiksîyonê romanî de wezîfedarê sîmilasyonî êşkera bikewo dilqê ê însanan ke mîyanê sîmilasyonî de yê. Coka gama ke wezîfedare kewena dilqê Rojda, sey aye qalî kena. Herçiqas dilqê Rojda bo zî vatox reyna wezîfedarê sîmilasyonî ya. (r.52-56) Labelê herindê Rojda de qalî bikero zî cumleyê Rojdayî yê. Yanî Rojda zî qalî bikero wezîfedare zî qalî bikero fekê “ez”î ra qalî kenê. Kalaşnikof de vatox zere ra qalî keno û têkîliya vatox û wendoxî dînamîk a û vatox wendoxî de qalî keno; “Nika ez şîma rê behsê planeto neweyo ke ma sîmilasyonê ci virazenime bikerî.” (r.17)

Perspektîfê romanî, seba ke qalkerdiş mîyanê karakteran de vurîyeno; ge wezîfedare ge zî Rojda qalî kena yan zî bena vatox, perspektîfê egîdî yo. Sereyê romanî de wezîfedarê sîmilasyonî vatox a. (r.13-21) Qismê *Dimçikî* de verê Rojda vatox a, (r.25-29) dima wezîfedare bena vatox, (r.29-30) dima reyna Rojda bena vatox. (r.30-33) Qismê *Lulîye* de sera-ser vatox Rojda ya. (r.37-44) Qismê *Mekanîzma* de verê Rojda (r.47-52) dima wezîfedare bena vatox. (r.52-56) Qismê *Nîşangehî* de teyna Rojda vatox a. (r.59-68) *Linge (Metamorphosis)* de wezîfedare verê vatox a, (r.71-78) dima Rojda bena vatox, (r.79-83) peynî de zî heta qêdîyayîşê romanî vatox wezîfedarê sîmilasyonî ya. (r.83-86) Kalaşnikof bi nê vurîyayîşê vatoxan yeno tamam kerdiş. Bi no şîkl nuştox metinê xo keno zafvengên. Mîyanê metinî de no sitîl tonê/dereceyê raşteqînî yê metinî zêde keno.

3.1.6.3. Perspektîfo Muşahîdî

Mîyanê romanê zazakî de perspektîfo muşahîdî nêmeyo karardiş.

3.1.6.4. Perspektîfo Zafhûmarî/Zafhetî

Perspektîfo zafhûmarî/zafhetî mîyanê romanê zazakî de teyna yew roman de ameyo karardiş. Romanê *Her Çi Beno Sanike* terzê perspektîfo zafhûmarî de ameyo nuştiş.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de vatox, qismo yewine, dîyine, hîrêyine, çarine û heştine de şexsê yewine “ez” o. Wendox vengê “ez” î eşnaweno. “Almanya de her ke şiyêne roê mı bîyêne teng, ez fatisiyêne” (r.5). Nê qismî hetê perspektîfî ra bi perspektîfo îlahî ameyê nuştiş. Labelê qismê pancine, şeşine û hewtine de zî vatox “o” yo. “O” qalî keno. Wendox metinê romanî fekê “o”yî ra waneno/eşnaweno; “Zerria Usê Khekîli giriye, amê verê fekî. Se bıvatêne ke, zerrê qomê xo tenê honik bıbiyêne” (r.92). Mîyanê metinê romanî de vatox hem “ez” o û hem zî “o” yo coka tîya ra belu beno ke vatoxê metinî û perspektîfê metinî vurîyeno. Eke bi rêz bêro vatiş; ewîl vatox “ez” o, dima beno “o”, dima zî reyna beno “ez”. Perspektîf zî verê perspektîfê egîdî yo dima beno perspektîfê îlahî û di ma zî reyna beno perspektîfê egîdî. No semed ra êşkîyeno bêro vatiş ke perspektîfê nê romanî perspektîfo zafhetî/zafhûmarî yo. Hetê vatoxî ra zî êşkîyeno bêro vatiş ke vatoxê nê romanî zî zafhetî/zafhûmarî yê.

Dîyaro ke vatox Dêrsîmij o gama ke Dêrsîm ra behs keno; “Adir ginay bi ci, onciya dewunê mara düy dariyene we” (r.5). Elewî yo “Sîpela ki va, Xızıro Khal amêne mordemi viri” (r.5). Vatox zereyê metinî de yo, hetê xo belû yo, fikrê xo belû yo, wendoxî de qalî keno “Helbet gorê sîma her çi hurendia xodero” (r.5), wendoxî tembîh keno “Zaf meê mi ser” (r.16), emir dano “Vinde (...)” (r.18) û verê wendoxî hetekî ra açarneno “Nêê, xelet meso” (r.17). Vatox têkîlîya ke dînamîk mîyanê xo û wendoxî de awan keno.

3.1.7. Ziwan û Sitîl

Romanê zazakî de ziwan û sitîl goreyê her nuştoxî vurîyeno. Her yew nuştox goreyê qabîliyetê, kapasîteyê û ewnîyayişê dinyayî ziwanêkî awan keno û bi sitîlê xo nuseno. Nê di unsurî bi xo sere ra zaten seba her nuştoxî subjektîf ê. No qisim de her yew nuştox goreyê ziwan û sitîlo ke xo rê awan kerdo do bêro nirkerdiş.

Romanê *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza* hetê ziwani ra bi taybetîyanê heremî yê mintiqaya Dêrsimî nisîyayo. Çekuyî goreyê vatişê heremî nisîyayê. Serra 1996î hetê wextî ra, seba ke o çax hema zazakî de yew standarto umumî çino -yan zî bi taybetî no metod hetê nuştoxî ra tercih biyo- ziwani otantik o û goreyê bi taybetîyanê fonetik, morfolojik û sentaktikê heremî ameyo nuştiş. Hetê tercihê alfabeyî ra zî Alfabeya Bedirxanî tercih biya. Mîyanê herfan de teyna herfê “ı” (“i” yê Alfabeya Bedirxanî) û herfê “î” (“i” yê Alfabeya Bedirxanî) nêameyo şuxulnayış. Yeno zaneyiş ke serranê neweyan de nê di herfî zaten wareyê nuştişê kurdî de wina yenê şuxulnayış û cuwapê 2000an ra pey “ı” sey “i” û “i” sey “î” yeno nuştiş.

No roman hetê şuxulnayışê alfabeyî û îmla/raştnuştişî ra yan zî bi manaya hîrayî de hetê şuxulnayışê gramatikî ra goreyê wextê xo serkewte yo. Ziwani romanî sade yo, unsurê folklorîk tede zaf ê û çekuyê têviraştikî zaf çino. Ziwani romanî de çekuyê/îfadeyê heremî yê dîni gelek ê. Dua, zewt, kifer, nîyaz, silamdayiş û şikle hîtabî goreyê ziwani kulturê elewîti ameyê nuştiş. No mana de bi rehetî êşkîyeno bêro îfade kerdiş ke; şîwê yan zî feke heremî, hetê sosyolojik, dîni û dewirî ra taybetîyanê xo mojnênê.

Nuştoxî mîyanê metinî de ca dayo cumleyanê kurmanckî û tirkî. Mîsal roman de Alîşêr Efendî, Zerîfa Xatunê û birazayê Alîşêrî mîyanê xo de çend rey bi kurmanckî qalî kenê; “Apo mêvan tên” (r.9), “Wıyy hevalê mın kuşt” (r.21). Bê înan, mîyanê metinî de nameyê yew deyîra tirkî (r.106), mektubê walîyê Erzinganî (r.114) û meydanê Erzinganî de gama ke Sêyîd Rıza neqlê hepsê Xarpêti beno şar kombeno dormale de o zî hîtabê înan keno û qalkerdişê xo tirkî de zî keno (r.144). Nê unsurê ziwani yew taybetîya zafziwanîyo qismî dano metinê romanî. No zî hetê raştikênî û bawerkerdişî ra hêz dano nê metinî.

Mîyanê metinê romanî de teberê terzê romanî de metinê tewiranê bînan zî ameyê şuxulnayış. No hete ra ziwani metinî hetê mîyanmetinî ra ziwaniêko rengîn o. Mîyanê romanî de mektub (r.144), deyr/kilamî (r.23, 165-166), belgeyî (r.71) û raporî (r.174) ca genê. Tewirê cîya-cîyayî têhet de mîyanê metinî de xo rê ca vînenê. No hal mîyanê çarovayê mîyanmêtinî yan zî teknîkê montajî de hetê şiklê îfadeyî ra û bihêzkerdena îfadeyî ra yew têsîro pozîtif virazeno. Unsurê kulturê fekkî yê zazakî ke unuranê uslubê metinê romanî yê nuştoxî yê zaf ê. Vervateyî; “Heto bin ra ke to hen zona ke kardi nêro cigeru, cigeri zerre de kardi parçe” (r.66), îdyomî; “Biyane biya şiya” (r.97), “Çı esto ke Sêy Rızay gos ro cı nêna” (r.97), îfadeyê nîdayî “Yamû

yamû na hetî ser meyêro” (r.104) û kifîrî; “Mî de astê piyê tonêne” (r.91) mîyanê metinî de xo rê ca vînenê û zaf cayan de zî vîyerenê. Hetê stîlê nuştoxî ra yewna çî est o ke o zî şuxulnayişê îfadeyanê şîrî yo; “Jê têyrê halênrijiyayi kêwtîme ra rawû, vay jê teluyê huski ma eştime nazawû” (r.43).

Nuştox gama ke metinê romanî nuseno zaf cayan de cênotan dano û nê notan de zanayîşan dano. Bi taybetî cayê ciwîyayîşî sey dewe, mezra, dere, newal, koy, zîyare ûeb de malumatan dano. Tay cayan de nameyanê dewan yê neweyan zî bi tirkî dano. Reyna bi nê cênotan têkîliya însanan hetê eqrebatî ra dano yan zî kam kam ca ra yo, kam eşîr ra yo û lajê kamî yo ûeb dano. Bi terzê cênotan malumatdayîş, no roman kî terzê polîtîk û tarixî de nisyayo rê badê 60 serran seba hetê wendoxî ra fehmkerdîşê têkîlî, ca û kamîyê kesane ê wextî faydeyê xo est o.

Hetê sitîlî ra nuştoxî bi sitîlê epîkî, sitîlê polîtîkî û sitîlê rexneyî têmîyan de metnê romanî nuşt o. Bi xo nuştox wazeno ke zanayîşanê xeletîyan yê meseleyê Sêyîd Rizayî raşt bikero. No semed ra zanayîşî ke pîyasa de gêrenê goreyê ey xelet ê. O goreyê zanayîşî ke hetê şahadanê wextê bîyayeneyî ra dîyayê ey qalî keno û çimeyê ey goreyê ey zixm ê. No hete ra sitîlêko rexneyî de nuseno. Heto bîn ra roman de bîyayeneyî ke bîyê yan zî karakterî ke mîyanê fiksîyonê romanî de yê, derheqê înan de fikrê nuştoxî belî yo. Yan zî hetê xo vindertişê polîtîki eşker yo. Nuştox sitîlê polîtîk de nê meseleyan dano verê çimanê wendoxî. O hetê Seyîd Rizayî de yo û biheqîya ey rê bi bawer o. Seba ey dişmenê Sêyîd Rizayî dişmenê ey ê zî.

Romanê *Kilama Pepugî* hetê zîwanî ra xêlê zixm o. Nuştox, îmakananê zîwanî ra zaf îstîfade keno. Zîwanê nuştoxî zelal o û metin de herekîyeno. Nuştox hetê şuxulnayişê kapasîteyê çekuyan ra serkewte yo. Mîsal gama ke behsa têyran keno vano: “Têyrî reng bi reng ê. Betî, qazgulîngî, sûra velike, hophopîkî, dardarokî, xapxapîkî, hurhurîkî, dîksilêmanî, şahlilî, hama kamcî teyrî vana dormê Bakî der ê” (r.318). Yan zî wexto ke behsa taran keno wina nuseno: “Kardun, gelezan, bînge, pêncê pite, helîz, xilokî, gizerî, marşîngî, barike, cax hama çî ke kewt ver” (r.360). Îfadeyê nuştoxî ra belû yo ke leksikonê/ferhengê xo hetê tabîatî ra yan zî hetê nebatan ra zaf dewlemend o û hakîmê biyayeneyanê xozayî yo. Tek bi tek, mewsîm bi mewsîm aşme bi aşme, hefte bi hefte derûdor de çî beno, çî vejîyeno çî yeno meydan, haya nuştoxî ci ra est a. Înan ra wetêr nuştox ciwîyayîşê dewe sere ra hetan

pêynî zano. Kam wext de se beno kamcî gure beno yan zî kam wer hadre beno tek bi tek zano.

Nuştox mîyanê metinê romanî de zaf cayan de ca dano vateyanê vêrînan: “Dînya dor bi dor a, gele cer ra gele kî cor ra, na nîya ama nîya şîya. Zorê kam ke şî kamî” (r.26), “Celîkê qertalî her dayîm qertal o, qertal maneno” (r.28), “Zern ke gina rixê ra jengê nicêno” (r.29), “Boya verga oncenê coka” (r.38), “Varek şona ra beranî, lajêk şono ra xalî” (r.190), “-Nat ra şî zê varêk, dot ra amê zê herek” (r.440). Mîyanê metinî de îdyomî yan zî îfadeyê îdyomî zî zaf ê: “Rojê, şara Kela Şema mij û duman cêna, şodir bena heşar ke çî heşar be, vare kam û silamî welat ra birnê...” (r.23), “(...) ne him, ne kî gim vatêne” (r.61), “(...) lingê şanite herd qerarê xo ra nivêrd ra” (r.69), “(...) gonya xo kerda çimanê xo (...)” (r.113). Metîn de ca bi ca cumleyê ke bi îfadeyê şîrî yê zî vîyerenê; “Xuşa-xuşa vayî hurdmîna rê bîye lorika hezar serrî ye.”(r.227)

Nuştox metinê romanî de ca dano unsuranê mîfik û efsanevî/folklorîkan. Golanê wara de goreyê vatenê verînan, ejderha (r.58) û gole de çîyeko xerîb verba însana awa golî firreno xo ra fij keno û yeno est o. Rojêkî wel astor beno awe sere rêyna wina beno û Welî “Ya wayîra awa, ya Anahîte [meleka awî] ma ti esta” (r.59). Wexto kihan de merdimêkî mayinê xo ano verê na gole û gole ra astorêkî xerîb vejîyeno yeno nişeno mayine ser. “Mayine ra cûyanîyode delal beno” (r.59). Gola Mengelî de heywanêdo xerîb (r.59) est o êşkeno gameşam biwero. Gola Sîfîle zî “Tîje ke zereq da zinaranê pê Gola Sîfîle, zerê gole de lewode zernên êno dîyayene. Zafêrî mordema xo eşto zerê golî ke, wa ê leyî vejerê û bîyarê. Labelê kam ke gino zerê gole ra dolimêna nivejîyo” (r.147). Rêyna meseleyê vejîyayşê tîjî de unsurêko efsanevî est o ke roman de wina vêreno: “Gore şanikberana welatî waxto ke tîje hena zereq nidana welatî ser, çewres aspar xeyb ra tîje keno wertê xo ano û Koxe ra vêrneno ra, ujara ke cêrenê ya şonê” (r.147). Hetê nê unsuran ra yewna mîsal Bak o.

Gore tayîna dewîja Bak dayîm mîyonê bira de milaketa de cêreno. (...) Bak Xortîya xo de binê şilane de raştîye çenakade rindeke beno. Çêneke şopê de wertê ra darîna we û şona. (...) Pîyayê zanoxî vanê; milakete bîya. Milaketa maşiqê Bakî bena. (...) Vanê milakete ra domanêde Bakî bîyo (r.163).

Romanê Kilama Pepûge de menqîbeyî zî zafê. Hikayeyê/menqîbeyê şerê Yezîdî û Hezretê Usenî (26-27), menqîbeya ke kerametê Pîrê Sûrî (r.39), menqîbeyê Xidir Paşa û Pîr Sultanî (r.29), menqîbeyê Diksîlêmanî (r.425-426), menqîbeyê peskuvî û Duzgun Babayî (r.477), menqîbeyê Alî û eskîjan (r.484). Klama Pepûgî de,

metîn têyna nesîr nîyo, mîyanê metinî de, klamî (r.23), dêyîşî (r.40), estanikî (r.258), menqîbeyî, yan zî gelek meseleyê kihanî (r.34) zî vîyerenê. Teknîkê mîyanmetinî/montajî zaf cayan de ameyo şuxulnayîş. Zaten roman bi xo bi epîgrafê folklorîkî “Pepbo/kam Kîşt/mi kîşt/kam şût/mi şût/kam kinit/mi kinit” (r.7) dest pêkeno. Nê meseleyî qismê montajî de hîna hîra ameyê dayîş. Bê înan nuştoxî mîyanê metinî de zaf cayan de mîtê hewnî şuxulnayî (r.71, 72, 176, 236, 318, 404). Axîr metinê romanî ca bi ca vengê vatoxî sey vatoxê epîkî yeno wendoxî. Çimkî metin de gelek unsurê folklorî, unsurê mîfik est ê. Seke nê nirxkerdişan ra zî fehm beno nuştoxî roman bi sitîlê efsanekarî û sitîlê epîkî nuşto.

Her Çi Beno Sanîke de zîwanê metnî heremî yo, hususîyetanê heremî/cayî mîyanê zîwanî de zaf ê. Çekuyî, awanîyê cumleyan goreyê sîstematîkê heremî ameyê nuştiş. Zîwanê romanî de diskorsê folklorîkî zêde xo mojnenê. Mîyanê metinî de seba na mesela mîsalî zaf ê. “Dêvi çîqa ke gîrs benê bibê, Bîrao Qîc amêne, ma xelesnêne ra. Dêvê hewtsarey ki nêxeleşiyêne” (r.12), “Sanîkê khani, mordemi guretêne binê perrunê xo, berdêne fetelnêne, vatêne ‘ro koê Qafî ser, ya ke estêne hawt qat binê hardi, reyna peyser ardêne. (...) ya ki berdêne estêne fekê dêvê hewtsaray” (r.12), “Xorê hawt qat serê asmeni ra, hawt qat binê hardi ra ju cenet ardî bi meydan” (r.57), “Belkia ki Sultan Silemani omrê xo naca de viyarnay bi ra. Theyrunê nacay de qesey kerdi bi. Loqman Hekimi ki dermanê naca de viras bi” (r.70), “Jiar u diarunê ma eskerê Abdal Musay rê vîlê xo nênanê ro. Eskerê Tîrki rê nênanê ro.” (r.112). Nê mîsalan ra zî fehm beno ke, zîwanê romanî hetê şuxulnayîşê îbareyanê, folklorîkî; efsanevî, dînî û mîtolojîkî ra gelek dewlemendo.

Rêyna heto bîn ra motîfê hewnî (r.66), efsaneyî sey Çewres Asparu (r.77), hênîyo tilsimên, Hiniyê Hengure (r.80), mîyanê metinî de vîyerenê. Dima unsurê edebîyatê gelî ra vateyê vêrînan mîyanê metinî de zaf ê; “Senîk ke mebo, jêder ki nêbeno. Serd ke nêbi, germ ki nêbeno. Derdî mebê, dermanu ki nêvînenê.” (r.13), “Eke derd esto, dermanê xo ki esto.” (r.32) “Adîr ke gîna koti ro, uca vêseno.” (r.44), “Cad to ra , morad Heqî ra.” (r.63).

Zîwanê metinî de çend cayan de sey qalê Malimî tirkî zî vîyerenê; “- Yarin her kes erken gelsîn” (r.24), yan zî sey Qalê eskerî “Kaçtı, tutun, sıkın, vurun” (r.98). Çend cayan de zîwanê tirkî ra zî çekuyî û cumleyî est ê. Rêyna mîyanê metinî de metinê qerarê dewlet sey belge ameyo dayîş: “Qerar arze bi. Kam ke Hermeni bi,

gunê na hardu ra bivecîyêne. Honde ke vatêne, “bivêciyê!” Qerar de “kam ke Hermeniyu sevekneno, dano we, ceza dey ki, jê ê Hermeniyuna.” (r.54). Mîyanê metinî de, çend cayan de klamî yenê nuştiş. (r.42, 45, 55, 87). No hete ra êşkîyeno bêro vatiş ke nuştoxî sistemê mîyanmetinî şuxulnaya. Axir nuştox bi şuxulnayişê nê unsuranê tewr-tewran metê xo dewlemend kerdo û aheng dayo ci. Netîce de metnê romanî êşkîyeno bêro îfadekerdiş ke bi sitîlê epîkî, efsanekarî û polîtîkî ameyo nuştiş.

Silema- I de ziwane nuştoxî sera ser ziwano cayî/heremî yo. Mîyanê ziwani de îfadeyê folklorîk û dînî zaf ê. Hetê raşnuştişî ra metin de goreyê sistemê nuştişê ewroyî hetê cîyanuştiş-pîyanuştişî û îmlayî ra gelek xetayî est ê. “Vaze ke peé kowude kar esto (...)” (r.11) “de” pîya nuşto yan zî “Dire sery vérdivra” (r.63) “ra” pîya nuşto.

Roman bi yew epîgraf dest pêkeno:

“Yîsu gere qesê xo vazo

Qesê xo rîndek vazo

Qesê xo rîndiyerê vazo

Ju ke né, ju tedekero

ciré wayir vejîyo

Vazo “Na qese qesê mawo” (r.3).

Hetê şuxulnayişê teknîkê montajî no epîgraf, yew metinê sanike (r.58-59) û deyrê Ali Doğay (r.83) hêzê îfadeyê ziwane romanî kerdo dewlemend.

Mîyanê metinê romanî de vateyê verênani û îfadeyê îdyomî zaf ê. Eke çend mîsalî bêre dayiş: “Fekê keş çol niyo, xaşîye niya ke la bîjerê giredê” (r.15), “Her çi wextê xode rîndo” (r.35), “Kefenê yisony sipêwo...” (r.35), “Qizê mordem beno pil, qizê kemerey beno qız.” (r.46) “Seyta kuno zerê karê erzeli” (r.87), “Karê Kırmancu ke qediya, çarixê xo anêra xo vir” (r.99). Nuştoxî bi nê vervate û îdyoman metinê xo kerdo zixm, rengîn û hîsê raştikênî kerda zêde. Êşkîyeno bêro îfadekerdiş ke bi giranî metnê romanî hetê romnuştoxî ra bi sitîlê awamî û sitîlê polîtîkî ameyo nuştiş.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de sere de Vateyê Edîtorî est o. Tîya de no îfade est o; “No roman bi fekê herême nêamo nuştiş. Tayê îstîsnayê hurdî ke bidîyêne ra hetê,

çiqas ke destebere ra amo, nuştoxî standardê Gruba Xebata ya Vateyî esas girewto” (r.5). Romano verêno ke tarixê romanê zazakî de bi standardê Gruba Xebata ya Vateyî ameyo nuştiş no yo. Ziwanê romanî hetê îmla û raştnuştişî ra bi standardê Gruba Xebata ya Vateyî nusîyayo. Coka ziwan heremî nîyo hetê fonetîkî ra otantîk nîyo.

Roman sifilê polîtîk û rexneyî de nusîya yo. Ziwanê romanê Gula Çemê Pêrre zî bixo polîtîk o. Lajo hewt serre û kalo hewtay serre (r.34) polîtîk ê. Hama hama herkes meselayê kurdan ra haydar o û fikrê xo est o. Vatox esker û cunta sey *verganê gonîweran* (r.41) vînenno. Mîyanê romanî de îfadeyanê sey; ““*Ya sev ya terket*, (Ya hes bike, ya kî terk bike!)” nusîyabî” (r.213), ““*Ezan susmaz, bayrak inmez, vatan bölünmez!*” (Ezane windî nêbena, ale ronênîne, welat parçe nêbeno)”” (r.213), ““*Ne Mutlu Türküm Diyene*” (Xojîvê ê Kesî ke Bo ke Vano Ez Tirk a) amebî nuştene” (r.216), ““*Şehitler ölmez vatan bölünmez!*” (Şêhîdî nêmirenê, wetan parçe nêbeno)” û (r.352) dano û diqetê wendoxan dano nê vatişanê sloganîkan. Wexto ke ameyenê tanqanê eskerîyan ra behskeno, înan sey karakterê xirabinan yê metinanê folklorîkan mojneno; “Tanqî winî borrhene û qorrhene, winî bi heybet amene; merdimî vatene ke qey dêvê hewtsere yê, ver kerdo ro ci benê nêzdî” (r.57) .

Mîyanê romanî de kifirî; “Nêro herê lajê heran, nika se bîyo şima rê(...)” (r.58), vateyê verênan; “Dişmenî de lome nêbeno biko” (r.62), “Fekê milletê çîwal nîyo ke ti biderze” (r.229), “Hengîmên o, posteyê kutikî der o; ne werîno ne erzîno” (r.250), zewtî; “Weyê bêmirado sîya, weyê. Sola bilisk bi to şano lajek” (r.81), îfadeyê îdyomî; “(...) qey to linge şana herd” (r.82), “(...) çi wele bi xo ra kerdene” (r.90) û “qumandarî teselîya xo ci ra girewte (...)” (r.59) ca genê. Bê înan nuştox mîyanê metinî de ca bi ca îfade yan zî cumlêyê tirkî ““*Ezan susmaz, bayrak inmez, vatan bölünmez!*”” (r.213), îngîlîzkî; “No tomorrow (nê meştê)” (r.233), yan zî kurmanckî; ““Bavê xwe silav bike kêça min”” (r.96) ca dano ci. Metnê xo tay bo zî keno zafziwanî.

Nuştox ciwîyayîşê dewe, mewsim gure yan zî tarixê cografi yan zî teqwîmê gel baş îfade keno. Na cumle de nuştox, zanayîşê xozayî yan zî zanayîşê nameyê meywe, nebat û werê bînî dano, “Tena dol û cêvî ya kî çengel û eşkeftî nê; sungê înan, ribêş û kengerê înan, nêrebend, nanê pepugî, poxk, helîz, hêluge, mendike, singî û xolikê înan; gozî, sêvzî, murî, mamox û sayê înan pêro seba to yê” (r.10). Belu yo ke nuştox wayîrê zanayîşê ciwîyayîşê dewe yo.

Metinê romanê *Kulama Şilane* hetê nuştoxî ra bi ziwaneke zelal û herekîyaye ameyo nuştiş. Mîyanê romanî de bi taybetî ziwaneke modern û polîtîk yeno verê çimanê wendoxî. Mîyanê metinî de unsurê folklorîkî tay ê. Vatişê îdyomî yan zî vateyê verênan hema hema çîno. Her şexsê romanî eke camêrd bê sey “efendî” yan zî cinî bê sey “xanime” yenê name kerdiş. No zî mîyanê şarê dewe de halo tabî yan zî hetê vatişê dewijan ra tay fiktîf yan zî sunî aseno. Metinê romanî de yew ca de kifir vîyeren: “-Alo... ero lacê maya q... ez n... maya to...” (r.98). No zî seba hîsê rasteqînî yan zî naturelî xêz dano metinî. Mîyanê romanî de hem hetê tedeyî ra hem zî hetê ûnsuranê ziwani ra yew sitîlo polîtîk est o.

Romanê *Zifqêra Berî* de ziwaneke modern û romantîk o. Ê romanê zazakî ke cuaver ameyê nuştiş zafê înan bi ziwaneke folklorîk yan zî otantîk bî. No roman de rêçê nê otantîkî çîno. Roman bi sîstemê alfabeyê Bedirxanî û bi sîstemê rastnuştişê Gruba Xebate ya Vateyî hadre bîyo. Roman de ciwîyayîş bacarî yo coka qalî yan zî ziwaneke bacarî yo.

Hetê ziwani ra nuştoxî seba dewlemendkerdişê îfadeyî û werte ra wedartişê dezavantajanê vatoxê yewinî “ez”î muracaatê çend rayîran keno. No semed ra nuştox muracaatê tewranê bînan ke teberê tewrê romanî de yê keno. Coka metinê romanî hetê teknîkê montajî ra dewlemend beno. Mîyanê metinê romanî de sere de ca dano şîrekî. (r.5) Dima ca dano yew helbeste (r.21), yew klame (r.73) û çend mektuban (r.40,139). Bê înan ca dano di hîkayeyan (r.92-93, 93-94) û yew menqîbe. (r.143-144) Roman sere ra hetanî peynî bi dîyaloganê dî aşiqan/heskerdoran dewam keno coka cumleyê romanî bi giranî romantîk ê, erotîk ê yan zî derheqê hîsanê eşqî, hesrete, dejî de yê.

Ziwaneke romanî rey-rey ca dano unsuranê surrealî. Sey melekane, “Asmên de hewrî gûrrayî. Hewran ra cor melekî ewnîyayî mi ra. Ez ewnîyaya înan ra. Keyfê înan ame. Pêşmêrîyayî. Mi çimê xo padayî” (r.162). Yan zî reyna, “Meleka evîn to rê hewranê sipîyan ser o yew cilw, pelê mîlçikan ra viraşte. (...) Amey ti girewta xo polan ser, firay asmên” (r.163). Êşkîyeno bêro vatiş ke roman bi sitîlê şîrî û edebî ameyo nuştiş.

Ziwaneke romanê *Soro*, ziwaneke zelal o û herekîyaye yo. Nuştox, dîyar o ke hetê hakîmbîyayîşê ziwaneke mintiqayî de gelek zixm o. Mîyanê metinê romanî de

bêlu beno ke nuştox wayîrê zanayîşê ciwîyayîş û kulturê dewe yo. Hem hetê naskerdişê heywan û nebatan hem zî hetê vurîyayîşê mewsîman de ê çîyî ke mîyanê şarê dewe de benê de û hem zî hetê zanayîşê yan zî naskerdena cografyayî de zaf serkewte yo. Hetê leksîkonê çekuyan ra metinê romanî zaf dewlemend o. Roman hetê nuştişî ra zî gelek balkeş û dewlemend o. Qalîkerdişê vatoxî yan zî hal, hareket û şiklê dîyalog ê merdîmanê romanî zaf naturel o. Metin her çiqas fiktîf bo zî hetê naturelî ra zaf pêt o. No semed ra êşkîyeno bêro vatiş ke roman bi sitîlo awamî ameyo nuştiş.

Mîyanê metinê romanî de qalîkerdişê dewijan de yew otantîk hewa est o. Mîsal şar qalîkerdişê xo de zaf cayan de bi kufur qalî keno: “-Wey mi de qerqele yê pîyê to none ero” (r.47) yan zî zewtan dano: “- Wa Xizir sala înan bipokno” (r.333). Metinê romanî de vateyê verînan zî zaf ca genê: “(...) ma leylege zimistan jî dîya amnan jî” (r.92), “- Ma qa vanê adir qotanê qerta de maneno” (r.156), “Ero bawo dewlete rê dewlete lazim a” (r.271) û “- Ma bawo, to dîyo heş ke bi kal kudikî bi helikanê ey kay kenê, ma bawo kay kenê kay” (r.160). Îdyom zî zaf vîyerenê: “(...) şima kî binê xo de xaliyê ma birna (...) vînde ez nayê fek û pîrnîkanê to ra çilke bi çilke ano, çilke bi çilke” (r.395).

Mîyanê metinî de bîyayenyê anormalî/surrealîstî zî ca genê: “Nameyê na zîyaret Şeyîdê Çale bî. Zaf reyan şiwanan sond werdîbî ke peşewe Çala Şeyîdî de hîrê sipîlayî, sereyê xo binê çengê xo de vazenê ra û bêsere hetanî hetanê destê şodirî ê fetelînê” (r.220). Yan zî vajîyeno ke Mexsûdê Keskî, Zîyaretê Gulzerîne de qijîya xo de yew marî de qalî keno, viraştişê dermanan ê marî ra museno (r.112-113). Nuştoxî mîyanê metinê romanî de ca dano gelek efsaneyan; mîsal efsaneya kardûnî (r.70-71), efsaneya dîmî yê Eba Muslîmî (r.455-458), efsaneyê hetê Mikayîlî ra kiştişê Xizirî (r.183-186) yan zî efsaneyê Çala Şeyîdî (r.223-230) dano. Mexsûdê Keskî tîje de qalî keno; “Tuyê tîje kerd, bi hêrs, bi nefretêdo pîl xeber da: - Tuu!.. Lanet şoro... Ti kî bîya birayê kutika, ti kî” (r.188). Înan ra zî fehm beno ke roman de sitîlê efsanekarî zaf cayan de ameyo karardiş.

Nuştox hetê şuxulnayîşê ziwanî de motîfê hewnî ra zaf cayan de ano kar. Hewnê Qemerî (r.92), hewnê Mexsûde Keskî (r.217-218, 230-232), hewnê Soroyî (r.262-263) înan rê mîsal ê. Bê înan mîyanê metinî de bi teknîkê montajî gelek unsurê edebî yê cîya-cîyayan zî xo rê ca vînenê. Klamî (r.303, 305), deyre (r.311), şîirî (r.67, 94-95, 281) est ê mîyanê metinî de. Çîyêko bîn zî no yo ke nuştox ca dano

nuşteyanê tabelayan: “Tîya de Homa çîn o pêxamber zî tatîl de yo” (r.269), ““Werrek bi ey merdim ke vano ez tirk a”” (r.201) û ““Her çî ra verî welat.”” (r.201) Nê tabela yan zî nuşteyî hetê fehmkerdişê hewayê ê wextî de bi têsîrê. Nê unsurî hetê pêroyî ra û dabawerkerdişî ra hêz danê metinê romanî. Heto bîn ra zî mojnênê roman de sitîlê polîtîkî ameyo kar.

Romanê *Moriber*, hetê ziwanî ra dewlemend o. Çekuyî û formê ziwanî otantîk o. Hetê nîşandayîşê heremî ra zixm o. Kulturê fekkî yo cayî dano. Nuşttox zaf cayan de nê formanê folklorîk û heremî ra îstîfade keno. Vateyanê verênan sey nê mîsalan gelek mîsalî est ê: “Hento feqir bî, la’ a xenekiyêni” (r.53), “Gurnig çiyê pırçıkını ra zaf hez keno” (r.66), “Mart ama, derd ama” (r.200) û “Ron rono, rındo, postê kutik dero” (r.148). Yan zî zewtî sey: “Qedaê serrııı” (r.121) vîyerenê. Mîyanê metinî de dua (r.214) û çibenokî (r.155) zî ca genê. Kifirî zî zaf cayan de vîyerenê: “Wê mı dı maa sîma nêni” (r.22), “Ya ya, mı kırê heri dı to fitêni” (r.200). Bê înan nuşttox teqwîmê şarî zî aşm bi aşme, hefte bi hefte dano. Tradîsyonê rojanê muhîman bi detay dano. Her mewşîm çî ano çî beno behs keno. Mîsal tradîsyonê *Gağandî* derg û dila dano. (r.118) Yan zî kam wext kam vaş-nebat vejîyeno çî beno çî raseno mîyanê metinî de dano. Metinê romanî hetê unsurênê bînan ra sey şîr (r.133, 217, 250), manî (r.148), tirkî/kirmanckî deyîşî (r.172-174), deyrî (r.192-193) û klamî (r.196) ca genê. İnan ra zî fehm beno ke nuşttoxî sitîlê awamî romanê xo de ardo kar.

Romanê *Moriber* de unsurê folklorîk gelek zafê.⁸ Mîsal vatişanê efsanevîyan ra zaf behs beno: hikayeyê “çar çimon’a berbenê” (r.103), efsaneya Koê Mori (r.111), meseleyê Keşîş û Cüyidî (r.195-196), hikayeyê Pîre (r.202), meseleyê diksilêmani (r.218) û eb zaf unsurê folklorîkî mîyanê metinî de ca genê. Bê înan meseleyê surrealîstî mîyanê metinî de zafê; “Koo berc xo rê berbeno, derdê iy ki hini gırano, derdê her keşi ci rê gırano. ‘Ez berco, mı sero çae daa vorı zaf nêvarena?’ vano” (r.120). Yan zî milaketî est ê vatiş de; “Sey Xıdırî rocê lacê Heyder Ağay Weli dı xeberı rusnay bı, ‘a roci qelfê mılaketi amay, bınê dewı ra vêrdi ra, ezı ki tey dı biyo, Esı veciyay bı verê kiberi, pê huyeni” (r.73). Reyna “Sano tersê vengê awkı ra xof nıstêni isani, mıleti ‘mılaketi arê dinê ser,’ vatêni, terso ra domani nêthawrêni nêşiyêni hêni” (r.90). Ca-ca ê unsurî ke teberê insanî de yê qalî kenê; mîsal mar qalî

⁸ Seba malumatanê hîna zafan biewnîn: Arslan, İlyas, Halk İnanışları, “Halk Anlatıları ve Doğaüstü Olaylar Bağlamında Nikâhlı (Moriber) Romanı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:10, Sayı:51 Ağustos 2017, ss:11-18

keno hîkaye de (r.237) yan zî mar zerrî keweno Altune (r.238). Dewrêşbîyayîşê Anayî de reyna nê hîkayeyê surrealîstî ca genê; “Zerno gêney, pêro gêney yan raa Heqî gêney” (r.75) Bê înan mîyanê metinî de motîfê hewnî ra îstîfade beno; “Efo, mı öwro hown di, viçê mand mor mı reso, cedê mi dest kerd ver ra. Bê öwro meşimî” (r.73). Nuştoxî seke nê mîsalan ra zî belî yo sitîlê efsanekarî ardo kar.

Romanê Morîber de nuştox zaf cayan de ca dano diyaloganê tirkî: “Xos geldınız oğıl, buyrun oturun xêrdır isala” (r.44). Îfadeyê tirkî sey “Ne mutlu Türküm diyene” (r.18) ca genê. Bê înan hetê zıwanî ra gelek cayan de têsîrê tirkî serê cumleyan de aseno: “(...) jü rındekina dı xuya baxsı çêsita” (r.7), “(...) Birligê Natoy (...)” (r.8), “Ğerca ni düsincê insanoğlı ra ber simorê tımo düsincê pia şiyêni gozo(...)” (r.13), “Jüki Besı ha sıktırê ont, vat (...)” (r.33) û “(...) Heyder Ağay dawa çax kerda (...)” (r.51). Ê dîyalogî ke beynateyê Esker û dewijan de yê pêroyî tirkî ameyê nuştiş. Nê numuneyan ra fehm beno ke nuştoxî sitîlê awamî zî roman de ardo kar.

Netîce de mîyanê metinî de ca dîyayo gelek tewran û unsuranê bînan. Unsurê folklorîkî û surrealîstî xo rê zaf rey ca dîyo. Yan zî ê tewrê bînî mîyanê metinî de bi teknîke montajî zaf rey ca girewto. Bi ewnîyayîşo pêroyî yew metino rengîn vejîyayo duşê wendoxî.

Romanê *Barkerdena Zerrî* hetê zıwanî ra metinêko zelal û hereknaye yo. Mîyanê metinî romanî de çekuyî zaf rey heremî û otantîk ê. Namekerdişê rojan mangan yan zî wextî goreyê heremê nuştoxî tercîh bîyê. Mîyanê metinî de ca bi ca zî çekuyê newe û polîtîk ca genê. Bê înan romanê zazakî de hetanî romanê Barkerdena zerrî çî-mîyê/malumatê folklorîk zaf ca genê. Labelê mîyanê metinê romanê Barkerdena Zerrî de sey estanike, efsanê yan zî hîkayeyê gelî û eb metinî çîno. No hete ra no metin cayeko bîn de yo.

Nuştox metinê xo de dano sey unsuranê vateyê verênan, îfadeyê îdyomî yan zî dua, kifir û zewtî ca genê labelê ney zî zaf nîyê. Mîsal zewtî sey; ““Cenabeta mindari! Ne tiba, ne wela to bo! Wa gemugê pêrdê to nêvaja, ê kê vaja...”” (r.17) est ê. Reyna; “Kirê herî çiliktê marda to parna” (r.78) kifirî est ê. Îfadeyê îdyomî sey; “Kam vano kirê mi xeyaro se, vanê sol ki bidî mi” (r.36) yan zî; “Kalî qandê wesarî, pîrî qandê pincarî nêmerdê” (r.74) est ê. Mîsalê vateyê verênan zî ca genê; “(...)

dişmeno camêrd, dostê nankorî ra, dişmeneya eşkera, mişore ra verîya.” (r.113) “Wa ê kesî bo, wa qe zî lan bo” (r.68) û “(...) sûk nêresa, Tirkî misa!” (r.68)

Nuştoxê romanî zanayışanê xo yê xozayî yan zî tradîsyonê wextî zano; “Menga wesarîa siftekêni qedîyaye; esparikan, kolbizan, veyvanê kemeran, nergizan welat xembelnayê; molcilan, lolikan, malmalokan welat kerdên aya; zerqetan, çarîngan, mozan, hingan welat kerdê veyv; qazî, werdegî kesey, qirênciley rocdihîr; heşî, vergî, lûwî şew geyrayê...” (r.74). Stîlê nuştoxî de şuxulnayışê mîyanmetinî est o. O gama ke metinê xo nuseno ca dano tewrê mektub (r.34), şîrî (r.173-174, 259-260, 286-287) yan zî maîl (r.285-286). Nuştox metinê xo de motîfê hewnî ra zî îstîfade keno; “Hewn di; şî welat, deyan ser ra vazda, koyan ra geyra, gozî tirtî, Zeynik’a pêkişt’a ronîştî ew tewr weşê ci zî hewnî pêro Zazakî bî...”(r.47) No hete ra fiksîyonê metinî bi nê unsuran dewlemend beno û hetê bawerî û raştiqînî ra metinî pêk keno. Seba roman hetê wextê bîyayenê ra dewra teknolojîkî de yo û maîl zî unsuro zixm yê têkîlîyê însan o no dewr de, ca cidayışê maîlî mîyanê metinî de seba bawerkerdena metinî baş aseno. Seba tamamê metnî êşkîyeno bêro vatiş ke yew bi sitîlo sade ameyo nuştiş.

Romanê *Kalaşnikof* de zıwanê metinî herekîyaye, zelal û modern o. Roman bi sitîlo sade û efsanekar ameyo nuştiş. Seba ke roman bi fiksîyono fantastîk ameyo nuştiş zıwan zî ê gore modern û çekuyê nê konteksî te de zaf ê. Termînolojîyê nê konteksî ra sey, feza, sîmilasyon, keştîyê feza, bêsînorîya demî, parçeyê planete yo cemedîyaye ûeb tede ca genê. Bê înan cayêkî de gama ke behsê Domanî beno seba ey termê “Hagosê Koyan” vîyerenno û seba şarê koyan hetê folklorîk yê nê termî ra behs beno (r.76). Mîyanê metnî de cayêkî de yew kifir “Wey ero mi de a maya şima nayo” (r.66) vîyerenno. Kalaşnikof de sereyê her qismî de û qepaxê peyênî de şîrî ca genê. Nuştoxê Kalaşnikofi no kîtab de ca nêdayo ûnsuranê dînî, heremî û folklorî. Zıwan sade, modern û zelal o.

Romanê *Sosine û Gulzare* de zıwanê metinî sade, modern û herekîyaye yo. Hetê sitîlî ra zî sitîlêko piolîtîk de nusîyayo. Nuştox gama ke metinê xo nuseno yan zî gama ke bîyayeneyan ra behs keno, raştî yan zî çewtîya meseleyan hetê xo ra belû keno. Nuştox hetê xo fikrê xo eşkera vano. “Edeletê tirkan ha! Tirk û edelet” (r.392). Mîyanê metinê romanî de zaf nêbo zî vateyê verênan sey; “Qena to de tire, fekê to de

qesa nêqedîna” (r.18), “Kam bi cefa, kam bi sefa” (r.132) û “Ters birayê mergî yo apo” (r.174) ca genê. Bê înan îfadeyê îdyomî zî sey; “Xem, ê Gulîzare, “dem” ê Alikî bî” (r.55) û “No her qet nal nêbeno” (r.193) vîyerenê. Mîyanê metinî de kifirî zî gelek ca genê; “Dewam bike, mi de maya nê gewendan kerdêne” (r.73).

Mîyanê metinê romanî de ca bi ca sey; “-Hele nolir, nolir.. Qiz sen benim olsan nolir waay waay...” (r.72) îfadeyê tirkî yan zî sey;

“-Roj baş!

-Roj baş!

-Hun çawanin!

-Spas!

-Ji we ra jî spas” (r.348-349) îfadeyê kurmancî zî ca genê. Nê îfadeyî hetê bawerî ra bi têsîr ê. Fikrê rasteqînî danê wendoxan. Reyna stîlê nuştoxî de îfadeyê şîrî zî vejîyenê duşê wendoxî; “Destê Pervîne de, germîya hezar serran estbiye” (r.102) û “Qehrê zereyê xo dawasnêne” (r.241). Roman de nuştox ca bi ca sey vatoxê hîkayeyî îfadeyan zî şuxulneno; “Ma tayê qalê na kome û pîlanê înan bikîme” (r.141), Têkîlîya nuştoxî bi wendoxan ra nîzdî ya. Zêde mesafê mîyanê xo û wendoxî de nêroneno.

Ziwanê romanê *Deyndar* zelal o û herekîyaye yo. Mîyanê metinê romanî de malumatê otantîkî gelek ca genê. Tradîsyonê gastronomîyê hereme ra zaf baş behs keno (r.17). Rîtuellanê zimistanî ra behs keno (r.18). Ciwîyayîşê dewe ra behs keno (r.18-19). Kayan ra behs keno (r.18, 25). Rîtuellanê wisarî ra behs keno (r.19). Tarixê dewe ra behs keno (r.22). Derheqê rîtuellanê payîzî ra behskeno (r.25). Çar demserê dewe senê yenê ciwîyayîş behs keno (r.26). Ge gane ziwanê metinî beno epîk, labelê zanayîşê otantîk û folklorîk, metinê romanî rengîn kenê û hetê bawerîye ra seba wendoxî hîsê rasteqînî danê.

Metinê romanî de unsurê tradîsyonê fekkî zaf ca genê. Derheqê Goşkar Babayî de efsaneyêka ca gena mîyanê metinî de (r.14-15). Reyna zîyaretê Goşkar Babayî de motîfê hewnî ca geno, Zerîfa serê zîyara Goşkar Babayî de rakewena û hewnê xo de Goşkar Babayî vînena, o mijdanê yew lajî dano û vano nameyê ey Husên o û o talibê min o (r.16). Sanika Pepûkî (r.38-39) û nameyê sanikanê ke mîyanê şarê dewe de zaf zanîyenê dano (r.41). Derheqê elewîtiye de zaf malumat dano (r.34-35). Duayî, nîyazî yan zî îdyomî û vervateyî mîyanê metinî de zaf vîyerenê. Sey nê mîsalan;

“Çimê to, çimê şima roşnê bê. Yew pitik şima rê bî. Heq keder medo. Bi weşîye pîl bo” (r.29) û “Guna vilê mi de nîya êdî” (r.92) mîsalî est ê.

Nuştox sey yew stîlî ca bi caderheqê bîyayeneyanê ameyoxan de vernî ra malumat dano; “Nêzanitêne ke dima ra çi bêro sereyî ser. Ciwîyayîşode senî zor û zehmetî bicwîyo. Cira bêxeber bî” (r.29). Bê înan nuştox teknîkê montajî ra zaf îstîfade keno. Yew deyra kurmancî mîyanê metinî de vîyerenê (r.131-132), hîrê mektubî mîyanê metinê romanî de ca genê (r.134, 135-136, 137-139), yan zî efsane û sanikî metinê romanî de xo rê ca vînenê (r.38-39). Bê înan nuştox mîyanê metinê romanî de ca dano kurmancî zî, yew deyra kurmancî zî mîyanê metinî de vîyerenê (r.131-132). Nê malumatan ra dima êşkiyeno bêro vatiş ke roman bi sitîlê awamî ameyo nuştiş.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de hetê ziwani ra dewlemend o. Nuştox mîyanê metinî de derheqê bawerîya şarî, sîstema ekonomîk, şartê sîyasî, bîyayeneyê dewrî û sosyalîzasyonê mintiqayî de waharê zanayîşî yo. Gama ke metinê xo nuseno ca dano unuranê kuturo fekkî yê heremî. Vervateyî; “Her meywa waxtê hode wesa, waxtê hode werina” (r.13), “Herb de astori kunê çorpayki heri ki bînê lîngu de sonê” (r.104), yan zî vatişê îdyomikî; “Owa bînê dîmi bile ko bi cî” (r.40), “Wele biestêne hard nêginêne” (r.53), “Aman aman heftê verê ma destê tu ron de beno, hemge de beno, tu gereke bêrê” (r.41) ca genê. Reyna vatiş de motîfê hewnî zaf rey xo rê ca vînenê mîyanê metinî de (r.8, 9, 10, 108, 168). Hetê cadayîşê tewranê bînan zî metin dewlemendo. Nuştoxî bi teknîkê montajî gelek tewrî kerdê mîyanê metinî. Bi nameyê ‘Mesele de vergî’ yew hîkayeya folklorîk mîyanê metinê romanî de yena dayîş (r.50). Lawikî (r.193, 307, 346-347, 450), yew şîre (r.325-326), yew efsaneyêka dîni (r.356) mîyanê metinî de xo rê ca vîndenê.

Ziwanê romanî de gamam ke sey qeydeyê uslûbî bêro ewnîyayîş; termînolojîyo modern zaf ca geno. Goreyê wextê bîyayene yê romanî ziwani tay xêrîb maneno: “Înformasyon sero enformasyon kerdêne top” (r.17), “Reaksiyonê ey pêmit, bi ret” (r.18), “Yê her isoni zu umudê ho esto, zu fantazyê ho esto” (r.44). Heto bîn ra şuxulnayîşê çekuyanê tirkî tesîrêko negatîf dano wendoxî; “Yeter ke şima poştî ma dê” (r.18), “Pêt zaf tedirgin bî” (r.227). Cumleyê heqaret yan zî kifîrî mîyanê metinî de zaf vîyerenê; “Bêsunet u bêşeref, tha çê hode kenê meyman, nafa ki vana ‘xevera mı cîra çina.’ Sîma Hermeni cî hinoğlîhiniê” (r.19) yan zî “‘Na pezevenkoğli

pezevenki koti mendi? Çor saatio, mi i rusnê” (r.238) nê mîsalî mîyanê metinî de naturel asenê û îşaretê sitîlê awamî kenê. Bê nê sitîlî zî nuştîşê romanî de sitîlê polîtîk ameyo karardiş.

Metinê romanî de çend ziwanan de cumleyî est ê. Mîsal yew di cayan de kurmancî; ““Xêr hati, ser çavan, ser seran!” vake Kurdki mordemi qaçaği” (r.48) cumle vîyerena. Reyna cayêkî de Almankî yew cumle est a; ““İk bin Armenier, ik komme aus Erzingan; aus der Türkei” (r.165). Nê cumleyî her çiqas bawerîya wendoxî seba hîsê rasteqînî baş bo zî roman de metinê tirkî zaf ca genê. Dîyalogê eskeran û şarê Dêrsimî hema hema bi tamamî tirkî ya; ““Ulan, gotoğli gotlar! Sizi, bu kış ayında bu sarp dağlara süreyim ki, kurda kuşa yem olasınız. Yoksa aklınız başınıza gelmez”” (r.238). No sitîl seba ke sere ra hetanî peynî dewam keno sey yew qusurî êşkîyeno bêro hesab kerdiş. Seba ke mîyanê romanî de yew di cumle nîy, bi desan cumle yan zî dîyalogî tirkî yê no serê ziwan û stîlê nuştoxî de beno yew têsîro negatîf. Bê înan stîlê nuştoxî de vernî ra spoîlerdayiş est o. “İsono ke Dêweres dard we, ine rê ki na toren nasib biyenê acaba? Çizonêne ke roze yena meyitê xo verê tiji de poyinê. Pêti ki na nêzonêne” (r.370). Seba ke nê spoîlerî ameyê dayiş, mereqê wendoxî ganî nêmaneno no zî sey devantajî aseno.

Romanê *Piltane* hetê ziwanî ra zaf zelal o û sitîleko sade ameyo nuştîş. Ziwanêko gonî û modern ameyo şuxulnayiş. Ziwan rehet fehm beno û her kesî rê xîtab keno. Ziwan cayî yan zî heremî nîyo. Hetê Sitîlî ra nuştox metinê romanî gama ke awan keno zaf çîyan ra îstîfade keno. Mîsal motifê hewnî (r.15-21) ra yan zî vatişanê îdyomîkîyan ra “Ti vana qey (...)” (r.15) îstîfade keno. Ziwanê romanî de “- Mi de maye nayêne, şima terorîstan kenê weyî ha” (r.37) kifirî ca genê. Gama ke behsa dewan û ciwîyayişê dewijan bena o ware de zî zanayişê nuştoxî xo mojneno. Nuştox ciwîyayişê dewe ra haydar o: “Camêrde dewe, velg-vaşo ke hamnan de kerdo huşk û vaşeran de niznayo derze bi derze paşt kerdêne, ardêne” (r.25).

Nuştox mîyanê metinî de seba fehmkerdişê wendoxan ca bi ca çekuyan bi parantez manayê xo yê bînan zî dano: “(...) ê ke bîy nêzdîyê newale (dale), çend merdimê (...)” (r.45) yan zî “(...) nê holik ê (ware yê)” (r.46). Nuştox mîyanê metinê xo de hîsanê xo belî keno: “Çi heyf ke ne Doxanî ne kî Ferhatî doktorîya ey ra îstîfade nêkerdîbî” (r.67). Nuştox rey rey derheqê ameyoxî de spoîleran dano; “Detayan ra hes kerdêne la eleqayê aye tal (veng) kî nêbî” (r.75), “La tey bellî bî ke

no ca de miqerem nêbî. Şîyayîşê xo nêzdî bî” (r.76). Axir êşkîyeno bêro vatiş ke nuştoxê romanî hetê ziwanî ra ziwanêko zelal û herekîyaye şuxulneno. Ziwanêko eşkera yo û rehet fehm beno yo. Sitîlê xo sade û polîtîk o.

Romanê *Heyfî* de ziwan zaf sade û zelal o. Roman bi sitîlo sade û polîtîk nusîyayo. Cumleyî ne zêde derg û ne zêde kilm ê. Ziwanêko modern û herekîyaye yo. Nuştoxê romanî metinê xo bi giraniya sîstemê vatişî nušto. Mîyanê metinê de zêde dîyalogî çîno coka zafane ziwanê yan zî qalîkerdişê nuştoxî yeno eşnawitiş. Mîyanê romanî de sey vateyê verênan; “Her şer de yew xêr estbî” (r.18), fiqrayî (r.119, 248) û yew hîkayeya falklorîke ke derheqê estereyan de ya ca girewto (r.55). Bê înan çend cayan de seke nê numuneyan de zî vîyeren; “Nan wenê, hîna nîyo! Nanê maya merdimî. (...) Qula maye nayo, domanê oruspîyan” (r.78) kifirî zî ca genê. Bi çimo ûmûmî bêro ewnîyayîş nê tewrî yan zî no terz zêde nîyo labelê yew di mîsal bî zî înan xo rê ca girewto. Labelê bê nê mîsalan metin de ziwan dûz o giraniye bîyayeneyan ra yan zî karakteran ra zîyade destê vatoxî de ya. Yanî vatox hîna zaf aseno çîmanê wendoxî de.

3.1.8. Teknîkê Vatişî

Teknîkê vatişî seba romannuştişî çiyê elzem ê. Nuştoxê romanê gama ke metinanê awankenê zafane nê teknîkan anê kar. Nê teknîkî senî ke serê dinya de romanê her milletan de xo rê ca vînenê eynî qayde romanê zazakî de zî nê teknîkê vatişî xo rê ca vîndenê. Goreyê cigêrayîşê na xebate hûmara înan seyyewbînî nêbo zî hema her roman de nê teknîkan ra çend hebî teknîkî xo rê ca dîyo. Mîyanê nê teknîkan ra tayî zaf nêasî zî tayî zaf metinan de vejîyenê duşê wendoxî. Mîsal mîyanê nê teknîkan ra teknîkê teswîrî, pêroyê romanê zazakî de xo rê ca vîndeno yan zî teknîkê agêryîşî zî wina yo. Seba nê di mîsalan hal wina bo zî seba teknîkê vatişê otobîyografîkî hal wina nîyo. No teknîk mîyanê romanê zazakî de teyna yew roman de xo rê ca vîndeno. Her çiqas nê teknîkî her roman de seyyewbînî nêbê zî her teknîk kê m yan zî zêde mîyanê romanê zazakî de vîyerto.

3.1.8.1. Teknîkê Teswîrî

Teknîkê teswîrî, mîyanê metinê romanê *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de zaf cayan de ameyo karardiş. No teknîk mîyanê romanî de fotografê halî, cayî ûeb de verê çimanê wendoxî de xêz keno. Sahneyê kiştîşê eqrebayanê Sêyîd Rizayî Sêyit wina teswîr beno;

Lesê insoni bivi parçe purçe. Hermêy, kori, desti, lîngi, çimi, vêrêy, mezgi, por pızqiyavi, her parçe hetê ser şivi. Dar û ber, velg û vas, kemer û kuç ve parçonê lesû ra pilêşiyavi zuvini ra bivi je gilêndike, cê nêbiyêne. Zof parçey bi ke, nêmaêne nas kerdene ke kameci parçê yê kami yo (r.78-79).

Sey nê teswîrî sewbîna mîsalî zî est ê. Nê teswîrî serkewte yê û verê çimanê wendoxî de fotografê halî ancenê.

Romanê *Kilama Pepûgî* hetê teknîkê teswîrî gelek mîsalî est ê. Hema her roman de no teknîk yeno şuxulnayîş. Romanê *Kilama Pepûgî* de zî seba nê teknîkî nê mîsalî ameyê vîjîyayîş: “Tever ra pişka vare nimendbî. Vayê koyî tenik-tenik sîpitene we. Awa vare, derdormî kerdibî ra xo dest. Awa dera koya ra şileyîn verdîyêne de û amêne” (r.36). Mîsalêko bîn: “Der-dormê derî dar û vîyala henî kerdîbî xo dest ke mar nîşkîyêne tira şoro. Daye ra kî serkewte der-dorme dewe sade bir bî. Hetê cer de bir û hêgayî, mergê dewe kewtbî têvîrane. Heto cer raşte bî, lê mîyonê raştî de xafla tapêde kemera bîyêne berz” (r.41). Yewna mîsal zî: “Zeyn bejne ra qewax o. Poro sîya hebe bîyo derg. Zimel û herdîşa xo sîyatîye ra tîje ver bereqîna. Zeyn xorto de semt o. Pîrnika xo, çim û burîye xo...” (r.87). Teswîrê romanî zêde derg nîyê. Nuştoxî goreyê hewceyî teswîrî viraştî.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de zafê teknîkanê vatişî ameyê şuxulnayîş. Înan ra yew zî teknîkê teswîrî yo. Seba teknîkê teswîrî nê numuneyî mîyanê metinê Romanî ra ameyê vîjnayîş:

Cêro, Suke ra ke yena heto rast de derê Çirtani, heto çhep de Derê Venki, zime de Dara Teke, binê dewe de ki bağ u baxçey, hêgay eştibi. Cao ki vaa awuka hiniyunê dewe şiyêne restêne Derê Çirtanî, her dî hetê vae de lêê vîyale naybi de. Lêê vîyalu jubini ra nêjdi denayi bi (r.75).

Reyna wina yew mîsal zî vîyeren: “Usari ju ki Darê Vami be Şilanê ke binê dewe derê, vilikunê dine ra her ca xemelnêne. Darê Vami be Şilanu ra pul be pul binê dewe neqesnêne, rengê pembe be sîpêy ra çiçegê xo kerdêne ra, serê çiçegu de hezar u ju tur mês u vıziki vızzêne-vızzêne” (r.76). No teknîk hema her roman de

yeno şuxulnayiş, tîya de zî nuştoxî seba teswîrê cayan yan zî terîfê cayan no teknîk ardo kar.

Silema- I de teknîkê teswîr çend cayan de yeno kar. Mîsal, “Yivo derg kata şero lesa xo hen jé réwute asena. Riyé xo sur vi, poré xo şivro paxır. Hen zonena suro qezo, hen payra véeseno” (r.27). Yan zî sey na cumle “Riyé xo sur vi, poré xo endi bivıy sıpé. Tené senık herdisa xo bive. Zıncé xo pakyvi. Lona gosagera, yelegede zıncilé giredayiye viye. Zıncile şiyenê kotené cevê yelege” (r.41). Teswîrî yenê kerdiş. Wendox nê cayan de metinî sey resmêkî vînenê.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de teknîkê teswîrî zaf rey ameyo kar. Nînan ra di numuneyî ney ê; “Refan ser o qab-qecax amebî rêzkerdiş. Quşxaneyî, biroşî, tawikî, uskira û bardaxî; girs û hurdi tebax û çiyê bînî pêro têlewe de bî. Heto çep de, binê refan de kî adirgana sipîye ser o, viz-vize bîye, lulîya çaydanî ra puxur vejîyêne” (r.66) û “Kênekêda rindeke bîye Oznuire. Bejna xo ya derga barîyê mendîbî ro leya qewaxe. Poro zerdo tarî yo ke zaf bi dîqet şane kerdîbî û pey de bi paçêde îpegê sûrî gîrêdabî, şîbî restîbî mîyaneyo barî” (r.166) Nuştoxî tewswîrê xo mîyanê romanî de zaf derg û dila nêviraştî.

Romanê *Kılama Şilane* teknîkê teswîrî zaf cayan de ameyo şuxulnayiş. Seba ke fotografê coğrafyayî xêz bikero yan zî cayî ke tarîf bikero no teknîk ra îstîfade kerdo. Tîya nê di mîsalî bes ê: “Mezra Qırkan, serê ju timuki de bi. Na mezra de, nêzdiyê des kêyi est bi. Nê kêyi, dıdı be dıdı jumini ra nêzik-duri viraşte bi. Dormê nê timuki de, varacêr de, dewê Karêri, ca be ca neqeb u ristan de, mabênê koyan de, vıla u gerd biyêne” (r.19), “Mekteb, beton de vıraste bi. Serê banê xo, zê hoke u sacın bi. Verê keweri de, sekuyê çar lıngın biyi. Na bina beton u sıpiye de ke şıma kewtêne zere, verende rastê ju oda tenge amêne” (r.21). Seke mîsalan ra belî beno teswîrê nuştoxî zêde derg nîyê.

Zifqêra Berî de teknîkê teswîrî zar rey ameyo karardiş. Nê di mîsalî karardişê nê teknîkî rê îsbat o: “Heme ca dar û daristan bi. Darê dergî, darê girrî, darê xişnî û berzî. Rayîro eswalt mîyanê hêgayan û daristanî ra vîyartinî sey yew marê qerî” (r.6), “Banê zaf berz nêbî şaristan de. Di qat, yan zî hîrê qat... Banê verênî zî estbî. La rind

miqatbîyaye bi. Xirabeyê bêwayîrî nêbî, veng nêbî” (r.25). Sey zafê romanan no teknîk Zifqêra Berî de zî xo rê ca vîndeno.

Romanê *Soro* de teknîkê teswîrî gelek zaf ameyo bikarardiş. Hem teswîrê coxrafî hem teswîrê bîyayeneyan hem zî hetê fîzîkî ra teswîrê kesan gelek ê. Hema derheqê her karakterê muhîmî de tewswîrî ameyê kerdiş. Teswîrê Soroyî winayo cayêkî de; “Soro çimê xo yê sîyayî (...) Pîrnika şîmşerê şîkîyaybî û hetê çepî ser namîyaybî de. (...) Lewê tenikî binê zimbêlan de bîbî vîndî” (r.15). Di nimuneyê teswîrî zî ney ê: “Keye verê yew zinarî de bî û zinarê peyê keyeyî seke kemerê hendê yew banî girsî bêrê pêser nayêne bîyêne berz. Tapê zinarî peyê keyeyî ra bîyêne ra derg û şîyêne” (r.13) û “Di xalîyan bermalê salona hîraya girewtîbî de. Hetê corê salone de yew vîtrîn, vîtrîn de tewir-tewir qabo camîn, yew televîzyono bêreng û ey ser de kî yew radyoteyîbe bîye. Vîtrîn de fotografê yew mêrdêkê kalî girs û çarçîwayin dardkerde bî.” (r.20) Nê teswîrî seke asenê mîyanê romanî de zaf derg nîyê.

Romanê *Moriber* de teknîkê teswîrî zaf cayan de ameyo şuxulnayış. Bi no teknîk hîkayeyê nuştoxî mezgê wendoxî de hîna baş ronîşena û verê çîmanê înan de bena zelal. Şuxulnayışê nê teknîkî rê di mîsalî tîya de ca genê: “Tawuxa Cêrênî gîna hetê verocê koy ro. Ayra Tawuxî kî vati, sıftî Tawuxa kî verê koy dî, yanê Tawuxa Corênî êna isani viri. Boverê koê dewa Tawuxî ra hatê raştî ser koê dewa Pîxamiye, lewê iy dî vilayeta Xozatî sero Koê Xîzani, hatê çepî koê dewa Tanêrio” (r.13) Yewna mîsalê teswîrî zî wina yo;

Jûk lesî ra derg, mendosê xo hira, camalê xuyo dî heybetno gîrs eşti bi. Zê kokê jû goza hazar serriye, kamil dest dî usîra xu'ya, pîrnika xuya phona hiraie rüyê xo qermoçîkî, çerthîrs; buriyê xuyê dergi, por o herdîsa xo pêro sıpi, zibêlîn, futîka xo mêmî ra usari-zîmîstani pêro pardoşî pîra bî (r.18).

Nuştox bi nê teknîkî seba seba tarîfkerdişê karakteran yan zî cografya îstîfade kerdo. Hetê dayîşê hîssîyatê rasteqînî ra nuştox serkewte yo. Teswîrê ey eşekra zelal û tehmê xo de yê.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de teknîkê teswîrî ameyo şuxulnayış. Nê taknîkî rê nê mîsalî est ê. “Kûçeyo kî ci ra şîyê, hera u derg bi. Çep u raştê ci'ya banê textênê diqatinî bî. Qatandê didin'a balqonê ver akerdey, çorsmedê înan'a zî qûtîyandê

zerdan mîyan di babet babet vilikî ronay bî ew nê vilikan, him asayêna banan, him zî asayena kuçî kerdê weş.” (r.44) Bê nê mîsalî wina yew mîsal zî est o:

Qoperatîfî; wertedê şewronayan di, cehdî sero bi. Kes kûçedê Şîyar înan ra kewtê ser se, doşîda raşt'a mendê. Ay kişta banê key Derg înan, bandê key Derg înan ra hîrê banî, ata zî banê key 'Elî înan bi; xora pişko en 'ar zî Xidirî ant bi. Banê ci; binîda kûçedê Şîyar înan di, cor ra şîyayîş di kişta raşt'a, derî vero, zey qoqoy'a tenêk manayê (r.61).

No teknîk seke heme pêroyê romanen de est o û unsuro elzem o tîya de zî xo rê ca vînenno.

Romanê *Kalaşnîkof* de teknîkê teswîrî zaf cayan de nêbo zî çend rey ameyo şuxulnayîş. Seba mojnayîşê resmî teknîkê teswîrî şuxulnayo;

Her di cingulî niştê ro û piloîyê yewbînî ra. Xo şanito verê yew kerra. Yewî xo dayo haceto ke dest de yo ser û çareyê xo şanito hacetî. Rîyê her dîyan de yew huwayîşo tenik. Şeklê vînetîşê înan ra û doneyanê bînanê derûdorê înan ra ma tey vet ke nê her di hîna ke planet nêbiyo vila ra zaf wext verê serd ra bîyê huşk (r.18).

Bê nê mîsalî cayêkî de zî seba tarîfê keyeyo ke Rojda û Doman tede mendê no teswîr yeno viraştîş; “Siwaxê serkeyê betoninî ca bi ca rişîyaybi û her hetê oda ra boya rutubetî darîyayêne we. Çar dêsê oda bi refê kîtaban ameybî çarnayene û kîtabî zafî cayan de tîmîyan de, yewbînî ser o ameybî ronayene. Şuneniga oda weş nêbiye, her ca tîmîyanşayî bî” (r.30). Bi nê teswîran seba hîşê xo de ganîkerdişê cayî yê wendoxî serkewte yê.

Romanê *Sosine û Gulzare* de teknîkê teswîrî zaf raye ameyo şuxulnayîş. Nuşttoxê romanî seba ke yew sahne yan zî corafya verê çîmanê wendoxî de xêz bikero nê teknîkî şuxulneno. Mîsal: “Tîja payîzî, pelaxîna pelanê bîrrê kilmekî, rutîya kokê vaşan, verojê dewanê Karêrî yo ke asenê, bîrqîyêne. Kemer û kuçê devacorî, bi baxukê rengarengî bîrqîyêne. Dîksilêmanî, zarancî, teyrê hêgan, fatfatikan fir dêne” (r.14-15). Reyna: “Neqebo hîra û girs de, dewî, mezrayî, gomeyî vila bîyaye yê. Tumik û xendeqî hurdî û tîdîma yê. Xeçerêza koyan berz û derg a. Na dergîye û berzîye, heta ke qedîyayê Koyê Qertalixî dewam keno. Koyê Qertalixî ra dot deşta girse heta Sûka Kanîreşe dewam kena” (r.37). No mîsal de zî cografya verê çîmanê wendoxî de bi teknîkê teswîrî terîf keno. Heto bîn ra nuşttox gama ke karakteranê xo terîf keno no teknîk şuxulneno: “Binê a kulika tiftike de, ruyo tenik, çîmê girs û firildaxî, pirnika goştina ke rew bîyêne sûr û masêne estîbî. No ruyo tenik de, zimêl û

herdîşa derge de, sîya û sipê têmîyan de bî, alizga ey kerdêne zê gewro sîya. Rutîya vileyê barî û dergî, qurmiçikin bî ûzê pîrnike rew bîyêne sûr” (r.60). Bi nê mîsalan teknîkê teswîrî senî ameyo şuxulnayiş eşkera beno.

Romanê *Deyndar* de teknîkê teswîrî zaf nêyeno şuxulnayiş. Na mesela de mîsalî zî zaf nêvejîyenê duşê wendoxî. Nuştox teswîran bi taybetî seba teswîrê şexsan no teknîk şuxulneno: “Bejna Zerîfa ne kilm bîye ne zî derge labelê labelê qalinde bîye. Porê aye de sipî zî hama-hama hende sîyayan bîbî zîyade. Rengê aye esmer bî; sey hard, nan û welatê xo” (r.86) û “Jîhat di serrî ey ra qij bî. Yewode derg bî; ne zîyade barî bî ne zî zîyade qalind. Porê ey sîya, bureyê ey qalindî bîy” (r.109). Seke nê mîsalan ra zî fehm beno teswîrê nuştoxî tay ê û bi taybetî zî kilm ê.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de teknîkê teswîrî ameyo şuxulnayiş. Her çiqas zaf nêbêro karardîş zî çend cayan de no teknîk xo rê ca dîyo. Teswîrê derdorî cayêkî de wina bîyo:

Hardê dewrêşi endî çequer kerdêne. Gul u çiçege endî gır’ gıra’ rengê ho vurnay bi. Pelgunê daru çequer kerdêne; ca-ca ki sur kerdêne. Hora tek zu pelg u derjênê merxi khêwe kerdêne. Zövi her çi vuriyay bi, ho çarnay bi çequer. Vay ke sanêne cı, sakilê gozu, bîrrê mojeni, yê vialu, ğawaxu ginêne war, amêne cêr. Pelgunê gozu ki jê pelgunê tutini çequer kerdêne. Çemê Muziri jê morê gewr u çequeri wertê kounê Muziri de lif day bi. Sewlê tiji owa Muziri sero bereqîyêne (r.7).

Reyna bê teswîrê derdorî teswîrê şexsan zî bîyo. Ney rê yew numunê zî no yo: “Neşat Paşa zuyo de gırs u phız bi. Gepunê ho sur kerdêne. Zımêlê ho hetê dormê feki ra tenê khır kerd bi, verê pîrnike de şia kerdêne. Buriyê ho zımêlu ra daa jêde şia kerdêne. Têl, têlê werte de sîpê kerdêne, her zu têla ho jê têla sarê cewî nat dota bîskay bi” (r.18). Teswîrî ke bîyê zaf derg û dila nîyê. Zafane çend cumleyan ra ameyê meydan.

Romanê *Piltane* de nuştoxî teknîkê teswîrî çend rey şuxulnayo. Mîsal gama ke keyeyê Piltane yeno tarîfkerdîş wina yew teswîr virazîyeno: “Zereyê oda de, yemê rastî de çend torbeyî ardî, çend torbeyî gozî serê andalî de erzîyaybî pêsêr. Peyê andalî de sindoqade girse, zereyê sindoqe de bastêq û tu-dendikî biy. Tam qîsmê kî bi niskan oirr bî. Kaleka embarî de kî di buresî bîy, yew yê hingimênî, yew kî yê rûnî bî” (r.11). Reyna no zî mîsalê teknîkê teswîrî yo: “Paka bî, rîyê asmênî ra hebikê

hewr çin bî. Erd de metreyê vewre bîye, şewleyê aşma pîrrpanceşe sanaybî vewre ser, vewre sey neynike bereqîyayene” (r.12). Romanê Pîltane de teswîrî bi taybetî zaf derg û dila nîyê. Zafanê çend satiran de teswîrî qêdîyenê û zaf bi detay nîyê.

Romanê *Heyfî* de teknîkê teswîrî gelek ê. Mîyanê metinî de zaf rey nuştoxî no teknîk şuxulnayo. Nuştox gama ke mintiqa tarîf keno no teknîk şuxulneno; “Pêşê koyan de ca bi ca daristan, lem û birrî gonî, ca bi ca rut, xerxelê kemeran û mîyanê kemeran ra awa sey cemedî şîyêne. Dormeyê xerxelan zafêr zî çayîr û çîmen, reng bi reng vilik û çîçegî, tewir bi tewir vaşî retêne” (r.15). Reyna yewna mîsalê teswîrî zî mîyanê romanî de wina vîyerenoy;

Newalê ke tede dewî ameybî viraştene dormeyê xo kulî darî bî. Banî yewbînî ra tikê dûrî û mîyanê daranê meyweyan de ameybî viraştene. Fekê awe de darê erîgan, ê gozan pir bî. Keyeyî mîyanê daranê gozan, ê tuyan, murîyan, sayan, hinaran, hejîran de nêaseyêne. Viraran ra baxê tiriye, cayê baxçeyanê sewzî hema zî bî (r.16).

Teswîrê nuştoxî ne zaf derg ne zî zaf kilm ê. Goreyê hewceyî nuştoxî teswîrî kerdî.

3.1.8.2. Teknîkê Mektubî

Teknîkê mektubî mîyanê romanê zazakî de ca girewto. Panc romanê de no teknîk ameyo karardîş.

Mîyanê romanî *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de yew mektub (r.114) ca geno. Mektub hetê walîyê Erzinganî Fahri Özenî ra seba dawetkerdişê Sêyîd Rizayî bi Erzinganî ameyo nuştiş. Estbîyayîşê nê mektubî îşaretê şuxulnayîşê teknîkê mektubî yo.

Mîyanê metinê romanê *Zifqêra Berî* de teknîkê mektubî ameyo şuxulnayîş. Nê mektuban ra yew ke Lajekê Welatê Adirî, Cinîya Wisarî rê nuşto wina yo:

““Cinîya Wisarî,

Ewtîya de des û di rojî ma mendî. Nê rojan ma rê heram meke. Te ra pey ma xora heme çiy xo vîr kenî. Wext dermanê heme derdan o Cinîya Wisarî (...)” (r.40). Bê nê mektubî mîsalê mektubî est ê (r.149). Labelê nuştoxî gama ke no teknîk şuxulnayo hetê îmlayî û ûsûlî ra tay tîmîyandeyî bîyê. Mîsal, mektubî mîyanê îşaretanê “” de yan hetê teknîkê nuştişê mektubî ra kriterî nêameyê şuxulnayîş.

Mîyanê metinê romanî de sînorê metinanê nê mektuban bêlu nîyo (r.139). Wendox gama ke metinî waneno, nêzano ke sere kam ca yo peynî kam ca ya.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de teknîkê mektubî ameyo şuxulnayiş. Ney rê yew mîsal;

Merheba Cemîl

Verê rêzandê xo silamî kena; girdan destan ra, werkekan çiman ra maç kena. Dedkeynay mina ki mi to rê qalê kerdê, ez ay'a jewjîyaya. Dew di dîligê ma nêbi; ma bar kerd ameymî Sembol. (...) Ti zî werzi bê. Edres rihato. Ti yenê Sembol se, bê Kaxitxane di Koysêrî perski, misneno to. 15.07.1976 'Elîyo Xozatîj (r.34).

Bê mîsalê metinê mektubî yew metinê maîlî (r.285-286) zî ca geno. "Rinda rinda, Ez zana; nika piruz kewto to ri, tenêkayey zerrîya to di ban viraşto, hêrsî kewtê çimandê to yê zelalan... (...) Xo rind qayteki... ((((" (r.285-286). Ca girewtişê nê maîlî yanî mektubê dijîtalî zî hîsê raştiqînî dano metinê romanî.

Romanê *Deyndar* de teknîkê mektubî peynîyê romanî de bi çend mektuban xo mojneno. Husên keyeyê xo rê mektub şaweno û wayê ey zî Husênî rê mektub şawenê. Dima Husên seba maya xo yew mektub şaweno û mektubê ey serê mezelê Zerîfa de wanenê. Hîrê metinê mektubî mîyanê metinê romanî de ca genê (r.134, 135-136, 137-139).

Romanê *Pîltane* de teknîkê mektubî zeîf bo zî xo rê ca vînenê. Nê teknîkî rê di numuneyî est ê. Yew mektubê Doktorî ke Pîltane rê şawito (r.160-161) yew zî mektubê Aynure (r.175-180) ke verê kiştîşê aye nuşto û eşto mîyanê kincanê Pîltane yo.

3.1.8.3. Teknîkê Kilmkerdişî

Romanî bi hetê rîpelan ra bi sînor ê. Coka her çî yan zî her detay ca nêgena. No semed ra nuştoxî wexto ke romanê xo nusenê meheqeq nê teknîkî şuxulnenê. Teknîkê kilmkerdişî mîyanê pêroyê romanê yê zazakî de xo rê ca vînenê.

Romanê *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de no teknîk zaf cayan de ameyo şuxulnayiş. Gama ke nuştox nêwazo bikewo mîyanê detayan seba ravîyertişî nê teknîkî şuxulneno; "Xêlê roji ke hen verdi ra (...)" (r.52), "Têpiya yê rozû, Usiv Axa

ve aydın Axay ra roze şivi Xozat” (r.65). Nê mîsalan de zî aseno ke rojî bi nê teknîkî lez û bez yenê derbas kerdiş. Yan zî no mîsal de; “Eke na qêyde hurdi hurdi her çi ser o vîneti, qerari day cı, Alişê Efendi ust ra xatır wast. Sêy Rıza tene ca têy bi ra rast şî, fist ra raye rusna” (r.13). Detayî nêyenê dayiş û her çiyî ser o qalî bîyê, qerar ameyo girewtiş û dima vejîyayo bi rayîr. No hal bi yew cumle ameyo dayiş.

Romanê *Kilama Pepugî* de waxtê bîyayene nîsbeten derg o. Nayê ra metin de hadîseyî yan zî meseleyî zaf ê. Coka nuştoxî gelek cayan de teknîkê kilmkerdişî şuxulnayo. Seba şuxulnayîşê eke çend mîsalî bêrê dayiş: “Hefte wara de manenê nîmanenê, ga û gamêşa fine ra xo ver, ênê onitena vaşa” (r.21), “Pêynîye de Mexsud şî Hermenîya ra tufangê hêrna. Serrê dima qesasê xo cêra. Herdîşê ver ra bîye derg û ame reşte sene” (r.34), “Zeynî qe dorê nidê kesî, ver kerd piro qesî kerd. Heroj çi derse vînenê, se kenê tek bi tek mardî” (r.62), “Mujxilîya Welî û Keboyî bîye derge û şîye reşte nême şewe” (r.69) û “Veyşanîye onite. Kamta şoro, se bîkero nizanitêne. Xêlê ke a hal de mend, roje raştê ci ame, şî kewt xebatê raya şimendfere” (r.73). Seke mîsalan ra zî belî beno no teknîk mîyanê romanî de zaf rey ameyo karardiş.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de hetê şuxulnayenê teknîkê kilmkerdişî ra numuneyî zaf ê. Tewrê romanî de no teknîk mecbur yeno şuxulnayiş. Nuştox her çi her deqa nîşkeno binuso. Ayê ra ca-ca kilmkerdişî virazîyenê. No roman de zî nê numuneyî est ê; “Na qeseykerdene nêjdiyê serre dewam kerd” (r.10), “Nêjdiyê ju saate ra têpia cênike va ke, mi qesekerdene xo qedêne” (r.24), “Rocê heştê têdîma vore vorê” (r.30), “Roci qediyêne, asme amanê ser asme, usar xo çarnenê amnoni, payiz de rengê dar u beri, cerde u deşti biyene çequer u sur, oncia ki kar u gurê Minaşi nêqediyêne” (r.57) û “A sewe hata be şîya sani lewê çirtani de mendi” (r.71).

Silema- I de teknîkê kilmkerdişî rê gelek numuneyî est ê. Mîyanê metinanê romanî de seba ke nuştox wextê vatişî organîze keno sey nê mîsalan “Di seaty, hire seaty dina xo vira kerdené, sare sanané pé a suka rindeke sero qeseykerdené” (r.20), “Xéylé kaykerd” (r.30), “Dora dima çond asmy ke nüyavi” (r.53), “Dire sery vérdivra” (r.63), “Phonc ses asmiyo halé nina nüyavi” (r.88) û “Asméra jede raa na mordemekde nâdené.” (r.104) teknîkê kilmkerdişî mîyanê metinî de ano kar.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de hetê şuxulnayişê teknîkê kilmkerdişî ra mîsalî zaf ê: “Deqe û seatî têpêy de vêrdî ra labelê halê şarê Pezgêreke qet nêvuriya” (r.20), “Mîyan ra nêzdîyê hefteyê ke dem derbaz bî” (r.22), “Deqe û saetan na ro têdimeî peroj vîyarna ra, rojî xo çarna ra rojawanî ser” (r.95), “Bî o tore, hamnan vêrd ra, kewtî nêmeyê payîzî” (r.171). Nuştoxî çî wext ke hewce dîyo no teknîk kar ardo.

Romanê *Kilama Şilane* de gelek mîsalê teknîkê kilmkerdişî est ê. “Çend sodirê ke çimê xo bêhewnan de vêşan bi, çend germ u araqê peroji, çend şewê xemîni, çend roj u hefti, çend asmi axır pêniye de vêrd bi ra, endi asma payizê pêyênî dest da bi pîro” (r.19), “Na roje ra dime, heftê vêrd bi ra” (r.40), “Mabên de didi, hire, çar saate vêrd bi ra” (r.42) û “Waxt, dem, dewran vêreno ra” (r.45). Nuştoxî seba ke nêşkeno mîyanê metinê romanî de ca bido her detay, cayî ke hewce bîyo no teknîk şuxulnayo.

Romanê *Zifqêra Berî* de teknîkê kilmkerdişî zaf cayan de vejîyeno duşê wendoxî. No teknîk rê çend mîsalî wina yê; “Nêzdî nêm saet ez wina menda” (r.7), “Nêzdî yew saetî ma kay Kerd” (r.13) û “Şewe aver şîy, wext vîyart” (r.100). Gama ke nuştox nêwazo detay bi do bi no şikl kilmkerdişan keno.

Romanê *Soro* de teknîkê kilmkerdişî mîyanê metinî de zaf rey vîyeren. Nê çend mîsalî tîya de bes ê; “Nê di hewteyî bîy ke Girê Boxayî de roj û şewe fetelîyayêne” (r.41), “Nê seate ra pey leşkerî raste de kewtî rêze” (r.79), “Xeylê wext ra pey ke bîy vêşan (...)” (r.91) û “Nizdîyê di saetan her hîrêyî ca bi ca cax ra gêrayî.” (r.94) No teknîk mîyanê romanî de gelek cayan de vejîyeno duşê wendoxî.

Romanê *Moriber* hetê şuxulnayişê teknîkê kilmnuştişî ra gelek cayan de mîsalan dano. Seba ke mîyanê aksiyono dramatik de ca nêdîyeno her detay, nuştox ca bi ca nê teknîki ano kar. Nê teknîkî rê çend numuneyî wina yê: “Wextê tepia Dügirt tabat nêkeno, vecino, meyman terseno, vano, ‘no kamo, no çae mando Dügirt” (r.25), “Davist deqa tepia Heyder Ağay puşiya xo serê xo, lastikê xo nînga xo, pîrên o extoniyê serê xo, futika miyanê xo veti bi” (r.51) û “Mabên ra serrê, dî serri vêrdi bî ra (...)” (r.77). Şuxulnayişê nê teknîkî fiksîyonê romanî de karê nuştoxî gelek asan kerdo.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de teknîkê kilmnuştişî zaf rey ameyo karardiş. Seke her metinê romanî yew kapasîteyê rîpelan est a. Nuşttox goreyê fiksîyonê xo ca bi ca nê teknîkî şuxulnenê. Romanê *Barkerdena Zerrî* de zî no teknîk bi nê mîsalan ameyo şuxulnayiş: “Xeylê wext qamyoni dima weyna” (r.13), “Nêzdî nîm sihatî tepeya, vengê qamyonî ape” (r.21) û “Nêzdî vîst deqa; şik bi, xo ra persî kerdê” (r.82).

Romanê *Kalaşnîkof* de teknîkê kilmkerdişî zaf cayan de vejîyeno duşê wendoxî. Seba ke herçî nêşkîyeno bêro nuştiş nuşttox ca bi ca nê teknîkî şuxulneno. Teknîkê kilmkerdişî rê nê cumleyî numune yê: “Roja hewtine Şayîr û Gule bi di tewreyanê çopî yê girsan vejîyaybî ameybî cayê xo” (r.62) û “Rojî wina vîyartî” (r.67).

Romanê *Sosine û Gulîzare* de teknîkê kilmkerdişî gelek cayan de vejîyeno duşê wendoxan. Nuşttox, dergî û kilmîyê metinê xo bi no teknîk eyar keno. Nê teknîkî rê çend numuneyî wina yê: “Çend rojî yo ke Gulîzare ama na dewe” (r.12), “Rojî rew vîyartî” (r.23), “Nêzdîyê vîst deqa ra dime (...)” (r.38) û “Hîrê rojî nîya şîy” (r.372).

Romanê *Deyndar* de teknîkê kilmkerdişî zaf cayan de vîyerenê. “Hardlerzî ser o nêzdîyê yew roje derbas bîbî” (r.12), “Zerîfa, hardlerz ra yew serre dima kewte ra, ci rê yew lajeko bîn bî” (r.13), “Di-hîrê seatan ra pey Zerîfa kewte ra û aye re yew lajek bî” (r.28) û “Şeş aşmî nîya vîyartî” (r.30). Nê mîsalî mojenê ke hetê nuşttoxî ra no teknîk zaf ameyo şuxulnayiş.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de teknîkê kilmkerdişî gelek cayan de vejîyeno duştê wendoxî. Hîkayeyê romanî mîyanê yew prosesê dergî de vîyerenê. Coka her çî her detay nêşkîyeno bêro dayiş û no teknîk lazim o nê metinê rê. Mîyanê romanî ra nê çend numuneyî ameyê dayiş: “Saniyey, deqey, sati, roji, heftey, asmi vêrdi ra. Jêle endi hewnê ho ho vira kerd” (r.11), “Xeylê wext vêrdi bi ra” (r.14), “Îdarê İvraimi dormê da-dasu roji çadira Neşa Pasay de mend, dima di cendemey sanay ver, dî ki sanay pey, rusna Xarpêt” (r.30), “Werte ra roji, asmi, serri vêrdi ra, hona İdare makeme nêvet bi” (r.31) û “Tehleriyani Estemol de dî asmi mend” (r.105). Seba ke prosesê romanî derg o bi nê teknîkî nuşttoxî wext ravîyarno.

Romanê *Piltane* de teknîkê kilmkerdişî gelek cayan de vîyeren. Nuştox seba fendkerdişê dergîya metinê xo zaf cayan de nê teknîkî şuxulneno. Mîsal; “Piltane wušte ra, aye bi maya xo ra panc deqey de sifre nîzna, kerd pirrê werdî” (r.11), “Zerîfa gêrê ra, keye de nîyaz pewt, berd banê jare ser o çilay fiştî pa, nîyazê xo kerd vila, çiqas duay ke est ê kerdî û tenê zereyê xo kerd rehet” (r.25). Yan zî: “Tim ke zimistan çitur vêreno o zimistan kî henî vêrd ra şî” (r.25). Nuştox zaf cayan de nê teknîkî şuxulneno seba ke pelê metinê ey bi sînor ê o zî gere wina bikero.

3.1.8.4. Teknîkê Agêrayişî

Nuştoxî mîyanê metinanê romanê xo de seba ke meseleyan bi bingehbikerê, derheqê yew mesele de wextê verî de se bîyo bimojnî û yan zî seba hîna baş fehmkardişê fotografi mîyanê metinê romanî de ca bi ca agêrenê wextê verî. No agêrayiş eynî wext de hîkayeyan zî hîra keno. Roman de zaf rey no teknîk yeno karardiş. Mîsal mîyanê nê romanî de wextê normal yê hadîseyî dewam keno labelê nuştox agêreno û duştê artêşa ûrisî de serkewtiş û egîdîyê Dêrsîmijan ra behs keno. “Dormê serra 1915’ine de wexto ke ordiyê Êrisî amevî sindorê Dêrsîmî, waştiv ke uza kuyo, bicêro xo dest, Dêrsîmîzû xo verdavi, raye cî nêdavi” (r.22). Reyna sahnayê kiştîşê Alîşêrî de bi teknîkê agêrayişî serewedartişê Koçgîrî de rolê ey ra yeno behs kerdiş, yan zî gama ke roman mîyanê wextê xo de dewam keno nuştox agêreno û 1926 de destegdayenê Sêyîd Rizayî bi Qozû yeno îfade kerdiş (r.66). Nuştox kam ca de hetê manayî ra vengani bivîno agêreno û bingeyê mesel yan zî verê mesele bi teknîkê agêrayişî dano.

Romanê *Kilama Pepugî* hetê şuxulnayîşê teknîkê agêrayişî zaf mîsalî est ê. Ca bi ca vatox seba hîna baş fehmkardişê meseleyan muracaatê nê teknîkî keno. O qase ke sey nê mîsalî: “Nayê ra çend mîlyon serrî ravêr, wêrtê nê hurdmîna koya de, golêde pîl bîyo” (r.9). Çend mîlyon serrî ra ver geno û yeno waxtê vatişî. Dima rêyna bi nê mîsalî; “Çê Mamîgonyana û Çê Bagradît Pekradunî Îsay ra bonse serrê têpya amê îta” (r.10) hetanî pançe serre badê Îsayî şino. Ê mîsalê bînî zî sey: “Waxto ke Yawuz Selîmî qetlê dîna kerd helal, hetê Dêrsîmî ra remay amay na het” (r.12), “Wext wextê rîma û şîmşeran o” (r.34). Yan zî: “Nayê ra çend serrî ravêr qeymeqamê Gimgimî asparkî verê çêverê pîrî ra vêreno ra” (r.39), “Wextê Roma de

sed hezar esker ard pêser ke, wa Ordîyê Roma welat ra vejo” (r.96) û “Buko waxto ke Osmaniye fermanê ma Elewîya vet hard û azmên ma ser ra ame pê. Yavuzî çewres henzarî ra zêdêrî mordemê ma daqirkerdene” (r.121). Sey nê mîsalî mîsalî benê derg.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de teknîkê agêrayîşî zaf ê. Seba fiksîyonê hîkayeyanê romanî nuştoxî zaf cayan de no teknîk ardo kar. Mîsal: “Jê roca ewroyênî yeno ra mı viri, ma ke şiyêne Warê Hewsi, serê her koê de, her pule de ju xatira de hîris u heşti biye” (r.40), “Vatena gore, zamanê Bizansu de vîrajîyê” (r.75), “Taê ki vanê, na biayene zamanê Bizansi de de nê, zamanê Yavuzi de biya” (r.77). Nê numuneyî mîyanê metinî de seba tarix yan zî estbîyayenê cayekî yan zî eserêkî yenê dayiş. “Terteleyê Ermeniyu ra ver bi. Make şime Qoçgiriye, ucara ke peyser cêrayme ra, a serre bi” (r.46). Gama ke vatox behsê meseleye ke keno meseleyanê meşur ke tarix de bîyê înan sey mîadî mojneno û ver yan zî tapayê nê meseleyan de ê çîyanê bînan ca dano ci.

Silema- I de teknîkê agêrayîşî sere de sey sîstemê mûndîşê bîyayene ano kar. Qismo yewine bi na cumle agêreno des serrî verî, “Des sery nora avê kotivra dima Yivê dime, şiv Estemol. Dulgera Osmany wuzara péguretiv berdiv esker” (r.11). Rêyna metinê romanî gama ke hewceyê agêrayîşî bibo sey nê mîsalan vatox agêreno: “Waxté qewxa Alun Demenun viye, cokawo kamy ke hega ramitenê, kamy ke héga çimitenê tîfongé xo ki loedevi” (r.63) û “Jê nîkay yenora vir. Vera su vi. Tij hen zonena jê şiniya paxîra, roşta xo rusnenê riyê hardy” (r.113) Nê numuneyî mîyanê metnî de zaf ê.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de teknîkê agêrayîşî zaf cayan de ameyo kar. Nînan ra tewr rew tarixê 1915î yo. Vatox gama ke behsa dewa Înaqî keno agêreno; “Demê Jenosîdê 1915ine de heşt keyeyê armenîyan bî Înaqe de. Tirkî zaf kewtî ra dime labelê şarê Înaqe cîranê xo era dest nêdê” (r.8). Vatox wexto ke biwazo tarixanê yan zî meseleyanê verî ra behsbikero nê teknîkî şuxulneno. “Cuntayê Kenan Evrenî raver, fikr û hîsê welatperverîye sey kila adîrî bibî girozin hereme de” (r.20), yan zî “Panc-şes serrî bî ke wareyî qedexe kerdîbî dewlete” (r.13), dima ;“Hîrê-çar serrî o ra aver, leşker amebî, dormeyê Koyanê Şeytanî de, çend cayî de çadirî şanabî çî, holikî

viraştîbî; ge bi mengan, ge bi heftean mendîbî, labelê peyê cû tekitîbî şîbî” (r.32). Nê nimuneyî wina benê zêde.

Romanê *Zifqêra Berî* de sey zafê romanê bînan teknîkê agêrayîşî zaf rey ameyo karardîş. Cayî ke nuşttoxî waştto hîkaye hîra kero yan xorî kero no teknîk karardo. Çend mîsalê nê teknîkî mîyanê metinê romanî de wina ameyê dayîş: “Ez a şewe nêrakewta. Nêşîyaya çimanê xo pîyena ez hetanîsaet hîrê. Ez fikirîyaya. Duşmîşê evînê xo bîya, duşmîşê to bîya” (r.51), “Keyê ma yew dewe de bi. Yew estora pîyê mi estbi. A estora pîyê mi amey mi vîr. Boça xo kay daynî estoran hêgayê keskî de, merga hîraye de” (r.57) û no mî sal “Yew lajê datî mi estbi. Mî ra hinîya pîl. Zanaye bi. Unîversîte de wendinî. Behsê welatê ma kerd yew roje” (r.65) karardîşê nê teknîkî eşkera mojnênê.

Romanê *Soro* de teknîkê agêrayîşî zaf cayan de ameyo şuxulnayîş. Kam ca de ke nuşttoxî hewce dîyo no teknîk şuxulnayo. Mîsal; “Hîrê serrî naye ra ver dewlete waştîbî tîya camîyê virazo. Verê cu lojmanê îmamî viraştîbî. Şarê derûdormeyî ke dest şanaybî ver camî nêyamêybî viraştêne” (r.11). Yan zî gama ke nuşttox dewe dano nas kerdiş nê teknîkî ra îstîfade keno;

No qereqolo qij heta çar serrî kî vinete bî û tey des leşker û yew çawiş mendêne. Odaya dewe kî o taw nîyîyaybî ro û dewlete o taw yew kî mudîrê nahîye tayînê tîyayî kerdîbî. Erdlerzê şeştî û şeşî de dewlete tepîya vejîyaybî ameybî, xo de wendegeh, postexane û nêweşxane tey ardîbî. Des û di Îlonê ra panc-şeş serrî pey dewlete ancî ameybî û na rey kî qereqol, wendegeho newe û elektrîk ardîbî (r.12).

No mîsal zî gama ke nuşttox derheqê şarê Xormeçikan keno wina agêreno: “Serwedartişê Şêx Seîdî ra pey seba ke Eşîra Xormekan piştî daybî dewlete, dewlete sey mukafat na dewa xormeçikan a pîle kerdîbî merkezê nê zereyî û tey yew qereqolo qij naybî ro û şîbî” (r.11-12). Sîtvan wexto ke şino Mûş, verê pirdê Pirdê Evdirehman Paşayî jipe dano vinertiş û ewnîyeno pird ra: “Şêx Seîd û embazê xo nê pirdî ser o ameybî tepîştîş. Wexto ke newe ameybî no welat, tîya cîpa leşkerîye daybî vinetene û şîbî serê pirdî û derûdormeyan de derg û dila bi baldarîye nîyadaybî” (r.200) Nê numuneyî êşkîyenê bêrê zafkerdiş.

Romanê *Moriber* de teknîkê agêrayîşî zaf cayan de ameyo şuxulnayîş. Çiqas roman prosese yew sere de bivîyero zî zaf rey agêreno hîkayeyanê verênan. Bi

taybetî meselayê 38î sero no teknîk zaf ameyo şuxulnayiş (r.38, 125-126, 129). Yew mîsal wina yo; “Dêsım dı ki çhikê amnani vaciya, hiris u heşt êno insanî vêri. Dêsım çendae rê kuto qırkerdena Osmanliy o dōwleta Tırko ver. Na her qırkerdenı pêro jübini rê wa o bira, pêro jü mae ra biye” (r.10). Reyna, “Serrı hazar o newse o hiris o heşt (1938) ra ver, yanê hona ke terteli niamay bı, merkezê Dêsımı bi. Serrı hazar o newse o hiris phonc (1935) dı dōwletı hususi qanunê Tuncêliye vet, namê Dêsımı vurnay bı ya” (r.18). Bê meselayê 38î tertele-yê ermenîyan sero zî nuştox agêreno 1915. No agêrayiş de hîkayeyê Ermenî Yohanî dano (r.126, 128-130).

Romanê *Barkerdena Zerrî* de teknîkê agêrayişî ca bi ca ameya şuxulnayiş. Nê teknîkî rê di mîsalî wina yê: “Ze kî vatê: Wextê seferberlixî, hukmat ameyo Tiwêrek ra eskerê waştı. O çax harê Tiwêrekî, kalikê Sîaterî bîyo. (Bênamuseya ey, qeşmereya ey, xayineya ey, qundeyeya ey hewna vacîyayê!) Ey vato kî: Eskerê ma deza Wesmano” (r.18) û ““Lajê mi, ez zanaye nîya, hima ma eskerî bî se; rojê sereskerî, eskerê rê va ki: ‘Zey walîza meguni ‘ero, vazdi!’ (...)” (r.25). Mîsalî sey înan êşkîyenê bêrê zêdekerdiş.

Romanê *Kalaşnîkof* de teknîkê agêrayişî zaf cayan de ameyo şuxulnayiş. “Ez domane bîya, leşkeran dormeyê birranê ke ma xo tey wedarito çarnayêne û seyheywananê nêçîrî ma fîstêne xo dest yew ca de ardêne pêser” (r.39), “O taw Şayîr hetê ma de bi. Ma her dîyan dest eşt bî çeke û rojê domanîya xo ardîbî xo vîr, reyna bîbîme birakê koyan. Ma pîya zaf mendîme û ca bi ca zaf gêrayîme û zaf pêrodaişan ra weş vejîyayme” (r.51) û “Wexto ke ez û Şayîrî domanîye de ma koyan ra gêrayêne eskeran ra dîma tersê ma yo tewr pîl o bî ke ma rastê Hagosê Koyan bêrê” (r.76). Nê numuneyî seba fehkerdişê hîkayeyê Kalaşnîkofî zanayişan danê wendoxan û hîkaye hîşê wendoxan de hîna zixm bena û venganiyî benê vîndî.

Romanê *Sosine û Gulîzare* de teknîkê agêrayişî zaf yeno şuxulnayiş. Gama ke nuştox hîkayeyê koçê Gulîzare înan keno wina agêreno: “Gulîzare domantîya xo de dewe ra vecîya, seba ke pîy Îstanbul de xo rê kar dîbî, keyeyê xo bar kerdîbî şîbî” (r.9). Reyna serranê înan wina îfade keno: “O wext Gulîzare new serrî, birayê Alik zî çar serre bîyo” (r.9). Nuştoxî kam ca de ke hewce dîyo û seba zanayişan bido wendoxî wina agêrayo. “Aye Sebrî dîrî ra nas kerdêne, reyê zî Sûka Çewlîgî de şîbî

dikanê ey. Dikan de kîtabî estîbîy. Sebrî ci rê bîbî nêzdî, bi kîbarî û zereweşîye “eleqeyê şîma bi kitaban û wendene esto?” Vatîbî” (r.79). Bi no teknîk nuştox mîyanê karakteran de hîkayeyanê elaqayî nano ro û mojneno wendoxî.

Romanê *Deyndar* de teknîkê agêrayîşî zaf rey vejîyeno duşê wendoxî. Mîyanê metnî de nê teknîkî rê mîsalî zaf ê:

Verê nê hardlerzî, serra 1946 de zî yew hardlerzode pîl qewemîyaybî. O wext zî Gimgim bi sûk û dewanê xo rijîyaybî. Mîyanê nê (1946-1966) vîst serran de Gimgim de di reyî hardlerzo nîya kambax bîbî. Ê di dolimî serûbin, weran bîbî. Bi hezaran merdimî merdîbî (r.13).

Yan zî no numune: “Hardlerzê 1966î ra dima hukumatî cayê Xoşana Cêrî de banî viraştîbî. Tayê dewijî amaybî îta” (r.22). Seke nê mîsalî zî nîşan danê nuştoxî mîyanê metinê xo de no teknîk şuxulnayo. Ca bi ca gpreyê hewceyî agêrayo û malumatî dayî bi no teknîk.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de teknîkê agêrayîşî zaf ray ameyo karardîş. Bixozaten roman bîyayenaê vîyarteyan ra yeno meydan. Yanî nuştox agêreno meseleyanê verênan dano. Bê înan zî seba teknîkê agêrayîşî zî gelek mîsalî zî est ê: “Her tür salahiyat dê aşîrunê Kurdu. Î endî tiji-esta de vayîrê qesa bi. Ağa u Begê Kurdu ki çêf kerdêne. Hem çîm verday bi mîlk u hardê Hermeniu, hem ki verday bi peronê ino” (r.64), “Hukîmatî 1914 Dersim de est be Qırğu ser. Feqet Qırğu ho rînd muhafaza kerd, esker peyser phîsqî” (r.69), “Sultan Yavuz Selimi 16. asîr de çewres-hozer Alevî ke qîrr kerd, Dersimî ki nasibe ho cîra guret” (r.141). Bi nê mîsalan êşkîyeno bêro vatiş ke nuştoxî gelek cayan de hewce dîyo û agêrayo wextê verî ra malumat dayo. Bi qeyde metinê romanî de seba wendoxan û seba fiksîyonî yew pêroyî arda meydan.

Romanê *Piltane* de teknîkê agêrayîşî zaf rey yeno şuxulnayîş. Gama ke yew mesele de zanayîşêko verên hewce bo vatox agêreno û nê malumatan dano: “Zerîfa çend rojî ra avêr hazîrîya Xêlasî qedenaybî. Genim kerdîbî sûr, bijerîkî viraştîbî” (r.13). Yan zî: “Serre 1991 bîye. Doktor Unîversîteya Îstanbulî de, fakulteya tibî de sinîfa çarîne de talebe bî. Fakulteya sîyasalî ra çend hevalî bi ey ra yew yurt de, eynî oda de mendêne” (r.65). Bi no teknîk nuştox ê cayî ke gere malumat bêro dayîş malumatan dano û hetê fahmkerdîşê metinî ra wendoxî rê beno ardimkar.

Romanê *Heyf* de teknîkê agêrayîşî çend cayan de ameyo karardiş. Mîsal vatox gama ke behsa Zagrosî keno agêreno wextê vêşnayîşê dewa înan;

Qet ke nêbo Zagros şeş serrî ra zêde bî gerîlatîye de bî û nê şeş serrê xo zî koyanê Zagrosan vîyarnaybî ra. Xora ebi xo zî Culemerg ra bî. Seba ke hetkarîye gerîlayan kerda, dewlete dewa ey kerdbî tal, keyeyê înan veşnaybî. Ê zî şîbî metropolanê Tirkîya. Zor û zehmet antbî (r.13).

Reyna gama ke behsê ê merdimanî ke dewa xo ra vejîyayî û xêribîye de merd ê behsê înan keno no teknîk şuxulneno; “Labelê welatê xo ra dûrî bî û no xeyalê gelek kesan nêameybî ca, xerîbîye de merdbî. Zafîne wesîyet kerdbî ke astikanê înan berê welat” (r.18). Gama Zinarî ra behs keno reyna no teknîk vejîyeno duşê wendoxî; “Wexto ke qij bî, ancî estareyê xo estbî. Hem zî tey qisey kerdêne” (r.55). Seke nê mîsalan ra zî dîyar o no teknîk zaf rey amêyo karardiş.

3.1.8.5. Teknîkê Montajî

Teknîkê montajî, mîyanê metnê romanî de ca dayîşê unsurênê tewiranê teberê tewirê romanî yo. No teknîk mîyanê romanênê zazakî de populer o. Hema her roman de ameyo karardiş.

Mîyanê metinê romanê *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de unsurê teberê romanî ra sey mektub (r.114), kilame (r.165-166), belge (r.71) û raporî (r.124) ca genê. Mîyanê romanî de bi îtîbarê çagirewtîşê tewiranê cîyayan, şuxulnayîşê nê teknîkî mojneno. Seba ke nê metinî mîyanê romanî de zaf ê tîya de yew metinê şîre sey mîsalî yeno dayîş:

Bıra pêrodê ma pêrodime
Ma rê dewlete ra aylîx vêjiyo
Vano bira perê Tırkki fincanê axu yo
Nêwerino, nêsimino (r.23).

Unsurêkî teberê tewirê romanî de yê cayo ke hewce bîyo kewtê mîyanê metinî, no teknîk sey mîyanmetinî zî tarîf beno. Bi no usul hetê metin hetê rengînî, bawerî û hîsê rasteqînî ra metinî pêt keno.

Romanê *Kilama Pepugî* hetê şuxulnayanê teknîkê montajî gelek rengîn û çendtewrî yo. Hetê tewrî ra ûnsurî ke teberê tewrê romanî de yê sey tewrê unsurê folklorîk⁹ deyrî, klamî, dêyîşî, vistonikî yan zî unsurê mîtolojîk, yan zî tewrê

⁹ Seba zanayîşanê tewr hîrayan biewnîn: (Akman, 2017e)

edebîyatê neweyî ra şîrezî xo rê mîyanê metinê romanî ca vînenê. Metin nuşteyo nesrî ra teber, bi nê tewran bîyo dewlemend, hetê îfade, bawerkerdiş û manayî ra bîyo xorî û hetê raştî ra bîyo qewetên. Metinê romanî, sere ra bi epîgrafê efsaneyê gelî “Pepbo/kam Kîşt/mi kîşt/kam şût/mi şût/kam kinit/mi kinit” (r.7) dest pê keno. Metin, hetan pêynîye bi teknîkê mîyanmetînî/montajî dewam keno.

Eke bêro mîsaldayişê nê mîsalan, metinê dêyîşî:

“Zerde zerde zerde zerde...

Bejna to perskenê; dara tûye...

Ti ko de vindena, deşte de mi ser ra kena sîye” (r.40).

Metinê romanî de wina klamekî ca gena:

De buko buko buko buk...

Tever şarî rê germ o,

Min û to rê puk o, serd o...

Meşo tever cemedîna.

Pîyawo ke vanê efendî yo,

Qelema destê xo dîvît o,

Dersa xo vanê; tarix o...

Meşo tever cemedîna.

Tever şarî rê germ o,

Min û to rê puk o, serd o (r.23).

Metinê romanî de şîrekî zî wina ya:

Meterîs nicêno şîmşerê to ver ra,

Zate vêrdo ra canê xo ra...

Ez gino behrode xorî ra,

Çi mineta menda varişê to ra (r.55).

Kîştêna Îbrayîmî ra pê Pîro Sûr na klame erzeno Îbrayîmî sero:

Virana Koyê Bîngolî dedewê.

Daranê murîya ra nîyasena Kortegule.

Ginenê gîlanê murîya ra tufangê Hemîdiye.

Îbê Feqî fişte ra xo, cer ra ardê.

Mi gonye virtêne ra gonyede sûre.

Îbê Talî vajê vindê.

Xişme Alayê Hemîdiye.

Nano pa, tal nişona tek qerqesune.

Nanê pa des û şeş hevalê.

Mi gonye virtêne ra gonyade sûre (r.73-74).

Metinê ke mîyanê roman de vîyerênê teyna zazakî nîyê, yew metinê kilamêka kurmancî zî tede vîyerena:

Hecî Musa Bego heyran, ez gune me, ez gune me...

Hecî Musa Bego heyran tu îxtîyar ê, ez gedê me.

Hecî Musa Bego heyran tu çil e, ez çarde me.

Ez axçik im, ez file me (...) (r.500).

Tayê cayan de vatox bi unsuranê estanikan metinê xo ramneno; "Tîje îndî verê ra verba Girê Boxay bena çewt û şona. Tîje ke şîya kora çewres aspar xeyb ra êno tîje keno mîyonê xo û beno saraye. Tîje roj zaf qefelîna, şona şewe a saraye de rind bîna xo cena û şodir oncîya kuna wertê a asparîye û ena dîyarê Koxê ra vejîna" (r.265). Bê nê ûnsuran menqîbeyî (r.26, 29, 39, 475), meseleyê verênî/kihanî, teqwîmê gelî/folklorîkî (r.17-18) û estanîkî (r.16-17, 258) mîyanê metinê de cayê xo bi teknîkê montajî girewto. Nuştoxî bi no teknîk metnê xo kerdo rengîn.

Teknîkê montajî mîyanê metinê romanê *Çi Beno Sanike* de zaf rey amo şulnayış. Unsurî ke mîyanê tewrê romanî de nîyê ca dîyayo înan. Bi zafî nê numuneyî klamî yê. Klamê 38î ke:

"Hîris u heşt zerrê made kergana

Rocê yena na kergane ber bena" (r.38) nînan ra yew a. Vatox seba têsîrê hîkayeyê xo zêdebiko nê metinan dano. Klama bîne zî:

Daê, daê, dae

Bêkesa mi, wae

Felek qemiş biyo

Şiya hardo şiyaye

Ezo çê rîjiaye (r.42-43).

Bê înan Klamê Warê Feroy (r.45-46), Klamê eşqî (r.55) yan zî klamêka cotkarî de yena vatiş (r.87) zî ca genê. Klamî seba vatoxî sey hafîzayê hadîseyan ameyê şuxulnayış. Bê klaman efsaneyî zî mîyanê metinê de sey Çewres Asparu (r.77), hênîyo tilsimên, Hîniyê Hengure (r.80) vîyerênê. Dima yew numuneyê belgeye zî est o roman de. No zî qerarê dewlet o: "Qerar arze bi. Kam ke Hermeni bi, gunê na hardu ra bivecîyêne. Honde ke vatêne, "bivêciyê!" Qerar de "kam ke Hermeniyu sevekneno, dano we, ceza dey ki, jê ê Hermeniyuna" (r.54). Nuştoxî bi no teknîk, metinê xo hetê têsîrî ra û hetê bawerî ra kerdo zixm. Klamî zî xo rê kerdî sey şahîdê meseleyan. Coka metin hetê raştî ra û heda bawerkerdişî ra eşkîyeno bero vatiş ke serkewte yo.

Romanê *Silema- I* de hetê şuxulnayişê teknîkê montajî hîrê numuneyî est ê.
Înan ra yewine epîgrafo ke seryê romanî de yo wina yo;

Yisu gere qesê xo vazo
Qesê xo rindek vazo
Qesê xo rindiyerê vazo
Ju ke né, ju tedekero
ciré wayir vejjiyo
Vazo “Na qese qesê mawo (r.3).

Bê nê metnî yew metinê sanike (r.58-59) û deyrê Ali Doğayî; “Tufané Nux Péxambérde sevi? Kam ke esto néxenekiya? Ma guna Ali Doğay çike viye ke şî xenekiya? Né! Né! Guna Ali Doğay çineviye...” (r.83) est a, nê hîrê metinî bi teknîkê montajî mîyanê romanî de ca genê.

Romanê *Kılama Şilane* de teknîkê montajî est o. Nuştoxî ca bi ca sey marşe:

-Tırk a
-Rast a
-Xebatkar a
-Xeziba êy kesi ke xo ra vano ez tırk a
-... (r.22).

Mîyanê metinî de ca dayao. Yan zî unsuro bîn ke ê tewrê romanî de yo sey cumleyanê pankartan mîyanê metinî de ca dayo înan:

““Ma bî zonê xo de perwerdetiye wazenime”

“Bımiro faşizm”

“Zulım bıqediyo”” (r.51), ““(…) Ma kurmanci, zonê xo de perwerdetiye wazenime”” (r.59). Bê înan zî di cumleyê metinê kilamêkî yeno dayiş: “-Ciranê ciranê cirana mı... Hevalê, hogirê nezana mı” (r.55). Metinê romanî bi nê unsuran ameyo dewlemend kerdiş û bi teknîkê montajî nê metinî yenê dayiş.

Zifqêra Berî de teknîkê montajî ameyo şuxulnayiş. Mîyanê metinê romanî de metinê şîrî sey,

ÇİMÊ TO
Keweyê asmênî nêbi çimê to.
Rengê herre
Yan zî sereyê xeleyî,
Altûno zerd zî nêbi (...) (r.5).

Yew metinê helbeste/deyre;

Ma pawenî,
Ma pêro pawenî,
Ma nan pawenî,
Ma doktorê pawenî,
Ma qismetê xo pawenî,
... (r.21).

Cayê xo girewto. Mîyanê metnî de di mektubî zî ca genê (r.40, 139). Bê nê metinan yew zî klame ca gena mîyanê metinî de:

Wêy loo loo
Wêy loo loo
Wêy lo
Li me fermane
... (r.73).

Hetê şuxulnayişê teknîkê montajî ra mîyanê metinê romanî de nê nimuneyî est ê û bi şuxulnayişê nê teknîkî metinê romanî hetê konteksî ra hîra, xorî û dewlemend bîyo.

Romanê *Soro* de teknîkê hetê şuxulnayişê teknîkê montajî ra montajî zaf dewlemend o. Gelek unsurê ke ê tewrê romanî de yê est ê. Verê ca dîyeno yew qismê şîra Edîp Canseverî bi nameyê *Desmalê Mi de Vengî Gonî*;

Merdim maneno cayo ke tey ciwîyeno
Maneno awa ucayî, maneno erdê ucayî
Maneno maseyê ucayî yo ke awe de herekîno
Vilika ucayî ya ke erdî qilaşnena manena
Maneno mij û verojanê ko û giranê ucayî (r.67).

Bê na şîre zî çendena şîrî metîn de vîyerenê (r.194-195, 381, 282). Bê înan metin de na beyîte zî ca gena;

*“Adir binişo duzê Uskura biveşo,
Xîça kemere çîn a ke mo pê şano”* (r.74).

Yew klame zî derheqê Uskura de metin de ca gena;

Dilber yaman Uskura bivêşo bextê min û to rê kemer û dar o
No bênamusê zerrê mi ewro to rê zê vergo bar o
Zerrê mi veşeno, kezêbê mi nalenê, xelasa mi çîn a ez birîndar o
Ez bibîrana xo rê zaf xedar o (...) (r.303).

Yewna klame dima yena dayiş (r.305). Yew deyre zî mîyanê metinî de est a;

“Çenê çenê derdê to, ez mirena seba to
Çenî ênê tek teke, zerîya m’ kewta kilmeke” (r.331).

Metin de Efsaneyê Kardûnî (r.70), efsaneyê Çala Şeyîdî (r.223-230) û efsaneyê dînî yê Eba Muslîmî vîyerena (r.455-458). Yew zî menqîbe ke derheqê kiştîşê Xizirî de yêaa vatiş (r.183-186). Mîyanê metinî de çend îbereyî ke seba ruhê dewrî mojnê est ê sey; ““Werrek bi ey merdim ke vano ez tirk a”” (r.201), ““Her çî ra verî welat”” (r.201) û “Tîya de Homa çîn o pêxamber zî tatîl de yo...” (r.269). Teknîkê montajî mîyanê metinê romanê Soroyî de seba bihêzkerdişê metinî û hetê dayîşê hîsê rastîqînî ra gelek serkewte ameyo şuxulnayîş. Wina ke atmosferê ê wextan zaf ganî ameyo dayîş.

Romanê *Moriber* de, şuxulnayîşê teknîkê montajî gelek zaf o. Nuştox gelek zaf tewranê unuranê bînan ra îstîfade keno. Gelek şîrî ca genê mîyanê metinî de (r.92, 96-97, 117, 123, 133, 250). Înan ra yew wina ya:

Çeqer, şûr, sipî, khewî
 Kokê sero çiçega gırsı
 Va yajüya pherpanımı vao rê vıradia xo akero, findero
 Zerri söwda’wa benê pırr, ser dı sonê
 Xılmalê Dêsım, xılmalê (...) (r.11).

Yewna şîra tirkî zî wina ya:

Bir nefesçik söyleyeyim
 Dinlemezsen neyleyeyim
 Aşk deryasın boylayayım
 Ummana dalmaya geldim (r.115).

Bê nê şîran mîyanê metinê romanî de; di manî (r.148), çibenokî (r.155), Çîroka Yaqup Pêxemberî (r.156), menqîbeyê Hz Yusufî (r.156-161), Çîroka Şüki bi Kherri (r.161-163), dêyîşê tirkî/kirmanckî (r.172-176), yew deyre (r.192-193) ca girewto. Bê înan meseleyê dıksılêmani (r.218), meseleyê Dina û Mêriki (r.219-220) û meseleyê Hesên Ağay o Xızirî (r.220-221) mîyanê metinê romanî de ca girewto. Yew mîsalê kayvate winayo:

““Keşis ko dı merdo,
 Xençerion’a kisto,
 Dısmalon’a pisto” (r.195).

Reyna yew kilame wina ya:

“Ez nivêsanıye
 Nı têsaniye ra merdo
 Ez guvı-guv’a, va o pukê ni koo ra merdo” (r.196).

Yew duaya derge zî wina nusîyaya:

Ya ticia hometî,
Tenga ma dî biresî,
Raver can o roy dî, wa o biray dî,
Ded o derezay dî,
Xal o warezay dî,
Dar o kemeri dî,
Vergê yabani dî,
Dîma ma neçari dî,
Kosê ki ma rê (r.214).

Metinê romanî hetê montajî ra metino tewr dewlemend o. Nuştoxî nê tewirî ke ameyê dayiş ra seba metnê romanî zaf îstîfade kerdo.

Romanê *Kalaşnîkofî* de teknîkê montajî ameyo şuxulnayiş. Sereyê her qismî de yew şîre ameya nuştîş. Sereyê romanî de sey epîgrafi na şîre est a:

Pêro rengî kişîyay ganê mi de
Cewherê mi de sîya bereqîya
Pêro vengî xeneqîyay fekê mi de
Girmîne ginaye qirîka mi ra
Û pîrnika mi ra boya mergî wedarîna (...) (r.11).

Dîma Qismê *Dimçikî* de;

Ez dar o
Kokê mi de yew dejo kan gîrîno
Rojanê verê rai wextê kovîyan ra kewkerîyo
Qederê mi (birînê min ê ke mi ra ver maya xo ra bîyê)
Şaxanê mi de beno deyêrê mîlçikan wanîno
Ax cayê barî de ez şîkîno
Ez dar o
Şana zerrîya erdî mi bîbika xo
Vizêr ewro meştê êdî mi rê eyan o (r.23).

Qismê *Lulîyê* bi na şîre dest pêkeno;

Zerrîya mi bi çar pencikanê miqarî qul a,
Na deyîrê darîna we ci ra:
“Vayê remî şanito pelanê mi
Sîya sipeno we duyê mi
Awa mi peysîya, nan û sola xo nêdano
Tehmê jarî zeleqîyo zîwanê mi ra,
Hetê embazî de bîyo teng cayê mi

Vateyê pîjî perenê fekê mi ra” (r.35).

Reyna qismê Mekanîzma (r.45), Nişangeh (r.57) û Linge (Metamorphosis) de (r.69) sereyê nê qisman de yew şîre ameya nuştiş. Tewrê cîyayî nê bê zî nê şeş metinî ke ê tewrê romanî de yê ameyê nuştiş.

Romanê *Deyndar* de teknîkê montajî zaf ray virazîyayo. Roman bi xo bi şîrêkî destpêkeno:

Bizaneke Ez Merda
Eke yew roje ti ameyî û to ez nêdîya
Bizane ke ez uca der a
Eke ti ameyî uca zî û hewna to ez nêdîya
Bizane ke ez cayo dûrêrî der a.
Eke ti ameyî o cayo dûrêrî zî
Û oncîna to ez nêdîya
Xemgîn mebe
Vilikade sûre zerrîya hardî de rone
Û bizaneke ez merda (r.7).

Efsanyêka derheqê Goşkar Babayî de ya (r.14-15) vîyerena. Reyna mîyanê metinê romanî de Sanika Pepûkî (r.38-39) vîyerena. Yew deyra kurmancî mîyanê metinî de ca gena:

Ji te dûr im li van çolan
Dinya li min buye zîndan
Xerîb im ez xerîb im, xer'ib im ez xerîb im
Bimirim ez te nabînim yar yar yar (...)" (r.131-132).

Hîrê mektubî mîyanê metinê romanî de ca genê (r.134, 135-136, 137-139). Seke yeno zaneyîş tewirê şîr, mektub, deyr, efsane û sanike ê tewirê romanî de yê, labelê nuştoxî ca bi ca dayo nê tewiran û metinê xo xurt kerdo.

Romanê *Pêt ve Pelge* ra de teknîkê montajî çend cayan de ameyo karardiş. Mîyanê metinî de yew hîkayêka kilme (short story) bi nameyê ‘Mesele de vergî’ yew hîkayeya folklorîk yena dayîş (r.50). Badê kiştişê Yelî yew lawike erzîyena ey ser o:

Yelo, Yelo, Yelê mi
Kes çino perso ala çiko derdê tu?
Qom u ciran amo tu ser
Nezoneno kami tu demda cêr.
Urze urze, reye weda sarê ho
Ma ki bizonime, komo dismenê tu.

Ax Yelo, Yelo, Yelê mi
Nu sene halo, no seno dezo ezo teyi?
Ma caverdena sona koti (r.193).

Mîyanê metinê romanî de reyna lawikî ameyê nuştiş (r.307, 346-347). Reyna yew metinê şîre ca gena:

Şiariye dê pîro wertê hode pêrinê pia:
Way de biye biye, way Begê mı biye!
Daê alay ontê ma ser; taburi berdê serê Borginiye,
Sey Uşê teslim biyo, kheleka Dersim'ya osnene rîjiye; (...) (r.326-327).

Bê înan reyna yew efsaneya dînî (r.356) ca gena. Bi nê tewranê bînan metinê romanî weş bîyo û rengîn bîyo.

Metinê romanê *Piltane* de teknîkê montajî xo rê ca vînenê. Mîyanê metinê de hîkayeyêka folklorîk (r.64) ca gena. Bê înan çend mektubî sey mektubê Doktorî (r.160-161) û mektubê Aynure (r.175-180) mektubî ca genê. Bê înan peynîya romanî de yew şîre ca girewto:

Mi çi şîrî
Çi destanê wendî bi vengê to
Ez bi baskanê to firaya
Cehenemê Danteyî ra
Vakurê mi de timûtim ti
Başûrê mi de heme cuya mi (r.199).

Nuştoxî no teknîk zaf nê bo zî çend cayan de bi tewiranê şîre û mektubî karardo.

Romanê *Heyfî* de teknîkê montajî zaf cayan dê çîne bo zî cayêkî de yew hîkayeya falklorîke ke derheqê estereyan de mîyanê metinê de ca girewto (r.55). Reyna nuştox metinê romanî de fiqra ke yew tewirê folklorî ya di numuneyan dano. Înan ra yewe wina ya;

Yew bektaşî şono husûrê padîşayî. Vano mardimî pêro pîya domanê Adem û Hewa yîme û înan ra nat way û birayê yewbinî me. Labelê ti sey birayê pîlî, her çiyê to esto la yê ma tawa çin o. No nîya nêbeno, mîyanê birayan de na neheqî ya. Padîşa nîyadano bektaşî heqdar o, seba ke çiyê nêdo ci, ci ra vano, ti nê kîsikê zerrnan bigere la birayanê xo ra mevace (r.119).

Teknîkê montajî zaf zixm nêbo zî nê di mîsalî mîyanê metinê de vîyerenê.

3.1.8.6. Teknîkê Vatişê Otobîyografîkî

Teknîkê vatişê otobîyografîkî romanê zazakî de xo rê ca nêdîyo.

3.1.8.7. Teknîkê Leîtmotîvî

Teknîkê leîtmotîvî mîyanê romannuştoxanê zazakî de zaf populer nîyo. No teknîk teyna di roman de ameyo karardîş.

Romanê zazakî yo verêno ke teknîkê leîtmotîvî tede ca girewto romanê *Kılama Şilane* yo. No roman de teknîkê leîtmotîvî ameyo karardîş. No teknîk bi cumleyê mektubanê Xezele ke Şilane rê şawena ya. Çend mektuban de gama ke qalanê xo qêdîna na cumle nusena “Weşîye de bîmane Şilan.. Tı şîya, kılama to zerê mı de mende” (r.84). Na cumle ca bi ca çar kez dubare bena (r.85, 101). No dubarebîyayîş yena a mana ke nuştoxî no teknîk şuxulnayo.

Romanê *Sosine û Gulîzare* de teknîkê Leîtmotîvî yeno karardîş. No teknîk normal de romanê zaza de zaf tay yeno şuxulnayîş. Labelê romanê Sosine û Gulîzare de no teknîk ameyo şuxulnayîş. Esker nîzdîyê Kanîreşe de erîşê komê Sosine înan keno. Dilşad beno birîndar. Gama ke Dilşad verê mergî de yo Sosine ra vano: “So..Sos.. Sosin..! Ta a tayê qe... qisey bike...” (r.40). Badê mergê Dilşadî Sosine qîrena û vana “- Ez qisey kena, hevalo Dilşaaaddd” (r.41). Badê mergê Dilşadî, Sosine na cumleyê dilşadî xo vîra nêkena mîyanê romanî de zaf rey na cumle vana; “Taye qisey bike Sosin” (r.133), “Taye qisey bike Sosin” (r.152), “Taye qisey bike Sosin” (r.203). No semed ra êşkîyeno bêro vatiş ke teknîkê leîtmotîvî mîyanê nê romanî de cayê xo girewto.

3.1.8.8. Teknîkê Dîyalogî

Teknîkê dîyalogî mîyanê pêroyê romanê zazakî de est o. No teknîk seba romanê zazakî zaf mûhîm o. Her romanê zazakî de têkîlîya karakteran bi no teknîk awan beno. Coka êşkîyeno bêro îfadekerdîş ke no teknîk seba romanê zazakî teknîkêko esasî yo.

Teknîkê dîyalogî hema pêroyê roman de yeno karardîş. Bi no teknîk kesê romanî mîyanê xo de têkîlî nanê ro, yewbînan fehm kenê, rewş û hîsanê yewbînan

musenê û zanayışan danê û genê. No ware de romanê *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza* hetê teknîkanê vatişî ra nê teknîkî en zaf ano kar. Metinê romanî hema hema bi nê teknîkî awan beno. Seba mîsalê şuxulnayişê nê teknîkî no mîsal na mesela eşkera keno:

Ça melûl a?

Şix Heseni vake:

“Newes ûne.”

Şahani va:

“Neweşiya to çika (r.60).

Roman sera ser nê teknîkî şuxulneno, cumleyê qalkerdişî bi îşaretanê “(....)” nenguyî mîyanê metinî de ameyê nuştiş.

Romanê *Kilama Pepugî* teknîkê dîyalogî sere ra hetan peynî ameyo şuxulnayiş. Nê teknîkîra yew mîsal eke bêro dayiş:

- Geko Eskerî eşt Civarka ser, Îbrayîmî Feqî kişt.

- Hey waxo hey ke Îb ame kiştene, hefê to mordemî.

...

- Ver û pêy ma ra guret.

- Geko ma ko vejîme. Alay a, ma tey baş nikenme.

- Nêêê.. Ewro piştîye bişanîme. (r.49)

Mîyanê nê romanî de dîyalogî bi îşaretê “-” destpêkenê.

Her Çi Beno Sanike de teknîkê de teknîkê dîyalogî zaf nîyê. Vatoxî zafê metinî sey monolog û dîyalogê zereyî ardo meydan. Nayê ra dîyalogî çend heb ê. Seba numuneyî no dîyalog beso:

-Ma, dewlete sima ra çî wastêne? (....)

-Biko, torê çitur vacine. Dewlete hardê ma wastêne.

-Qey, hardê dewlete çine bi?

-Nê, estebi. Dewlete wastêne ke hardê ma bicêro xo dest, ma ki xorê kole kero (r.49).

Mîyanê nê romanî de dîyalogî bi îşaretê “-” destpêkenê.

Romanê *Silema- I* de teknîkê dîyalogî sere ra hetanî peynî ameyo şuxulnayiş. Teknîko ke en zêde ameyo kar no yo. Nê teknîkî rê yew mîsal no yo:

-Çutir mevajine?

-Kamy Haq xo vira kerdoke tî hen vana?

-Yinu Heq xo vira kerdiv.

-Çutir beno?

-Yisu sono mordemé xo sero yifada dano (r.8).

Mîyanê nê romanî de dîyalogî bi îşaretê “-” destpêkenê.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de teknîke dîyalogî sera-ser ca geno. Kesê romanî bi teknîke dîyalogî qalî kenî. Eke yew mîsal bêro dayiş:

“Çay hazir o kaliko,” vat

“Temam ezo êna cîgera mi. Mevinde venga pîyê xo de va o kî bêro.”

“Kotî yo ke?”

“Hawo binê êrûgan der o” (r.19).

Mîyanê nê romanî de dîyalogî bi îşaretê nenguyî (“”) destpêkenê û qêdîyenê.

Romanê *Kulama Şilane* teknîkê dîyalogî hetê nuştoxî ra ameyo karardiş. Metinê romanî de qalkerdişê şexsan bi no teknîk beno. Roman çiqas bi giranîyê vatişî bo zî ca bi ca dîyalogî est ê. Înan ra yew numune wina yo:

-Ez nêzana cendîrmi kami kîşenê

-Ez zanena

-Kami kîşenê

-Ma..

-Nê... Heni mevace ez tersena (r.14).

Mîyanê nê romanî de dîyalogî bi îşaretê “-” destpêkenê.

Romanê *Zîfêra Berî* metinêko dîyalojîk o. Vatoxê metinî şexsê sereke yê. Her yew bi fekê “ez”î qalî keno, nayê ra roman seraser bi dîyalogan ameyo nuştîş. Nuştoxî zafane/ekserî yew sîstemê îmlayî ya runişte ke derheqê dîyalogan de kar nêarda. Ekserî qet yew îşaret sey xêza qalî “-” yan zî sey îşaretê “” çîno. Labelê zaf tay cayan de nê îşaretî ameyê şuxulnayiş. Seba nimuneyî yew mîsalê dîyalogî wina yo:

Ez recefîyaya wexto ke to ez girewta xo verêke Lajekê Welatê Adirî.

Hêşê mi, sereyê mi, leşa mi seke a hele de ey mi nêbi.

Alişkê to sûrî bîybi, dest û rîyê to hinîya germin bîybi.

Fekê xo milê to ya dûsna mi, boya to kaşkerde xo pîze (r.31).

Her cumle eîdê yew kesî ya la nê îşaret ne xê sere de yan zî peynî de çinî ya. Roman de yew karakter qalî keno dima bidestpêkê cumleya bîne karaktero/-a bîn/-e qalîkeno/-a.

Romanê *Soro* de teknîkê dîyalogî ameyo şuxulnayiş. Roman de seraser ca dîyayo nê teknîkî. Yew mîsal no yo;

“- Ero çik o Heso, se bî?

- Yaw nêzo, çiyêde sîya tey esto.

- Lawo bişme, mede tever, zaf ayib o ha” (r.101).

Mîyanê metnê nê romanî de cumleyê dîyalogî bi îşaretê “-” destpêkenê.

Romanê *Moriber* de teknîkê dîyalogî sera-ser yeno karardiş. No semed ra no mîsal teyna yeno dayiş:

“To Xozat diyo, çiyê daa pers kom...” Tüjirigi,

“Qa, mı zana öwro-möwro derdê to çiko, Dügirt” vat. Na rê, “Tabi mı diyo, lao, hini xofino.” Dügirti

“To diyooo?”

“Hêfê to, Dügirt” vat Tüjirigi” (r.27).

Mîyanê nê romanî de dîyalogî bi îşaretê nenguyî “” destpêkenê û qêdîyenê.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de têkîliyî bi teknîkê dîyalogî virazîyayî. Sere ra hetanî peynî no teknîk yeno şuxulnayiş. Nê teknîkî rê no mîsal bes o:

“Şima kotî rayê?”

“Ma Alduş raê.”

“Palîya şima esta?”

“E.” (r.21).

Mîyanê nê romanî de dîyalogî bi îşaretê nenguyî destpêkenê û qêdîyenê.

Romanê *Kalaşnikofî* de seba ke vatoxî egît ê yan zî karakter bi xo yê, karaktero vatox bi xo qalî keno û ma fekê ey ra bi ziwanê “ez” vengawenê. Labelê gama ke ê karakterê bînî mîyanê xo de qalî kenê teknîkê dîyalogî şuxulnenê. Zaf nêbo zî gelek dîyalogî mîyanê metinê romanî de ca genê. Înan ra yew numune wina yo:

“- Ti vana ez to tena caverdena, ti vana ê min û to wina yo!

- To dawa caverde, to vat ke êdî destê nêşono ser ke ez bikişî.

- Belê, mi winî vat. Çunke ê ma ke êdî destê mi nêşono ser ke ez bikişî” (r.60).

Mîyanê metnê nê romanî de nê cumleyê dîyalogî bi îşaretê “-” destpêkenê.

Romanê *Sosine û Gulîzare* de tîkîlîyî bi teknîkê dîyalogî yenê viraştiş. Tîkîlîyî sere ra hetanî peynî bi no teknîk virazîyenê. Mîsal;

- Heya Fatma! Hema ez qet raştê înan nîyama?
- Ma ti wazena rastê înan bibe?
- Hew! Se nêwazena ez? Ax ke mi ê reyê bidîyêne!
- Ti vînena Gulîzar (r.13).

Mîyanê metnê nê romanî de cumleyê dîyalogî bi îşaretê “-” destpêkenê.

Romanê *Deyndar* de teknîkê dîyalogî seba tîkîlîyanê şexsanê metinî sere ra hetanî peynî ameyo şuxulnayiş. Her çiqas dîyalogî mîyanê metinî de zaf nêbê zî no teknîk xo rê ca vînenê. Seba şuxulnayişê nê teknîkî di mîsalî wina yê;

- “- Temam, ez ewro ra tîpîya nêçîrwanîye nêkena.
- Sond bore, tobe bike ke ez bawer bikera!
- Ad û wad bo ke ez nayera tîpîya nêçîrwanîye nêkena” (r.14).

Dîyalogî mîyanê metinî de nîsbeten kilm tepîşîyayî, dîyalogê romanî zafane zaf derg nîyê. Mîyanê metnê nê romanî de cumleyê dîyalogî bi îşaretê “-” destpêkenê.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de teknîkê dîyalogî ameyo şuxulnayiş. Metin zafane bi esasê vatişî bo zî mîyanê metinî de dîyalogî zî gelek ca genê. Mîsal;

- ““Zabit Efendi!” vake Şekerciyani eve vengedê nerm u mulayim ra.
- “Çıko? Vaze, Şekerciyani Efendi.” Vake heni tenê kibirin ra Zabit efendi.
- “Sima Tırki müslümani, hem ki müslimanê de rindiyê”” (r.76).

Mîyanê nê romanî de dîyalogî bi îşaretê nenguyî destpêkenê û qêdîyenê.

Romanê *Piltane* de teknîkê dîyalogî ca girewto. Herçiqas no teknîk mîyanê metinî de xo rê ca bivîno zî giranîyê vatişê vatoxî da ya. Zafane vatox meseleyan vano. Nê teknîkî rê eke yew yew numune bêro nîşan kerdiş:

- De rawurze murdarî, şima çî dîyo hendê huyenê!
- Sereyê çarna bi hetê Piltane va:
- Dayê qeda, ez sifre darena we, ti kî ê kincan bide arê bîya verê soba de raffiye, wa heta şodir ziwa bê (r.12).

Netîce de êşkîyeno bero vatiş ke roman hetê şuxulnayişê teknîkê dîyalogî ra zeîf o. Metin zafane vatişî ser o awan bîyo. Mîyanê metnê nê romanî de cumleyê dîyalogî bi îşaretê “-” destpêkenê.

Romanê *Heyfi* de teknîkê dîyalogî ca geno. Labelê giraniya metinî bi esas vatişî sero aver şino. Dîyalogî mîyanê metinî de tay ê. Metin de dîyalogî di tewirî vejîyenê duşê wendoxî. Înan ra yew bi ûsulê “va”yî sey; “Cayo ke Zagrosî musna ci, seba ke dîyo û fam kerdo nîşan bikero, Zerdeştî va “Heya, ti ê vîrajî ra nêvana? Dîrega elektrîkî hetê serê xo de est a.” Zagrosî va “Heya, ez uca ra vana.” Zerdeştî va “O wext tîya rind o” (r.9). Mîyanê metinî de dîyalogî vîyerenê. Êsulê bîn zî têdima qalîkerdiş o. No zî sey nê mîsalî yo;

“Qantiranê ma ra zêde bar dayo piştîya nînan ro.”

“Bi nê barî, nê qîyameyî se vecînê?”

“Rastî gune yê, hendê teknîkê xo esto, erzaqê înan piştîya înan ser o yo.”

“Ci rê pêşniyaz bikîme, wa bi helîkopteran bîyarê” (r.45).

Romanê *Heyfi* bi nê di ûsulê dîyalogî ameyê nuştiş. Mîyanê nê romanî de dîyalogî bi îşaretê nenguyî destpêkenê û qêdîyenê.

3.1.8.9. Teknîkê Dîyalogê Zereyî

Romanê zazakî de teknîkê dîyalogê zereyî hema her di romanî ra yewî de ameyo karardiş. Bi taybetî mîyanê romanêkî de hetê hûmarî ra zaf numuneyê xo çîn bê zî, gelek romanê de no teknîk ameyo karardiş.

Her Çi Beno Sanike de çar qismanê vêrî de û qismê peyênî de sey monologî ameyo nuştiş. Mîyanê nê qisman de zî ca dîyayo teknîkê dîyalogê zereyî. Nê dîyalogî, seke merdimêko xeyalî duşê vatoxî de bo bîyê. Nê dîyalogî exlebe derg ê. Mîyanê rîpelanê 19, 32 û 34î de mîsalê nê teknîkî est ê. Seba ke derg ê tîya de teyna îşaret benê (r.19, 32, 34).

Silema- I de teknîkê dîyalogê zereyî çend cayan de vîyerenê. Hetê şuxulnayışê teknîkê dîyalogê zereyî de nê mîsalî est ê;

Vera su ke mordemek Çuxurera kotra rae hata Deré Karsanu xo ve xo vake ez na xevere çutir hostay dine. Vajyne néwesa, néveno. Vajne ağa to wazeno wunca néveno. Vajné lazé to gınowaro... Silema mordemo de bilano. Ey dina diya honde. Peé coy ke ame vake “To ça pé mı xapıt?” ez cıra sevaj (r.50).

Reyna bê nê mîsalî yewna mîsal wina yo: “Reynaki cerara xo ve xo vake: “Kam çî zoneno ke mi vato. Namé mı zoneno çıvawo. Mira ke pers kerd, van zura. Van mı kes nédiyo, keşra qesé névato!” Wuşira xo gurete kotra rae” (r.56). Sey nê numuneyan metinê romanî de mîsalî est ê.

Romanê *Kılama Şilane* de teknîkê dîyalogê zereyî cayêkî de vîreno:

Raya asfalte... Raya siyaye... Çıqas hira wa, çıqas rast u duz a.. Nê rayê siyayi qey Karêr de çînê? Ne toz ne duman. Na sixletiya wesayitan... nê şonê koti? No şar şino koti? Her hal, niya ro o İzmir ke vanê. Wesayitê gırsi. Qamyon u otobusi... Ez apê xo ra çı pers bikeri, çı pers mekeri? No handayê dukan, nê domanê ke awe roşenê.. Nê cam u pencerê gırsi. Nê mordemê kınce gewri, kınce siya u sıpêyi (r.48).

Teknîkê dîyalogê zereyî mîyanê nê romanî de zaf nêameyo karardiş.

Romanê *Zifqêra Berî* de teknîkê dîyalogê zereyî rê yew nimune est o. No nimune zî no yo;

La belengazêya mi ez bêwayî nêverdaya. Mi xobi xo va, ez sebikera, ez nika warda zûrî bikera.

Nêêê. Ez qayîl niya zûrî bikera. Hinzaran reyde insanê ma estbi zûrî kerd, hinzaran reyde insanê ma estî, zûrî kenî zî. Nêêê, nêêê, ez nêwazena zûrî bikera. Ez hîşa, vengê xo nêkara (r.38).

Teknîkê dîyalogê zereyî mîyanê nê romanî de zaf nêameyo karardiş. Teyna yew numune est o.

Romanê *Soro* de teknîkê dîyalogê zereyî çend cayan de yeno karardiş. Qismê desine de vatox vatişî di rey emanetê Mexsûdê Keskî keno. Reya verên no teknîk çar rîpel dewam keno dima (r.183-186). Dima reyna derg û dila no teknîk de metin dewam keno (r.188-196). Mexsûd xo bi xo fikirîyeno û qalî keno. Yan zî Harun bi no teknîk yeno verê wendoxî: “- Ero bêvîjdan to çend repikî werdî, ti kewtî xo ver û to xo eşt erd. To xo kerd cinaza kewtî mîyanê cilanê nermikan. To waşt ke xo bixapena. To qet nêfikirîya ke hela a kêneka feqîre çı vînito çı anito înan dest de. Hel nika înan se kerdo bi aye” (r.382). Reyna dima Harun; “Mesele aqilê xo de nayêne ro daritêne we û rayîr gêrayêne. – Ganî qesasê hevalê bêro girewtiş, gonîya xo erd de memano. Ez verî pîy bikişî, Sayîd rehet o. Labelê senî, senî xo ey biresnî” (r.384).

Mîyanê metinê romanê *Kalaşnîkofî* de teknîkê dîyalogê zereyî çend cayan de ameyo şuxulnayış. Mîsal roman de wina yew numune vîyeren:

Na qule vîrê min û Bengî ya.

Aqilê mi bîyo yew gindêlika layî, xo mîyanê mi ra girê dayo. Ez ginaya fekê qule ra, tarî ez şopê de virana xo de wedarita. Ez perena, bi heme qeweta xo qîrena, têde şona. Cayê de desinde layê mi, mi têpîşeno û bi merax, bi pistîne perseno:

- Ti çı vînena?

Ez nîyadana tarî ra, zulmate ra. Ez bi hezar yew fekî gêrena layî ver:

- Mi biancê cor!

La mi teşaneno û reyna bi pistîne perseno:

- Ti çî vînena (r.26).

Yan zî no metin seba nê teknîkî sey mîsal êşkîyeno bêro qebul kerdiş:

Hema bi ters mi layê mîya xo ra pers kerd:

- No çî yo wina!

Layî zî sey mi bi ters cewab da:

- Ez zî nêzanena (r.29).

Mîyanê romanê Kalaşnîkofî de nê di numuneyî mojenê ke ca bi ca nê dîyalogê zerreyî ge ge derg ê ge ge zî hîna kilm ê.

Romanê *Heyfî* de teknîkê diyalogê zereyî zaf ray vejîyeno duşê wendoxî. No teknîk metê Heyfî de bi taybetî zî gama ke hîkayeyê Zinarî de zaf kez ameyo karardiş: “Hem şîyêne hem xo ra hêrs bîyêne vatêne “No hengame de mi senî na xeletîye kerde? Kam zano hevalî nika seba mi çî fikirînê û se vanê. Nê nê, ez her a, gêc a, bom a. Lanet şoro ci, mi na andere se şaş kerde”” (r.46). Yan zî yewna mîsalo bîn wina vîyereneno metin de:

Xo rê huya, va “Gelo mi qey xo rê yew estereyo beriqnaye nêçinit we? Henî aseno ke no tercîhê mi kesayefîya mi zî dano dest. Qey yewêde beriqnaye nê, yewêde nîya kemroşt çînit we? Asmên de hende astareyî estê, ez şîya o tewr dûrî, o tewr kemroştî çînit we! Ez xo sey merdimêkê sadeyî vînena. Bîyen û çîne bîyena mi zêde ferq nêkenê. Eke henî nêbîyêne mi xo rê estareyêdo beriqnaye çînitêne we la ez şîya o ke nêaseno, mi o girewto” (r.54-55).

Nuştoxê Heyfî mîyanê metinî de wina ge derge ge kilme zafê mîsalê diyalogê zereyî dayî.

3.1.8.10. Teknîkê Analîzê Zereyî

Mîyanê romanê de nuştoxî seba ke bîyayene hîna baş bêro fehm kerdiş nê teknîkî ra îstîfade kenê. No teknîk, hîs û fikrê nimteyî yê kesan eşkera keno. No eşkerakerdiş zî destê nuştoxî rehet keno û bîyayeneyê romanî êdî hîna baş fehm benê. Hema pêroyê romanê zazakî de nuştoxan no teknîk kar ardo û avantajanê nê teknîkî ra îstîfade kerdo.

Romanê *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza* de teknîkê analîzê zereyî zaf rey ameyo karardiş. Seba ke roman bi perspektîfê îlahî ameyo nuştiş nuştox nê teknîkî

sey avantajêkî şuxulneno û rewşê hîsanê şexsanê romanî wina dano verê wendoxî. Mîsalî: “Na qese kewt kewt aqilê Sêy Rızay, hen çımê xo riyê Şıx Heseni ra mendi” (r.61), “Baki zona ke Qop û Zeyneli ser o vano” (r.50), “Hudemêna Avasızê ke ver sonê, yê ki herçi ke bi nêjdi terse zerrê xo boyna bi zede” (r.20). Nê mîsalî seba mojnayişê nê teknîkî fikir danê. Seba ke vatox wayîrê zanayişê mezgê karakteranê xo yo, êşkeno nê malumatın zî bido.

Romanê *Kilama Pepugî* de teknîkê analîzê zereyî, seba ke vatoxê romanî şexsê hîrêyin o yo û bi perspektîfê îlahî ameyo nuştiş, nê analîzê zereyî metinê romanî de zaf ê. Vatox her hîs û halê kesanê romanî zano. O zano ke çi zerê/aqilê kesî ra vîyeren. Samedê nê teknîkî mîsalî zaf ê: “Hetanî a taw zerê Îbî de hebe ters û qisawete çin bîye. Feqet Îbî ke Eskerê Alaye dî, qurfode pîl ame nişt cîgere ra. Ters, tayna kemere de kewtîbî têmeya, zerê Îbî ciqlî kerdêne” (r.45), “Welî ke royê zerê Estembolî dî, şaş û matê ci bî. Wexto ke ame verê royê qurfode giran nişt cîgere ra” (r.58), yan zî mîsalo peyên: “Cîgerê Sebrî bî sur cêra qilyîyay ra û amay. Xafla rûyê Levonî rindîye ser virîya ya” (r.374). Nê mîsalî şuxulnayişê teknîkî rê emsal ê.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de teknîkê analîzê zereyî est ê ameyo karardîş. Seba ke vatox hîrê qisiman de şexsê hîrêyine “o” yo, o zaten bi xo her fikir, hîs û zanayişê şexsanê metinî zano. Nayê ra metin de nê mîsalî zafê. Înan yew no yo; “Ney ke çitur heşiyê pê, na hard u asmên bi ê Sare. Heni sa biye ke, xo kerde bi sas, eke piyê xo nêbiyêne, çıqa ke vengê xo esto zirçêne, sewda xo ko u mergu ra dêne hesnayene” (r.68).

Silema- I de teknîkê analîzê zereyî seba ke metin bi perspektîfê îlahî ameyo nuştiş mîsalî zaf ê. Înan di numuneyî ney ê: “Baerkero şero... Kata şero? Kam ceno wertê xo, caé wari dano cı. Heto jura ki nıka barkerê şerê, mestê büro çutr yenê mezela pi wu kalikê xo, çutir yenê jara xo” (r.74), “Senık mend ke bivozo şero wortê dewede kaybıkero. Serunê xora sermaé” (r.92). No teknîk, roman de seba hetê wendoxan ra fehmkerdîşê hîs û bawerîyanê şexsan ra destê vatoxî keno qewetên.

Romanê *Gula Cemê Pêrre* de teknîkê teknîkê analîzê zereyî yeno şuxulnayiş. Seba ke vatox “o” yo, o zerê mezgê kesanê romanî zano. Zaf cayan de no teknîk

ameyo karardiş. Înan ra çend mîsalî ney ê: “Gulcane bi pî û kalikê xo ra, çitur ke mumîya rovileşîyayîye cemedîna bena huşke, winî cemedîyaybî, nêlewîyêne. Ters û xofi lame nabî ro her çî ser” (r.19), “Çi esto ke adirê cîgerê nêverda ke goreyê dilê xo bikero nê karî. Demêde kilmek ke ewnîya, kila dilê xo bîye berze, leşe pêro girewta ro xo ver, vêşnê-qedenê” (r.56). Bi no teknîk dayişê hîsê karakteran rehat bîyo û bawerîya metnî zêde bîya.

Romanê *Kılama Şilane* teknîkê nalîzê zereyî dewlemendo. Zaf ca de no teknîk ameyo şuxulnayiş. Nînan ra çend mîsalî wina yê: “Xem kewt zerê Şilane. Her çî zaf bêmane bi. Her çî xof, her çî tersin bi” (r.10), “Her çî, cî ra zê jariye amêne. Tama her çî, zê axu bi” (r.16) û “Her kes, zê asparo bêveng, nuşt bi astoranê xiyalanê xo ra, gorê wastena xo, na astore ramîtene” (r.29). Mîsalî mîyanê metnî de bê înan zî zaf ê.

Romanê *Zifqêra Berî* de teknîkê analîzê sereyî seba ke vatox bi fekê “ez” qalî keno zaf cayan de seba nê teknîkî mîsalî est ê. Nê mîsalan ra yew no yo; “Mi nêzanena ez sebikera. Govdeyê mi va aganî apey xo berz ey polan, ey reyde vinî bibe na şewa tarî de, hêşê mi va şo qayme nêrdîwanê ra leze leze. Xo ra pey meewnî, şo odaya xo. Xo dima ber padi. Na dildarî to mehf kena, to adir de veşnena” (r.35). Seba ke karakter her tim qalî keno o hîsanê xo zî her tim vano no zî bi xo zaten seba teknîkê analîzî bes o û beno sebebê her tim karardişê nê teknîkî.

Romanê *Soro* de teknîkê analîzê zereyî zaf rey yeno duştê wendoxî. No roman de vatox “o” yo, coka o derheqê zereyê yan zî hîs û mezgê her kesî de wayîrê zanayîşî yo. No hal de zî şuxulnayişê nê teknîkî zaf normal o. Nê teknîkî rê çend mîsalî nê yê: “Serê zerrîya ey gipa labelê nêzana vajo çî winî sey kemer vinet” (r.154), “Kelelbermî bîbî, kewtîbî têmîyan nêzanitene ke se bikero” (r.155), “No fikir her tim serê zerrîya ey de bî û şîyêne weşîya ey. O wext Şêx Seîd se ameyo tepîştîş, leşkerî kotî de kewtê meterîsan û senî vernîya ey çarnaya ardêne çimanê xo ver û xeyal kerdêne” (r.200). Bi no teknîk nuşttoxî hîsê karakteranê xo eşkera kerdê.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de teknîkê analîzê zereyî yeno karardiş. Zaf nêbê zî çen numuneyê nê teknîkî est ê: “Nefesê Cemîlî bi teng. Werîşt ki çend şepalî pirodo, la qîmiş nêbi” (r.69), “Xalit; merg ra nê, welat ra dûrî di mergîş ra tersaye” (r.76),

“Xemê Şiyarî; ne kay, ne zî ders bî. Ey Homay ra jew çî waştê; Wa rew şan bîyayê” (r.93). Nê mîsalî metinê romanî de estbîyayîşê teknîkî rê emsal ê.

Romanê *Sosine û Gulîzare* de teknîkê analîzê zereyî seba ke vatox “o” yo û “o” wayîrê zanayîşanê karakteran o, zaf cayan de no teknîk yeno vînayîş. Mîsal; “Bîhna xo bîye tenge, çimê xo çimanê bize ra çarnayî. Xemêde giran, xemêde bêname kewt zereyê aye” (r.15) yan zî; “Huyayîş, keyf û kelecane sivik û dizdî kewtîbî zereyê Gulîzare. Waşt ke Fatma qesa xo dewam bikero ya zî waşt ke cira pers bikero” (r.19). Nê wirdî mîsalî nê teknîkî rê numune yê.

Romanê *Deyndar* de teknîkê analîzê zereyî xo rê ca vînenê. Seba ke roman bi perspektîfê îlahî nusîyayo nuşttoxî zaf cayan de no teknîk şuxulnayo. “Yew zî merdiş ser o zaf fikirîyêne. Xo bi xo vatêne: “Merdene çik a? Merdim çira mireno? Eke ma mirenîme o wext çira bîme?” Nê persan sereyê Husênî dejnayêne” (r.36), “Ûsivî waştêne ke Husênî bikero virana xo, paç bikero labelê hetanî nika ey heskerdena xo nêdaybî teber” (r.48), “Kifş bî ke zereyê Husênî de zî tayê ters û şik bî. Labelê ê zerrîya nêdayêne teber” (r.105). Sey nê mîsalan zaf numûneyî est ê mîyanê metinê romanî de.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de teknîkê analîzê zereyî zaf cayan de yeno karardîş. Seba ke roman de vatox “o” yo û perspektîf zî îlahî yo no teknîk bi rehatî yeno vînayîş. Mîsal; “Tever roştî biye, tiji biye. Roştî, tiji, boa usari ison ontêne tever. Zerrê bonu, tariyê bonu, dêsê bonu, kincê zımıstoni isoni rê hem teng, hem gir’ amêne” (r.16), yan zî; “Neşet Paşay zona ke Kuzumoğlı İdarê İvraimi ra zof has nêkerdene, feqet ey wastêne ke fikrê ey rınd bimuso” (r.18). Nê çend numuneyî zî estbîyayîşê nê teknîkî rê mîsal ê; “Nae de İdare hesarê ho bi. Mordemeki serm kerd ke, İdari ra vazo “Caê ma çino”” (r.49), “Zabit Efendi êndi Çemişgezege ra ki umudê ho birna. Nu derd zerê Yüzbaşı werd, qedêna. Damis nêda, peyniye de Dersim terk kerd, şî welatê ho Kastamonu” (r.62) û “Perrê Qopi bi berz, ho asmen de di... Ax, pêri çinê bi ke rapero” (r.338). Hetê hûmarê karardîşê teknîkî ra no roman dewlemend o.

Romanê *Piltane* de teknîkê analîzê zereyî zaf cayan de vejîyeno duşê wendoxî. Seba ke vatox “o” yo û bi perspektîfê îlahî roman ameyo nuştiş no teknîk zaf rey vîyarto mîyanê metinê romanî de: “Piltane kî bîy pirrî labelê ganî a qewetin bîyêne, bi taybetî leyê maya xo de ganî mebermayêne. Halbukî zereyê aye kî tefûduman bî” (r.42), “Zelale binê şikî de her roj qehr bena. La hêvîya xo vîndî nêkena” (r.61) û “A deqa de Piltane waşt ke kaşka a kî yew kesa bîyêne rîyê erdî de” (r.87). Seke nê mîsalan aseno no teknîk zaf cayan de ameyo karardiş.

Romanê *Heyfî* de teknîkê analîzê zereyî xorê gelek cayan de ca vîndeno. Seba ke metin de vatox “o” yo bixo no teknîk vejîyeno duşê wendoxî. Nê cumleyî zî mîyanê metinî de mîsalê nê teknîkî yê; “Zagros çiqas biameyêne nê cayan domaniya xo ameyêne vîrî, bîyêne zerrîz. Nê koyan de tay nêçîrvaniya zerencan nêkerdbî, marî nêkiştîbî. La nika poşmaniya înan zî ciwîyêne. Senî ê heywanî kiştîbî” (r.19), “Nika wexto ke dîyêne kewtêne mîyanê hîsanê cîya-cîyayan” (r.39), “Nika raşt nêzanayêne ke se bikero” (r.44) û “Giran-giran, bi baldarî acêr bîyêne. La zereyê xo de ters, kelecen, hîsê tedîrgînîye zî kemî nêbî” (r.75). Bi nê mîsalan zî dîyar o ke nuştoxî roman de no teknîk ra zaf îstîfade kerdo.

3.1.8.11. Teknîkê Monologî

Wareyê romannuştişî de fehmkerdişê fikr û hîsanê zereyî yê karakteran hem seba nuştoxî û hem zî seba wendoxî muhîm o. Nuştoxî seba ke kesî baş bîyarê fehmkerdiş, hîs û fikiranê kesane romanî bi nê teknîkî eşkera kenê. No teknîk zafane mîyanê metinanê romanê yê zazakî de yeno karardiş.

Mîyanê metinê romanê *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rızayî* de teknîkê monologî zaf cayan de nêbo zî çend rey ameyo şuxulnayiş. Mîsal; “Aye xo ve xo vatîv: “Ali Avaşi ver xiravi çina. Ez ke niya bikêri, o Teslim keno nerm, teknene sonê”” (r.91). Yan zî; “E ke niya xori fikir kerd ki, xo ve xo vake: -Mî se kerd? Mî koti de xelete kerde ke niya bî” (r.92). Nê cumleyî karardişê nê teknîkî rê mîsal ê.

Romanê *Kilama Pepugî* de teknîkê monologî seba ke vatoxê romanî şexsê hîrêyine “o” yo û bi perspektîfê îlahî ameyo nuştiş, vatox nê teknîkî zaf şuxulneno. Mîsalî: “Silêman kiştê Pîro Sûr de serê kerdîbî xo ver û fikirîyêne: “Pîr şenik

mordem nîyo ke... Mordemêde zê pîrî, dolimêna ne êno serrê na dîna, ne kî şono. Pîrî sed serrê têpya se beno, se nibeno zê namê xo rind zano” (r.38), “Ver kerd piro xo xo de fikirîya: “Eke ez hena pê alaye nîyamo tufang biteqnî, hetê Xwrike mi ra niyaseno, ver û pêy mi ra cênê. Eke mi hetanî pê alaye nîdî tufang meteqnî” (r.45) û “Xo xo de çixa zîyar û dîyara zano venga ci dêne” (r.51). Nê mîsalî wina eşkîyenê bêre zêde kerdiş.

Her Çi Beno Sanike de çar qismanê vêrî de û qismê peyênî de sey monologî ameyo nuştiş. Qısmo yewinî vatox bi fekê xo û bi teknîkê monologî nuseno. Mîyanê qismanê bînan de zî no teknî zaf rey ameyo şuxulnayiş. Seba nê teknîkî eke çend mîsalî bêre dayiş; “Belka ke mı xo-xode qesey kerdo. Beno ke olvozê de khanî de, mabênê sımara juyê de” (r.10), “Se biyene, vaa awuke tenêna cor de bibiyêne. Hêagê mirê ki awuke birestêne. Mı ki jê Minasi lêê terni binêne ro. Çimê domanê mı sarri de nêmendêne, i ki xorê tar u tur, meywe wedêne” (r.62).

Silema- I de teknîkê monologî zaf cayan de vîyeren. Vatox bi no teknîk dinyaya zereyî yê şexsanê metinî eşkera keno. Çend mîsalî ney ê: “Xo ve xo vake: “Yisala thua néveno” (r.28), “Xo ve xo vake “Riyê na dinade sene wodet ke esto verra mendo, cadé mara mendo” (r.28), “Xo ve xo vake “Mursa jede terso”” (r.73). Nê mîsalî zî mîyanê metinî de hem fikir hem zî zanayiş danê wendoxî.

Romanê **Gula Çemê Pêrre** de teknîkê monologî zaf rey vejîyeno duşê wendoxî. Çend nimuneyî ney ê: “Seke o hale dîbî kî xo bi xo: “Qey eceba? Mabênê xo û pîrike rind nîyo ya çîyêde bîn esto?” vat labelê eşkera pers nêkerd” (r.26), “Tawo ke o hal dî û derga-derg tey nîyadakî xo bi xo “Mi winî zana ke keyeyê ma têser û têbin kerdo. Tîyayî ra gore ê ma çîyê nîyo,” vat” (r.54) û “Xo bi xo “Beno ke hîna têsîrê nêweşîye mi ser o esto” vat û nişte ro” (r.45). Mîyanê romanî de bê înan zî gelek nimuneyî est ê.

Romanê **Kılama Şilane** teknîkê monologî yeno şuxulnayiş. No teknîk zaf rey mebo zî çen cayan de yeno vînayiş. Îna ra yewe gama ke Şilane kewena rayîrê Îzmîrî, rayîr de xo bi xo fikiriyena. No fikiriyayiş hetê vatoxî ra wina yeno nuştiş: “Raya asfalte... Raya siyaye... Çıqas hira wa, çıqas rast u duz a.. Nê rayê siyayi qey

Karêr de çînê? Ne toz ne duman. Na sıxletiya wesayitan... nê şonê koti? No şar şino koti? Her hal, niya ro o izmiro ke vanê” (r.48). Cayêko bîn zî gama ke Fîrar Holanda de pawê tîyaraya ke maye û pîyê ey ana yo xo bi xo: ““Ez satêna maye u piyê xo vênena ha..” Fîrar ebe xiyalanê ser u bînan, na qesa zerê xo de vat bi” (r.121).

Romanê *Zifqêra Berî* de mîsalê teknîkê monologî est ê. Nê di mîsalî tîya de îşaretê şuxulnayişê nê teknîkî yê: “Ez ewnîyaya erd ra. Mi xo bi xo va: -Ez vaja se” (r.37), “Xo bi xo mi va, qirika Ciniya Wisarî ya weş ca gêna” (r.60).

Romanê *Soro* de teknîkê monologî zaf nêameyo karardiş. Teyna yew mîsal ameyo tesbît kerdiş: “Welat de hema vaje her kes ey ser o kalayêne, miradişê çina yî?” vat xo-xo de” (r.286).

Romanê *Moriber* de seba ke bi perspektîfê îlahî nisyayo teknîkê monologî zî zaf rey vîyeren. Nê di mîsalî nîşanê şuxulnayişê nê teknîkî yê: “Xo bî xo ‘na çî seda biye, gosê mı ro şiyê, beki mîlaketi’ vat, oncia raê giroti” (r.21), “Hatê ra ki xo bî xo ‘eceb ni nizami çae amê? Ya serba Heydi ya ki hurîndia mı doz kerdi” (r.43).

Romanê *Barkerdena Zerrî* de teknîkê monologî çend cayan de vîyeren. İnan ra çen numuneyî ney ê: “Persê, nêverpersi amey ci ziwan: “Nika Xezala şena kardê dewa baş kero, qeçê zanê xerîbey, mehkumey’a dûrîya, dayik hewna hêrsa”” (r.82), “Hewş ra vijîyayê se, xo xo de qisey kerdi; “Nê rocan rê zî şîkur”” (r.83). Metinê romanî de zaf mebê zî çend mîsalî est ê.

Metinê romanê *Kalaşnikofî* de teknîkê monologî ca geno. Roman seba ke fekê “ez”î ra yeno nuştiş û bi perspektîfê karakteran yeno îfadekerdiş zaf cayan de no teknîk ca geno. No numune seba mojnayişê nê teknîkî bes o; “No lajek çira hendê zaf rakeweno? Ê no Doman çî bî? Çira sîmîlasyon de Rojda dîbî ke o kî mîyanê înan de binê cemedî de bîyo huşk mendo? Nê domanî de sewbîna yew çî est bî. No sey ê bînan nêbî. Merexî ez kotêne” (r.52). Mîsalî hema êşkîyenê zêde bî.

Romanê *Sosine û Gulzare* de teknîkê monologî sey zafê romanê zazakî, zaf rey vîyeren: ““Nika no verojo ke ez tede ra de domantîya Memed û Heyderî vîyarta

ha!” Xo bi xo fikirîye, qisey kerd” (r.15). Mîsalo bîn; “Gulîzare xo bi xo qisey kerd. “Dayê, ez nika serê Hesar Babayî der a”” (r.16). Yan zî no mîsal; ““Çikê Sosine mi ra zêde yo? Nê lingê mi, nê qorê mi qey nîya rew qefelînê? Qey ez nîya damîşê serdan, vêşanîye, têşanîye nêbena? Nê senê bêçikê, destê der ê?” Xo bi xo nîya fikirîyêne û xo ra qehrîyêne” (r.80). Mîyanê romanî de derheqê şuxulnayîşê nê teknîkî rê numune yê.

Romanê *Deyndar* de teknîkê monologî zaf cayan de ameyo şuxulnayîş. “Xo bi xo va “xeyr amayî Husên, ti xeyr amayî”” (r.29), “Xo bi xo vatêne: “Merdene çik a? Merdim çira mireno? Eke ma mirenîme o wext çira bîme”” (r.36), “Xo bi xo vatêne “Gelo Husênî rê se bîyo? Eke rewşa ey giran nêbîyêne, nêruşnayêne Muş”” (r.47). Seba ke roman bi perspektîfo îlahî nusîyayo mîsal ê nê teknîkî mîyanê metinê romanî de zaf ê.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de teknîkê mologî zaf cayan de ameyo şuxulnayîş. “Îdare zaf fikiriya ho-hode, vake, “Ez ke nêşêri, isonê mirê thowa bîbo, vanê ke sebeb Îdare biyo. Na mirê zor yena” (r.22), “Îdarê İvraimi ho-hode vatêne, “Taxtê Fatih Sultan ra ki ma xêr nêdi, taxtê Sultan Sîlêmani ra ki. Yavuz Sultan Selim ama, ma sak kerdime. Kurdi kerdê kışta ho, hazaru ra Alevi kışti”” (r.38), ““Hona ke waxtê zeweji nêamo, ez ine sunet kerine.” vatêne ho-hode” (r.40). Seke nê çend mîsalan de zî aseno no teknîk mîyanê metinê romanî de zaf cayan de xo rê ca vînenno.

Romanê *Piltane* de teknîkê mologî hetê nuştoxî ra zaf ameyo karardîş. “Aye çimê xo girewtî, xo-xo de va: “Yew mîye, di mîy...” reyê nîyada ke mîy awa dereyî ser de çing danê. Çimê xo henî awe ra mendî. Va: “Senê hewn o, senê hal o, sere û pincika hewnî boro! Hîna ke ez têste ra nêmerda rawurzî awa xo bişimî”” (r.14), ““Eceba Xiziro ke vanê no yo? Yan kî no Kalo Sipî yo?” va xo-xo de Pîltane” (r.16). Nê di mîsalî estbîyayîşê nê teknîkî rê emsal ê.

Romanê *Heyfî* de teknîkê monologî gelek cayan de vîyereno. Nuştoxî seba ke romanê xo de bi giranîye bi esasê vatişî metinê xo awan kerdo no teknîk zaf cayan de ameyo karardîş. Nê numuneyî karardîşê nê teknîkî mojnênê; “Xo de kewt guman “Gelo tayê raver şorî, yan beno ke hevalî şîyê”” (r.44), “Hem şîyêne hem xo ra hêrs

bîyêne vatêne “No hengame de mi senî na xeletîye kerde? Kam zano hevalî nika seba mi çi fikirînê û se vanê” (r.46). Nuştox zafane bi nê teknîkî hîs, fikir û armancê karakteran eşkera keno yan zî dano zanayîş.

3.1.8.12. Teknîkê Herekîyayîşê Hîşî

Teknîkê herikyayîşê hîşî mîyanê romanane zazakî de xo rê ca nêdiyo. No teknîk hetê nuştoxêkî ra nê ameyo karardîş.

3.2. ROMANANÊ ZAZAKÎ DE TEMAYÎ

Mîyanê pêroyê romanane de zafane temayê eşkera yan zî temayê nimateyî benê. Romannuştoxî û romanî yew fikir yan zî yew tema danê verê wendoxî. Nê temayî goreyê nuştoxî, goreyê cimaatî yan zî goreyê armancî vurîyenê. Romanê zazakî, êşkîyeno bêro vatiş ke rolê neynikbîyayîşê şarî de rolê xo zaf weş ano ca. Bi raştî romanê zazakî neynikê şarî yo. Romanê zazakî zafane tedeyeyanê xo, bingehê xo, babetanê xo yan zî bîyayeneyanê xo tarixê xo yo dûrî yan zî nêzdîyî ra geno. No girewtîş de zî bi taybetî wareyê çiyê ke mezgê şarî de yan zî mezgê nuştoxan de bi têsîrê, çiyî ke cûyê şarî de têsîrê xo bîyo ra yenê vîjnayîş. No vîjnayîş de zî zafanê, çiyî ke cûye yan zî mezgê nuştoxî de yan zî şarî têsîro negatîf viraşto est ê.

Romanê zazakî de babet, tedeyî û bîyayeneyê negatîfî bîyê mîrê/malzemeyê romanane. Coka romanê zazakî de temayê negatîfî zafane ca genê. Temayî bi taybetî romanê zazakî de eşkera yê. Nê romanane de bi giranî temayê eşq, merg, koç, asîmîlasyon yan zî ziwano bîn, qesas, rexneyê sîstema feodal û axatî û hesretî ca genê. Bingehê nê temayan yan zî wertevejîyayîşê nê temayan zafane yewbînî ra giredayî yê û bi têkîliya sebeb-netîceyî vejîyenê werte. Yanî eke koç bibo hesret zî dima beno yan zî merg bibo qesas zî peyda beno. Bi no qayde mîyanê nê temayan de êşkîyeno bêro vatiş ke têkîliya ontolojîk est a. Bi xo nê temayî zî xulaseyê ontolojîyê romanê zazakî yê zî.

3.2.1. Eşq

Romanê zazakî de temaya ke tewr giranan ra yewe temayê eşqî ya. Cû de eşq, hîs yan zî bîyayeneyo tewr muhtemel o. Coka romanê zazakî de zî bîyîşê temayê eşqî zî zaf normal o. Êşkîyeno bêro vatiş ke her romanê zazakî de temayê eşqî est a. Labelê romanê zazakî de eşq zafane bi zerrewêşîye, bi keyf û coş nêbeno. Aşîqî şa û

şanaz nêbenê, zafane sebebânê cîya-cîyayan ra nêrasenê yewbînan, yan zî birasê zî ya cûwapê mirenê yan zî aqîtyenê yewbînan ra. Zaf tayê nê aşiqan bi keyf û bi zewaj yan zî bi waştîbîyîş dewam kenê. Netîceyê eşqî romanê zazakî de zafane trajîk o no semed ra. Aşiqî şa nîyê. Her tim yew hetê înan kêm o.

Temayê eşqî romanê *Kilama Pepugî* de çend rêy vêrena. Temayê eşqî de verê eşqê Zeynelî û Xeceyî yeno. Zeynel seba mêymantîye o û embazê xo şînî keyeyê Mistî. Tiya de Zeynel Xece vîndeno. “Zeynî ke rûyê xo hetê Xece ser da, ê û Xece amay têçim. Adir ame nîşt rûyê Xece ra, bîye sûr û kur. Zeynî û Xece xêl waxt henî mendî û qaytê jûbîn kerd. Xece ke Zeynî huye, teze adire ame nîşt cîgera Zeynî ra. Zerê xo bî têsêr û têbin ra” (r.87). Eşqê Zêyn û Xece wina dest pêkeno. Dima xece kesikê xo dana Zeynî. “Di rojî nikewtî wertê Zeynî qutîye, moreke oltî, çîrîgê semînî kerdî zerê xelîyade sûre Xece rê ruşnay” (r.89). Dima Zeyn û Xece zewejîyenê.

Yewna hîkayeyê eşqî ê Hemedê Silî ya. Hemed şuyane yo, “Keske ser ra çîno, helak o. Zerîya Keske ver şayîr o. Hemed derheqê Keske de zaf zeretenik û zereveşayî yo” (r.125-126). Hemed Keske rê klaman vano û eşqê xo yan zî qalanê xo mîyanê klaman de vano labelê “Keske qe xo ninana ra kilamanê Hemî. Seke tewr niheşnena” (r.126). Hemed aşiqo şa nîyo û derbeder o. Rêyna eşqê Xase û Rizgî ra behs beno. Nê wirdî yenê têhet; “Vengê layîkî de qîsaweta hurdimîna nişte ro. Zerê hurdmîna ke bi asan. Çîyodê germin kewt zerê Xase û zerê Xase cixlî kerd” (r.177). Dima yew vêwve de yewbînan vînenê. “Xasê Rizgî dî bî û zerîya xo kerdîbî ci. (...) Çimê Xasê Rizgî ra şî. Qemîşê Ci nibîyêne ke çimanê xo dê ra bivirno ya” (r.222). Goreyê vatoxî eşqê înan sey eşqê Mem û Zîn o. “Beno ke a şop wertê dîna de eşqê Mem û Zîne kewtêne kar.” (r.223) O qas ke aşiqê yewbînî bî. Dima Rizgî Xase remneno (r.224).

Romanê *Her Çi Beno Sanike* temayê eşqî yena şuxulnayîş. Roman de eşqê Sare û Usê Khakilî vîyerenê. Hêgayê Pîyê Usî û ê Minasî têkişt de yê. Bi şîyayene û ameyenê Sare û Usî yewbînan zaf vînenê (r.63). Dima fehmkênê ke seba yewbînan şînê verê hêgayî. “Înu, naca de, wertê na gul u sosînu de zerri day bi jubîni. Îne ke verê coy bağ u baxçe ra hes kerd, xo gire da naca. Thîlsimê nacay i ki gureti binê perrunê xo” (r.63). Dima zerrî kewenê yewbîna û “Î ki dewe ra birîay ra. Olvozunê xora destê xo ontî kotî wertê gul u sosînu. Peyê coy ki sewda nacay vuriye, kota

qılıfê de bin, zerrê hurdêmene ki vêsna-pêsna” (r.63-64). Eşqê înan kewena fekê her kesî (r.64), la dînê înan musade nêkeno (r.6). Mînas Sare de û Usî de qalî keno û eşqê înan ra bawer beno. Dima leşker erzeno dewe ser. Mînas Sare şaweno keyêyê Usî û dima zewejîyenê, hetanî ke benê wayîrê tornan. Na tema de nê aşiqî zewejîyenê û pîya benê pîr. Labelê aqibetê aileyê Sare seba ke xirab û belî nîyo her tim kêma.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de temayê eşqî di reyî vîyerena. Înan ra yew a ewilî eşqê Gulcane yo ke aya zerrê kewena Cengîzî. “Tawo ke Cengîzî ra xatir waşt û destê xo restî pê, reya verêne bî ke weşê xo pê ame, zereyê xo bî germ. Siro ke ameyî têtçim kî ser ra bi bin leşa xo recefiye. To vatêne ke cayê herdlerzî yo dilê xo” (r.263). Eşqê Cengîzî Gulcane rê zor beno. Seba ke Cengîz tirk o qet tam bi ey bawer nêbena. “Halêde balkêş de bîye Gulcane. Hem xortê tirkî ra tersêne, xof kerdêne hem kî weşê xo pê amene. Waştêne ke çimanê xo ci ra dûrî mefiyo, her tim aye de nîyado. Dilê xo winî dêne piro, winî xo ra şîbî ke, to vatêne ke aqil sere de nêmento” (r.294). Netîceyê aşiqbîyîşê Gulcane de zî Cengîz aye remneno û beno cayê ke tede cinî roşîyenê. No eşq bi halo trjedîk qêdîyeno. Esas nuştox na tema de mesajê bawenêkerdişê tirkan zî îşaret keno.

Gama diyine de Sîyamend vejîyeno sahne. Sîyamend roja ke Gulcane vînenno ci ra heskeno. Zatî dewîj û embazê yewbînan bî. “Çitur ke çimê xo ginabî ra Gulcane, seke herlerz beno û her çi kuwno ra têmîyan, Sîyamend kî winî bîbî” (r.456). Nê wirdî hedîseyê eşqî mîyanê romanî de asaye yê. Reyna nuştox na tema de zî mesajê bawerîya bi kesanê şarê tirkî nî şarê xo dano.

Zifqêra Berî bi xo romanêkî eşqî yo. Hikayeyê eşqê Lajekê Welatê Adirî û Cinîya Wisarî vano. Mêrik zewejînaye yo û yew kênayê ey est a (r.26). Cinîke zî zewejînaye ya û mêrdeyê xo ra zaf hes kena (r.31). Labelê no halê înan êdî îna rê yew barîyer nîyo. Kewenê mîyanê eşqêko qedexe. Ê verê çimanê yewbînan vînenê û têsîrê çiman ra yewbînan ra benê nîzdî. (r.5) Dima zerrî kewenê yewbînan. “Ez û ti. Evîna ma” (r.51) vanî. Mîyanê înan de “Ters, evîn û îhtîras” (r.51) dest pêkeno. Nîşkenê vernîya hîsanê xo bigirê. No eşqo qedexe hetanî peynîyê romanî dewam keno. Hetanî ke mêrdeyê Cinîya wisarî hesyeno eşqê cinîya xo yo qedexe (r.183). Êdî Lajekê Welatê Adirî û Cinîya Wisarî hetanî qêdîyayîşê romanî reyna nêşkenê yewbînan de qalîbikerî. Têkîlîya înan bi hesrete qêdîyena.

Romanê *Moriber* bi xo romanê eşqî yo. Eşqê Ekber û Altunî sero nusîyayo. Labelê mîyanê metinî de na temaya eşqî kesanê bînan de zî est a. Ekber, “Be xo serrê bî, eşqê Altun’a vêsênî, vay diyênî” (r.86). Roman de Ekber yew serre verî henîyê dewe de Altune vînenî û o ca de zerrî keweno Altune. Goşê Altune de ““Altun, zerrîya mı kuta to” vati bî, cêbê xo ra aynı veti bî, day bî cî” (r.86). Ekber o qas altune ra hes keno ke, “Ekberi serba Altunî awa kî dest ra amênî, kerdênî” (r.86). Seba Altune ““To asmay, ez astarê tûyo çhileko, ezî ki çî wexto zê iy astarê çhileki bêhowno, rüyê to ra. Rocê êna, ezî ki to ra ardo tironî”” (r.89) vano. Altune zî ey ra “Ez qe nêkunî ra kî to mı ra ardo bitirê” (r.89) vana. Ekber seba eşqê Altune “(...) nê mê sewî dî ustênî ra, feteliyênî, cığara sero cığara sımîtênî, vestênî ra, hênî ro sêr kerdênî, say kî Altunî pesewî ki amênî awkî” (r.87). Eşqo tewr gird ra mîyanê romanî de wina behs beno. Labelê eşqê Ekber û Altune bi mergê Altune qêdîyeno. Netîceyê nê eşqî trajîk o.

Mîyanê romanî de zaf ray nêbo zî eşqê Efi bi Seki rê zî vîyerenî. O zî aşiqê Seki yo. “Eşqê Efi, kemere kî werdi bî, nay ser ra Sekî rê her kî şî bî, bi bî gırs “kiya, ez to gêni; wad bo kî to gêni, dî bîzo rosonî, to rê vala gêni. Ay’a kî qail nêbenay, taqî to rê sanî cî, hini anî, Heq bo kî zaf rınd şik, no to” (r.85). Efi û Seki verê malî de zerrî kewenê yewbînan û nê wirdî “Esî kî mêrdê xo rê senênî biye, Sekî ki hini biye” (r.86). Romanê moriber de nê wirdî cutî aşiqê yewbînan ê. Eşqo bîne zî eşqê Sey Balî yo. O şest serre yo nêzewejîyayo eşqê xo ra. Sey Balî aşiqê Pampoze yo labelê kes nêzano ke Pampoze kam a (r.57). Resayîşê bi Pampoze zî bê îmakana o. Roman de di aşiqê esasî Ekber û Sey Balî yê. Nê wirdî zî nêrasenê waştî yan zî înan ra ke aşiqê.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de temaya eşqî zixm a. Sere de eşqê Şîyarî û Zeynîkî yeno. Şîyar qicî ra Zeynîke ra hes keno. Hema qicîya xo de Zeynîke şîna Edena. Gama ke Şîyar û Cemîl şîne Îstanbul wazeno ke Edene de şîyerî key Zeynîke înan labelê pîyê Şîyarî vano ma nêşkenî şo. Dima çend serrî cuwapê Şîyar û Zeynîke dew de tatîl de yenê têhet û eşqê xo yewbînan rê îlan kenê (r.219). Şîyar Zeynîke ra: “To ra xaseki sûkta Sembolî di zî çînya. Ti; gula deştana, vilika wesarîa, vewra serdê koya...” (r.169) vano. Nê wirdî benê waştîyê yewbînan.

Eşqêko bîn zî eşqê embazê Şîyarî yo nêzdî yê Sekmanî yo. Sekman zî aşiqê Tayra yo. Labelê şarmayeno Tayra ra vajo. Şîyar ey îqna keno û rojêkî ê wîrdî qalî kenê. Şîyar Zeynik de beno waştî Sekman Tayra de beno waştî. Şîyar û Sekman qalî kenê Sekman zî vano. ““Pers meki, ma zî pê rê bîm aşiq” (r.219). Mîyanê romanî de aqîbetê Sekmanî dîyar nêbo zî, pîyê Zeynikê aye dano extîyarekî. Şîyar û Zeynikê yewbînan rê yar nêbenê.

Romanê *Sosine û Gulîzare* de temayê eşqî çend cayan de vejîyena duşê wendoxî. Taxa Gulîzare înan de yew keynek est a “Zaf rindek a, zerrîya Alikî kewta aye. Her firsend de şono dikan, çiyê geno ke a kêneke bivîno” (r.91). Na keyneke goreyê nuştoxî; “Kêneke seba peran xo rotêne, ge-ge zî dikan de xebetîyêne. Yanî orispîye bîye” (r.120-121). Labelê Alik zerî keweno ci û seba ey qewxe zî keno. Hetanî ke şino Almanya na mesele dewam kena.

Gulîzare gama ke şina Almanya, şina qursê ziwani. O ca de Kerîm zî beno labelê yew kombîyayîşê kurdan de Kerîmî vîna û benê nasê yewbînan. Gulîzare û Kerîm zerî kewenê yewbînan. “Hîsêde bêtarîf, hîsêde bêname kewtîbî zereyê Gulîzare” (r.241). Kerîm Gulîzare rê eşqê xo îlan keno, “-Gulîzar, ez.. Ez to ra hes kena... Ma ti? (...) -Ez zî” (r.414). Êdî di aşiqî pîya yê û waştî yê. Temayê eşqî de yew zî meseleyê Gulê û Ejderî bena. Gulê û Ejder zerî kewenê yewbînan. Mîyanê kome de eşq qedexe yo ey zî nimite yewbînan ra heskenê. “Çimê xo ke gina Gule ra, tayê vinet. Na ke fam kerde, xaf de çimê xo, se ke çiyê ra şerm kerdîbî, antî. No, eşq bî. Eşqo ke rehet nîyameyêne fam kerdene, eşqo ke zor û qedexe bî” (r.364-365). Sosine û Xal hesîyenê pey la qalî nêknênê. Nê hîrê mîsalî temayê eşqî de êşkîyenê berê nîrx kerdiş. Înan ra di hebî bi netîceya negatîf qêdîyenê. Labelê Gulîzare û Kerîm benê waştîyê yewbînan.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de seke nameyê romanî ra zî eşkereyo eşqê Pêtî û Pelge sero awan beno. Coka no roman de eşq temayêka gird a. Hama qijîyê xo de aqilê Pêtî şino Pelge ser o (r.74). Pêt o qase ke Pelge ra heskeno ke gama ke şinê Qoçgîrîye embazê Pêtî ey ra perseno vano ke: ti mergî ra nê tersenê? O zî vano: ““Hatake eşqê Pelge mî de ro, ez nêmiron.” Vake Pêtî” (r.111). Pêt hama doman beno Pelge ra heskeno, “Îşte na waxt ra nat Pêt meftunê Pelge bibi. Pêt bîşiyêne koti ki, Pelge aqıl de biye. Pelge ki zerri verday bi Pêtî. Pelge bese nêkerdêne ret Pêtî de

nia do, çiq̄a ke bese kerdêne honde bînê çimu ra tey nia dêne. Pelge ho kerdêne dolde, tholde ra Pêt de niadêne” (r.148). Badê zaf bîyayeneyan Pêt û Pelge zewejîyenê û qijê înan benê. Labelê heyatê înan bi şer, remayîş û bi kiştişê înan û qijjanê înan qêdîyeno.

Romanê *Piltane* bi taybetî serê hîkayeya Piltanê û eşqê aye yo ke bi Doktorî ra yo ser o nusîyayo. Coka no roman temayê eşqî ser o aver şino. Roja ke Piltane şina koy kewena çimê Doktorî. Her di zî yewbînan ra nizdî vindenê. Zerrî kewenê yewbînan û dima rojêkî Eşkefta Derge (r.86) de eşqê xo yewbînan ra îtîraf kenê. No hal xora dîqetê embazanê înan zî anceno. Gama eşkefte yê; “Her dîyîne verê eşkefte de tifangê xo nayî bi ro, verare fişte bi yewbinî ra, henî bêveng têverare de mudetê mendî. Her dîyîne kî vengê pirodayîşê zerrîya yewbînan hesnayêne” (r.91). Eşqê nê wîrdan mîyanê mektubê Doktorî de wina xo bellî keno: “Ma yewbinî ra hes kerd, zaf hes kenîme. Ma zerrîya yewbinî der îme. Naye ra tepîya zerrîya mi leyê eşqê xoserîye, leyê eşqê azadîye de seba eşqê to kî dana pêro” (r.101). Seba ke hevalê înan hesîyenê eşqê nê wîrdan Piltane ceza gena û erşawîyena bacar û kewena hepis. Çend serrî cûwapê vejîyena û şina Almanya. Nê wîrdî aşiqî hetanî peynîyê romanî pê nêresaynî. Peynîya romanî de Almanya de resenê pê û roman qêdîyeno. Eşqê înan bi serran bi dûrîbîyayîşî devam keno û yewbînan nêvînenê. Eşqêko zor û zehmet o.

Romanê *Heyfî* de temayê eşqî zaf giran nêbo zî mîyanê metinî de xo rê ca vînena. Mîsal Çîmene û Dildar koy de zerrî kewenê yewbînan. “La partî heskerdiş, eşq û zewac qedexê kerdbî” (r.29). Coka nê wîrdî dima eşqê xo şinê û remenê koy ra û şinê. Reyna Zinar emrê xo yê sîvîlî de o û Gonule zerrî kewenê yewbînan (r.92). Benê waştîyê yewbînan labelê wext vîyereneno û Zinar vejîyeno koy û aqityenê (r.93). Eşqê înan bêçare yo û nêrasenê pê. Labelê koy de zî Gonule hertim mezgê Zinarî de ya û omîdê ey her tim zî est o.

3.2.2. Merg

Temayê mergî romanê zazakî de goreyê temayanê bînan zaf zixm a. Romano ke bê temayê mergî bo çîno. Merg her roman de est o. Labelê nê mergî mergê naturel nîyê. Mergê kiştişî yê, mergê kişîyayîşî yê. Karakterî bi ercelê xo nêmirenê zafane. Reyna zafane megrgê trajedîk û fecî yê. Karakterî ke mirenê bêkişîyayîşî xo zî kişenê

yanî întîhar kenê. Mîyanê mergan de meseleyê ermenîyan û Dêrsim 38î de yan zî meseleyê dewlet û eşîran de mergî bi taybetî sey qetlîamî benê. Axir êşkîyeno bêro îfadekerdiş ke romanê zazakî de temayê mergî de her tewrê kiştişî yan zî kişîyayîşî sey temayêka tewr giran xo rê ca vîna. Gama ke no kontekst de romanê zazakî rê ek bêro ewnîyayîş êşkîyeno bêro şîrovekerdiş ke; romanê zazakî sey muzeya mergan o.

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rızayî* de temayê mergî temaya esasî ya. Seba ke roman Dêrsim de wextê şerî de vîyerenî coka mergî zaf ben ê. Hema sereyê romanî de embazê Seyit Rızayî Alişêr Efendî hetê birarzayê ey Rayverê Qopî û kerwayê Alişêrî Zeynelî ra yeno kiştiş (r.21). Alişêr Efendî û xanima ey Zerife Xatune kişenê, sare birnenê û seba peregirewtîşî benê danê Üsteğmen Nazmî Sevgenî (r.29). Kiştişê înan hetekî badê mergê înan sareyê înan yeno birnayîş.

Meselayê mergî ya tewr gird a diyine zî meseleyê kiştişê qij, torn, cinî û hema pêroyê eqrebayanê Sêyid Rızayî ya. Derê Laçînû de (r.97) bi usulê bombe û çekan yenê kiştiş. No sahne roman de wina vîyerenî:

Sîrê sayekerdene de ine nêzona ke cî rê se biyo. Roza qiyameta ki vajina, mordemi hen zonêne ke a roze ama. Boya goni hen amêne ke mezgê mordemi kerdêne vîla. Lesê insoni bivi parçe purçe. Hermêy, kori, desti, lîngi, çîmi, vêrêy, mezgi, por pıziqiyavi, her parçe hetê ser şîvi. Dar û ber, velg û vas, kemer û kuç ve parçonê lesû ra pîleşiyavi zuvîni ra bivi je gîlêndike, cê nêbiyêne. Zof parçey bi ke, nêmaêne nas kerdene ke kameci parçê yê kami yo. Çê Sêy Rızay û mordemonê rê berbîsê kafiri amêne (r.79).

Seke îfade beno kiştişê înan sey qetlîamî yo û zaf fecî û trajedîk o. Na bîyayene de keyeyê Sêyid Rızayî ra 30 kesî (r.80) yenê kiştiş.

Bi îxbarê Qopî Dil Axa û Îvrayîmê Memedî eskerî genê benê dûrê dewe. Tîya de ê bi destê xo mezelanê xo kenenê û hetê leşkeran ra bi sîngûyan yenê kiştiş. Leşkerî hîrê wîye wele erzenê serê înan û şînê (r.102-103). Dima Şahan Axa hetê Memê Pirçoy û Xidê Lazê Lilêyî ra yeno kiştiş (r.121). Bê nê mergan roman de gelek mergî benê. Înan ra tewr muhîm Xarpêt de bi dardekerdiş mergê Sêyid Rızayî yo. Îhsan Sabrî mergê Sêyîd Rızayî wina îfade keno: “O ra dime ki Sêy Rızay sarê xo rind tik guret, sênê xo avê da, zê xortê, ‘rep’, ‘rep’ lîngê day hard ro ame vere daraxaciye, vejîya ro sandali ser, cingano ke seva darestene uza hazır o, o tom da, la eve xo est gula xo, eve lînga xo sandali est, eve o şekil xo ve xo fist ra dare” (r.156). Sêyîd Rıza xo dare de nêdano kiştiş, o bi xo xo kişeno.

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rizayî* de mergî qet tabîî nîyê. Pêroyî bi destê kesê bînî yenê kiştiş. Bê naye mergî bi ûsûlêko wehşî benê û tarjîk ê. Teyna mergê Sêyid Rizayî înan ra cîya yo. O gama ke darde beno bixo sandaliyê xo dano erd ro û sey ê bînan nî o xo kişeno.

Romanê *Kilama Pepugî* hetê mergî ra zaf dewlemend o. Te de bi seyan/henzaran mergî est ê. Nê mergî, mergê tabîî nîyê. Êşkîyeno bêro vatiş ke nê mergî hama hama sera se bi destê yan zî bi sebebê şertanê bînan ê. Nê mergî bê xo xeneqnayîşan, bi destê yewekê bînî benê. Zafê nê merganî; bi tifing/şeşadir, sîngûyê tifingî, bi karde yan zî çîyêko bîn sarebirnayîş, bi kerre sare pilixnayîş, serd ra, vêşanî (xela) ra yan zî nêweşî ra ûeb ra benê. Prosesê wextê romanî prosesêko derg o. Wextê herban, sîrgûnan û terteleyno. Nayê ra roman de hadîseyê mergî sere ra hetan pêynîye te de pîrr ê. No roman de temayê mergî temayêka mûhîm a.

Temayê mergî de sebebê ko mûhîm qesas/heyf o û rey rey sey sîlsîle dewam keno. Mîsal, axayêko kurmançîye di kesan kişeno û sare birneno (r.34). Mexsud seba qesasê misayîbê xo sondê qesasî waneno û serre dima axayêko kurmançî û panc xulamanê ey kişeno. Dima “Osmaniya bêbexte ebe efe pê xapit, o kî ebe a tore berd Bîlîs de eşt ra dare” (r.35). Sîlsîleyê mergan wina dewam kena.

Alaye erzena dewe ser. Hesen, Îbrahîm û 14 hebî embazî xo keyyeyekî de manenê. Şer de 14 hebî embazê înan kişyenê. Hesen û Îbrahîm zî benê birîndar labelê darbeyê Îbrahîmi Zaf girana Hesenî ra vano; “- Waştena mi awa ke, ti mi ebe destê dişmenî medê kiştene hesê. Dişmenî ke ez kiştê gere pîyayê bibo ke qesasê mi bico. Mi ti da bextê xizîrî, îndî ti yo xizirê xo...” (r.53-54). Hesen misayîbê xo kişeno, nêverdeno destê dişmenanê xo.

Romanê *Kilama Pepugî* de mergo ke tewrê mergan de en ecêb o, mergê Bakî yo. Mergê Bakî bi destê tutanê melean beno. Xid vengê çeka ra vazdeno şino verê Bakî. Tifang pira gire dano. Labelê “O çixa nano pira qîlawetî hondaye cira kunê nêzdî. Fikir kerd ke, nêmilaketê xirab ê. Nê mileketê zîyar ê, ameyê ke Bakî berê. Daye de çixa têy est o dest kerd xo. Qera-qera milaketa wa. Tayî cîkenê, tayî ke berbenê. Tayî vengê Xidî danê” (r.417). Bak, bi destê unuranê surreelê yê dîne gelî, milaketanê xirabînan yeno kiştiş. Romanê zazakî no tewr kişîyayîş terzêko zaf ecêb o û numuneyo tek o.

Xo xeneqînayîş yan zî xo dardkerdiş, tewrê merganê nê romanî ra yew a mûhîm a. Xo qenewînayîş; mîyanê cinî û keyayan de tewrê xokiştîşe yo. Ê cinî ke tersê zulim û qirbîyayîş ra remayî û bêwayîr mendê, duştê remnayîş, tecawuz û kiştîşê camêrdan de sey yew mudafa xo xenqnenê. “A çêneke ke Silî berda, mîyone ra hefte nivêrd ra va ard ra ci, xo mereke de çarenga ra darde kerd” (r.463-464). Rêyna dewe de wexto ke eskerê ûrisî keynayî berdê te de kay kerdî mîyanê dîna ra di kêynekî xo axure de erzenê dare (r.494) xo xeneqnenê.

Ê ermenî ke qirkerdiş ra remay, “jû kalek, di pîrî teba çar domanê des serrî, tersa ra xo rê kozik viraşto û kewtê ci. Îndî va niyardo ra ci ke birmerê. Vare ke şîyê” (r.478). Wina o ca de merdê vêşanî û serde ver ra merdê û meyîtê înan dormale de bîyê vila. Yew tewrê mergî zî bi adir vêşnayîş bi. Wexto ke ermenî Erzirom da remenê ê ermenî ke manênê exlebe qijî, extîyar û seqetî pey de manenê. Ê ke kewtêne destê milete, daynê arê û eştenê banan “bado adir nêne pa û çê vêşnêne. Zere de bîyêne qariya-wariya îsana û weş û weş vêşêne” (r.499). Reyna “tayê welata de kî bonî xêlê berz virazîne. Ê caya de kî dewij bîyêne dest û linganê camêrda ra, ê bona ra eştêne. Hermenî bona ra ginêne kemer û kuça ser û henî pa bîyêne ban û merdêne. Cênî û domanê dîna kî dewij rê mendêne” (r.499).

Tewrê mergî yê tewr trajîk ,veysanîye ver ra dadîyî tutanê xo kişenê û meyîtê tutanê xo wenê; “Maye pitê xo werdo. Maye hetê xo werdo û xelesno. Maye veto û werdo. (...) Maye kî bitê xo no kemere ser û ebe kemera cucika sere birno û werdo” (r.511). Seke aseno no roman de temayê mergî temayêka zaf zixm a.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de zî temayê mergî zaf xurt a. Seba ke roman wextê tertele û qetlîaman de vîyerenê mergî tede gelek ê. Mîsal mergêko zaf trajedîk wina yeno îfadekerdiş; “Veyvîka ke ebe henê gîlê bêçîku xo jil u aşê ro est cê, a waa ma biye. Domano sawiye ke dismen ebe şimşêri zerê mae ra vet kist, o ma be xo bime. Roê dine nîka serê i ko u gerisunê Dêrsîmi de feteline” (r.39). Reyna yewna hîkayeyê komkiştîşî wina yena vatiş:

Dara Teka ke xo çarno Çewres Asparu ser, serê koy de de teyna nobeta jiara ma cêna, verê dae de sarrê ma da be ağır makinali ver, kiştîme ha no miğareo ke fekê xo duri ra araze niyo, hama zerê xo xeylê hira u xoriyo, uca de nejdîyê hiresey cêni, kokîmi u domani kişti. Serê miğari ra ju lone kerda ra, uca ra bombe u dinamiti estê, iyê ke zerrê miğari debiyê, pêro kişiyê. Goniya pêroyine kote be wertê jubini. Teyna mabênê meyitu ra ju domano de sawkheki reyîyo ra. Lac be mae ginê keleka ju kemeri ro. Mua laceki merda (r.40).

Sey na hîkayeyê kıştîşê trajîk roman de têdima zaf meseleyê komkıştîşî est ê. Yewna hîkayeyê mergê yewendes kesan ke wina yena dayiş; “Goniya ma ke çarç biye, kote wertê gonîa qırbani. Ma ki bime qırbani. Naca de des u ju mordemê ma kışiyay. Şeş domani, dı cênîy, cüamerdu ra dı kokımı, ju ki sefkan” (r.46). Bê nê mergan Mixaraya Qirimî de bi seyan kesî bi bombe, dînamît û çekan yenê kıştîş (r.106). Bê nê kıştîşan yew veyva neweye zî eskerî tecawuz pê kenê û na veyve xo kışena (r.95).

Romanê *Silema- I* de zî temayê mergî temayêka xurt a. Mîyanê aşîran de gelek şerî benê yan zî axayî însananê bînan, ermenîyan kışenê, qır kenê. Reyna esker zî şarî qır keno. Wextê bîyayeneyê romanî de qewxeyê Demenu û Alu dewam kenê. Nê qewxeyan de gelek insanî mirenê. “Demenu heto ju, Alu heto vi guretenê hata su nêné juvinra. Seweta ju bıza kole hotay mordem kışiyoy, nora tepia çend teney kışinê kes nézano” (r.95). Reyna axayî verê Çemê Seydxanu de vîst kesan kışenê. “Dormé Chemé Seydxanu de vist mordem ra jede kışay. Dewuzu sero bervay, ardy dardy we” (r.63).

Komkıştîşo gird bi destê Hesên Axay yena meydan; “Hesên Ağay ke amrê kîstene vetiv na mordemek şiv kotiv çê Hesên Ağay, pil qız lew navy destra ke çena xo, tornunê xo bixelesno; besenêkerdiv. Ağaleru çê Qirê Mewali pil qız qırekqerdıv. Azê yinura kes xeleşiyoy néxeleşiyoy, kes rınd nézano” (r.65). Mergo trajîk zî ê Qirê Mewali yo ke bi destê Suli Axa yeno kıştîş. “Na Hesên Ağay çı yis ardora yinu ser. Qirê Mewali vato “Suli, seveno virende mîranê, mı bıkişê. Merdena lazê mı era mı memışnê.” Hen nékerdo. Virende no lajra, doma no Qirê Mewalira” (r.75). Suli Axa verê lajê merdimî kışeno dîma ey kışeno. Mergê cinîyê Silemanî Gewe zî bi destê Memed Axay beno. O axu dano Gewe û kışeno (r.52). Yew merg zî ê Ali Doğa yî yo, keweno çemî ver xeneqîyeno (r.83). Nê mergan ra pey esker eşîrê Demenû û dîma eşîrê Alu qij pîl beno Kemerê Mazgerdî û înan pêreno qır keno (r.9). Seba fehmkerdîşê atmosferê wextê bîyayeneyî nê mergî zaf çî îzeh kenê û hetê hîsê raştikênî mîsalê muhîm ê. No roman de zî mergî sey temayêka zixm mîyanê romanî de sere hetanî peynî xo mojnena.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de temayê mergî zaf reyî vîyerenê. Roman bi xo proseseko xirabe de vîyerenê. Bixor roman hetê wextê bîyayeneyî ra wextê darbeyê

12yê îlonê û dima demê pêrodaiyêşê PKK û dewlet yan zî wextê merganê faîlî meçulan de vîyereno. No semed ra hedîseyê mergî zaf ê. Sere de kiştişê new kesan ra behs beno, “Nêzdîyê Qereqoçanî de fekê Çemê Pêrre de Baxên vajîyêne mezrayê bîye, gerîllayan uca eştîbî keyeyê ser, cinî-doman ferq nêkeno, new kesî kîştîbî” (r.22).

Dima behsê kiştişê Dr. Baranî û eyînî wext de ê qumandarê tugaya Dersimî beno; “Vate ra gore Dr. Baranî xo kîştîbî. 11ê adara 1994ine de, rojawanê Dersimî de Boxazê Alî vajîno boxazêde zaf xorîyo asê estbî, uca xo kîştîbî” (r.24). Nê di mergî hetê nuştoxî ra bi şaîbe yenê îşaret kerdiş.

Temayê mergî de mîyanê romanê zazakî de cayê merganê faîlî meçulan zî muhîm o. Nuştox înan ra çend rey behs keno. Kiştişê Avukat Medetî wina yeno dayiş; ““Kesanê nênasan rayîr birno, tomofîle de gulebaran kerdo kiştî.” “Yanê faîlî meçul o.” “Ma o qey faîlî meçul bo, faîlî dewlet o. Faîlî meçul beno”” (r.182). Nê cinayetî mîyanê romanî de faîlî meçul nêhesebîyenê. Vatişê kesanê romanê gore faîlê înan dewlet ya. “Qetilkardişê Savaş Buldan û di hevalanê ey, terorê dewlete de destpêkerdişê pêlêda newîye bî” (r.183). Vatox kiştişê Buldanî sey mîladekî qeşul keno.

Romanê *Kılama Şilane* merg zaf zêde nêbo zî çend rey na tema yena karardiş. Mergî ke no roman de benê tebîî nîyê. Roman de mergê Husênê Mikanî bi kiştiş nîyo, o keweno binê horêsî û mireno (r.42). Ê mergê bînî zî terzê kiştişî de yê; “Apo Hesên, dest roji naye ra ver, neqebe de hêlê cendirman de ame bi kiştene.” (r.14) Yewna xort zî bi destê eskeran yeno kiştiş; “Bê derban, rîşnayene u şiknayena eskeran, ju xort ame bi qetil kerdene” (r.73). Mergê Husênê Xidîkan zî bi destê erskeran beno labelê vatoxê romanî kiştîxê nê merdimî eşkera dano. “Hama Husênê Xidîkan bî xo nê, mêyîtê êy ame bi dewa Pircanan. (...) Çawuşo goniwer Durmuş Kıvrak, nê dewijê belengazi qereqol de ebe jopan u hesinan kîşt bi” (r.77). Mergî ke no roman de vîyerenê zafane bi destê ywê bînî benê.

Zifqêra Berî de temayê mergî gama ke Lajekê Welatê Adirî otel de însanan rê behsa welatê xo, Welatê Adirî keno tîya de behsa vêşnayîşê dewa xo û bombardumanê helîkopteran keno (r.71). No bombarduman de zafê însanan bi şiklo fecî de mirenenê. Sahneyo ke merg û mêyîtê nê însanan yeno teswîr kerdiş wina yo:

Gijiko kej teber a bi. Yew hêta aye teber kewtbî, şilabendê timnanî aye asaynî. Kîştâ cinîke de yew kêneka çar serre. Aye sereya yew mexmela morjelayenî besta bi. Fek akerda, paşte ser kewte bi. Ewnîyaynî qayme, ewnîyaynî asmên ra. Gan da bi. (...) Panc camêrdî û di cinîyî kewtbi yew carone ser o nêzdî yewbînan înan cor darê hûrdelekî veşaynî hima. Pey yew kerra de yew gede, laj bi, destê xo hîra kerd bi hetê her di kîştan a. Sereyê ey tadaye bi kîştâ raştî ser o. Kîştâ ey de maya ey. Seke biewnîyo maya xo ra. A zî kewte bi feknûr kîştâ ey de. Yew kêna qorika besta bi. Solê sporî kêyna paye estbi. Cinîke ciwanî bi. Fekê aye ra gonî ameybi û wina hûşk bîybi alişka aye ya. Yew gede dapîra xo verêke de bênefes û bêrih kewtbi zifqera yew berî ver de. Yewbîna cinîke, gedeyê aye verêka aye de, kîştâ rayîrî de, derg bîybi. Çimê aye akerde, çimê gedeyî akerde mendbi. Leşa dewaran de hima adir estbi, veşaynî bêgan, bêrih û bêcan. Yew keye ra dûman ameynî. Ma şîyî zerre. Yew cinîke, yew camêrd û di gedeyî kewtbi dûzê odayî de (r.73).

Lajekê Welatê Adirî gama ke nê meselayan ra behs keno û qalî kerdişê ey qêdîyeno dima vano “Bombeyî kûwenî erd, bombeyê kîmya” (r.74). Lajekê Welatê Adirî. Bi xo Amedij o roman de. (r.63) Labelê no teswîrê qetlîamê Xelepçeyî yo ke bi bombeyanê Kîmyasalî ameyo meydan. Zaten dima klamê Xelebçeyî ameya dayiş dewamê metinî de (r.73). No roman de qetlîma zaf trajîk yê kurdan beno temayê romanî.

Romanê *Soro* de temayê mergî zaf rey yena kar. Roman de verê Xaşxaşe ra lajê Alî hetê Bêrtîyan ra yeno kîştîş (r.160). Êsên îxbarê domanan, xortan û dewijan keno. Zaf kesî ridê ey ra yenê tepîştîş û îşkence kerdiş. Dima domanê koyî ey tepîşenê, “Domanan waşt ke Êsênî astorî ser a bîyarê war, Êsên nêbî pîya. Mîya xo de dest eşt ra tabanceyî. Domanan keleş tey kerd tal, Êsên û astorî pîya amey war” (r.192). Koma Çekdarî erzena serê leşkeran ke xebatê rayîrî de yê; “Leşkeran kerd ke xo berzê binê rayîrî û veracêr biremê. Ê ke kewtî binê rayîrî Çekdarî tîfang înan ra girê da û her di kî bi qîrîne perrayî û wele ser o şeqetîyayî, ameyî panc-şex qamî Çekdarî ra wet verdîyayî ra rotan û vînetî” (r.246). Eskerî no ca de kîştîyenê.

Komê domananê koyan erzîyenê pusî, vîst û çar kesan ra çar kesî gonî manenê, vîst kes mireno (r.253). Reyna pîyê Neslîxane Mememdemîn, seba ke Neslîxane Sayîdî ra digan menda aye kişeno (r.383) û şino teslîm beno. Harun çend rey verê şino qereqol sey gejan hereket keno. Polîsî ey sey gejî vînenê dima o tabanca geno û şino. Harun qereqol de Mememdemînî seba qesasê Neslîxane bi tabanca kişeno (r.386). Çend wext cuwapê Harun zindan de rojeyê mergî de mireno. (r.387) Komê Lezgînî erzena Qereqolî ser û şer de şex leşkerî yenê kîştîş (r.404,

406). Di domanê koyî mirenê (r.410). Soro de mergo peyên zî mergê Soroyî yo. O qereqol de bi îşkenceyan mireno û meytê ey Mujil de erzenê cayêkî. (r.464) Seke nê numuneyan ra zî eşkera yo no roman de mergî zafane bi destê kesan yenê meydan.

Romanê *Moriber* de temayê mergî çend cayan de est a. Sereyê romanî de embazê Ekberî yo ke pîya kewenê mîyanê sîyasetî, Nuredîn est o. Nuredîn hetê polîsan ra yeno kiştiş (r.42). Yewna merg mergê embazê Heyder Ağa, Jük, Saycan û Khursilî yê xumarî mireno. O zî di rojî masa ra nêwirzeno û mireno. Benê doxtor doxtor vano mîza xo zaf tepiştâ û mize ra zehîr bîyo (r.100). Moriber de mergo tewr muhîm mergê Altune yo. A seba bizanê vîndbîyayeyan bi Esi ra kewena Jükî dima. Rayîr de mar dano piro. Benê neweşxaneyê Xozatî labelê halê aye beno giran û hewaleyê Xarpêtî kenê, rayîr de mirena (r.241).

Romanê *Sosine û Gulîzare* de temayê mergî gelek cayan de vîyerena. Zafane temayê mergî metinê romanî de giraniya xo dana verê çiman. Roman bi xo gama ke behsa Sosine înan keno, bîyayeneyî zî zafane şerê mîyanê kome û eskeran de vîyereno benê. Zaf çalakî zaf mergî benê. Koma Sosine ra Dilşad nîzdîyê Kanîreşe de hetê eskeran ra çalakî de beno birîndar (r.39) û dima beno xirabin û mireno (r.40). Yan zî Yeşil û di hevalê xo Sebrî remnenê (r.72) û gelek îşkence ci kenê, dima benê mintiqaya Norşîn de kişenê û lewê yew pirdî de meytê ey erzenê û şinê (r.76). Dewa Motkî de Selîm Axa tecawuz bi Zerîfe keno. Kome Sosine, ey rê dame nanê ro û Selîm axa û yew qorîcî kişenê (r.208). Gama ke koma Sosine înan Seleng ra vîyerê esker adir varneno serê înan. Komê înan ra Gulê, damê eskeran de bena birîndare û dima mirena (r.386). Komê Sosinê werteyê eskeran de manena. Nêşkenê biremê û kewenê şer. Verî Silêman gineno war (r.395), Ajda, Aspar, Riza û Xal dima kişyenê. Sosine bi bombe şina serê eskeran û teqna. A û hîrê eskerî pîya mirenê (r.396). Romanê Sosine û Gulîzare de temayê mergî seke nê mîsalan de zî aseno temaya zixm a. Sere ra hetanî peynîyê romanî temayê mergî cayê xo gena. Nê mergî zî pêroyî şiklê kiştişî yan zî xo kiştişî de benê.

Romanê *Deyndar* de temayê mergî zaf rey vîyerena. Roman bi xo gama ke dest pêkeno hikayeyê Êsifi dano. Êsif hema xort bîyo maya ey û pîyê ey mirenê. Zewejîyeno la cinîya ey çend aşme cuwapê mirena (r.9). Dima Zerîfa de zewejîyeno

û bi nameyê Medîna yew keynayê înan bena labelê a zî çend rojan ra pey mirena (r.9). Hardlerzê Gimgimî beno û bi di henzar û panc sey kes ra zêder însanî mirenenê (r.13). Zerîfa û Êsivî rê hardlerze ra yew serre dim a yew lajek beno. Nameyê ey Sîyabend nanê pa labelê o zî çend aşme cuwapê nêweş keweno û mireno (r.13), beynatera serrî vîyerenê Husên yeno tepîştîş. Êsiv hîrê aşme verê tepîşîyayîşê Husênî yew nêweşîya giran geno û mireno (r.77). Wexto ke mireno şeşt û şeş serre beno (r.78). Dima Zerîfa êdî kal bena û nêweşîyê aye zêde benê. Dima “(...) hîris û yewê çoleyî de (...)” (r.130), “(...) roja şemî Zerîfa wefat kena” (r.130). Roman hetê temayê mergî ra zaf dewlemend o. Gelek mergî mîyanê metinî de xo rê ca vînenê. La belê goreyê romanên zazakî ê bînan no roman de mergî zafane mergê naturelî yanî bi kiştîş nêbenê. Yan nêweşîye ra yan zî erdlerze ra benê.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de temaya tewr asaye temayê mergî ya. Esas êşkîyeno bêro vatiş ke no roman sere ra hetanî peynî bi temaya mergî dewam keno. Nê mergî ke mîyanê romanî de vîyerenê bi taybetî mergê kişîyayîş/kiştîşî yê. Mîyanê nê mergan de xokiştîş zî est o. Labelê giranîyê nê mergan, şero ke mîyanê Dêrsîmijan û dewlet de yo de yan zî şerê mîyanê aşîran de biyê benê. Na temaye sere ra hetanî peynîyê romanî zaf rey yena vîyayîş. Sereyê romanî de birayê Îdareyî bi destê eskeranê Neşat Paşayî yeno kiştîş (r.21). Birayê Çiçî Axayî Hemed Ağa, hetê Îdarê Îvrayîmî ra seba qesasê birayê xo yeno kiştîş (r.21). Neşat Paşa seba ke herkesî rê îbret bo lajê dedê Îdareyî Miçî Axayî sarebirneno kişeno û sareyê ey beno Xozat. Erzeno zerreyê camekanî û mojneno herkesî (r.21-22).

Cinîya Îdareyî Zeyne xatune seba darba qomutani çend wext dima mirena (r.37). Îdare û mahpusê bînî hepis ra remenê û eskerî nanî pa o beno birîndar û embazê ey Kazancîyan û tayê bînî mirenenê (r.39). Îdare badê agêrayîşê xo seba qesasê xo Kuzumoxlî û Çiço ağayî kişeno (r.59-60). Herbê Êrisî de Enver û Talat Paşa, 90 henzar tene eskeran verê vewr û pukî de Sarîqamîş de telef kenê (r.68). Wextê tertelelyê ermenîyan de ermenîyan arêdanê û vanê ma şima benê Rusya. Benê zerreyê Deryaya Sîya de erzenê awe û kişenê (r.68). Nurî û yew merdimê Seyîd Rizayî hetê Qoçgirî ya şînê Kemax de horês yeno war û merdimê Seyîd Rizayî bin de maneno û mireno (r.120).

Mehkema qerarê dardkerdişê Hesên Xeyrîyî vejena, ey erzenê dare û meytê ey nêdanê merdimanê ey. Merdimê ey zî Xozat de da-des tene eskeran kişenê da-des

teneyan zî erzenê dare (r.187). Çawuşê Qereqolî Yelî dano kişteîş (r.195). Mehkememayê Îstîklalî badê sarewedartişî, Şêx Seîdî û 47 embazanê ey kena darde (r.195). Rayverê Qopî Alîşêrî û Zerîfe Xatune kişeno (r.328). Lajê Qemer Axayî Findîq Usteymen Îsmâil Hakkiyî kişeno (r.358). Eskerî Derê Laçînu de keyeyê Seyîd Rizayî ra 43 tene merdiman qirrkenê (r.370). Mehkememayê Xarpêtî serranê Seyîd Rizayî 70 ra anê war kenê 58 (r.410) û seba ey û 2 lajanê û çar kesanê bînan qerarê îdamî danê. A şewe pêroyî yenê dard kerdiş (r.412-413).

Leşkerî cîranê Pêtî Qemerî û tornê ey Aliyî erzenê mîyanê cuyînî û qaz kenê pire û înan ganî ganî vêşnenê kişenê (r.422). Leşker 400-500 merdiman lewê awa Munzurî de dano arê pêrone kişenê (r.430). Gruba ke Pêt û embazê xo tedeyê bê awe manenê mixara de, hetê şanî ya maya Pêtî Gulê û lajê Pêtî Uşên şinê ke dere ra awe bîyarê esker nano înan a û wirdî zî mirenê (r.433). Keynayê Xeca Bome seba ke esker hesîyeno vengê derguşê aye serê çijyê xo ya kena pêt û gerguş mirena (r.452). Nayê sero waya gerguşî xo xeneqînena a şewe. (r.452) Ataturk mireno (r.470). Esker cayê Pêtî vînenê û esker erzeno înan ser hîrê keynayanê ey kişenê (r.538). Dima Pêtî Pelge kişenê verê Kemera Tîke de (r.539). Uşên şino qereqol û vano musade bikîn ma meyitanê xo wedarî. Uşênî zî benê verê Kemera Tîk de kişenê (r.543). Seke aseno romanê Pêt ve Pelge ra sere ra hetanî peynî bi temayê mergî pirr o. Hema her tewrê mergî mîyanê romanî de vîyerenê.

Romanê *Pîltane* de temayê mergî giraniya xo mojnena wendoxî. Qismêkî romanî prosesê koydebîyayîşê Pîltane dano. No proses de gelek mergî mîyanê metinî de vîyerenê. Cayekî de wina yew hîkayeyê mergî vîyerenê; “Cayode bîn de dewijî pê girewtîbî dima kî helîkopter ra eştîbî cêr, kiştîbî. Cendegê dewijan weşa-weş peyê panzeran ra giredaybî heta ke can da, panzerî ramitîbî” (r.31). Reyna yew operasyonê eskeran ra dima wina yew îfade vîyerenê; “Dima veng-vaj birîya û key ke amey dewe ra vêrdî ra, di cendegî xo dima xiz kerdî ardî mîyanê dewe de ca verday” (r.38). Hevalê Pîltane înan Ferhat yeno kiştîş (r.58), Berîwane yena kiştîş (r.69). Seba ke hevalanê Zelale aye ra şik kerdo Zelale xo kişena (r.72). Hepisxane de partî cezayê mergî dana Aynure û partîzanê tepîştayî aye kişenê heps de (r.153). Seke aseno romanê Pîltane de temayê mergî zaf vîyerenê.

Romanê *Heyfî* de temayê mergî mûhîm a. Bi xo zaten babetê romanî yewbînankîştîşîê di hetanê dişmenan a. Yew het a ê koyî û yew het a zî leşkerî est ê. Roman bixor serê hîkayeyê operasyon, çalakî yan zî damanê înan ser o nusîyayo. Roman de armanc û motîvasyon kîştîşê dişmenî yo. Mîyanê romanî de verê gruba ke kampe de ya înan ra yew gineno awe ro û xeneqîyeno (r.23). Leşkerî operasyonê hewayî virazenê. Kampe de bombevaranê teyyareyan virazîyeno û Zana, Mahîr, Welat û Amed kîştîyenê (r.169). Seba heyfê kîştîşê înan Zagros û Zerdeşt rayîr de bombe teqnenê û yew erebeyê înan bi leşkeran a beno parçe parçe, zaf leşkerî mirenê (r.249). Nê mergî êşkîyenê binê temayê mergî de bi qîymet bibê.

3.2.3. Koç

Temayê koçî mîyanê romanê zazakî de temaya mûhîm ya bîne ya. Tarîxê - dîr û nîzdî- Zazayan de ê meseleyê polîtîk yê pîlî ke bîyê hema pêroyê înan de sey netîceyî hedîseyê koçî ameya meydan. Coka romanê zazakî de temayê koçî zafane vîyerenê. Hewt romanê zazakî de na tema est a. Koçî ke romanê de benê zafane seba xopawîtîş/ewlehîye benê. Şar seba tersê canê xo, aîleyê xo yan zî mal-milkê xo koç kenê, yan zî seba zor û mecburîyetê dewlet û eşîran bi zor û zixt koç kenê. Bi taybetî, serranê 1990'an de pêrodayîş û pêkewtîşî zêde benî û însanî sey komelkî bar kenî (Akman, 2017b: 663). Bê înan seba îdare, îhtîyacî yan zî rewşa sîyasî yê karakteran koç beno. Sebebê xo tewr bi tewr o. Nê hareketê koçî, manayê sûrgûnî zî mahîyetê xo de beno.

Romanê *Dêrsim'ra ve Dare Estene Seyit Rızayî* de temayê koçî zaf rey vejîyena duşê wendoxî. Zafane Sêyit Rıza û eşrafê ey cayo ke tede yê o ca ra seba ewlehîyê xo vejîyenê şînê cayêko bîn. Koço verên de Sêyit Rıza dewa xo Gogane ra vejîyeno. Sebebê nê koçî wina îfade beno: “Layê mî van wertê na aşîra terese ra vêjîme. Ta ra bar keme şîme” (r.33). O bi destê birarzeyê xo kîştîşê Alîşêr Efendî qebûl nêkeno, eşîra xo sey teresî name keno û qerarê koçî geno. Sêyit Rıza seba îfadekerdîşê têsîrê nê koçî lajê xo Şîx Hesênî ra wina vano: “Layê mî no senîk qese niyo, ma hardê pi û kalîki terk keme” (r.33). Koç wirzeno û raseno Pîrbabû (r.37). O ca ra şînê Ortînîge ra royê Munzurî vîyerenê û şînê Şorşîvank (r.41), o ca de yew

mude vindenê û dima o ca ra zî şinê Bîrdû dima şinê Pulê Çeqerûn de koç nanê ro. Tîya de zî pêroyê aîleyê Sêyit Rızayî yenê kıştiş û o zî agêreno şino Gogane reyna.

Romanê *Kilama Pepugî* de temaye koçî zaf ray vîyerena. Seba ke waxtê bîyayena romanî wextê herban, surgunan û talanan o aye ra koç zî zaf beno. Metinê romanî de koç bi taybetî seba pawitişê xo, keyeyê xo û mal-milkê xo beno. Labelê sere de pawitişê canê xo yeno. Mal-milk dereceyê diyine deyo. Gama ke ferman de nameyê Selîm Axayî vejîyeno Selîm koç keno; “Gore ke qaymaqam vano ferman de, zatê namê dê derbaz beno. Ê kî çê xo bar kerdo dewe ra vejîyo, şiyô Mezra Tirka” (r.32). Dewijî seba saxîya canê xo keyeyanê xo qerarê koçî genê; “Mujxulîya mordema nîya bîye derg û şîye. Axirî pêynîye de qerarê xo da ci ke, dewê ra vejîyerê, şorê Kortegule” (r.33).

Vatox wextê koçê elewîyan ra agêrayiş keno û sebebê koçî dano; “Yavuzî ke gonya ma kerde helal, îndî dar û kemer ma de bî dişmen. Ma Dêrsîm ra uştîmi ra amayme ginayme nê caya ra. Çar çenganê welatî ra zê cucikanê verê vare bîme vila. Waxto ke ma amayme na Çala Gingimî hetê Cîbrana ra xêlê zulim dî” (r.121). Koç meseleyêka rehat nîya. Cayo ke ci rê koç beno her tim rehat nîyo. Ê merdimêkî cayî yê gere qebulê koçî bikerê. Koçê elewîyan de Cîbranişî xêlê texte bi elewîyan rê kenê.

Şar semedê Herbê Yewinê Dinya tersê ûrisî ra koç keno “Urîz ke kewt welatî ser, her çiyô axaleranê welatî da pira mîyone ra darîyay we. Hama zaferîyê xo şî Dêrsîm, dewa Cîvarke, lewê mordema. Zeynel û qola xo qayt bî ke mîyonê na meşer de xelase çîna, şî mîyonê mordemanê xo” (r.523). Koç no roman de temayêka asaye ya.

Romanê *Her Çi Beno Sanîke* de temayê koçî zî zaf kez vîyerena. Hem verê tertelêyê ermenîyan, hem wextê tertelêyê ermenîyan û Dêrsimî koçî benê. Koço ewilên hetê Koçgîriye ra beno, “Heto bin ra, xora Qoçgîriye ra newe cêrayime ra. Destê made jêde çî ki çinebi. Welatê xode jê macir bime. A serre hona newe xorê çar-ponc gomey vıraşti” (r.48), yenê Dêrsîm labelê dima rêyna seba ke “Zimîstan ki çêber dero. Ver kerdo cî, vaê koy guveno! Hondê isanê ma çî werdêne, çî guretêne pîra? Ma pê çinay hata be usar veciyêne? Dabara xo çitur kerdêne? Ma ki qerar da cî, hetê Egîni ser şime qol” (r.48). Egîni ra zî agêrenê. Dima seba veyşanî û Nêweşîye ra

çend keyeyî rêyna koç kenê; “Vêsaniye be nêweşiye ver domani, kokimi gıney bi cile ro. Peydene ma niade ke, her ke şî halê ma beno xırabın. Dı hirê çêyê ma bar kerd, şî wertê Khalu. Uca de ki mordemê ma estbi” (r.50).

Koço bîne zî koçê yan zî bi nameyo resmî Tehcîrê ermenîyan o ke hetê dewlet ra bi zor beno. Eskerî ermenîyan genê destanê înan têbestenê koçê tehcîrî dest pêkeno. “Destê cüamerdu girediyay bi, cêni, domani, kokimi bêçare u bêumîd kerdbi bi rez, sanit bı têdima” (r.72). Sare dima înan, “Goç ke dêmdiya doymî êndî nêasa; şîye zere, bırosê awuke gurete, amê verê çêberi de verdê de” (r.73). Dima înan ewnîyena. “Mabên ra serri vêrdi ra, domanê Sare biye wayirê tornu. Onciya ke vilê Sare her daim çewt bi. Çimê xo Kertê Suke ra nêbıriyêne ra” (r.73). No roman de sebebê koçî sey nêweşî, veyşanî, tertileyê dewlet, dewamkerdişê ciwîyayiş yê. Tersê mergî ra yê. Vatoxî na tema ra zaf rey behskerdo labelê mîyanê hedîseyan de na mesela zaf hîra nêkerda. Koç, seke Sare de beno karakteran de tramvayanê giranan ano meydan.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* esas romanê koçî/surugunî yo. Hîkayeyê romanî bi koç kerdişê keyeyê Gulcane û dewijanê bînan dest pêkeno. No koç sey surgunî yo ““Ma surgun kenê”” (r.55). Koç înan rê zaf zor yeno, “Ge bêveng, ge biveng; ge bi vengo berz, ge bi vengo nizm, suyare vate. Dêne xo roke şarê dewe bîyê koçerî, her yew hete ser beno vîla, şono” (r.64). Gama ke şinî Îstanbul no ca ra qet hes nêkenê. Gama ke behsa Îstanbulî vîyerenî nê îfadeyê yenê vatiş; “Îstanbulo vêşaye der a” (r.70), “Îstanbulo vêşaye (...)” (r.91), ““Hewayê nê welatî sereyê nê welatî buro”” (r.274). Karakterî ke koç kenê cayanê neweyan de problemê aîdîyetî ancenê. Ê ke koç kenê her tim hesretê welatê xo ancenê; “Heta roja merdişî, a bi dej û hesreta welatê xo vêşê.” (r.427) Cayo newe de musayişê ciwîyayişê neweyî seba karakteran zafane zor beno.

Romanê *Kılama Şilane* de temayê koçî zixm a. Sebebê koçî ekonomîk û sîyasî yê. Verê koçê Şilane beno. A şina Îzmir seba wendişî labelê îmkân nêbeno û kar de xeberîyena. Dima 1980 de esker beno hukmat (r.64) û dewan sero dews, zulim û qedexekerdişan ano. Seba ke esker kewto dewan û şarî zulim keno, şarê dewe mecbur maneno koç keno/Sûrgun beno. Pî û maya embazê Şilane Xezale koç kenê. “Hama no payiz, tayine rubalê heqeretê eskeran de terikna bi kêyanê xo. Maye u piyê

Xezale çend pesê xo roti bi, seba çend asmi şî bi lêwê lacê xo, Estenbol” (r.65). Koçkerdişê dewijan hetê vatoxî ra sey waştîşê hukmatî îfade beno, “Rubalê na tenganiye de, koçberiyê dest kerd bi pıro. Hardê zêv u ziyaretan, hardê pi u kalan terk kerdêne. Xo ra wastena hukmati ki na biye” (r.75-76).

Sere de Şîlane, dima wexto ke Karêr kewena binê linganê eskerî, maye û piyê Şîlane zî koç kenê; “Dewi roj bi roj biyênê fireqet. Maye u piyê Şîlane aye ra wesêna bi ke, verê heqaret u talankerdena eskeran de, na ca de cıwiyayene bi bi axu. Gereke bê wastena xo, bar bıkerdêne, cayê ra bışiyêne. Bê şık lewê Şîlane, İzmir bi” (r.79). Şîlane ca dana aîleyê xo, înan rê keye gena û rêyna koç kena şina Parîs verê Fîrarî. Fîrar bi xo zaten hetê sîyasî ra mecbur mendo koç kerdo şîyo Ewropa. Surgun de 25 serrî maneno.

Zifqera berî de temayê koçî vîyeren. Gama ke Lajekê Welatê adirî behsa vêşnayışê dewa xo û qetilkardişê dewijanê xo ra behs keno, behsê koça keyeyê xo zî keno. Gama ke dew yenavêşnayış keyeyê înan bar kenê şinê dewêka bîne. Vano: “Tahmê cûyê nêmend a dewe de. Ters vila bi mîyanê dewijan de. Ma tersayî. ... Ma bar kerd şî sewbîna yew dewe. Payîz bi. Dijne varaynî. Şir û şirê dijne bi rojo ke dewijan bar kerd (r.70). A dewa bîne de yew wext manenê dima reyna koç aseno; “Hetanî wisarî ma a dewe de mendî. Wisar de ma bar kerd hewîna. Ma amey yew şaristanê hûrdêlekî de rona. Serrî vîyartî.” (r.71) Sebebê nê koçan polîtîk o. Mecburê ke koç bikerê.

Romanê *Pêt ve Pelge ra* de temayê koçî çend cayan de vejîyena duştê wendoxî. Mîyanê romanî de koço-sûrgûno verên tehcîrê ermenîyan o.

Adıro zu serê Hermenu de zu binê Hermenu de kerd bi we. Erzurum ra, Van ra, Bitlis ra, Xarpêt ra, Kastamonu ra, Yozgat ra, Kayseriye ra, Estemol ra Hermeni kerdêne top. Hetê Derê Sor ser, hetê Halepi ser berdêne. (...) Berdî. Hama kata berdî, keşi nêzona. Dima cıra qe kes peyser niama çê ho (r.67).

Koçê ermenîyan wina destpêkeno û tayê înan resayê cayanê xo labelê zafê înan verê beranê xo de rayîr de ameyê kıştîş (r.69). “Güzerga tehciri Kastamonu, Çorum, Yozgat, Boğazlıyan, Kayseriye, Hasanbeyli, İslahiye Halep Der-e Sur bi” (r.69). Bi no qayde meseleyê tehcîrê ermenîyan qedîyeno.

Koço bîn zî yê Dêrsimî yo. Badê terteleşê Dêrsimî dewlet ê Dêrsimijî ke seba xo talukeyên ê belû benê. “Dima eve liste mîlet çinıt we rusna ğerb surgîniye. Kerdi

vagonu, tédima rusnay” (r.463). Rayverê Qopî û lajê ey kişenê û cinî û keynayanê Qopî zî sûrgûnê Çorumî kenê (r.467). Eqreba û tornanê Seyîd Rizayî zî şawenê Seferîhîsar sûrgûn (r.468). Badê sozdayişê Avdila Alpdoxanî Pêt zî koy ra yeno war. Pêt keyeyê xo geno û teslîm beno, dima Pêt, Pelge hîrê keynayî, yew laj û yew lajeko sêwî bi nameyê Mazlum, pîya benê Xarpêt û sûrgûnê Qeyserî Develîye kenê (r.488-489).

3.2.4. Asîmilasyon yan zî Ziwano Bîn

Temayê asîmilasyonî û ziwano bînî mîyanê romanê zazakî temayêka mûhîm a. Romanê zazakî bixor romano polîtîk o. Babetî, bîyayeneyî yan zî hîkayeyê romanê zazakî zî bixor zafane polîtîk ê. Meseleyê ziwane bînî mîyanê romanê de bi taybetî wextê sûrgûnanê Dêrsimî de sey temayêkî giranîya xo nêbena. Labelê ê romanî ke wextê bîyayeneyê înan prosesê badê derbe yê 80î yo yan zî badê 90an o, na temayê asîmilasyonî û ziwano bînî otomatîk vejîyena werte. Na tema badê 80î di qeyde yena meydan. Qeydeyo verên dew/qeza yan zî bacaranê kurdan de bi taybetî wendegehan de ziwane înan qedexe beno. Yanî şar herema xo de bi no şikl beno tabîyê asîmilasyonî. Qeydeyo bîn zî -ke mîyanê romanê de no qayde hîna zaf o- ê insanî ke dewanê xo ra mecbur mendê koç kerdo yan zî sûrgûn bîyê û şîyê welatanê Tirkîya yê bînan yan zî şîyê dewletanê -bi taybetî deletanê Ewropa- bînan o. Badê nê koçî zî reyna na tema di qeyde yena meydan: yew ê ke mîyanê bacaranê Tirkîya de yê û di zî ê ke şîyê welatanê bînan. Seba înan, ê ke Tirkîya de mendê mîyanê ziwane bînî de manenê û prosesê asîmilasyonî û ziwane bînî destpêkeno. Seba qijan mekteb û sûke de no proses dewam keno seba pîlan zî sûke de û wareyê xebat û têkîliyanê sosyalî de no proses yeno meydan. Ê ke şîyê welatanê bînan zî mîyanê dinyayê ziwane bînî de xo vînenê û têkîliya înan a sosyal, polîtîk û ekonomîk sifir ra destpêkena.

Romanê zazakî de temayê asîmilasyonî û ziwano bînî bi taybetî verê wendegehan de -herema xo de yan zî xêribîye de- vejîyena duşê wendekaran. Mamosteyê wendegehî tirkî keno ziwano mecburî. Zazakî êdî qedexe bena û bi zazakî qalîkerdiş beno sûc. No sûc zî hetê mamosteyî ra bi cezayê kuwayişî yan zî cezayêka bîne yeno cezadayiş. Heto bîn ra mamosteyî mîyanê wendekaran ra xo rê casûsêkî tepişenê. Nê casûsî mîyanê wendekaranê bînan de îstîxbarat erêdanê. Kam keye de yan zî ê wendegehî de zazakî qalî bikero nê casûsî nameyanê înan danê mamosteyan û nê qijî ceza genê. Bi nê cezayan qijî mecbûr manenê tirkî qalî kenê û

ziwanê hêdî-hêdî xo vîr ra kenê û asîmîle benê. Bê na sîstemê zorî, hînterlandê ziwanê bînî bi taybetî sûke de têkîlîya qijan seba ke tirkî yan zî ziwanê ê welatî ke şîyê ci nêzanê têsîrê negatîfî înan ser o virazîyeno. Cûyo sosyal de musayîşê ziwano bînî beno sey mecburîyetî. No hal de zî qij û ciwanê zazayan mecburî kewenê mîyanê dinyayê tirkî û asîmîle benê. No hal zî seba dadî, pî û pîrikanê nê qijan beno sebê qehirbîyayîşî.

Temayê asîmîlasyonî û ziwano bînî mîyanê romanen de yewna ca de vejîyeno duşê şarî. Cayî ke yan zî dezgehî ke tede bê tirkî ziwanêko bîn qedexe -bi taybetî hepisan de- yo yan zî têyna tirkî mecbûrî ya de problemê têkîlîye û nêzanayîşê ziwanê bînî seba karakteranê romanî problemo gird o. Netîce de na tema mîyanê romanenê zazakî de bi nê şiklan zaf rey yena karardîş û na tema zafê romanenê zazakîyan de xo rê ca vînena.

Romanê *Her Çi Beno Sanîke* de na tema çend cayan de xo rê ca vînena. Nuştox yan zî vatoxê romanî bi xo mîyanê sînoranê ziwano bînî de yo. O û lajî xo bîzzat mudahîlê na mesele yê. Lajê ey mektebê ê welatî de yo û bi ziwanê înan perwerde vîneno. Rojêkî ci rê wendexaneyê lajî xo ra mektub yeno. Vatox, yanî pîye wendekarî vano ke “Mı zonêne, hetê zoni ra tenê çetiniye oncon” (r.23). Labelê o seba xo zî keweno têmîyan seba fehmkerdîşê Almankîye. “Axırî hem gorê demê vîrênî zonê mı tenêna avêr şî bi (...)” (r.23). Xo tesêlî keno, “(...) hem ki malîme ke wertê pêseramaîşî de sarro xam diyênê, gıran-gıran qeseykerdêne. Pêyîne ke mebo, jêderê xo amêne famkerdene” (r.23). Labelê kombîyayîşê wendexaneyî de teselîyê xo kewena û “Ae qesey kerdêne, mı vengê dae hesnêne hama se vatêne, tobê Heqî bo qe aqlê mı restêne cı! Ez nêşiyêne ser. Sas biyu, hêni mendune” (r.23). Qalanê malimî fehm nêkeno. Vatox halê xo ke duşê Almankî de wina îfade keno; “Nêjdiyê ju saate ra têpia cênîke va ke, mi qesekerdena xo qedêne. Persê keşî esto? Mı çî pers bıkerdêne ke! Ae qesey kerdêne, ez wertê ğeyalu de şiyêne amêne” (r.24). Kombîyayîş de qet malimî fehm nêkeno û dima keweno mîyanê meseleyê fehmnêkerdîşê ziwano bînî. No ziwano tirkî yo. Agêreno wextê qijîya xo ke dewa xo de o şîyo mekteb. Malîme yena sinîfe qalî kena labelê kes aye fehm nêkeno. Dima malîme hers bena û vana; “-O çiko sîma qesey kenê? Naca de kes bese nêkeno “he hocam” vacero? Heni nêvacino. Nara têpiya, persunê mirê eke zanenê, “evet öğretmenim”, eke nêzanenê, “Hayır öğretmenim” vacerê” (r.24). Mîyanê romanî de

ziwano bîn hem seba lajê ey û seba ey û hem zî reya diyine beno problem û no problem zî seba ey beno sebebê hîsanê negatîfan. Ziwano ke nêzanê coka ê ziwani ra fehm zî nêkenê. Temayê ziwano bînî mîyanê metinî de seba kesan ke mudahîlê na mesela benê zor o. Seba ke ziwane bînî nêzanê psîkolojîyo negatîf de yê.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de temayê asîmîlasyon yan zî ziwano bînî temayêka zixm a. Nuştox mîyanê romanî de zaf cayan de behsê qedexekerdişê ziwani keno. Meseleyê qedexekerdişê ziwani roman de *Dîyarbakir 5 No. lu* de dest pêkerdo; “Goreyê vatişê ey çîyo ke qedexe nêbî hama-hama ke çin bî, “Dîyarbakir 5 No. lu” de. Bêtera bêteran kî qedexebîyayîşê kurdkî bî. Tirkî qeseykerdiş mecburî bî” (r.100). Tîya de kurdkî qedexe bena. Bê tirkî ziwaneko bîn qedexe yo. Zerîfa se ba ke kijanê xo de qalî bikero di çekuyanê tirkî musena; “Nînan ra yew “*Nasîlsîn?*” (senên a) o yo bîn “*Ïyiyim*” (rind a) bî” (r.107), seba têkîliye, na cinîya extîyare nê di çekûyan musena û hetanî peynîyê vînayîşî nê di çekuyan vana. Roman de cezayê qalkerdişê kurdî est a; “Eke ziwane xo qesey bikerdêne, dêne lajî ro, sey vergan eştêne têfek berdêne” (r.108). Yanî heqaret bi qijê aye kenê eke ziwane xo qalbikero.

Mekteban de zî kurdkî qedexe bena; “Ma bêwayîranê mekteban de qeseykerdişê ziwane ma suc o, se bikerê domanê feqîrî, têsîr de manenê” (r.17). Goreyê nuştoxî sebebê vîndbîyayîşê qalîkerdişê kirdkî yan zî asîmîlasyonbîyayîşê şarî ra yew zî bi taybetî Yatili Bolge Oqilî û televîzyonî yê ““Ez na dînya de di çîyan ra winî xuye kena ke qet mepersê. Nînan ra yew televîzyon o, yew kî mektebo ke ci ra ‘Yatili Bolge Oqilî’ vanê, o yo. Nê herdimîne ziwane ma kişt, zav-zeçê ma têde kerd tirk şî”” (r.17). Nê sebebana ra zî qalîkerdişê ziwani beno tay û tutî êdî tirkî qalî kenê.

Roman de tirkî qalîkerdişê tutan têyna sey xetayê dewlet nêyena vînayîş. Pî, maye û eqrabayê ê tutan zî suçdar yenê vînayîş. Pîrikê Gulcane Zere na mesela de zaf dejena. “Şima domanan de ziwane ma qesey nêkenê, domanî biyê tirkî şîyê. Nîyade, domanê apan yewbînî fam nêkenê. Domananê to torrnê min ê, ma yewbîn ra çîyê fam nêkeme” (r.86) vana û devam kena; “Ma ti aye mevaje, ez tirkî nêzanena, ganî se derdê xo înan ra vajîne” (r.103). Zere şarê kirmancî bi qusur vînena û kurmancan mîsal dana; “Osmano qersij çend gamî ma ra cêr nişeno ro, domananê xo de kirdaskî ra qederî çîyê qesey nêkeno” (r.87). Aye gore kurmancî wayîrê ziwane vejîyenê, duşê asîmîlasyonî ziwane bînî de xo verdanê labelê “Miletê kirmancî ra

tayê ziwane xo rê wayîr vejîne, tayê nêvejîne” (r.87). Yanî zazayî duşê asîlîsyonî de bizerî ye.

Hetê ziwani ra raştameyişê ziwano bîni, têsîrê xo serê Dîlane de mojneno. Dilane ke yena Îstanbul keyfê aye çîno. “Dilane rojekî yena keye la zaf qehrîyaye ya. Ci ra persenê ti çira wina ya, a zî vana “Kes mi de qesê nêkeno” (r.85). Dilane sebeb neyî ziwano bîn de vînenê; “Yewbîni de tirkî qesêy kenê coka” (r.85). Ê tutî ke dormaleyê Dîlane de yê tirkî qalî kenê labelê Dîlane tirkî nêzanena coka zaf qehrîyena. Seke aseno no roman de zî asîmîlasyon û ziwano bîn temayêka giran a û ziwano bîn beno sebebê qehrê karakteran û psîkolojîyê înan xerepînenê.

Romanê *Kılama Şilane* de meselayê asîmîlasyonî û ziwano bîni sey temayêkî vîyerenê. Ziwano bîn mekteb de ziwane tirkî yo. Cayê pêresayişê karakteran û ziwano bîni zî mekteb o. Temsîlkarê nê ziwani zî malimê mektebî yo. Malim nêverdeno kes ziwane xo qalî bikero. Ziwane xo de qalîkerdiş qedexê yo yanî ziwane telebeyan ci rê qedexê yo. Telebeyî malimî ra zaf tersenê coka ey sey “ejderha” vînenê (r.24). Ê ke bi ziwane xo qalî bikerê hetê casusê malimî (r.23) ra nameyê înan yenê nuştiş. Dima malim goreyê nê listeyî bi çuwa terne dano destê telebeyan ra (r.24). Dima zî înan ra perseno “De vacê mı ra... Şîma qey zonê xo qesi kerdê” (r.24). Nameyê Şilane zî mîyanê listeyê casusî de yeno nuştiş. A zî sebebê qalîkerdişê ziwane xo malimî rê cewab nêdana. Fehm zî nêkena çira merdim ziwane xo de qalî nêkero û bi çuwa ternê malim dano destanê Şilane ro (r.25). Telebeyî keyeyanê xo de zî tersê casusî ra nêftenê ziwane xo qalî bikerî.

Romanê *Barkerdena Zerrî* de temaya asîmîlasyon yan zî ziwano bîni ca gena. Badê koçê înan bacar de Şîyar şîno mekteb. Mamosteyê înan nêwazeno o zazakî qalîbikero. “Zazakî”ya qisey kerdê se, ey hewtna nayê pa u resnayê mehlîmî. Mehlîm ey het di meleke bi; ê ey’a bîyayê se, mirîçikan do, dîkan do, vay do, dar û berrî do zî Tirkîya qisey bikerdê...” (r.12). Şîyar dima beno xirab û êdî nêwazeno zazakî qalî bikero. Psîkolojîyê Şîyarî xerepîyeno û êdî maya xo de zî tirkî qalî keno;

“Şîyar!”

“Efendîm.”

“Hadê ma şîmi keye.”

“Ben gelmem.”

“Lajê mi, hadê keye. No gelmem çiçi yo” (r.66).

Maya ey fehm nêkena ke çira Şîyar ziwane xo de qalînekeno; ““Piruz, hêrs, rike çiyê niya bo Zazakî’ya qisey nêkeno”” (r.67). No hal keyeyê ey rê beno derd; “Welat di vatê ‘sûk nêresa, Tirkî misa!’ mi ‘emel nêkerde”” (r.68). No halê Şîyarî weşê keyeyê înan zî nêşino. Dima dersê Şîyarî benê xirabin û notê ey kemî benê. Koçê înan ra dima suke de ziwano bîn seba Şîyarî beno sebebê hesnêkerdişê ziwane maya xo.

Romanê *Sosine û Gulîzare* de zî na tema vîyerena. Roman de Gulîzare verê Tirkîya de ya û dima şina Almanaya. Seba ke Gulîzare şîya Almanya êdî ziwano bîn Almankî yo û gere nê zîwanî bizano. “Welat xerîb bî. Her çî xerîb bî. Zon lal bî. Zon ke mebo, xeribîye qat bi qat bena zêde. (...) Zon, kilîtê ciwîyayîşî bî” (r.209). Seke Gulîzare vana ziwane kilîtê cûyî yo labelê a nê ziwane nêzan û xo bêçare hîskena. Gama ke Gulîzare û Alik na mesela de qalî kenê Gulîzare Alikî ra vana; “-Ero ma însan ke zon mezano, se qisey keno? Qisey ke mekero se fam beno” (r.211). Dima gama ke komelê kurdan de semînera yena dayîş rexneyan ra yew zî bi kurdî qalînekerdiş o; “Hevalê hêjayî Tirkîya de, zone ma êno înkarkerdene û qedexe yo. La îta de, qedexe nîyo. Qey ma zone xo mezanîme, bi zone xo semîneran medîme” (r.230). Yanî mesajê yan zî rexneyê asîmîlasyonê bizerî yeno dayîş. Mîyanê romanî de rewşa polîtîk yan zî polîtîkaya ke serê kurdî û kurdan de Tirkîya de est a ra wina behs bena; “Welatê ma de, zone ma qedexe yo. Mekteb bi zone ma çîn o” (r.410). Na cumle ra zî fehm beno ke kurdî Tirkîya de qedexe bîya û seba ziwane înan îmkanê mektebî çîno. Bi no hal na tema mîyanê romanî de sey nê mîsalan çend cayan de xo rê ca vînena.

Romanê *Piltane* de temayê asîmîlasyonî yan zî ziwano bîn yena verê wendoxî. 90’an de polîtîkaya dewlet bi destê mamosteyan mektebanê dewlet de xo mojnena. Roman de na mesele ser o yew ca de qedexekerdişê kurdî ser o yew mesele vîyerena. Gama ke qijî şîne mekteb; “Oxro ke malimî vato kam ke maya xo de tirkî qisey nêkeno mi ra vaje, ez zayif dana înan. Nê kî yewbînî ra tersenê ke maya xo de kirmanckî qisey bikerê. Qiseykerdena tirkî ra kî şerm kenê” (r.26). Naye ra pey qijî tersenê mîyanê xo de û aileyê xo de bi kurdî qalî bikerê. Rojêkî qijî şîne sinife û “Welî bêçika xo darde we va: -Örtmenim, Xecê anasiyla Kürçe qoniştî. (Mamosta Xece maya xo de kirmanckî qisey kerd!) Malimî Xece darde we, verê her kesî de

yew şilape ante ra binê goşê Xece” (r.28). Mamoste seba ke Xecê kurdî qalî kerdo aye kuweno. Na hikaye mîyanê metinî de seba na tema mîsal a. Reyna na mesela ra zî fehm beno ke duşê asîmîlasyonî de vindertiş seba asîmîlasyonkaran sûcêkî yo û cezayê xo est a. Seba Xece zî na ceza kuwaş o.

3.2.5. Qesas

Romanê zazakî de temayê zixman ra yewe zî temayê qesasî ya. Romanan de qesas girewtiş bi taybetî mîyanê di hetan de beno. Nê di hetî bi şiklê cîyayî benê. Mîsal mîyanê şarî û leşkeranê dewlet de yan zî mîyanê şarê sîvîlî de beno. Ca bi ca mîyanê şarî û ê ke hetê dewlet genê de zî beno. Yan zî dihetî zî sîvîl benê. Qesas zî zafane bi prosesê badê kiştiş/heqaret/neheqîyê yew hetî destpêkeno. Dûşê bîyayene de heto bîn reyna bi kiştiş kiştiş/heqaret/neheqîyê cewab dano. Bi no şikl hetî heyfê xo yewbînan ra genê. Meseleyê qesasî de di hetî, rey rey hetê şertan ra seyyewbînî nîyê. Mîsal meseleyê qesasî de yew het de yew karakter yan zî şarê yew cayî beno heto bîn de zî dewlet bena. Yanî şert û mercê girewtişê qesasî de, hetî vurîyênê. Romanê zazakî de bi taybetî kiştişê karakteran ra dima heto bîn qesasê bi kiştişê dişmenê xo geno. Mîyanê romanan de rey rey zî ê merdimî ke merdimê înan kişîyayî û nêşkeyê qesa xo bigirê est ê. Roman de dişmenê înan cûwapê bi destê yewna merdimî beno. Na mesela seba hetê înan ke nêşkîyayî qesasê xo bigerê sey qesasî vînenê nê kiştişî. Yanî vanî Homaî qesasê ma girewto.

Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza de temayê qesasî zaf asaye ya. Seba na tema gelek mîsalî est ê. General Abdullah Alpdoğan cewabê nuştayê Îsmail Hakkı Tekçeyî de vano seba werte ra wedartişê rîsipîyanê Dêrsîmîjan bê sînor şima êşkenê pere xerc bikerê (r.117). Badê na xebere Memê Pirçoy û Xidê Lilê Verojî ra vanê ke şima kelleyê Şahan Axayî bîyarê ma hendê giranîya sareyê ey zerdan danê şima (r.118). Nê wirdî seba zerdan, hevalê Sêyit Rızayî hewn de kişenê. Dima vend danê apê Şahanî Alişan Axayî û erzenê damê Alişanî zî kişenê (123). Birayê Xidê Lilê Verojî zî sareyê înan bi darê birneno û dano qumandanî, o zî nê sareyan erşaweno Xozat. Na mesele ra dima Hesên Axa seba heyfê Şahan û Alişan Axayî Îvê Mistê Sate, Memê Pirçoy û Xidê Lilê Verojî têdima bi yew gule hîrê hemanî zî kişeno û heyfê merdîmanê xo geno (r.124).

Temayê qesasî romanê *Kilama Pepuği* de zaf rey vîyerena. Zafi heyfi/qesasî yenê guretiş. Heyfê kesan, aşîran yan zî milletan qeydeyêkî yeno guretiş. Ya bi destê înan yan zî bi destê şarî, heywanî, însanî yan zî çîyo ke bîne zêy herban yan zî qelfeyan zaf wext bivêro zî heyf gêrîyeno. Kes bi kerdena xo ya xirab nêmaneno no roman de. Keso ke xirab bimiro, mergê nêyî sey qesasê kesî ke verê cu zerar dayî înan sey qesasê înan yeno vînayîş. Misayîbê Mexsudê Alîşêrî hetê Kurmancîye ra bi destê axayê ke yeno kiştiş. Mexsud sond waneno “Sond bo, wad bo ke, ez hetanî qesasê birayê xo mecêrî herdîşa xo nibirneno, nişono lewê cênîya xo” (r.34). Dima Hermenîya ra tîfing herînenno. Serre ke qesasê xo dima gêreno û “Mexsud ver keno piro axay û ponc xulama verê qonax de fino ra û qesasê xo misayîbê xo zê gayê nêrî cêno. Uja ra kî weş û war xo resneno dewa” (r.35). Mexsud wina qesasê xo geno.

Eskerê Hemîdîye erzenê Dewa Xwarikê ser o. Şarê dewe top kenê. Cênî camerdan erzenê cîya cîya hetan û camêrdan kenê zit û bulite. “Osmanîye û Kurmancîye no qede Îranî ra guretbî” (r.42). Wexto ke Îranî eştbi Osmanîya ser wina kerd bi. “Îna kî vatêne Îran Elewî yo, ma rê heqeretodê nîyanên kerdo, ma kî dîna rê kenme û qesasê xo cenîme” (r.42). Bi no şikl heyfê xo genê.

Alîyê Usivî karaktero ke qert o û embazê Mamî yo. Zaf gonîya ermenîyan rişneno. Qolê Mamî û ê Levonî kewenê şer. “Alî verê kemere de henî giran ame war. Axirî ê kî xêlê zulm daybî Hermenîya. Ebe qerşunê Hermenîya kî şî” (r.387). Ermenîyî zî bi kiştişê ey qesasê xo cira genê. Xebere şîna resena Zeynelî. Zeynel “Şîma mêrka de niheq bîyê ke na ama şîma ser. (...) Xizirî hetê mêrka gureto, şîma hena dîna ra se vanê” (r.388). Alîyê Usivî verêcu lajê Gila Harse kiştbi. Gila Harsê perêno gonîn yê lajê xo a roje ra hetan ewro piştbi sarê xo ra nivetbi. Bi xebera kiştişê Alîyî no perêno gonîn sarê xo ra vejena û vana: “Ya Xizirê serê û gemîya, ma ti pîl a. To hêfê mi ebe destê Hermenîya do guretiş. Hefê min û Hermenîya kewto tê. No axê lajê mi bî” (r.389). Gila Harse kiştişê Alîyî hetê Homayî ra girewtîşê heyfê xo vînena.

Şûşar de xebata rayirî de verî osmanî, ermenîyan benê xebetnêne. Dima dewran bedelîyeno û ûrisî yenî. Na dore zî ûrisî kurdan benê û raya Şûşarî de xebetnêne. Hermenî ke qirkerdiş ra xelesîyayî û kewtê mîyanê ordiyê ûrisî, serê nê kurdan de bî. “Uriz dişmentîya her di heta rind zano. Daye ra eskerê Hermenî dê raye ke, wa kar rind bêro ca. Rayê de vîrnîye Hermenî xebetîye. Nika kî qesasê xo cênê.”

(r.517) Êdî eke kurd nêxebetîyayî ermenîyî înan erzenê verê sunguyan û qesasê xo genê.

Silema- I de temayê qesasî çend cayan de vîyerena. Qesas, mîyanê atmosferê wextê bîyayene de çîyêko muhîm o. Kes qesasê xo gere bigiro. “Wodetê nazawu nüyavi. Keş héfê xo keşré néverdene” (r.9). Eke qesas nêro guretene sey çîyeko eyb yeno vînayîş. “Savana vaze, mordém ke héfê xo guret na dinade cıra vané mordemo; né guret kam ey tedekeno” (r.63). Mîyanê romanî de yew qesas yeno guretiş. Memed Axa axu dano cinîya Silemanî Gewe û aye kişeno (r.52). Silema dima qesasê xo gêreno “Silema vano “Honda ke gonya Gewe hardde viye, miré zewejiye herama” (r.88). Labelê nêşkeno bigiro. Çend serrî cuapê Silema îfade dano û esker yeno “Eskery ki çê ağaleru pil qiz deşt giredayiv, berdiv Kemeré Mazgerdyde qirkerdiv.” (r.9) Qesasê Gewe zaf giran bi destê eskerî yeno guretiş.

Romanê *Kalaşnikof* de temayê qesasî giraniya xo mojnena. Gama ke sîmîlasyonê dinya yeno viraştiş, karakterê Rojda û Şayîr wina tarîf benê: Rojda û Şayîr wextê qetlîamê Dêrsîmî de mîyanê mîyîtanê şarê xo de gonî mendê. Nê wîrdî eskeran ra remenê mîyanê birran û koyan de xo nimnenê. Dima yenê tepîştiş. Her yew şawîyeno cayêko bîn û dima nê wîrdî seba ke mekteb de serkewte yê Rojda danê Mistê Korî û Şayîrî zî danê Îsmê Kerî û dima nê wîrdî yenê têhet. Nê wîrdî yewbînan ra zixm giredayî yê. Pîya kewenê mîyanê organîzasyonê ke duşê artêşa Mist û Îsmî de şer kenê. Seba qesasê xo Rojda wina vana: “Ax ez pîyê xo kişena. Ziwanê ey tira kena. Goştê ey verê tîje de huşk kena û kena werdê kerm û kêzan û adirê zerrîya xo rê kena awe” (r.42). Hem seba şarê xo hem zî vîrakerdişê ziwanê xo qesasê xo pawena; “Xora ziwanê ma yê şarê koyan qisey kerdêne û mi no ziwan rewna xo vîra kerdîbî” (r.43). “Ez pîyê xo kişena, senî ke Şayîrî newe ra ziwanê ma ardo ra cuyî, ez kî pîyê xo kişena...” (r.44). Seba nê qesasî Rojda koyan ra yena war û yena bacarê înan. Rojda û Şayîr seba kiştişê pîyanê xo yê neweyan plan virazenê û bi destegirîyê wezîfedarê sîmîlasyonî Mist û Îsm bi destê înan yenê kiştiş. Rojda û Şayîr qesasê xo wina înan ra genê.

Romanê *Sosine û Gulzare* de temayê qesasî cayêkî de vîyerena. Dilşad komê Sosine de yo û embazê Sosine yo nîzdî yo. Gama ke hetê Gimgimîya şinî Kanîreşe

de cayêkî de esker êrîşê înan keno. Beno birîndar û dima mireno. Cayêkî de defin kenê. Dima Sosine vana “Oxir bo hevalo Dilşad! No tarî, na aşme, na şewe şahîdê mi bo ke sesasê to gênîme û ez zaf qisey kena” (r.40). Soz dana Dilşadî dima cemseyê eskerî yena û erzenê serê înan û di eskeran kişenê. Komê înan seke sozê qesasî daybî Dilşadî qesasê ey genê (r.41-42). Reyna Motkî de dewêkî de bi nameyê Selîm Axayî yew Qorîcî est o. O tecawuz Zerîfe keno û heqaret şarê ê doran keno. Seba nê halê Selîm Axayî komê Sosine seba qesasê Zerîfe û şarê ê dewan Selîm Axa û yew qorîcî erzenê dame û kişenê (r.208) û qesasê înan genê.

Romanê *Pêt ve Pelge* ra de temayê qesasî çend cayan de vejîyena duşê wendoxî. Seba ke Çhiçî Axayî paşt daya Neşet Paşayî û Neşatî zî birayê Îdareyê Îvrayîmî kişto, birayê Çhiçî Axayî Hemed Ağa, hetê Îdarê Îvrayîmî ra seba qesasê birayê xo yeno kiştiş (r.21). Reyna rojekî qomutanê qereqolî keynayê Îdareyî beno qereqol û cinîya ey Zeyne şina qereqol. Qomutan bi dîpçîkê tîfingi dano sarê Zeyne ro û Zeyne mirena. Gama ke Zeyne defnkenê qomutna zî şino lewê mezeli. Pêt zî şino kerra geno dano wertê sareyê qomutanî rê û qomutan hem yew goşe ra beno kerr û yew çim ra zî beno kor. Pêt wina qesasê cinîya apê xo geno (r.37).

Tehcîrê ermenîyan de gelek însanê ermenîyan yenê qetilkardiş. Gama ke Uris yeno hetê Erzîromî ê ermenî ke kewtê mîyanê eskeranê Urisî, seba qesasê merdimanê xo gelek însanan kişenê (r.86) û qesasê şarê xo genê. Tahlerîyan terteleayê ermenîyan de keyeyê xo ra hema herkesî keno vîndî û wazeno ke qesasê keyeyê xo bigiro. “Ez ki hêfê moa ho, waa ho çion” (r.168). Rojekî Berlîn de teqîb keno û suke de nano pa Talat Paşayî kişeno û qesasê xo geno (r.170).

Welî Axa, birayê Pêtî Nurî ser o îfade dano û Nurî cezayê dardkerdişî weno. Verê dardbîyayişi Nurî xeber şaweno Pêtî rê vano wa qesasê mi Welî ra bigiro. Nurî kenê dard û meyit zî nêdanê keyeyê înan. Pêt şino cîranê xo Welî kişeno û qesasê birayê xo geno (r.265).

Romanê *Heyfî* de temaya heyfî seke nameyê romanî ra zî dîyar o, temaya esasî ya. Roman bi xo hîkayeyanê heyfî ra yeno meydan. Zagros şeş serre verê vejîyeno koyan. Seba ke dewa înan ameya vêşnayîş ê zî bar kenê şinê metropolanê Tirkîya zaf zor û zehmetî ancenê. O seba ke heyfê bigiro vejîyeno koy (r.13). Teyyareyî bombevaran kenê û kampe de çar kesî mirenê. Embazê înan “Bîbî hîsdar. Nika

waştêne heyfê înan bigêrê. Înan zî kiştîşê dişmenê xo waştêne nika.” (r.172) “Fekra vatêne “Gonîya to hard de nêmanena!” vejîya” (r.173). Zaten “Partî de girewtîşê heyfî ardişê ca yê heyal û armancê şehîdan bî” (r.173). Şero ke mîyanê hetan de yo û nê di hetî dişmenê gird ê. “Labelê no şer bî, heto bîn ra heyfgirewtîş, ebi kiştîşê dişmenê xo bîyêne” (r.174). Gama ke koma Agîtînan kemîne erzenê leşkerî gelek zaîyat danê înan. “Înan zî kerdêne ke heyfê xo bigêrê” (r.174). Yan zî gama ke operasyonê hewayî beno çar kes kome ra mireno û Zana beno parçe parçe û meyîtê ey nêmaneno. “Dişmenî zulmêde nîyanên ci rê rewa dîbî, gereka heyfê înan bigirewtêne” (r.176). Mîyanê xo de wina qalî kenê; ““Se bena bibo, gereka na çalakîye bibo. Seba girewtîşê heyfê hevalan lazim o ke na çalakîye bibo”” (r.178). Gama ke leşker erzaqê gruba erzaqî vînenê û erzaq vîla keno no zî beno meseleyêkî û ê zî kemîne erzenê û leşkeran danê dame ro û gelek zaîyat danê înan. “Girewtîşê heyfê erzaqî gonîya leşkeran bîye” (r.235). Seke dîyar o hîkayeyê romanî bixor ser ra cêr meseleyê heyfî ya.

3.2.6. Rexneyê Sîstema Feodal û Axatî

Heremê kurdan de sîstema feodal û axatî hetanî awanbîyayîşê Komara Tirkîya zaf zixm a. Coka hêzo polîtîk û ekonomîk yan zî hêzê sîlehî destê eşîranê pîlan de yo. Mîyanê eşîran de zaf reyî şerê pîlî zî benê. Romanê zazakî de meselayê feodalîte û axatî, hetê karakteran ra sey yew meseleyêka negatîf yena vînayîş. Bi taybetî ê karakterî ke yew eşîra înan a zixm û bi hêz çîno; eşîranê pîlan ra, axayan ra û feolanê înan ra marazdar asenê. Yew hete ra estbîyayîşê na sîstema feodal qebûl kenê û heto bîn ra zî seba zilm, heqaret û neheqîyanê axayan yan zî eşîran rexne kenê. Çunke mîyanê romanan de eşîrê pîlî yan zî axayê bi hêz yê nê eşîran, înan ke zeîf vînenê kişenê, heqaret ci kenê, dest nanê mal-dewarê înan ser o. No semed ra yew îmajî negatîf xêz kenê. Mîyanê romanan de ê karakterî ke na sîsteme û axatî ra muameleyo xirab dîyo zaf ê. No semed ra na tema mîyanê romanan de nîsbeten zixm a û çend romanan de yena kardîş.

Romanê *Kilama Pepugî* de temayê rexneyê sîstema feodal û axatî zaf zixm a. Roman tam wextê eşîran û axatîyan de vîyerenê. Axayî no roman de zî zilimkar ê. Qewet destê înan de yo û ê kamî ke zeîf vînerê talan erzenê ci û hem înan kişenê û hem zî bi zixt û zordarî mal û milkê înan destê înan ra genê. No roman de duşê Axalananê Cîbranan de hem ters û hem zî nefretêko barîz est o. Ayê ra şar vano ke

“Ma ke dest nîker xo, meştê zê verî benîme xulamê sê û staranê begleranê Cîbrana” (r.32). Mîyanê romanî de Cîbranî hetê Osmanîyan ra yenê wezîfekerdiş û Alayê Hemîdîye bi destê înan yena awankerdiş. Coka paştê înan de padîşah beno û hetê sîleh û hêzî ra zaf benê xurt. Roman de Zeynel duşê Alaye Hemîdîye û Axayanê Cîbraniyan de çend rêy keweno şer û şan û şohretê Axayan şikneno (r.90-91). O û embazê xo hûmara înan tay bo zî duşê înan de serkewte benê.

Roman de behsa heqaretê Axayan wina beno: “Kurmancîye amêne dewa ra şarê ma dêne arê berdêne hem xebetnêne hemî kî hezar heqaret cira kerdêne. A taw Sidiq vanê Begêde Kurmancîye bîyo. Ê begî zaf zorê şarê ma kerdo. Zaf dolima kewto gonya şarê ma” (r.121-122). Begê/Axayê kurmancan seba ke şarî kişenê sey zilimkarî yenê vînayiş. Reyna gama ke behsê Axayan beno: “Axay bêbext ê. Îsan se bawerîya xo yo Axaya ano. Ewro dost ê, meşte dişmen ê” (r.438). Sîstema axatî û axayan rê mîyanê şarî de bawerîye çîna. Gere şar bawerîya xo bi Axayan meyaro. Roman de têsîrê Axayan bi ameyenê ûrisî şikîyeno: “Uriz ke kewt welatî ser, her çîyo axaleranê welatî da pira mîyone ra darîyay we” (r.523). Wexto ke ûris agêreno şino dima, Axa reyna Axa yo (r.525). Sîstema Axatî reyna dewam kena û şar reyna rehet nêbeno.

Romanê *Her Çi Beno Sanike* de temayê na tema xo rê ca vînena. Duşdevinertişê axayî û axatî de yew ca de duşê axa û beganê tirkan de vîyerena. “Ma ne dewlet rê, ne ki ağa u begunê Tirku rê vile nêne ro. Ma inure saredec bime” (r.49). Duşê axa û beganê tirkan de vilê xo nênanî ro û înan de mucadele kenê. Şar axatî begtîyê tirkan ra eciz o nêwazenê binê kontrolê înan de bimanî. Coka verêxo danê înan.

Romanê *Silema- I* de meseleya rexneyê sîstema feodal axatî temayêka zaf giran a. Roman de sere hetanî pêynî na tema vîyerena. Zatî wextê bîyayene de eşîrî est ê û axatî zî mintiqaya ke roman tede vîyereno, her ca de est a. No wexte de eşîrê Demenu û Alu mîyanê xo de bi serran şer kenê yewbînan ra merdiman kişenê. Roman de gama ke behsê axatî bena axatî sey çîyeko naturel yeno vînayiş û axatî sey saltanatî ya pî ra yena lajî. “Ağaén yisonyré aslé yisonra méres manena, cısné yison ra manena” (r.16). Serekê eşîran gere axay bî, “Ağa ke névo aşire névana. Pilé aşire ağawo” (r.63). Na sîstem wina normal a çîmanê karakteran de.

Metinê romanî de şar sîstema feodal ra û axatî ra eciz o, axayanê xo ra hesnêkenê, “Ağaena yinu çivawa? Yinu dewuzurê sekerdo hata nıka? Nunê da keş, kınce da keşra? Wortê na kowude ağay zofyê. Besekenê şerê zuvy cawude ağaén bikerê. Qolayiya. Hukmé ninu maréwo” (r.17). Gere axayî wina mekerê. Nê axayî “Kar yis nézonenê. Gere şiya kowude ronisé, boa araqé morevawu boncé ke ağaén bikerê” (r.17). Axayî merdiman beleş xebetnenê. No halê axayan ra wina behs beno “(...) çée ağawu dire asmy gurenê, peniyede deste thol rusnenê. Nevanê ki nune lozima, kinci y lozimyé” (r.40-41). Goreyê înan axay gere heqê şarî bidî. “Ağay her ca de esté. Hama ağaena yinu je ağaena ninu niya. Kam ke tey gurea heqa ey jede jede danê cı” (r.17). Seba ke axayî şarê xo xebetnenê û heqê înan nêdanê mîyanê romanî de tabîyê rexneyî benê û no hol weşê şarî ya nêşino, no hal ra marazdar ê.

Axayî welat de wayîrê qewetî yê. Merdimê axayî gere sey axayî muamele vînderê. Ê temsîlê axayî yê.

Mordemê ağawu vi. Kam ke eyra qesê vazo, ağaé xora vano. Kam ke eyrê xîsmete bikero, ağawunê aşirerê keno. Mordemoke boverra yeno mordemê devletê Aluno, dest paé ağawunê Çuxuro, aqilê ağawunê çuxuro, zonê ağawunê Çuxuro... Kam tersu ver yeno vireniye, cıra vano: “Tı kama, kotyra yena kata sona?” Hen qolayiya (r.37).

Axayan de baş nêbeno kar gurê înan ke merdim nêşkeno mîyan ra vejîyo, “Karê ağawu jê çuya qilêrine viye, besenêkerdenê ke caêde pëebijerê” (r.41). Axayî çimê şarî de manenê verganê veyşanan, “Çê ağaleru çê vergê vésanyo. Hen astikura quletnerô, gula xoro kenê war, kenê vind. Kes besenêkeno sero çiyê yispot nékeno.” (r.70) Îmajê axatî wina zaf xirab o û şar înan sey metingeran vînenê. Ê şarî rê deng û dolap kenê labelê şar nêşkeno ke neheqîya ke ci rê bîya îspat bikero.

Axayî “(...) wayîrê eşire, wayîrê mal milky ziyê. Perey yinuderê, hegay yinuderê... Heya mal milkê yinu esto hama din yimanê yinu çino.” (42). Îmajê axayan mîyanê şarî de “bêdîn û îman” o û gureyê xirabî destê axayan de yê, “Pirodaene vana yinudera, neqên yinudera, kîstene yinudera. Kamy wazenê rusnenê esker, kamy wazenê rusnenê surgun. Erzenê peê hot kowu, mordem rae névezeno ke péyser béro.” (r.42-43) Qewetê axayan wina zaf o ke her waştîşê înan bena û qewetê înan mîyanê şarî de seba her çiyê xirabî est a. “Tersunê ağawu ver keş zuvy çiyê névatenê” (r.54). Tersê axayan ra şar nêşkeno vengê xo vejo. Mîyanê şarî de merdimê axayî zaf ê. “Wertê dewızura taé pasayra jede pasayyê, ağawura jede ağayê. Tertelê Hermenüde aşiru xorê çekê newi gurety. Ninu çekê dewuzunê xo kerdy are, berdy day hukmati” (r.69) Axayî meseleyanê tarixîyan de mîsal meseleyê ermenîyan

de hetê şarî ra sûcdar ê. Ê bîyê sebebê kiştîşê ermenîyan. Çünke înan ê berdê dayê destê hukmatî.

Hesen Axay têkîliya xo bi dewlet ra û bi memuranê dewlet ra rind nano ro. Pîya hereket kenê. “Çuxure dewa Hermenüna. Çê Hesen Ağay şî bhoşta xo sanê Qeymeqamê Mazgerdy, rîsvet da cî, tapuyê hardy guret! Wayirê vîreny kerdy tever” (r.43). Reyna Axayî ermenî ke dormê Çuxure de bîyê day kiştene. “Yiyê ke wortê aşirude mendy, yinu ki mordemunê jê Hesen Ağay day kîstene. Wortê zuvy aşirude zof Hermeny xeleşay hama Hermeniyê ke dormê Çuxuredevi na çê Hesen Ağay day kîstene” (r.43-44) Mîyanê romanî de axayî eşkera qetilkar ê. Keyê Mîrzalûn ra Wuşê terseno ke axay înan sey keyeyê Qirê Mewalû qîr bikî, vano ma şo Ziyare de qurban bibirnê, nîyaz bikî. Tersê axayî o qas gird a ke “E ke vîreniye kuyo, Duzgu kuno vîreniya ninu. Zuvy kes nînu de basnékeno” (r.77). Axayî dima nê zulm û heqaretî, hetê eskerî ra bi eşîranê xo - verê eşîrê Demenû û dima eşîrê Alu- qij pîl Kemerê Mazgerdî de yenê qîrkerdiş (r.9). Dima têsîrê aşîran şikîyeno. Seke aseno mîyanê romanî de îmajê axayan û axatî zaf xirab o û şar estbîyayîşê înan ra memnun nîyo û înan nêwazenê. Înan ra tersenê û her vatişê înan anê ca.

3.2.7. Hesreta Welatî

Romanê zazakî, seke çen rey behsê înan bi, giranîya babetanê xo zafane serê koç û surgûnî de ya. Dima koç û sîrgûnî sey netîceyo naturel hesretê welatî peyda beno. Ê karakterî ke welatê xo ra, dewa xo ra kewenê dûrî hesreta ancenê. Romanê zazakî de meseleyê hesretê welatî zaf rey vîyerena. Labelê sey temayêkî zafane mîyanê di roman de vîyerena.

Gula Çemê Pêrre de temayê hesretê welatî zaf rey yena şuxulnayîş. No roman bixor serê hîkayeyê koçî awan beno. Mîyanê romanî de bi taybetî hesretê welatî bi zafî hetê Gulcane ra yeno îfadekerdiş. Ê ke dewa xo ra vejîyayî şîyî İstanbul, hertim vîrê dewe kena.

Ma hamnanan banî sero kewtêne ra ya, o hewnê serê banî çî qas weşbî pîrikî. Ez kewtêne cile, xo sero astareyan de nîyadêne, to kî eynen sey nikayî porê mi mişt mişt dêne. Çiqas sanikê weşî vatêne to ma rê! Mem û Zîne, Sîyamend û Xece, Qemer Tayîn û Arzuxane, Şanika Şahê Maran (r.76).

Pîrikê xo ra hesretê welatî wina deg û dila îfade kena. Wexto ke Pîrikê aye şîno welat ci ra vana; ““Welatî mi ver ra selam ke bawo. Herkesî rê zaf selamê mi esto.

Ko û gêrisan, dere û gelîyan, bax û bostanan, çivik û çuçikan, mor û milawinan, hata vergê yabanî rê selamê mi esto” vatîbî” (r.437). Dima serê hesretî de fikirîyena û vana; ““Hesreta welatî” vatîbî. Heya kalikê mi bi pîrika mi ra ma ra dûrî kewtî, o têsîr dano mi hama esas sebeb, hesreta welatî ya,” vatîbî” (r.438). Gulcane gama ke Sîyamendî de qalî kena reyna na mesela sero vana; “Seba mi tenga welatî, rehetîya cayê pêşayî ra rindêr a” (r.488). Reyna Ajda Xanime behsê meselayê Dara Hênî ra surgunkerdişê pîrika xo kena û vana ke; “Heta roja merdişî, a bi dej û hesreta welatê xo vêşê” (r.427). Seke aseno roman de na tema seba çend kesan meseleyêka pîl a. Ê ke welatê xo ra kewtî dûrî meheqeq hesreta welatî ancenê.

Hesrete romanê *Kılama Şilane* de temayêka aseya ya. Hikayeyê romanî bi xo hama sere ra surgun, koç, xêrbîye û hesrete de vîyerena, coka temayê hesrete her tim bi taybetî ciwîyayîşê Şilane û Fîrarî de cayê xo est o. Seba tarîfê hesretê Şilane na cumle ameya nuştîş; “Hesrete u omîd, heni pilêsiya bi jumîni ra ke, na şuka gîrse, aye ra endî qic amêne” (r.86). Parîs de duşê eynayî de Fîrar hesreta ke çîmanê ey de ya wina îfade bena; “Hama dolîma verêna ke, xoritiya çîmanê xo de, rêça hesretê debê bîne di” (r.105). Yan zî gama ke Fîrar û Şilane zewejîyenê heto bîne de hesreta welatî est a; “Xem, hesreta welati bi, şa biyene zewacê inan bi” (r.113). Welatî ra dûrbîyayîşê Fîrarî pêynîyê romanî de hetê vatoxî ra wina îfade beno; “Ma hesrete...? A hina zê hewrê siyayi, serê Karêri de, zerê Firari de xezebêxo rîşnena” (r.142). Roman de Şilane û Fîrar, her tim hesretê welatî yan zî hesretê Karêri ancenê. Şilane 15 serre cuwapê şina welatê xo (r.125) labelê Fîrar 25 serrî yo ke nêşîyo welatê xo (r.128). O welatê xo rê hesretêko pîl anceno.

NETÎCE

Edebîyatê zazakî, bi taybetî edebîyato modern yê zazakî semedê sebaranê cîya cîyayan ra çaryeka peyên yê seserra vîstine de dest bi werterevejîyayîşî keno. Tewirê romanî mîyanê edebîyatanê dinya de çend se serrîyo ke xo rê ca dîyo, labelê roman mîyanê zazayan de werteyê 90an de vejîyeno meydan. Edebîyato nuşteki yan zî romanê zazakî goreyê welçeyê globalî bixoyî wina aseno ke zaf erey mendo. Seba ke erey mendo eserê edebî yê zazakî bi taybetî zî romanî zî bi dezavantajê ereykewtişî vejîyayê rayîr. Romanê zazakî hem hetê hûmarî ra û hem zî hetê senênîye ra êşkîyeno bêro şîrovekerdiş ke zaf teze yê o û sereyê rayîrî de yê. Goreyê cigêrayîşî û analîzanê na xebate, zazakî de pêropîya vîst hebî romanî hetanî ewro çap bîyê. No hal zî seba averşîyayîşê yew mecra yî yan zî tewirê edebî bixoyî sey dezavantajî yo. Edebîyat de averşîyayîşê esas êşkîyeno bêro vatiş ke bê şertanê bînan, gîredayeyê wextê weretevejîyayîşî, hûmarê eseran, hûmarê nuştexan yan zî tradîsyonê nesîrî yo.

Romanê zazakî, êşkîyeno bêro vatiş ke zafane hetê nuştexanê xo ra sey metodê çareserkerdişê yê travmayanê xo ameyo vînayîş. Nuştexê romanê zazakî, heyfê kêmerdîyayîşê zîwan, mekan, kultur û îdeolojîkî yan zî kêmanîyê înan, nuşteyanê xo rê sey yew unsurê telafîyî şuxulnenê. Dinyaya xeyalî yê edebîyatî seba zîwanê ke do vîndî bo, mekanê ke ci ra ameyo dîrîfînayîş, îdealê îdeolojîkî ke nêmeyê ca yê nuştexî rê îmkân dano. Coka nuştexî zî ê çîyî ke nêbîyê û nêameyê ca mîyanê metnanê edebîyatî de anê ca. Naye ra nuştexî kenê ke nê romanê sey wareyê caardişê waştîşanê xo bişuxulnî. Arzuyê bêmergî/nemirî, bi waştîşê xo û ê çîyî ke eîde xo yê romanî sey wasîtayêkî vînenê. Wazeno ke ê çîyî ke ameyê xo ser yan zî şarê xo ser îfşa bikero û mucadeleyê xo roman de zî bidomno. No semed ra bi zîwanê xo bi terzê dekolonyalî metnanê xo nuseno. Sey edebîyatê xoverodayîşî ê çîyî ke wazîyenê mîyan bibî yan zî bêre xo vîrakerdiş benê babetê romanî. Romanê zazakî, seba bîyayeneyanê polîtîk, sosyal yan zî trajîkî yê tarîxê xo bi vindertişo polîtîk keno ke yew vîr bîyaro meydan, keno ke zîwanê xo aver bero yan zî keno ke estbîyayîşê xo îspat bikero. No semed ra zafane mecra yanê sey înan xo rê keno membaayê estbîyayîşî û romanê zazakî zafane no semed ra polîtîk o.

Romanê zazakî de çend problemî esasî xo mojnênê. Mîyanê romannuştoxanê zazakî de problemê dewamnêkerdişê nuştişî barîz est o. Bê çend heban nuştexê bînî reyna nêusenê. Seba ke îsrar çîno û eserê neweyî nêyenê meydan tradîsyonêkî zî bixoyî nêyeno meydan. Bê înan ê ke roman nusênê emrê xo êdî pîl o. Jenerasyonê

ciwanî roman nêusenê û no ware dewlemend nêbeno. No semed ra hetanî ewro yew averşiyayişo ciddî nêameyo meydan. Seba ke no ware teze yo û cerebnayişê bînî nêameyê kerdiş no hal zî bi eseranê acemîtiyê romanusan aver nêşino.

Romanê zazakî de babete yan zî fokusê biyayeneyan dormaleyê çend biyayeneyan de bi giranî geyrena û bê yew di cerebnayişan nêvuriyena. No semed ra romanê zazakî benê temsîlkarê vîrê tarixê nîzdî yê: 1915, 1938, 1984, badê 90î. Romanê zazakî zafane terzê sosyal realîst de yê coka wendox bi taybetî tarixo polîtîk yê zazayan waneno. Seba ke rewşa romanî wina yo babetî zî yan zî temayî otomatik agêrenê serê koç, merg, asîmilasyon û ziwano bîn, eşq û qesas girewtişi. Herçiqaş no hal seba ontolojiyê romanî normal bo zî seba romanê yew şarî yan zî cimati gere babetî, temayî yan zî mecrayê neweyî bêrê cerebnayiş. Tewranê/terzanê bînan de sey fantastîk, polisîye, zanist-fiksîyon ûeb de romanî çîno. Roman ver bi mecrayanê neweyan a nêherekiyeno. No semedê averşiyayişê romanê zazakî mecburî aseno.

Romanê zazakî de formê vatişi zafane formo klasîk yê vatişi de vejîyeno duşê wendoxî. Heto bîn ra mîyanê metnan de unsuranê folklorî rê zaf atifi est ê. No hal di şikl de êşkîyeno bêro şîrovekerdiş; unsurê folklorîk eke mîyanê metnî de mûndişi biyayene ra azad bê yan zî eleqa mîyanê metnî û nê unsuran de çîn bo, yan zî diyar bo ke nuştoxîseba metnê xo derg kero nê unsurî eştê mîyanê metnê romanî no sey halêko negatîf yeno fehmkerdiş. Romanê zazakî de nê unsurî ca bi ca seba dergkerdişê metnî yan zî bi fikrê îspatkerdişê dewlemendiyê unsuranê folklorîkî yê zazayan yenê dayiş. No hal de nê unsurî mîyanê metnan de sey emanet vîndenê û zarar danê serkewtişê metnî. Heto bîn ra tayê romanan de zî goreyê taybetmendîyanê romano postmodernî nê unsurî ameyê şuxulnayış. Bi kontekstê mîyanmetinî nê unsurî benê yew aparatê vatişi. No hal de zî şuxulnayışê nê unsuran beno nişanê hostatiyê nuştoxî yan zî serkewteyîyê metnî. No zî giredayîyê qabilîyetê mîyanê metnî de şuxulnayışê nê unsuran o.

Romanê zazakî de çend hetê serkewteyî wina êşkîyenê bêrê îfadekerdiş: Çiyo ke cade zî xo dano verê çimî no yo ke seba nuştoxanê zazakî yew numune çîn bo zî nê nuştoxan duşê nê bêkokî de yew mucadeleyê meydanardişê romanî danê. Herçiqaş no ware de veregirewtiş zaf bo zî îmkani tay bê zî, bi cehdê şexsîyan metnê romanan ke vejîyayê werte sey serkewtişi êşkîyeno bêro vînayış. Hetê senîniyê metinan yew het a, nê nuştoxan seba nuştoxanê ameyoxî hetê çendini ra tay bo zî yew kulliyat ardo meydan. Ewro unsurê folklorîk yan zî unsurê kulturê gelî zaf pît a

benê vîndî. Labelê nê romanê nê wareyan de metnanê xo de gelek malumat qeyd kerdo. Nê metnî nê malumatan kirişnenê ameyoxî. No semed ra no zî sey yew serkewtişî êşkîyeno bêro vînayış. Mîyanê metnanê romanê de vateyê verênan, duayî, zewtî, hikayeyî, efsaneyî, estanikî, adetî, bawerîyî ûêb sey malumatê folklorîkî kewtê binê qeydî. Heto bîn ra zaf heremanê cîya cîyayan ra romanî vejîyayî. Nê romanî seba wareyanê ziwani, gramatik û leksikonîkî zaf malumatî qeyd kerdê. Siba disiba nê datayî seba xebatanê nê wareyan do bibê çime. .

Romannuştoxê zazayan zafane nuştoxê zafziwanî yê. Înan ziwananê bînan de zî zaf eserî nuştê. Bi taybetî tirkî de almankî de kurmancîde û ê ziwananê bînan de nusenê. Her twirê edebîyatî de hem ziwane xo de û hem zî ziwananê bînan de nusenê. No zî seba nuştoxanê zazakî sey helêko pozîtîf êşkîyeno bêro şîrovekerdiş. Çunke eke nuştoxêkî biêşko ziwananê bînan de binuso êşkeno nê ziwanan de biwano zî. No wendişê ziwananê cîya-cîyayan seba averberdişê hûnerê nuştoxî beno avantajêkî. Nuştox bi wendişanê ziwananê bînan sînorê hereketê xo hîra keno.

Goreyê cigêrayiş û analîzanê na xebate rasîyayo nê netîceyan ke romanê zazakî ciwan o û sereyê rayîrî de yo. Romanê zazakî zafane polîtîk o. Hetê fiksîyon, babete û cerebnayişê terzanê neweyan ra kêma aseno û gere no ware de xebatî zêde bê. Nuştoxanî ke verê roman nuşto newe ra û bi newe teknîk, mecra û batena neweyan binusê. Bi taybetî ê terzanê polîtîk, eşq, sosyal yan zî tarixî de zî gere cerebnayişê terzê bînan zî bêre kerdiş. Badê nînan nê çend pêşniyazî êşkîyenê bêre kerdiş: metnê romanê zazakî seba ke hetê malzemeyê folklorî û mîyanmetînî ra dewlemend ê nê wareyan de îmkân danê xebatanê neweyan. Reyna nê malumatî ke mîyanê metnanê romanî de vîyerenê êşkîyenê wareyanê sosyolojî, psîkolojî, zanistê gelî û lînguîstîkî ûêb de bêre xebetîyayiş. Bê înan seba xebatanê înterdîsîplînerî nê metnî îmkân danê. No semed ra nê hetan ra cigêrayişî eke bêre kerdiş nê xebatî do nê wareyan de venganiyan debikerê.

ÇİMEYÎ

- Ahmedzade, Haşîm, (2004). *Ulus ve Roman – Fars ve Kürt anlatsal Söylemi Üzerine Bir Çalışma*, (Aç. Azad Zana Gündoğan), İstanbul, Pêrî.
- Akdag, İrfan, (2020). *Ti Tewrê Payîza Şîya*, Van, Peywend.
- Akdag, İrfan, (2022). *Remayîş*, Wan, Peywend.
- Akkaş, Serwet, (2017). *Heyf*, Diyarbakır, Roşna.
- Akman, İlyas, (2017a). “Gecekondu Sorunu ve 12 Eylül 1980 Darbesi Ekseninde Gönül Yolculuğu (Barkerdena Zerrî) Romanı” *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c.12/21, r. 13-22
- Akman, İlyas, (2017b). “Giredayeyê Edebîyatê Barkerdişî de Romanê Gula Çemê Pêrre”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, c.9, h.2(18), r.662-671.
- Akman, İlyas, (2017c). “Giredayeyê Edebîyatê Polîtîkî de Romanê Kılama Şilane” *Nûbîhar Akademî*, h.8, s.4, r.65-80.
- Akman, İlyas, (2017d). “Kurgusal Yapı ve Tematik Açından Her Çi Beno Sanîke (Her Şey Masal Olur) Romanı”, *Mukaddime*, h.8(2), r.91-105
- Akman, İlyas, (2017e). “Postmodern Dönemin İki Önemli Kavramı Folklor ve Büyülü Gerçekçilik Ekseninde Kılama Pepûgî (Guguk Kuşunun Şarkısı) Romanı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, c.6, h.5, r.2613-2629.
- Akman, İlyas, (2019). “Zaza Romancılığı Giriş-I”, (Ed: Nurettin Beltekin û Ahmet Kırkan), *Sözden Yazıya Zazaca*, mîyan de (r.179-232), İstanbul, Peywend.
- Akman, İlyas, (2020). *Edebîyatê Zazakî*, Ankara, Peywend.
- Aktaş, Şerif, (2003). *Roman Sanatı ve Roman incelemesine Giriş*, Çapa 6., Ankara, Akçağ.
- Aktaş, Şerif, (2013). *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili*, Ankara, Kurgan Edebiyat.
- Aktaş, Şerif, (2014). *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, Ankara, Kurgan Edebiyat.
- Aktulum, Kubilay, (2007). *Metinlerarası İlişkiler*, Çapa 3., İstanbul, Öteki.
- Anderson, Benedict, (2009). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Aç. İskender Savaşır), Çapa 5., İstanbul, Metis.
- Antakyalıoğlu, Zekiye, (2016). *Roman Kuramına Giriş*, Çapa 2., İstanbul, Ayrıntı.

- Anuk, Nevzat, (2015). *Behsê Tirkkerdişê Kurdan de Merkezêk: Enstîtuyê Cigêrayişê Kulturê Tirk, Ûnîversîteya Artûklû ya Mêrdînî Enstîtuyê Ziwananê Ganîyan yê Tirkîya Beşa Ziwan û Kulturê Kurdî, Tezê Masterî ya ke Çap Nêbîya, Mêrdîn.*
- Anuk, N. ve Aydoğdu, Y. (2022). “Zazakî de Romano Verên: Dêrsim’ra ve Dare Estene Seyit Rıza”, *The Journal of Mesopotamian Studies*, 7(1), r.129-151.
- Aslan, Cengiz, (2011). *Moriber*, İstanbul, Kardelen.
- Aslanoğulları, M. û Çiftçi H., (2022). “The Denomination of Mother-Tongue, Characters Suffering Language Problems, and Belonging in Selected Zazaki Novels”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, s.7, c.8, h.16, r.117-145.
- Assmann, Jan, (2018). *Kültürel Bellek*, Çapa 3., (Aç. Ayşe Tekin), İstanbul, Ayrıntı.
- Argunşah, Hülya, (2016). *Tarih ve Roman*, İstanbul, Kesit.
- Aydoğdu, Yusuf, (2017). *Türk Edebiyatında Postmodern Anlatının Serüveni ve Murathan Mungan*, Ankara, Sonçağ.
- Aydoğdu, Yusuf, (2019). “Modern Zaza Öykücülüğünün Tarihsel Serüveni”, (Ed: Nurettin Beltekin û Ahmet Kırkan), *Sözden Yazıya Zazaca*, mîyan de (r.109-133), İstanbul, Peywend.
- Aytaç, Gürsel, (2016). *Genel Edebiyat Bilimi*, İstanbul, Doğubatı.
- Ayyıldız, Mustafa, (2011). *Roman Tanım-Tarihçe-Teknik*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Bayram, Nihal, (2009). *Roman Biraz da Hesaplaşmadır (Moriber romanı üzerine söyleşi)*, 18.10.2021, https://288757.forumromanum.com/member/forum/entry.user_288757.2.11077_17195.roman_biraz_da_hesapla_mad_r_mor_ber_roman_p1ya.html.
- Bentley, Phylis, (2017). “Özet tekniğinin kullanılışı”, (Ed. Philip Stevick), *Roman Teorisi*, mîyan de (r.48-58), (Aç. Sevim Katrancıoğlu), Çapa 4., Ankara, Akçağ.
- Can, Medet, (2012). *Barkerdena Zerrî*, İstanbul, Matbaayê Kayhanî.
- Çağlayan, Ercan, (2016). *Zazalar Tarih Kültür ve Kimlik*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağlayan, Hüseyin, (2015). *Pêt ve Pelge ra*, İstanbul, Fam.
- Çağlayan, Hüseyin, (2017). *Ema Lenge (Dez Esq u Dezê Ema Lenge)*, İstanbul, Belge.
- Çem, Munzur, (2003). *Hewara Dêrsimî*, İstanbul, Deng.

- Çem, Munzur, (2007). *Gula Çemê Pêrre*, İstanbul, Vate.
- Çetin, Nurullah, (2006). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Çapa 4., Ankara, Edebiyat Otağı.
- Çetin, Nurullah, (2020). “Efruz Bey Romanında Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi”, (Ed. Veysel Şahin), *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi*, mîyan de (r. 87-102), Ankara, Akçağ.
- Çiya, Sait, (2001). *Her Çi Beno Sanıke*, İstanbul, Tij.
- Dağılma, İbrahim, (2021). *Edebiyato Modern ê Zazaki (Dewır, Tewır u Mewzu)*, Üniversiteya Bingoli, Enstituya Zıwananê Ganiyan, Qısımê Zıwan u Edebiyatê Zazaki, Teza Doktoraye ya ke Çap Nêbiya, Bîngol.
- Dilawer Dêrsim, Hesen, (2014). *Deyndar*, İstanbul, Vate.
- Dilpak, Alan, (?), *Munzur Çem Kam o?*, 17.10.2022, https://www.dilpak.de/biyografi/z_b_munzur_cem.html.
- Eagleton, T., Jameson, F. û Said, E. W., (1993). *Millîyetçilik Sömürgecilik ve Yazın*, (Aç. Ş. Kaya), İstanbul, Kabcacı.
- Eliuz, Ülkü, (2017). “Oğuz Atay’ın ‘Tutunamayanlar’ Romanında Mekân”, (Ed. Ramazan Korkmaz û Veysel Şahin), *Romanda Mekân Romanda (Mekân Poetiği ve Çözümlemeler)*, mîyan de r. 207-225, Ankara, Akçağ.
- Forster, E. M., (1985). *Roman Sanatı*, (Aç. Ünal Aytür), Çapa 2., İstanbul, Adam.
- Forster, E. M., (2017). “Düz ve Yuvarlak Karakterler (Flat and Round Characters)”, (Ed: Philip Stevick), *Roman Teorisi*, (Aç. Sevim Katrancıoğlu), mîyan de (r.168-176) Çapa 4., Ankara, Akçağ.
- Freidman, Norman, (2017). “Romanda Yapı Şekilleri (Form of the Plots)”, (Ed. Philip Stevick), *Roman Teorisi*, (Aç. Sevim Katrancıoğlu), mîyan de (r.136-155), Çapa 4., Ankara, Akçağ.
- Gülmez, Mehmet, (1996). *Dêrsim ra ve Dare Estene Seyit Rıza*, İstanbul, Zed.
- Gülmez, Mehmet, (2010). *Dersim'den Darağacına Seyid Rıza*, İstanbul, Tij.
- Gündüz, Deniz, (2000). *Kilama Pepûgî*, Ankara, Vartan.
- Gündüz, Deniz, (2010). *Soro*, İstanbul, Vate.
- Gündüz, Deniz, (2013). *Kalaşnikof*, İstanbul, Vate.
- Güntaş Aldatmaz, Nadire, (2016), *Piltane*, İstanbul, Vate.

- Harvey, W.J., (2017). “Romanda Sosyal Ortam (The Human Context)”, (Ed. Philip Stevick), *Roman Teorisi*, (Aç. Sevim Katrancıoğlu), mîyan de (r.176-194), Çapa 4., Ankara, Akçağ.
- Hawthorn, Jeremy, (2014). *Roman Analizi*, (Aç. Umut Köse ûeb.), İstanbul, Kesit.
- Jusdanis, Gregory, (2018). *Geçikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, (Aç. Tuncay Burkan), Çapa 3., İstanbul, Metis.
- Karahanci, İbrahim, (Ağustos 2016). “Üslûp Belirleme Girişimlerinde Dil Verileri Üzerinden Yaklaşmak”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 9, h. 45, r.154-161.
- Karakaş, Hüseyin, (2021). *Çê Qemerê Kejî*, Diyarbekir, Roşna.
- Korkmaz, Ramazan, (2015). *Yazınsal Okumalar*, İstanbul, Kesit.
- Korkmaz, Ramazan, (2018). “Sabahattin Ali’nin Romanlarında Karakterler/Kişiler Dünyası”, (Ed. Korkmaz, Ramazan û Şahin, Veysel), *Romanda Kişiler Dünyası (Roman Karakterlerinin Doğası Üzerine İncelemeler)*, mîyan de (r.11-23), Ankara, Akçağ.
- Korkmaz, Ramazan, (2017). “Romanda Mekânın Poetiği”, (Ed. Korkmaz, Ramazan û Şahin, Veysel), *Romanda Mekân Romanda (Mekân Poetiği ve Çözümlemeler)*, mîyan de (r. 9-26), Ankara, Akçağ.
- Lezgîn, Roşan, (2009). *Deniz Gunduz*, 02.11.2022, <http://www.zazaki.net/haber/deniz-gunduz-118.htm>.
- Lezgîn, Roşan, (2017). *Fîhrîstê 100 Hûmaranê Newepelî*, 01.11.2022, [http://www.zazaki.net/file/fihriste-newepeli-\(1-100\).pdf](http://www.zazaki.net/file/fihriste-newepeli-(1-100).pdf).
- Lukacs, Georg, (2019). *Roman Kuramı*, (Aç. Cem Soydemir), Çapa 6., İstanbul, Metis.
- MacKay, Marina, (2019). *Roman Nedir?*, (Aç. Fazilet Akdoğan Özdemir), Çapa 2., İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Malmîsanij, M., (2006), *Türkiye ve Suriye’de Kürtçe Kitap yayımcılığının Dünü ve Bugünü*, İstanbul, Vate.
- Mendilow, A.A., (2017). “Romanda Şimdiki Zaman”, (Ed. Philip Stevick), *Roman Teorisi*, (Aç. Sevim Katrancıoğlu), Çapa 4., mîyan de (r.226-247), Ankara, Akçağ.
- Mirza, Yismayil, (2004). *Silema-I*, İstanbul, Matbaayê Mayayî.
- Mirza, Yismayil, (2018). *Sur u Çeqer-Tiyatro Zonê Ma*, İstanbul, Matbaayê Ceylanî.

- Mirza, Yismayil, (2020). *Silema-I-II-III*, İstanbul, Matbaayê Ceylanî.
- NARLI, Mehmet, (2002). “Romanda Zaman ve Mekân Kavramları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 5, h. 7, Balıkesir, r. 91-106.
- Ong, J. Walter, (2010). *Sözlü ve Yazılı Kültür – Sözüün Teknolojileşmesi*, Çapa 5., İstanbul, Metis.
- Özger, Mehmet, (2017). “Cengiz Dağcı’nın ‘Onlar da İnsandı’ Romanında Mekân”, (Ed. Korkmaz, Ramazan û Şahin, Veysel), *Romanda Mekân Romanda (Mekân Poetiği ve Çözümlemeler)*, mîyan de (r.189-206, Ankara, Akçağ.
- Parlıtı, A. û Galip, Ö., (2010). *Kürt Romanı Okuma Klavuzu*, İstanbul, Sel.
- Parla, Jale, (2018). *Don Kişot’tan Bugüne Roman*, Çapa 14., İstanbul, İletişim.
- Ricoeur, Paul, (2016). *Zaman ve Anlatı 2- Tarih ve Anlatı*, Çapa 2., (Aç. Mehmet Rifat), İstanbul, YKY.
- Sarup, Madan, (2019). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, 2. Edisyon, Çapa 6, Ankara, Pharmakon.
- Sazyek, Hakan, (2002). “Türk Romanında Postmodernist Söylemler ve Yönelimler”, *Hece -Türk Romanı Özel Sayısı-*, r.493-509.
- Sazyek, Hakan, (2015). *Roman Terimleri Sözlüğü Roman Sanatından Yüz Terim*, Çapa 2., Ankara, Hece.
- Sazyek, Hakan, (2004). “Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerinde Bir Sınıflandırma Çalışması”, *Folklor-Edebiyat Dergisi*, h:37, r.103-118.
- Sertkaya, İlhami, (2007). *Kilama Şilane*, İstanbul, Pêri.
- Sertkaya, İlhami, (2013). *Sosine û Gulîzare*, İstanbul, Vate.
- Sertkaya, İlhami, (2020). *Şewa Payîzî*, İstanbul, Nas.
- Shakely, Ferhad, (1998). *Modern Kürt Öykü Sanatı*, İstanbul, Avesta.
- Stevick, Philip, (2017). *Roman Teorisi*, (Aç. Sevim Katrancıoğlu), Çapa 4., Ankara, Akçağ.
- Şahin, Veysel, (2018). “İstanbul’un Bir Yüzü Romanında Kişiler Dünyası”, (Ed. Korkmaz, Ramazan û Şahin, Veysel), *Romanda Kişiler Dünyası (Roman Karakterlerinin Doğası Üzerine İncelemeler)*, mîyan de (r. 25-43), Ankara, Akçağ.
- Şahin, Veysel, (2020). “Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi”, (Ed. Veysel Şahin), *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi*, mîyan de (r. 15-33), Ankara,

Akçağ.

Tekin, Mehmet, (2011). *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, Çapa 9., İstanbul, Ötüken.

Uzun, Mehmet, (2006). *Kürt Edebiyatına Giriş*, Çapa 10., İstanbul, İthaki.

Watt, İan, (2018). *Romanın Yükselişi*, (Aç. Ferit Burak Aydar), Çapa 2., İstanbul, Metis.

Wellek, R. û Warren A., (2019), *Edebiyat Teorisi*, (Aç. Ö. Faruk Huyugüzel), Çapa 5., İstanbul, Dergah.

Zengelan, Jêhatî, (2019). *Zifqêra Berî*, İstanbul, Vate.